પ્રકાશક :
શાન્તિલાલ [illegible]
'[illegible]' ૨૬ શ્રીમાળી સોસાયટી
નવરંગપુરા, અમદાવાદ ૩૮૦ ૦૦૯
ફોન ૪૪૨૧૦૮

પ્રાપ્તિસ્થાન પત્રવ્યવહાર
શાન્તિલાલ [illegible]
'દર્શન' ૨૬ શ્રીમાળી સોસાયટી
નવરંગપુરા, અમદાવાદ : ૩૮૦ ૦૦૯
ફોન : ૪૪૨૧૦૮

બીજું પ્રાપ્તિસ્થાન :
સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર
હાથીખાના, રતનપોળ, અમદાવાદ.

* વિ. સં. ૨૦૩૫, શ્રાવણ સુદ : ૧૨

* મૂલ્ય : રૂ. ૫૦ [પચાસ રૂપિયા]

મુદ્રક :
રતિલાલ અંબાલાલ પટેલ
અક્ષર પ્રેસ, આશિષ ઇન્ડ. એસ્ટેટ,
નાગરવેલ હનુમાન રોડ, રખિયાલ,
અમદાવાદ : ૩૮૦ ૦૨૩.

નિવેદન

કર્મોથી ઘેરાયેલા માનવીનું નહીં ધારેલું ઘણુંઘણું બને છે અને ધારેલું ઘાર્યું નથી બનતું....છતાંયે જ્યારે એક-બે વાત ધારેલી બની જાય છે ત્યારે એના આનંદનો પાર નથી રહેતો 'હીરસૌભાગ્ય'નો ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ થઈ જવો....અને તેનું ત્રણ ભાગમાં પ્રકાશિત થઈ જવું....એ વાત મારા જેવી સાધ્વી માટે કેટલી બધી આનન્દદાયી છે....એ તો મારો આત્મા જ જાણે!

મારા જીવનની આ એક મહેચ્છા પૂર્ણ થઈ છે. 'સ્યાદ્વાદ મંજરી'ના ગુજરાતી અનુવાદનું પ્રકાશન મારા જીવનની એક પ્રબળ ઇચ્છાની પૂર્ણાહુતિ હતી, તો 'હીરસૌભાગ્ય'ના ગુજરાતી અનુવાદનું પ્રકાશન મારી એક મહેચ્છાની પૂર્ણાહુતિ છે.

મારા દ્વારા થયેલા આ અનુવાદનું કાળજીપૂર્વક સંશોધન કરી આપનારા એ અનામી પૂજ્યશ્રી પ્રત્યે મારી હાર્દિક કૃતજ્ઞતા પ્રદર્શિત કરું છું, આ અનુવાદને છપાવવાના કાર્યમાં (ભાગ : ૧-૨-૩) મન-વચન-કાયાથી સહયોગી બનનારા સુશ્રાવક શાન્તિલાલ ભગાભાઈ ને હાર્દિક અભિનંદન સિવાય બીજું શું આપું ? છેલ્લે છેલ્લે તો તેઓની નાદુરસ્ત તબિયત હોવા છતાં પણ પ્રેસના ધક્કા છોડયા નહીં અને કામ પુરૂં કરાવીને જંપ્યા !

મારી સાહિત્યપ્રવૃત્તિમાં મને આર્થિક દષ્ટિએ કયારેય મુંઝાવા નહીં દેનારા અમદાવાદ-નિવાસી સ્વ. સુશ્રાવક કીર્તિદરભાઈના પુનિત આત્માને યાદ કર્યા વિના રહી શકતી નથી, તેઓના સ્વર્ગવાસ પછી તેમના સુપુત્રોએ પણ 'હીરસૌભાગ્ય'ના પ્રકાશનમાં સારો આર્થિક સહયોગ પ્રદાન કરેલો છે.

'હીરસૌભાગ્ય' મહાકાવ્ય જૈનપરમ્પરાનાં સંસ્કૃત મહાકાવ્યોમાં જ નહીં, પરંતુ સમગ્ર સંસ્કૃત સાહિત્યમાં ઉચ્ચતમ સ્થાન પ્રાપ્ત કરેલું મહાકાવ્ય છે. જેવી રીતે રઘુવંશ, કીરાતાર્જુનીય, શિશુપાલવધ, નૈષધીય આદિ મહાકાવ્યોનું અધ્યયન કરવામાં આવે છે, તેવી રીતે 'હીરસૌભાગ્ય' મહાકાવ્યનું પણ જો અધ્યયન કરવામાં આવે તો સંસ્કૃત કાવ્યોના બોધ સાથે પ્રાસંગિક અનેક તત્વજ્ઞાનના વિષયોના પણ બોધ પ્રાપ્ત થશે. આ અનુવાદથી અધ્યયન કરનારાઓને સરળતા રહેશે.

પ્રાન્તે, આ અનુવાદ કરવામાં, મારા ક્ષયોપશમની મંદતાથી, અજ્ઞાનતાથી કયાંય પણ ક્ષતિ રહી ગઈ હોય તો વિદ્વાનો મને ક્ષમા કરજો. આ મહાકાવ્યના અધ્યયન-આસ્વાદથી સહુ જીવો આનંદ અનુભવો !

જીરાવલાજી તીર્થ
(રાજસ્થાન)
શ્રાવણ સુદ : ૧૨, વિ.સં. ૨૦૩૫

— સાધ્વી સુલોચના

નૈવેદ્ય

મને આવી શ્રુતજ્ઞાનની ભક્તિ કરવાનો અવસર આપીને પૂજ્ય સાધ્વીજી શ્રી સુલોચનાશ્રીજીએ મારા પર અપાર ઉપકાર કર્યો છે. જ્યારે તેઓશ્રીએ અમારા નવરંગપુરા સંઘની વિનંતીથી નવરંગપુરામાં ચાતુર્માસ કર્યું ત્યારે મને તેઓશ્રીનો પરિચય થયો. તેઓ 'હીરસૌભાગ્ય' જેવા સંસ્કૃત મહાકાવ્યનો અનુવાદ કરતાં હતાં! એ જોઈને, એમની વિદ્વત્તા અને જ્ઞાનરસિકતા જોઈને મને તેઓશ્રી પ્રત્યે સદ્‌ભાવ જાગ્યો અને 'હીરસૌભાગ્ય'ના પહેલા ભાગનું પ્રકાશન અમારા સંઘના ઉપક્રમે કરવાનો નિર્ણય કર્યો....ભવ્ય પ્રકાશનસમારોહ સાથે પ્રથમ ભાગ બહાર પાડ્યો. તે પછી પાંચ વર્ષે બીજો ભાગ પ્રકાશિત થયો, અને ત્યારબાદ ત્રણ વર્ષે આ ત્રીજો ભાગ પ્રકાશિત થાય છે. આ રીતે ત્રણ ભાગમાં સંપૂર્ણ 'હીરસૌભાગ્ય' મહાકાવ્ય એની ટીકા અને ગુજરાતી અનુવાદ સાથે પ્રકાશિત થઈ ગયું....મારા જીવનકાળમાં આ મહત્ત્વનું કાર્ય સંપૂર્ણ કર્યાનો મને આનંદ છે.

પૂજ્ય સાધ્વીજી શ્રી સુલોચનાશ્રીજીનો જન્મ પાટણ (ઉ.ગુ)માં વિ.સં. ૧૯૮૩માં થયેલો. વિ.સં. ૧૯૯૫માં માત્ર બાર વર્ષની વયે તેમણે પૂજ્ય સાધ્વીજી મ. સુનંદાશ્રીજી પાસે ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું હતું. બાલ્યવયમાં દીક્ષા લઈને તેઓએ વિવિધ તપશ્ચર્યાઓની સાથે સાથે ન્યાય, વ્યાકરણ, સાહિત્ય, જ્યોતિષ, કર્મસિદ્ધાન્ત, પ્રકરણો આદિનું તલસ્પર્શી જ્ઞાન મેળવ્યું ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર અને રાજસ્થાનમાં હજારો માઈલોનો વિહાર કર્યો છે. 'સ્યાદ્વાદમંજરી' જેવા દાર્શનિક ગ્રંથનો ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ કર્યો છે.

આજે તેઓને દીક્ષાજીવનમાં ૪૦ વર્ષ થયાં છે ...છતાં જ્ઞાનરસિકતા તો તેવી જ ઉત્કટ છે. તેઓને છ શિષ્યાઓ છે. તેઓ સ્વયં શિષ્યાઓને અધ્યયન કરાવે છે. શ્રાવિકાઓને તત્ત્વજ્ઞાન વર્ગોમાં તત્ત્વજ્ઞાન આપે છે. વિદ્વાનો સાથે તત્ત્વચર્ચાઓ પણ કરે છે. ૨૨-૫૨ સમુદાયની સાધ્વીઓને સમાનભાવે અધ્યયન કરાવે છે.

પૂજ્ય સાધ્વીજી મ. હજુ પણ આવા બીજા ધર્મગ્રન્થોના અનુવાદ કરે, ધર્મગ્રન્થો ઉપર વિવેચનો લખે અને પોતાની જ્ઞાનપ્રતિભાનો સંઘ અને સમાજને લાભ આપે, એવી હું વિનમ્ર પ્રાર્થના કરું છું. આવી રીતે બીજાં પણ પ્રતિભાસંપન્ન સાધ્વીજી મહારાજો જ્ઞાનોપાસનના ક્ષેત્રે પ્રગતિ કરતાં રહે તો સંઘને કેવો મહાન્ લાભ થાય! પ્રાન્તે, આ ગ્રંથપ્રકાશનમાં જે કોઈ ત્રુટી રહી ગઈ હોય, તે બદલ ક્ષમા ચાહું છું.

અમદાવાદ
૧-૮-૭૯

—શાન્તિલાલ બકોરભાઈ

विषयानुक्रमणिका

शुभं भवतु
भद्रं दिशः
कल्याणमस्तु

अशुद्ध	शुद्ध	पृष्ठ	श्लोक संख्या
सम्नदा	सन्मुदा	५००	७८ (टीका)
कम	अथ	५०७	९२ (टीका)
मामनुग्रह	मामनुग्रह्य	५०८	९६ (टीका)
मायने	माघरों	५१४	१०७ (टीका)
पुनर्पे न	पुनर्ये म	५३३	५३३ (टीका)
पपौ	पपो	५३४	१४५ (टीका)
शम्कोति	शक्नोति	५४०	१५१ (टीका)
विद्यते	विधत्ते	५३३	१६५ (टीका)
गृपतेरकब्वरस्य	नृपतेरकब्वरस्य	५४४	१६६ (टीका)
आतिशायिन्न	अतिशायिनः	५४४	१६६ (टीका)
यम्राणि	शम्राणि	५४५	१६८ (टीका)
दाश प	दाशांस	५४७	१७२ (टीका)
समुद्दता	समुद्धता	५५०	१७८ (टीका)
धाक्र	वाक्यं	५५२	१८२ (टीका)
तुमुन्त्रं	तुमुखं	५५५	१८८ (टीका)
कोटि	कीट	५६३	२०२ (टीका)
ईनि	इति	५७५	२२६ (टीका)
हनिण्य	हनिष्य	५७८	२३१ (मूल)
द्रमाणं	द्रुमाणां	५८५	२४३ (टीका)
सर्वथैत्र	सर्वथैव.	६०४	२७१ (,,)
इय	इव	६०६	२८३ (,,)
प्रत्रानयामास	प्रत्राजयामास	६१३	२९६ (,,)
निनाते	वितोतैः	६३७	२६ (,,)
नाष्मिभन्ते	भ्रुष्मिन्ते	६४४	३७ (र,)
सत्र	सत्रा	६४५	३९ (,,)
पानसे	मानसे	६५१	४९ (,,)
कुटंशिचरं	कुटंशिखरं	६५६	५७ (,,)
मात्माना	मात्मना	६६८	७७ (मूल)
ध्ययातां	ध्यायातां	६६८	७९ (,,)
पशाप्ति	प्रशति	६६९	७५ (टीका)
तराजापुकेः	पराभावुकेः	६७६	४ (मूल)
पद्मनां	सद्मनां	६७३	४ (,,)
सप	जुप	६७३	४ (,,)
वमुते	वसते	६७३	४ (,,)
तम्नीलाम्	तनुलाम्	६७३	४ (,,)

શ્લોકાર્થ

મુનિઓને વિષે ચન્દ્રસમાન શ્રીહીરવિજયસૂરિજીને અકબર બાદશાહે કહ્યું :— હે પૂજ્ય, જેમ પરદેશી રાજાએ કેશીગણધરની સાથે ધર્મગોષ્ઠી કરી હતી, તેમ આપ મારી સાથે ધર્મગોષ્ઠી કરવાને માટે મારી ચિત્રશાળાને પવિત્ર કરો ! ॥ ૧ ॥

तत: ककुद्मानिव भूमिमानसौ तमित्युदीर्य क्रमचर्ययाचरत् ।
सहामुना सूरिरपि व्यसीसृपद्विडौजसा सूरिरिवामृतान्धसाम् ॥ २ ॥

तत: सूरेश्चित्रशालिकायामाकारणानन्तरं तं सूरिमिति पूर्वोक्तमाकारणलक्षणमुदीर्य कथयित्वा ककुद्मान्वृषभ इवासानकब्बरो भूमिमान् क्षितिपति: क्रमचर्यया चरणचङ्क्रमणेन अचर(र)ज्जगाम प्रस्थित: । अपि पुन: सूरिर्गुरुरपि अमुना साहिना सह समं व्यसीसृपच्चलितवान् स्म जगाम । क इव । सूरिरिव । यथा अमृतान्धसां सुधाशनानां देवानामाचार्य: उपलक्षणादिन्द्रस्यापि । यदुक्तं नैषधे—'ईदृशी गिरमुदीर्य विडौजा जोषमाससविदिन्द्र यथार्थं । तत्र चित्रमभिधातृशतस्य दोषयाश्रयिगुरुगुरस्य ॥' इति बृहस्पतेरिन्द्रस्याचार्यत्वम् । सूरि: कलाचार्यो वाचस्पतिर्विडौजसा शक्रेण समं चार्यं व्यसीसृपच्चलति ॥

શ્લોકાર્થ

તેમ કહીને પૃથ્વીને વિષે વૃષભ સમાન અકબર બાદશાહ આગળ ચાલ્યા, જેમ ઇન્દ્રની સાથે ગુરુ બૃહસ્પતિ જાય તેમ સૂરિજી પણ બાદશાહની સાથે ચાલ્યા. ॥ ૨ ॥

धरानुगासाद : [illegible] प्रपान्तौ अयत: परां श्रियम् ।
कथंचिदूर्ध्वौ [illegible] भानुमालिनौ ॥ ३ ॥

धरानुगासाद [illegible]
इति नैषधे । पुन: [illegible]
[illegible] इवाम्नौ [illegible]
[illegible]
[illegible]
सुरि[illegible]

[illegible] कार्यौ न कार्यांतरमुचित चित्तं
[illegible] प्राप्ति यदि चित्रशालिका
[illegible] लभेते । उत्प्रेक्षते —
[illegible] कोटिभि: कोटाभि.
[illegible] । तस्मिन समये
[illegible] दीप्यमानत्वा.

શ્લોકાર્થ

માર્ગમાં ચાલતા ભૂમીન્દ્ર (રાજા) અને મુનીન્દ્ર અત્યંત શોભતા હતા, જાણે, કૌતુકથી પ્રેરાઈને પૃથ્વી ઉપર આવેલા ચંદ્ર અને સૂર્ય ન હોય ! ॥ ૩ ॥

विमुच्य कण्ठं शिबिकागताननो दृशं दिदेश द्विरदद्विषन्निव ।
नगात् स्थितानेष गरीयसोऽनगारपारीन्द्रमुनीनजूहवत् ॥४॥

शिबिकागताननो [illegible] साहिः कण्ठं ग्रीवां विमुच्य वक्रीकृत्य पश्चाद्भाग-विलोकनार्थं दृशं दिदेश दत्तवान् । क इव । द्विरदद्विषन्निव । यथा हस्तिनां प्रतिपक्षः सिंहः कण्ठं विमुच्य दृशं दत्ते । केसरी अग्रे गच्छन् पश्चाद्विलोकनशील इति [illegible] एव । 'सिंह [illegible] इति [illegible] । ततोऽग्रे [illegible] [illegible] [illegible] पारीन्द्रवत् [illegible] । अथ वा अनगारेषु मुनिषु पारीन्द्राः [illegible] । अथ वा मनिषु मुख्याः । '[illegible] । [illegible] पुंसि [illegible] ॥' इति [illegible] । [illegible] मुनीन् [illegible] । यत् किं कृतम् । यत् सूरिणा सार्धं । [illegible] ॥

શ્લોકાર્થ

ચાલતાં ચાલતાં રાજાએ સિંહની જેમ પાછું વાળીને જોયું ! ત્યાં નીચે રહેલા મુનિપુંગવોને એવાં આદરથી પોતાની પાસે બોલાવ્યા ॥ ૪ ॥

सुरैरिवेन्द्रः करभैरिव द्विपो ग्रहैरिवार्कश्च शशीव तारकैः ।
अशिश्रियद्वेश्मनि सूरिवासवोऽनुगम्यमानो मुनिपुंगवैस्ततः ॥ ५ ॥

ततस्तस्मात् साहिनिकारणानन्तरं मुनिपुंगवैर्यथोक्तयतिभिरनुगम्यमानो वसतिं तस्मि-न्नेव [illegible] सूरिवासवः अशिश्रियत् । क इव । सुरैर्गीर्वाणैः इन्द्रः पुरंदर इव । पुनः क इव । करभैः [illegible] [illegible] गजेन्द्र इव । पुनः क इव । [illegible] भास्वानिव ग्रहपतिर्भास्वान् । ' महाविष्णी[illegible]-

ततो गुरुगदितानन्तरं सोऽकब्बरो यावद्गुलीचकं करे गृहीत्वा पश्चादुच्चैः करोति ऊर्ध्वमुत्पाटयति, तावत्तत्र प्रदेशे कीटिकैव प्रकटा साहिलोचनगोचरा बभूव संजाता नृपेण स्वदृष्ट्या दृष्टा। उत्प्रेक्ष्यते—क्षितीन्दोः पुरो राज्ञोऽग्रे व्रतिप्रभोः सूरेः अप्रतिमामसाधारणां कृपालुतां दयावत्तामात्मनैव स्वेन गदितुं कथयितुमिव प्रकटीकर्तुमिव ॥

श्लोकार्थ

त्यार पछी राजाએ स्वयं गालीचाने ऊंचो करीने जोयुं तो असंख्य कीडीओ नजरे पडी. ते जाणे राजानी आगळ आचार्य महाराजनी निःसीम कृपाळुताने कहेवा माटे आवी न होय ॥ ९ ॥

ततः क्षितौ स्वस्य यथैकभूपतां गुरोस्तथाद्वैतदयाधिनाथताम् ।
अवेत्य चित्तेऽतिचमत्कृतिं वहन्मुहुर्मुहुस्तं प्रशशंस भूमिमान् ॥ १० ॥

ततः कीटिकादर्शनानन्तरं स भूमिमानकब्बरसाहिर्मुहुर्मुहुर्वारंवारं तं सूरीन्द्रं प्रशशंस श्लाघते स्म। किं कुर्वन्। चित्ते मनस्यतिचमत्कृतिमतिशयेनाश्चर्यं वहन् दधत्। किं कृत्वा। क्षितौ क्षितिमण्डले स्वस्यात्मनो यथा येन प्रकारेण अन्यराजसु तादृक्स्फूर्तिमाहात्म्याद्यभावात् स्वस्यैव तदद्वैतत्वेन एकभूपतामद्वैतपातिसाहितां तथा तेन प्रकारेण गुरोरद्वैतामनन्यसामान्यां दयायाः कृपाया अधिनाथतां स्वामित्वम्। कृपालुतामित्यर्थः। चित्ते स्वमानसे अवेत्य ज्ञात्वा। चित्ते इत्युभयत्रापि योजनीयम् ॥

श्लोकार्थ

जगतमां जेम पोते एकछत्री साम्राज्यनो स्वामी छे तेम आचार्य महाराजने असाधारण दयाना स्वामी जाणीने मनमां आश्चर्य पामतो राजा वारंवार सूरिजीनी प्रशंसाने करतो हतो. ॥ १० ॥

कृपालुतां वः किमहो महीयसीमुत स्तुवे स्वाचरणप्रवीणताम् ।
पयोदवत्किं तु परोपकारितां निरूपकं वा भवतां शुचेः पथः ॥ ११ ॥

अहो गुरवः, अहं वो युष्माकं महीयसीमतिगुर्वीं विश्वमहास्यां कृपालुतां सर्वजगज्जन्तु कृपालुतां किमिति प्रश्नं स्तुवे श्लाघाविषयं नयामि। उताथवा वो युष्माकं स्वाचारे निजाचारविधिमार्गाचरणे प्रवीणतां नैपुण्यं सुशिक्षिततां किं स्तुवे प्रशंसामि। तु पुनः पयोदवज्जलद इव परोपकारितां परेषां निःशेषाणां लघुलघुप्राणिनामुपकर्तृत्वं स्तुवे वर्णयामि। वाऽथवा भवतां युष्माकं शुचेः पवित्रस्य विशुद्धस्य वा पथो मार्गस्य सद्धर्माचरणस्य वा निरूपकमुपदेशकं दर्शयितारं वा स्तुवे स्तुतिविषयीकरोमि। कं कं स्तुवे सर्वेऽपि प्रशंसास्पदत्वमर्हन्ति ॥

શ્લોકાર્થ

અહો ! સૂરિજી હું આપની વિશ્વશ્લાઘનીય કૃપાલુતા, પોતાના આચારની નિપુણતા, મેઘ જેવી પરોકારિતા અથવા સન્માર્ગદેશકતા આદિ સદ્‌ગુણોની શું શું સ્તુતિ કરું ! ॥ ૧૧ ॥

जगत्यसाधारणता व्यतर्कि वः क्षणादनेनाचरणेन शासने ।
सुधाभुजां भूमिरुहीव कामितप्रदातृभावेन मुमुक्षुपुंगवाः ॥ १२ ॥

हे मुमुक्षुपुंगवाः सूरीश्वराः, अनेन समग्रजगज्जन्तुजातपालनलक्षणेन आचरणेन सदाचरणविधानेन कृत्वा क्षणादल्पकालात्तत्कालमेव मया वो युष्माकं शासने जैनदर्शने जगति विश्वे असाधारणता सर्वेभ्योऽद्वैतता एतावता पश्भ्यो दर्शनेभ्यो युष्माकं जैनशासनमसाधारणमेवेति व्यतर्कि मया विचारितम् । ज्ञातमित्यर्थः । कस्मिन्निव । भूमिरुहीव । यथा कामितानामैहिकाशेषमनोभिलषितानां प्रकर्षेण दातृभावेन दायकत्वेन सुधाभुजाममृताशनानां पादपे असाधारणता वितर्क्यते, एतावता यथा सर्ववृक्षजातिभ्यः कल्पद्रुमो विशेषास्तथान्यशासनेभ्यः श्रीमच्छासनमिति ॥ इति सूरीन्द्रकृपालुताजैनशासनयोः प्रशंसा ॥

શ્લોકાર્થ

હે સૂરીન્દ્ર, સર્વવૃક્ષની જાતિમાં ઇષ્ટફલની પૂર્તિ વડે જેમ કલ્પવૃક્ષની અસાધારણતા છે તેમ આપના સત્ આચરણ વડે જગતમાં જૈનશાસનની અદ્વિતીયતા છે. ॥ ૧૨ ॥

कथीपकस्यास्तरणं ततः करद्वयेन दूरीकृतवान्स्वयं नृपः ।
मुनीन्द्रसङ्गादिव पापमात्मनः प्रभुः पुनाति स्म पुनः स तां क्षितिम् ॥ १३ ॥

ततः प्रभुकृपालुतावगमनप्रणीतप्रशंसानन्तरं नृपोऽकब्बरः स्वय तत्रान्यसेवकाभावादात्मनैव करद्वयेन पाणिपद्मद्वन्द्वेन कथीपक इति नाम्नः परदेशोत्पन्नजातिविशेषपट्टसूत्रमयवस्त्रस्यास्तरणं दुलीचकापराभिधानं दूरीकृतवानपसारयति स्म । पश्चात्कृत इत्यर्थः । पृथक्चक्रे । उत्प्रेक्ष्यते—मुनीन्द्रस्य हीरसूरेः सङ्गादात्मनः स्वस्य पापमिव दूरीचकार । तस्य दूरीकरणात्प्रभुः सूरिस्तामास्तरणरहितां क्षितिं पुनाति स्म पवित्रयामासिवान् । उर्ध्वं धरामारुरोहेत्यर्थः । चित्रशालिकात्रिसोपानभूमौ चटित इत्यर्थः ॥

સૂરીશ્વરજીના સંગથી પોતાના પાપને જાણે દૂર કર્યાં ન હોય તેમ રાજાએ સ્વયં પોતાના હાથે જ ગાલીચાને દૂર કર્યો ! ત્યાર પછી આચાર્યમહારાજે તે સોપાનભૂમિ પર પદાર્પણ કર્યું. ॥ ૧૩ ॥

धरेशधामाधरिताद्रिसूदनोपदीकृतास्थामिव चित्रशालिकाम् ।
विभूषयांचक्रतुरुर्वरावरानगारराजीरमणौ क्रमेण तौ ॥ १४ ॥

उर्वरायाः सर्वसस्याया भूमेः वरः स्वामी धनधान्यमणिप्रमुखनिःस्वा धरित्र्याः पतिः। यदुक्तम्—'शूरश्च कृतविद्यश्च यश्च जानाति सेवितुम्। सुवर्णपुष्पां पृथिवीं चिन्वन्ति पुरुषास्त्रयः॥' इति। तथा रघुवंशेऽपि—'क्षितिरिन्दुमतीव भामिनी पतिमासाद्य तमग्र्यपौरुषम्। प्रथमा बहुरत्नसूरभूदपरा वीरमजीजनत्सुतम्॥' इति। तथा अनगारराजीरमणः श्रमणचन्द्रः सूरिस्तौ क्रमेण चित्रशालिकां विभूषयांचक्रतुः अलंकुर्वाते स्म। उत्प्रेक्ष्यते-धरेशेन भूमिपतिना धाम्ना तेजसा बलेन वा अधरीकृतेन हीनीकृतेन। अभिभूतेनेति शेषः। अद्रिसूदनेन मघोना उपदीकृतां ढौकितामास्थां स्वीयां सौधर्मी सभामिव॥

શ્લોકાર્થ

રાજાના તેજથી પરાભવ પામેલા ઇન્દ્રએ ભેટણારૂપે કરેલી જાણે સુધર્માસભા ન હોય તેવી ચિત્રશાલાને રાજા અને સૂરીશ્વરે પદાર્પણ વડે અલંકૃત કરી. ॥ ૧૪ ॥

अवग्रहं प्राप्य महीहिमांशोर्निषेदुषस्तत्र यतिक्षितिक्षितः ।
जलालदीनोऽपि पुरोऽभजद्भुवं सुहस्तिनः संप्रतिभूगभस्तिवत् ॥ १५ ॥

जलालदीनो यवनमुद्गलप्रसिद्धमिदं विशेषनाम साहिरपि यतिक्षितिक्षितः सूरिराजस्य। 'महीक्षित्पार्थिवो मूर्धाभिषिक्तो भूप्रजानृपः' इति हैम्याम्। पुरोऽग्रतनां भुवं क्षोणीं अभजत् बभाज। भूमावेवोपविष्टो नासने। सूरेः किं० चक्षुषः विलक्षणस्य वा। निषेदुषः उपविष्टस्य। किं कृत्वा। महीहिमरश्मेः भूमीसोमस्य अवग्रहमुपवेशनाधर्मादेशं प्राप्याधिगत्य। किंवत्। संप्रतिभूगभस्तिवत्। यथा संप्रतेरनुज्ञामवाप्य निषण्णस्य सुहस्तिसूरेः पुरस्तात्संप्रतिनामा भूगभस्तिर्भूमीभास्वान् उपविशति स्म। 'मध्यंदिनावधि विधेयसुधाशियस्यान्' इति नैषधे॥ इति चित्रशालिकायामागत्य सूरिनृपावुपविष्टौ॥
अथ धर्मकथारम्भः—

શ્લોકાર્થ

સમ્રાટ સંપ્રતિની અનુજ્ઞા પામીને બેઠેલા આર્યસુહસ્તિસૂરિજીની સામે જેમ રાજા સંપ્રતિ બેઠા હતા તેમ બાદશાહની અનુજ્ઞા પામીને બેઠેલા શ્રીહીરવિજયસૂરિજીની સામે જમીન ઉપર અકબર બાદશાહ બેઠા ॥ ૧૫ ॥

स धर्मकर्मीरितसंकथास्तयो मिथः प्रवृत्तासु तमित्यचीकथत् ।
धराविभो बीजमिवावनीरुहां वृषोऽस्त्युपादानमशेषसंपदाम् ॥ १६ ॥

अथो विपश्चितां प्रयोजनविशेषाणामन्तरं न वरिवस्याप्रदानमात्रमित्यमुना प्रकारेणा-भीष्टान् पालयति स्म । कासु सतीषु । धर्मेण पुण्यप्रसादानेन निर्मितासु सिद्धासु सक-लासु सर्वासु विभुः सम्पत्सु परम्परं प्रभूतासु प्रारब्धासु । इति किम् । हे धराधिपो पृथिव्याः निःस्पृहं वस्तु हे साहे, अशेषाणां सर्वासामपि संपदां लक्ष्मीणामुपादानं मूलकारणं पुण्यो धर्मं प्रशान्ते विपर्ते । किमिव । बीजमिव । यथा अपनीतदलानां वृक्षाणामुपादानं समस्तानिशं बीजं मोक्षतिपत्पनम ॥

શ્લોકાર્થ

આચ્છાદની સાથે પરસ્પર ધર્મ જોડીને કરતા આચાર્યમહારાજે કહ્યું : હે રાજેન્દ્ર, જેમ વૃક્ષોનું ઉપાદાનકારણ બીજ છે તેમ સર્વસંપત્તિનું ઉપાદાનકારણ ધર્મ જ છે. ॥ ૧૬ ॥

अनभिलक्ष्यापि यथानुमीयते पयोदवृष्टिस्तटिनीपयःप्लवैः ।
विपश्चिद्भिश्चेतसि तर्क्यते तथा विभूतिभिः प्राक्सुकृतं परेङ्गिमम् ॥ १७ ॥

हे साहे, यथा येन प्रकारेण तटिन्या नद्याः पयःपूरैः पानीयपूरैः । आगतैरित्यध्या-हारः । अनभिलक्ष्या लक्षितुं द्रष्टुं योग्या लक्ष्या । 'लक्ष दर्शनाङ्कनयोः' इत्यस्य धातोः प्रयोगः । अलक्षणीया अभिलक्ष्या, न अभिलक्ष्या अनभिलक्ष्या अदृश्यमाना । अध्याहार्यम् : । पयोदानां घनानां वृष्टिर्वर्षणमिति पूर्णदनुमीयते अनुमानविषयीक्रियते, तथा तेनैव प्रकारेण पण्डितैर्विभूतिभिर्विभवैः कृत्वा अदृष्टविपर्याकमपि परंन्विमं परिणामं प्राप्योदयमागतं प्राक्सुकृतं पूर्वजन्मोपार्जितं पुण्यं तर्क्यते विचार्यते विज्ञायते वा ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ નદીના પૂર વડે અદૃશ્ય એવી પણ મેઘવૃષ્ટિનું અનુમાન કરાય છે તેમ પંડિત પુરુષો વડે વૈભવના દર્શનથી પૂર્વજન્મોપાર્જિત પુણ્યની પરિપક્વતાનું અનુમાન કરાય છે. ॥ ૧૭ ॥

अपर्क्षभोगाम्बुधिसंपरीयतां धरेश धर्मेण विना जनुष्मताम् ।
अपार्थतामुद्वहते परं जनुर्विना फलौघैरवकेशिनामिव ॥ १८ ॥

हे धरेश क्षितिपते, धर्मेण सुकृताचरणेन विना जनुष्मतां प्राणिनां परं केवलं जनुर्जन्म अपार्थतां निरर्थकत्वम् अपगतोऽर्थः धर्मप्रयोजनं यस्य । यदुक्तम्—'जे जिणधम्मविहिणा ते जाणे पाचारि । अथवा उदहिवयणया संसारिया संसारि ॥' इति । तस्य भावस्तताम् । 'अर्थो हेतौ प्रयोजने । निवृत्तौ विषये वाच्ये प्रकारे . . ॥' [illegible] । पयोमुहते

बिभर्ति । तथा 'यस्य युधिष्ठिर इव न कश्चिद्गार्गी गगनक्रमः' इति गगनकलापाम् । जनुष्मतां क्रियाचरताम् । अभङ्गा अनवच्छिन्नाः सततप्रवृत्ता ये भोगा निभागनितारामाषा- दिसुखास्वादास्त एवाम्बुधिः समुद्रः तत्र शंबरीयतां मीनानामिवाचरताम् । 'शंबरो दानवान्तरे । मत्स्यैणगिरिभेदेषु' इत्यनेकार्थः । तथा 'शंबरोऽनिमिषस्तिमिः । मत्स्योऽ- थमीनः' इति हैम्याम् ॥

श्लोकार्थ

હે રાજન્, સતત ભોગરૂપી સમુદ્રમાં મીનરૂપે બનેલા (આસક્ત) ધર્મવિહોણા જીવોનું જીવન કેશુડાનાં પુષ્પોની જેમ નિરર્થક છે. ॥ १८ ॥

कुरङ्गनाभीमपहाय भूषितुं स्ववर्ष्म गृह्णाति निपद्वरं करे ।
निकृत्य गेहोपवने प्ररोपितं सिताभ्रसालं वपतेऽर्कपादपम् ॥ १९ ॥

अपास्य पीयूषरसं जिजीविषुर्मुखादहीन्दोः स्वदते गरं पुनः ।
विमुच्य धर्मं नृप सार्वकामिकं विमुग्धधीर्यो विषयेऽनुरज्यते ॥ २० ॥

हे नृप, सर्वानैहिकामुष्मिकान् कामानभिलाषान् करोति पूरयतीति सार्वकामिकस्तम् । 'ऋतुं विधत्ते यदि सार्वकामिकम्' इति नैषधे । तादृशं धर्मं विमुच्य त्यक्त्वा यो विशेषेण मुग्धा कृपा कृत्येष्वनभिज्ञा कार्याकार्यविचारविकला धीर्बुद्धिर्यस्यामावज्ञानो विषये भोगसुखादावनुरज्यते अनुरक्तीभवति, स पुमान् कुरङ्गनाभीं कस्तूरिकाम् । मृगमदवाच्य नाभिशब्दो ह्रस्वो दीर्घोऽपि 'मृगनाभिर्मृगमदः' इत्यत्र हैम्यां ह्रस्वः । तथा 'गोरो- चनाचन्दनकुङ्कुमैणनाभीविलेपान्पुनरुक्तयन्ती' इति नैषधे दीर्घोऽपि । अपहाय मुक्त्वा स्ववर्ष्म निजशरीरं मुखस्तनाद्यवयवं स्त्रीमधिकृत्य पुनरर्थे केवलं वपुरेव भूषितुं विलेप- नादिना भाले तिलकादिना वा शोभां नेतुम् । यथा 'शोभन्ते स्थितिमोष्ठयन्न कतिचित्क- स्तूरिकाम्.' 'नेपालक्षितिपालभालफलके पङ्कं न शङ्केत कः' इति सूक्तपद्धती । निपद्वरं पङ्कं कचवरकं करे हस्ते गृणहाति । पुनः गेहस्य स्वमन्दिरस्योपवने समीपवाटिकायां गृहारामे वा प्ररोपितं स्वयं पृथक् मनोरथैरुप्तं सिताभ्रसालं कर्पूरपादपम् । 'छित्त्वा कर्पूरखण्डान्वृति- मिह कुरुते कोद्रवाणां समन्तात्' इति सिन्दूरप्रकरे । निकृत्य छित्त्वा । 'कृती छेदने' अयं धातुः । अर्कपादपम् 'आकडा' इति लोकप्रसिद्धं नामेति अर्कवृक्षम् । 'अर्काः किं फलसंचयेन भवतां किं वा प्रसूनैर्नवैः' इत्यपि सूक्तम् । वपते प्ररोपयति । वपधातुरुभयपदी पुनः स पीयूषरसं तुष्टसुरदत्ताजरामरकृदमृतं संत्यज्य दूरे क्षिप्त्वा जीवितुमिच्छुर्जिजीविषुः सन् अहीन्दोः विषभारसहस्रभाजः शेषनागराजस्य । 'विषभारसहस्रेण वासुकिर्नैव गर्वितः । वृश्चिको विषमात्रेण स्वोर्ध्वं वहति कण्टकम् ॥' इति सूक्तम् । मुखाद्वदनाद्गरं गरलं स्वदते पिबति । 'संगरं गरमिवाकलयन्ति' इति नैषधे ॥ युग्मम् ॥

શ્લોકાર્થ

હે રાજન્, સર્વઇષ્ટની પૂર્તિ કરનારા ધર્મનો ત્યાગ કરીને જે કોઈ દુર્બુધિ વિષયોમાં ચકચૂર રહે છે તે ખરેખર શરીરની શોભા માટે આલેખેલી કસ્તૂરીનો ત્યાગ કરીને હાથમાં કચરાને ગ્રહણ કરે છે, પ્રાંગણમાં મનોરથોની સાથે રોપેલા કપૂરના વૃક્ષને ઉખેડીને આકડાના વૃક્ષનું રોપણ કરે છે અને જીવનનો અભિલાષી અમૃતરસનો ત્યાગ કરીને મહાભયંકર વિષધરના મુખથી વિષનું પાન કરે છે. ॥ १९ ॥ ॥ २० ॥

अनश्वरी श्रीर्युवता किमु ध्रुवा जरापि जीर्णा शमनः शशाम किम् ।
यदेष जन्तुर्विषयाभिलाषुको दधाति धर्मे न मनो मनागपि ॥ २१ ॥

हे नृप, श्रीर्लक्ष्मीरनश्वरी शाश्वती अस्थिरैव । यदुक्तम्—'सायरचप्पमुरारिपिय चन्दमरीसा भाय । लच्छी हीडइ घरि घरि महिला पह सहाय ॥' इति पुनर्युवता यौवनं ध्रुवा नित्या कदापि न यास्यति । 'यौवन जाइ वेगिनदीयुंजलहर । इन्दुधन्दुनागिन्दुकहो कुणधिररहर ॥' इत्युक्तः । पुनर्जरा विस्रमा यौवनपयोहानिलक्षणावस्था जीर्णा स्थविरीभूता स्यानुमुत्थातुमप्यशक्ता जाता किम् यज्जराशक्तभावाप्रागमिष्यति । यदुक्तम्—'यौवनतरेदीहडइ थीजइ मित्त दुच्चार । कालिज्ञ यहपण आधशइ को न विचार ॥' इति । पुनः शमनो यमः शशाम शान्तीभूतः । किंभूतः । यदथ कमपि न व्यापादयिष्यामि मृतो वा यत्कारणादेव जन्तुर्जीवो विषयाणां कामभोगादिसुखानामभिलाषुकः कामयिता कामुको लोलुपः सन् धर्मे सुकृताचरणे मनागीषन्मात्रमपि मनश्चित्तं न दधाति स्थापयति ॥

શ્લોકાર્થ

હે રાજન, લક્ષ્મી શું સ્થિર છે ! યૌવન શું નિત્ય છે ! જરા શું જીર્ણ નથી ! કે યમરાજ શું શાંત છે ! જેથી વિષયાભિલાષીજીવ ધર્મમાં જરા પણ મન લગાવતો નથી ! ॥ २१ ॥

प्रसृत्वरः शंबरवैरिविक्रमोऽचिरात्सृजेद्विक्रमिणोऽप्यविक्रमान् ।
उदीयतेऽस्मादपि राजयक्ष्मणा तमोभरेणेव तमस्विनीमुखात् ॥ २२ ॥

हे साहे, प्रसृत्वरः प्रसरणशीलः प्रवर्धमानः शंबरनामा दैत्यविशेषस्तस्य वैरी दस्युहन्ता स्मरस्तस्य विक्रमो वीर्यं प्रतापः स्मरी अपस्मारप्रसारः मदनोन्मादः अचिराद्ल्पकालादेव विक्रमिणोऽपि महाशक्तिमतोऽपि अविक्रमान् निर्वीर्यान् अबलान् सृजेत्

कुर्यात् अपि पुनरस्मान्मदातिरेकात् राजयक्ष्मणा क्षयरोगेण उदीयते प्रादुर्भूयते । केनेव । तमोभरणेव । यथा तमस्विनीमुखात्प्रदोषात्संध्यासमयादन्धकारेण स्फूर्यते ॥

श्लोकार्थ

હે રાજન, વધતા જતા કામના ઉન્માદથી મહાન શક્તિશાળી મહારથીઓને પણ અલ્પકાળમાં જ નિર્વીય બનાવી દે છે, અને સંધ્યા સમયથી જેમ અંધકાર ફેલાવો થાય છે તેમ શરીરમાં ક્ષયરોગ આદિ ભયંકર રોગોનો પ્રવેશ થાય છે. ॥ ૨૨ ॥

मनोभुवा मोहयमानमानसो महांसांहसंहतिमात्मनाचरन् ।
लभेत कश्चिन्नरकेषु कारणामिहैव शूलामिव पारिपन्थिकः ॥ २३ ॥

कश्चित्पापीयान् पुमान्नरकेषु कारणां सप्तस्वपि दुर्गतिषु परमाधार्मिकनिर्मितां क्षेत्रोद्भूतां महारोगशीतोष्णादिजनितां कासश्वासकठोदरादिकां तीव्रवेदनां लभेत प्राप्नुयात् । क इव । पारिपन्थिक इव । यथा परस्वापहर्ता तस्करो नरकेषु नारकित्वेन नरकोद्भूतां महतीं पीडां लभते । कामिव । शूलामिव । यथा इह लोके च शूलां मार्यमाणचौराधिरोपणतीक्ष्णतदादिकां महतीं व्यथां प्राप्नोति । जन्तुः किं कुर्वन् । मनोभुवा शत्रुभूतेन कामेन मोहयमानं मोहं मूर्छां सदसद्विवेचनचातुरीविकलतां नीयमानं मानसं मनो यस्य तादृशः सन्महांहसां प्रबलपापानां संहतिं श्रेणीमाचरन् । यदुक्तं नैषधे दमयन्त्याः पुरस्तात्— 'दधुना नलः पापभीरुरपि स्वात्मापकारस्यति नैनसोऽपि' इति ॥

श्लोकार्थ

કામના ઉદ્રેકથી મુંઝાયેલો પાપી જીવ પોતાના જીવનમાં અનેક પાપોને આચરતો આ લોકમાં પણ શૂળરોગ આદિ રોગો અને ચોરીની જેમ અનેક કષ્ટોને વેઠે છે અને પરલોકમાં નરકની ભયંકર યાતનાઓને ભોગવે છે- ॥ ૨૩ ॥

दुरन्तदुःखाढिपयात्तु बिभ्यता विशुद्धखड्गेन कृपानुषङ्गिना ।
वशेव सौभाग्यवता स्वकामुकीक्रियेत केनापि मरुद्गृहेन्दिरा ॥ २४ ॥

नु पुनः केनापि धार्मिकेण पुंसा मरुद्गृहेन्दिरा स्वर्गलोकलक्ष्मीः स्वकामुकी स्वस्मिन्निच्छा यस्याः स्वाभिलाषिणी । 'इच्छायुक्ता तु कामुका' । च्विप्रत्यये कामुकीक्रियते । अथ वा स्वस्यात्मनः कामुकी आत्माभिलाषिता क्रियते । 'वृषस्यन्ती कामुकी स्यात्' इति हैम्याम् । केनेव । सौभाग्यवतेव । यथा 'सानन्दमनिमिषनिरीक्षणमजल्पनमिति वदन्ति लावण्यम् । स्पृहणीयं रतिसुभगः स्पर्शगुणो भवति सौभाग्यम् ॥' इदं च द्वयमपि स्त्रीपुरुषयोः स्यात् । अत्र तु सुभगस्वभावा वसुदेवेनेव सकलकामिनीजनकार्मणा वा पुरुषेण यथा वनिता

स्वकामुकीक्रियते। पुंसा किं कुर्वता। दुर्दुष्टोऽन्तोऽवसानं यस्य प्रान्ते कठिनः विपाको यस्य तादृशं दुःखं यस्मात्तद्विधाविषयादृगोरात् शब्द-रूप-गन्ध-रस-स्पर्शलक्षणपञ्चसंख्यकात् गुणाद्विभ्यता संसारकारागारप्रपतनानन्तासातसहनादिमहाभीति बिभ्रता अत एव विनीतोऽपमानितो मुक्तः सङ्गः पुत्रकलत्रधनादिकः सकलसंसारिकानुषङ्गः संसारिकस्नेहो येन। पुनः किंभूतः। कृपानुषङ्गेन पृथ्वी-अप्-तेजो-वायु-वनस्पत्-त्रसरूपाणां षण्णां कायानां रक्षणलक्षणकरुणाकलितेन षट्कायगोकुलपालकेन समस्तयावज्जगच्चराचरजन्तुरक्षाक्षमेणेत्यर्थः ॥

श्लोकार्थ

જેનો અંત દુઃખરૂપ છે તેવા દુખાનુષંગી વિષયોથી દૂર રહેનારા, સર્વ સંગના ત્યાગી અને કરૂણાર્દ્ર હૃદયવાળા સજ્જન આત્માઓને સ્વર્ગલક્ષ્મી સૌભાગ્યવંતી સ્ત્રીની જેમ આપોઆપ સ્વાધીન થાય છે. ॥ ૨૪ ॥

क्रमादुपक्रम्य समाधिना भवी भवं स मुञ्चन्भजते महोदयम् ।
स्वलोहतां सिद्धरसेन संत्यजन्सुवर्णतां धातुरिव प्रपद्यते ॥ २५ ॥

स विषयविमुखो भवी संसारी जीवः क्रमात्परिपाटीतः स्वर्गं गत्वा प्रशस्तमर्त्यजन्म संप्राप्य उपक्रम्य चारित्रार्द्धिविशिष्टधर्माचरणोपक्रमं कृत्वा समाधिना शुक्लध्यानयोगेन भवं संसारमुज्झन् मुञ्चन् सन् महोदयं मोक्षं निःसीमानमभ्युदयं भजते। संसारसागरं निस्तीर्य सिद्धो भवतीत्यर्थः। क इव। धातुरिव। यथा धातुर्लोहादिः सिद्धरसेन रसकूपिकादिपानीयविशेषेण स्वलोहतां कालायसभावं नीचधातुतां संत्यजन् मुञ्चन् सुवर्णतां प्रपद्यते ॥ इति धर्मदेशना ॥

श्लोकार्थ

જેમ સિદ્ધરસ વડે લોહધાતુ પોતાની લોહતાનો ત્યાગ કરીને સુવર્ણરૂપ બને છે તેમ વિષયપરાઙ્મુખી જીવ અનુક્રમે સ્વર્ગમાંથી આવી મનુષ્યભવ પ્રાપ્ત કરીને શુક્લધ્યાન વડે કર્મોને ભસ્મિભૂત કરી મોક્ષસુખનો ભોક્તા બને છે. ॥ ૨૫ ॥

अभाजि युष्माभिरिवानुगामिभिर्महीमहेन्द्रः परमेशिता स कः ।
अवद्यवन्ध्यां पदवीं प्ररूपयन्नुपासनामर्हति कीदृशो गुरुः ॥ २६ ॥

सुधाब्धिवद्यो ददतेऽमृतं पुनः स किंविधो धर्म इदं वदन्तु मे ।
महीमहेन्द्रादयितोदितामिमां गिरं निपीय प्रभुरप्यचीकथत् ॥ २७ ॥

इमां वृत्तापेक्षया पूर्वोक्तां मही भूमिरेव महेला कामिनी। 'यत्र परमहेलारतोऽप्यपारदारिकः' इति चम्पूकथायाम्। तथा 'महिला स्यान्महेलया' इति शब्दप्रभेदे। तस्या दयितो भर्ता अकब्बरः तेनोदितां कथितां वाणीं निपीय सादरं श्रुत्वा प्रभुः सूरीन्द्रोऽप्यचीकथत् वदति स्म। इमां काम्। हे सूरीन्द्राः, इदं मयैव निगद्यमानं पृच्छ्यमानं मे मम वदन्तु कथयन्तु। इदं किम्। यः परमेशिता परमेश्वरो युष्माभिः श्रीमद्भिरभाजि संसेव्यते स्म। कैरिव। अनुगामिभिरिव। यथा महीमहेन्द्रो नीतिमान् भूमान् सेवकैः सेव्यते। स कः परमेष्ठी किंनामा च पुनः किंगुणो गुरुरूपामनामर्हति सेवां कर्तुं योग्यो भवति सेवनीयः स्यात्। गुरुः किं कुर्वन्। अवद्येन पापेन वन्ध्याम्। 'अवद्यमुक्तेः पथि यः प्रवर्तते' इति सिन्दूरप्रकरे। सर्वथा पापनिर्मुक्तां पदवीं मार्गं प्ररूपयन्। गुरोर्गुरुरिति विशेषणमपि तत्त्वोपदेष्टा हिताहितनिरूपकः। च पुनः सुधाब्धिवत्क्षीरसमुद्र इव अमृतं सुधां मोक्षं च ददते विश्राणयति। अत्र 'दद दाने' धातुरात्मनेपदी भ्वादिश्च। स धर्मः किंविधः कीदृक्प्रकारः ॥ युग्मम् ॥ इति साहेदेवगुरून्प्रति देवगुरुधर्माणां प्रश्नः।

श्लोकार्थ

હે સૂરીન્દ્ર, જેમ સેવકોને સેવ્ય રાજા છે તેમ આપના ઉપાસ્ય પરમેશ્વર કોણ? નિષ્પાપ માર્ગના પ્રરૂપક ગુરુ કોણ? અને ક્ષીરસમુદ્રની જેમ નિરંતર સુધાને અર્પણ કરનાર આપનો ધર્મ કોણ? તે મને કહો. આ પ્રકારની પ્રજાપતિ અકબરની વાણીનું પાન કરીને ગુરુમહારાજે કહ્યું :- ॥ २६ ॥ ॥ २७ ॥

जगन्ति यस्यानुभवेऽनुबिम्बितामिवात्मदर्शे दधते धरापते।
जिगाय चाष्टादशदोषविद्विषो नवद्वयद्वीपभुवो जयीव यः ॥ २८ ॥

तरङ्गिणीवेणिमिवाम्भरां प्रभुर्न चाङ्कपालीं नयते नितम्बिनीम्।
कदाचित्पुनर्यस्य न नर्मनर्मदाहृदावगाहे द्विरदायितं हृदा ॥ २९ ॥

बिभर्ति हेतीर्न तनूनपाद्विवाहितान्पुनर्यो न हिनस्ति हिंस्रवत्।
भवं भिनत्ति स्म करीव पञ्जरं दधाति देवः स नमस्क्रियार्हतीम् ॥ ३० ॥

हे धरापते, स दीव्यति क्रीडति त्रैलोक्यैश्वर्यलक्ष्म्या ब्रह्मश्रिया वा स देवः परमेश्वरो निखिलनरसुरासुरगणानामपि नायकः नमस्क्रियाया नमस्कृतेरार्हतीमौचितीं योग्यतां दधाति बिभर्ति। 'उडुपरिषदः किं नार्हन्ती निशः किमनौचिती' इति नैषधे। अत्र नुम्विकल्पेन रूपद्वयी आर्हन्ती आर्हती च। अर्हतो भाव आर्हती। 'अणृतूण ईप्' इतीप्रत्ययः। इति सिद्धिरपि। स देवः प्रणामयोग्यः स्यात्। स कः। यस्य परमेशितुरनुभवे ज्ञाने जगन्ति त्रीणि-सप्त-चतुर्दश-एकविंशतिर्वा भुवनानि अनुबिम्बन्ति संक्रामन्तीत्ये[illegible]ानि अनुबिम्बीनि अनुबिम्बिनां भावोऽनुबिम्बिता प्रतिबिम्बशीलता दधते बिभ्रति।

कस्मिन्निव । आत्मदर्श इव । यथा निर्मलदर्पणमण्डले क्वापि भूधनधनिगृहचित्रशालिकादिभित्यादौ चित्रीकृतानि त्रीणि जगन्ति प्रतिफलन्ति । च पुनर्हे भूवल्लभ, यो देवो दीनान्तराय—लाभान्तराय—वीर्यान्तराय—भोगान्तराय — उपभोगान्तराय — हास्यरति—अरति - भीति - जुगुप्सा - शोक- काम-मिथ्यात्व-अज्ञान-निद्रा-अविरति-राग-द्वेषनामानोऽष्टादशसंख्याका दोषा अपगुणास्त एव विद्विषो महावैरिणो जिगाय पराभूतवान् । क इव । जयीव । यथा परराजजित्वरो राजा नवसंख्याकानां द्वयं द्वन्द्वं नवद्वयं नवद्वयं च ते द्वीपाश्च नवद्वयद्वीपाः इति नैषधवृत्तिनरहरिकृतसमासः । तेषामष्टादशद्वीपानां भुवो भूमीप्रदेशान् जयति स्ववशीकुरुते । 'नवद्वयद्वीपपृथग्जयश्रियाम्' इति नैषधे । तथा 'अष्टादशद्वीपनिखातयूपः' इति रघौ । च पुनर्यः परमेष्ठी नितम्बिनीं कान्तामङ्कपालीमालिङ्गनं न नयते न प्रापयति । 'आलिङ्गनं परिष्वङ्गः संश्लेष उपगूहनम् । अङ्कपाली परीरम्भः' इति हैम्याम् । क इव । प्रभुरिव । यथा अम्भसां पानीयानां स्वामी समुद्रस्तरङ्गिणीवेणिं नदीप्रवाहं नदीपूरं नदीनां स्वपत्नीत्वेनाश्लेषणं नयते लम्भयति । पुनर्यस्य परमात्मनो हृदा हृदयेन क्वचित्कुत्रापि समये प्रदेशे वा रहसि वा प्रकटं वा नर्म क्रीडा तदेव नर्मदा मेकलाचलजाता नदी नर्मदानाम्नी तस्या हृदो ग्रहस्तस्यावगाहे विलोडने जलकेलिविधौ वा न द्विरदायितं गजवदाचरितम् । प्रायो विन्ध्यपर्वतोत्पन्ना हस्तिनो विन्ध्योपकण्ठप्रवहन्नर्मदायामनिशं स्वैरं रमन्ते । यदुक्तम्—'कौपं वारि विलोक्य वारणपते किं विस्मितेनास्यते प्रायो भाजनमस्य संप्रति भवांस्तत्पीयतामादरात् । उन्मज्जच्छबरीपुलिन्दललनापीनस्तनास्फालनस्फालीभूतमहोर्मिनिर्मलजला दूरे धुनी नर्मदा ॥' इति गजाष्टके । पुनर्हे भूमण्डलाखण्डल, यो हेतीश्चापचक्रशूलगदामुखानि प्रहरणानि न बिभर्ति । क इव । तनूनपादिव । यथा 'वह्निर्हेतीर्ज्वाला धत्ते । 'हेतिः प्रहरणं शस्त्रम्,' तथा 'हेतिः कीलाशिखा ज्वाला' इति द्विकमपि हैम्याम् । पुनर्यः हिंस्रवत् घातुक इव अहितान्वैरिणो न हिनस्ति न घातयति । पुनर्यः भवं संसारं भिनत्ति भनक्ति । क इव । करीव । यथा हस्ती पञ्जरं काष्ठकोष्ठं भिनत्ति भेदयति । 'जयकोईमणकमेऽभसलभयपंजरकुंजर' इत्यभयदेवसूरिकृतजयतिहुअणस्तोत्रे ॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥ इति देवस्वरूपम् ॥

श्लोकार्थ

હે પૃથ્વીપતિ, તે જ પરમાત્મા નમસ્કાર કરવાને યોગ્ય છે કે જેના જ્ઞાનમાં આરિસાની જેમ ત્રણે જગતના ચરાચર પદાર્થો પ્રતિબિંબરૂપે રહેલા છે અને જેમ રાજા અઢારદ્વીપ સુધીની પૃથ્વીને સ્વાધીન કરે છે તેમ દાનાંતરાય, લાભાંતરાય, ભોગાંતરાય, ઉપભોગાંતરાય, વીર્યાંતરાય, હાસ્ય, રતિ, અરતિ, ભય, શોક, જુગુપ્સા, કામ, મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન, અવિરતિ, નિદ્રા, રાગ અને દ્વેષરૂપ અઢાર અંતરંગ શત્રુઓનો જેણે નાશ કર્યો છે, તેમજ સમુદ્ર જેમ નદીઓના પ્રવાહને ઉત્સંગમાં ધારણ કરે છે તેમ જેણે સ્ત્રીઓને ઉત્સંગમાં સ્થાન આપ્યું નથી અને જેના હૃદયરૂપી નર્મદાના અગાધ જલમાં ક્રીડારૂપી હસ્તિઓનું સ્થાન નથી. વળી જેઓએ ખડગ, ભાલા, ચક્ર, ગદા આદિ તીક્ષ્ણ

[illegible] કોઈ જીવની હિંસા કરતા નથી [illegible] છિન્નભિન્ન કરી નાખ્યું છે તે [illegible] ॥ ३० ॥

[illegible] मम संगतेः ।
[illegible] ॥ ३१ ॥

[illegible] मार्गे [illegible] ।
[illegible] ॥ ३२ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

जिनास्यपद्मे मकरन्दविभ्रमं दधद्विपत्सूर्यसुताप्रलम्बभित् ।
महोदयस्वर्गितरोरिवाङ्कुरः कृपापयोराशितमस्विनीपतिः ॥ ३३ ॥

नरोरगस्वर्गृहसार्वभौमतादिमेन्दिरा यस्य वशंवदा सदा ।
पुनर्विधातेव भवान्तकारकः क्षितीन्द्र धर्मः पुनरीदृशः श्रिये ॥ ३४ ॥

हे क्षितीन्द्र धरित्रीमहस्सेन, ईदृशो जिनधर्मः ईदृग्लक्षणः संसारसमुद्रमध्यमज्जत्समस्तजनानां धारणादुद्धारणाद्धर्मः श्रिये मोक्षलक्ष्म्यै भवति । किं कुर्वन् । जिनस्य रागद्वेषापदोषविद्वेषिणः परमेश्वरस्यास्यपद्मे वदनकमले मकरन्दविभ्रमं मधुविलासं दधदारयन् । सर्वज्ञप्रणीत इत्यर्थः । किंलक्षणः । विपदापद्रूपा या सूर्यसुता सूर्यपुत्री यमुना तद्विदारणे प्रलम्बभिद्बलभद्रोपमः । 'हलिप्रलम्बयमुनाभित्' इति हैम्याम् । आपदुल्लोनां मूलोन्मूलनकृदित्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—महोदयो मोक्षः स एव स्वर्गितरुः कल्पद्रुमस्तस्याङ्कुरः प्ररोहः । यथाङ्कुरात्तरुर्जायते तथा धर्मादेव सर्वदुःखक्षयः स्यादिति । पुनः किंभूतः । कृपा जगज्जीवानुकम्पा सैव पयोराशिः समुद्रस्तद्वर्धने तमस्विनीपतिः विधुः । यथा चन्द्रात्समुद्रो वर्धते, तथा धर्मादपि दयापि वर्धमाना भवति । जीवदयामय इत्यर्थः । पुनर्यस्य धर्मस्य नरा मनुष्याः, उरगा नागाः, स्वर्गृहाः सुराः, तेषां सार्वभौमाश्चक्रवर्तिनस्तेषां भावो नरोरगस्वर्गृहसार्वभौमता नरेन्द्रता नागेन्द्रता असुरेन्द्रता देवेन्द्रता ता आदिमा यस्यास्तादृश इन्दिराः सर्वश्रियो लक्ष्म्यो यस्य सदा नित्यं वशंवदा आयत्ता यं ददाति सं भवन्ते पुनः विधाता ब्रह्मा इव भवस्य संसारस्यान्तकारकः घातुकः विधातापि भवान्तकृत्प्रायः ॥ युग्मम् ॥ इति धर्मस्वरूपम् ॥

श्लोकार्थ

હે રાજેન્દ્ર, જે ધર્મ જિનેશ્વર ભગવંતના મુખરૂપી કમલમાં મકરંદરૂપ છે, અર્થાત્ સર્વજ્ઞપ્રણીત છે. વિપત્તિરૂપી યમુનાના પ્રવાહને ભેદનાર, સ્વર્ગ અને અપવર્ગ (મોક્ષ) રૂપ વૃક્ષના અંકુર સમાન, નરેન્દ્ર, નાગેન્દ્ર, દાનવેન્દ્ર અને દેવેન્દ્રની સાર્વભૌમ સંપત્તિને સ્વાધીન કરી આપનાર, વિધાતાની જેમ સંસારનો અંત કરનાર અને સંસારરૂપી સમુદ્રમાં ડૂબતા જીવોને ધારણ કરનાર તે જ સાચો ધર્મ છે. ॥ ૩૩ ॥ ॥ ૩૪ ॥

जनुष्मतां शान्तिदया इवात्मनापुनर्भवोद्भावविधायिनोऽनिशम् ।
त्रयोऽप्यमी सन्ति समग्रमेदिनीधवावतंसीकृतपादपङ्कज ॥ ३५ ॥

समग्रा ये मेदिनीधवाः पृथिवीपतयो राजानस्तैरवतंसीकृतं शेखरी कृतं पादपङ्कजं यस्य स तस्य संबोधनं । अमी देवो गुरुर्धर्मश्च त्रयोऽपि जनुष्मतां जन्मभाजां भविकानां

શસ્ત્રોને ધારણ કર્યાં નથી અને કસાઈની જેમ કદીપણ કોઈ જીવની હિંસા કરતા નથી એવા પરમાત્માએ હસ્તિની જેમ સંસારરૂપી પિંજરાને છિન્નભિન્ન કરી નાખ્યું છે તે જ સાચા આરાધ્યદેવ છે. ॥ ૨૮ ॥ ॥ ૨૯ ॥ ॥ ૩૦ ॥

परिग्रहं यो जलमम्बुदाविलं मरालवन्मुञ्चति सद्म संसृतेः ।
प्रबोधशालीनिव यः प्ररोपयेत्कृपारसापूरितमानसावनौ ॥ ३१ ॥

मरालको यः शुभनेत्र दुर्गतेर्व्यनक्ति मार्गौ रविवच्छुभाशुभौ ।
[illegible] परांश्च तारयंस्तरीव वार्धौ गुरुरीदृशः स्मृतः ॥ ३२ ॥

हे [illegible], यः संसृतेः [illegible] सद्म गृहभूतं परिग्रहं धन-धान्य-क्षेत्र-वस्तु-रूप्य-सुवर्ण-कुप्य-द्विपद-चतुष्पदरूपं नवविधमपि स्वयमात्मना मुञ्चति जहाति । किंवत् । मरालवत् । यथा राजहंसः अम्बुदेन प्रावृषेण्यप्रबलजलधरधारावर्षणेन [illegible] [illegible] सरसीसलिलं त्यजति । 'गङ्गानीरमपि त्यजन्ति कलुषं ते राजहंसा वयम्' इति सूक्ते । पुनर्यः कृपारसेन कारुण्यामृतेन पूरितायां भरितायां पूर्णीकृतायां वा मानसं [illegible] [illegible] प्रबोधाः सम्यग्ज्ञानानि त एव शालयः [illegible] वपेत् । सद्भूतभूमौ हि शालय उत्पद्यन्ते इति स्थितिः । पुनर्यो [illegible] इव शुभाशुभौ समीचीनासमीचीनौ मार्गौ पन्थानौ व्यनक्ति प्रकटयति । किंभूतौ [illegible] । सुगतेः स्वर्गापवर्गस्य, तथा दुर्गतेर्नरकतिर्यक्त्वादिकुगतेः प्रवर्तकः । हे [illegible], [illegible] गुरुरिति तत्त्वं सम्यग्मार्गं च स्वयं विज्ञाय भव्यजन्तूनुपदिशतीति गुरु[illegible] [illegible] [illegible] । भवाम्भोनिधिमागतं स्वेनात्मना तत्पारं प्राप्नुवन् च पुनः [illegible] [illegible] पारं प्रापयन् । केव । तरीव । यथा नौर्वार्धौ [illegible] [illegible] स्वाश्रितान् लोकांश्च तारयति परतीरं लम्भयति ॥ [illegible] इति गुरुस्वरूपम् ।

શ્લોકાર્થ

હે [illegible], જે ગુરૂએ [illegible] સંસારરૂપી ઘરને રાજહંસ જેમ ત્યાગ કરે તેમ સંસારના [illegible] ધન, ધાન્ય, ક્ષેત્ર, વાસ્તુ, ચાંદી, સુવર્ણ, કુપ્ય, નોકરચાકર આદિ દ્વિપદ અને [illegible] [illegible] નવ પ્રકારના પરિગ્રહનો ત્યાગ કર્યો છે. કૃપારસરૂપી જલથી [illegible] [illegible] ભૂમિમાં સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપી શાલિનું વપન કરે છે. સૂર્યની જેમ [illegible] [illegible] [illegible] બતાવે છે અને જે ગુરુ નાવની જેમ સંસારરૂપ [illegible] પાર કરે છે અને આશ્રિતોને પાર કરાવે છે તે જ સાચા ગુરુ છે. [illegible] ॥ ૩૨ ॥

जिनास्यपद्मे मकरन्दविभ्रमं दधद्विपद्यमुनाप्रलम्बभित् ।
महोदयस्वर्गितरोरिवाङ्कुरः कृपापयोराशितमस्विनीपतिः ॥ ३३ ॥

नरोरगस्वर्गिसार्वभौमतादिमेन्दिरा यस्य वशंवदा सदा ।
पुनर्विधातेव भवान्तकारकः क्षितीन्द्र धर्मः पुनरीदृशः श्रिये ॥ ३४ ॥

हे क्षितीन्द्र पृथ्वीमहेन्द्र, ईदृशो जिनधर्म ईदृग्लक्षणः संसारसमुद्रमध्यमज्जज्जन्तुजनानां धारणादुद्धारणाद्धर्मः श्रिये मोक्षलक्ष्म्यै भवति । किं कुर्वन् । जिनस्य रागद्वेषादिदोषविद्वेषिणः परमेश्वरस्यास्यपद्मे वदनकमले मकरन्दविभ्रमं मधुविलासं दधद्धारयन् । सर्वज्ञप्रणीत इत्यर्थः । किंलक्षणः । विपदापद्रूपा या यमुना सूर्यपुत्री यमुना तद्विदारणे प्रलम्बभिद्बलभद्रः । 'हलिः प्रलम्बभिद्यमुनाभित्' इति हैम्याम् । आपदालीनां मूलोन्मूलनकृदित्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—महोदयो मोक्षः स एव स्वर्गितरुः कल्पद्रुमस्तस्याङ्कुरः प्ररोहः । यथाङ्कुरात्कल्पतरुर्जायते तथा धर्मादेव सर्वसुखसमुदायः स्यादिति । पुनः किंभूतः । कृपा प्राणिप्रीत्यनुकम्पा सैव पयोराशिः समुद्रस्तद्वर्धने तमस्विनीपतिः विधुः । यथा चन्द्रात्समुद्रो वर्धते, तथा धर्मादपि दयापि वर्धमाना भवति । जीवदयामय इत्यर्थः । पुनर्यस्य धर्मस्य नरा मनुष्याः, उरगा नागाः, स्वर्गिणः सुराः, तेषां सार्वभौमाश्चक्रवर्तिनस्तेषां भावो नरोरगस्वर्गिसार्वभौमता नरेन्द्रता नागेन्द्रता असुरेन्द्रता देवेन्द्रता सा आदिमा यस्यास्तादृश इन्दिराः सर्वश्रियो लक्ष्म्यो यस्य सदा नित्यं वशंवदा आयत्ता यं ददाति तं भजन्ते पुनः विधाता ब्रह्मा इव भवस्य संसारस्यान्तकारकः घातुकः विधातापि भवान्तकृन्नामा ॥ युग्मम् ॥ इति धर्मस्वरूपम् ॥

શ્લોકાર્થ

હે રાજેન્દ્ર, જે ધર્મ જિનેશ્વર ભગવંતના મુખરૂપી કમલમાં મકરંદરૂપ છે, અર્થાત્ સર્વજ્ઞપ્રણીત છે. વિપત્તિરૂપી યમુનાના પ્રવાહને ભેદનાર, સ્વર્ગ અને અપવર્ગ (મોક્ષ) રૂપ વૃક્ષના અંકુર સમાન, નરેન્દ્ર, નાગેન્દ્ર, દાનવેન્દ્ર અને દેવેન્દ્રની સાર્વભૌમ સંપત્તિને સ્વાધીન કરી આપનાર, વિધાતાની જેમ સંસારનો અંત કરનાર અને સંસારરૂપી સમુદ્રમાં ડૂબતા જીવોને ધારણ કરનાર તે જ સાચો ધર્મ છે. ॥ ૩૩ ॥ ॥ ૩૪ ॥

जन्तुमतां शाश्वतश्रिया ह्यात्मनापुनर्भवोद्धारविधायिनोऽनिशम् ।
त्रयोऽप्यमी सन्ति समग्रमेदिनीधवावतंसीकृतपादपङ्कज ॥ ३५ ॥

समग्रा ये मेदिनीधवाः पृथिवीपतयो राजानस्तैरवतंसीकृत शेखरीकृतौ पादपङ्कजौ यस्य स तस्य संबोधनं । अमी देवो गुरुर्धर्मश्च त्रयोऽपि जन्तुमतां जन्मभाजां भविकानां

[illegible] નહીં અને [illegible] જેમ કદીપણ કોઈ જીવની હિંસા કરતા નથી [illegible] જેમ [illegible] પિંજરાને છિન્નભિન્ન કરી નાખ્યું છે તે [illegible] ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

[illegible] मम संमतेः ।
[illegible] ॥ ३१ ॥

[illegible] मार्गी [illegible] ।
[illegible] मार्गी [illegible] ॥ ३२ ॥

[illegible] परिग्रहं धन-धान्य-क्षेत्र-वास्तु [illegible] । किंच । [illegible]

[illegible]

[illegible]

विभोर्हीरगुरोर्मुखारविन्दे वदनपद्मे भारती वाणी मधुपी वभ्रुवुषी भ्रमरी संजायते स्म। प्रोवाचेत्यर्थः। कस्मिन् सति। नृपे अकब्बरे इदं निगद्यमानं पृच्छति प्रश्नं कुर्वति सति। इदं किम्। हे सूरयः, इह जगति संयममार्गे वा यूयमात्मना स्वेन कति कियत्संख्याकानि व्रतानि नियमविशेषान् वहध्वं धारयत पालयत वा यानि व्रतानि परेण असत्त्वेन क्लीबप्रायेण पुंसा वोढुं धारयितुं न शक्यानि न समर्थानि। किंवत्। अद्रिवत्। यथा विष्णुव्यतिरेकेणान्यस्याहारः। पर्वतोऽन्येन केनचिद्वोढुं न शक्यते। 'सोमसिन्धुर्जगन्नाथो गोवर्धनधरोऽपि च' इति विष्णुनामसु हैम्याम्॥ इति सूरीणां कियद्व्रतधारणविषये साहेः प्रश्नः॥

श्लोकार्थ

हे प्रभु, कायर पुरुषथी वहन करवा माटे अशक्य एवा पर्वत समान आप केटलां व्रतोने धारण करो छो! आ प्रमाणे राजाए पूछ्युं त्यारे आचार्यमहाराज बोल्या. ॥ ३७ ॥

वसुंधराभोग इवामराचलान्सुपर्वसालानिव काञ्चनाचलः।
अहं वहे पञ्चमहाव्रतानमून्स्वविक्रमाधःकृतपाकशासन ॥ ३८ ॥

हे स्वविक्रमेण निजभुजवीर्येण कृत्वा अधःकृतो हीनीकृतस्तिरस्कारं नीतो वा पाकशासनो वज्रपाणिर्येन तस्य संबोधनम्। अहममून् वक्ष्यमाणान्प्रोच्यमानान्पञ्चसंख्याकान्महाव्रतान् सर्वेभ्योऽप्यतिशायिनियमान्वहे बिभर्मि। व्रतशब्दः पुंनपुंसके। 'व्रतोपवीतौ पलिलिन्तौ वसन्त' इति लिङ्गानुशासने। क इव। वसुंधराभोग इव। यथा वसुंधराया सार्धद्वयद्वीपलक्षणमनुष्यक्षेत्रभूमेराभोगो विस्तारः पञ्चामराचलान्मेरून् बिभर्ति। एको जम्बूद्वीपे, द्वितीयो धातुकीखण्डपूर्वार्धे, तृतीयो धातुकीखण्डपश्चिमार्धे, चतुर्थः पुष्करार्धपूर्वार्धे, पञ्चमः पुष्करार्धपश्चिमार्धे, एवं पञ्च काञ्चनाचलान् धत्ते। पुनः क इव। काञ्चनाचल इव। यथा मेरुः कल्प-पारिजात-मन्दार-हरिचन्दन-संतानाभिधानान्पञ्च सुपर्वसालान् सुरद्रुमान् कलयति॥

श्लोकार्थ

पोताना पराक्रमथी इन्द्रनो जेणे तिरस्कार कर्यो छे एवा हे राजन्, पृथ्वी जेम पांच मेरुने, मेरुपर्वतकल्प, पारिजात, मन्दर, हरिचन्दन अने संतान ए पांच कल्पवृक्षने धारण करे छे तेम हुं पांच महाव्रतोने धारण करुं छुं. ॥ ३८ ॥

क्षितीन्द्र तेषामिदमादिमं व्रतं समन्ततो मन्तुमुचोऽपि जन्तवः।
न पञ्चतागोचरचारिणः क्वचित्त्रिधा क्रियन्ते निजनन्दना इव ॥ ३९ ॥

शालिशयाः शोभनशीलाः पाणय इव आत्मना स्वयमपुनर्भवस्य न विद्यते पुनस्ततोऽप्यागत्य द्वितीयवारं भव उत्पत्तिर्यस्मात्तादृशो मोक्षः तस्य तथा पुनर्भवानामुद्भावः प्रकटीभवनं तं विदधते कुर्वते इत्येवंशीलाः मुक्तिकारिणो विद्यन्ते सन्ति ॥ इति सुधर्मदेवगुरुनिरूपणम् ॥

શ્લોકાર્થ

હે રાજેન્દ્ર, આ સુદેવ, સુગુરુ અને સુધર્મરૂપી તત્ત્વત્રયી ભવ્ય જીવોના હાથમાં નિરંતર મોક્ષરૂપી લક્ષ્મીને શોભાવનાર છે. ॥ ૩૫ ॥

शिवस्त्रिनेत्रीमिव भूमिमानिव त्रिशक्तिं विद्यात्रितयीं सुधीरिव ।
अचालनीयां सुरशैलवत्सुरैस्तदर्हदादित्रितयीमहं वहे ॥ ३६ ॥

हे साहे, अहं तत्पूर्वव्यावर्णितस्वरूपामर्हदादीनां जिनगुरुधर्माणां त्रितयीं वहे स्वेन धारयामि । किंभूताम् । सुरैर्देवैरप्याचालनीयां चालयितुमशक्याम् । किंवत् । सुरशैलवत् यथा मेरुः केनापि न चाल्यते । अहं वहे । क इव । शिव इव । यथा ईश्वरस्त्रिनेत्रीं लोचनत्रितयं वहति । 'पञ्चत्रिदृग्भालदृगेकपादः' इति हैम्याम् । यदुक्तं च—'गतियुगलकमेवाग्रतत्पुण्योत्करराणां त्रिनयनततुपूजा याथ वा भूमिपातः' इति । पुनः क इव । भूमिमानिव । यथा राजा तिसृणां प्रभुत्व-उत्साह-मन्त्रलक्षणानां त्रिकसंख्याकानां शक्तीनां समाहारस्त्रिशक्ति शक्तित्रिकं धत्ते । 'शक्तयस्तिस्रः प्रभुत्वोत्साहमन्त्रजाः' इति हैम्याम् । 'त्रिसाधना शक्तिरिवार्थसञ्चयम्' इति रघौ । पुनः क इव । सुधीरिव । यथा विद्वान् विद्यानां व्याकरण-साहित्य-तर्कलक्षणानां त्रितयीं बिभर्ति । भुवनवलित्रिह्विद्या संच्यागतत्रयाजिनां भुवनत्रयाणि' इति काव्यकल्पलतायाम् । त्रिसंख्याकानि ॥ इति साहेः पुरः सूरिभिः स्वस्य तत्त्वत्रयाराधनं प्रोक्तम् ॥

શ્લોકાર્થ

હે રાજન્, શંકર જેમ ત્રણ નેત્રને, રાજા પ્રભુત્વ, ઉત્સાહ અને મંત્રરૂપ ત્રણ શક્તિને અને પંડિત જેમ ન્યાય, વ્યાકરણ અને સાહિત્યરૂપ ત્રણ વિદ્યાને વહન કરે છે તેમ હું મેરૂની જેમ દેવો વડે કરીને પણ અચલ એવી સુદેવ, સુગુરુ અને સુધર્મરૂપ તત્ત્વત્રયીને વહન કરું છું. ॥ ૩૬ ॥

इति व्रतानीट् वहद्भ्रमात्मना परेण शक्यानि न वोढुमद्रिवत् ।
इदं नृपे पृच्छति भारती विभोर्मुखारविन्दे मधुपी बभूवुषी ॥ ३७ ॥

वदन्ति वाचंयमपुंगवास्त्रिधा मृषा न भाषामपि जीवितव्यये ।
इयं यदंहःपटलीव दुर्गतेर्विमानताया अतिशायि कारणम् ॥ ४१ ॥

हे साहे, वाचंयमपुंगवाः साधुसिन्धुराः जीवितव्यये प्राणत्यागेऽपि त्रिधा मनोवचनकायैः कृत्वा मृषा अलीकां भाषां वाचं न वदन्ति न ब्रुवन्ति । यत्कारणादियं मृषा भाषा विमानताया अवगणनायाः पदे पदे अपमानस्य अतिशायनं सर्वेभ्योऽप्यधिकीभवतीत्येवंशीलमतिशायि कारणं साधनं वर्तते । मिथ्याभाषी सर्वत्राप्यपमानं पराभवं च प्राप्नुयात् । केव ? अंहःपटलीव । यथा अंहसां दुष्कृतानां पटली परम्परा दुर्गतेरतिशायि साधनमास्ते ॥

શ્લોકાર્થ

હે રાજન્, બીજા મનમાં સાધુપુરુષો મનવચનકાયાથી પ્રાણાંતે પણ અસત્ય બોલતા નથી, જેમ પાપોની પરંપરા દુર્ગતિનું કારણ છે તેમ અસત્ય ભાષા અવશ્ય સર્વત્ર અપમાન અને તિરસ્કારનું કારણ બને છે. ॥ ૪૧ ॥

यशःसुधांशोरपिधायिका कुहूरिवादशालोलदृशः प्रियासखी ।
समूहनीवारजसामिवाङ्गिनां गुणावलीनामनृता हि भारती ॥ ४२ ॥

हे साहे, निश्चितमनृता असत्या भारती वाणी मृषा भाषा कुहूरमावास्येव यशः जगत्प्रसारिकीर्तिकलापः स एव सुधांशुश्चन्द्रमास्तस्यापिधायिका । 'व्रजति कुमुदे मोहं दृष्ट्वा दृशोरपिधायिका' इति नैषधे । पुनरुत्प्रेक्ष्यते—अत्र इवशब्दो घण्टालालान्यायेन उभयत्र योज्यते । अदशा विरुद्धदशा । तदृश्यमच्छिद्रतदभावेषु नञ् वर्तते साम्यतोक्तेः । दुर्दशा सैव लोलदृक्कामिनी तस्याः प्रियसखी इत्ययमीव । च पुनरुत्प्रेक्ष्यते—अङ्गिनां प्राणिनां गुणानां शीलब्रह्मसंयमार्दवादीनामावलीनां धोरणीनां समूहनी संमार्जनीव । लोके 'सावरणी' इति प्रसिद्धा । केषामिव । रजसामिव । यथा धूलीनां गृहादिकचवरकाणां प्रमार्जनकारिका । निष्कासयित्रीत्यर्थः ॥ इति द्वितीयं व्रतम् ॥

શ્લોકાર્થ

આ અસત્ય ભાષા, અમાવાસ્યાની કાજળઘેરી રાત્રિની જેમ યશરૂપી ચન્દ્રને આચ્છાદિત કરનારી છે, દુર્દશારૂપી સ્ત્રીની પ્રિય સખી છે, અને કચરાને દૂર કરનારી સાવરણીની જેમ પ્રાણીઓના સદ્ગુણોને દૂર કરનારી છે. ॥ ૪૨ ॥

हे क्षितीन्द्र, तेषां पञ्चानां महाव्रतानां मध्ये इदमुच्यमानमादिमं प्रथमं व्रतं वर्तते। सदेवाह—यत्रयत्रचित्प्रदेशे ग्रामे अरण्ये वा रहसि प्रकटं वा प्रमोदेन दर्पेण संकल्पेन वा त्रिधा मनोवाक्कायैः कृत्वा समन्ततः सापराधाः अपि पुनः मन्तुमपराधं मुञ्चन्ति त्यजन्ति ते निरपराधाः जन्तवः प्राणिनः पञ्चतायाः पञ्चत्वस्य मृतेर्गोचरे विषये चरन्ति व्रजन्तीति एवंशीलाः नैव क्रियन्ते सर्वथा नैव हन्यन्ते। के इव। निजनन्दना इव। यथा स्वपुत्राः पञ्चताया गोचराः केनचित्पित्रा न क्रियन्ते तथा सर्वेऽपि जगज्जन्तवः पाल्यन्ते एव॥

श्लोकार्थ

राजेन्द्र, आ पांच महाव्रतो पैकीना प्रथम व्रतमां-अपराधी के निरपराधी कोई पण जीवनी मन, वचन अने कायाथी हिंसा करवी नहीं परंतु पोताना पुत्रोनी जेम जीवोनुं रक्षण कराय छे. ॥ ३९ ॥

न देवदेवः परमेशितुः परः प्रतापवान्नापि पयोजिनीपतेः ।
गुरुर्नमेरुर्न मरुन्मणेर्मणिस्तथा न धर्मोऽस्ति दयाविधेः परः ॥ ४० ॥

हे देवशब्देन राजभट्टारकादिरुच्यते। 'राजा भट्टारको देवः प्रयोज्याः पूज्यनामतः' इति हैम्याम्। तथा 'देव त्वद्भुजदण्डदर्पगरिमोद्दूर्णप्रतापानल-', 'देवे दिग्विजयोद्यते' इति खण्डप्रशस्तौ। तथा 'देव त्वं जय कासि लुब्धकवधूहस्ते किमेतत्फलम्' इत्यादि भोजप्रबन्धादावपि। तथा 'देवेन किं न श्रुतम्' इति चम्पककथायाम्। यथा परमेशितुः परमेश्वरात्परो देवो नास्ति। अथ वा परमेश्वरादपरः देवानां भवनपतिव्यानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकानां सुराणामपि देवः पूज्यः एतावता देवाधिदेवः। अपरे सर्वे हरिहरपुरंदराद्यो देवाः, परमेश्वरस्तु देवदेवः, तथा यथा पयोजिनीपतेः सूर्यात्परः प्रतापवान्महस्वी तेजस्वी नास्ति। पुनर्यथा मेरोर्लक्षयोजनप्रमाणात्सुदर्शननाम्नः स्वर्णाचलात कोऽपि गुरुर्महान्नास्ति। सर्वेऽप्यपरेऽप्युच्चाश्चतुरशीतियोजनमानाः, अयं तु शतसहस्रयोजनोत्सेधवान्। पुनर्यथा मरुन्मणेश्चिन्तारत्नात्परो मणिर्नास्ति यद्यपद्मरागकर्केतनमरकतेन्द्रनीललोहिताक्षपुलिन्दाञ्जनहंसगर्भादयोऽनेकेऽपि मणयः सन्ति, परं चिंतामणिं विना सर्वकामकरः कोऽपि नास्ति। यथा दयानिधेः कृपाकरादपरो धर्मो न वर्तते। 'नास्ति धर्मो दयापरः' इति गीतायाम्॥ इति प्रथमं व्रतम्॥

श्लोकार्थ

परमेश्वर समान बीजो कोई देवाधिदेव नथी, सूर्य समान अन्य कोई प्रतापी नथी, मेरु समान बीजो कोई मोटो पर्वत नथी अने चिन्तामणिरत्न समान बीजुं कोई रत्न नथी तेम 'दयाधर्म' समान अन्य कोई धर्म नथी. ॥ ४० ॥

वदन्ति वाचंयमपुंगवास्त्रिधा मृषा न भाषामपि जीवितव्यये ।
इयं यदंहःपटलीव दुर्गतेर्विमानताया अतिशायि कारणम् ॥ ४१ ॥

हे साहे, वाचंयमपुंगवाः साधुनिपुणाः जीवितव्यये प्राणत्यागेऽपि त्रिधा मनोवचनकायैः कृत्वा मृषा अलीकां भाषां वाचं न वदन्ति न ब्रुवन्ति । यत्कारणादियं मृषा भाषा विमानतायाः अवगणनायाः पदे पदे अपमानस्य अतिशयेन सर्वेभ्योऽप्यधिकीभवतीत्येवंशीलमतिशायि कारणं साधनं वर्तते । मिथ्याभाषी सर्वत्राप्यपमानं पराभवं च प्राप्नुयात् । केव । अंहःपटलीव । यथा अंहसां दुष्कृतानां पटली परम्परा दुर्गतेरतिशायि साधनमास्ते ॥

श्लोकार्थ

હે રાજન્, ધીમ મનમાં સાધુપુરુષો મનવચનકાયાથી પ્રાણાંતે પણ અસત્ય બોલતા નથી. જેમ પાપોની પરંપરા દુર્ગતિનું કારણ છે તેમ અસત્ય ભાષા અવશ્ય સર્વત્ર અપમાન અને તિરસ્કારનું કારણ બને છે. ॥ ૪૧ ॥

यशःसुधांशोरपिधायिका कुहूर्विवादशालोलदृशः प्रियासखी ।
समूहनीवारजसामिवाङ्गिनां गुणावलीनामनृता हि भारती ॥ ४२ ॥

हे साहे, निश्चितमनृता असत्या भारती वाणी मृषा भाषा कुहूरमावास्येव यशः जगत्प्रसिद्धकीर्तिकलापः स एव सुधांशुश्चन्द्रमास्तस्यापिधायिका । 'प्रजाति कुमुदे मोदं इन्दोरपिधायिका' इति नैषधे । पुनरुत्प्रेक्ष्यते—अत्र इवशब्दो घण्टालालान्यायेन उभयत्र योज्यते । अदशा विरुद्धदशा । तदन्यतद्विरुद्धतदभावेषु नञ् वर्तते सारस्वतोक्तेः । दुर्दशा सैव लोलदृक्कामिनी तस्याः प्रियसखी इष्टवयस्येव । च पुनरुत्प्रेक्ष्यते—अङ्गिनां प्राणिनां गुणानां शीलब्रह्मार्जवमार्दवादीनामावलीनां श्रेणीनां समूहनी संमार्जनीव । लोके 'सावरणी' इति प्रसिद्धा । केषामिव । रजसामिव । यथा धूलीनां गृहादिकचवरकाणां समार्जनकारिका । निष्काशयित्रीत्यर्थः ॥ इति द्वितीयं व्रतम् ॥

श्लोकार्थ

આ અસત્ય ભાષા, અમાવાસ્યાની કાજળઘેરી રાત્રિની જેમ યશરૂપી ચન્દ્રને આચ્છાદિત કરનારી છે, દુર્દશારૂપી સ્ત્રીની પ્રિય સખી છે, અને કચરાને દૂર કરનારી સાવરણીની જેમ પ્રાણીઓના સદ્ગુણોને દૂર કરનારી છે. ॥ ૪૨ ॥

तृणादि नोपाददते च किंचनाप्यदीयमानं मुनयो महीमणे ।
पदं किलाविश्वसितेरिवैकदवततेररिष्टः पृथिवीपुरंदर ॥ ४३ ॥

हे महीमणे भूमीरत्न, च पुनर्मुनयः साधवः तृणादि दन्तशोधनमात्रप्रमुखं किंचिदपि वस्तु अदीयमानं केनाप्यवितीर्यमाणं नोपाददते नैव गृह्णन्ति । हे पृथिवीपुरंदर मेदिनीमघवन्. किलेति निश्चितं श्रूयते वा । हेत्वर्थे । 'किल संभाव्यवार्तयोः । हेत्वरुच्योरलीके च' इत्यनेकार्थः । अस्माकं तु सर्वथापि तत्काराणाभावात् लोके जने पदकर्ण्यते । अदत्तादानं वस्तु स्वामिना कथमप्यदीयमानवस्तुनो ग्रहणमविश्वसितेरविश्वासस्य पदं स्थानमास्ते । क इव । अरिष्ट इव । यथा निम्बतरुः । 'निम्बोऽरिष्टः पिचुमन्दः' इति हैमनाम । वायसानां काकश्रेण्या निवासस्थानं स्यात् ॥

श्लोकार्थ

ओ भूमंडलना-राजेन्द्र, मालिकना आप्या सिवायनी एक तृणमात्र वस्तुने पण मुनिओ ग्रहण करता नथी. जेम लीमडो कागडानुं निवासस्थान छे तेम अदत्त वस्तुने ग्रहण करवाथी खरेखर मनुष्यो अविश्वासनुं भाजन बने छे. ॥ ४३ ॥

अदत्तमादत्त न यस्त्रिधापि तं वृणोति वियेव विनीतमिन्दिरा ।
मृगी मृगेन्द्रादिव दुर्गतिस्ततः प्रयाति दूरादवनीनभोमणे ॥ ४४ ॥

हे अवनीनभोमणे प्रतापवत्त्वाद्भूमीभानो, यः पुमान् त्रिधापि मनोवचनतनुभिः कृत्वा अदत्तं वस्तु स्वामिना न वितीर्णं यो नादत्त न जग्राह तं पुमांसं इन्दिरा लक्ष्मीः स्वयमात्मना वृणोति वरयति । भजते इत्यर्थः । कमिव । विनीतमिव । यथा विनयवन्तं शिष्यं विद्या विवृणुते । ततस्तस्मात्पुरुषात् दूरात् दुर्गतिर्नरकादिदुर्गतिर्दूरात्प्रयाति नश्यति । क इव । मृगीव । यथा मृगेन्द्रात् मृगी हरिणी दूरात्प्रयाति ॥ इति तृतीयं व्रतम् ॥

श्लोकार्थ

हे राजन्, विनयी शिष्यने जेम विद्या आपोआप वरे छे तेम जे पुरुष मन, वचन, कायाथी अदत्त वस्तुने ग्रहण करतो नथी तेने लक्ष्मी स्वयं आवीने वरे छे अने जेम मृगली सिंहथी दूर दूर नासी जाय छे तेम तेनाथी दुर्गति दूर दूर नासी जाय छे. ॥ ४४ ॥

[illegible] दुर्गादिव दुर्गतिरवनीं निहन्त्यसौ [illegible] ।
[illegible] देव [illegible] स्वात्मनीनिन्दित कोऽन्वनुरागमे ॥ ४५ ॥

हे साहे, व्रतिव्रजो मुनिगणो विषयात् शब्द-रूप-गन्ध-रस-स्पर्शलक्षणात्पञ्चप्रमाणाद्गोचरात्पराङ्मुखो स्यात् विमुखो विरक्तो भवेत् । क इव । निकुञ्जवासीव । यथा वने एव वसनशीलो जन्तुः श्वापदादिविषयाज्जनपदाद्विमुखः स्यात्कदाचिन्नगरग्रामादिषु नागच्छेत् । येन कारणेन क्षमायाः क्षान्तेः क्षमाया उपशमस्य वा धरो धर्ता पुनर्महोदयं मोक्षं गमिष्यति यास्यतीत्येवंशीलः साधुस्तदेकभूमिषु तेषां पञ्चानामपि विषयाणामेका अद्वैता भूमयो वासवेश्मानि । नहि पाणिनीं विना विषयाः सुखाय स्युः । तादृशीषु वशासु स्त्रीषु न अनुरज्यते अनुरक्तीभवति । कास्विव । अनीतिष्विव । यथा क्षमाधरो युवराजपदवीं प्रापितः नवराज्यधुरंधरः पुनर्महान्तं सर्वातिशायिनमुदयं राज्यैश्वर्यं गमिष्यति लप्स्यते इत्येवंशीलः । अथ वा क्षमाधरो जनकेन निजनिजराज्ये स्थापितः । पुनर्महान्तं सार्वभौमतादिलक्षणमुदयमाधिपत्यं प्राप्स्यते इत्येवंशीलः । तादृशः कः । अनीतिष्वन्यायेषु अनुरागवान् भवेत् । उदयाभिलाषी सर्वोऽपि न्यायेष्वेवानुरज्यते । यदुक्तम्—'न निमित्तद्विषां क्षेमं नायुर्वैद्यकविद्विषाम् । न श्रीर्नीतिद्विषामेतत्त्रयं धर्मद्विषां नहि ॥' इति ॥

श्लोकार्थ

ચોથા વ્રતમાં—વનવાસી જીવો શિકારી પશુઓથી જેમ દૂર રહે છે તેમ સાધુઓ શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શ એ પાંચે વિષયોથી પરાઙ્મુખ રહે છે. અને ન્યાયપ્રિય રાજા જેમ અનીતિમાં રક્ત નથી તેમ ક્ષમાશીલ અને મોક્ષાભિલાષી સાધુ પાંચેય વિષયોના સ્થાનરૂપ સ્ત્રીઓમાં આસક્ત હોતા નથી. (કહ્યું છે—જ્યોતિષના દ્વેષીને કુશળ નથી. ઔષધના દ્વેષીને જીવિત નથી, નીતિના દ્વેષીને લક્ષ્મી નથી અને ધર્મના દ્વેષીને ત્રણમાંથી કંઈપણ નથી.) ॥ ૪૫ ॥

यतः स शूरः सुदृशां भ्रुवं धनुः कटाक्षबाणान्कबरीकृपाणभृत् ।
नितम्बचक्रं भुजपाशमुत्कटं पुनर्वहन्येन जितः स्मरप्रभुः ॥ ४६ ॥

हे मुद्गलेन्द्र, स एव पुमान् शूरः सुभटः । कथ्यते इति शेषः । येन पुंसा स्मर एव प्रभुः त्रिजगज्जेतृत्वात्समर्थो राजा इन्द्रनागेन्द्रनरेन्द्राणामपि स्वसेवकीकरणाद्राजा जितो वशीकृतो हतो वा । किं कुर्वन् । सुदृशां चारुलोचनानां भ्रुवमेव धनुः कोदण्डम्, पुनः कटाक्षानपाङ्गदर्शनान्यक्षिविकूणितानि एव बाणान्नाराचान्, पुनर्नितम्बमारोहं स्त्रीकटीपश्चात्प्रदेशम् । येन कृत्वा नितम्बिनीत्यभिधानेन प्रसिद्धा । तदेव चक्रं रथाङ्गायुधम् । पुनरुत्कटं केनापि छेत्तुमशक्यं भुजौ बाहू एव पाशं द्विपबन्धनार्थं वज्ररज्जुमयग्रन्थिं वहन् धारयन् । किंभूतः । कबरीं वेणीमेव कृपाणं चन्द्रहासं बिभर्तीति भृत् । प्रभुः सकलसुरासुरोरगनरनायकनिर्जयेन सामर्थ्यवानिति साभिप्रायं प्रभुरिति पदम् ॥

શ્લોકાર્થ

હે મોગલપતિ, સ્ત્રીઓની ભ્રકુટિરૂપી ધનુષ્ય, કટાક્ષરૂપી બાણ, વેણીરૂપી કૃપાણ, કટીપ્રદેશરૂપી ચક્ર અને બાહુરૂપી પાશ વડે ત્રણે જગતમાં એકછત્રી સામ્રાજ્યને ધારણ કરનાર દુર્જય કામદેવને જેણે જીતી લીધો છે તે જ પુરુષ ખરેખર ધન્ય છે, શૂરવીર છે. ॥ ૪૬ ॥

स भद्रवांस्त्रैणकुचाचलान्तिकप्ररूढरोमावलिसालगह्वरे ।
न दस्युवद्यस्य मनोभुवा शमश्रियो ह्रियन्ते शिवमार्गगामिनः ॥ ४७ ॥

हे साहे, स नरो भद्रवान् कुशली । स कः । शिवे निरुपद्रवे मार्गे पथि मोक्षमार्गे वा गच्छतीत्येवंशीलस्य यस्य महात्मनो दस्युवत्तस्करेणेव । 'दस्युस्तस्करविद्विषोः' इत्यनेकार्थः । मनोभुवा मदनेन शमश्रियः प्रशमविभवा न ह्रियन्ते नाच्छिद्य गृह्यन्ते । कस्मिन्विषये । स्त्रैणस्य स्त्रीसमूहस्य कुचाः प्रोत्तुङ्गपीनपयोधरास्त एवाचलाः पर्वतास्तेषामन्तिके समीपे प्ररूढा उद्गताः या रोमावल्यो लोमलेखास्ता एव साला विविधविटपवृक्षास्तेषां गह्वरे घननिकुञ्जे तस्करश्वापदादिभयंकरकानने ॥

શ્લોકાર્થ

સ્ત્રીઓનાં સ્તનરૂપી પર્વતની સમીપે ઊગેલા રોમરાજીરૂપી વૃક્ષોથી ગીચ ભયંકર અટવીમાં મોક્ષમાર્ગના પથિકની શમલક્ષ્મીને લુંટારાની જેમ કામદેવે લૂંટી નથી તે જ પુરુષ કુશલ છે. ॥ ૪૭ ॥

यशस्प्रियामादयिते कलङ्कति द्विपेन्द्रति क्षीरधिसूनुवीरुधि ।
शमारविन्दे तुहिनोदबिन्दति व्रताम्बुवाहेष्वपि गन्धवाहति ॥ ४८ ॥

निदाघति व्रीडवशा पयःप्लवे महत्त्वगोत्रे च सहस्रनेत्रति ।
गुणद्रुमद्रोणिषु मन्त्रजिद्धति क्षितीश शीलं पुरुषेण खण्डितम् ॥ ४९ ॥

हे क्षितीश भूपते, पुरुषेण उपलक्षणाद्विशेषेण स्त्रिया वा शीलं ब्रह्मचर्यं स्वदारसंतोषलक्षणं परपुरुषत्यागलक्षणं यावज्जीवनियमपालनविधं वा खण्डितं त्यक्तं भग्नं सत् । तत्रेति शेषः । यशः कीर्तिरेव प्रियामादयितः शारदीनचन्द्रस्तस्मिन्कलङ्कति लाञ्छनमिवाचरति । सकलङ्कः स्वयशो मलिनीकरोति । पुनः क्षीरधेः क्षीरसमुद्रस्य सूनुः पुत्रो नन्दनः । 'उद्वहोऽङ्गात्मजः सूनुस्तनयो दारकः सुतः । पुत्रो दुहितरि स्त्रीत्वे' इति हैम्याम् । 'क्षीरं

स्त्रीलिङ्गे वाच्ये सति नन्दननामशब्दो दुहितरि पुत्र्यां स्युः' इति तदवचूरिः। लक्ष्मीस्तद्रूपा वीरुद्वल्ली तत्र। तदुन्मूलने इत्यर्थः। द्विपेन्द्रति ऐरावणोऽन्यो वा गजराजस्तद्वदाचरति। पुनः शमः प्रशान्तता स एव अरविन्दं कमलं तस्मिंस्तुहिनौघवृन्दति हिमकणगण इवाचरति। हिमानीयतीत्यर्थः। अपि पुनर्व्रतानि पञ्चमहाव्रतानि द्वादशाणुव्रतानि वा अन्ये नियमविशेषा वा त एवाम्बुवाहाः पयोधरास्तेषु गन्धवाहति प्रबलप्रभञ्जन इवाचरति। पुनर्व्रीडो लज्जा स एव वहा सरित् तस्याः पयःप्लवे पानीयपूरे निदाघति ग्रीष्मकालति। 'जेणिदिनिपवनप्रचण्डलूअझलतापतडक्का। जिणिदिनिनदीनिवाणवाणवाविकूआ सप-सुक्का॥' निदाघे हि प्रायोऽखिला जलाशयाः शुष्यन्ति। तथा व्रीडशब्दः अकारान्तोऽप्यस्ति। 'व्रीडनं व्रीडा चित्तसंकोचः व्रीडोऽपि' इति हैमीवृत्तौ। तथा 'त्वयि स्मरव्रीडसमस्यया नया' इति नैषधे। च पुनर्महत्त्वं महिमा तदेव गोत्रः पर्वतः तच्चलच्छेदे सहस्रनेत्रति इन्द्र इवाचरति। पुनर्गुणाः सदाचरणानि एव द्रुमा वृक्षास्तेषां द्रोणिषु श्रेणिषु। तज्ज्वालने इत्यर्थः। सप्तजिह्वति। अर्थाद्दावानल इवाचरति। 'भिल्ली पल्लवशङ्कया विचिनुते 'सान्द्रद्रुमद्रोणिषु' इति चम्पूकथायाम्। 'द्रुमद्रोणयो वृक्षश्रेणयः' इति तट्टिप्पनके। 'सर्वप्रातिपदिकेभ्यः क्विप् वाचारे इत्येके कृष्ण इवाचरतीति कृष्णति। स्व स्वति स्वागाम' इति प्रक्रियाकौमुद्याम्। तस्मादत्र सर्वत्रापि आचारार्थे क्विप्प्रत्ययः॥ युग्मम्॥

श्लोकार्थ

હે રાજન્, જે પુરુષ અથવા સ્ત્રી પોતાના બ્રહ્મચર્યનું ખંડન કરે છે તે ખરેખર પોતાના યશરૂપી ચંદ્રને કલંકિત કરે છે, લક્ષ્મીરૂપી વેલને ઉખેડી નાખવા માટે ગજેન્દ્ર રૂપ, શમરૂપી કમલને નાશ કરવામાં હિમસમાન વ્રતરૂપી મેઘને વિખેરી નાખવા માટે પવન સમાન, લજ્જારૂપી નદીના જલને શોષણ કરવામાં ગ્રીષ્મકાળસમાન, પોતાના માહાત્મ્યરૂપી પર્વતને ભેદવામાં ઇન્દ્રસમાન, અને ગુણોરૂપી વૃક્ષોના સમૂહને બાળી નાખવા માટે અગ્નિ સમાન બને છે. ॥ ૪૮ ॥ ॥ ૪૯ ॥

कृतप्रदोषा पितृसद्विवाशनिश्चला वनीयन्मदनावगाहिनी।
अहेर्महेलेव च जिह्मगामिनी वधूः पयोधेरिव निम्नगामिनी ॥ ५० ॥

जलैर्विहाया इव मेघमालिका विवर्धिनी या भवपद्धतेरघैः।
मनः शमाद्वैतसुखानुषङ्गिणां वशीकरोतीश चला न योगिनाम् ॥ ५१ ॥

हे ईश अर्थात् हे अवनीनायक, इह जगति चला कामिनी योगिनां मनोवाक्काययोगभाजां वशीकृतात्मनां मुनीनां मनो मानसं न वशीकरोति न मोहयति न हरति। यदुक्तम्—'अकामस्य तृणं नारी निरीहस्य तृणं नृप। तृणं ज्ञानवतां सर्वं तृणं शूरस्य

वक्त्रकुहरे वरं झम्पापातो ज्वलदनलकुण्डे विरचितः । वरं प्राणत्यागः सपदि जठराग्निर्विरचितो न जन्यं दौर्जन्यं तदपि विपदां सद्म विदुषाम् ॥' इति । किं कुर्वन्तः । यतिवन्मुनय इव । निशि रात्रौ जलाशने पानीयान्ने त्यजन्तो मुञ्चन्तः न भुञ्जन्तः पिबन्तश्च ॥

श्लोकार्थ

હે રાજન્, જેમ ન્યાયનિષ્ઠપુરુષ મદિરાપાન કરતો નથી તેમ સાધુઓ રાત્રિભોજન કરતા નથી. ખરેખર રાત્રિભોજી મનુષ્યોથી પક્ષીઓ શ્રેષ્ઠ છે કે જેઓ સાધુઓની જેમ રાત્રે જલપાન પણ કરતા નથી. ॥ ૫૮ ॥

गवामधीशं भुवनोपकारिणं महस्विनं श्रीजिनपादसेवितम् ।
अवेत्य मित्रं विधुरं विधीयतेऽशनादि यत्सा कथमौचिती सताम् ॥ ५९ ॥

हे साहे, गवामधीशं राजानं पतिं भास्करं धेनूनामधीशं कृष्णं नन्दगोपाङ्गजत्वाद्गोकुलवासित्वाद्व्रजनाथत्वाच्च गवां वाचामधीशं वागीशत्वाद्गुरुं वाचस्पतिमध्येतारं विधुरमस्तप्राप्तं मृतम् । 'दिष्टान्तोऽस्तं कालधर्मः' इति हैम्याम् । अवेत्य ज्ञात्वा यदशनादि भोजनप्रमुखं रङ्गसुखकारणं विधीयते क्रियते, सा सतामुत्तमानां कथमौचिती केन प्रकारेण योग्यता । अपि तु नैव । किंभूतस्य । भुवनोपकारिणः । जगतो भूलोकस्य पालनादुपकारो राज्ञः द्यावापृथिव्योरुद्द्योतकर्तृत्वात्सदसन्मार्गप्रकाशत्वान्मित्रत्वाच्चोपकर्ता भास्वान् जगदुपद्रवकृद्दैत्यनिवारकत्वात्पालकत्वात्सृष्टेरुपकर्ता कृष्णः अज्ञानान्धकारच्छेतृत्वात् ज्ञानविवेकदायकत्वाद्गुरुः । पुनः किंभूतम् । महस्विनं प्रतापवन्तं नृपं किरणमालिनं भानुमुन्मयन्तं कृष्णं विद्यावत्त्वात्सर्वदाप्युत्सववत्त्वाद्गुरुः । अथाप्युत्सवानां जायमानत्वेन विष्णोः । 'वनं महस्विनमुपैहि सदारुणोच्चैः' इति नैषधे । महस्शब्दः सकारान्तोऽप्युत्सववाची वर्तते । 'महस्तेज उत्सवश्च' इति तद्वृत्तिः । पुनः किंभूतः । श्रिया चतुस्त्रिंशदतिशयलक्ष्म्या तस्याः कादाचित्कत्वेन सदा केवलोत्पत्तिं मर्यादीकृत्य महानन्दनगरावाप्तिपर्यन्तमष्टमहाप्रातिहार्यलक्ष्म्या युक्तो जिनस्तीर्थकृदन्यतरः श्राद्धत्वेन तं सेवते इत्येवंशीलः नृपः, तथा श्रिया पाथोधिपुत्र्या युक्तस्तस्याः पतित्वाल्लक्ष्मीयुक्तत्वं जिनो विष्णुस्तत्पदसेवितं विष्णुपदे व्योम्नि स्थितिमत्त्वेन भानुः कमलाकलितकुण्ठवासिनः समुद्रशायिनो जिनस्य वैकुण्ठस्य पादमंशं सेवत इत्येवंशीलं कृष्णस्यांशावतारत्वेन न सर्वावतारित्वं किं तु दशानामन्यंशावतारित्वमेव । गुरोर्बृहस्पतेः स्वर्गस्थायुकत्वेन निजकृष्णस्य सेवनं सुकरमेव । गुरोरन्यतरः कश्चिज्जिनो बौद्धो विष्णुरर्हन्वा पतेपा मन्यतरशासनस्थत्वात् । पुनः किंभूतम् । मित्रं सखायं राजन्यपि कुत्रचित्सेवकादौ हितान्वेषित्वेन मैत्र्यं संभाव्यते न सर्वेऽपि नृपाः कृतघ्नाः । यदुक्तम्—'सुहृदि निरन्तरचित्ते गुणवति भृत्ये प्रियासु नारीषु । स्वामिनि सौहृदयुक्ते निवेद्य दुःखं सुखीभवति ॥' इति सूक्तोक्त्यात् । तथा भास्वान्मित्र-

काला सूर्योदयात् ज्ञिप्रगमनं तस्याः दृग्दाघुतत्पतितिमिरावलीनां संदोहात्स्फाद्रिस्तांगुलानाम् । तावत्सु सूर्यमेव मार्गे गोचरात्त वर्तं पुरं ज्ञिप्रमितायतेन पुरमिव हित्वागतीति । तावतस्तु सूर्यमेव विधुरे कल्मषप्रवर्तनं प्रस्तावना प्रशंसं गुणैकव ... ॥ इति पञ्च रात्रिभो- जनम् ॥

श्लोकार्थ

ક્રિયાઓનો અધિપતિ, જગતનો ઉપકારી, સ્વધર્મપાલી અને આકાશને સેવનાર અર્થાત્ આકાશમાં પરિભ્રમણ કરનાર સૂર્યને જોઈને અર્થાત્ તેનો અસ્ત જાણીને સજ્જનોને રાત્રિભોજન કરવું શું યોગ્ય છે! અર્થાત્ સર્વથા રાત્રિભોજનનો ત્યાગ કરવો જ જોઈએ ॥૫૯॥

कदापि नैमित्तिकतत्परैर्नो निमित्तमेतैः श्रुतं न विक्तम् ।
यतश्चरित्रेण निमित्तभाषणादसितपक्षाद्विधुनेव हीयते ॥ ६० ॥

हे साहे, यते पूर्वोक्तलक्षणलक्षिताः संयता वा श्रीमद्वाचकचरणाः गुरु उपनि- शास्त्रविज्ञः साधवः कदापि कस्मिन्नपि स्थितिकाले नैमित्तिकतत्परनिमित्तज्ञा इव निमित्त अङ्ग-स्वप्न-स्वर-भौम-व्यञ्जन-लक्षण-उत्पात-अन्तरिक्ष पर्यन्तेषु निमित्तेषु किमपि निमित्तं प्रदत्तापाङ्गप्रत्यागतमनागताद्वि न श्रुतं न कथयति । अत वा ज्योतिर्विदा इव किमपि शुभाशुभादिप्रकटनिवार्त न भाषन्ते । यतः कारणात्तस्य निमित्तस्य अष्टाङ्गनि- मित्तानां वा ज्योतिष्यादीनां भाषणात्कथनात्कारणेन संयमेन हीयते क्षीयते । केनेव । यथा- विधुनेव । यथा असिता कृष्णपक्षात् विधुना चन्द्रेण क्षयः प्राप्यते क्षीणीभूयते । यतु- रुपादानयतने—'जोइसं च सुमिणं च अंगविज्जं च जोगउं भंति न हुंति समणाणुवत्तंति । पवमायविहिं अणोगम ।' इति ॥ इति सप्तमं निमित्तभाषणवतम् ॥

श्लोकार्थ

હે રાજન્, સાધુઓ ક્યારેય પણ જ્યોતિષીની જેમ અષ્ટાંગનિમિત્તને કહેતા નથી. કૃષ્ણપક્ષથી જેમ ચન્દ્રનો હ્રાસ થાય છે તેમ નિમિત્તના કથનથી સંયમીઓના સંયમનો હ્રાસ થાય છે. ॥૬૦॥

इति प्रतान्यास विभर्ति संयतव्रजः श्रितश्रीपरिरम्भलोलुपः ।
वसुंधरासीम कृपाभरां प्रभूर्भिक्षुराः श्रियीव द्युमणिर्दयानिव ॥ ६१ ॥

हे साहे, संयतानां सर्वविरतिभाजां साधूनां व्रजः समुदाय इत्यमुना प्रकारेण पूर्वव्यावर्णितस्वरूपान् सप्तसंख्याकान् व्रतानियमविशेषान् बिभर्ति धत्ते। किंभूतः। शिवश्रिया मोक्षलक्ष्म्या परिरम्भे आलिङ्गने लोलुपः लालसः। क इव बिभर्ति। वसुंधराभोग इव। यथा सप्तद्वीपाया वसुंधराया आभोगो विस्तारः। 'प्रपञ्चाभोगविस्तारः' इति हैम्याम्। सप्त लवण-क्षीर-दधि-घृत-सुरा-इक्षु-वारिनाम्नः अम्भसां प्रभून् समुद्रान्। 'यादःस्रोतोवार्नदीशः सरस्वान्' इति हैम्याम्। धत्ते। पुनः क इव। शिखीव। यथा वह्निः सप्त शिखा ज्वाला धत्ते। 'विभावसुः सप्तार्चिः स्वाहाप्राशी' इति हैम्याम्। पुनः क इव। द्युमणिरिव। यथा नभोरत्नं सहस्ररश्मिः सप्त हयान् स्वरथे सप्ताश्वान् धारयति॥

श्लोकार्थ

समस्त पृथ्वी જેમ લવણ, ક્ષીર, દધિ, ધૃત, સુરા, ઇક્ષુ અને વારિ એ સાત સમુદ્રને ધારણ કરે છે, અગ્નિ સાત જ્વાલાને ધારે છે, અને સૂર્ય સાત અશ્વોને વહન કરે છે તેમ મોક્ષલક્ષ્મીના લોલુપી સાધુ-પુરુષો ઉપર્યુક્ત સાત વ્રતોને ધારણ કરે છે. ॥ ६१॥

पुरातनैराचरितानि सूरिभिर्यथा तथा धर्तुमहं न तान्यलम्।
मतङ्गजप्रक्षरधारणक्षमा मतङ्गजा एव न वत्तुरङ्गमाः॥ ६२॥

हे नृपते, अहं स्वल्पमनःकायबलाकलितकलिकालोत्पन्नजनः तथा तेन प्रकारेण तानि सप्त व्रतानि धर्तुं धारयितुं नालं न समर्थोऽस्मि। तथा कथम्। यथा येन प्रकारेण संपूर्णद्रितमनोवाक्कायबलशालिभिः सिद्धिसंप्राप्त्युचितं चारुसंहननैः सुषमासमयसंप्राप्ता-वतारैः पुरातनैः प्राचीनैः सूरिभिराचार्यैरुपलक्षणादुपाध्यायगणावच्छेदकसाधुभिरप्या-चारितानि सम्यक्पालितानि यद्यस्मात्कारणान्मतङ्गजानां सेनाद्यानां समरोचितानां दन्तिनां प्रक्षराणां 'पाखर' इति लोकप्रसिद्धानां धारणे उद्वहने परिधाने वा मतङ्गजा एव क्षमाः समर्थाः स्युः न पुनस्तुरङ्गमाः स्वयोग्यप्रक्षरधारणे समर्था अप्यश्वाः किं गजाना-मतिशायिभारदुर्वहां प्रक्षरां धारयन्ति। अपि तु न तथा। अहमपि पूर्वाचार्यानुष्ठितो-ग्रानुष्ठानं विधातुं समर्थोऽपि देशकालस्वमनोवपुर्बलानुरूपमनुष्ठानमाचराभिलोकोक्त्या सप्रहणं निगम। किं च तस्य मूलत एव प्रक्षरैव न भाति तद्ग्रहणमयुक्तमेव वानेनु रत्नव्याप्रक्षरधारित्वाच्च अश्वाभिधानं व्याख्यमेव॥

श्लोकार्थ

રાજન્, પૂર્વાચાર્યોએ આ સાત વ્રતોને જેવી રીતે આચર્યાં હતાં તેવી રીતનું આચરણ કરવામાં હું શક્તિશાળી નથી. ખરેખર હાથીની અંબાડીને હાથીઓ જ વહન કરી શકે છે પરંતુ તેમાં અશ્વો અશક્ત છે. ॥ ६२॥

श्रुतोक्तयावद्व्रतपालने दद्दाप्यलं न किंचित्तु तथापि शक्तितः ।
विधिं विभर्म्येष तरेन्न तारको नदीमपीशस्तरणेऽम्बुधेर्न यः ॥ ६३ ॥

हे नरेन्द्र, श्रुते शास्त्रे उक्तः प्ररूपितः कथितः यावान् समग्रः यावत्परिमाणमस्येति यावान् । 'यावज्जनरञ्जनव्रती' इति नैषधे । 'समस्तलोकानां रञ्जने प्रीणने व्रतमस्यास्तीति' इति तद्वृत्तिः । विधिः कर्तव्यार्थोपदेश आचारो वा तस्य पालने आचरणे यद्दापि यद्यपि नालं नाहं प्रभुः, तथापि तर्हि परां शक्तितः स्वसामर्थ्यानुसारात् यादृशी व्रतपालनशक्तिस्तादृशमित्यर्थः । तु पुनः किंचित्किमपि अल्पमात्रं देशकालानुरूपमाचारमाचरामि पालयामि । युक्तोऽयमर्थः । यस्तारकः स्वकलया जलातिक्रामकः अम्बुधेः समुद्रस्य तरणे भुजाभ्यामुत्तरणे नेशः प्रभुर्न स्यात् स तारकः नदीं समुद्रापेक्षया स्वल्पपरिमितसलिलां सरितं किं न तरेन्नोल्लङ्घयेत् परपारं न यायात् । अपि तु तरेदेव ॥ इति स्वस्य व्रतपालनसामर्थ्यमुक्तम् ॥

श्लोकार्थ

યદ્યપિ શાસ્ત્રોક્ત વિધિ પ્રમાણે વ્રત પાલનમાં હું અસમર્થ છું. છતાં શક્તિ મુજબ અંશતઃ તો પાલન કરું જ છું. તરવૈયો ભુજાથી સમુદ્રનું ઉલ્લંઘન કરી શકતો નથી છતાં નદીને તો પાર કરે છે જ. ॥ ૬૩ ॥

इदं निशम्य प्रमदं दधन्नृपः प्रणीय गोष्ठीमितरां च तात्त्विकीम् ।
परीक्षितुं रत्नपरीक्षको मणीन्निवेद्दमानः पुनरित्यवोचत ॥ ६४ ॥

नृपो राजा विभुं सूरिं परीक्षितुं गुरोः पूर्वोक्तव्रतानां परीक्षां कर्तुमीहमानो निजहृदि वाञ्छन्पुनर्व्याघुट्य इत्यग्रे वक्ष्यमाणप्रकारेणावोचत वदति । परीक्षितुं क इव । रत्नपरीक्षक इव । यथा माणिक्यपरीक्षाकारकः 'जवहरी' इति लोके प्रसिद्धः । स मणीन् परीक्षते रत्नगुणान् परीक्षयति । अल्पानल्पं वा तन्मूल्यं विधत्ते । नृपः किं कुर्वन् । इदं सूरिनिगदितव्रतस्वरूपं निशम्य आकर्ण्य प्रमदमानन्दं दधद्बिभ्रत् । किं कृत्वा । इतरां व्रतस्य वार्तायाः पृथग्वर्तिनीं तात्त्विकीं धर्मतत्त्वसंबन्धिनीं गोष्ठीं प्रणीय कृत्वा ॥

श्लोकार्थ

આ પ્રમાણેની આચાર્ય ભગવંતની વાણી સાંભળીને અને અન્ય અન્ય ધર્મગોષ્ઠી કરીને હર્ષ ધારણ કરતો રાજા, રત્નની પરીક્ષાનો અભિલાષી ઝવેરીની જેમ સૂરિજીની પરીક્ષા કરવાની ઇચ્છાથી બોલ્યોઃ ॥ ૬૪ ॥

पुरेऽनयीवावनिमानुपेयिवानयं एष मीने तरणेस्तनूरुहः ।
स मत्सरीवापकरिष्यति प्रभो क्षितेः पतीनामुत नीवृतां किमु ॥ ६५ ॥

हे सूरे, यः कृष्णविक्रमार्कादीनां संतापकारकः एष प्रत्यक्षतया लोकैर्दृश्यमान इत्युच्यमानः मद्द्वादशराशौ मत्तो वा तरणेर्भास्करस्य तनूरुहः पुत्रः शनैश्चरो मीने मीनराशौ उपेयिवानागतोऽस्ति । क इव । अवनिमानिव । यथा अनयी अन्यायकारको भूपतिः पुरे नगरे उपैति । हे प्रभो, स शनिर्मत्सरीव असंतुष्ट इव पिशुन इव वा । 'पिशुनः सूचको नीचो द्विजिह्वो मत्सरी खलः' इति हैम्याम् । किमु क्षितेः पतीनां राज्ञामुत वा किमु नीवृतां देशानाम्, देशग्रहणेन देशवासिजनानां दुर्भिक्षडमरमरकपरचक्रादिकोपद्रवकरणादिना अपकरिष्यति दुष्टं विधास्यति । 'वितर्के किमुत च' इति हैम्याम् ॥

શ્લોકાર્થ

હે ભગવંત! અન્યાયી રાજા જેમ પ્રજાને સંતાપકારી છે તેમ સંતાપકારી શનિ મારી રાશિથી બારમી મીન રાશિમાં આવેલો છે તો મત્સરી શનિ મને અથવા મારા રાષ્ટ્રને શું શું ઉપદ્રવ કરશે! ॥ ૬૫ ॥

गुरुर्जगौ ज्यौतिपिका विदन्त्यदो न धार्मिकादन्यदवैमि वाङ्मयात् ।
यतः प्रवृत्तिर्गृहमेधिनामियं न मुक्तिमार्गे पथिकीवभूभुजाम् ॥ ६६ ॥

गुरुर्हीरसूरिर्जगौ पातिसाहिं प्रत्युवाच । अदः एतत् श्रीमत्पृच्छ्यमानं ग्रहादीनां चारशुभाशुभपरिज्ञानं ज्यौतिपिका ज्योतिःशास्त्रविदो विदन्ति जानन्ति । पुनरहं धार्मिकाद्धर्मसंबन्धिनो वाङ्मयात् शास्त्रादन्यत्परं वाङ्मयं नावैमि न वेद्मि । यतः कारणादियं ग्रहादीनां शुभाशुभपरिणतिकथनादिका प्रवृत्तिः प्रवर्तनं व्यापारः प्रकर्षेण वृत्तिराजीविका वा गृहमेधिनां गृहस्थानामास्ते । परं मुक्तिमार्गे मोक्षाध्वनि पथिकीयभूभुजां पान्थीभूतानां मोक्षमार्गे प्रवृत्तानामियं प्रवृत्तिर्न स्यात् ॥ इति परीक्षार्थं साहिप्रश्ने गुरोर्निषेधवाक् ॥

શ્લોકાર્થ

ગુરુભગવંતે કહ્યું : રાજન્ આ વિષય તો જ્યોતિષશાસ્ત્રીઓનો છે તેઓ જ જાણે; હું તો ધર્મશાસ્ત્ર સિવાય અન્ય કંઈપણ જાણતો નથી. ભવિષ્યકથનની પ્રવૃત્તિ ગૃહસ્થોની છે પરંતુ મોક્ષમાર્ગના પથિક સાધુ ભગવંતોની હોતી નથી. ॥ ૬૬ ॥

निपीय स श्रोत्रपुटैः सुधाशनः सुधां सुधांशोरिव तां प्रभोर्गिरम् ।
पुनर्महीमण्डलमत्स्यलाञ्छनश्चकार वाणीं वदनाम्बुपद्मिनीम् ॥ ६७ ॥

स साहिः पूतमेदिनीमण्डलस्य दैशाधीशस्य सम्यग्दास्यतः अतिशायिरूपवत्त्वेन रतिपतिः । 'निरवधगुणभीतरक्त्य प्रियाङ्कुसुपेयुषः' इति नैषधे । स साहिर्वाणीं वाचं सद्भानुपङ्क्तिनीं सुधादर्शनां चकार कृतवान् । उवाचेत्यर्थः । किं कृत्वा । श्रोत्रपुटैः स्वकर्णकटकपुटैः प्रभोः सूरेः नाम अहं धर्मशास्त्राण्यचल पेक्षीति स्वभावां गिरं वाणीं निपीय सादरमाकण्ठं पीत्वा च । क इव । यथा अमृतपानहृष्टैः सुधांशोश्चन्द्रमसः सुधां निपीयते । 'पीङ् पाने' दिवादिरात्मनेपदी च ॥

श्लोकार्थ

જેમ દેવો ચન્દ્રથી સુધાનું પાન કરે તેમ ગુરુભગવંતની વાણીસુધાનું પાન કરીને ભૂમંડળમાં કામદેવ સ્વરૂપી રાજા બોલ્યો. ॥ ૬૭ ॥

द्युतामिवार्कः पयसामिवार्णवो यतः श्रुतीनां निधयः स्थ सूरयः ।
इदं न जानीथ ततः कथं भवेदगोचरः कश्चन सर्वविद्विदाम् ॥ ६८ ॥

हे सूरयः, यतः कारणात् यूयं श्रुतीनां सर्वशास्त्राणां निधयः स्थ निधानानि वर्तध्वे । क इव । अर्क इव । कतिपयपदार्थप्रकाशानामपेक्षया बहुत्वम् । यथा भास्करः द्युतां धाम्नीनां निधयः । पुनः क इव । अर्णव इव । अथापि कतिपयसमयानुसरणात्सत्वानामपेक्षया बाहुल्यम् । यथा समुद्रः पयसां पानीयानां निधयः भवति । जिनसमयानुसारेण स्वसंख्यातास्तथापि बहुत्वमेव । ततस्तस्मात्कारणादिदं यत्कृतं शौरसेनीराजधान्यागमनकरणस्यमहाशिवागमनादिकरं वा वृत्तं केन प्रकारेण न जानीथ किंतु । युष्माकमयमर्थः । उक्तमर्थमर्थान्तरेण वा द्रढयति—कवयः सर्वं समस्तमतीतानागतवर्तमानकं लोकगतप्रकटभूतं यद्वस्तु जानन्तीति सर्वज्ञास्तेषां विदां ज्ञानानां कश्चन पदार्थोऽगोचरः अविषयः अज्ञेयः । अपि तु सर्वमपि सर्वज्ञज्ञानगोचर एव । तस्माद्यूयं समस्तं स्वपरशास्त्राणि जानीथ वर्तेति सर्वज्ञज्ञानानां महत्त्वापेक्षया बहुत्वम् । अथ वा मतिश्रुतावधिमनःपर्यवकेवलाभिधानानां बहूनां ज्ञानानामपेक्षया बहुत्वम् ॥

श्लोकार्थ

હે સ્વામિન્, સૂર્ય જેમ તેજનો ભંડાર છે, સમુદ્ર જેમ જલનો ભંડાર છે તેમ આપ સર્વશાસ્ત્રના નિધાન છો, આપ સ્વપરશાસ્ત્રોના જ્ઞાતા છો, તો સર્વજ્ઞના જ્ઞાનની જેમ આપના જ્ઞાનમાં શું કોઇપણ પદાર્થ અગોચર હોઇ શકે ! અર્થાત્ નહીં જ. ॥ ૬૮ ॥

प्रवृत्य वार्तास्वितरासु तत्फलं पुनः पुनः प्रश्नयति स्म भूधनः ।
यदा तदा स्यादपरं न धर्मतः शशाङ्कबिम्बादमृतादिवोद्गमात् ॥ ६९ ॥

स्यात । प्रतिज्ञागूश्च संगरः' इति हैम्याम् । एतेन प्रागुक्तं यदहं ज्योतिर्निमित्तादि व वच्मि तत्परीक्षार्थमेव केवलं मया स्वमाहात्म्यभयाच्चपि दर्शयि त्या पृष्टम् । पुनरेतेन सत्यमात्ममार्गं चानुसृत्य शनिफलं किमपि नोक्तं । इदं सत्यम् । सुराणामचलः मेरुः यद्यपि चाचलिरतिशयेन चञ्चलः स्यात्, अपि तु न कदाचिदपि । न कम्पते चलनशील श्चाचलिः । 'चलिपतिवदिसाहिभ्य इर्णिद्विरवं च, पापतिः वावदिश्चाचलिःसासहिः इति चत्वारः प्रयोगाः' इति प्रक्रियाकौमुद्याम् ॥

શ્લોકાર્થ

શેખ, મારા વડે મીન રાશિમાં આવેલા શનિનું ફલ વારંવાર પુછાયું તો પણ આ મહાત્માએ કંઇપણ કહ્યું નહીં. ખરે, કોઇક જ દૃઢપ્રતિજ્ઞ હોય છે. આ મહાત્મા તો મેરૂપર્વતથી પણ અચલ છે. ॥ ७३ ॥

यथा सुधाब्धेरपरो न वारिधिर्न सिद्धसिन्धोरपरा तरङ्गिणी ।
न पादपः कश्चन कल्पपादपात्परो नृपः कोऽपि न चक्रवर्तिनः ॥ ७४ ॥

न धेनुरन्या सुरभेः सुधाभुजां पदं न चान्यत्परमेष्ठिनः पदात् ।
परो न धर्मः करुणाविधेर्यथा तथास्ति कश्चिन्न वशी विभोः परः ॥ ७५ ॥

हे शेख, तथा तेन प्रकारेण विभोरस्मात्सूरेः परोऽन्यः कश्चिद्वशी जितेन्द्रियमनाः कथनकरणयोः सदृशो निजाङ्गीकृतप्रतिज्ञानिर्वाहको नास्त्येव । तथा कथम् । यथा सुधाब्धेर्यस्मिन् पीयूषप्रमुखचतुर्दशरत्नान्युत्पाद्यन्ते तस्मात्क्षीरसमुद्रादपरः कः श्लाघ्यो वारिधिरस्ति । न कश्चिदपि । यथा सिद्धसिन्धोर्गङ्गाया अपरा इतरा जगत्यां चित्रकारिका त्रैलोक्येऽपि त्रिभिः प्रवाहैः वाहिनी निर्मलजला च तरङ्गिणी नास्ति । यथा कल्पपादपात्सुरतरोः परः कश्चन कामदायकः पादपो नास्ति । पुनर्यथा चक्रवर्तिनः षट्खण्डपृथिवीपतेरन्यः कश्चिन्नृपो नास्ति । पुनर्यथा सुधाभुजां निर्जराणां सुरभेः कामधेनोरपरा कामदुधा सकलकामप्रदा धेनुर्न विद्यते । पुनर्यथा परमेष्ठिनो जगन्नाथस्य पदात्पदव्या अन्यदपरं पदं न वर्तते । यत्र त्रैलोक्यैश्वर्यम्, यत्र च शिबिकावाहकाश्चतुः षष्टिः सुरासुरेन्द्रा धनुर्विंशत्यादिनिदायाष्टमहाप्रातिहार्यादिलक्ष्मीस्तत्पदादपरं किमपि पदं न । अपि तु न अथवा परमेष्ठिनः स्थानान्मोक्षादपरं पदमनन्तसुखानन्दज्ञानात्मकं परमपदमित्युच्यमानं नियर्तते । पुनर्यथा करुणाविधेर्दयापालनात्परो धर्मो नास्ति । यदुक्तम्—'नास्ति धर्मो दयापरः' इति ॥ युग्मम् ॥

શ્લોકાર્થ

શેખ, ક્ષીરસમુદ્રસમાન અન્ય કોઇ સમુદ્ર નથી, ગંગાસમાન અન્ય કોઇ નદી નથી, કલ્પવૃક્ષસમાન અન્ય કોઇ વૃક્ષ નથી, ચક્રવર્તીસમાન અન્ય કોઇ રાજા નથી, કામધેનુ

સમાન અન્ય કોઇ ગાય નથી, મોક્ષસ્થાન સમાન અન્ય કોઇ સ્થાન નથી, અને દયાધર્મ-સમાન અન્ય કોઇ ધર્મ નથી તેમ આ આચાર્ય સમાન અન્ય કોઇ જીતેન્દ્રિય સાધુ નથી. ॥૭૪॥ ૭૫॥

श्रवःपथातिथ्यमनायि यादृशो वशी दृशा दृश्यत एव तादृशः ।
इदंगुणौघान्गणयञ्जगद्गिरामगोचरान्किं स्थविरोऽभवद्विधिः ॥ ७६ ॥

हे शेख, यादृशो यादृक्प्रकारो मत्स्यदर्स्यैः सम्यक् वर्ण्यमानः असौ वशी पञ्चेन्द्रियाणि मनश्च वशे स्वाधीनप्रचाराणि मन्त्यस्येति योगीन्द्रः श्रवःपथस्य श्रवणमार्गस्य आतिथ्यमातिथेयीं प्राघुणतां वा अनायि मया नीतः । श्रुत इत्यर्थः । तादृशस्तादृग्गुणप्रकार एव दृशा लोचनेन दृश्यते विलोक्यते । हे अवलकैज शेख, जगतां विश्वजनानां गिरां वाचामगोचरान् अविषयान् सुरासुरनरैरपि संस्तोतुमशक्यान् कथयितुं वा इदंगुणौघान् अस्य सूरेर्गुणगणान् गणयन् संख्यां प्रापयन् । उत्प्रेक्ष्यते—विधिर्विधाता स्थविरो वृद्धः किमभवत्संजात इव तन्नामापि ॥

श्लोकार्थ

હે શેખ, આ આચાર્યને મેં જેવા પ્રકારના સાંભળ્યા હતા તેવા પ્રકારના જ સાક્ષાત્ બ્રહ્મા જ ન હોય ! ॥૭૬॥

ददाति धाता गिरिशश्च शक्तिभृच्चतुर्मुखीं पञ्चमुखीं च षण्मुखीम् ।
भुजंगराजो द्विसहस्रजिह्वतां बिभर्ति संस्तोतुमिवोत्सुकीभवन् ॥ ७७ ॥

हे शेख, यं सूरिराजं संस्तोतुं वर्णयितुम् । उत्प्रेक्ष्यते—उत्सुकीभवन्नुत्कण्ठतां धारयन् सन् धाता जगत्कर्ता चतुर्णां मुखानां समाहारश्चतुर्मुखीमिव दधाति धत्ते । पुनर्गिरीशः शंकरः पञ्चमुखीं पञ्चवक्त्राणीव दधाति बिभर्ति । पुनः शक्तिभृत्स्वामिकार्तिकः षण्मुखीं षड् वदनानीव कलयति । पुनर्भुजंगराजो नागेन्द्रः शेषनागो द्विसहस्रजिह्वतां द्वे सहस्रे जिह्वा रसनाद्विसहस्रमिता वा जिह्वा रसज्ञा यस्य तस्य भावः जिह्वानां विंशतिशतीं बिभर्ति धारयति । 'प्रजापतिर्ब्रह्म चतुर्मुखो भवान्,' तथा 'मृत्युंजयः पञ्चमुखोऽष्टमूर्तिः,' तथा 'कुमारः' इति हैम्यां प्रथमपि। तथा 'यस्यासिन्नुरगप्रभोरिव भवेज्जिह्वासहस्रद्वयम्' इति चम्पूकथायाम् ॥

श्लोकार्थ

શેખ, મને લાગે છે કે સૂરિજીની સ્તુતિ કરવા માટે ઉત્સુક થયેલા બ્રહ્માએ ચાર-મુખને, શંકરે પાંચમુખને, કાર્તિકસ્વામીએ છમુખને અને શેષનાગે બે હજારજીભોને ધારણ કરી હશે ! ॥૭૭॥

कलिं कृतीकर्तुमयं स्वयं वपुर्दधाति धर्मः किमिदंनिभाद्भुवि ।
गुणाग्निशम्येति गुरोर्नृपस्तुतांश्चमत्कृतः स स्वपदं मुदागतः ॥ ७८ ॥

हे शेख, भुवि पृथिव्यामिदंनिभादस्य सूरेर्व्याजात् अयं प्रत्यक्षलक्षणः स्वयमात्मना धर्मो दयारूपः । उत्प्रेक्ष्यते—किम् । वपुः शरीरं दधाति । किं कर्तुम् । कलिं कलिनामानं युगं कृतीकर्तुं कृतयुगं विधातुं कृतयुगतां प्रापयितुं वा । स शेखः अबलफैजनामा इति पूर्वोक्तप्रकारे नृपस्तुतानकब्बरपातिसाहिना स्वमुखेन वर्णितान् गुरोर्हीरविजयसूरेर्गुणान्निशम्य नितरां सोत्कण्ठं सरोमाञ्चं कञ्चुकं धृत्वा चमत्कृतो निजहृदये विस्मयं प्राप्तः सन्मुदा प्रमोदेन स्वपदं साहिसभाया मध्ये यत्र सर्वोऽपि सामन्तभूपाद्या ऊर्ध्वं दमीभूयावतिष्ठन्ते, यत्र च स्वेनाप्यूर्ध्वीभूय स्थीयते तस्मिन् स्थाने जगिमवान् ॥ इति शेखपुरः साहिवर्णिता गुरोर्गुणाः ॥

श्लोकार्थ

હે શેખ, પૃથ્વીમાં આ સૂરિજીના બ્હાને કલિયુગને કૃતયુગ કરવા માટે સાક્ષાત્ સદેહે દયાધર્મ આવ્યો ન હોય! રાજા પાસેથી આ પ્રકારની સૂરિજીના ગુણોની પ્રશંસા સાંભળીને આશ્ચર્ય પામતો શેખ અબ્દુલ પોતાના સ્થાને આવ્યો. ॥ ૭૮ ॥

पिबन्मुनीन्द्रस्य शमामृतं दृशा मुदश्रुदम्भेन तदुद्गिरन्निव ।
अकब्बरो बब्बरवंशमौक्तिकं पुनः पुरस्तस्य गिरं गृहीतवान् ॥ ७९ ॥

अकब्बरसाहिस्तस्य सूरेः पुरोऽग्रे पुनः पुनरपि गिरं वाणीं गृहीतवाञ्जग्राह । उवाचेत्यर्थः । किंभूतः अकब्बरः । बब्बरोऽस्य पूर्वजः पातिसाहिस्तस्य वंशो गोत्रे वेणौ च मौक्तिकं मुक्ताफलोपमः । यदुक्तम्—'समुद्रस्ताम्रपर्णी च वंशः करिशिरस्तथा । उत्पद्यन्ते मौक्तिकानि प्रायोऽमीषु परत्र न ॥' इति वचनप्रामाण्यतः । किं कुर्वन्नकब्बरः । दृशा स्वनयनेन कृत्वा मुनीन्द्रस्य हीरसूरेः शमामृतं शान्ततासुधारसं पिबन्नास्वादयन् हृदये एव स्वचमत्कारं वर्णयन् सादरं मुहुः पश्यन् । उत्प्रेक्ष्यते—तच्छमामृतपानं मुदश्रुदम्भेन प्रमदप्रादुर्भवदप्रतिमामोदोदीतनयनबाष्पव्याजेन उद्गिरन्वमन्निव अतितृप्ततया यदमृतपानं हृदयान्तरादुद्वहिरुद्गिरन्निव ॥

श्लोकार्थ

બબ્બરકુલમાં મૌક્તિક સમાન બાદશાહ અકબર પોતાનાં નેત્રો વડે આચાર્યભગવંતના શાંતસુધારસનું પાન કરતો અને હર્ષાશ્રુના બ્હાને બ્હાર પ્રગટ કરતો વારંવાર સૂરિજીની વાણીને ગ્રહણ કરતો હતો. ॥ ૭૯ ॥

स्फुरन्ति शिष्याः कति वो व्रतीश्वराश्चरित्रदुग्धाम्बुधिनन्दना वराः ।
इभप्रभूणां कलभा इवावनीरुहां सुमानीव करा विवस्वताम् ॥ ८० ॥

हे व्रतीश्वराः सूरयः, वो युष्माकं चरित्र सदाचरणमेव पयस्तदेव दुग्धाम्बुधिनन्दना क्षीरसमुद्रतनया लक्ष्मीः । 'मायमिन्दवमथ श्रीमतन्नुताम्' इति नैषधे । नन्दना नन्दिनी आकारेकारान्तौ द्वावपि शब्दौ दृश्येते । ते तस्या वरा भर्तारः संयमिनः । अथ वा तया लक्ष्म्या कृत्वा वराः श्रेष्ठाः व्रतधारिणश्चारित्रिणः कति कियत्संख्याकाः शिष्या विनेयाः स्फुरन्ति वर्तन्ते । केषामिव । इभप्रभूणामिव गजराजानामिव । मत्वर्थीयबहुत्वाद्वा बहुत्वम् । कलभास्त्रिंशद्वर्षदेशीयाः सिन्धुरा भवेयुः । पुनः केषामिव । अवनीरुहामिव । 'रुट-रुदजन्मजः' इति हैम्याम् । यथा वृक्षाणां सुमानि पुष्पाणीव भवेयुः । पुनः केषामिव । विवस्वतामिव । यथा मार्तण्डानां कराः किरणाः स्युः । इति साहेः गुरुम्प्रति शिष्यप्रश्नः ।

श्लोकार्थ

હે વ્રતીશ્વર, ગજરાજના બાલહસ્તિઓ સમાન, વૃક્ષોનાં પુષ્પો સમાન, સૂર્યનાં કિરણો સમાન અને ચારિત્ર નીરક્ષીરસમુદ્રના શ્રેષ્ઠ પુત્રો સમાન આપને સંયમી એવા કેટલા શિષ્યો છે ? ॥ ૮૦ ॥

नृपं प्रति व्याहृतवानिति व्रतीशिता कियन्तो मम सन्ति भूपते ।
इदं मुनीन्द्राननपद्मसंभवं स भृङ्गवद्वाङ्मकरन्दमापपौ ॥ ८१ ॥

ततो व्रतीशिता सूरिर्नृपमकब्बरं प्रति इत्यमुना प्रकारेण व्याहृतवान् भाषते स्म । हे भूपते, मम शिष्याः कियन्तः कतिचिद्वर्तन्ते । परं संख्या नाख्यायि । यतः सन्तः उत्तमा निजगौरवं स्वमुखेनैव न ख्यापयन्ति । यदुक्तम्—'न सौख्यसौभाग्यकरा नृणां गुणाः स्वयं गृहीता युवतीस्तना इव । परैर्गृहीता द्वितयं वितन्वते न तेन गृह्णाति निजं गुणं महान् ॥' इति । ततोऽनन्तरं स भूमान् इदं स्वमक्षपरिहारद्वारा शिष्यसंख्याकथन-रूपं मुनीन्द्रस्य सूरेराननं मुखमेव पद्मं कमलं तस्मात्संभव उत्पत्तिर्यस्य तादृशं वाक् वचनमेव मकरन्दं मधु आपपौ सादरं शृणोति स्म । किंवत् । भृङ्गवत् । यथा भ्रमरकः कमलोद्भवं मकरन्दमापिबति । 'सुरासुरनराकारमधुपापीतपत्कजः' इति सारस्वतव्याकरणप्रान्ते आपीत इति प्रयोगो दृश्यते ॥

श्लोकार्थ

રાજાના પ્રશ્નના જવાબરૂપે ગુરુમહારાજે કહ્યું : રાજન્, મારે કેટલાક શિષ્યો છે. આ પ્રકારની સૂરિજીના મુખરૂપી કમલમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી વાણીરૂપ મકરંદનું રાજાએ ભ્રમરની જેમ પાન કર્યું. ॥ ૮૧ ॥

जगाद गाजी गणपुंगवं पुनः पुरा मयेति श्रुतिगोचरीकृतम् ।
विलोचनानामिव भोगिनां विभोः सहस्रयुग्मं शमिनां समस्ति वः ॥८२॥

मुद्गलजनपदप्रसिद्धं महत्त्वख्यापकं यवनज्ञातेरभिधानं गाजीति। स गाजी अकब्बरसाहिः गणपुंगवं तपागच्छवृषभं मुख्यं वा प्रति जगाद गदति स्म । हे व्रतीश्वराः, पुरा पूर्वं मया जनवार्तया इति श्रुत्योः श्रवणयोर्गोचरीकृतं विषये विहितमास्ते वर्तते। इति किम् । यो युष्माकं शमिनां शिष्यीभूतानां साधूनां सहस्रस्य युग्मं युगलं द्विसहस्री। समग्रं विद्यते इति समस्ति। केषामिव। विलोचनानामिव । यथा भोगिनां भुजंगमानां विभोः स्वामिनः शेषनागराजस्य नेत्राणां नयनानां सहस्रद्वयी आस्ते । 'शेषो नागाधिपोऽनन्तो द्विसहस्राक्ष आलुकः' इति हैम्याम् । सहस्रफणामण्डलैर्धरणीधारकत्वात सहस्रफणानां सहस्रनेत्रद्वयभावात ॥ इति साहिना स्वयमेवोक्तसूरिशिष्यसंख्या ॥

श्लोकार्थ

ગાજી અકબરે કહ્યું : પૂર્વે મેં સાંભળ્યું હતું કે શેષનાગનાં બે હજાર નેત્રોની જેમ આપને બે હજાર સંયમી શિષ્યો છે ! ॥ ૮૨ ॥

ततः क्षितीन्द्रः व्रतिनां व्रतीश्वर समीपभाजा ममिधाः स्म पृच्छति ।
परस्परं तस्य पुरस्त एव ताः महामणीनामिव तद्विदोऽवदत् ॥ ८३ ॥

ततः स्वयं सूरिशिष्यकथनानन्तरं क्षितीन्द्रः साहिः यतीश्वरं सूरिं प्रति समीपं भगवत्संनिधानं भजन्ति इति तत्समयसूरीसमीपस्थायुकानां व्रतिनां साधूनामभिधा नामानि पृच्छति स्म । ततस्तस्य नृपस्य पुरोऽग्रे परस्परमन्योन्यं तद्विदो व्रतिनामज्ञास्त एव व्रतिनो गीतार्था एव ताः पण्डितनामाभिधा अभिधानानि अवदन्कथयति स्म । केषामिव। महामणीनामिव। यथा तद्विदो महामणीगुणवेत्तारः परीक्षका महामणीमभिधा वज्रमरकतवैडूर्यपद्मरागादिनामानि कथयति ॥ इति यतिना परस्पराभिधाननिवेदनम् ॥

श्लोकार्थ

ત્યાર પછી રાજાએ આ.ચ.ને મહારાજની સમીપે રહેલા સાધુઓનાં નામ પૂછ્યાં।
રત્નોના પરીક્ષકો. જેમ રત્નોના નામ કહે તેમ મુનિપુંગવોએ રાજાની આગળ પરસ્પરનાં
નામ કહ્યાં. ॥ ૮૩ ॥

इत्यवधानादितनमनन्वना स मानमानेन च मुक्तमग्रतः ।
मतिरवधानवदादिरोदरां मुनीनिरुरीकयति स्म पुस्तकम् ॥ ८४ ॥

अथ गुरोः शिष्याणां सामायिकत्वानन्तरं महीमरुत्वान् भूमीन्द्रः । 'पृतनाषाड्मघवन्मा मरुत्वान्मघवा' इति हैम्याम् । प्रमदादानन्दात् उपदां प्राभृतमिव मुनीशितुः सूरेः पुरोऽग्रे पुस्तकं ढौकयति स्म । किंभूतं पुस्तकम् । अकब्बरस्य शेखूजीनाम्ना ज्येष्ठपुत्रेण गूढागार-मञ्जूषाया आकर्षितं लोके 'अगार्यु' इति प्रसिद्धं च पुनः खानखानेन श्रीपांगणनाम्ना साहिजामनेन साहिराज्येन ततः संग्रामे गूर्जरपातिसाहिविजयविधानसमये श्रीमदकब्बर-पातिसाहिना स्वयं खानखान इति दत्तबिरुदेन अमुना नृपपुत्रस्तान् आनीय भूपं साहि-सनिशिरसंस्थूमापन्नुना मन्दिरमञ्जूषाभ्यां निष्काश्य श्रीपांगणस्य हस्ते प्रदत्तं तेन च नृपाग्रे पुरस्कृतम् ॥

श्लोकार्थ

બાદશાહના જ્યેષ્ઠપુત્ર શેખુજીએ ગૂઢમંજૂષામાંથી કાઢીને પુસ્તક ખાનખાનને આપ્યું, અને ખાનખાને તે પુસ્તક બાદશાહની આગળ મૂક્યું. અતિઆનંદિત બનેલા બાદશાહે તે પુસ્તક સૂરિજીનાં ચરણકમલમાં ભેટણારૂપે કર્યું. ॥ ८४ ॥

> ततस्तदुन्मुच्य पुरो धराविधोरवाचि वाचंयमपुंगवैर्गुरोः ।
> रहस्यमेतस्य पुनर्न्यगादि तैरमुष्य सख्युः सखिवत्स्वचेतसः ॥ ८५ ॥

तत आनयनानन्तरं प्रभोः सूरेः वाचंयमपुंगवैर्यतिपुङ्गवैः पण्डितप्रमुखैः तत्पुस्तक-मुन्मुच्य समस्ताः पुस्तिकादोरिकादिविन्यास धराविधोर्मेदिनीन्द्रोः पुरोऽग्रे अवाचि वाच्यते स्म । पुनस्तैर्गीतार्थैर्विनिस्य साहेः पुरोऽमुष्य पुस्तकस्य मध्ये लिखितस्य शास्त्रस्य रहस्यम् इदं पुस्तकमेतन्नाम शास्त्रमत्र एतदाख्यमित्यादि हार्दं न्यगादि कथितम् । किंवत् । सखिवत् । यथा सखिभिर्मित्रैः सख्युः स्वकीयनिरन्तरमनसः सख्युः पुनः स्वचेतसो निजहृदयस्य रहस्यं गुह्यं हार्दं निगद्यते प्रोच्यते ॥

श्लोकार्थ

આચાર્ય ભગવંતના પંડિત શિષ્યોએ તે પુસ્તક ખોલીને રાજાની આગળ વાંચ્યું અને મિત્ર જેમ મિત્રની આગળ હૃદયને કહે તેમ મુનિપુંગવોએ તે પુસ્તકના રહસ્યને રાજાને જણાવ્યું. ॥ ८५ ॥

> उदीतमर्कैरिह रुद्रविग्रहैरिवास्तपुष्पध्वजकाण्डकेलिभिः ।
> पुनस्तमस्तोमभिदाविदांवरैः परैरपार्कैरिव पद्मिनीवरैः ॥ ८६ ॥

इह पुस्तकगुच्छकमध्ये यथा एकादश तेषां विग्रहैरङ्गैरिव एकादशसंख्याकैः आचाराङ्ग-सूत्रकृदङ्ग-स्थानाङ्ग-समवायाङ्ग-विवाहप्रज्ञप्ती-ज्ञाताधर्मकथाङ्ग-अन्तकृद्दशाङ्ग-अनुत्तरोपपातिकदशा-

ङ्ग-अनुत्तरोपपातिकदशाङ्ग-प्रश्नव्याकरणाङ्ग-विपाकश्रुताङ्गलक्षणैरङ्गैरेकादशभिः प्रादुर्भूतम् । किंलक्षणैः अङ्गैः रुद्रैरिव महेशैश्च । अतः क्षिप्रं विनाशिनः पुष्पधन्वा कंदर्पस्तथा कालः कलिकालो दैत्यविशेषस्तयोः केलिविलासो यैः । 'उदीनमानद्विषमाणशङ्क' इति नैषधे । पुनरिह पुस्तके पद्मिनीवरैर्नलिनीनाथैर्भास्करैरिव परिस्फुरद्भिर्द्वादशभिः उपपातिका-राजप्रश्नीय-जीवाभिगमप्रज्ञापना-जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिका-चन्द्रप्रज्ञप्तिका-सूर्यप्रज्ञप्तिका-निरयावलिका-कल्पिका-कल्पावतंसिका-पुष्पिता-पुष्पचूलिका-वृष्णिदशा-इति द्वादशसंख्याभिरुपाङ्गनामभिः वाच्य सूचकैरुपाङ्गैरदीपि । किंभूतैः उपाङ्गैः सूर्यैश्च । तमसामज्ञानानां दुष्कृतानां वा अन्धकाराणां स्तोमस्य समूहस्य भिदायां विदारणे विदायिभिः कुशलैः तेषु मुख्यैः ॥

श्लोकार्थ

આ પુસ્તકમાં કામદેવ અને કલિકાલરૂપી દૈત્યના નાશ અગિયાર રુદ્રો સમાન આચારાંગ, સૂયડાંગ, ઠાણાંગ, સમવાયાંગ, વિવાહપ્રજ્ઞપ્તિ, જ્ઞાતાધર્મકથાંગ, અંતકૃતદશાંગ, ઉપાસકદશાંગ, અનુત્તરોપપાતિકદશાંગ, પ્રશ્નવ્યાકરણાંગ અને વિપાકશ્રુતાંગ અને અગિયાર અંગો છે, અને અજ્ઞાનરૂપી અંધકારને ભેદનાર બાર સૂર્ય સમાન ઉપપાતિક, રાયપસેણિય, જીવાભિગમ, જંબૂદ્વીપપન્નત્તિ, ચંદ્રપન્નત્તિ, સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિ, નિરયાવલિ કલ્પ, કલ્પાવતંસિક, પુષ્પિત, પુષ્પચૂલિકા અને વહ્નિદશા એ બાર ઉપાંગ છે. ॥ ૮૬ ॥

प्रकीर्णकैर्धर्मधरापतेरिव प्रकीर्णकैः प्रादुरभावि तत्र च ।
परश्वधैश्छेदवरैर्धरारुहामिवांहसां छेदवरागमैस्तथा ॥ ८७ ॥

चतुःप्रमाणैरपि मूलनामकैश्चतुर्गतीनां प्रतिषेधकैरिव ।
युगेन वा नन्द्यनुयोगशास्त्रयोर्दृशोरिव श्रीजिनशासनश्रिया ॥ ८८ ॥

च पुनस्तत्र पुस्तके चतुःशरण-आतुरप्रत्याख्यान-महाप्रत्याख्यान-भक्तपरिज्ञान-तंदुलवैकालिक-चन्द्राविध्यक-गणिविद्या-मरणविभक्ति-देवेन्द्रस्तव-संस्तारकप्रकीर्णक-इति नामभिर्दशप्रकीर्णकैः प्रादुरभावि प्रकटीभूतम् । उत्प्रेक्ष्यते—धर्मधरापतेः धर्मनाम्नो राज्ञः प्रकीर्णकैश्चामरैरिव । तथा पुनः निशीथ-महानिशीथ-व्यवहार-दशाश्रुतस्कन्ध-पञ्चकल्प-जीतकल्प-बृहत्कल्पनामभिः छेद इति संज्ञया वरैः प्रधानैः आगमैः सिद्धान्तैः आविर्भूयते स्म । किंभूतैः । अंहसां पापानां छेदकरैः खण्डशः कारिभिः । कैरिव । परश्वधैरिव । यथा कुठारैः धरारुहां वृक्षाणां शतशाखः खण्डशः खण्डकारकैः भूयते । अपि पुनश्चत्वारि प्रमाणानि येषां तैश्चतुःप्रमाणैः मूलाख्यैः आवश्यक-दशवैकालिक-उत्तराध्ययन-पिण्डनिर्युक्तिरिति मूलाभिधानैरागमैराविरभावि । उत्प्रेक्ष्यते—चतुःप्रमाणत्वेन चतुर्णां नरक-तिर्यङ्-मानव-दानवाभिधानानां दुःखानां निकृष्टानां भवभ्रमणहेतूनां नीचजातीनां वा गतीनां प्रतिषेधकैर्निवारकैरिव । वा पुनः नन्दी तथा अनुयोग इति नाम ययोस्तादृशयोः शास्त्रयोर्युगेन

कृत्वेन प्रकटीभूतम् । उत्प्रेक्ष्यते—श्रीजिनशासनश्रिया श्रीमन्महावीरार्हन्मतलक्ष्म्या दर्शनार्थं नन्दनयोर्मलरहितेनाक्षता पश्यत्यनेनैवागमाः संजाताः ॥ युग्मम् ॥

श्लोकार्थ

वळी, आ पुस्तकमां धर्मराजाना चामरसमान चउशरण, आउरपच्चक्खाण, महापच्चक्खाण, भक्तपरिज्ञा, तंदुलवेयालिक, चन्द्रविद्या, गणिविद्या, मरणविभक्ति, देवेन्द्रस्तव अने संस्तारकप्रकीर्णक ए दशपयन्ना छे. अने पापोरूपी वृक्षोने उखेडी नाखवा माटे कुठारसमान निशीथ, महानिशीथ, व्यवहारदशा श्रुतस्कंध, पंचकल्प, जीतकल्प अने बृहत्कल्प ए ७ छेदसूत्रो छे. वळी चारगतिना प्रतिबंधकरूप आवश्यक, दशवैकालिक, उत्तराध्ययन, अने पिंडनिर्युक्ति ए चार मूलसूत्रो छे. तेमज जैनशासननी लक्ष्मीना बे नेत्रोसमान नंदी अने अनुयोगद्वार सूत्रो छे. ॥ ८७ ॥ ८८ ॥

अलंकृतिज्योतिषकाव्यनाटकप्रमाणवेदान्तसलक्षणागमान् ।
अदर्शयन्साधुसुधांशुसाधवो नृपस्य भावानिव भानुभानवः ॥ ८९ ॥

अथापरशास्त्रसमस्तशास्त्राणां नामान्याह—अलंकृतिः वाग्भटालंकार-काव्यानुशासन-छन्दोनुशासन-वृत्तरत्नाकराद्योऽलंकारग्रन्थाः, ज्योतिषाणि नारचन्द्र-आरम्भसिद्धि-वाराहीसंहिता-षण्ढयाप-वर्णवृत्तहलादीनि ज्योतिःशास्त्राणि, काव्यानि रघुवंश-मेघदूत-कुमारसंभव-किरात-माघ-नैषध-चम्पू-कादम्बरी-पद्मानन्द-यदुसुन्दरादीनि, नाटकानि विक्रमभरतादीनि तथा हनुमन्-सुताङ्गद-रघुभीमनाटकादीनि च नाटकशास्त्राणि, तथा प्रमाणं तर्कपरिभाषा-सप्तपदार्थी-मितभाषिणी-प्रमाणमञ्जरी-गदाधरवरदराजी-मणिकण्ठ-वर्धमान महाम्नायभाष्य-वर्धमानेन्दु-किरणावली-चिन्तामणि-खण्डन-पूर्वमीमांसा-पञ्चा-ध्यायी-जैनप्रमाण-प्रमाणमञ्जरी-स्याद्वादमञ्जरी-रत्ना करावतारिका-संमिति-स्याद्वाद-रत्नाकरादीनि प्रमाणशास्त्राणि, वेदान्त उपनिषद्-ऋग्-यजुः-साम-अथर्वणाभिधवेदानां वृत्तिर्वा, सलक्षणैः इन्द्र-चन्द्र-काशकृत्स्न-आपिशली-शाकटायन-पाणिनि-अमरचन्द्र-जिनेन्द्रौ इत्यष्टौ व्याकरणानि । अथ वा ऐन्द्र-पाणिनि-जिनेन्द्र-शाकटायन-चायने-चान्द्रं सरस्वतीकण्ठाभरणं बुद्धिसागरं विश्रान्तविद्याधरं च भीमासनकलापकं मुष्टिव्याकरणं शैवं गौडं नन्दिजयोत्पन्नं–'सारस्वतं सिद्धहैमं जयदेवं तथापरम् । इति व्याकरणं प्रोक्तं सिद्ध-प्राभृतसंभवम् ॥' इत्यष्टादशव्याकरणैः सह वर्तन्ते ये ते तादृशा आगमाः सिद्धान्ताः अङ्गोपाङ्गनिर्युक्तिचूर्णिभाष्यादयः सर्वेऽपि तत्पुस्तकान्तर्वर्तमाना ग्रन्थास्तान् साधुसुधांशोः सूरीन्द्रस्य साधवो गीतार्था नृपस्यादर्शयन् नामग्राहं दर्शयन्ति स्म । के इव । भानुभानव इव । यथा दिनकरकिरणा भावान् जगत्पदार्थसार्थान् दर्शयन्ति प्रकाशयन्ति ॥

श्लोकार्थ

सूर्यनां किरणो जेम पदार्थोने प्रकाशित करे छे तेम आचार्यना गीतार्थ शिष्योए

રાજાને પુસ્તકમાં રહેલા અલંકાર, જ્યોતિષ, કાવ્ય, નાટક, પ્રમાણ, વેદાંત, વ્યાકરણ અને અંગ, ઉપાંગ, ભાષ્ય, ચૂર્ણિ, અને નિર્યુક્તિના ગ્રંથો બતાવ્યા. ॥ ૮૯ ॥

निभाल्य निःशेषमिदं स्वचक्षुषा हृदा दधत्प्रीतिमिवेन्दिरात्मजः ।
बभाण भूमीद्युमणिर्गणीश्वरं तृणीकृतानेकनरेन्द्रविक्रमः ॥ ९० ॥

भूमीद्युमणिः क्षोणीसहस्रकिरणः पातिसाहिः । 'मध्यंदिनाद्यधिपविधिर्वसुधान्विवस्वान्' इति नैषधे । गणीश्वरमनूचानचक्रिणं प्रति बभाण वदति स्म । किंभूतः । तृणीकृतः अवगणितस्तिरस्कृतः तृणप्रायो गणितः अनेकेषां परोलक्षाणां नरेन्द्राणां क्षोणीपालानां विक्रमः शौर्यं येन । किं कुर्वन् । हृदा हृदयेन प्रीतिं प्रमोदं स्नेहं च दधत् । क इव । इन्दिरात्मज इव । यथा कमलानन्दनो हृदा वक्षसा कृत्वा । 'ममासनार्धे भव मण्डनं ननु प्रियं मदङ्गद्वयविभूषणं भव । ममाङ्कमादाल्पमङ्कमृच्छतां विना ममोरः कररत्नवासनम् ॥' इति नैषधे । प्रीतिं प्रीत्या स्वपत्नीं धत्ते । किं कृत्वा । स्वचक्षुषा निजनेत्रेण निःशेषं समस्तमपि तत्पुस्तकं निभाल्य विलोकयित्वा ॥ इति यतिप्रोक्तपुस्तकरहस्यावबोधः ॥

શ્લોકાર્થ

પોતાના પરાક્રમ વડે અનેક રાજાઓને પરાસ્ત કરનાર પૃથ્વી સૂર્ય બાદશાહે પોતાનાં નેત્રો વડે આ સમસ્ત પુસ્તકને જોઈ ને કામદેવની જેમ હૃદયમાં પ્રીતિને ધારણ કરતાં સૂરીન્દ્રને કહ્યું : ॥ ૯૦ ॥

पुरा भवत्प्रीतिपदं वयस्यवद्विशारदेन्दुर्मम पद्मसुन्दरः ।
न येन मेनेऽम्बुरुहामिवावली हिमर्तुना पण्डितराजगर्विताम् ॥ ९१ ॥

हे सूरे, पुरा पूर्वं मम वयस्यवन्मित्रमिव प्रीतिपदं स्नेहभाजनं पद्मसुन्दर इति नामा विशारदेन्दुः विचक्षणचन्द्रमाः अभवद्बभूव । येन पद्मसुन्दरेण पण्डितराजस्य हस्तिविशारदस्य गर्विता ममैतस्य स्वगुरुणाप्यजेयतां स्वस्य प्रख्यापयतः पण्डितविशारदस्य पण्डितराजेत्यभिधानं प्रकटयतः गर्विता स्वचित्तकल्पितानल्पाहंकारित्वं न मेने न मोदा । वादेनि(नि)र्जित्य सभासमक्षं तद्गर्वं निर्नाशयामासेत्यर्थः । केनेव । हिमर्तुनेव । यथा हेमन्तकालेन अम्बुरुहां पद्मानामावलिर्न मन्यते । हिमपातेन पद्मानि शोभाभ्रष्टानि क्रियन्ते इत्यर्थः ।

શ્લોકાર્થ

હે આચાર્ય, પૂર્વે મારા પ્રીતિપાત્ર મિત્રસમાન પદ્મસુંદર નામના પંડિતરાજ હતા. જે પદ્મસુંદરે હેમંતઋતુ જેમ કમળોને મ્લાન કરે તેમ સભાસમક્ષ પંડિતરાજોના ગર્વને ખંડિત કર્યો હતો. ॥ ૯૧ ॥

जगाम स स्वर्गिमृगीदृशां दृशामथातिथेयीं परिणामतो विधेः ।
मुहुर्मयाशोचि स वातपातिताजिरप्ररूढामरसालवद्विभो ॥ ९२ ॥

हे विभो हे सूरे, अथ पश्चात्कियता कालेन स पद्मसुन्दरो विधेर्दैवस्य परिणामतो वशतः स्वर्गिणां स्वर्गजन्मनां देवानां मृगीदृशां संत्रस्तहरिणनेत्राणामङ्गनानां दृशां लोचनानामातिथेयीं प्राघुणीभावं जगाम संप्राप । ततस्तस्य स्वर्गे गमनानन्तरं स मया मुहुर्वारंवारमशोचि शोचितः शोकगोचरतां प्रापितः । किंवत् । वातेन प्रचण्डपवनेन पातितो मूलादुन्मूल्य निक्षिप्तः अजिरे स्वगृहाङ्गणे प्ररूढ उद्गतः अमरसालवत्कल्पवृक्ष इव । यथा निजगृहाजिरोद्गतयातनिष्पातितरुः शोच्यते तथा मयासौ मुद्गलः शोच्यते इत्यर्थः ॥

श्लोकार्थ

હે પ્રભો, તે પદ્મસુંદર ભવિતવ્યતાના યોગે કેટલાક કાળે સ્વર્ગલોકના અતિથિ બન્યા. તેથી જેમ ઘરના આંગણે રોપેલું કલ્પવૃક્ષ કોઈ પ્રચંડ પવનથી નાશ પામે ને જે શોક થાય તેવો શોક મારા હૃદયમાં તેઓના સ્વર્ગગમનથી થયો હતો. ॥ ૯૨ ॥

अमुष्य शिष्येषु गवेषयन्नहं न साधिमानं वहुपात्फलेष्विव ।
चकार तत्पुस्तकमात्मसात्ततो यदिन्दिरा नीतिमुचं विमुञ्चति ॥ ९३ ॥

हे सूरे. ततः पद्मसुन्दरस्य स्वर्गगमनानन्तरं तस्य मद्वयस्यस्य पुस्तकं लिपीकृतसर्वशास्त्रचक्रमात्ममान्मया दत्तं चकार । उत्तमपुरुषैकवचनं णप् । मद्गृहे पयाहं रक्षितवानित्यर्थः । अहं किं कुर्वन् । अमुष्य मम सख्युः पद्मसुन्दरस्य शिष्येषु विनेयेषु साधोर्भावं साधिमानं साध्वाचारतां श्रीसमीचीनभावम् । 'त्वयाहतः किं नरसाधिमभ्रम.' इति नैषधे । न गवेषयन् अपश्यन् । केष्विव । वहुपात्फलेष्विव । यथा न्यग्रोधपादपफलेषु साधिमा चारुता न गवेष्यते गृहीतम् । कुतः । यतः कारणात् नीतिमुचं न्यायत्यागिनं स्वाचारहीनं नरमिन्दिरा श्रीर्विमुञ्चति जहाति । यदुक्तम्—'सत्यपि सुकृते कर्मणि दुर्नीतिरपान्तरे श्रियं हरति । तैलेऽनुपभुक्तेऽपि हि दीपशिखां किमु न वाताली ॥' इति । यस्तु सदाचारवांस्तमेवागत्य लक्ष्मीः श्रयते ॥

श्लोकार्थ

મારા મિત્ર પદ્મસુંદરના શિષ્યોમાં શોધતા મને વડવૃક્ષનાં ફળોની જેમ કોઇનામાં સાધ્વાચાર જોવામાં આવ્યો નહીં; તેથી પદ્મસુંદરનું લીપિબદ્ધ સર્વશાસ્ત્ર મેં સ્વાધીન કર્યું. કહ્યું છે:- દુરાચારીઓને લક્ષ્મી ત્યાગી દે છે. ॥ ૯૩ ॥

दिनान्तसंध्यासमयस्वधाशनाम्बुजाननाकोशमिवाखिलागमम् ।
इमं प्रदास्याम्यहमत्र कस्यचिन्महानुभावस्य हृदेत्यचिन्तयम् ॥ ९४ ॥

हे सूरे, अहं तत्समस्तपुस्तकं स्वसात्कृत्या हृदि निजमनसि इत्यमुना प्रकारेणाचिन्तयं विचारितवान् । इति किम् । यदहमत्र जगति मम मण्डले परजनपदे वा वासिनः कस्यचिदसाधारणाचारवत्तया सकलमहीमण्डलाखण्डविख्यातिभाजः महानुभावस्य साधोर्वा इमं पद्मसुन्दरसंबन्धिनमखिलागमं सर्वशास्त्रं प्रदास्यामि । उत्प्रेक्ष्यते—दिनान्तस्य संध्यासमयस्य पितृश्राद्धकालस्य स्वधा आहुतिविशेषः अशनं भोजनं यस्य स स्वधाशनस्तस्य अम्बुजानना पद्मवदना । सरस्वती देवतेत्यर्थः । 'दिनान्तसंध्यासमयस्य देवता' इति निघण्टे । तस्याः कोशं भाण्डागारपुस्तकमिव । श्रूयते हि—नवव्याकरणं विकीर्षता हैमाचार्येण सिद्धराजजयसिंहदेवजनाः स्वकीयश्राद्धाश्च काश्मीरे प्रेषिताः । ते च वाग्देवीसदनि गत्वा ब्राह्मीं संपूज्यागुरूत्क्षेपपूर्वं व्याकरणपुस्तकं याचन्ते स्म । तदेव तया साक्षाद्भूय मम्मूर्तिरेका त्वत्पार्श्वे हैमाचार्यरूपास्तीति राज्ञो वाचिककथनपूर्वं व्याकरणपुस्तकानि समर्पितानि । अन्येषां पूजामार्गणादिविधिना प्रातः पुस्तकं दृश्यते न वाग्देवी । तत्र काश्मीरे ब्राह्म्या भाण्डागारोऽस्तीति । तेषु सर्वाणि पुस्तकान्यपि सन्तीति ॥

श्लोकार्थ

હે સૂરિજી, સરસ્વતીના પુસ્તક ભંડારની જેમ આ સમસ્તપુસ્તક ભંડાર હું સ્વદેશી યા પરદેશી કોઈપણ સદાચારી મહાનુભાવને કેટલાય સમયથી અર્પણ કરવાની વિચારણામાં હતો. (પૂર્વે નવા વ્યાકરણની રચના કરવાની ઇચ્છાથી શ્રીહેમચંદ્રાચાર્યે અને સિદ્ધરાજ જયસિંહદેવે પોતાના માણસો અને શ્રાવકોને કાશ્મીર મોકલ્યા હતા; તે લોકો કાશ્મીરમાં રહેલા સરસ્વતી મંદિરમાં જઈને સરસ્વતીદેવીનું ધૂપ-દીપ વડે પૂજન કરીને પ્રાચીન વ્યાકરણના પ્રતની માગણી કરી ત્યારે સાક્ષાત્ સરસ્વતીદેવીએ પ્રત્યક્ષ થઈને કહ્યું 'તમારી પાસે મારી બીજી મૂર્તિસમાન શ્રી હેમચંદ્રચાર્ય છે' આ પ્રમાણે રાજાને મૌખિક સંદેશો કહેવડાવવા પૂર્વક વ્યાકરણનાં પુસ્તકો પોતાના ભંડારમાંથી અર્પણ કર્યાં હતાં. બીજા લોકોને તો અર્ચનપૂજન કરવાપૂર્વક માગણી કરવાથી પ્રભાતે પુસ્તક જ મળે પરંતુ સાક્ષાત્ સરસ્વતીદેવીનું દર્શન થતું નથી." ॥ ૯૪ ॥

गतो गुणागण्यमणीमहार्णवा न वीक्षिताः केऽपि दृशा भवादृशाः ।
पदे पदे स्युः किमु निर्जरार्जुनीमणीमहीजन्मनिपावनीधराः ॥ ९५ ॥

हे सूरे, ममस्मृत्युत्पन्नमहानर्घ्यापारपात्रानवेक्षणरक्षणकारणाद्गुणा एव गणयितुं समासीरनेकव्ययाः गगनादौ गण्या न गण्या अगण्या या मण्यो रत्नानि तेषां महा-

र्येषाः क्षीरनीराशयाः रत्नाकरत्वात् भवादृशाः श्रीमत्सदृशाः केऽपि परे दृशा मया लोचनेन न वीक्षिता दृष्टाः । युक्तोऽयमर्थः । हे गुरो, निर्जराणामर्जुनी सुरगवी कामधेनुः, मणी सुरमाणिक्यं चिन्तारत्नम्, महीजन्मानः सुरतरवः कल्पद्रुमाः, निपाः सुरकलशाः कामकुम्भाः, अवनीधराः सुरगिरयः मेरुपर्वताः । किमु इति प्रश्ने । पदे पदे स्थाने स्थाने किं स्युः । अपि तु न भवेयुः । निर्जरशब्दादग्रे अर्जुन्यादयः शब्दाः योज्याः । ततः कामधेन्वादीनि नामानि भवन्ति । यथा श्रीचिन्तामणिपार्श्वनाथस्तोत्रे– 'गीर्वाणद्रुमकुम्भधेनुमणयस्तस्याङ्गणेरिङ्गिणः' इति ॥

શ્લોકાર્થ

તેથી હે પૂજ્ય, અગણિતગુણોરૂપી રત્નના સાગર સમાન આપના સિવાય અન્ય કોઈ સુપાત્ર મારી દ્રષ્ટિમાં આવ્યું નથી. શું સ્થાને સ્થાને કામધેનુ, ચિંતામણિરત્ન, કલ્પવૃક્ષ કે મેરૂપર્વત સંભવી શકે છે ! ॥ ૯૫ ॥

इदं तदादत्तसमस्तपुस्तकं मुनीश्वरा मामनुगृह्य शिष्यवत् ।
यदत्र पात्रप्रतिपादनं नृणां भवाम्बुराशौ कलशीसुतीयते ॥ ९६ ॥

हे मुनीश्वराः सूरयः, तदुत्तमपात्रत्वादिकारणात् शिष्यवन्निजविनेयमिव स्वभक्तमिव वा मामनुगृह्य ममोपरि अनुग्रहं प्रसादं विधाय इदं पद्मसुन्दरसत्कं श्रीमद्गुरो मया ढौकितं समस्तमपि पुस्तकं लिपीकृतशास्त्रजातमादत्त गृह्णीत । यतो हेतोरत्र जगति पात्रप्रतिपादनं साधुदानं नृणां भव्यजनानां भवाम्बुराशौ संसारसमुद्रे कलशीसुतीयते अगस्तमि(स्तिरि)वाचरति । भवसागरं निष्ठापयति । घटः कुम्भः कलशः त्रयोऽपि पुंस्त्रीलिङ्गे ॥

શ્લોકાર્થ

તેથી હે મુનીશ્વર, આ સમસ્ત પુસ્તકભંડાર શિષ્યની જેમ મારા ઉપર અનુગ્રહ કરીને આપ ગ્રહણ કરો ! કહ્યું છે : કે આ લોકમાં કરેલું સુપાત્રદાન મનુષ્યોના સંસાર રૂપી સમુદ્રને અગસ્તઋષિની જેમ ચુલુકરૂપે બનાવી દે છે. ॥ ૯૬ ॥

मतिं श्रुतिश्रीरधिपारदृश्वरी यतो वहन्तः स्थ तपस्विशेखराः ।
इमं ततोऽलंकुरुतां मरालवद्विरञ्चिपुत्र्या इव वः कराम्बुजम् ॥ ९७ ॥

हे तपस्विशेखराः, तपोरूपं स्वं स्वापतेयमस्त्येषामिति तपस्विनः । 'अस्य स्वं तपोयोगसमाधयः' इति हैम्याम् । एतावता श्रमणाश्चतंमाः श्राम्यन्ति तपसा इति श्रमणा इति भगवद्विशेषणेन सार्थकं पूर्वोक्तं नाम । यतः कारणात् मुनयः शास्त्राणि ता एव

दिनान्तसंध्यासमयस्वधाशनाम्बुजाननाकोशमिवाखिलागमम् ।
इमं प्रदास्याम्यहमत्र कस्यचिन्महानुभावस्य हृदेत्यचिन्तयम् ॥ ९४ ॥

हे सूरे, अहं तत्समस्तपुस्तकं स्वसात्कृत्या हृदि निजमनसि इत्यमुना प्रकारेणाचिन्तयं विचारितवान् । इति किम् । यदहमत्र जगति मम मण्डले परजनपदे वा वासिनः कस्यचिदसाधारणाचारवत्तया सकलमहीमण्डलाखण्डविख्यातिभाजः महानुभावस्य साधोर्वा इमं पद्मसुन्दरसंबन्धिनमखिलागमं सर्वशास्त्रं प्रदास्यामि । उत्प्रेक्ष्यते—दिनान्तस्य संध्यासमयस्य पितृश्राद्धकालस्य स्वधा आहुतिविशेषः अशनं भोजनं यस्य स स्वधाशनस्तस्य अम्बुजानना पद्मवदना । सरस्वती देवतेत्यर्थः । 'दिनान्तसंध्यासमयस्य देवता' इति नैषधे । तस्याः कोशं भाण्डागारपुस्तकमिव । श्रूयते हि—नवव्याकरणं चिकीर्षता हेमाचार्येण सिद्धराजजयसिंहदेवजनाः स्वकीयश्राद्धाश्च काश्मीरे प्रेषिताः । ते च वाग्देवीसमीपं गत्वा ब्राह्मीं संपूज्य गुरुत्वेनपूर्वं व्याकरणपुस्तकं याचन्ते स्म । तदैव तया साक्षाद्भूय मत्मूर्तिरेका त्वत्पार्श्वे हेमाचार्यरूपास्तीति राज्ञो वाचिककथनपूर्वं व्याकरणपुस्तकानि समर्पितानि । अन्येषां पूजामार्गणादिविधिना प्रातः पुस्तकं दृश्यते न वाग्देवी । तत्र काश्मीरे ब्राह्म्या भाण्डागारोऽस्तीति । तेषु सर्वाणि पुस्तकान्यपि सन्तीति ॥

श्लोकार्थ

હે સૂરિજી, સરસ્વતીના પુસ્તક ભંડારની જેમ આ સમસ્તપુસ્તક ભંડાર હું સ્વદેશી યા પરદેશી કોઈપણ સદાચારી મહાનુભાવને કેટલાય સમયથી અર્પણ કરવાની વિચારણામાં હતો. (પૂર્વે નવા વ્યાકરણની રચના કરવાની ઈચ્છાથી શ્રીહેમચંદ્રાચાર્યે અને સિદ્ધરાજ જયસિંહદેવે પોતાના માણસો અને શ્રાવકોને કાશ્મીર મોકલ્યા હતા; તે લોકો કાશ્મીરમાં રહેલા સરસ્વતી મંદિરમાં જઈને સરસ્વતીદેવીનું ધૂપ-દીપ વડે પૂજન કરીને પ્રાચીન વ્યાકરણના ગ્રંથની માગણી કરી ત્યારે સાક્ષાત્ સરસ્વતીદેવીએ પ્રત્યક્ષ થઈને કહ્યું: 'તમારી પાસે મારી બીજી મૂર્તિસમાન શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય છે' આ પ્રમાણે રાજાને મૌખિક સંદેશો કહેવરાવવા પૂર્વક વ્યાકરણનાં પુસ્તકો પોતાના ભંડારમાંથી અર્પણ કર્યાં હતાં. બીજા લોકોને તો અર્ચનપૂજન કરવાપૂર્વક માગણી કરવાથી પ્રભાતે પુસ્તક જ મળે પરંતુ સાક્ષાત્ સરસ્વતીદેવીનું દર્શન થતું નથી." ॥ ९४ ॥

नसो गुणागण्यमणीमहार्णवा न वीक्षिताः केऽपि दृशा भवादृशाः ।
पदे पदे स्युः किमु निर्जराद्रिर्नीमणीमहीजन्मनिपावनीधराः ॥ ९५ ॥

हे सूरे, त्वत्सन्मुखस्य प्रदानयोग्यपात्रस्याभावेऽक्षणरक्षणकारणाद्गुणा एव गणयितुं समर्थाः त्वत्सदृशाः सस्मादृशां गण्या न गण्या अगण्या वा मण्यो रत्नानि तेषां महा-

र्णवाः क्षीरनीराशयाः रत्नाकरत्वात् भवादृशाः श्रीमत्सदृशाः केऽपि परे दृशा मया लोचनेन न वीक्षिता दृष्टाः । युक्तोऽयमर्थः । हे गुरो, निर्जराणामर्जुनी सुरगवी कामधेनुः, मणी सुरमाणिक्यं चिन्तारत्नम्, महीजन्मानः सुरतरवः कल्पद्रुमाः, निपाः सुरकलशाः कामकुम्भाः, अवनीधराः सुरगिरयः मेरुपर्वताः । किमु इति प्रश्ने । पदे पदे स्थाने स्थाने किं स्युः । अपि तु न भवेयुः । निर्जरशब्दादग्रे अर्जुन्यादयः शब्दाः योज्याः । ततः कामधेन्वादीनि नामानि भवन्ति । यथा श्रीचिन्तामणिपार्श्वनाथस्तोत्रे- 'गीर्वाणद्रुमकुम्भधेनुमणयस्तस्याङ्गणेरिङ्गिणः' इति ॥

श्लोकार्थ

तेथी हे पूज्य, अगणितगुणोरूपी रत्नना सागर समान आपना सिवाय अन्य कोई सुपात्र मारी द्रष्टिमां आव्युं नथी. शुं स्थाने स्थाने कामधेनु, चिंतामणिरत्न, कल्पवृक्ष के मेरुपर्वत संभवी शके छे ! ॥ ९५ ॥

इदं तदादत्तसमस्तपुस्तकं मुनीश्वरा मामनुगृह्य शिष्यवत् ।
यदत्र पात्रप्रतिपादनं नृणां भवाम्बुराशौ कलशीसुतीयते ॥ ९६ ॥

हे मुनीश्वराः सूरयः, तदुत्तमपात्रत्वादिकारणात् शिष्यवन्निजविनेयमिव स्वभक्तमिव वा मामनुगृह्य ममोपरि अनुग्रहं प्रसादं विधाय इदं पद्मसुन्दरसत्कं श्रीमत्पुरो मया ढौकितं समस्तमपि पुस्तकं लिपीकृतशास्त्रजातमादत्त गृह्णीत । यतो हेतोरत्र जगति पात्रप्रतिपादनं साधुदानं नृणां भव्यजनानां भवाम्बुराशौ संसारसमुद्रे कलशीसुतीयते अगस्तमि(स्तिरि)वाचरति । भवसागरं निष्ठापयति । घटः कुम्भः कलशः त्रयोऽपि पुंस्त्रीलिङ्गे ॥

श्लोकार्थ

तेथी हे मुनीश्वर, आ समस्त पुस्तकभंडार शिष्यनी जेम मारा उपर अनुग्रह करीने आप ग्रहण करो ! कहुं छे : के आ लोकमां करेलुं सुपात्रदान मनुष्योना संसाररूपी समुद्रने अगस्तऋषिनी जेम चुलुकरूपे बनावी दे छे. ॥ ९६ ॥

मतिं श्रुतिश्रीरधिपारदृश्वरीं यतो वहन्तः स्थ तपस्विशेखराः ।
इमं ततोऽलंकुरुतां मरालवद्गिरश्रिपुत्र्या इव वः कराम्बुजम् ॥ ९७ ॥

हे तपस्विशेखराः, तपोरूपं स्वं स्वापतेयमस्त्येषामिति तपस्विनः । 'अस्य स्वं तपोयोगसमाधयः' इति हैम्याम् । यत्नायता श्रमणावतंसाः श्राम्यन्ति तपसा इति श्रमणा इति भगवद्भिरोपदर्शन सार्थकं पूर्वोक्तं नाम । यतः कारणात् मुनयः शास्त्राणि ता एव

क्षीरधिर्दुग्धाम्भोनिधिस्तस्य पारं दृश्यतीति पारगामिनी मतिं बुद्धिं वहन्तो धारयन्तः स्थ वर्तध्वे । ततोऽद्वैतबुद्धिमत्त्वहेतोरिदं पुस्तकं विरञ्चिपुत्र्याः 'दशमं ब्रह्मणः सुता' इत्युक्तत्वात् विधातुर्नन्दिन्याः सरस्वत्या इव वो युष्माकं कराम्बुजं पाणिपद्ममलंकरोतु । किंवत् । मरालवत् । यथा राजहंसः करतुल्यं रक्तत्वेन कोकनदमलंकुरुते । विरञ्चिपुत्र्या अपि करकमले पुस्तकमास्ते । 'पुस्तकव्यग्रहस्ता च' इति स्तोत्रे ॥ इति पुस्तकोत्पत्तितत्प्रदानकथनम् ॥

श्लोकार्थ

શાસ્ત્રરૂપી સમુદ્રના પારંગત અને અદ્વિતીય બુદ્ધિમત્તાને ધારણ કરનાર એવા હે તપસ્વીસૂરિ, આ પુસ્તક રાજહંસના હાથમાં જેમ રક્તકમલ શોભે છે તેમ સરસ્વતીની જેમ આપના હસ્તકમલમાં શોભાને પામો ! ॥ ૯૭ ॥

इदं तदाकर्ण्य स कर्णकेसरी गिरं न्यगादीत्तमसामवावरीम् ।
अवाप्ततृप्तेरशनैरिवामुना न कृत्यमास्ते बहुधीवरीवर ॥ ९८ ॥

स कर्णकेसरी पण्डितपञ्चाननः सूरिस्तदा पुस्तकदर्शनसमये इदं पुस्तकं यूयं गृह्णीत इति नृपतिनिगदितमाकर्ण्य श्रुत्वा तमसामज्ञानानां पाप्मनां वा अवावरीमपनेत्रीम् । 'ओणृ अपनयने' ओण् धातुः । 'अन्येभ्योऽपि दृश्यते' इति वनिप्प्रत्ययः । 'वनो र च' इति सूत्रेण डीप् आगमो नकारस्य राकारादेशः । 'विड्वनोरनुनासिकस्य' इति सूत्रेण धातोर्णकारस्याकारादेशः । ओकारस्यावादेशः । अवावरी इति सिद्धम् - इति प्रक्रियाकौमुद्याम् । दुरितहन्त्रीं गिरं वाणीं न्यगादीत् बभाषे । किमुवाच—बहवो धीमन्तो बुद्धिमन्तो वर्तन्ते यस्यां सा बहुधीवरी नगरी श्रीकरी तस्या वरः पतिस्तस्यां वरः श्रेष्ठः सर्वश्रेष्ठत्वात् सर्वाधिपतित्वात्तस्य संबोधनम् । बहुव्रीहौ वा ततो बहुधीवरी बहुधीवा इति प्रयोगद्वयं स्यात् । 'वनो र च' वनन्तात्स्त्रियां डीप् रश्चान्तादेशादि सर्वं पूर्ववत् । अयमपि प्रयोगः प्रक्रियायामेव । पुस्तकेन कृत्या मम किमपि कृत्यं कार्यं नास्ति न विद्यते । कस्येव । अवाप्ततृप्तेरिव । यथा अवाप्ता लब्धा तृप्तिः सौहित्यं येन । एतावता आकण्ठमिच्छापूरणपर्यन्तं भुक्त्वोत्थितस्य पुंसः अशने भोजने कृत्या किमपि कार्यं न स्यात् ॥

श्लोकार्थ

રાજાની વાણી સાંભળીને પંડિતકેશરી આચાર્ય મહારાજ પાપકર્મોને હણનારી વાણી બોલ્યા. શ્રીકરી નગરીના સ્વામિ એવા હે રાજન ભોજન વડે તૃપ્ત થયેલા માણસની જેમ આ પુસ્તકનું મારે કંઈ પણ પ્રયોજન નથી. ॥ ૯૮ ॥

नरेन्द्र यावद्व्रतिनां विलोक्यते तदस्त्यमीषां क्रियतेऽधिकेन किम् ।
विभोरिमां दामवदुद्वहन्हृदा गिरं पुनः क्षोणिपुरंदरोऽवदत् ॥ ९९ ॥

हे नराणां मध्ये इन्द्र सहस्रलोचन साहे, व्रतिनां सर्वविरतिव्रतामनगाराणां साधुश्रमणानामध्येतुं वाचयितुं विलोकयितुं विलोक्यते तावत्प्रमाणं पुस्तकममीषां यति(ती)नामस्ति विद्यते तर्हि मूर्च्छाकारिणा अधिकेन बहुना किं क्रियते । न किमपीत्यर्थः । पुनः क्षोणिपुरंदरो नृपोऽवदत् जगाद । किं कुर्वन् । विभोः सूरेरिमां यावत्पुस्तकं विलोक्यते तावन्मात्रं तत्पुस्तकं वर्तते । साधूनामधिकेनाधिकरणभूतेन पुस्तकेन किं विधीयते न किंचिद्विधेयमित्यादिकां गिरं वाणी हृदा मनसा उद्वहन् । किंवत् । दामवत् । यथा कश्चिद्रोगी पुमान् हृदा वक्षसा कुसुममालिकामुद्वहन् धारयति ॥

श्लोकार्थ

साधुओने पठन पाठन योग्य पुस्तक अमारी पासे छे तो मूर्च्छाकारी अधिक परिग्रह शा माटे ! सूरिजीनी आ प्रकारनी वाणीने पुष्पमालानी जेम कंठमां धारण करीने राजा बोल्या. ॥ ९९ ॥

ब्रवीमि किं वो बहु येन निःस्पृहा महीधनाकिंचनतुल्यचक्षुषः ।
तथापि मन्त्राहुतिसिद्धदेववत्प्रसाद्य मे विप्रतु यूयमीहितम् ॥ १०० ॥

हे सूरयः, वो युष्मान् प्रति बहु पुनः पुनरधिकं वा किं ब्रवीमि कथयामि । येन कारणेन यूयम् । बहुशब्द उभयत्रापि योज्यते । बहु अत्यधिकं निःस्पृहाः कुत्रापि सर्वैरप्यभिलषणीये रमणीयेऽपि वस्तुनि वाञ्छारहिताः । पुनः किंभूताः । महीधनाः भूपतयः तथा अकिंचना दरिद्राः तेषु लक्षणात्तृणे स्त्रैणे च अहौ हारे च दृषदि रत्ने च तुल्यं विशेषममत्वरहितं चक्षुर्येषाम् । यद्यप्येवंविधाः स्थ यूयम्, तथापि प्रसाद्य मयि प्रसादं कृत्वा मे मम ईहितं पुस्तकादानलक्षणमभिलषितं यूयं विप्रतु पूरयन्तु । किंवत् । मन्त्राहुतिसिद्धदेववत् । यथा प्रणवमायाबीजवाग्बीजकामबीजादियुतेन कृतपूर्वसेवोत्तरसेवादिविधिना मन्त्रेण आहुत्या गुग्गुलागुरुकल्पवल्लीपद्मामृतादिहवनं तेन च सिद्धः प्रसन्नीभूतः प्रत्यक्षीभूतश्च देवो मन्त्राधिष्ठाता सुसाधकस्य मनोवाञ्छितं पूरयति ॥ इति साहेः पुस्तकदानाग्रहः सूरेर्निषेधवचः ॥

श्लोकार्थ

सूरिजी, वधु हुं शुं कहुं ! यद्यपि आप निरपृही छो. राजा रंक, रत्न पाषाण बधामां द्रष्टि छो. तो पण प्रसन्न थयेल मंत्राधिष्ठाता देवनी जेम आप मारी आ इच्छाने पूर्ण करो ! १०० ॥

यदाददे नैष मुहुर्बहूदितस्तदा हृदा भूपतिनेत्यचिन्त्यत ।
विधीयते किं बहुनिःस्पृहा अमी इवानुरागा न च विक्रमोचिताः ॥ १०१ ॥

यदा एष सूरिः भूपतिना मुहुर्वारंवारं बहु अत्यभ्यधिकमुदितो विज्ञप्तोऽपि नाददे साहिपुस्तकं न गृहीतवान्, तदा भूपतिना अकब्बरेण हृदा मनसा इत्यग्रे वक्ष्यमाणमचिन्त्यत विचारितम् । अहो किं विधीयते क्रियते । अमी सूरयो निःस्पृहा निरीहाः महानुभावा मुनिं विना यद्यपि वस्तुनि न साभिलाषाः च पुनर्महत्त्वेन विक्रमस्य बलात्कारस्यापि नोचिता नार्हाः । क इव । अनुरागा इव । यथा आदिरागा बलयोग्या न भवन्ति । यतः सूक्तम्—'कविता वनिता गीतिः स्वयमेवागता वरम् । बलादाकृष्यमाणापि सरसा विरसा भवेत् ॥', तथा—'जरा यौवनस्युं प्राणन होइ जातइं प्राणइं प्राणन होइ । प्राणनाथस्युं प्राणन होइ कीर्तिप्रीतिस्युं प्राणन होइ ॥' इत्युक्तेः । नात्र बलप्रदर्शनमुचितम् ॥

श्लोकार्थ

જ્યારે રાજાએ વારંવાર કહ્યું તો પણ આચાર્યે ગ્રહણ કર્યું નહીં ત્યારે રાજાએ મનમાં વિચાર્યું કે આ સાધુઓ નિસ્પૃહી છે તે અનુરાગની જેમ બલાત્કારને યોગ્ય નથી. કહ્યું છે કે-કવિતા, વનિતા અને ગીત સ્વયં આવીને વરે છે પરંતુ બલાત્કારથી તે વિરસ બની જાય છે. ॥૧૦૧॥

अमीभिरुक्तिर्मम मन्यते न चेत्ततोऽन्तरा कश्चन संधिकृद्भवत् ।
विधीयते यद्विविधोक्तिभिः प्रभूनुरीकृतिं स्वेन स एव कारयेत् ॥ १०२ ॥

यद्यपि अमीभिः सूरिभिर्ममोक्तिः मत्कथितं न मन्यते नाङ्गीक्रियते ततः कारणात् संधिकृद्भवन् संधिकारक इव कश्चन शेखप्रमुखः कोऽपि अन्तरा ममैतेषां च सार्धं विधीयते यस्मात्कारणात् मत्प्रविहित एव प्रभून् सूरीन् विविधा नानाप्रकारा या उक्तयः अनुनयविनयप्रश्रयप्रभावप्रकटीकारकाणि वाक्यानि वचनचातुरीविशेषास्ताभिः कृत्वा पुरीकृतिं स्वीकारं कारयेत् । यतो महत्सु विक्रमो नौचितीमञ्चति किं तु चित्तवित्तेन विधेया, यद्वा कश्चनकरा विधायानुनय्या प्रणत्या कथमपि कार्यं कार्यमिति नीतिः ॥

श्लोकार्थ

આટઆટલું કહેવા છતાં પણ સૂરિજીએ સ્વીકાર્યું નહીં તો હવે વચમાં કોઈ સંધિકાર રાખું ! કે જે અનેક પ્રકારની યુક્તિઓ વડે સૂરિજીને સમજાવીને પુસ્તકનો સ્વીકાર કરાવે. ॥૧૦૨॥

इमं विकल्पं परिकल्प्य चेतसा विभूषयन्भागमितः क्षितेः परम् ।
मुखारुन्धानसनाङ्गजेभगो ग्रहः पदव्या इव मन्युमौनिनाम् ॥ १०३ ॥

महीमहेन्द्रानथ शेखशेखरं प्रतापदेवीतनयं तथाह्वयत् ।
ततः सृजन्तौ प्रणतिं प्रदेशितुर्ग्रहाविवास्यान्तिकमागतावुभौ ॥ १०४ ॥

अथ विचारकरणानन्तरमपरप्रदेशागमनानन्तरं च महीमहेन्द्रः पृथ्वीपुरन्दरः शेखेषु यवनानां मध्ये शेखसमूहेषु मुकुटं वा अबदुलशेखं तथा पुनः प्रतापदेव्याः तनयमाभूपतिकच्छवाहान्वयं नन्दनं मानसिंहाह्वयं चाह्वयत्स्माकारयामास । किं कुर्वन् । इमं पूर्वोक्तं मनसि विचारितं विकल्पं विचारं चेतसा चित्तेन परिकल्प्य कल्पयित्वा इतः सूरिपार्श्वादन्यत्परं क्षितेर्भूमेर्भागं प्रदेशं स्थानं विभूषयन् शोभयन् । क इव । ग्रह इव । यथा भौमादिग्रहः सकलशास्त्रविनिर्दिष्टफलाद् मङ्गलः समीपमाप्तः सुधारश्मेश्चन्द्रस्य पार्श्वादिव मध्यं पदादौ भुवनं इन्द्रियदर्शितं दिग्भागस्य पदव्या मार्गस्य गगनस्य भागमध्यं प्रदेशं भूषयति । ततः साहिना आकारणानन्तरमुभौ शेखमानसिंहौ प्रणतिं 'पातिसाहिसलामति' इत्युक्त्वा भूमौ हस्तं दत्त्वा पुनर्भाले दत्तौ पुनस्तत्रैव दत्तौ तथैव शिरस्यपि च इति सलाममिति यवनभाषायां नमस्कृतेरभिधानं तामेव सृजन्तौ कुर्वाणौ सन्तौ अस्य साहेरन्तिकं संनिधानमागतौ । शत्रिव । ग्रहाविव । यथा भौमादिग्रहाः प्रणतिं कुर्वन्तः सूर्यस्य पार्श्वं आगच्छन्तः ॥ युग्मम् ॥

ભાવાર્થ

જેમ મંગલઆદિગ્રહ અતિ વિશેષથી ચન્દ્રની સમીપના આકાશ પ્રદેશને શોભાવે તેમ પૂર્વોક્ત પ્રકારે વિચારીને સૂરજી પસેથી આદરપૂર્વક અન્યસ્થાનને શોભાવ્યું. અને ત્યાં શેખોના મુગટ સમાન અબ્દુલશેખ અને પ્રતાપદેવીના પુત્ર માનસિંહને બોલાવ્યા. સૂર્યની સમીપે જેમ ગ્રહો આવે તેમ તે બંને નમસ્કાર કરીને રાજાની સમીપે રહ્યાં. ॥ ૧૦૩ ॥ ૧૦૪ ॥

अमी न गृह्णन्ति मदीयपुस्तकं निरीहभावेन मुहुर्दिता अपि ।
ततो युवां ग्राहयतां कथंचनाप्यमून्यशो मूर्तमिवेन्दुसुन्दरम् ॥ १०५ ॥

हे शेखमानसिंहौ, अमी सूरयो मया मुहुर्दिता वारंवारं विज्ञप्ता अपि निरीहभावेन निःस्पृहत्वेन मदीयं मम संबन्धि अत्र वा पद्मसुन्दरस्यकमपि मदधीनत्वान्मदीयमेव महत्तं पुस्तकं न गृह्णन्ति नाददते, ततः कारणाद्युवां भवन्तौ सूरिपार्श्वे गत्वा बहु बहु उक्त्वा कथंचन केनचित्प्रकारेणापि विज्ञप्तियुक्तमप्यनाग्रहप्रकटनप्रकारेणापि अमून् सूरीन्प्रति इन्दुसुन्दरं चन्द्रोज्ज्वलं मूर्तं प्रत्यक्षं यशः कीर्तिमिव मदीयपुस्तकं ग्राहयतां आदापयताम् । स्वीकारयतामित्यर्थः ॥

શ્લોકાર્થ

હે શેખ, થાનસિંહ, મારા વડે ઘણી ઘણી વિજ્ઞપ્તિ કરવા છતાં પણ નિસ્પૃહભાવથી આચાર્ય પુસ્તકનો સ્વીકાર કરતા નથી તો તમો કોઈ પણ પ્રકારે આચાર્યને સમજાવીને ચન્દ્રસમાન ઉજ્વલ મૂર્તિમાન યશ જેવા પદ્મસુંદરજીના પુસ્તકનો સ્વીકાર કરાવો ! ॥૧૦૫॥

इदं गदित्वान्तरिते स्थिते नृपेऽशुमालिनीवाभ्रकशालिनि क्षणात् ।
उपेत्य तावूचतुरित्यमून्प्रति प्रणीततत्पङ्कजरेणुचित्रकौ ॥ १०६ ॥

उपेत्य प्रभुपार्श्वं समेत्य तौ शेखथानसिंहौ अमूनेतान्सूरीन्प्रति इत्यग्रे वक्ष्यमाणं ऊचतुः कथयतः स्म । किंभूतौ । प्रणीतं विहितं तत्पदपङ्कजरेणुभिर्नमस्करणसमये सूरिचरणारविन्दरजोभिश्चित्रकं भालस्थले तिलकं याभ्यां तौ । कस्मिन् सति । इदं पूर्वोक्तं गदित्वा भाषित्वा अभ्रकं मध्ये मध्ये शालते शोभते इत्येवंशीले अभ्रकणाददृश्यमाने अंशुमालिनि भास्करे इव अन्तरिते व्यवहिते नृपे राज्ञि स्थिते सति । सूरेरदृग्गोचरे नृपो जात इत्यर्थः ॥

શ્લોકાર્થ

સૂર્ય જેમ વાદળમાં છુપાઈ જાય તેમ પૂર્વોક્ત પ્રકારે કહીને રાજા અદૃશ્ય થયા. ત્યારબાદ તે બંને સૂરિજી પાસે આવી તેમના ચરણકમલની રજનું લલાટ પર તિલક કરીને અર્થાત્ નમસ્કાર કરીને બોલ્યા. ॥ ૧૦૬ ॥

इदं यतीन्द्राः क्षितिशीतदीधितेर्गृहीतवत्तिष्ठति धाम्नि पुस्तकम् ।
दधाति खेदं पतितं यतः क्षिते रजःस्थितं रत्नमिवात्र गृह्यताम् ॥ १०७ ॥

हे यतीन्द्राः सूरयः, इदं पुस्तकं गृहीतवद्बन्दीकृतमिव क्षितिशीतदीधितेरकब्बरस्य धाम्नि तिष्ठति स्थितिमाधत्ते । यतः कारणादस्य साहिगृहे पतितं खेदं विषादम । तथा भाषया 'अदाबम' इत्युच्यते । दधाति धत्ते । किमिव । रत्नमिव । यथा क्षितेः पृथिव्या रजःस्थितं धूलीभिः स्थगितं छादितं माणिक्यं खेदं बिभर्ति म्लेच्छमुद्गलगृहत्वात्तत इत्युक्तं पुस्तकं बन्दिमोचनकारणवद्भवद्भिः गृह्यताम् ॥

શ્લોકાર્થ

હે યતીન્દ્ર, આ પુસ્તક રાજાના ઘરમાં બંદીની જેમ કેટલાય સમયથી રહેલું છે તેથી પૃથ્વીના રજથી આચ્છાદિત થયેલા રત્નની જેમ ખેદ પામેલા આ પુસ્તકને ગ્રહણ કરો ! ॥ ૧૦૭ ॥

क्ष्मातुंग्वः सोमयशोऽङ्गजन्मवद्ददाति पात्रं गुरवो युगादिवत् ।
रसो यथेक्षोरपि वस्तु पुस्तकं कथं न गृह्णीथ तदर्हमात्मनः ॥ १०८ ॥

हे गुरवः, क्ष्मातुंग्वः ककुदवदुपातिगाढिः सोमयशसो बाहुबलेर्युवराजपुत्रस्य यशसा च-न्द्रयशोऽजनि तस्याङ्गजन्मा पुत्रः श्रेयांसस्तद्वद्ददाति । आवश्यकवृत्त्यनुसारेण बाहुबलि-सुतः सोमप्रभस्तस्य पुत्रो युवराजः श्रेयांसः । आवश्यकचूर्णौ तु 'भरहस्स पुत्तो सेज्जंसो अन्ने भणंति । बाहुबलिस्स पुत्तो सोमप्पभोत्ति अंसो अत्थि तस्स सेयंसिगन्थम ॥' पुनर्यु-गादिवत् वृषभजिनेन्द्र इव । गुरवो यूयं पात्रं सम्यक् श्रेयो युष्मत्व दानोचितं स्था-नमपि तु पुनर्यथा इक्षोः रसालस्य रसः स्वन्दः तत्राभूत् । तथा अत्र पुस्तकं दातव्यं वस्तु । 'अर्थेषु स्यात्प्रमादोऽपि पयसः' इति हैम्याम् । तथा 'रसाल इक्षौ चूते च' इत्यनेकार्थः । तर्हि दातृपात्रवस्तुत्रयाणामप्यत्र संयोगो वर्तते, तत्कारणादात्मनः स्वस्याईमुचितं ग्रहीतुं योग्यं यूयं कथं केन प्रकारेण न गृह्णीथ प्रहयत्थे । अयश्य गृह्णतामेवेति थानसिद्धोक्तिः ॥

શ્લોકાર્થ

ગુરૂદેવ, જેમ શ્રેયાંસકુમારે યુગાદિદેવને ઈક્ષુરસનું દાન કર્યું હતું તેમ અકબર બાદશાહ આપને યોગ્ય એવા આ પુસ્તકને અર્પણ કરે છે તો આપ કેમ સ્વીકારતા નથી ! શ્રેયાંસકુમારની જેમ અહીં પણ દાતા, પાત્ર અને વસ્તુ એ ત્રણેનો સુમેળ છે. ॥ ૧૦૮ ॥

अमुं च जानीथ न मुन्दुलेश्वरं निदेशशूरं द्विषतां निषूदनम् ।
दिगीश्वरा यचकिता इवाखिलास्त्यजन्ति नाद्यापि दिगन्तवासिताम् ॥

हे प्रभवः, च पुनरमुमकब्बरं यस्यां मुन हर्षो गच्छति प्रत्यीभवति । यातीत्यर्थः । ये-भ्यस्ते मुद्गल्लास्तेषामधीश्वरं पराभवनकरणे समर्थं स्वामिनं च पेन्द्रं युगीनचक्रवर्तिनं न जानीथ सम्यक् हृदये न चिन्त्य नावधारयत । निदेशो आज्ञायां शूरमतिकठिनं य आज्ञां न मन्यते तं स्वशासनोल्लङ्घिनमवश्यमेव निगृह्णाति । पुनः किंभूतम् । द्विषतां वैरिणां निषूदनं मूलादुन्मूलनकारकम । हे प्रभवः, अखिलाः समस्ता अपि दिगीश्वरा दिक्पालाः । उत्प्रेक्ष्यते—यच्चकिता यस्याद्भयभ्रान्ताः सन्त इव दिशामाशानामन्तेऽव-साने सन्तीत्येवंशीलास्तेषां भावं दिशां प्रान्तेषु दूरे निवसनशीलतामद्यापि यतद्दिनं यावन्न त्यजन्ति ॥

श्लोकार्थ

હે પ્રભુ, આપ અકબરને નથી જાણતા, એ જેમ આજ્ઞા આપવામાં શૂરવીર છે તેમ આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરનારને શિક્ષા આપવામાં પણ તેટલા જ કઠોર છે. શત્રુઓનું

નિકંદન કરનાર આ બાદશાહના ભયથી નાસી ગયેલા દિક્પાલો પણ હજુ સુધી દિશ
ઓના છેડાને છોડી શકતા નથી. ॥ १०९ ॥

निजानुकूलीभवतां तनूमतां सुधालतेव प्रतिचक्रवर्तिनः ।
प्रविभ्रतां स्वप्रतिकूलतां पुनर्विषस्य शाखीव समुन्मिषत्यसौ ॥ ११० ॥

हे प्रतिचक्रवर्तिनः, अमायकब्बरो निजस्यात्मनोऽनुकूलीभवतां सेवाहेवाकिभाव
भजतां तनूमतां नराणां राजसामन्तादयः सर्वेऽपि तनूमन्त एवेति । सुधालता अमृत
वल्लिरिव समुन्मिषति जीवातुरियोदेति । पुनरसौ साहिः स्वस्यात्मनः प्रतिकूलत
विलोमभावं प्रद्विष्टभावं प्रबिभ्रतां विद्विषतां विषस्य क्ष्वेडस्य कालकूटस्य शाखी वृक्ष
किंपाकतरुः समुन्मिषत्युद्गच्छति ॥

श्लोकार्थ

હે સૂરીન્દ્ર, અકબર પોતાને અનુકૂલ બનનાર રાજા, સામંત આદિ સેવકો
માટે અમૃતવેલ છે અને પોતાથી પ્રતિકૂળ થનારને માટે કાલકૂટ વિષના વૃક્ષસમાન
છે. ॥ ११० ॥

यदात्मनोर्व्यां परमेश्वरा इवागताः स्थ साक्षादुपकर्तुमङ्गिनाम् ।
इदं विदन्त्येव मुनीन्दवो हृदा द्विरुक्तितुल्यं पुनरावयोर्वचः ॥ १११ ॥

हे मुनीन्द्रवः, यत्कारणाद्यूयमुर्व्यामस्मिन् भूमीलोके अङ्गिनां साक्षात्प्रत्यक्षीभूय
प्रकटमुपकारं कर्तुं विधातुं साक्षात्स्वरूपेण । उत्प्रेक्ष्यते—परमेश्वरा इवागताः जगन्नाथा
इव स्वयं समायाताः स्थ वर्तध्वे । ततः कारणादिदमस्मदुक्तं साहिस्वभावादिकं सर्वं
हृदा स्वमनसा कृत्वा हृदि सम्यग्विमृश्य सर्वं च श्रीमन्तो विदन्त्येव । यतः परमेश्वरत्वं
ततः सर्वज्ञत्वमभ्यास्ते तेन जानन्त्येव । पुनरावयोर्वचः साहिस्वरूपनिरूपणवचनं द्विरु-
क्तितुल्यं पुनर्भाषणसाधारणं केवलं पिष्टपेषणमेव ॥

श्लोकार्थ

હે મુનીન્દ્ર, આપ આ જગતમાં પ્રાણીઓના ઉપકાર માટે આવેલા સાક્ષાત્
પરમેશ્વર છો ! અને સર્વવસ્તુના જ્ઞાતા છો તો અમારું આ વારંવારનું કથન પિષ્ટ-
પેષણતુલ્ય છે. ॥ १११ ॥

स्ववनदादृत्य समस्तपुस्तकं स्थितो गद्दिरवेति पुरः प्रभोरसौ ।
ततो विनेया अपि तदवमापिरे निवार्यते कैः स्वयमागतेन्दिरा ॥ ११२ ॥

उभौ शेखनाथसिंहौ प्रभोर्हीरसूरेः पुरोऽग्रे इत्यमुना प्रकारेण गदित्वा स्थितौ तूष्णीं कृतवन्तौ इति पूर्वोक्तकारणात्स्वयमेवास्मीयमिव समस्तपुस्तकमादत्त प्रद्यताम् । ततस्तयोरुक्तेरनु पश्चात् विनेया हीरसूरिशिष्याः वाचकविचक्षणगणिप्रमुखा गीतार्था अपि शेखथानसिंहकथितं स्वीकारयोग्यमास्ते तद्गृह्यतामिति तत्तदुक्तमेव यथाविरे प्रोचुः । युक्तोऽयमर्थः । स्वयमात्मनैवागता संप्राप्ता इन्दिरा लक्ष्मीः कैर्मूर्खैर्निवार्यते निषिध्यते । अपि तु न कैश्चिदपि ॥

श्लोकार्थ

સમસ્ત પુસ્તકનો જાણે સ્વીકાર થઈ ગયો હોય તેમ પૂર્વોક્ત પ્રકારે કહીને શેખ અને થાનસિંહે મૌનનો આશ્રય કર્યો. ત્યારપછી આચાર્ય મહારાજના શિષ્યોએ પણ તે જ પ્રમાણે કહ્યું. ઘરને આંગણે ચાલી આવેલી લક્ષ્મીનો કોણ અનાદર કરે! ॥ ૧૧૨ ॥

अवेत्य चेतस्यमुना समुन्नतिं स्वशासने पुस्तकसंग्रहेण सः ।
मुदामिवोङ्कार इदंक्षितिक्षितस्तथेति वाचंयमवासवोऽवदत् ॥ ११३ ॥

वाचंयमवासवः यतिजम्भारातिः तथेति एवमस्तु मया सादिप्रदत्तं पुस्तकं प्रतीष्यतां इत्यवदत् भाषते स्म । उत्प्रेक्ष्यते—इदंक्षितिक्षितः अस्याकब्बरपातिसाहेर्मुदां परमानन्दानामोङ्कारः आदिरिव । किं कृत्वा अवदत् । इत्यमुना मुद्गलाखण्डलेन चतुर्दिगधिपतिना पातिसाहिना स्वयमत्याग्रह प्रदत्तानामेतत्पुस्तकानां संग्रहणं कृत्वा स्वशासने जैनमते तपागच्छे वा समुन्नतिं दीप्तिमुद्योतं वा प्रभावनां चेतसि स्वहृदये अवेत्य विज्ञाय ॥

श्लोकार्थ

'રાજાએ અર્પણ કરેલા પુસ્તકના સંગ્રહથી જૈનશાસનની ઉન્નતિ થશે' એમ વિચારીને આચાર્ય મહારાજે 'તથાસ્તુ' એમ કહીને સ્વીકારવાની અનુમતિ આપી. તે વાક્ય જાણે રાજાના હર્ષનો ઉદ્ગાર ન હોય! ॥ ૧૧૩ ॥

उपेत्य ताभ्यां तदमापि भूपतेस्तदेव [illegible]
मुदं प्रणेतुं [illegible]

ताभ्यां शेखथानसिंहाभ्यामुपेत्य [illegible]
तत्सूरिकथितपुस्तकस्वीकारस्वः [illegible]
सत्वतया [illegible]

पुस्तकं गृहीतं न वेति स्वयं पुनः पप्रच्छ । अपि पुनर्गणेन्द्रो गच्छनायकोऽपि तं भूपतिं तथेति मया श्रीमत्पुस्तकं ग्रहीष्यते गृहीतं वा इत्येवमवदत् जगाद । उत्प्रेक्ष्यते—अवनीमणेरकब्बरस्य मुदमानन्दं द्विगुणां वर्णनं विधातुमिव ॥ इति शेखथानसिंहविज्ञपनात्साहिपुस्तकग्रहणम् ॥

શ્લોકાર્થ

શેખ અને થાનસિંહે રાજા પાસે આવીને આચાર્ય મહારાજની સ્વીકૃતિ કહી, તો પણ તેનો નિશ્ચય કરવાને માટે રાજાએ સ્વયં પૂછ્યું. ગુરુ મહારાજે રાજાને પણ પુસ્તકની સ્વીકૃતિ દર્શાવી. તે જાણે અકબર બાદશાહના દ્વિગુણ આનંદને વધારવા માટે ન હોય ! ॥ ૧૧૪ ॥

दयान्वितं धर्ममवाप्य सद्गुरोरिवार्णवात्कृष्णलताङ्कविद्रुमम् ।
स थानसिंहं यवनावनीधनस्ततः समाहूय गिरं गृहीतवान् ॥ ११५ ॥

सूरिणा ततः पुस्तकादानस्वीकारकथनश्रवणानन्तरं वा सोऽकब्बरसाहिः यवनास्तुरुष्काः प्रस्थानाल्लाभपुरीयादयस्तथा मुद्गलाः काबिलखुरासानादिजनपदजन्मानो म्लेच्छास्तेषामवनीधनो राजा थानसिंहं समाहूय आकार्य गिरं वाणीं गृहीतवान् जल्पति स्म । किं कृत्वा । सद्गुरोः श्रीहीरविजयसूरीसकाशाद्दयान्वितं कृपाकलितं धर्ममवाप्य लब्ध्वा । कमिव । कृष्णलताङ्कविद्रुममिव । यथा कश्चिदर्णवाज्जलनिधेः कृष्णलता 'कालीवेलि' इति लोके प्रसिद्धा । सा अङ्के हृदये मध्ये यस्य तादृशं प्रवालं लभते ॥

શ્લોકાર્થ

સમુદ્ર પાસેથી જેમ કાલીવેલ પ્રાપ્ત કરે તેમ આચાર્ય મહારાજ પાસેથી દયાધર્મ પામીને અતિઆનંદિત બનેલા અકબર બાદશાહે થાનસિંહને બોલાવીને કહ્યું. ॥ ૧૧૫ ॥

मदीयतूर्यादिनिनादसादरं जगज्जनानन्दिमहेन मेदुरम् ।
त्वमालयं लम्भय साधुसिन्धुरं तटं शशीवामृतवाहिनीवरम् ॥ ११६ ॥

हे थानसिंह, त्वं साधुसिन्धुरं श्रीगुरुं मदीयानि तूर्याणि मम संबन्धीनि वादित्राणि तेषां निनादघोषैः महाशब्दैर्वनन्ते एवं स्यात्तथा आलयं स्वावासमुपाश्रयं वा लम्भय प्रापय । क इव । शशीव । यथा चन्द्रमा अमृतवाहिनीवरं सुधासिन्धुवरं क्षीरसमुद्रं तटं वेलावनीं लम्भयति । कथम्भूतमालयम् । पुनः कथम् । जगतां भुवनानां जनान् सुरासुरनरानानन्दयति प्रमोदयतीत्येवंशीलेन महेनोत्सवेन कृत्वामे दुरं स्यादेवम् ॥

શ્લોકાર્થ

હે થાનસિંહ, ચન્દ્ર જેમ ક્ષીરસમુદ્રની વેલને પામે તેમ મારાં બાદશાહી વાજિંત્રોના ઘોષપૂર્વક અને જગતના જીવોને આનંદદાયી મહામહોત્સવ પૂર્વક સૂરીન્દ્રને એમના સ્થાને પહોંચાડો ! ॥ ૧૧૬ ॥

प्रमाणमाज्ञा जगतीवसन्तिका सृजामि निःशेषमिदं नियोगिवत् ।
पुरा मदीहा पुनरीशशासनं पयस्तदेतत्सितया करम्बितम् ॥ ११७ ॥

हे प्रभो, जगतीवसन्तिका समस्तक्षोणीचक्रशिरःशेखरायमाणा । 'आपीडशेखरोत्तंसावतंसाः शिरसः स्रजि' इति हैम्याम । 'विदर्भसुभ्रूश्रवणावतंसिका' इति नैषधे । आज्ञा श्रीमदादेशः प्रमाणं शिरस्यारोपयामि । हे स्वामिन, इदं श्रीमत्प्रमादितं निःशेषं समस्तमपि सृजामि करोमि । किंवत । नियोगिवत । यः कश्चित्स्वस्य सुकरे दुष्करेऽपि कार्ये आप्रयुक्तः स यनिजजीवमपि दुःखात्कृत्यकृत्यं कुरुते स नियोगी सेवक इव । यद्यप्यहं श्रीमत्सेवकोऽस्मि परं नियोगिवत्कार्यकर्ता नास्मि केवलं सेवाकार्येव । यथा परे नियोगिन आश्रयाः श्रीमद्वार्ताकारकाः श्रीमन्निर्दिष्टं कार्यं कुर्वन्ति तथाहमपि करोमीत्यर्थः । पुनर्हे प्रभो, पुरा पूर्वं मदीहा मम वाञ्छा आसीत् । यदेतान्महामहेन स्वालयं नयामि । पुनस्तदुपरि ईशस्य पृथ्वीनाथस्य पातिसाहेः शासनं आदेशः तदेतत्सितया शर्करया करम्बितं मिश्रितं पयो दुग्धं दुग्धपानमिव संजातमिति ॥

શ્લોકાર્થ

હે પૃથ્વીપતિ, આપની આ આજ્ઞા હું શિરોધાર્ય કરું છું. આપનું સંપૂર્ણકાર્ય હું સેવકની જેમ કરીશ. પહેલાં પણ મારી ઇચ્છા હતી જ તેમાં આપ શ્રીમાનનો આદેશ મારા માટે સાકર મિશ્રિત દૂધ બરાબર થયો ! ॥ ૧૧૭ ॥

अथैनमापृच्छ्य स भूमिभूपणं प्रदाय धर्माशिषमात्मना पुनः ।
सहानगारैर्निरगात्समाजतः शशीव तारैः शरदभ्रगर्भतः ॥ ११८ ॥

अथ थानसिंहस्य साहेस्तूर्यदानाद्यादेशानन्तरं स सूरिरनगारैः सहागतसाधुभिः सह समाजतः सभामध्यान्निरगात निर्जगाम । क इव । शशीव । यथा कौमुदीपतिस्तारैस्तारकैरुपलक्षादुमहोडुभिः । 'प्रथममुपहत्यार्थं तारैरखण्डितनतन्दुलैः' इति नैपधे । तारशब्दोऽकारान्तः । सर्वज्योतिर्भिः सार्धं शारदभ्रस्य शारदीनघनाघनस्य गर्भेन उदरात निर्गच्छति । किं कृत्वा निर्गतः । एनमकब्बरं भूमिभूपणं क्षोणीमण्डलमार्तण्डमापृच्छ्य वयं वसतौ व्रजाम इत्युक्त्या पुनरस्य साहेरात्मना स्वेन धर्माशिषं धर्मलाभं प्रदाय दत्वा ॥ इति साहिना गोष्ठीकरणानन्तरं सभाबहिः पादावधारणं प्रभोः ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ તારાઓથી પરિવરેલો શરદઋતુનો ચન્દ્ર વાદળમાંથી બહાર આવે તેમ 'અમો જઈએ છીએ', એમ બાદશાહને કહીને સાધુઓથી પરીવરેલા આચાર્યમહારાજ રાજસભામાંથી બહાર પધાર્યા. ॥ ૧૧૮ ॥

तदा चकोरायितमर्णवायितं रथाङ्गितं कैश्चन कैरवायितम् ।
स्रवन्मुदस्रैश्च विधूपलायितं विलोक्य यद्वक्त्रमृगाङ्कमङ्गिभिः ॥ ११९ ॥

तदा तस्मिन्नकब्बरसभाया बहिः प्रभोरागमनावसरे यस्य गुरोर्वक्त्रं मुखमेव मृगाङ्कं चन्द्रं विलोक्य कैश्चनाङ्गिभिर्जनैश्चकोरायितं सूरिमुखलावण्यामृतपानकारिभिर्ज्योत्स्नाप्रियैरिवाचरितम् । पुनः कैश्चनार्णवायितं प्रोल्लसितप्रह्लादकल्लोलपटलीप्रवर्धमानाङ्गरोमाञ्चवञ्चलशालिशफरितसमुद्रैरिवाचरितम् । समुद्रा हि चन्द्रमालोक्य प्रवर्धन्ते इति जगत्स्वभावः । कल्पसूत्रेऽपि क्षीरसमुद्रे कल्लोलोर्मयोऽपि दृश्यन्ते । तथा 'वेलावनीवनततिप्रतिबिम्बचुम्बिकिर्मीरितोर्मिचयचारिमचापलाभ्याम्' इति नैषधे क्षीरसमुद्रवर्णने । पुनः कैश्चन रथाङ्गितम् । तादृशं जगज्जनैरभिनन्द्यमानं प्रभुहृदयमालोक्य । हृदयेऽभ्यसूयाद्वितदुःखं दधानैः कुपाक्षिकैः चक्रवाकैरिवाचरितम् । चन्द्रोदये हि चक्रवाकानां दुःखमित्यपि जगत्स्वभावः । यदुक्तम्—'कथय किमपि दृष्टं स्थानमत्र श्रुतं वा व्रजति दिनकरोऽयं यत्र नास्तं कदाचित् । इति विहगसमूहं नित्यमापृच्छयमानो रजनिविरहभीतश्चक्रवाको वराकः ॥' इति चक्रवाकाष्टके । पुनः कैश्चित्कैरवायितं विकसितनयनैः कुमुदैरिवाचरितम् । पुनः कैश्चन । स्रवन्ति निःसरन्ति यानि हर्षाश्रूणि प्रमोदबाष्पाणि तैः कृत्वा विधूपलायितं चन्द्रकान्तरत्नैरिवाचरितम् । चन्द्रोदये हि चन्द्रकान्तमणयो हि अमृतं क्षीरं वमन्तीति लोकरूढिः कविसमयश्च । तथा 'यदगारघटाट्टकुट्टिमस्रवदिन्दूपलतुन्दिलापया' इति नैषधेऽपि ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યારે આચાર્ય મહારાજના મુખરૂપી ચન્દ્રનાં દર્શન કરીને કેટલાક ભવ્ય જીવો ચકોરરૂપે બન્યા, ઉલ્લસિત આનંદના કલ્લોલો વડે કેટલાક સમુદ્રરૂપે બન્યા, લોકોથી અભિનંદાતા આચાર્યમહારાજને જોઈને કેટલાક વિરોધીઓ ચક્રવાકરૂપે બન્યા, વિકસિત નયને જોતા કેટલાક ચકોરરૂપે બન્યા અને હર્ષાશ્રુ વડે કેટલાક ભાવિકો ચન્દ્રકાન્તમણિરૂપે બન્યા. ॥ ૧૧૯ ॥

तदामवद्भूमिनमःप्रचारिणां जयारवो भूपुरहूतवर्त्मनोः ।
समीक्ष्य सूरेर्महिमानमुत्तमं हृदा दधाने इव रोदसी स्तुतः ॥ १२० ॥

तदा तस्मिन्नवसरे भूर्भूमी पुरहूतवर्त्म नभोङ्गणः । 'बहुवगाढसुरेश्वराध्व' इति नैषधे । 'सुरेश्वरस्य शक्रस्य अध्वा मार्गः' इति तदर्थः । तयोर्विषये भूमिनभःप्रचारिणां भूचराणां समस्तमानवानां खेचराणामदृश्यान्तरिक्षचारिणां सिद्धगन्धर्वविद्याधराणां जिनशासनाधिष्ठायकसुराणां वा यानानां विविधगन्धर्वाजिशिबिकासुखासनस्पन्दानाम् । उपर्यारोहकत्वेनान्तरिक्षचारिता । तेषामुच्चैःस्थितत्वेन खेचराणां नराणां जयारवः जयजयेति निनादः अभवत्संजायते स्म । उत्प्रेक्ष्यते—सूरेर्मुनीन्दोर्महिमाने माहात्म्यं समीक्ष्य सम्यगवलोक्य हृदा मानसेन कृत्वा अद्भुतमाश्चर्यं दधाने बिभ्राणे रोदसी भूमीनभसी दिवस्पृथिव्यौ वा स्तुतः स्तुतिं कुरुतः ॥

श्लोकार्थ

તે અવસરે, ભૂચર અને ખેચરોના જયજયારવના કોલાહલ શબ્દ વડે ભૂમાર્ગ અને આકાશમાર્ગ વ્યાપ્ત બન્યો. તે જાણે આચાર્ય મહારાજના શ્રેષ્ઠ મહાત્મ્યને જોઈને હૃદયમાં હર્ષ ધારણ કરતા આકાશપૃથ્વી સૂરિજીની સ્તુતિ કરતાં ન હોય ! ॥ ૧૨૦ ॥

मिलत्पयोवाहपयोधिगर्जितैरिवाहतातोद्यनिनादसान्द्रितैः ।
प्रमोदमाद्यत्तुमुलैस्तनूमतां जगत्तदा शब्दमयं स्म जायते ॥ १२१ ॥

तदा तस्मिन्व्रततिसमागमनसमये तनूमतां भविकजनानां प्रमोदेन प्रोल्लसत्प्रबलप्रह्लादेन माद्यन्तो बहुलीभवन्तो ये तुमुला व्याकुलशब्दाः 'अग्रं धावत यात मुञ्चत पुरः पन्थानम्' इत्यादिकोलाहलास्तैः कृत्वा जगद्विश्वं शब्दमयं केवलं नादस्वरूपं जायते स्म । किंभूतैः तुमुलैः । आहतानि हस्तदण्डादिभिस्ताडितानि उपलक्षणान्मुखैर्वादितानि च परस्परं दण्डैर्वा घर्षितानि आतोद्यानि नानाविधानि वादित्राणि तेषां निनादैर्निर्घोषैः सान्द्रितैर्नीरन्ध्रीभूतैः । उत्प्रेक्ष्यते—मिलन्तः श्लिष्यन्तः दिग्दिग्भ्यः आगत्य एकीभवन्तो वा अविरलसलिलपटलैः पर्युन्नमन्तो वा पयोवाहाः प्रबलजलभृतगर्भघना यत्र तादृशस्य पयोधेर्गर्जितैर्गम्भीरधीरारवैरिव ॥

श्लोकार्थ

તે અવસરે, દશેદિશાઓથી એકીસાથે મળેલા જલથી પરિપૂર્ણ મેઘથી ગર્જના-સમાન અનેક પ્રકારનાં વાજિંત્રોના અવાજથી અને અતિઆનંદિત બનેલા ભવ્ય જીવોના આનંદપૂર્ણ કોલાહલ શબ્દથી જગત શબ્દમય બની ગયું હતું. ॥ ૧૨૧ ॥

कुलाङ्गनाभिः प्रभुमूर्ध्नि [illegible]
ववर्षिरे प्रावृषि मेघपङ्क्तिभिस्तदाम्बुधारा [illegible]

तदा तस्मिन्व्यतिकरे प्रभुमूर्ध्नि हीरसूरेर्मस्तकोपरि कुलाङ्गनाभिः सुकुलोद्भवाभिः
धूमिर्दैमनानि हेम्नामिमानि सुवर्णसंबन्धीनि । 'हीराङ्कुरश्चारुणि हेमनीव' इति नै
'हेमः अकारान्तः पुंनपुंसके नकारान्तस्तु नपुंसक एव' इति लिङ्गानुशासनावचर्णौ ।
नानि कुसुमानि । उपलक्षणात् रूप्यपुष्पाणि च । तथा मुक्ताफलानि मौक्ति
तथा लाजा अक्षता उपलक्षणादक्षततन्दुलाश्च तेषां राजयः श्रेणयो वर्षिरे
काभिरिव । मेघपङ्क्तिभिरिव । यथा प्रावृषि वर्षाकाले धाराधरधोरणीभिर्गिरेः पर्व
शिखरे शृङ्गोपरि अम्बुधाराः पयःप्रवाहाः वर्ष्यन्ते । 'वर्ष वर्षणे' धातुः । वर्षु
'गर्जति शरदि न वर्षति वर्षति वर्षासु निःस्वनो मेघः' इति वचनात् ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ વર્ષાકાળમાં પર્વતનાં શિખર ઉપર મેઘપંક્તિ જલધારા વરસાવે તેમ
વિજયસૂરિના મસ્તક ઉપર કુલાંગનાઓ સોનાચાંદીનાં ફૂલો, મોતી અને અક્ષતોની
વરસાવતી હતી ॥ ૧૨૨ ॥

पराध्र्यसंख्यैः पुरुषैः परिष्कृतः प्रभुर्महे बिभ्रति मेदसां भरम् ।
चतुर्निकायप्रभवैरिवामरैः प्रतिष्ठते स्म त्रिजगत्पुरंदरः ॥ १२३ ॥

प्रभुर्हीरसूरिः प्रतिष्ठते स्म । राजद्वारादुपाश्रयं प्रति प्रचलति स्म । कस्मिन् सति ।
थानसिंहादिश्राद्धजननिर्मितमहोत्सवे मेदसां पुष्टीनां भरमतिशयं बिभ्रति धार
सति । 'तदङ्गुलीर्यापि मेदसां भरा विभावरीभिर्बिभरांबभूविरे' इति नैषधे । वि
पुरुषैः । पराध्र्याः सर्वोत्कृष्टाः लौकिकसंख्याः । यथा 'एकं दश शतं सहस्रमयुतं
प्रयुतं कोटी अर्बुदमब्जं खर्वं निखर्वं महाम्बुजं शङ्कुं वारिधिरन्त्यं मध्यं पराध्र्यमेव
[illegible] संख्या वा संख्या प्रमाणमुत्तमो विचारो धर्मतत्त्वादिकं वि
येषाम् । 'संख्याकारे विचारे च' इत्यनेकार्थः । 'पराध्र्यं च प्रकृष्टे स्यात्संख्यायामपि'
अनेकार्थः । परिष्कृतः परितः परिवृतः । क इव प्रत्यर्थे । त्रिजगत्पुरंदर इव ।
[illegible] भवनानां निकाया नगराणि भवनानि ज्योतिर्विमानानि
[illegible] च कृतानि येषां चत्वारो निकायाः सङ्घाः समुदाया वा येषाम् । अत्र
[illegible] निकाया [illegible]
[illegible] । 'निकायस्तु सधर्मिणाम्' इति हैम्याम् । 'निकायः सद्मसंघयो
[illegible] इत्यनेकार्थः । [illegible] । '[illegible]
[illegible]' इति हैम्याम् । [illegible] प्रतिष्ठते । पञ्चीस्वाहाराः ॥

શ્લોકાર્થ

ભુવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષી અને વૈમાનિક એ ચાર નિકાયનાં કોટિ દેવ
[illegible] ચાલે તેમ થાનસિંહઆદિ શ્રાવકોએ મહોત્સવ

અસંખ્ય પુરુષોથી પરિવરેલા શ્રી હીરવિજયસૂરિ, રાજસભામાંથી ઉપાશ્રય તરફ ચાલતા અત્યંત પુષ્ટિ ધારણ કરતા હતા, અર્થાત્ શોભતા હતા. ॥ ૧૨૩ ॥

निपीयमानो नयनैर्मृगीदृशामिवार्च्यमानो विकचाम्बुजन्मभिः ।
प्रणूयमानः कविभिर्नवस्तवैर्जगत्पृणन्स्वीयगुणैश्च वास्तवैः ॥ १२४ ॥

मृगारिरद्रेरिव कंदरोदरे कृशोदरीणां मनसीव मन्मथः ।
अमर्त्यदन्ती चतुरे हरेरिव प्रतिक्षितीन्द्रो वसतौ विवेश ॥ १२५ ॥

स प्रतिक्षितीन्द्रः हीरविजयसूरिराजो वसतौ उपाश्रये विवेश प्रविष्टवान् । क इव । मृगारिरिव । यथा कण्ठीरवः अद्रेः पर्वतस्य कंदरोदरे गुहामध्ये प्रविशति । पुनः क इव । मन्मथ इव । यथा मनोभवः कृशोदरीणां तरुणीनां मनसि चित्ते प्रविशति । पुनः क इव । अमर्त्यदन्तीव । यथा सुरगज ऐरावणगजः हरेरिन्द्रस्य चतुरे हस्तिशालायां प्रविशति । 'हस्तिशाला तु चत्वरम्', 'वाजिशाला तु मन्दुरा' इति हैम्याम् । स किं क्रियमाणः । मृगीदृशां सारङ्गीलोचनानाम् । 'सारङ्गी सिंहशावं स्पृशति सुतधिया नन्दिनी व्याघ्रपोतम्' इत्यादि समवसरणवर्णने । नयनैर्नेत्रैर्निपीयमानः सादरं निरीक्ष्यमाणः । उत्प्रेक्ष्यते—विकचाम्बुजन्मभिर्विकसितकमलैरिवार्च्यमानः पूज्यमान इव । पुनः किं क्रियमाणः । कविभिः काव्यकर्तृभिः पण्डितैर्वा नवस्तवैः सवर्णैः काव्यैः स्तुतिभिर्वा प्रणूयमानो वर्ण्यमानः स्तूयमानः । स किं कुर्वन् । वास्तवैः । स्वाभाविकैः जिनवज्जन्मकालोत्पन्नैः स्वीयगुणैः कृत्वा जगद्विश्वलोकं पृणन् आनन्दयन् ॥ इति सूरेः समहं वसतावागमनम् ॥

श्लोकार्थ

મૃગાક્ષી સ્ત્રીઓ આદરપૂર્વક તેઓને જોતી હતી, તે જાણે વિકસ્વર નીલકમલ દ્વારા અર્ચન કરાતા ન હોય ? જગતને ખુશ કરે તેવા સ્વાભાવિક ગુણોના નવનવા સ્તોત્રો બનાવીને કવિઓ વડે સ્તુતિ કરાતા આચાર્યદેવે, સિંહ જેમ પર્વતની ગુફામાં પ્રવેશ કરે, કામદેવ જેમ સ્ત્રીઓનાં હૃદયમાં વાસ કરે, ઐરાવણ હાથી જેમ હસ્તિશાલામાં પ્રવેશ કરે અને અશ્વ જેમ અશ્વશાલામાં પ્રવેશ કરે તેમ ઉપાશ્રયમાં પ્રવેશ કર્યો.

॥ ૧૨૪ ॥ ૧૨૫ ॥

प्रतापदेवीतनयस्तदुत्सवे समर्थयन्नर्थिततैर्मनोरथान् ।
दरिद्रमुद्रामभिनत्तमां ततीं प्रवाहवत्प्रावृषि वार्धियोषितः ॥ १२६ ॥

तस्मिन् सूरेरुपाश्रयसमागमनमहामहे प्रतापदेवीतनयः स्थानसिंहः अर्थिननेर्याचकौघे नोरथानभिलाषान् समर्थयन् दरिद्रमुद्रां दुःस्थावस्थामभितः सामस्त्येन भिनत्ति स्म किंयत् । प्रवाहयत् । यथा प्रावृषि बहुसलिलभरनिर्भरातिसमुन्नमन्निरन्तरनिपतत् धाराधोरणीबन्धुरधाराधरसमये वार्धियोषितः समुद्रमहिलाया नद्याः प्रवाहः पानीय तटीं सरिदुभयसमीपोर्वभूमीम् । तीरभित्तिमित्यर्थः । भिनत्ति पाटयति ॥

श्लोकार्थ

वर्षाऋतुमां जेम नदीओनो प्रवाह नदीना बंने कांठा भेदे तेम ते अवसरे प्रता देवीना पुत्र थानसिंह याचकवर्गना मनोरथोने पूर्ण करतो दरिद्रताना मूळने भेद हतो. ॥१२६॥

तडिद्वता तस्य निजातिपातुकां समीक्ष्य सर्वार्थिषु कामवर्षिताम् ।
शितीकृतास्येन पदं मुरद्विषो निषेव्यते तत्तुलनाकृते किमु ॥ १२७॥

तडिद्वता विद्युद्वनितानुषङ्गभाजा मेघेन तत्तुलनाकृते तदवसरदानशौण्डीभवत्स्था सिंहसमानताप्राप्तये । उत्प्रेक्ष्यते—मुरद्विषः पदं निषेव्यते विष्णुपदं व्योम समुपास्य इव । किंभूतेन तडिद्वता । शितीकृतं कृष्णं विहितमास्यं वदनं येन । किं कृत्वा । त थानसिंहस्य निजमात्मानमतिपतति अतिक्रामतीत्येवंशीलां निजातिपातुकां काममतिशये कामानभिलाषान् वर्षति संपूरयति इत्येवंशीलः कामवर्षी तस्य भावस्तत्तां समीक्ष्य दृष्ट्वा 'सरूपाणामेकशेषः-' इत्येककामशब्दलोपः ॥ इति थानसिंहकृतसूरिसमागममहोत्सवः

श्लोकार्थ

ते अवसरे याचकोनी इच्छाथी पण अधिक दान आपता थानसिंहनी पोताना अधिक दानवीरताने जोईने श्याम बनी गयेला मुखवाळा मेघवडे, थानसिंहनी तुल प्राप्त करवा माटे ज जाणे आकाशनी सेवा कराती न होय? (मेघ आकाशमां के छे.) ॥१२७॥

स्वकोशरक्षाधिकृतस्य भूमिमानिवाखिलक्षोणिजयार्जितैर्धनैः ।
विधाय कोशं नृपदत्तपुस्तकैः स स्थानसिंहस्य वशंवदं व्यधात् ॥ १२८॥

स हीरविजयसूरिः नृपेणाकब्बरसाहिना दत्तैरुपदीकृतैः पुस्तकैः कोशं भाण्डागार विधाय स्वयं निष्पाद्य स्थानसिंहस्य वशंवदमायत्तं व्यधाद्वक्रे । क इव । भूमिमानिव यथा पृथ्वीपालः अखिलायाः समस्तायाः क्षोणेः पृथिव्या जयेन स्वायत्तीकरणेनार्जितैः सं चितैर्धनैः द्रविणैः । इदं तु माधिनन्दिमण्डयसुधामण्डलस्येव मण्डलीकस्य राजाधिराजस

घटने कोशं निर्माय स्वस्यात्मनः कोशस्य भाण्डागारस्य रक्षायामधिकृतस्यातस्य सम्यग् भीतिमत्सस्यपाक् स्वामिभक्ततया अङ्गीकृतस्य भाण्डागारिणो वशं विधत्ते ॥ इति पुस्तककोशः ॥

श्लोकार्थ

જેમ રાજા સમસ્ત પૃથ્વી પર જય મેળવવા દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલા ધનનો અખૂટ ભંડાર બનાવીને કોશાધ્યક્ષ-ભંડારીને સુપ્રત કરે તેમ હીરવિજયસૂરિએ રાજાએ ભેટ આપેલો પુસ્તકભંડાર થાનસિંહને સ્વાધીન કર્યો. ॥ ૧૨૮ ॥

क्रमान्महादेशमिवावनीशितुर्निदेशमासाद्य पयोधरोदये ।
फतेपुरात्स प्रभुरागरापुरं पवित्रयामास पदाम्बुजन्मभिः ॥ १२९ ॥

स प्रभुः सूरिः पयोधरोदये वर्षाकालप्रारम्भे क्रमादनुक्रमतः फतेपुरात् श्रीकरीनगरात् उग्रसेनपुरापरपर्यायमागरा इति नाम पुरं पदाम्बुजन्मभिः चरणकमलैः कृत्वा पवित्रयामास पावनीकरोति स्म। किं कृत्वा। क्रमाच्छ्रियद्भिर्वासरैरवनीशितुरकब्बरसाहेः निदेशमाज्ञामासाद्य प्राप्य। कमिव। महादेशमिव। यथा कश्चिद्राजरञ्जकः राज्ञः सकाशान्महान्तं जनपदमासादयति लभते ॥ इत्यागरानगरे गमनम् ॥

શ્લોકાર્થ

રાજાનો પ્રીતિપાત્ર એવો કોઈ રાજપુરુષ રાજા પાસેથી જેમ મહાન દેશ પ્રાપ્ત કરે તેમ અકબર બાદશાહની આજ્ઞા પામીને આચાર્યદેવે વર્ષાકાળના પ્રારંભ સમયે ફતેહપુરથી વિહાર કરીને અનુક્રમે પોતાનાં ચરણકમલ વડે 'આગ્રા' નગરને પવિત્ર કર્યું. ॥ ૧૨૯ ॥

न राजहंसान्क्वचन प्रवासयन्वियोगिनोऽपि प्रणयंश्च निर्वृतान् ।
न दुर्दिनं क्वापि सृजंस्तमोद्विषं न च द्विषन्निर्दलयञ्जलोदयम् ॥ १३० ॥

मनोभवं याभिभवन्गुरोर्मदो न निह्नुवानः स्थिरतां पुनर्वहन् ।
अभूदपूर्वः प्रभुरम्बुदः पुरे जिनक्रमोपासनकृद्दिवानिशम् ॥ १३१ ॥

प्रभुर्हीरसूरिः पुरे तत्रागरानगरे अपूर्वोऽसाधारणोऽम्बुदो मेघोऽभूद्बभूव। किं कुर्वन्। राजसु नृपेषु हंसाः प्रधानास्तांश्च प्रवासयन् न पीडयन्। आनन्दयन्नित्यर्थः। 'संहरति निर्दलयति निर्वासयति प्रवासयति' इति क्रियाकलापे हिंसार्थाः क्रियाः।

यदि वा नृपश्रेष्ठान् प्रकर्षणातिशयेन वासयन् दयादिधर्मतरुं स्थापयन् वासं कारयन्। अथ वा कृपाधर्मसुगन्धवस्तुसौरभेण न सुगन्धीकुर्वन्नपि वासयन्नेव। नकारः काक्वर्थवाची। मेघस्तु वर्षाकाले हंसान्मानसं प्रति प्रस्थापयति। यथा—'प्रोषितकलहंसवयसि' इति चम्पूकथायाम्। 'प्रोषिता मानसं प्रस्थापिता हंसपक्षिणो येन' इति तद्वृत्तिः। पुनः किंविशिष्टः विशिष्टः मनोवाक्कायसंबन्धी अथ वा यमाद्यष्टयुक्तः प्रशस्तोऽन्यो वा योग एषामस्तीति। यदि वा सर्वसांसारिकसङ्गाद्वियोगो विरहः पृथग्भावो विद्यते येषां ते वियोगिनः संयमिनस्तेषां निर्वृत्तिं मोक्षं प्रणयन् कुर्वन्। विरहिणामपि प्राचीनाचीर्णकर्मपरिणतिप्रकटनपूर्वं समारानित्यतां प्रकटयन् धर्मोपदेशप्रदानादिना सुखयन्। मेघस्तु वियोगिनो व्यथयति। पुनः किंभूतः। क्वापि कुत्रापि स्थाने दुर्दिनं दुष्टं दिवसं न सृजन्। अपि तु प्रतिबोधप्रदानेन धर्ममाहात्म्यात्सुदिवमानेव कुर्वन्। मेघस्तु दुर्दिनं घनघटासंघट्टप्रकटीभवद्विकटान्धकारं करोति। च पुनस्तमसामज्ञानानां पाप्मनां वा द्विषं भेदकं ज्ञानिनं साधुं वा न द्विषन्न संतापयन् प्रत्युत प्रीणयन्। मेघस्तु तमोद्विषं भास्करं चन्द्रं वा द्वेष्टि आवृणोति। पुनः किंभूतः। डलयोरैक्यात् भावप्रधाननिर्देशाच्च जडत्वस्य जाड्यस्योदयमज्ञानप्रादुर्भावं निर्दलयन् व्यापादयन्। मेघस्तु जलोदयं वर्धते। च पुनर्मनोभवं काममभिभवन् पराजयमानः। मेघस्तु मदनं मदयति। पुनः किं कुर्वाणः। गुरोः स्वधर्माचार्यस्य विजयदानसूरेर्महः प्रतापं तेजो वा न निह्नुवानः प्रकटीकुर्वाणः। मेघस्तु बृहस्पतितारकतेजो निह्नुते विलुम्पति। पुनः किं कुर्वन्। स्थिरतां संयमधर्मादिषु साहसिक्यात्स्थैर्यं वहन्। मेघस्तु चपलाशयत्वान्नैकत्र कुत्रचित्तिष्ठति। पुनः किंभूतः। दिवानिशं दिवसे निशायां च जिनानां तीर्थकृतां क्रमाणां पादारविन्दानामुपासनां स्तुतिध्यानप्रणामादिभिः सेवां करोति। मेघस्तु जिनक्रमस्य विष्णुपदस्य सेवां वर्षास्वेव तत्रापि कदाचिन्न यावज्जन्मकालमत एव गुरोर्मेघादसाधारणता ॥ युग्मम् ॥

श्लोकार्थ

આચાર્યદેવ આગ્રા નગરમાં અપૂર્વ મેઘરૂપ બન્યા. શ્રેષ્ઠ રાજાઓને પીડા નહીં કરનારા પ્રત્યુત ધર્મમાં વાસ કરાવનારા બન્યા. (મેઘ તો રાજહંસોને પીડાકારક છે.) સંસારથી વિરકત સંયમીઓને મોક્ષમાર્ગ ઉપર પ્રયાણ કરાવનારા બન્યા (મેઘ તો વિયોગીઓને દુઃખ આપનારો છે.) આચાર્ય ક્યારે પણ દુર્દિનને નહીં કરનારા પરંતુ ધર્મદેશના દ્વારા હંમેશાં સુદિનને કરનારા બન્યા. (મેઘ તો દુર્દિનને કરનારો હોય છે.) આચાર્યદેવ અજ્ઞાનરૂપી અંધકારને દૂર કરી જ્ઞાની પુરુષોને સંતાપ નહી કરનારા પ્રત્યુત ખુશ કરનારા બન્યા. (મેઘ તો સૂર્ય ચંદ્રને આવૃત્ત કરનારો સંતાપ કરનારો હોય છે.) આચાર્યદેવ જડતાનો નાશ કરનારા બન્યા (મેઘ જલનો આશ્રય કરનારો હોય છે.) આચાર્યદેવ કામદેવનો પરાભવ કરનાર બન્યા. (મેઘ કામનું ઉદ્દીપન કરનારો હોય છે.) આચાર્યદેવ પોતાના ગુરુનો અપલાપ નહીં કરનારા પરંતુ મહિમાને વધારનારા હતા.

(મેઘ તો સૂર્યના પ્રતાપનો અપલાપ કરનારો અર્થાત્ આવૃત્ત કરનારો હોય છે) આચાર્યદેવ સ્થિરતાને કરનારા બન્યા. (મેઘ એકસ્થાને નહીં રહેનારો હોય છે.) આચાર્યદેવ અહર્નિશ જિનોપાસના કરનારા હતા (મેઘ તો વર્ષાઋતુમાં જ જિન-વિષ્ણુનાં ચરણ (આકાશ)ની ઉપાસના કરનારો હોય છે.) આ જ રીતે આચાર્યદેવ અપૂર્વમેઘરૂપે બન્યા. ॥ ૧૩૦ ॥ ૧૩૧ ॥

क्रमाच्चतुर्मासकवासरान्पयोधरे दधाने बहलीभविष्णुताम् ।
निनाय तस्मिन्परिवर्ततां धुनी धवेऽब्धिशायीव गणेन्दिरावरः ॥ १३२ ॥

गणेन्दिरावरस्तपागच्छलक्ष्मीपतिः तस्मिन्नागरानगरे क्रमात्पर्युषणादिपरिपाट्या चतुर्मासिकवासरान् वर्षाशरदृतुदिनान् परिवर्ततां क्षयभावं निनाय अतिक्रामति स्म । 'कल्पो युगान्तः कल्पान्तः संहारः प्रलयः क्षयः । संवर्तः परिवर्तश्च' इति हैम्याम् । संपूर्णतां प्रापयामास । कस्मिन्सति । पयोधरे जलवाहे घने बहलीभविष्णुतां दशभ्योऽपि दिग्भ्योऽभ्येत्य समुन्नम्य समुन्नम्य अखण्डवारिधारावर्षणशीलतां दधाने सति । क इव । अब्धिशायीव । यथा समुद्रशयनशीलो विष्णुः वर्षासु नारायणः शेषशय्यायां समुद्रे शेते इति लोकरूढिः । यदुक्तं चम्पूकथायां वर्षावर्णने—'क्षीरसमुद्रनिद्राणनारायणबाहुच्छिदि' इति । वारिधौ वर्षा वासरान्परिवर्ततां लम्भयति ॥ इत्यागरानगरे चातुर्मासिकरणम् ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ વિષ્ણુ સમુદ્રમાં શયન કરે તેમ તપાગચ્છની લક્ષ્મીના સ્વામી હીરવિજયસૂરિના ચાતુર્માસિક દિવસો અનુક્રમે આગ્રા નગરમાં પસાર થયા. ॥ ૧૩૨ ॥

ततोऽल्पकर्मा तपसेव संसृतिं प्रतीर्य पोतेन पतङ्गनन्दनाम् ।
अरिष्टनेमेर्जनुषा पवित्रितं प्रतिस्थवाञ्छौर्यपुरं प्रति प्रभुः ॥ १३३ ॥

ततश्चतुर्मास्या अनन्तरं प्रभुः सूरिः शौर्यपुरं प्रति प्रतस्थिवान् प्रचलितः । किंभूतं शौर्यपुरम् । अरिष्टनेमेर्द्वाविंशतितीर्थकृन्नेमिनाथस्य जनुषा जन्मना पवित्रितं पावनीभूतम् । किं कृत्वा । पोतेन यानपात्रेण कृत्वा पतङ्गनन्दनां सूर्यपुत्रीं यमुनां प्रतीर्य तीर्त्वा समुल्लङ्घ्य । क इव । अल्पकर्मेव । यथा लघुकर्मा आसन्नसिद्धिः बहुक्षीणकर्मप्रकृतिर्जन्तुस्तपसा संसृतिं संसारं प्रतरति । पाठान्तरे तरीं नावां कृत्वा अर्कजां भानोर्नन्दनां पुत्रीं नदीं यमुनां प्रतीर्य । क इव । भवीव । यथा भव्यजीवो सम्यक्त्वादिगुणगणयुक्तो शुभाध्यवसायेन संसृतिं प्रतरति ॥

यदि वा नृपश्रेष्ठान् प्रकर्षेणातिशयेन वासयन् दयादिधर्मतत्त्वे स्थापयन् वासं कारयन्। अथ वा कृपाधर्मसुगन्धवस्तुसौरभेण न सुगन्धीकुर्वन्नपि वासयन्नेव। नकारः काकुवर्थवाची। मेघस्तु वर्षाकाले हंसान्मानसं प्रति प्रस्थापयति। यथा—'प्रोषितकलहंसवयसि' इति चम्पूकथायाम्। 'प्रोषिता मानसं प्रस्थापिता हंसपक्षिणो येन' इति तद्वृत्तिः। पुनः किंविशिष्टः विशिष्टः मनोवाक्कायसंबन्धी अथ वा यमादङ्गयुक्तः प्रशस्तोऽन्यो वा योग एषामस्तीति। यदि वा सर्वसांसारिकसङ्गाद्वियोगो विरहः पृथग्भावो विद्यते येषां ते वियोगिनः संयमिनस्तेषां निर्वृतिं मोक्षं प्रणयन् कुर्वन्। विरहिणामपि प्राचीनाचीर्णकर्मपरिणतिप्रकटनपूर्वं ममागानित्यतां प्रकटयन् धर्मोपदेशप्रदानादिना सुखयन्। मेघस्तु वियोगिनो व्यथयति। पुनः किंभूतः। क्वापि कुत्रापि स्थाने दुर्दिनं दुष्टं दिवसं न सृजन्। अपि तु प्रतिबोधप्रदानेन धर्ममाहात्म्यात्सुदिवमानेव कुर्वन्। मेघस्तु दुर्दिनं घनघटासंघट्टप्रकटीभवद्विकटान्धकारं करोति। च पुनस्तमसामज्ञानानां पाप्मनां वा द्विषं भेदकं ज्ञानिनं साधुं वा न द्विषन्न संतापयन् प्रत्युत प्रीणयन्। मेघस्तु तमोद्विषं भास्करं चन्द्रं वा द्वेष्टि आवृणोति। पुनः किंभूतः। डलयोरैक्यात् भावप्रधाननिर्देशाच्च जडत्वस्य जाड्यस्योदयमज्ञानप्रादुर्भावं निर्दलयन् व्यापादयन्। मेघस्तु जलोदयं वर्धते। च पुनर्मनोभवं काममभिभवन् पराजयमानः। मेघस्तु मदनं मदयति। पुनः किं कुर्वाणः। गुरोः स्वधर्माचार्यस्य विजयदानसूरेर्महः प्रतापं तेजो वा न निह्नुवानः प्रकटीकुर्वाणः। मेघस्तु बृहस्पतितारकतेजो निह्नुते विलुम्पति। पुनः किं कुर्वन्। स्थिरतां संयमधर्मादिषु साहसिकत्वात्स्थैर्यं वहन्। मेघस्तु चपलाशयत्वान्नैकत्र कुत्रचित्तिष्ठति। पुनः किंभूतः। दिवानिशं दिवसे निशायां च जिनानां तीर्थकृतां क्रमाणां पादारविन्दानामुपासनां स्तुतिध्यानप्रणामादिभिः सेवां करोति। मेघस्तु जिनक्रमस्य विष्णुपदस्य सेवां वर्षास्वेव तत्रापि कदाचिन्न यावद्धर्मकालमत एव गुरोर्मेघादसाधारणता॥ युग्मम्॥

श्लोकार्थ

આચાર્યદેવ આગ્રા નગરમાં અપૂર્વ મેઘરૂપ બન્યા. શ્રેષ્ઠ રાજાઓને પીડા નહીં કરનારા પ્રત્યુત ધર્મમાં વાસ કરાવનારા બન્યા. (મેઘ તો રાજહંસોને પીડાકારક છે.) સંસારથી વિરકત સંયમીઓને મોક્ષમાર્ગ ઉપર પ્રયાણ કરાવનારા બન્યા. (મેઘ તો વિયોગીઓને દુઃખ આપનારો છે.) આચાર્ય ક્યારે પણ દુર્દિનને નહીં કરનારા પરંતુ ધર્મદેશના દ્વારા હંમેશાં સુદિનને કરનારા બન્યા. (મેઘ તો દુર્દિનને કરનારો હોય છે.) આચાર્યદેવ અજ્ઞાનરૂપી અંધકારને દૂર કરી જ્ઞાની પુરુષોને સંતાપ નહી કરનારા પ્રત્યુત ખુશ કરનારા બન્યા. (મેઘ તો સૂર્ય ચંદ્રને આવૃત્ત કરનારો સંતાપ કરનારો હોય છે.) આચાર્યદેવ જડતાનો નાશ કરનારા બન્યા (મેઘ જલનો આશ્રય કરનારો હોય છે.) આચાર્યદેવ કામદેવનો પરાભવ કરનાર બન્યા. (મેઘ કામનું ઉદ્દીપન કરનારો હોય છે.) આચાર્યદેવ પોતાના ગુરૂનો અપલાપ નહીં કરનારા પરંતુ મહિમાને વધારનારા હતા.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

श्लोकार्थ

ચાતુર્માસ પૂર્ણ થયા બાદ, જેમ લઘુકર્મીજીવ તપથી સંસારસમુદ્રને પાર કરે અથવા ભવ્યજીવ ભરતચક્રવર્તીની જેમ શુભ અધ્યવસાય વડે સંસારસમુદ્રને પાર કરે તેમ આચાર્યદેવે વહાણ વડે યમુનાનદી પાર કરીને, ભગવાન શ્રી નેમિનાથના જન્મથી પવિત્ર થયેલી શૌરીપુરી તરફ વિહાર કર્યો. ॥ ૧૩૩ ॥

यमीसमीपे रपडीपुरे क्रमात्स संघलोकेन समं समीयिवान् ।
मनोरथाकृष्टमिवागतं पुरो व्यलोकयच्छौर्यपुरं पुरस्ततः ॥ १३४ ॥

स सूरिः क्रमात्प्रयाणपरिपाटीतः यम्या यमुनानद्याः समीपे पार्श्ववर्तिनी रपडीनाम्नि पुरे समीयिवान् समागतः । कथम् । समं सार्धम् । केन । संघलोकेन आगराप्रमुखनगरश्राद्धसमुदायेन । श्राद्धानामनु श्राद्धयोऽपि समेता एव । ततः रपडी आगमनानन्तरं पुरोऽग्रे शौर्यपुरं नाम नगरं 'सोरीपुर' इत्यधुना प्रसिद्धं व्यलोकयत्पश्यति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—मनोरथेन सूरीशितुरभिलाषेणाकृष्टमाकृष्यानीतमिव प्रभुपुरः प्रादुर्भूतम् ॥

श्लोकार्थ

ત્યાર પછી આચાર્યદેવ અનુક્રમે યમુનાનદીની સમીપમાં રહેલા 'રપડીપુર' નામના નગરમાં સંઘની સાથે પધાર્યા–ત્યાંથી આગળ શૌર્યપુર જોવામાં આવ્યું. તે જાણે આચાર્યદેવના મનોરથોથી આકર્ષાઈને સામે આવ્યું ન હોય ! ॥ ૧૩૪ ॥

प्रभुः प्रियस्येव स्वधर्मचारिणीमहर्निशं शौर्यपुराङ्कचारिणीम् ।
च्युतोत्तरीयां कबरीमिवार्णवाम्बरेन्दिराया नवमङ्गसङ्गिनीम् ॥ १३५ ॥

संघस्याग्रे वक्ष्यते । यमुनां कालिन्दीमेव वर्ण्यते—यमुनां किंभूताम् शौर्यपुरः सौरीपुरस्य अङ्के समीपे । 'अङ्कः स्थाने क्रोडेऽन्तिकागसोः' इत्याद्यनेकार्थः । चरति वहतीत्येवंशीलाम् । कथम् । अहर्निशं निरन्तरम् । कामिव । सधर्मचारिणीमिव । यथा प्रियस्य स्ववल्लभस्य समानेन धर्मेण चरणशीला पतिव्रता पत्नी नक्तं दिनमङ्के उत्सङ्गे क्रोडे वा समीपे वा चरति प्रवर्तते इत्येवंशीला स्यात्मति व्यतिकरे भर्तुरुत्सङ्गे उपविशति । यदुक्तं नेमिचरित्रे—'अनुज्ञाप्य स्वपितरौ देवदन्तीमुपेयुषीम् । रथमारोपयामास नलोऽङ्के च स्वकीविदाम् ॥' इत्युत्सङ्गारोपणम् । तथा 'विना समोरः स्तनरत्नयामनम्' इति नैषधे । इति क्रोडे । 'अथ सधर्मिणी । पत्नी सहचरी' इति हैम्याम् । सहचरत्वेन समीपचारिणी । इति उत्प्रेक्ष्यते—अर्णवाम्बरेन्दिरायाः समुद्रवसनायाः क्षोणीश्रियः कबरीं वेणीमिव ।

कूलां कबरीम् । च्युतं शिरस्तः शम्भुमुत्तरीयमुपर्याच्छादनवसनं यस्याः । पुनः किंभूतम् । नवाः नवस्याः भङ्गान्तरङ्गा रचनाश्च विद्यन्ते यस्याम् ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રી નીરંતર પોતાના પતિની સમીપમાં જ વસે તેમ યમુનાનદી શૌર્યપુરની સમીપમાં વહેતી હતી. તે જાણે મસ્તક ઉપરથી જેનું ઉત્તરીયવસ્ત્ર સરી ગયું છે એવી અને જેનામાં નવનવી રચનાઓ (તરંગો) છે તેવી સમુદ્રમાં રહેલી લક્ષ્મીની વેણી ન હોય? ॥ ૧૩૫ ॥

व्यवस्यमानामिव जेतुमम्बरापगां तरङ्गैर्गगनावगाहिभिः ।
प्रियेण चाणूरभिदा वियोगिनीं निषेवमाणामिव तीर्थमेदिनीम् ॥ १३६ ॥

पुनरुत्प्रेक्ष्यते—गगनावगाहिभिर्निर्मोडुकान्तिकुलदीर्घैस्तरङ्गैः कल्लोलैः कृत्वा अम्बरापगां स्वर्गङ्गां जेतुं श्रिया पराभवितुं व्यवस्यमानामुद्यमं कुर्वाणामिव । 'प्रगल्भमानाम्' इति पाठो वा । अर्थः पूर्वोक्त एव । पुनरुत्प्रेक्ष्यते—चाणूरनामानं मल्लं भिनत्ति स्मेति चाणूरभित् तेन विष्णुना भर्त्रा समं वियोगिनीं विरहिणीम् । अत एव वैराग्यादुत्सोल्यन्ती वा । 'जम्मन्तरे न विहडइ उत्तममहिलाकयं किंअ पिम्मम् । कालिन्दिकण्हविरहे अज्जवि कालं जलं वहइ ॥' इति वचनात्कृष्णेन कान्तेन वियोगिनीं वियोगवतीम् । वियोगिनां वैराग्यं दुःखोच्छेदकरणं युक्तमेव । तीर्थमेदिनीं श्रीमन्नेमिनाथजन्मकल्याणकभूमीं निषेवमाणां भजन्तीमिव ॥

શ્લોકાર્થ

અથવા, જાણે ગગનચૂંબી તરંગો વડે આકાશગંગાનો પરાભવ કરવા યમુના પ્રયત્ન કરતી ન હોય! અથવા 'ચાણુર' નામના મલ્લનો નાશ કરનારા પોતાના પતિ કૃષ્ણના વિયોગથી દુઃખી બનેલી વિયોગિની યમુના પોતાનું વિયોગજન્ય દુઃખ દૂર કરવા માટે, શ્રીનેમિનાથના જન્મકલ્યાણકથી પવિત્ર બનેલી તીર્થભૂમિ શૌર્યપુરીની ભૂમિની જાણે નિરંતર ઉપાસના કરતી ન હોય! (ઉત્તમ પ્રિયા સાથે કરેલો પ્રેમ જન્માંતરમાં પણ ત્યાગ કરાતો નથી. જુઓ, યમુના હજુસુધી પણ પોતાના પતિ કૃષ્ણના વિરહમાં શ્યામ જલ જ વહન કરે છે!) ॥ ૧૩૬ ॥

जलावगाहागतदन्तिपङ्क्तिभिर्निलीननीलाश्मितुलावहामिव ।
सुनाभिवाम्भोजभुवो मृणालिकां हिरण्यबाहुं दधतीं च नाभिवत् ॥ १३७ ॥

पुनरुत्प्रेक्ष्यते—जलाशयगाहार्थं सूर्यातपातितप्तपुष्कराया वा मालेन वा तरुणकरिणीभिः समं सलिलकेलिकरणायागताभिः समेताभिर्दृप्तैर्दिग्गजराजीभिः कृत्वा निजीव ग्रहपाणिभयात्प्रणश्यान्यगाधपानीयप्रविष्टाः शैलाः पर्वता यत्र तादृशाम्भोधेः समुद्रस्य तुलायाः साम्यस्य यद्वा धारिणीमिव । पुनरुत्प्रेक्ष्यते—किं कुर्वतीम् । दधतीं बिभ्रतीम् । काम् । मृणालिकां पद्मनालिकाम् । कामिव । अम्भोजमुखीमिव । यथा पद्मवदना स्त्री कोमलां भुजां बाहुलतां धत्ते । च पुनः स्त्रीनाभिवत्सुन्दरकूपिकामिव हिरण्ययाहं शोणं ह्रदं दधतीम् । अथ चन्द्रमाः । अम्भोजं कमलमेव मुखं वदनं यस्याः ॥

श्लोकार्थ

જલક્રીડા કરવા માટે આવેલા હાથીઓની હારના ભયથી ત્રાસ પામીને પર્વતો જેના અગાધ જલમાં પ્રવેશી ગયા છે, તેવા સમુદ્રની જાણે યમુના તુલના કરતી ન હોય! અથવા યમુના, કમલની નાલરૂપી પદ્મવદના સ્ત્રીની ભુજા ધારણ કરતી ન હોય! અથવા હૃદયરૂપી નાભિને વહન કરતી ન હોય! ॥૧૩૭॥

अमुं नमन्तीमिव वीचिसंचयैर्विभावयन्तीं शफरीक्षणैरिव ।
अभिष्टुवन्तीमिव विष्किरस्वनैर्लुलत्कजैर्नृत्यमिव प्रकुर्वतीम् ॥ १३८ ॥

पुनरुत्प्रेक्ष्यते—वीचिसंचयैः उन्नमन्नमद्भिः परिस्फुरत्तरङ्गगणैः कृत्वा अमुं सूरीन्द्रं नमन्तीमिव कल्लोलमालानामुन्नम्य नम्रीभवनेन प्रणामं सृजन्तीमिव । पुनरुत्प्रेक्ष्यते—शफर्यो मत्स्या एव ईक्षणानि । अथ वा 'मीनलोचनैः' इति पाठे मीना एव लोचनानि नयनानि तैर्विभावयन्तीमिव । सूरीन्द्रं निर्निमेषं निरीक्ष्यमाणामिव । तथा 'विस्फुरच्छफरीनेत्रा तथापि रणसाक्षिणी । अस्ति ज्योत्स्नासपत्नाम्बुरियमेव सरस्वती ॥' इति पाण्डवचरित्रे । पुनरुत्प्रेक्ष्यते—विष्किराणां जलचारिणां हंससारसक्रौञ्चादीनां पानीयपानागतानामपरेषां वा पक्षिणां स्वनैः शब्दैः कृत्वा मुनीन्द्रममुमभिष्टुवन्तीमिव सूरेः स्तुतिं विदधतीमिव । पुनरुत्प्रेक्ष्यते—लुठन्ति प्रचलत्कल्लोलैस्तरलीभवन्ति यानि कजानि कमलानि तैरस्य पुरो नृत्यं ताण्डवं कुर्वतीमिव ॥

श्लोकार्थ

યમુના પોતાના સ્ફુરાયમાન તરંગો વડે આચાર્યદેવને જાણે નમસ્કાર કરતી ન હોય! તેમજ માછલીઓરૂપી નેત્રો વડે વારંવાર પ્રેમપૂર્વક આચાર્યશ્રીને જાણે નીરખતી ન હોય! અથવા જલચર જીવોના અવાજથી જાણે સ્તુતિ કરતી ન હોય! અથવા તરંગોથી કંપાયમાન બનેલાં કમલો વડે જાણે નૃત્ય કરતી ન હોય! ॥ ૧૩૮ ॥

निर्वेनिर्योषाम्ननवन्दनद्रवैः सरिद्वरामंबनिताम्बरामिव ।
क्रमात्स मत्वाम्बरनोपि पूर्वजो न्यमाल्यपत्प्रेमिनिवेशनं पुरः ॥ १३९ ॥

पुनरुल्लेखयते—निजरी स्वस्ववामिभिः सम सखीभिः सार्धं या रमन्ति जलक्रीडां कुर्वन्तीस्तेषां स्त्रीणां विलेपितो या धौता विविधकुचकलशस्थगलितचन्दनानां जलानां कुचान्तरकुचोपरिविनिर्मितविविधवनद्रवीनिर्झरद्विगलज्जलधारामनन्दपङ्कद्रवैः श्री-मन्दवनीरसौ: कृत्वा सरिद्वरया यमुनया संगमितो मिथोमिलः ततः पदन्पुरी स्वस्थाम्ना-स्तीमिव । तत्रापि गङ्गायमुनासमाहृतपद्मवनितामिव स प्रभुर्हीरसूरिः प्रमाणोपपोषविन्यास-पुरःसरानुपूर्व्या स्वदेशाभ्यं पूर्वस्थानजिनस्वकीयं सौर्यं मानेन्दनन्दनं यमुनामपसारितनुष पुरोऽग्रे नेमिजिनेवनम् । सोऽवदत्या यत्र स्थाने श्रीनेमिजिनजन्मस्थानं कारयापन तस्मिन्नेव पुण्यपूर्णोऽस्ति प्रासादः शान्तिदोऽस्तीति भूषणं । तत्राप्रिगतो गेह तं नेमिनाथप्रासादं न्यमाल्यपत्प्रेक्षते स्म ॥ पञ्चभिः कुलकम् ॥ यमुनापर्वतम् । इति गुरोः शौर्यपुरागमनाम् ॥

શ્લોકાર્થ

પોતાના સ્વામીઓની સાથે જલક્રીડા કરવા માટે આવેલી સર્વ સ્ત્રીઓના વક્ષસ્થલ ઉપર વિલેપન કરેલા ચંદનના પ્રવાહીરૂપી આહારગંગાના પ્રવાહથી જેનો જલપ્રવાહ સ્વચ્છ બન્યો છે તેવી યમુનાને અનુક્રમે પાર કરીને શૌર્યપુરમાં આવેલા શ્રીનેમિનાથ ભગવાનના પ્રાસાદ (જે સ્થાને પ્રભુનો જન્મ થયેલો તે જ સ્થાને કરાવેલો પ્રાસાદ)ને જોયો. ॥૧૩૯॥

स तूरवैः कुल्यान्तरकन्दरोदरप्रसर्पत्प्रतिनादमेदुरैः ।
निनाय नेमेर्वसतिं प्रदक्षिणां महोदयाम्भोनिधिनन्दनामिव ॥ १४० ॥

स हीरसूरिः तूरवैर्वादित्रनिर्घोषैः सार्धं नेमेः श्रीअरिष्टनेमिनाथस्य वसतिं प्रासादं त्रियारं भ्रमणीकृत्य परितः प्रदक्षिणां निनाय प्रापयति स्म । त्रिः प्रदक्षिणीक-रोति स्मेत्यर्थः । किंभूतैः तूरवैः । कुलशैला मन्दरमेरुकैलासहिमाचलप्रमुखाः सप्त कुलपर्वतास्तेषां कंदराणां गुहानामुदरेषु मध्येषु प्रसर्पन्तः प्रसरमाणाः प्रसरन्तो वा ये प्रतिनादाः प्रतिशब्दाः 'पडछन्दा' इति प्रसिद्धाः तैर्मेदुरैः सान्द्रैः पुष्टीभूतैः । उत्प्रेक्ष्यते—महोदयो महानतिशायी अभ्युदयो विभूतिवैभवप्राग्भवः स एवाम्भोनिधि-नन्दनां लक्ष्मीं प्रदक्षिणां प्रकर्षेणातिशयेन दक्षिणां स्वानुकूलां निजानुरागिणीमिव निनाय कृतवान् ॥

શ્લોકાર્થ

મેરુ, હિમાચલ, કૈલાસ આદિ સાત કુલપર્વતોની ગુફામાં પ્રસરી રહેલા પડઘાઓથી

પુષ્ટ અને અનેક પ્રકારનાં વાજિંત્રોના નાદની સાથે શ્રીહીરવિજયસૂરિએ શ્રીનેમિનાથ ભગવાનના પ્રાસાદને ત્રણ પ્રદક્ષિણા આપી, તે જાણે મોક્ષરૂપી સમુદ્રની પુત્રી લક્ષ્મીને અનુકૂલ કરતા ન હોય! ॥૧૪૦॥

निजां तनूजां धरणिप्रचारिणीमिवाभ्रकेतौ मिलितुं समीयुषि ।
विवेश तस्मिञ्छमिनां शतक्रतुः शिवासुतस्यायतने हिरण्मये ॥ १४१ ॥

शमिनां शतक्रतुर्वाचंयमवासवः तस्मिन् प्रह्लादपूर्वं पूर्वमेव हृष्टे शिवायाः समुद्रविजयराजजायायाः सुतस्य नेमिनाथस्य आयतने प्रासादे विवेश प्रविष्टवान् । किंभूते । हिरण्मये स्वर्णनिर्मिते सुवर्णप्रधाने । उत्प्रेक्ष्यते—धरण्यां भूमीमण्डले प्रकर्षेण चरति प्रसरति इत्येवंशीलां निजामात्मीयां तनूजां पुत्रीं यमुनानाम्नीं मिलितुं सुतात्वेन स्नेहसंबन्धान्मिलनार्थं समागते गगनाङ्गणात्क्षोणीचक्रे संप्राप्ते अभ्रकेतौ नभाध्वकेतन सूर्य इव । 'हरिः शुचीनौ गगनाध्वगाध्वगौ' इति हैम्याम् ॥

શ્લોકાર્થ

સાધુઓમાં ઇન્દ્રસમાન શ્રીહીરવિજયસૂરિએ, નેમિનાથ ભગવાનના સુવર્ણમય પ્રાસાદમાં અત્યંત આનંદપૂર્વક પ્રવેશ કર્યો. તે પ્રાસાદ જાણે પૃથ્વી ઉપર વહી રહેલી પોતાની પુત્રી યમુનાને પુત્રીસ્નેહથી પ્રેરાઈને મળવા માટે આવેલો સૂર્ય ન હોય! ॥૧૪૧॥

जनार्दनान्दोलनकेलयेऽभवत्प्रलम्बदोलेव यदीयदोर्लता ।
य उग्रसेनस्य सुतां प्रभुर्जहौ पतिस्तमीनामरविन्दिनीमिव ॥ १४२ ॥

प्रभुर्हीरसूरिः नेमिं ददर्श इत्यग्रे वक्ष्यते । इति संबन्धः । यच्छब्देन तद्वर्णनमाह—यदीयदोर्लता श्रीनेमिनाथसंबन्धिनी दक्षिणबाहुवल्ली जनार्दनस्य नारायणस्य आन्दोलनस्य प्रेङ्खेलनस्य केलये क्रीडायै प्रलम्बा अतिव्यायता दोला प्रेङ्खा इवाभवत् । पुनर्यो भगवान् उग्रसेनस्य भोजकवृष्णेः सुतस्योग्रसेननृपतेः सुतां नन्दनां राजमतीं जहौ तत्याज न परिणिन्ये । क इव । पतिरिव । यथा तमीनां पतिः रजनीदयितश्चन्द्रमाः अरविन्दिनीं कमलिनीं जहाति ॥

શ્લોકાર્થ

હીરવિજયસૂરિજીએ ભગવાન નેમિનાથનાં દર્શન કર્યાં. તે પ્રભુના બાહુદંડ કૃષ્ણને હિંડોળાની ક્રીડા માટે હિંડોળારૂપ બન્યા હતા; અને ચન્દ્ર કમલિનીનો ત્યાગ કરે તેમ તે પ્રભુએ ઉગ્રસેન રાજાની પુત્રી રાજિમતીનો ત્યાગ કર્યો હતો. ॥૧૪૨॥

तनुश्रिया येन निजौजसा पुनर्जितो ह्रियानङ्ग इवाङ्गजोऽजनि ।
यदङ्गरुग्निर्जितनीलनीरजैरभाजि दुःखादिव पुष्करे तपः ॥ १४३ ॥

पुनर्येन नेमिनाथेन तनुश्रिया शरीरशोभया पुनर्निजौजसा स्वबलेन आत्मीयप्रतापेन वा जितोऽभिभूतः अङ्गजः कंदर्पः । 'अङ्गजः पुत्रकामयोः' इत्यनेकार्थः । तथा 'कमनः कलाकेलिरनन्यजोऽङ्गजः' इति हैम्याम् । उत्प्रेक्ष्यते—ह्रिया मन्दाक्षेणेव अनङ्गो मुक्तकाययष्टिरजनि संजात इव । पुनर्यस्य परमेष्ठिनः अङ्गरुचा शरीरस्य मरकतमणिमसृणकान्त्या निर्जितैः परिभूतैः नीलनीरजैरिन्दीवरैः दुःखात्पुष्करे तीर्थविशेषजले च । 'पुष्करं तु जले व्योम्नि तीर्थे कुण्डे च' इत्यनेकार्थः । तपः अभाजि तपस्तप्यते इव । निर्जितो हि द्विधा तपस्यति पराभवदुःखोद्विग्नो वा तत्तुल्यताप्राप्तये वा ॥

श्लोकार्थ

તે નેમિનાથ ભગવાનના શરીરની શોભાથી અને પ્રતાપથી પરાભવ પામેલો કામદેવ લજ્જા વડે જાણે ત્યારથી જ અનંગ (શરીર વિનાનો) બની ગયો ન હોય! જે પ્રભુના અંગની સુચારૂ શોભાથી પરાભવ પામેલા નીલકમલો દુઃખથી જ જાણે પુષ્કર નામના તીર્થમાં તપ કરતા ન હોય! ॥ ૧૪૩ ॥

रवेण वाह्याहितजित्वरं तरोऽप्यभिप्रपन्नः पुनरान्तरद्विषाम् ।
विघातशक्तिं [1]स्पृहयन्निव यत्पदं हरेस्त्रिरेखोऽङ्कमिषान्निषेवते ॥ १४४ ॥

हरेर्विष्णोस्त्रिरेखः पाञ्चजन्यनामा शङ्खः अङ्कमिषाल्लाञ्छनच्छलात् यत्पदं नेमिनाथचरणं निषेवते । उत्प्रेक्ष्यते—रवेण निजशब्देन बाह्या भूमिनभः संचारिणः प्रत्यक्षा ये अहिताः प्रतिपक्षास्तेषां जित्वरं जयनशीलं तरो बलं अभिप्रपन्नः संप्राप्तोऽपि । यदुक्तम्—'अम्भोधेरेव जाता जगति कति न ते हन्त सन्तीह शङ्खा यान्विभ्राणा भ्रमन्ति प्रतिभवनममी भिक्षवो जीवनाय । एकः श्रीपाञ्चजन्यो हरिकरकमलक्रोडहंसायमानो यस्य ध्वानैरमानैरसुरसुरवधूगर्भगर्भा गलन्ति ॥' इति । पुनरान्तराणामन्तरङ्गानामनन्तकालाद्दुरमना प्रतिबद्धानां द्विषां कर्मशत्रूणां विघातशक्तेर्व्यापादनसामर्थ्यस्य स्पृहया वाञ्छयेव सेवते ॥

श्लोकार्थ

વિષ્ણુનો 'પાંચજન્ય' શંખ લાંછનના બ્હાને ભગવાન નેમિનાથના ચરણકમલની

१. 'विघातशक्तेः स्पृहया वाञ्छयेव सेवते' इति टीकादर्शनात् 'विघातशक्तः स्पृहयेव यत्पदम्' इति पाठो भवेत्.

સેવા કરતો હતો. પોતાના અવાજથી બાહ્યશત્રુઓનો જય કરવા માટેનું સામર્થ્ય પ્રાપ્ત થવા છતાં પણ આત્માની સાથે અનંતકાળથી રહેલા કર્મોરૂપી અંતરંગશત્રુઓની વિઘાતક શક્તિને તોડવા માટે જ જાણે પ્રભુની સેવા કરતો ન હોય! ॥ ૧૪૪ ॥

अशीलि शीलेन जितेन येन किं ह्रिया कुमारेण गिरेरधित्यका ।
प्रभुर्जिनं तं यदुवंशभास्करोदयोदयक्षोणिधरं दृशा पपौ ॥ १४५ ॥

येन भगवता शीलेन स्वब्रह्मचर्येण जितेन तिरस्कृतेन कुमारेण स्वामिकार्तिकेन । 'षाण्मातुरो ब्रह्मचारी गङ्गोमाकृत्तिकासुतः' इति हैम्याम् । उत्प्रेक्ष्यते—ह्रिया लज्जया गिरेर्गन्धमादनाभिधानभूधरस्याधित्यका ऊर्ध्वभूमिः शृङ्गमशीलि सेवितम् । तत्र गत्वा स्थित इत्यर्थः । 'सुगन्धिगन्धमादनाधिवासिनः स्कन्ददेवस्य दर्शनार्थमितो गतवानस्मि' इति चम्पूकथायाम् । तथा पित्रोरपेक्षया तु कैलासाचलचूलिकायां स्थानम् । तथा 'स्कन्दो मन्दमतिश्चकार न करस्पर्शं श्रियाः शङ्कितः' इति खण्डप्रशस्तौ । प्रभुः सूरिस्तं पूर्वव्यावर्णितं जिनं नेमिनाथं दृशा नेत्रेण पपौ सादरं पश्यति स्म । किंभूतः । यदूनां यादवानां वंशोऽन्वयवायः स एव भास्करः सूर्यस्तस्योदयार्थमुद्गमनाय उदयक्षोणिधरः । पूर्वपर्वत इत्यर्थः ॥ चतुर्भिः कलापकम् । नेमिनाथवर्णनम् ॥

શ્લોકાર્થ

ભગવાન નેમિનાથના નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચર્ય વડે પરાભવ પામેલા કાર્તિક સ્વામીએ લજ્જાથી જ જાણે 'ગંધમાદન' નામના પર્વતનાં શિખરનો આશ્રય ન કર્યો હોય! તેવા પ્રકારના યદુવંશરૂપી સૂર્યના ઉદ્‌ગામ સ્થાનરૂપ પૂર્વાચલ પર્વતસમાન ભગવાનશ્રી નેમિનાથના આચાર્ય મહારાજે દર્શન કર્યાં ॥ ૧૪૫ ॥

जय त्रिलोकीजनकल्पपादप पुनर्भवश्रीपरिरम्भलोलुप ।
जय प्रमोदाङ्कुरकोटिवारिमुग् जय प्रभाभर्त्सितनीलरत्नरुक् ॥ १४६ ॥

तरीव वार्धौ तमसीव शारदारविन्दिनीशः सरसीव धन्वनि ।
दरिद्रतापामिव नैरधिर्मया कलौ जिनेन्द्रो त्वमलम्भि दुर्लभः ॥ १४७ ॥

हे त्रिलोक्या जगत्त्रयस्य जनानां सुरासुरनराणां कामितानां मनोभिलाषाणां पूरणे प्रदाने कल्पपादप सुरतरो । पुनर्हे पुनर्भवभिया मोक्षलक्ष्म्या सार्धं परिरम्भे गाढालिङ्गने लोलुप अतिशयेन लोलुप लम्पट हे नेम, त्वं जय सर्वोत्कर्षेण वर्तस्व । पुनर्हे प्रमो-

दा आनन्दाः । यद्दर्शनात्पुत्रकलत्रमित्रधनधान्यराज्यैश्वर्यप्रभृतयः सर्वेऽप्यानन्दकारिणः पदार्थाः प्रादुर्भवेयुः, तस्मात्तेऽपि प्रमोदा प्रोच्यन्ते । तत्र च बहुत्वम् । प्रमोदा एवाङ्कुराः प्ररोहास्तेषां कोटयस्तेषां वृद्धिकरणे इत्यर्थः । वारिमुक् वार्षिकवारिवाह पुनर्हे प्रभया नीलोत्पलदलश्यामलदेहदीप्त्या भर्त्सिता तिरस्कृता नीलरत्नानां हरिन्मणीनां स्वकान्तिर्येन तादृक् शिवानन्दन, त्वं जय । हे जिनेन्दो हे नेमिनाथ, मया कलौ कलियुगे पञ्चमे अरके दुःखेन महाकष्टेन कृत्वा लभ्यते इति दुर्लभः दुःप्रापस्त्वमलम्भि प्राप्तः । केव । तरीव । यथा प्रलयकालोद्दामदावानलज्वालायमाना माननिदाघसमयोद्भवमध्यंदिनदीप्तदिनकरघोरघर्मरश्मिचयसंतापितालानीभूतसिकतभूमण्डलमरुस्थले सच्छायपत्रच्छन्नानेककारस्करकोटिशिशिरीकृतसलिलशालिमहापद्मसरोवरं लभ्यते । पुनः क इव । शेवधिरिव । यथा दुःस्थावस्थायां निधानमासाद्यते ॥

श्लोकार्थ

त्रणे लोकना अभिलाषो पूर्ण करवामां कल्पवृक्षसमान, मुक्तिरूपी स्त्रीने आलिंगन करवामां आसक्त एवा हे प्रभो, आप जयवंता वर्तो ! आनंदरूपी कोडो अंकुरने प्रगट करवामां मेघसमान, पोताना देहनी श्यामल कांति वडे नीलरत्नने तिरस्कार करनारा एवा हे शिवानंदन, आप जयवंता वर्तो ! समुद्रने पार करवामां नाव समान, अंधकारनो नाश करवा माटे शरदपूर्णिमाना चन्द्र समान, मरुधरना रणप्रदेशमां शीतळता अर्पवा माटे सरोवर समान, दरिद्र अवस्थामां जेम निधाननी प्राप्ति थाय तेम मने आ कलिकाळमां दुर्लभ एवा हे प्रभो, आपनां दर्शननी प्राप्ति थई. ॥ १४६ ॥ १४७ ॥

तमित्यभिष्टुत्य हृदा दधन्मुदं चकार पञ्चाङ्गनतिं यतीशिता ।
विवक्षुरेतत्किमु पञ्चमीं गतिं दिश प्रभो पञ्चमकेरकेऽपि मे ॥ १४८ ॥

यतीशिता सूरिः तं नेमिनाथमिति पूर्वोक्तप्रकारेणाभिष्टुत्य स्तुत्वा हृदा मनसा कृत्वा मुदमाह्लादं दधद्धारयन् सन् पञ्च अङ्गानि प्रकृतानि यत्र सा पञ्चाङ्गा । पञ्चानामङ्गानां समाहारो वा इति पञ्चाङ्गी । द्वौ जानू द्वौ करौ एकं शिरः इति पञ्चाङ्गी । तथा भूः स्पृश्यते इति पञ्चाङ्गनतिं चकार कृतवान् । उत्प्रेक्ष्यते—एतदुच्यमानं जिननेमिनाथं प्रति विवक्षुः किमु वक्तुमिच्छुरिव । एतत्किम् । हे प्रभो, मे मम पञ्चमकेरके कलिकालेऽपि पञ्चमीं नरकतिर्यङ्मनुष्यदेवगतिभ्य उपरितनीं मुक्तिलक्षणां पञ्चानां संख्यापूरणीं गतिं दिश प्रदेहि । चतुर्थारके तु तव मुक्तिदातृत्वमस्त्येव । परं पञ्चमे त्वरके मुक्तिप्राप्तेरभावात्तस्याः प्रार्थनाया उत्प्रेक्षा ॥

श्लोकार्थ

आ रीते परमात्मानी स्तुति करीने हृदयमां आनंद धारण करता आचार्यदेवे पंचांग

(બે ઢીંચણ, બે હાથ અને મસ્તક) પ્રણિપાત કર્યો. 'હે પ્રભો, આપ ચોથા આરામાં તો મુક્તિપદને આપનારા છો જ, પરંતુ આ પંચમકાળમાં અને મુક્તિરૂપી પંચમી ગતિને આપનારા બનો!' આ વાત કહેવાની ઇચ્છાથી જ જાણે પંચાંગ પ્રણિપાત કર્યો ન હોય! ॥ १४८ ॥

मुनीन्दुना शौर्यपुरे पदाम्बुजैर्विभूष्य दृष्टी इव तत्पुरश्रिया ।
वृषाङ्कनेमिप्रतिमे पुरातने प्रतिष्ठते तत्र सनेमिपादुके ॥ १४९ ॥

मुनीन्दुना हीरसूरिचन्द्रेण तत्र शौर्यपुरे पुरातने जीर्णे पूर्वं केनापि कारिते न पर प्रतिष्ठापिते कथंचिदप्रतिष्ठिते पत्र स्थिते वृषाङ्कस्य श्रीऋषभदेवस्य नेमेररिष्टनेमिनाथस्य प्रतिमे मूर्ती प्रतिष्ठते अञ्जनशलाकयादिकरणेन स्थापिते । किं च श्रीहीरसीहविमलगणिपितामहमोहिल्लसंघपतिकारिते इति मूलशौर्यपुरलोके किंवदन्ती इति । उत्प्रेक्ष्यते—तत्पुरश्रिया शौर्यपुरलक्ष्म्या दृष्टी नेत्रे इव । किंभूते प्रतिमे । सहनेमेः शैवेयस्य पादुकाभ्यां पदद्वयप्रतिबिम्बाभ्यां वर्तेते ये । किं कृत्वा । पदाम्बुजैः । पूज्यत्वाद्बहुवचनम् । चरणकमलैर्जीर्णं शौर्यपुरं विभूष्यालंकृत्य ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યારપછી આચાર્યદેવે પોતાનાં ચરણકમલવડે શૌર્યપુરીને શોભાવીને, નગરની મધ્યમાં રહેલા પુરાતન જીર્ણપ્રાય બની ગયેલા જિનમંદિરમાં શ્રીઋષભદેવપ્રભુની અને નેમિનાથ ભગવાનની ચરણપાદુકા સહિત પ્રતિમાનાં દર્શન કર્યાં. ॥ १४९ ॥

दिनद्वयीं तत्र यदुवंशबाहुजप्रजान्कृपाधर्मधियो विधाय सः ।
ततो मुनिक्षोणिमणिर्न्यवीवृतत्तटात्पयःपूर इवापगापतेः ॥ १५० ॥

स मुनिक्षोणिमणिर्हीरविजयनामा साधुवसुधारत्नं सूरीन्द्रः ततः शौर्यपुरान्न्यवीवृत् न्यवर्तत स्म पश्चाद्वलते । क इव । पयःपूर इव । यथा आपगापतेर्नदीनाथस्य समुद्रस्य पानीयप्लवः तटात्तीरान्निवर्तते । 'जयी महीमानिव वार्धिरोधसः' । क इव । विजिगीषुरिव वार्धिरोधसः । यथा दिग्विजययात्रासु अप्रतिहतशक्तित्वेन जयी राजा अर्थाज्जेतव्यो दिशो वारिराशिपर्यन्तं गत्वा पयोनिधितीरान्निवर्तते । किं कृत्वा । दिनद्वयीं वासरयुगलम् । तस्मिन् शौर्यपुरे यदुवंश्यान्यादवकुलोत्पन्नान् बाहुजानां राजपुत्रमुख्यानां प्रजान् गणान् । 'राजन्यो बाहुसंभवः' इति हैम्याम् । 'अंशाधिवंशान्' दामि समस्तबाहुप्रभुजातैर्महत्त्वांशाद्यः' इति नैषधे । कृपा जीवदया च धर्मश्च धर्मबुद्धिः परिणामो येषां तादृशान् विधाय कृत्वा ॥

श्लोकार्थ

સાધુઓરૂપી પૃથ્વી ઉપર રત્નસમાન એવા શ્રીહીરવિજયસૂરિજીએ શૌર્યપુરમાં બે દિવસની સ્થિરતા કરી ત્યાં રહેલા યદુવંશીય ક્ષત્રિઓને દયા ધર્મમાં સ્થિર કરીને જેમ સમુદ્રના પાણીનો પ્રવાહ તટથી પાછો ફરે તેમ તેઓ શૌર્યપુરથી પાછા ફર્યા. ॥૧૫૦॥

गते प्रिये यत्रापि निजे जनार्दने क्रिमेत्य नेमिप्रभुदेवरान्तिके ।
स्थितां समुत्तीर्य यमीं शमीश्वरः पुरं प्रयातः पुनरागराभिधम् ॥ १५१ ॥

शमीश्वरो मुनिनायकः सूरिः पुनरप्यागरेत्य आगरा इत्यभिधा नाम यस्य तादृशं पुरं नगरं प्रयातो जगाम । किं कृत्वा । यमीं यमुनां समुत्तीर्य नावा उल्लङ्घयित्वा । किंभूतां यमीम् । उत्प्रेक्ष्यते—निजे आत्मीये प्रिये भर्तरि जनार्दने कृष्णे यत्रापि कुत्रापि निजाभिलषिते स्थाने गते प्रयाते सति नेमिप्रभुः अरिष्टनेमिनाथः स एव देवरो निजभर्तुर्लघुभ्राता तस्यान्तिकं पार्श्वं क्रिमेत्य स्थिता वसन्तीमिव ॥

श्लोकार्थ

પોતાના પતિ નારાયણ કોઈ પણ સ્થાને જવાથી દેવર એવા શ્રીનેમિનાથની પાસે આવીને રહેલી યમુના પાર કરીને આચાર્યદેવ પુનઃ આગ્રા નગરમાં પધાર્યા. ॥૧૫૧॥

मणिं सुराणां तनुमत्समीहितं प्रदित्सयेव त्रिदिवादुपागतम् ।
स तत्र चिन्तामणिपार्श्वतीर्थपं महामहेन प्रतिष्ठिपत्प्रभुः ॥ १५२ ॥

स प्रभुर्हीरविजयसूरिस्तत्रागरानगरे चिन्तामणिः इति नामानं पार्श्वं एव तीर्थपस्तीर्थनाथस्तं महामहेनातिमहोत्सवेन प्रतिष्ठिपत् । उत्प्रेक्ष्यते—तनुमतां जगज्जनानां समीहितानां मनसां सम्यक्कामितानां प्रदित्सया प्रदातुमिच्छया त्रिदिवात्स्वर्लोकादिह भूमण्डले उपागतं संप्राप्तं सुराणां मणिं चिन्तारत्नमिव ॥

श्लोकार्थ

આગ્રામાં હીરવિજયસૂરિજીએ મહોત્સવપૂર્વક ચિંતામણી પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી. તે જાણે જગતના જીવોની અભિલાષાઓ પૂર્ણ કરવા માટે સ્વર્ગમાંથી ચિંતામણીરત્ન આવેલું ન હોય ! ॥૧૫૨॥

स उग्रसेनाख्यपुरात्फतेपुरं यशस्करं स्वस्य विमृश्य भूपयत् ।
इयाय राज्ञः शमिसार्वभौमतापदप्रदं चित्रशिखण्डिनन्दनः ॥ १५३ ॥

स विभुर्हीरसूरिः स्वस्यात्मनो यशस्करं कीर्तिविधायकं पुनरित्यध्याहार्यम्। आगं इति पदमाद्यं प्रथमं यस्य तादृशान्नगरात्। आगरादित्यर्थः। फतेपुरं साहिनगरं अल दलंकरोति स्म। श्रीकर्या जग्मिवानित्यर्थः। क इव। चित्रशिखण्डिनन्दन इव। यथा सु स्पतिः स्वस्यात्मन उच्चतायाः उच्चत्वस्य पदं स्थानं प्रददातीति प्रदम् अन्यराशेः मि सान्मिथुनराशेः शशिनः शशाङ्कस्य सौध गृहं कर्कराशिम्। 'प्रोक्तः कर्कस्य चन्द्रमाः' वचनात्। विभूषयति। कर्कराशिगतो गुरुरुच्चः प्रतिपाद्यते॥ इति पुनः फतेपुरगमन।

श्लोकार्थ

हीरविजयसूरिजीએ આગ્રાનગરથી કીર્તિ કરવાવાળા ફતેપુરને અલંકૃત કર્યું (અર્થાત્ ફતેપુરમાં પધાર્યા.) જેમ બૃહસ્પતિ (ગુરુ) ઉચ્ચપદની પ્રાપ્તિ માટે મિથુનરાશિ માંથી ચન્દ્રના ઘરમાં (કર્કરાશિમાં) જાય તેમ આચાર્યદેવ ફતેપુરમાં પધાર્યા. (કર્કરાશિમાં રહેલો ગુરુ ઊંચનો કહેવાય છે.) ॥ १५३ ॥

महीहिमज्योतिरिवैष खञ्जनो घनात्ययस्येव तदास्य दर्शनम् ।
अमुं स गोष्ठीप्रविधित्सया पुनर्निकेतने शेखमणेरजूहवत् ॥ १५४ ॥

तदा तस्मिन् सूरेः फतेपुरे समागमावसरे महीहिमज्योतिरकब्बरसाहिः अस्य सू सूरेर्दर्शनमिवैष अभिलषति स्म। क इव। खञ्जन इव। यथा खञ्जरीटो घनात्ययस्य शरत्कालस्य दर्शनमिच्छति। पुनर्दर्शनेच्छानन्तरं द्वितीयवारममुं सूरिं शेखमणेः अबुलफजलनाम्नो यवनगुरुरत्नस्य निकेतने भवने अजूहवत् आकारयामास। कया। गोष्ठीप्र विधित्सया धर्मवार्तां कर्तुं काङ्क्षया॥

શ્લોકાર્થ

જેને 'ખંજરીટ' નામનું પક્ષી શરદઋતુનું દર્શન ઇચ્છે તેમ અકબર બાદશાહે ફરીથી શ્રીહીરવિજયસૂરિનાં દર્શનની ઇચ્છા કરી. તેથી ધર્મગોષ્ઠી કરવા માટે આચાર્યદેવને શેખ અબ્દુલફૈજીના ઘેર બોલાવ્યા. ॥ १५४ ॥

क्रमेण वाचंयमयामिनीमणिर्विभूष्य शेखप्रमुखस्य मन्दिरम् ।
निरोपूर्दं तस्य पुनः पवित्रयांचकार जम्भारिरिव त्रिविष्टपम् ॥ १५५ ॥

वाचंयमयामिनीमणिः श्रमणशर्वरीरत्नं सूरी पुनर्गृहागमनादनु शेखगृहस्य पिरो गृहं चन्द्रशालामुपरितनभित्तिकां पवित्रयांचकार पावनीकृतवान्। किं कृत्वा। क्रमे आगमनानन्तरमागमनपरिपाट्या तस्याबुल्फजलनाम्नः शेखप्रमुखस्य यवनगुरुमुख्यस्

मन्दिरं निवाससौधं विभूष्यालंकृत्य । यत्र पूर्वं साहिमिलनसमये समेत्य गोष्ठी अनुष्ठिता आसीत्, तदलंकृत्य तस्य सद्मनः चन्द्रशालामलंकरोति स्म । क इव । जम्भारिरिव । यथा पुरंदरः कुत्रचिद्गत्वा गतः सन् त्रिविष्टपं स्वर्गं पवित्रयति ॥ इति पुनर्गुरोः शेखगृहागमनम् ॥

श्लोकार्थ

જેમ ઇન્દ્ર બહારના પ્રદેશમાંથી આવીને સ્વર્ગને પવિત્ર કરે તેમ હીરવિજયસૂરિજીએ અનુક્રમે શેખના મહેલને અલંકૃત કરીને મહેલની અગાસીને પવિત્ર કરી. ॥ ૧૫૫ ॥

अथात्मधाम्नीव स शेखमन्दिरे समेत्य भूमीतलशीतलद्युतिः ।
इवाङ्कुरान्कल्पतरोर्मुनीशितुर्मुनीनिह प्रेक्ष्य हृदा मुदं दधौ ॥ १५६ ॥

अथ सूरेः शेखमन्दिरे समागमनानन्तरमकब्बरनामा भूमीतलशीतलद्युतिः मेदिनीमण्डलशीतकान्तिः राजा पातिसाहिः इह शेखमन्दिरे कल्पतरोः सुरद्रुमस्य अङ्कुरान्प्ररोहानिव मुनीशितुः सूरेः मुनीन् वाचंयमान्प्रेक्ष्य विलोचनगोचरीकृत्य हृदा हृदयेन मनसा कृत्वा मुदमानन्दं दधौ । किं कृत्वा । शेखस्य मन्दिरे सद्मनि समेत्यागत्य । कस्मिन्निव । आत्मधाम्नीव निजवेश्मनीव ॥

श्लोकार्थ

ત્યારપછી અકબર બાદશાહે પોતાના ઘરની જેમ શેખના મહેલમાં આવીને કલ્પવૃક્ષના અંકુરાની જેવા આચાર્યદેવના મુનિઓને જોઈને હૃદયમાં અત્યંત આનંદ ધારણ કર્યો. ॥ ૧૫૬ ॥

क्रमादमीषामभिधाः सुधारसद्रवानिवापृच्छ्य पिबञ्छ्रवःपुटैः ।
प्रमोदवांस्तद्गृहचित्रशालिकां ततः स्वयं क्ष्मारमणोऽधिरूढवान् ॥ १५७ ॥

ततः सूरिसुधांशुमाधूतां पृथङ्नामप्रश्नतदाकर्णनानन्तरं स्वयमात्मना क्ष्मारमणो भूमीवल्लभः तद्गृहस्य शेखसौधस्य चन्द्रशालिकामुपरितनीं भूमिकामारूढवान् अधिरोहति स्म । किंभूतः क्ष्मारमणः । प्रमोदवानानन्दकलितः । किं कुर्वन् । क्रमाद्गुरुलघुपरिपाट्या अमीषां सूरिसाधूनामभिधा नामानि आपृच्छ्य पृथक् पृथक् दृष्ट्वा ततः सुधारसद्रवानमृतनिःस्यन्दान् च श्रवःपुटैः कर्णपुटकैः श्रवणनामदुन्दुकैः पिबन्नास्वादयन् सादरं शृण्वन् ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યારપછી અકબરે નાનામોટાના ક્રમ પ્રમાણે આચાર્યદેવના સાધુઓનાં જુદાં જુદાં નામો પૂછીને સુધારસના પાનસમાન તે નામોનું બે કાનોથી પાન કરીને હર્ષિત થયેલા તેણે શેખના મંદિરની અગાસી ઉપર સ્વયં આરોહણ કર્યું. ॥ ૧૫૭ ॥

मघाभुवेवासुरशीतभानुना विधाय गोष्ठीं सदसद्विचारणा ।
मुनीश्वरेणाम्बुधिनेमिभानुना स्थिरीकृतार्हन्मतसंप्रधारणा ॥ १५८ ॥

मुनीश्वरेण सूरीन्द्रेण सच असच्च सदसती तयोर्विचारणा इदं मत इदमागमविरुद्ध मिदं च लोकविरुद्धमिदमुभयाभिमतमिति विमर्शो यस्यां तादृशी अर्हन्मतसंप्रधारणा जिनशासनसमर्थना सर्वेष्वपि शासनेषु विचार्यमाणं सर्वकोटिविशुद्धं जिनशासनं दृश्यते इति संप्रधारणा स्थिरीकृता । सत्या चक्रे इत्यर्थः । किं कृत्वा । मघाभुवा भार्गवेनेव असुरशीतभानुना दैत्येन्द्रेणेव अम्बुधिनेमिभानुना जलधिमेखलाभास्करेण साहिना सार्धं गोष्ठीं धर्मतत्त्वविचारवार्तां विधाय कृत्वा ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ ભાર્ગવે દાનવેન્દ્રની સાથે ગોષ્ઠી કરી હતી તેમ આચાર્યદેવે બાદશાહની સાથે ધર્મગોષ્ઠી કરીને જેમાં સદ્-અસદ્‌ની વિચારણા છે, તેવા સર્વકોટિ વિશુદ્ધ જૈનશાસનની સમર્થતા (સત્યતા) સિદ્ધ કરી બતાવી. ॥ ૧૫૮ ॥

तदिष्टगोष्ठीसमये महीहरेर्हृदन्तरानन्दरसः स कोऽप्यभूत् ।
गिरां हि पारेऽजनि यो गिरां पतेर्न यत्र काव्यं न काव्यचातुरी ॥ १५९ ॥

मैव माहिसूरिमन्द्रसंबन्धिनी इष्टा मनसोऽभिप्रेता माहिहृदयंगमा गोष्ठी स्वतन्त्रवार्ता तस्याः समये प्रस्तावे स कोऽप्यद्वैताश्चर्यकारी वाचामगोचरो महीहरेर्भूमीन्द्रस्य हृदन्तः मनोमध्ये आनन्दरसः प्रह्लादास्वादः । 'रस स्वादे जले वीर्ये शृङ्गारादौ' इत्यनेकार्थः । अभूद्बभूव । य आनन्दरसो गिरां पतेः सुराचार्यस्य हि निश्चितं गिरां पारे वाचां परतीरवर्ती वक्तुमशक्योऽजनि संजायते स्म । 'गिरां हि पारे निषधेन्द्रवैभवम्' इति । वाचस्पतिर्वाचा वक्तुं न शक्नोति । शुक्रस्य काव्यस्य काव्यानां कवित्वानां चातुरी नास्ति इति सूरिणा समं साहेर्द्वितीयवारं गोष्ठी ॥

શ્લોકાર્થ

સૂરિજી સાથેની હૃદયંગમ ધર્મગોષ્ઠીના સમયે બાદશાહના હૃદયમાં અપૂર્વ આનં-

રસ રેલાયો અર્થાત્ પ્રગટ થયો. તે આનંદરસનું સાંગોપાંગ વર્ણન કરવા માટે બૃહસ્પ-તિની વાણી પણ સમર્થ ન બની, તેમજ કવિ-શુક્ર પણ તેની કવિતા રચવા માટે નાકા-મિયાબ બન્યો; અર્થાત્ કોઈ અપૂર્વ આનંદ પ્રાપ્ત થયો. ॥ ૧૫૯ ॥

ततः प्रदित्सुर्गुरवे स स्वितात्मनो घनो भूमघनाय नीरवत् ।
प्रणीतवान्सप्रणयं गिरं नृपः मुखारविन्दं वसुधावधूवरः ॥ १६० ॥

ततो गोष्ठीकरणोद्भूतानन्दस्मानन्तरं सोऽकब्बर एव वसुधावधूवरः पृथ्वीभामिनी-भर्ता सप्रणयं सस्नेहं यथा स्यात्तथा । 'प्रणयः स्नेहयाच्ञयोः' इत्यनेकार्थः । यथा स्यात्तथा मुखारविन्दं वदनपद्मं गिरं वाणीं नृपः सानन्दार्थं प्रणीतवान् चकार । नृपः किं कर्तुमिच्छुः । गुरवे हीरविजयसूरये आत्मनः स्वस्य वित्तं आत्मीयं वस्तु किमपि प्रदित्सुः प्रदातुमिच्छुः । किंवत् । नीरवत् । यथा घनो धाराधरो भूमघनाय पृथ्वीलोकाय जलं दातुमिच्छति तथा अकब्बरोऽपि प्रभवे वाजिवारणादि दातुमुत्कण्ठितो बभूवेत्यर्थः ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ મેઘ જગતને જલ આપવા ઇચ્છે, તેમ અકબર બાદશાહ આચાર્યદેવને પોતાની પાસે રહેલી સંપત્તિ આદરપૂર્વક આપવાની ઇચ્છાથી બોલ્યા. ॥ ૧૬૦ ॥

परःशताः कौतुकिना पयोनिधिं प्रमथ्य कृष्टा इव जन्तुना पुनः ।
स्फुरन्ति तेऽमी मम मत्तकुम्भिनः प्रभोऽभ्रमूवल्लभलक्ष्मिलम्भिनः ॥ १६१ ॥

हे प्रभो, ते प्रसिद्धाः प्रबलप्रत्यर्थिपृथिवीपालदलविदलनोपार्जितानेकविशदा मदोद्धता ये मम अभ्रमुः नाम हस्तिनी तस्या वल्लभ ऐरावणः । 'अभ्रमुवल्लभारूढं निशः शौर्यं कदाचन । स्वप्ने महेन्द्रमद्राक्षीद्भूपा पृथुमनोरथा ॥' इति पाण्डवचरित्रे । तथा 'गजानामभ्रमुपतिः' इति । काव्यकल्पलतायां च । तस्य लक्ष्मीं शोभां लभन्ते इत्येवंशीलाः । 'लक्ष्मिलक्ष्मी हरेः प्रियाम' इति । तथा 'चरणऽक्षिमकरप्रहणोत्सवे' इति जिनप्रभसूरिकृतकल्याणमन्दिरस्तवेऽपि च । तथा 'स्वच्छन्दानामदमायममल्यलक्ष्मी विन्ध्यस्य यानेकशो जायन्ते मदवान्ति............धीलम्भिनः कुम्भिनः' इति सूक्ते लम्भिनः 'लभेर्धातोः सार्वधातुकस्वरेऽजादौ यथाप्रयोगं नुम इत्यनुस्वारः' इति प्रक्रियायाम । मत्ता हस्तिनः स्फुरन्ति स्फूर्तिं दधते । उत्प्रेक्ष्यते—कौतुकिना कुतूहलाकलितेन जन्तुना नारायणेन चतुर्दशरत्नकर्षणाल्लब्धाभ्यासवशात्ता पुनर्द्वितीयवारं पयोनिधिं समुद्रं प्रमथ्य विलोडयित्वा परःशताः शतात्परे सहस्रशः कृष्टा निष्काशिता इव ऐरावतभ्रातरः ॥

શ્લોકાર્થ

હે પ્રભો, મારી પાસે 'અભ્રમુ' નામની હાથણીના પતિ ઐરાવણની શોભાને પ્રાપ્ત કરનારા એવા હજારો હાથીઓ છે, તે જાણે કૌતુકી એવા વિષ્ણુએ ક્ષીરસમુદ્રનું મંથન કરીને બહાર કાઢેલા ઐરાવણના સહોદરો (બંધુઓ) ન હોય ? ॥ ૧૬૧ ॥

यतीन्द्र यत्पञ्चमचङ्क्रमोपमामवाप्तुकामेन महीविहायसोः ।
अमी समीरेण किमु प्रणीयते तिरस्कृतोच्चैःश्रवसश्च ते हयाः ॥ १६२ ॥

हे यतीन्द्र, तिरस्कृतः स्वशोभया धिक्कृतः उच्चैःश्रवा इन्द्राश्वो यैस्ते विविधजातीयाः मम हयास्तुरङ्गाः सन्ति । ते के । येषां हयानां पञ्चमचङ्क्रमस्य उत्तेरितनामन्याः पञ्चम्या गतेः उपमानं साम्यमवाप्तुकामिना लब्धुमिच्छता । शिक्षितुं काङ्क्षतेत्यर्थः । समीरेण वायुना महीविहायसोर्भ्रमी भ्रमणं प्रणीयते किमु । 'अपि भ्रमीभङ्गिभिरावृताङ्गम्' इति नैषधे ॥

શ્લોકાર્થ

હે યતીન્દ્ર, મારી પાસે ઇન્દ્રના 'ઉચ્ચૈશ્રવસ' અશ્વની શોભાને તિરસ્કૃત કરનારા વિવિધ જાતિના અશ્વો છે, તે અશ્વોની ઉત્તરિત નામની પાંચમી ગતિની સમાનતા પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાવાળા પવન વડે જાણે તેથી જ આકાશપૃથ્વીમાં ભ્રમણ કરાયું ન હોય ! ॥ ૧૬૨ ॥

रथाः सख्या मम कामगामिनो मुमुक्षुमार्तण्ड मरुद्रथा इव ।
पुनः कृताराति चमूविपत्तयः कृतान्तदूता इव सन्ति पत्तयः ॥ १६३ ॥

हे मुमुक्षुमार्तण्ड सुरे, मम रथाः शताङ्गाः सन्ति । किंभूताः । सह रथ्यै रथधुराधुर्यैर्वृषभैस्तुरगैर्वा वर्तन्ते ये ते । पुनः किंभूताः । कामगामिनः काममतिशयेन इच्छया वा गच्छन्तीत्येवंशीलाः । के इव । मरुद्रथा इव । यथा सुरस्यन्दना देवानामिच्छयैव गमनशीला भवेयुः । पुनरर्थान्तरन्यासे । पुनर्मम पत्तयः सन्ति । किंभूताः । कृता निष्पादिता अरातिचमूनां वैरिसैन्यानां विपत्तयो भङ्गमारणादि नानानिष्टानि यैस्ते । उत्प्रेक्ष्यते—कृतान्तदूता इव चण्डमहाचण्डाद्या यमस्य किंकरा इव ॥

શ્લોકાર્થ

સૂર્યસમાન હે સ્વામિન્, મારી પાસે દેવોના રથ જેવા ઇચ્છા મુજબ ગમન કરનારા વૃષભસહિત અને અશ્વસહિત હજારો રથો છે અને શત્રુઓના સૈન્યને ત્રાસ પોકરાવનારૂં પાયદળ (સૈન્ય) છે, તે જાણે સાક્ષાત્ યમના દૂતો ન હોય ! ॥ ૧૬૩ ॥

जनार्दनस्येव ममेयमिन्दिरा सुरेश्वरस्येव च राज्यमूर्जितम् ।
इदं तथान्यद्यदभीप्सितं हृदो मुनीन्द्र तन्मामनुगृह्य गृह्यताम् ॥ १६४ ॥

हे मुनीन्द्र, इयं मम गृहे इन्दिरा धनरत्नस्वर्णरूप्यादिलक्ष्मीर्वर्तते । कस्येव । जनार्दनस्येव । यथा नारायणस्य मन्दिरे प्रत्यक्षा लक्ष्मीरस्ति । च पुनः ऊर्जितं प्रबलं राज्यं हस्त्यश्वरथराष्ट्रदुर्गबलरूपं वर्तते । कस्येव । सुरेन्द्रस्येव । यथा पुरंदरस्य प्रबलं राज्यं वर्तते । हे प्रभो, इदं यन्मया विज्ञप्तं गजाश्वादिकं तथा अन्यत्परमपि यद्युष्माकं हृदो मनसोऽभीप्सितं वाञ्छितं भवेत् तद्वस्तु मामनुगृह्य ममोपरि अनुग्रहं कृत्वा गृह्यतां स्वीक्रियताम् ॥

શ્લોકાર્થ

હે મુનીન્દ્ર, નારાયણના ઘરમાં પ્રત્યક્ષ લક્ષ્મી છે તેમ મારા ભુવનમાં સુવર્ણ, રૂપું, રત્ન, દ્રવ્ય આદિ અનેક પ્રકારની લક્ષ્મી છે. ઇન્દ્રના સૈન્યની જેમ મારી પાસે ગજદળ, અશ્વદળ, રથદળ અને પાયદળ આદિ લાખોની સંખ્યામાં બળવાન સૈન્ય છે. તો હે પ્રભો, આ ચતુરંગી સેના અથવા બીજું કંઈપણ આપની ઇચ્છા હોય તે મારા પર અનુગ્રહ કરીને સ્વીકાર કરો. ॥ ૧૬૪ ॥

स्वचेतसो गोचरयन्नपि क्षमाक्षपापतेर्निःस्पृहतां मुनीशितुः ।
इवान्यपुष्टः सहकारकोरकैः प्रवर्तितो भक्तिभरैरदोऽवदत् ॥ १६५ ॥

क्षमाक्षपापतिः अवनीरजनीनायकः अकब्बरसाहिर्मुनीशितुः सूरेर्निःस्पृहतां निरीहभावं स्वचेतसो निजहृदयस्य गोचरयन् गोचरीकुर्वन् । मनसि जानन्नपीत्यर्थः । भक्तेर्भरैरतिशयैः प्रवर्तितः प्रेरितः सन्नदो गजाश्वादि गृह्यतामिति अवदद्बभाषे । क इव । अन्यपुष्ट इव । यथा कोकिलः सहकारकोरकैः आम्रतरोः कलिकाभिः मञ्जुमञ्जरीग्रजास्वादैः प्रवर्तितः शब्दायते मधुरध्वनिं विधत्ते । 'प्रेरणं प्रवर्तनमिति आशीःप्रेरणयोः' इत्यर्थः सारस्वतव्याकरणे ॥ इति सूरीणां गजाश्वादिप्रदानं साहिविज्ञप्तिः ॥

શ્લોકાર્થ

અકબર આચાર્યદેવની નિસ્પૃહતા હૃદયમાં બરાબર જાણતો હોવા છતાં પણ જેમ આમ્રવૃક્ષની મંજરીના સ્વાદ વડે કોકિલો મધુરધ્વનિ કરે તેમ ભક્તિભાવથી પ્રેરાઈને આ પ્રમાણે બોલ્યો. ॥ ૧૬૫ ॥

निशम्य सूरिर्नृपतेरिमां गिरं न किंचिदेभिर्मम कृत्यमित्यवक् ।
मदोद्धता दुर्नृपवद्गजा अमी वशास्पृशः प्रौढकरप्रवृत्तयः ॥ १६६ ॥

सूरिः नृपतेरकब्बरस्य इमां पूर्वोक्तां गिरं वाणीं निशम्याकर्ण्य सूरिर्मुनीन्द्र इत्यमुना प्रकारेणावक् वदति स्म । इति किम् । हे साहे, एभिः श्रीमत्प्रदीयमानकरितुरगादिभिः मम किंचिन्मितमपि कृत्यं कार्यं नास्ति । यस्मात्कारणादमी गजा दुर्नृपवद्दुष्टभूपाला इव । मानःअहंकारेण गर्वितया वा मदेन मद्यपानेन च राज्यमान्द्यतादृते हस्तिपालका मदिरापानं कारयित्वोन्मदीकुर्वन्तीति स्थितिः । तत्पतस्तु मदेन दानप्रवाहेन उद्धता उत्कटाः मस्तिष्कादीनामस्यन्यधिनकारिणो दुर्नराधिपाः । करिणस्तु महामात्रानामवशाः सर्वेऽपि कृत्याकृत्यविचारणान्धबधिराश्च । वशाः करिण्यः । 'इभः करेणुर्गजोऽस्य स्त्री धेनुका वशापि च' इति हैम्याम् । अथ च वशाः स्त्रियः अर्थात्परदारास्ताः स्पृशन्ति स्पर्शान्तरकामगुणैर्वशीकृताः सन्तः आश्लिष्यन्तीति वशास्पृशः । तथा प्रौढा अतिशायिन्न प्रबलाः करा राजदेयांशा शुण्डादण्डः । तथा प्रौढाः पर्वतमायाः अथ वा प्रौढोऽतिलम्बः करः शुण्डादण्डः । तथा प्रौढा अतिशायिनी प्रकर्षेणोढा तादृशीप्रवृत्तिर्दानवारिधारा येषाम् । 'मदो दानं प्रवृत्तिश्च' इति हैम्याम् । कलियुगदुष्टनृपतुल्यत्वमर्थात् ॥

श्लोकार्थ

राजानी आवी वाणी सांभळीने आचार्यदेवे कह्युं के: 'हे राजन्, मारे आ सर्व वस्तुओनुं कंईपण प्रयोजन नथी. अभिमानी, परदारा लंपट, प्रजाने पीडाकारी अने 'कर' प्रवृत्ति करनारा दुष्टराजानी जेम हस्तिनीमां आसक्त, मोटा देहवाळा, अतिलांबी सूंढवाळा एवा मदोन्मत्त हाथीओनुं मारे कंईपण कार्य नथी. ॥ १६६ ॥

अतिप्रमाणा नृप जिह्मगामिनोऽप्यमर्षणाः शुभ्रसतश्च सप्तयः ।
रथाश्च जिह्मा इव पामनारिणः स्ववाहिनिपन्थविधायिनः पुनः ॥ १६७ ॥

हे नृप, य पुनरमी सप्तयस्तुरगा अतिप्रमाणा अतिक्रान्तं भाषप्रभागनिर्देशारप्रामाण्यमादेयता येस्ते सर्वशल्यप्रमाणा न वर्णितरपि मान्या वर्तन्ते । तत्पतस्तु अतिक्रान्तं प्रमाणं पुरुषमानं येरत्युच्चत्वात् । यदुक्तं ग्रन्थे—'गतेऽपि मानेऽपि च पौरुषाधिकम्' इति । पुनः जिह्मं वक्रं गच्छन्तीति । यदुक्तम्—'कुटिलगतिः कुटिलात्मा कुटिलशीलसंपन्नः' इति मौष्टार्थे । कुटिलं वक्रमना । यदुक्तम्—'गतिसौन्दर्यमतनतः सकलसंपदपामेति । न चतुरंग तुरगमिव गच्छागतवेति ॥' इति । मात्पम्बा हि राजद्वारे समारूढे अतिवक्रलकुटिलगामिनो भवन्तीति स्वभावः । पुनः किंभूताः । अमर्षणाः कोपनाः कस्यापि वचनमात्रमपि न सहन्ते । अमर्षणाः पाणोपरीप्सीमनः । तत्पार्थे कोपकलिताः । यदु

त्कम्—'कुडयलकसायंकमुह वहुभोअणा सरोस। जेता तुरियां होइ गुण ते ता नरथइ दोस॥' इत्युक्तेः। सुप्तं निद्रां प्रमादमज्ञानं परोपकारादिकरणे निद्रां बिभ्रतीति। तत्रार्थे बहुप्रमिला रणतूरराबाकर्णने जाग्रतीति जनप्रसिद्धिः। अतः कारणात्खलोपमाः सन्ति। च पुनः रथाः कामचारिणः अतिशयेन वाताधिकवेगेन चरन्ति प्रचलन्तीत्येवंशीलाः। के इव। विड्गा इव। यथा विटाः कामं स्वेच्छया अथ वा कामेन कंदर्पचेष्टया मदविह्वलत्वेन वा चरन्ति व्यवहरन्तीत्येवंशीला भवन्ति। पुनः किंभूताः। स्वमात्मानं वहन्ति शुभस्थानं सुमार्गं वा नयन्तीति स्ववाहिनो वृषभास्तेषां बन्धविधायिनः योक्त्र(न्य)बन्धकारिणः। तथा विज्ञाँ स्ववाहिनीमाजीविकादिकारिणां कुकर्मरतत्वेन बन्धबधाद्यवस्थायां स्वदानादिना मोचयितॄणामपि ऋणप्रत्यर्पणानध्यवसायेन कथंचिदभ्याख्यानप्रदानादिना अनार्यत्वात्तेषां साधूनामुपकारिणामपि नियन्त्रणां निर्मापयन्तीत्येवंशीलाः॥

श्लोकार्थ

હે રાજન્, પ્રમાણુને નહીં માનનારા અર્થાત્ પ્રમાણુને ઉલ્લંઘી ગયેલા, વક્રગતિ–કુટિલ આશયવાળા, પરોપકાર કરવામાં આળસુ એવા અશ્વોથી મારે સર્યું! સ્વેચ્છાચારી પુરુષની જેમ સ્વેચ્છાપૂર્વક ગમન કરનારા અર્થાત્ પવનવેગી અને પોતાને વહન કરનારા વૃષભોનું નિયંત્રણ કરનારા અર્થાત્ કૃતઘ્ન એવા રથો વડે પણ મારે સર્યું! ॥૧૬૭॥

अमी नृशंसाः परघातिनः क्षितेः शतक्रतो शल्यजुषः पदातयः।
इयं च लक्ष्मीः करिकर्णतालवच्चलानिलान्दोलितकेतुवत्पुनः॥ १६८॥

हे क्षितेः शतक्रतो भूजम्भारे, अमी पदातयो नृशंसाः क्रूराः। तथा परान् शत्रून् स्वव्यतिरिक्तानन्यान्वा घातयन्तीत्येवंशीलाः। शल्यानि वज्राणि कुन्तान्वा। 'परस्परोल्लासितशल्यपल्लवे। मृषा मृधं सादिबले कुतूहलान्नलस्य नासीरगते वितेनतुः॥' इति नैषधे। 'शल्यं शस्त्रं कुन्तश्च' इति तद्वृत्तिः। तथा समरावसरे शरीरान्तःप्रविष्टानि लोहशल्यानि वा। तथा रागद्वेषद्रोहादिशल्यानि वा जुषन्ते भजन्तीति शल्यजुषो वर्तन्ते। च पुनरियं लक्ष्मीः चला चपला वर्तते। किंवत्। करिणां दन्तिनां कर्णतालवत्। पुनरनिलेन प्रचलपवमानेनान्दोलितो वेल्लितस्तरलीकृतो यः केतुः प्रासादशिरःशिखरस्थायुकध्वजस्तद्वत्॥

श्लोकार्थ

પૃથ્વી ઉપર ઇન્દ્રસમાન હે રાજન્, ક્રૂર, શત્રુનો ઘાત કરનારા, શસ્ત્રોને ધારણ કરનારા અર્થાત રાગદ્વેષરૂપી શલ્યને વહન કરનારા એવા પાયદળ વડે પણ મારે સર્યું!

હાથીના કાનની જેમ તેમ પ્રાસાદના શિખર ઉપર રહેલી પવનવડે કંપાયમાન ધ્વજાની જેમ ચંચલ એવી લક્ષ્મીનું પણ મારે કંઈપણ કાર્ય નથી. ॥ ૧૬૮ ॥

इदं च राज्यं नरकप्रतिश्रुतेः सुभूमभूमर्तुरिवास्ति लग्नम् ।
परं पुनः कारणमस्ति संसृतेर्नभोम्बुदाम्भोऽङ्कुरसंततेरिव ॥ १६९ ॥

हे नृप, च पुनरिदं श्रीमदादिमहामण्डलीकैः मया भुज्यमानं राज्यं मम प्रदिगन्तभूमण्डलप्रभुता सुभूमनाम्नो भूभर्तुर्भूमीमार्यभौमस्य चक्रवर्तिन इव नरकस्य सप्तमदुर्गतेः प्रतिश्रुतेरङ्गीकारस्य लग्नं प्रतिभूःमाक्षिकमिवास्ति । च पुनरिदं राज्यं राज्ञो भावो राज्यं भूपतित्वं संसृतेः संसारस्य परं प्रकृष्टं कारणं हेतुरस्ति । किमिव । नभोम्बुदाम्भ इव । यथा श्रावणवारि अङ्कुरसंततेर्धान्यतृणादिप्ररोहपरम्परायाः परमं कारणं विद्यते ॥

શ્લોકાર્થ

હે રાજન્, આ રાજ્ય સુભૂમચક્રવર્તીની જેમ સાતમી નરકને આપવામાં સાક્ષીરૂપ છે ! જેમ શ્રાવણમાસના મેઘનું જલ અંકુરની વૃદ્ધિના કારણરૂપ છે તેમ રાજ્ય સંસારની વૃદ્ધિના પરમ કારણરૂપ છે. ॥ ૧૬૯ ॥

भवन्ति योग्या विभवा भवादृशां न काविलक्ष्माधव मादृशां पुनः ।
यदन्तरायं प्रणयन्ति मुक्तिपूःप्रयायिनां दुःशकुना इवाङ्गिनाम् ॥ १७० ॥

हे काविलनाम्नो मुद्गलमण्डलस्य श्रीमज्जन्मजनपदस्य क्ष्माधव चक्रवर्तिन, अमी विभवा विशिष्टराज्यादिलाभाकलिताः भया उत्पत्तय इत्यर्थश्चनिरपि । विभवा विभूतयः धनधान्यद्विपदचतुष्पदसंपदः भवादृशां सांसारिकसुखाभिलाषिणां युष्मादृशामेव योग्या उचिताः । न पुनर्मादृशां विमुक्तमर्मसङ्गानां निवृत्तिनितम्बिनीविनिर्मितविरलविलासास्वादरसिकायितमनसां साधूनाम् । यत्कारणादमी विभवा विशिष्टा विरुद्धा वा भवाः जन्मपरम्पराः अथ वा धनधान्याद्युपरि अतिमूर्छायत्तया विशेषेण सूक्ष्मबादरादिभेदभिन्नपृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतिनिगोदाद्यधिवेन भवः संसारो येभ्यस्ते विभवा मुक्तिपुरि सिद्धिनगर्यां प्रयान्ति गच्छन्तीत्येवंशीलानामङ्गिनां भविकजनानां दुःशकुना इव प्रतिकूलविहंगा इव विघ्नमन्तरायं कुर्वन्ति । यतः सग्रन्थाः मोक्षं गन्तुमशक्तास्ततो निर्ग्रन्थत्वमेव परं शिवपदप्राप्तिसाधनम् ॥

શ્લોકાર્થ

હે રાજન્, આ વૈભવો આપ જેવાને માટે યોગ્ય છે પરંતુ અમારા જેવા સર્વસંગના ત્યાગીઓ માટે ઉચિત નથી. મુક્તિરૂપી નગરી તરફ પ્રયાણ કરી રહેલા ભવ્યજીવોને અપશુકનની જેમ આ વૈભવો વિઘ્નરૂપ છે. ॥ ૧૭૦ ॥

शिरोमणेस्तस्य निरीहताजुषां बलाहकस्येव निशम्य निःस्वनम् ।
मुदाविरासीद्यवनीशमानसे विदूरभूमाविव बालवायुजम् ॥ १७१ ॥

अवनीशस्य विश्वंभराभर्तुरकब्बरशाहेर्मानसे हृदये मुत् प्रमोद आविरासीत्प्रकटीभवति स्म । किमिव । बालवायुजमिव । यथा विदूरनाम्नो भूधरस्य भूमौ रत्नोत्पत्तिपृथिव्यां बालवायुजं वैदूर्यरत्नमाविर्भवति । किं कृत्वा । निरीहताजुषां निर्गता ईहा सर्वेष्वपि पुत्र-कलत्रधनसुवर्णग्रामनागरिकधनुरश्वेषु स्पृहा वाञ्छा येषां ते निरीहास्तेषां भावं जुषन्ते सेवन्ते इति निरीहताजुषस्तेषां निःस्पृहत्वभाजां यतीनां शिरोमणेः चूडामणेः शिरोरत्नस्य सूरेर्निःस्वनं पूर्वोक्तवस्त्वनुपादाननिषेधसूचकवाक्यं निशम्य श्रुत्वा । कस्येव । बलाहकस्येव । यथा मेघस्य निःस्वनं बालवायुजं शृणोति । वर्षाकाले हि सजलजलदगर्जितमाकर्ण्य विदूर-पर्वतक्षितौ वैदूर्यरत्नाङ्कुराः प्रादुर्भवन्तीति ख्यातिः । अधुनापि यथा अर्बुदाचलपर्वतभूमीषु प्रथमवृष्टिजलक्लिन्नमेदिनीषु वंशाङ्कुरा ध्रुवं त्रिविध निर्गच्छन्तः श्रूयन्ते दृश्यन्ते च कैश्चित्तद्विद्भिः ॥ इति साहिदीयमानवस्त्वनुपादाने सूरिप्रत्युत्तरवचः ॥

श्लोकार्थ

વર્ષાકાળમાં મેઘની ગર્જના સાંભળીને વિદૂરપર્વતની ભૂમિમાં 'વૈડૂર્ય' રત્ન પ્રગટ થાય તેમ નિસ્પૃહ-શિરોમણી આચાર્યદેવની વાણી સાંભળીને અકબરના હૃદયમાં અત્યંત આનંદ ઉત્પન્ન થયો. ॥૧૭૧॥

शशंस सूरिं कमिता ततः क्षितेः किमप्युपादाय कृतार्थ्यतामहम् ।
न यत्करः पात्रकरोपरि स्म[1] भूत्स मोघजन्मा विपिनप्रसूनवत् ॥ १७२ ॥

ततो मुदाविर्भवनानन्तरं क्षितेः कमिता भूमीकामुकः वसुधाधवोऽकब्बरः । 'इत्यमी वसुमतीकमितारः' इति नैषधे । सूरिं प्रति शशंस शंसति स्म बभाषे । किमुवाच । हे प्रभो, किमपि किंचिदपि मदीयं मामकीनं वस्तु पदार्थमुपादाय गृहीत्वा प्रभुणाहं कृतः सिद्धोऽर्थः कार्यं यस्य स कृतार्थः कृतकृत्यः कृतार्थं करोतीति कृतार्थयति ततः कर्मणि कृतार्थ्यतां सफलः क्रियताम् । हि यस्मात्कारणात् यत्करो यस्य पाणिः पात्रस्य साधोः दानार्हस्य दानावसरे करस्य हस्तस्योपरिष्टात् स्म भूत् नाभवत् न संजातः । स पुमान् विपिनप्रसूनवत्काननकुसुममिव मोघजन्मा निष्फलावतारो जातः ॥

श्लोकार्थ

ત્યાર પછી અકબર સૂરિજીની પ્રશંસા કરતા બોલ્યાઃ હે ભગવન્, આપ મારી કંઈપણ વસ્તુ ગ્રહણ કરીને મને કૃતાર્થ કરો. કહ્યું છે કેઃ જેનો હાથ દાન કરવાના અવસરે સુપાત્ર ઉપર નથી તેનો જન્મ વનના પુષ્પની જેમ નિષ્ફળ છે. ॥૧૭૨॥

१. 'स्मभूत्' इति पाठः प्रतिभाति.

नवोद्धृतं दध्न इवाम्बुधेः सुधां मृदश्च हेमोपकृतिस्तनोरिव ।
श्रियस्तथा सारमिदं मुनीन्द्र यत्क्रियेत सा पात्रकराब्जसङ्गिनी ॥ १७३ ॥

हे मुनीन्द्र, तथा तेन प्रकारेण श्रियः लक्ष्म्या इदमेतत्सारं वर्तते । यत्सा श्रीः पात्रस्य साधोः कराब्जस्य पाणिपद्मस्य सङ्गोऽस्ति अस्याः इति पात्रकराब्जसङ्गिनी क्रियेत विधीयेत । तथा कथम् । यथा दध्नः पयःसुतस्य सारदं नवोद्धृतं नवनीतं म्रक्षणमास्ते । पुनर्यथा अम्बुधेः क्षीरसमुद्रस्य सारं सुधां पीयूषम् । नवीनसृष्टिनिर्माणमनुजाभ्यवहारेषु धान्येषु जुगुप्सां कुर्वाणैर्गीर्वाणैः स्वाशनार्थमभ्यर्थितो मधुमथनः प्रथमतः पीयूषार्थमेव पयोनिधिं मथितवानिति श्रुतिः । पुनर्यथा मृदो धातुमृत्तिकायाः सारं हेम स्वर्णम् । पुनर्यथा तनोः शरीरस्य सारमुपकृतिरुपकारः । यदुक्तम्—'दानवित्ताद्दत' वाचः कीर्तिधर्मौ तथायुषः । परोपकरणं कायादसारात्सारमुद्धरेत् ॥' इत्युक्तेः ॥ इति गुरोर्दानाय पुनराग्रहः ॥

શ્લોકાર્થ

હે મુનીન્દ્ર, દહીંનો સાર માખણ, ક્ષીરસમુદ્રનો સાર અમૃત, માટીનો સાર સુવર્ણ અને શરીરનો સાર જેમ પરોપકાર છે, તેમ લક્ષ્મીનો સાર સુપાત્રના કરકમલની સંગિની કરવી તે જ છે. (કહ્યું છે કે : ધનથી દાન, વાણીથી આદર, જીવિતથી કીર્તિ અને ધર્મ તેમજ શરીરથી પરોપકાર કરવો. આ પ્રકારે અસારથી સાર વસ્તુને ગ્રહણ કરવી જોઇએ.) ॥ १७३ ॥

ततो यमाण प्रभुरब्धिनन्दना स्वतन्त्रचारा व्यभिचारिणीव या ।
श्रयेत तां गन्धफलीमलीव को शृणोमि किं चान्यदहं महीमणे ॥ १७४ ॥

ततो नृपवाक्यानन्तरं प्रभुर्हीरसूरिरित्यभाण भाषते स्म । हे महीमणे रत्नगर्भारत्न, या अब्धिनन्दना क्षीरनीरनिधितनया सोऽयंभिचारिणीवासतीव स्वतन्त्रं स्वेच्छया चरति भाग्यवीरयेवंविधा स्वतन्त्रं चारो विचरणं भ्रमणं यस्याः सा स्वतन्त्रचारा आस्ते । ततः कारणात् तां पांसुलामिव श्रियं को महात्मा उत्तमः पुमान् श्रयेत भजेत । अपि तु न कोऽपि । कामिव । गन्धफलीमिव । यथा अली भृङ्गो भ्रमरः गन्धफलीं चम्पककलिकां नाश्रयेत् । 'न षट्पदो गन्धफलीमजिघ्रत्' इति श्रूयते । किं च मत्कथितमर्थनाम् । यत्तु भवत्कथितपदार्थेषु मम प्रयोजनं नास्ति । अहं किंचिदन्यत् शृणोमि भवत्प्रार्थ्यं वाचं ॥

શ્લોકાર્થ

પૃથ્વી ઉપર રત્નસમાન હે રાજન્, લક્ષ્મી વ્યભિચારિણી સ્ત્રીની જેમ સ્વેચ્છાચારિણી છે, તે માટે જેમ ભ્રમર ચંપકકલિકાને ના ઇચ્છે તેમ કુલટા સ્ત્રી જેવી લક્ષ્મીનો કોણ

તમ પુરુષ આશ્રય કરે ? તેથી આપે કહેલા પદાર્થોમાંથી કોઈપણ પદાર્થનું મારે યોજન નથી, તે છતાં હું આપની પાસે બીજી કોઈ વસ્તુની યાચના કરું છું. ॥ ૧૭૪ ॥

निवेशिता ये नरकेषु नारका इवाङ्गिनो गुप्तिषु सन्ति ते विभो ।
विमुञ्च तानित्थमुदीर्य तस्थुषि व्रतीश्वरेऽभाषत भूभृता पुनः ॥ १७५ ॥

पुनः प्रभुयाच्ञोपरि भूभृता भूमीन्द्रोऽभाषत । कस्मिन् सति । इत्थममुना प्रकारेण दीर्य उक्त्वा याचनां कृत्वा व्रतीश्वरे सूरीन्द्रे तस्थुषि स्थिते सति मौनमवलम्बमाने ति । इत्थं कथम् । हे साहे, नरकेषु दुर्गतिषु नारका इव ते तव गुप्तिषु कारागारेषु ये ङ्गिनः प्राणिनो जना निवेशिताः क्षिप्ताः सन्ति तान् विमुञ्च स्वैरचारिणो मुत्कलान् ह ॥ इति गुरोर्बन्दिमोचनार्थं याचना ॥

શ્લોકાર્થ

હે બાદશાહ, નરકોમાં જેમ નારકો રહેલા છે તેમ આપના કારાગારમાં જે બંદીજનો રહેલા છે, તેમને મુક્ત કરો, આમ કહીને આચાર્યદેવ મૌન રહ્યા ત્યારે અકબરબાદશાહ બોલ્યા. ॥ ૧૭૫ ॥

पृषत्सपत्नैरिव वन्यजन्तवः शकुन्तपोता इव वा शशादनैः ।
विसारचारा इव देव धीवरैरमीभिरुद्वेगमवापिता जनाः ॥ १७६ ॥

हे देव, भट्टारक, अमीभिः कारागारस्वामिभिः अन्यायाजन्यकारिभिः मृदांसंमंनाः प्रजा लोकाः उद्वेगं संतापमकराकरदण्डादिकरणैर्महोपद्रवमवापिता लम्भिताः । कैरिव । पृषत्सपत्नैरिव । यथा पृषतां मृगविशेषाणां सपत्नैः प्रत्यर्थिभिः केसरिभिः । 'पृषत्किशोरी कुरुतामसंगतम्' इति नैषधे । वन्या वने भवाः मृगशशशम्बरादयो जन्तवः प्राणिनः काननसत्त्वाः संताप्यन्ते । पुनः कैरिव । शशादनैरिव । यथा श्येनैः शकुन्तानां विहंगमानां पोता बालाः शकुन्ताः पोताश्च लघुक्षुद्रपक्षिण उद्विज्यन्ते । 'श्येनः पत्री शशादनः' इति हैम्याम् । तथा च—'नभसि महसां ध्वान्तध्वांक्षप्रमापणपत्रिणामिह विहरणैः श्वेतौ पातौ रथैरथ धारयन् । शशविशसनत्रासादाशामयावरमां शशी तदभिगमनात्ताराधारापतैरुदडीयत ॥' इति नैषधे । पुनः धीवरैरिव । यथा कैवर्तैर्विसारचारा मत्स्यगणा उद्वेगं प्राप्यन्ते । 'विसारः शकली शल्की शम्बरोऽनिमिषस्तिमिः' इति हैम्यां मीननामानि ॥

શ્લોકાર્થ

હે દેવ, જેમ કેશરીસિંહોથી હરણ આદિ વનચર જીવો સંતાપ પામે, સિંચાણાઓ વડે પક્ષીઓના બચ્ચાઓને ઉપદ્રવ થાય તથા મચ્છીમારો વડે માછલાઓના સમૂહો

संतमसमन्धकारं भिन्दन्ति निर्दलयन्ति । च पुनः साला: सर्जजातीयाः पादपाः पचेलिमानि फलानि दिशन्ति यच्छन्ति । तथा यार्धेः समुद्रस्य पत्न्यः नद्यो वापोऽपि पयःप्रवाहान पानीयपूरान् वहन्ति । उत्प्रेक्ष्यते- निखिलानां जगतां समस्तजन्तुजातानां या च उपकारः समीहितकरण तत्र एका अद्वितीया निबद्धा रचिता कक्षा स्वीकारो यैस्तादृशैरेभिरभ्रा- दिपदार्थैः सूरिभिर्वा वसुधा पृथ्वी विश्वंभरा रत्नगर्भा बभूव रत्नानि मणयो रत्नपुरुषा वा गर्भे मध्ये यस्याः तादृशी जातेव । रत्नगर्भेत्यभिधानमेभिर्भूमेरभूदिव ॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

શ્લોકાર્થ

અહો, આચાર્યની પરોપકારરસિકતા તો જુઓ, ખરેખર ? ઉત્તમ પુરુષોનો વ્યવસાય જ પરોપકાર માટે હોય છે, તે વાત સર્વથા સત્ય છે. જુઓ, ચન્દ્ર પોતાની કળાઓ વડે વિશ્વને ઉજ્વળ કરે છે, મેઘ જલધારા વડે પૃથ્વીને તૃપ્ત કરે છે અર્થાત્ ખુશ કરે છે, શેષનાગ મસ્તક વડે પૃથ્વીને ધારણ કરે છે, ચિંતામણિ રત્ન મનુષ્યોની દરિદ્રતાને હણે છે, ચંદનવૃક્ષ પોતાની સુવાસથી દિશાઓને સુવાસિત કરે છે, સૂર્ય જગતનાં અંધકારને ભેદે છે, વૃક્ષો મનુષ્યોને પરિપકવ ફળો આપે છે, તેમજ નદીઓ જલપ્રવાહને વહન કરે છે. ખરેખર, જગતનો ઉપકાર કરવામાં પોતાની કક્ષા બાંધી છે એવા આ પદાર્થો અને આચાર્યશ્રી સમાન સત્પુરુષો વડે જ પૃથ્વી રત્નગર્ભા છે. ॥ ૧૮૩ ॥ ૧૮૪ ॥ ૧૮૫ ॥

शशंस साहिर्जनयन्ति मन्मनोविनोदमेते विबुधा इव प्रभो ।
अमून्परं नाहमवैमि बिभ्रतः शमीद्रुमान्वह्निमिवार्तिमन्तरा ॥ १८६ ॥

साहिरकब्बरः शशंस कथयति स्म । हे प्रभो, एते विहंगमा मन्मनोविनोदं मम मनसश्चित्तस्य विनोदं क्रीडां जनयन्ति । के इव । विबुधा इव । यथा पण्डिता विविधशास्त्रगोष्ठीकाव्यादिरसैः मनोविनोदमुत्पादयन्ति । यदुक्तम्—'गीतशास्त्रविनोदेन कालो गच्छति धीमताम्' इति । परं पुनरहममून विहगान अन्तरा मनोमध्ये अर्ति पीडाश्चितां वा बिभ्रतोधारयतो नावैमि न जाने । कानिव । शमीद्रुमानिव । यथा शमीवृक्षाः 'खेजडी' इति प्रसिद्धाः अन्तरा मध्ये वह्निमनलं बिभ्रति । 'शमीमिवाभ्यन्तरलीनपावकाम्' इति रघुवंशे ॥

શ્લોકાર્થ

અકબરબાદશાહે કહ્યું કે: 'હે પ્રભો, આ પક્ષીઓ પંડિતોની જેમ મારા મનને આનંદ આપનારાં છે. પરંતુ શમી (ખેજડી) ના વૃક્ષમાં રહેલા અગ્નિની જેમ તેઓના મનની પીડા હું જાણતો નથી. ॥ ૧૮૬ ॥

शापेन कस्यापि मुनेरिवानिशं निरुध्यमाना विविधाः खगा मया ।
निर्मुक्तिभाजो भवदीयभाषितैरेते स्वतंत्र विचरन्तु सत्वरम् ॥ १८७ ॥

हे प्रभो, एते विविधा नानाजातीया अनेकजातिजन्मानो मयूरशुकसारिकाकाकपिकचकोरप्रमुखाः खगाः विहंगमाः भवदीयैः श्रीमत्संबन्धिभिः भाषितैः कथितैः निर्मुक्तिं बन्धनं परेभ्यो मोक्षं भजन्तीति निर्मुक्तिभाजः मया विमुक्ताः सन्तः सत्वरं शीघ्रं स्वतंत्र स्वेच्छया विचरन्तु सुखं स्वैरमितस्ततो व्रजन्तु विदिशां मनोभिलषितां वा वृत्तिं कुर्वन्तु । खगाः किं क्रियमाणाः । मया अनिशं निरन्तरं निरुध्यमानाः पञ्जरादिषु प्रक्षिप्य संरक्ष्यमाणाः रोधं प्राप्यमानाः । उत्प्रेक्ष्यते—कस्यापि कोपनस्य दुर्वासःप्रमुखस्य कस्यचिदनिर्दिष्टनाम्नो मुनेस्तापसस्य आक्रोशवाक्येनेव अनिष्टवद्रसेत ॥

श्लोकार्थ

હે પ્રભો, દુર્વાસાઆદિ કોઇ ક્રોધી તાપસ વડે અપાયેલા શાપની જેમ મારા વડે પાંજરામાં કેદ કરાયેલાં પક્ષીઓને આપનાં વચનથી હું બંધનમુક્ત કરું છું. ભલે, તેઓ સત્વરે સ્વેચ્છાપૂર્વક વિચરો. ॥ १८७ ॥

भास्वत्करा इव सुदूरभुवः समेता
गृह्णीत दन्तिहयहेमसुखं न किंचित् ।
तेन प्रसाद्य किमपि स्वविधेयमेष
प्राप्यः कृतार्थपदवीमिति भूभुजोचे ॥ १८८ ॥

भूभुजा साहिना इत्यमुना प्रकारेण ऊचे कथ्यते स्म । इति किम् । हे श्रीसूरयः, यूयं सु अतिशयेन दूरभुवः दविष्ठस्थानाद्गन्धारपुरान्मदाकारणवशात्समेताः इह पादावधारिताः । के इव । भास्वत्करा इव । यथा सूर्यकिरणा अतिदूराद्दशाधिकाष्टयोजनशतस्थायुकार्कमण्डलादायान्ति । अथ वा गमनानन्तरं मया प्रदीयमानं दन्तिनो मदोद्धुरगन्धसिन्धुराः, हया जात्यानेकजातीयोत्तुङ्गतुरंगमाः, हेम स्वर्णम्, तत्प्रमुखं तदादिकं किंचिन्न गृह्णीत नादध्वम् । तेन कारणेन किमपि स्वविधेयमात्मीयकार्यं प्रसाद्य प्रसन्नीभूय कथयित्वा एषोऽहं कृतार्थपदवीं कृतकृत्यतां प्राप्यो लम्भयितव्यः ॥

श्लोकार्थ

'હે પ્રભો, જેમ સૂર્યનાં કિરણો આઠસો દશ યોજન રૂપ અતિ દૂર પ્રદેશથી આવે છે તેમ મારા વડે બોલાવાયેલા આપ અતિ દૂર દેશથી પધારેલા છો છતાં ગજ, અશ્વ,

संतमसमन्धकारं भिन्दन्ति निर्दलयन्ति । च पुनः साल्राः सर्वजातीयाः पादपाः पक्वेलिमानि फलानि दिशन्ति यच्छन्ति । तथा वार्धेः समुद्रस्य वशाः पन्यो नद्योऽपि पयःप्रवाहान पानीयपूरान वहन्ति । उत्प्रेक्ष्यते- विश्वेषां जगतां समस्तजन्तुजातानां या य उपकारः समीहितकरणं तत्र एका अद्वितीया निबद्धा रचिता कक्षा स्वीकारो यैस्तादृशैरेभिश्चन्द्रादिपदार्थैः सूरिभिर्वा वसुधा पृथ्वी विश्वंभरा रत्नगर्भा बभूव रत्नानि मणयो रत्नपुरुषा वा गर्भे मध्ये यस्याः तादृशी जातेव । रत्नगर्भेत्यभिधानमेभिर्भूमेरभूदिव ॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

શ્લોકાર્થ

અહો, આચાર્યની પરોપકારરસિકતા તો જુઓ, ખરેખર ! ઉત્તમ પુરુષોનો વ્યવસાય જ પરોપકાર માટે હોય છે, તે વાત સર્વથા સત્ય છે. જુઓ, ચન્દ્ર પોતાની કળાઓ વડે વિશ્વને ઉજ્વળ કરે છે, મેઘ જલધારા વડે પૃથ્વીને તૃપ્ત કરે છે અર્થાત્ ખુશ કરે છે, શેષનાગ મસ્તક વડે પૃથ્વીને ધારણ કરે છે, ચિંતામણિ રત્ન મનુષ્યોની દરિદ્રતાને હણે છે, ચંદનવૃક્ષ પોતાની સુવાસથી દિશાઓને સુવાસિત કરે છે, સૂર્ય જગતનાં અંધકારને ભેદે છે, વૃક્ષો મનુષ્યોને પરિપક્વ ફળો આપે છે, તેમજ નદીઓ જલપ્રવાહને વહન કરે છે. ખરેખર, જગતનો ઉપકાર કરવામાં પોતાની કક્ષા બાંધી છે એવા આ પદાર્થો અને આચાર્યશ્રી સમાન સત્પુરુષો વડે જ પૃથ્વી રત્નગર્ભા છે. ॥ ૧૮૩ ॥ ૧૮૪ ॥ ૧૮૫ ॥

नगांग साहिर्जनयन्ति मन्मनोविनोदमेते विबुधा इव प्रभो ।
अमून्परं नाहमवैमि बिभ्रतः शमीद्रुमान्वह्निमिवार्तिमन्तरा ॥ १८६ ॥

साहिरकब्बरः सूरीन कथयति स्म । हे प्रभो, एते विहंगमा मन्मनोविनोदं मम मनसश्चित्तस्य विनोदं क्रीडां जनयन्ति । के इव । विबुधा इव । यथा पण्डिता विविधशास्त्रगोष्ठीव्याख्यादिभिः मनोविनोदमुत्पादयन्ति । यदुक्तम्—'गीतशास्त्रविनोदेन कालो गच्छति धीमताम्' इति । परं पुनरहममून विहगान अन्तरा मनोमध्ये अर्ति पीडाऽपिचर्तां वा विमनोधारयतो नावैमि न जाने । कानिव । शमीद्रुमानिव । यथा शमीवृक्षाः 'खेजडी' इति प्रसिद्धाः अन्तरा मध्ये वह्निमनलं बिभ्रति । 'शमीमिवाभ्यन्तरलीनपावकाम' इति रघुवंशे ॥

શ્લોકાર્થ

અકબરબાદશાહે કહ્યું કે: 'હે પ્રભો, આ પક્ષીઓ પંડિતોની જેમ મારા મનને આનંદ આપનારાં છે. પરંતુ શમી (ખેજડી) ના વૃક્ષમાં રહેલા અગ્નિની જેમ તેઓના મનની પીડા હું જાણતો નથી. ॥ ૧૮૬ ॥

शापेन कस्यापि मुनेरिवानिशं निरुध्यमाना विविधाः खगा मया ।
निर्मुक्तिभाजो भवदीयभाषितैरेते स्वतंत्र विचरन्तु सत्वरम् ॥ १८७ ॥

हे प्रभो, एते विविधा नानाजातीया अनेकजातिजन्मानो मयूरशुकसारिकाकाकपिकचकोरप्रमुखाः खगाः विहंगमाः भवदीयैः श्रीमत्संबन्धिभिः भाषितैः कथितैः निर्मुक्तिं बन्धनं परेभ्यो मोक्षं भजन्तीति निर्मुक्तिभाजः मया विमुक्ताः सन्तः सत्वरं शीघ्रं स्वतंत्र स्वेच्छया विचरन्तु सुखं स्वैरमितस्ततो व्रजन्तु विशिष्टां मनोभिलषितां वा चर्णि कुर्वन्तु । खगाः किं क्रियमाणाः । मया अनिशं निरन्तरं निरुध्यमानाः पञ्जरादिषु प्रक्षिप्य संरक्ष्यमाणाः रोधं प्राप्यमानाः । उत्प्रेक्ष्यते—कस्यापि कोपनस्य दुर्वासःप्रमुखस्य कस्यचिदनिर्दिष्टनाम्नो मुनेस्तापसस्य आक्रोशवाक्येनेव अनिष्टवद्वसेत ॥

શ્લોકાર્થ

હે પ્રભો, દુર્વાસાઆદિ કોઇ ક્રોધી તાપસ વડે અપાયેલા શાપની જેમ મારા વડે પાંજરામાં કેદ કરાયેલાં પક્ષીઓને આપનાં વચનથી હું બંધનમુક્ત કરું છું. ભલે, તેઓ સત્વરે સ્વેચ્છાપૂર્વક વિચરો. ॥ ૧૮૭ ॥

भास्वत्करा इव सुदूरभुवः समेता
गृह्णीत दन्तिहयहेममुखं न किंचित् ।
तेन प्रसाद्य किमपि स्वविधेयमेष
प्राप्यः कृतार्थपदवीमिति भूभुजोचे ॥ १८८ ॥

भूभुजा साहिना इत्यमुना प्रकारेण ऊचे कथ्यते स्म । इति किम् । हे श्रीसूरयः, यूयं सु अतिशयेन दूरभुवः दविष्ठस्थानाद्गन्धारपुरान्मदाकारणवशात्समेताः इह पादावधारिताः । के इव । भास्वत्करा इव । यथा सूर्यकिरणा अतिदूराद्दशाधिकाष्टयोजनशतस्थायुकार्कमण्डलादायान्ति । अथ वा गमनानन्तरं मया प्रदीयमानं दन्तिनो मदोद्धुरगन्धसिन्धुराः, हया जात्यानेकजातीयोत्तुङ्गतुरंगमाः, हेम स्वर्णम्, तत्प्रमुखं तदादिकं किंचिन्न गृह्णीत नादध्वम् । तेन कारणेन किमपि स्वविधेयमात्मीयकार्यं प्रसाद्य प्रसन्नीभूय कथयित्वा एषोऽहं कृतार्थपदवीं कृतकृत्यतां प्राप्यो लम्भयितव्यः ॥

શ્લોકાર્થ

'હે પ્રભો, જેમ સૂર્યનાં કિરણો આઠસો દશ યોજન રૂપ અતિ દૂર પ્રદેશથી આવે છે તેમ મારા વડે બોલાવાયેલા આપ અતિ દૂર દેશથી પધારેલા છો છતાં ગજ, અશ્વ,

સુવર્ણ આદિ કંઈપણ ગ્રહણ કરતા નથી તો મારા ઉપર કૃપા કરીને ખાસ આપના માટે કંઈપણ ગ્રહણ કરીને મને કૃતકૃત્ય બનાવો;' આ પ્રમાણે બાદશાહે કહ્યું ત્યારે ॥ ૧૮૮ ॥

सम्यग्विमृश्य गुरुणा निजभूमिभर्तु-
रामुष्मिकैहिकसुखप्रतिभूभविष्णुः ।
क्षीराब्धिसूनुरिव पर्युषणाष्टसंख्य-
घस्रेष्वमारिमवनीरमणाद्ययाचे ॥ १८९ ॥

गुरुणा हीरविजयसूरिणा सम्यक् चित्तावधानदानपूर्वकं विचारयित्वा अवनीरमणात्स्वस्मादिपार्श्वात्पर्युषणायाः सांवत्सरिकपर्वणः वसुमिता अष्टसंख्या प्रमाणं येषां तेऽष्टसंख्या घस्रा वासरास्तेषु अमारिं जगज्जीवाभयप्रदानं ययाचे अभ्यर्थयामासे । का इव । क्षीराब्धिसूनुरिव । यथा केनचित्पुंसा वदान्यनृपपार्श्वात्पाथोधिनन्दना श्रीर्याच्यते । किंलक्षणाममारिम् । निजस्य सूरेरात्मनः भूमिभर्तुरकब्बरस्यात्मनश्च आमुष्मिकं स्वर्गापवर्गभवं तथा ऐहिकं पुत्रकलत्रधनधान्यभाण्डागारिकसार्वभौमादिपदवीसंभवं च यत्सुखं साते तयोः प्रतिभूभविष्णुः साक्षिणीभवनशीला ॥

श्लोकार्थ

જેમ કોઈ પુરુષ, દાનેશ્વરી પાસે લક્ષ્મીની યાચના કરે તેમ હીરવિજયસૂરિજીએ સમ્યક્પ્રકારે વિચારીને પોતાના અને રાજાના આ.લોક–પરલોકના સુખ માટે સમર્થ સાંવત્સરિકપર્વરૂપ પર્યુષણાના આઠ દિવસોમાં દેશના જીવોને અભય આપવારૂપ 'અમારિ'ની યાચના કરી. ॥ ૧૮૯ ॥

उद्वेल्लितातिरिक्तपापपयोधी-
न्वीक्ष्य प्रभून्हृदि चमत्कृतिमादधानः ।
चत्वार्यहान्युपरि सन्तु भवद्दत्तानां
चूलावदत्र मम तं नृप इत्यवादीत् ॥ १९० ॥

नृपः साहिस्तं सूरिं प्रति इत्यवादीत् इदं वदति स्म । इति किम् । हे प्रभो, भवद्भिर्दत्तानां श्रीमत्पार्श्वितानां पर्युषणाष्टदिनानामुपरि अधिकानि मम पुण्यार्थं चत्वारि प्रवराणि दिनानि सन्तु भवन्तु । किंवत् । चूलावत् । यथा दशवैकालिकादिकानां ग्रन्थानां विस्तारवतामुपरि चूला भवति, यथा वा गजदन्तसदृशयोजनप्रमाणलक्षणमेरुपर्वतानामुपरि चूलिका भवति, तथैव वासराः श्रीमद्दत्तेभ्यो दिनेभ्योऽप्यधिका भवन्तु ।

मृतः किं कुर्वाणः । तेषां कृपभूपीत्यमतिवाग्य उद्वेल उच्छलन्। उद्वेलता मर्यादा अतिक्रमि स्फुरितः । प्रतिग्रामं समवायां शालीनां प्रत्यस्तमस्तवाक्षितां प्राणिनामुपरि कृपा हृदयोद्भवः महतः पयोधिः समुद्रो येषां तादृशाभ्यस्त सीरसूरीभ्योऽपि दशा समस्तानि यत्र प्रधानांशेयां येषां सर्वप्राणिषु करुणायाशिनाम एव महतां महानुभावा पर्युषणापर्वम् । आ सामस्त्येन सर्वाङ्गीणानुपहृतोपाक्षस्यदुग्धेन हृदयानः विधातः ॥

भावार्थ

येनानुं उल्लंघन करनार सर्वहितरत्नाकररूप समुद्र जेवा आचार्यने जोई ने हृदयमां आश्चर्य पामता राजाओ आ प्रमाणे कहुं: 'मारा पुण्य माटे आपना पर्युषणाना आठ दिवस उपर अधिक मारा चार दिवस हो! जेम दशवैकालिक आदि शास्त्रोनी उपर चूलिका-शिखा होय तेम शिखारूपे चार दिवस अधिक अमारि प्रवर्तन हो! ॥ १९० ॥

प्रारभ्यमेव–रुतमोदनमीं नमीश
यावत्समस्य बहुलेतरपक्षिता स्यात् ।
तावत्परस्तु गुरुमद्विगणाग्रिमोऽसौ-
जीवातुनेव भवतां वचसेत्युदित्वा ॥ १९१ ॥

स्याद्वाङ्कितं फलगुहन्मितसागराणां
विश्वद्विविश्वगविहाम्बुनवारिमाणम् ॥
अम्भोनभोवननभूमदमारिफर्दं
प्राहापि तेन गुरवे फुरमानपट्टम् ॥ १९२ ॥

तेनाकब्बरस्याहिना स्याद्वाङ्कितं निजनामकलितम्, तथा फलगुहन्मितसागराणां फलस्यापधयाः सर्वाः तैर्मितानां प्रमाणीकृतानां प्राद्वादशसंख्याकानां सागराणां दिवसानाम्, तथा अम्भसां पानीयानाम्, तथा नभसाम् । विश्वपाणामित्यर्थः । तथा वनानामुपलक्षणात्जनपदनगरपुरग्रामाणां ये तत्रभवः अम्भसा मत्स्यकच्छपादयः नभसा मयूरशुककोकिलादयः वनचराः शशशम्बरहरिणादयः ग्रामादीनां महिषमेषादयः तेषां जीवानाममारिः जीवरक्षा-रूपतया तत्सर्वं तदर्थमपि स्फुरन्मानानां यादिनामसूद्राङ्कितलेखविशेषाणां षट्कं गुरवे हीरविजयसूरये प्राहापि प्रदत्तम् । किं कुर्वन् । विचित्राणि विचित्राण्यालेख्यानि यत्र रूप्या स्फुरत्कर्पूरलिपा गुणस्य काञ्चनस्य । अथ या विचित्रा मनोज्ञा चित्रा विस्मय-कारिणी । अथ या विचित्रा नानाप्रकारा रुचिः कान्तिर्यस्य तादृशस्य काञ्चनस्य कनकस्य व्यात्रिमाणं मनोहरतां बिभ्राणम् । इमं किं कृत्वा । इत्यमुना प्रकारेणोदित्वा कथयित्वा । इति किम । त्रिलोकस्य त्रिभुवनस्य जीवातुना जीवनौषधिनेव । आकाशेन तथा ऊर्ध्वलोकः,

विलादिना अधोलोकः, भूमिर्मध्यमलोकः, इति त्रिलोकी जाताः। भवतां श्रीपूज्यानां वचसा अङ्गिगणा जन्तुव्रजाः तावत्तावन्तं समयं सुखं सातेन चरन्तु पर्यटयन्तु भक्षयन्तु वा यदृच्छया । 'चर गतिभक्षणयोः' अर्थत्वात् । किं यावत् हे शमीश उपशमवतामवतंस, मेचकनभोदशमीमारभ्य श्रावणबहुलदशमीदिनमादौ कृत्वा इदं तु गुर्जरमण्डलानुगतं वचः अन्यदेशापेक्षया तु भाद्रपदकृष्णदशमी स्यादिति श्रावणकृष्णदशमीं प्रथमं संस्थाप्य यावत यावता कालेन नभस्य भाद्रपदमासस्य बहुलेतरा शुक्ला अथ वा बहुलः कृष्णपक्षः तस्मादितरोऽन्यः शुक्लपक्षस्तस्य षष्ठिका षष्ठी तिथिः स्याद्भवेत ॥ युगलम् ॥

श्लोकार्थ

'श्रमणोना स्वामी हे शमीश, आपना वचनथी गुर्जरदेशनी अपेक्षाओ श्रावण वद अने मरुदेश आदि अन्यदेशोनी अपेक्षाओ भादरवा वद दशमीथी प्रारंभीने भादरवा सुद छठ सुधी माछला, काचबा आदि जलचर जीवो, मृग, हरिण आदि स्थलचर अने शुक, सारिका आदि खेचर जीवो आ प्रकारे त्रणेलोकना जीवो 'संजीवनी' औषधिसमान अभयरूप 'अमारि' वडे सुखपूर्वक स्वतंत्रपणे विचरण करो.' आ प्रमाणे कहीने अकबर बादशाहे पोतानां नामथी अंकित (बादशाहनी महोर छाप युक्त) विचित्र प्रकारनी कांतिवाळा सुवर्णाक्षरनी सुचारुता धारण करनारा 'बार दिवसनी अमारि प्रवर्तना' रूपनां छ फरमान आचार्यदेवने सुप्रत कर्या. ॥१९१ ॥ १९२ ॥

व्यक्तिर्यथा प्रथममार्प्यत गुर्जराणां
सौराष्ट्रमण्डलफतेपुरदिल्लिकानाम् ।
द्वैतीयिकं सदजमेरुकृते तृतीयं
तुर्यं पुनर्निखिलमालवमण्डलस्य ॥ १९३ ॥

श्री लाभ लाभपुर युङ्मुलतान नाम-
नीघ्रद्वयस्य कुसुमाशुग बाण संख्यम् ।
षष्ठं तु रक्षणकृते स्वसवेशदेशे
तत्साधुसिन्धुरसना रजनीधरस्य ॥ १९४ ॥

तेषां षण्णामपि फुरमानानां व्यक्तिः पृथक् पृथक् कथं यथेति ग्रन्थकृता प्रोच्यते । प्रथमं फुरमानं यामनाम्नोः संस्काराभावः । क्वचिल्लिख्यते क्वचनापि न । तेनात्रापि संस्कारो न कृतः । इति गुर्जराणां धरित्रीमण्डलस्य । सु शोभनो भरतमार्धभौमप्रदत्तदेयदेशनामत्वात् राष्ट्रः, सुराष्ट्रः, सुराष्ट्रः एव सौराष्ट्र इति सौराष्ट्र एव मण्डलः । अथ वा सौराष्ट्र

नाम्नो युगादिदेवनन्दनस्य मण्डलो देशः सौराष्ट्रमण्डलः । तथा पत्तेपुरं साहिराजधानी तदाश्रयेण मेवातमण्डलमागतम् । तथा दिल्लिका दिल्लीनामनगरी तत्कथनेन तत्पार्श्ववर्तिनोऽन्येऽपि मण्डलाः समायाताः । एतेषां मण्डलानां द्वितीयमेव द्वितीयिकम् । स्वार्थे इकण् । तथा सन् प्रधानो योऽजमेरुदेशः तेन धनयकोटीकामरुस्थलीनागपुरादिदेशा लभ्यन्ते । तत्कृते तदर्थं तृतीयम् । पुनर्निखिलः समग्रोऽपि मालवमण्डलोऽवन्तिदेशास्तस्य । तद्ग्रहणेन निखिलापि दक्षिणदिक् तुर्यं चतुर्थम् । तथा श्रिया लक्ष्म्या लाभः प्राप्तिर्यत्र तादृशेन लाभपुरेण लाभपुरदेशेन पञ्चापनाम्ना । मण्डलेनेत्यर्थः । तन्समीपस्था अपि तद्ग्रहणेन ज्ञेयाः । पुनरुक्तीति तादृक् मुलताननामा नीवृज्जनपदः तयोर्द्वयमुभमुलतानादिभेदाणुग्मं तस्य कुसुमाशुगः स्मरस्तस्य बाणाः शरास्तेषां संख्या यस्य । पञ्चममित्यर्थः । पुनः साधुषु मुनिषु सिन्धुः समुद्रः स एव रसना मेखला यस्या सा पृथ्वी तस्या रजनीश्वरश्चन्द्रः तस्य । एतावता यतिराजस्य हीरसूरेः स्वस्यात्मनः सवेशदेशे समीपे रक्षणकृते कदाचित्कस्याप्याकस्मिकागतस्य प्रत्ययकृते दर्शनार्थं स्वपार्श्वे स्थापनार्थं षष्ठं स्फुरमानमार्प्यत अर्पितम् ॥ युग्मम् ॥ इति पर्युषणाद्वादशदिनामारिफुरमानप्रदानम् ॥

श्लोकार्थ

તે છ ફરમાનો કયા કયા દેશસંબંધી હતાં, તેનું વર્ણન કરતાં ગ્રંથકાર કહે છે કે: (૧) ગુર્જરદેશના ગ્રહણથી સૌરાષ્ટ્રદેશ સંબંધી. (૨) બાદશાહની રાજધાની ફતેહપુરને આશ્રયીને રહેલા મેવાડ અને દિલ્હી તથા તેની સમીપમાં રહેલા અન્ય દેશસંબંધી. (૩) અજમેર, કામરૂ, નાગપુર, સ્થલી પ્રદેશ આદિ સંબંધી (૪) સમસ્ત માનવદેશ સંબંધી (૫) લાભપુર-પંજાબ અને મુલતાન આદિ દેશ સંબંધી અને (૬) છઠું ફરમાન સાધુઓનાં ચન્દ્રસમાન શ્રી હીરવિજયસૂરિજીને પોતાની પાસે રાખવા માટે અર્પણ કરવામાં આવ્યું. આ રીતે છયે ફરમાનો તે તે દેશોમાં મોકલવામાં આવ્યાં. ॥ ૧૯૩ ॥ ૧૯૪ ॥

नैकक्रोशमितं न दृग्विषयभावपारं पयोराशिव-
त्क्रीडत्कुञ्जरवाजिराजिवनितामर्त्यव्रजभ्राजितम् ।
नानानीडजमीननीरभरितं तड्डामराख्यं सर-
स्तेभ्योऽदत्त निषिद्धमीननिधनं तद्विज्ञवाग्भिर्नृपः ॥ १९५ ॥

नृपोऽकब्बरस्तेषां सूरीणां विज्ञाः पण्डितशान्तिचन्द्रगणयस्तेषां वाग्भिः डामरसरो मत्स्यपीडाप्युपदर्शकश्लोकोक्तियुक्तिभिः निषिद्धं निवारितं मीनानां मत्स्यानां निधनं वधो यत्रैवंविधं तत्स्वयं साहिना खानितत्वान्महत्तया प्रसिद्धं डामर इत्याख्या नाम यस्य तादृशं सरो महातटाकं तेभ्यो हीरविजयसूरिभ्यः अदत्त ददिवान् । किंभूतम् । नैकं बहवः

कारणादेषामनुचराणां यावनानाममारिर्जीवदया न रोचते न स्वदते । लुब्धकानिवेत्यर्थः जीवानुकम्पा न प्रीणाति इत्यर्थः । केन । चन्द्रचन्द्रिकेव । यथा चन्द्रस्य सुधांशोः चन्द्रिका कौमुदी मलिम्लुचानां चौराणां न रोचते । दन्तानामपि चन्द्रिका स्यात् । यथा 'दशनचन्द्रिकया व्यवभासितम्' इति रघौ प्रोक्तमास्ते । तन्निरासार्थं चन्द्रचन्द्रिकेति ग्रहणमत्र ॥

શ્લોકાર્થ

'હે ગુરુદેવ ! મારાં સર્વે સેવકો રાક્ષસોની જેમ માંસાહારી છે, તેથી જેમ ચોર લોકોને ચન્દ્રની ચન્દ્રિકા ન ગમે, તેમ તેઓને આવી જીવદયા ગમતી નથી. ॥ ૧૯૯ ॥

शनैः शनैस्तेन मया विमृश्य प्रदास्यमानामथ सर्वथैव ।
दत्तामिवैतामवयान्तु यूयममारिमन्तर्महतेव कन्या ॥ २०० ॥

हे पूज्याः, यस्माज्जीवदया मुद्गलानां म्लेच्छानां न रोचते तेन कारणेन त्रिकरणशुद्धयैव दानाभिप्रायेण विमृश्य अमारिप्रदानयोग्यदिवसादीनां विचारं विधाय शनैः शनैर्मन्दं मन्दं मस्तकैरिव दिनैः प्रदास्यमानामेतां श्रीमदुक्काममारिं जीवपालनरूपां सर्वथा सर्वप्रकारेणैव यूयमन्तश्चित्ते दत्तामेवावयान्तु जानन्तु । कामिव । कन्यामिव । यथा महता उत्तमेन । 'अमोघा महतां वाणी' इति वचनात् । तथा च 'कूर्मकुलाचलफणिपतिविधृतापि चलति वसुधेयम् । प्रतिपन्नमचलमनसां न चलपुंसां युगान्तेऽपि ॥' इत्यपि वचनाच्च प्रदास्यमानां स्वयं मनसि कल्पितां कथितां वा दत्तामिव ज्ञायतेऽवश्यम् ॥ इति गुरोः पुर इत्यग्रे जीवामारिप्रदायकथनम् ॥

શ્લોકાર્થ

હે પૂજ્ય, તે માટે મેં અમારિ પ્રદાનના દિવસોનો વિચાર કરીને, ધીમે ધીમે આપે કહેલી 'અમારિ' આપના હૃદયમાં, ઉત્તમ પુરુષોનાં કન્યાવાગ્દાનની જેમ સર્વપ્રકારે આપેલી છે, એમ જાણજો: કારણ કે મહાપુરુષોની વાણી અમોઘ હોય છે.' વળી, કાચબો, મેરૂ અને શેષનાગ વડે ધારણ કરાયેલી પૃથ્વી પણ કોઈ અવસરે ચલિત થાય પરંતુ ઉત્તમ પુરુષોનાં આપેલા વચનો યુગાન્તે પણ ચલિત થતાં નથી. ॥ ૨૦૦ ॥

प्राग्वत्कदाचिन्मृगयां न जीवहिंसां विधास्ये न पुनर्भवद्वत् ।
सर्वेऽपि सत्त्वाः सुखिनो वसन्तु स्वैरं रमन्तां च चरन्तु मद्वत् ॥ २०१ ॥

हे गुरो, अहं कदाचित् कस्मिन्नपि समये मृगयामाखेटकं न विधास्ये । किंवत् । प्राग्वत् । यथा पूर्वं [illegible] जीवहिंसां

निरपराधजन्तुजातजन्मसुखो कथं न करिष्ये। किंच। भगवन्। यथा भवन्तः कदापि मृ-
गयां न कुर्वन्ति, अथ सर्वप्रकारैरपि निरपराधप्राणिनिर्दयवधं नैव न
विदधते, अहं तु दृष्टान्तीभावादभ्यासीभवनेन तथापि निरपराधप्राणिवधं
न विधास्ये। अत्र मृगयाप्रकारवधनिषेधानन्तरं सर्वे समस्ता अपि प्राणाः जन्तवः
स्वस्य स्वस्य स्थानादयः मृगादयः प्राणिनः गोमहिषादयश्च सर्वाः प्राणिनः
सुखिनः सौख्यभाजः सन्तु भवन्तु। पुनः स्वैरं स्वेच्छया रमन्तां क्रीडन्तु। तैर्मिः सार्धं
च पुनः स्वैरं चरन्तु भ्रमणसंचरणादि कुर्वन्तु। किंच्चान्यदपि भगवन्। यथाहं सुखी तथैव
स्वैरं रमे स्वेच्छया चाहं चरामि विचरामि च ॥ इति मृगयानिषेधः ॥

श्लोकार्थ

હે પ્રભુદેવ, હું પહેલાંની જેમ ક્યારેય પણ શિકાર કરીશ નહીં, આપની જેમ નિરપરાધી જીવોની ક્યારે પણ હિંસા કરીશ નહીં, વળી મારી જેમ સર્વપ્રકારનાં જીવો સુખપૂર્વક રહો! સ્વેચ્છાપૂર્વક ક્રીડા કરો! અને સ્વતંત્રપણે ભ્રમણ આદિ કરો! ॥ २०१ ॥

प्रागागमे प्राभृतकर्मणां कार्यं मया चिन्तयतेति चित्ते ।
प्रवर्तितामी नवरात्रयामारिः क्षितौ क्रीडनकौतुकेन ॥ २०२ ॥

हे सुरगुरो, क्षितौ पृथिव्यां क्रीडनकौतुकेन क्रीडाकुतूहलेन कृत्वा अमी सर्वजनसाधा-
रणतया दृश्यमाना वा श्रीमद्भवतां आगमनेऽपि प्राभृतकं मया नवरात्रप्रायां नवानां
दिवसानां अमारिः जीवानां वधनिषेधः प्रवर्तिता मया कृता प्रवर्तित-
मिव कारिता प्रवर्तितमपि च। मया किं कुर्वता। यतो जगन्मान्यानां भवादृशानां
मुनीनामागमे आगमनं सम्प्रत्ययमीषि समागमन प्राभृतकं दौकनमिव प्राक् पूर्वं कि
कार्यं विधेयम्। कर्तव्यमित्यर्थः। इत्यमुना प्रकारेण चित्ते स्वमनसि चिन्तयता विचारयता॥
इति नवरात्रामारिप्रदानं पूर्णं ॥

श्लोकार्थ

હે આચાર્યદેવ, પૃથ્વી ઉપર ક્રીડા કરવામાં કૌતુકી એવા મેં જગતપૂજ્ય એવા આપના આગમન સમયે ભેટણાંરૂપ કંઈપણ કરવું જોઈએ, એમ વિચારીને મેં સેવકો દ્વારા રોતના નવ દિવસોમાં આ 'અમારિ પ્રવર્તન' કરાવ્યું હતું. ॥ २०२ ॥

आपाटनगरक्षोणीशक्रेणैव मया इति ।
द्वादशाब्दानामन्तकर्तुं मेगचन्द्रप्रतीतिनुः ॥ २०३ ॥

यथा दफरखानेन स्तम्भतीर्थे प्रमोदतः ।
मुनिसुन्दरसूरीन्दोर्वादिगोकुलसंकटः ॥ २०४ ॥

गुणश्रेणीमणीसिन्धोः श्रीहीरविजयप्रभोः ।
जगद्गुरुरिदं तेन विरुदं प्रददे तदा ॥ २०५ ॥

तदा तस्मिन्नवसरे तेन प्रमुदितेनाकब्बरसाहिना शमदमार्जवमार्दवादीनां गुणानां श्रेण्य एव मण्यो रत्नानि तेषां सिन्धोः समुद्रस्य श्रीहीरविजयाभिधानस्य प्रभोः सूरीन्द्रस्य अयं जगद्गुरुरिदं विरुदं प्रसिद्धिकृन्नामविशेषं प्रददे दीयते स्म दत्तम्। केनेव। आघाटनगरक्षोणीशक्रेणेव। यथाधुना 'आहड' इति प्रसिद्धस्य मेदपाटमण्डलमण्डनस्याघाटनगरस्य क्षोणीशक्रेण भूमीन्द्रेण राणकेन द्वादशसंख्याकानि वत्सराणि यावत् आचाम्लानां तपोविशेषाणां कर्तुः कारकस्य जगच्चन्द्रनाम्नो मनीशितुः सूरिराजस्य तपा इति विरुदं ददे। पुनः केनेव। दफरखानेनेव। यथा स्तम्भतीर्थे तन्नगरनायकेन दफरनाम्ना खानेन यवनाधिपतिना प्रमोदतो हर्षातिशयतः सहस्रावधानिनो मुनिसुन्दरनाम्न सूरीन्दोराचार्यचन्द्रस्य वादिगोकुलसंकट इति विरुदं दत्तम्॥ त्रिभिर्विशेषकम्॥ इति जगद्गुरुविरुदम्॥

શ્લોકાર્થ

જેમ પૂર્વે મેવાડદેશમાં આવેલા "આહડ" નામના નગરનાં રાણાએ બાર વર્ષ પર્યંત આયંબિલતપ કરનારા જગચ્ચન્દ્રસૂરિને "તપા" નામનું બિરૂદ અર્પણ કર્યું હતું, અને સ્તંભન તીર્થના દફરખાન રાજાએ હર્ષથી સહસ્રાવધાની મુનિસુંદરસૂરિજીને "વાદિગોકુલસંકટ" નામનું બિરૂદ અર્પણ કર્યું હતું, તેમ તે અવસરે અત્યંત ખુશ થયેલા અકબરે ગુણરત્નસાગર હીરવિજયસૂરિજીને "જગદ્ગુરૂ"નું બિરૂદ અર્પણ કર્યું.
॥ २०३ ॥ २०४ ॥ २०५ ॥

नीत्वाम्भोकान्वन्दीलोकाञ्श्रीमत्सूरेः पादोपान्ते ।
प्रोज्झांचक्रे क्षोणीशक्रो देहीवांहोव्यूहांस्तीर्थे ॥ २०६ ॥

क्षोणीशक्रोऽकब्बरसाहिः श्रीमान् साहिविहितसंमानदानकुलक्ष्मीकलितो हीरविजयनामा सूरिस्तस्य पादोपान्ते चरणसमीपे नीत्वा आनीय अस्तोकान् बहून् वन्दीलोकान् कारागारनिक्षिप्तजनान् प्रोज्झांचक्रे वन्दीनां निष्करदण्डान् कृत्वा मुत्कलान् मुमुचे स्म। क इव। देहीव यथा मनुष्यस्तीर्थे श्रीशत्रुंजये अन्यतीर्थं वा अंहोव्यूहान् दुरितसंघातान्मुञ्चति निस्तारं भवेत्॥

શ્લોકાર્થ

જેમ ભવ્યજીવો તીર્થસ્થાનમાં પોતાનાં પાપકર્મોથી મુક્ત બને તેમ અકબરે શ્રી હીરવિજયસુરિજીનાં ચરણે લાવીને ઘણા બંદીજનો (કેદીઓ)ને મુક્ત કર્યા. ॥ ૨૦૬ ॥

प्रणम्य ते प्रभोः पदानवीवदन्निदं मुदा ।
मुनीन्द्र नन्दताचिरं सुवर्णसानुमानिव ॥ २०७ ॥

ते वन्दीलोकाः प्रभोर्हीरसूरेः पदान् । पूज्यत्वाद्बहुवचनम् । चरणान्प्रणम्य स्वस्वशिरसा संस्पृश्य मुदा प्रमोदेन कृत्वा इदमेवंविधमवीवदन् अतिशयेन वाढस्वरेण वा वदन्ति स्म । इदं किम् । हे मुनीन्द्र, चिरादस्माकं कारागारनरककुहकनिपातितानामुद्धारकारक त्वं गुरो, चिरं गलितावधिसमयं यावन्नन्दतात् समृद्धिमान् भव जीव चिरस्थायी भव । क इव । सुवर्णसानुमानिव । यथा मेरुगिरिः कल्पवृक्षादिसमृद्धिमांस्तथा शाश्वतस्थायुकोऽस्ति तथा त्वमपि भूयाः ॥ इति वन्दीमोचनम् ॥

શ્લોકાર્થ

તે બંદીજનો હીરવિજયસુરિજીનાં ચરણોને નમસ્કાર કરીને, સ્પર્શ કરીને, હર્ષિત થઈને મોટા સ્વરે બોલ્યા : હે પ્રભો, અંધકૂપસમાન કારાવાસમાંથી અમારો ઉદ્ધાર કરનાર હે મુનીન્દ્ર, આપ ચિરકાળ સમૃદ્ધિવાન બનો ! આપ મેરૂની જેમ દીર્ઘાયુ (શાશ્વતાયુ) બનો ! ॥ ૨૦૭ ॥

उत्थाय निशीथिन्यां प्रभुपार्श्वात्पक्षिणां विमुक्तिकृते ।
डावरसरसि स गतवान्धनविजयं सार्धमादाय ॥ २०८ ॥

सोऽकब्बरसाहिः प्रभुपार्श्वात् श्रीहीरविजयसूरीन्द्रस्य संनिधानादुत्थाय पक्षिणां केलिकुतूहलकृते स्वयंरक्षितानां विविधविहंगमानां विमुक्तिकृते स्वयमेव विमोचनार्थं धनविजयनामानं सूरिसचिवं सार्धं स्वेन सममादाय सूरीणां विम्यार्थं गृहीत्वा डावरनाम्नि सरसि तटाके गतवान् जगाम ॥

શ્લોકાર્થ

અકબર આચાર્યદેવ પાસેથી ઊઠીને ક્રીડાર્થે રક્ષણ કરાયેલા પક્ષીઓને મુક્ત કરવા માટે આચાર્યદેવના પ્રતિનિધિરૂપ ધનવિજય નામનાં શિષ્યની સાથે ડાબર સરોવર તરફ ગયા. ॥ ૨૦૮ ॥

तत्र च व्यतिकरेऽटवीवियद्वारिचारियुवजानिजन्मिनाम् ।
संकथा विरहदाववारिमुग्मालिका इव मिथोऽत्र जज्ञिरे ॥ २१३ ॥

च पुनरमारिः प्रवर्तिता, अथ च सकलसत्त्वानां मिथश्च वार्ता प्रवृत्ता इति चशब्दार्थः । तत्र च व्यतिकरे तस्मिन्नेवामारिप्रवर्तनसमये अत्राकब्बरभूमण्डले जगति वा अटव्यामरण्ये । उपलक्षणाद्वनग्रामादिसंग्रहः । तथा वियति आकाशे, तथा वारिणि सलिले चरन्ति पर्यटन्ति इत्येवंशीलाः एतावता वनचारिणो मृगादयः श्वापदाः । यदुक्तं पाण्डवचरित्रे—'कान्तारेऽत्र कृतान्तोऽपि श्वापदानामनापदाम् । त्वत्पुत्रभीतो नैतेषां प्रभवत्यपमृत्यवे ॥' इति । यद्यपि हैम्याम् 'पशुस्तिर्यक्चरे हिंस्रेऽस्मिन्व्यालः श्वापदोऽपि' इत्युक्तम्, तथापि अत्र वन्यजीवाः सर्वेऽपि श्वापदा एवोच्यन्ते इति । वियच्चारिणो मयूरादयः पक्षिणः, तथा जलचारिणो मीनादयः, तथा युवतिस्तरुणी जाया पत्नी येषाम् । 'जायाया निङ्' । जायाशब्दस्य निङ्प्रत्ययः । तथा 'लोपो व्योर्वलि' इति सूत्रेण यकारस्य लोपः । पुंवद्भावः ङीप्रत्ययस्य तेर्लोपः । युवजानयः तरुणीस्त्रीकाः तादृशा ये जन्मिनो जीवाः अधिकारात्पुमांसः तेषां मिथः परस्परं स्त्रीभिः सार्धं संकथा वार्ताः । 'त्वत्संकथापि जगतां दुरितानि हन्ति' इति भक्तामरस्तवे । 'संकथा वार्ता' इति तद्वृत्तिः जज्ञिरे जाताः प्रवृत्ताः । उत्प्रेक्ष्यते—विरहः स्त्रीभर्त्रोः इतरेतरं वियोगः स एव दावो दावानलः तत्र वारिमुचां मेघानां मालिका श्रेणयः कादम्बिन्य इव ॥

શ્લોકાર્થ

અમારિ પ્રવર્તન કરાયું અને સમસ્ત પ્રાણીઓની પરસ્પર વાર્તા પણ પ્રવર્તાઈ! અમારિપ્રવર્તન થતાં વનચર, ખેચર અને જલચર તરુણીઓ સહિત તરુણ પ્રાણીઓની પરસ્પર વાર્તા પ્રવર્તી. તે જાણે પતિપત્નીના પરસ્પરના વિરહરૂપી દાવાનલને શાંત કરવા માટેની મેઘમાળા ન હોય! ॥ ૨૧૩ ॥

अथ प्रथमं वनचारिणां वार्ता—

काप्याचख्यौ प्रियमिति करिणी किं मत्तो मद्यप इव रमसे ।
नो जानीषे मृगयुमिव नृपं हन्तारं तद्व्रज गज गहनम् ॥ २१४ ॥

कापि अनिर्दिष्टनामा करिणी हस्तिनी प्रियं करिणमित्यमुना प्रकारेण आचख्यौ वदति स्म । किमाचख्यौ तदेवाह—हे प्रिय हस्तिन्, मद्यपो मदिरापायीव मत्तोऽतिशयेन मत्त रमसे मया सह क्रीडसि यद्यस्मात्कारणात् त्वं मृगयुमिव प्रयत्नाखेटककारिणमपि नृपमस्मत्स्वामिनमपि ते तव हन्तारं घातकं नो जानीषे नो वेत्सि आखेटकत्वात् । तत्तस्मात्कारणात् हे गज 'जीवन्नरो भद्रशतानि पश्येत्' इति वचनात् गहनं गिरिगह्वरं वनं वा व्रज गहनमत्यन्तगहनं याहि ॥

શ્લોકાર્થ

પ્રથમ વનચર જીવોની વાર્તા કહે છે :

કોઈ હાથણી પોતાના પ્રિય હાથીને આ પ્રમાણે કહે છે કે : 'હે સ્વામિન્, મદિરાપાન કરનાર દારૂડિયાની જેમ મદોન્મત બનીને મારી સાથે શું રમે છે? તું જાણતો નથી મહાશિકારી એવો અકબર બાદશાહ તારો વધ કરશે? તે માટે હે ગજ, તું કોઈ કે અગોચર વનમાં ચાલ્યો જા.' ॥ २१४ ॥

सोऽप्यवक्करिणि मा बिभीहि नः सूरिशासनवशान्न हन्ति सः ।
किं त्वनेकपतयो रणेषु मद्गोत्रिणामुपकृतिस्मृतेरिव ॥ २१५ ॥

सोऽपि गजोऽपि अवक् व्याचष्टे आख्यातवान् । हे करिणि, भीरुत्वात् भीरुकस्वभावत्वात् च मा बिभीहि मनसि भयं मा नय । सः अकब्बरः सूरेर्हीरविजयगुरोः शासनस्योपदेशस्य वशादायत्तत्वान्नोऽस्मान् नैव हन्ति व्यापादयति । उत्प्रेक्ष्यते—अनेकान् बहून् पाति रक्षतीत्यनेकपस्तत्त्वेनेव उताथ वा रणेषु संग्रामाङ्गणेषु मद्गोत्रिणां मद्वंश्यानां मदेकवंशानां वा गजानामुपकृतेः परदलविदलनाद्युपकारस्य स्मृतेः संस्मरणादिव ॥ इति गजमिथुनालापः ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યાર પછી હાથીએ કહ્યું કે : હાથણી, ડરપોક એવી તું ભયના પામ. કારણ કે અકબર હીરવિજયસૂરિની આજ્ઞાને આધીન હોવાથી અમારો વધ કરશે નહીં. વળી તે અનેક પ્રાણીઓનો રક્ષણ કરનાર છે; વળી રણસંગ્રામમાં મારા વંશજ હાથીઓ વડે કરાયેલા ઉપકારની સ્મૃતિથી જ અમારો વધ નહીં કરે! ॥ २१५ ॥

इति काचिदुवाच हयद्विपती प्रमदं प्रिय मुञ्च सचिन्त इव ।
भुजमूर्धविरोधितयेव यतः प्रणिहन्तुमना अयमेति नृपः ॥ २१६ ॥

काचित् हयद्विपती वनखण्डमहिषी । 'महिषो यमवाहनः । रजस्वलो वाहरिपुः' इति हैम्याम् । इत्यमुना प्रकारेण उवाच भाषते स्म । इति किम् । हे महिष प्रिय, सचिन्त इवास्यानियुक्त इव प्रमदमानन्दं मुञ्च त्यज । यतः कारणात् प्रणिहन्तुमनाः त्वां घातयितुकामः अयमतिभयात्प्रत्यक्ष इव लक्ष्यते साक्षादकब्बरः नृपो राजा समेत्यायाति । उत्प्रेक्ष्यते—भुजमूर्धविरोधितया स्कन्धश्रीस्पर्धोद्भवनवैरित्वेनेव । 'स्कन्धयोर्वृषस्कन्धः स्कन्धोपमः' इति काव्यकल्पलतायाम् ॥

कारणाद्भूपोऽकब्बरो मृगयारसिकतया तव भवतो हन्ता घातको व्यापादयिता वर्तते। उत्प्रेक्ष्यते—कलत्राणां स्वपत्नीनां कलभलक्ष्म्या कटितटीश्रिया सह स्पर्धा संघर्षस्तस्यास्तया वा या युध् कोपस्तेन किम् अथ वा निजा आत्मीया ये गजा रणकरणधुरीणा वारणास्तेषामरित्वेन किं शत्रुभावेनेव ॥

श्लोकार्थ

वळी, कोई सिंहणु सिंह तरफ बोली : 'हे प्रिय केसरी, तु पर्वतनी गुफामां सुखपूर्वक सूई जा. कारण के शिकारनो रसिक राजा अकबर तारो घात करशे. तु अकबरनी पत्नीओनां कटी प्रदेशनी साथे स्पर्धा करतो होवाथी अथवा तेनां रणशूर हाथीओनो तुं दुश्मन होवाथी तारा प्रत्येना वैरभावथी पण ए तारो घात करशे.' ॥ २१८ ॥

सिंहोऽप्याख्यत्कुरु मा भीरु भीतिं नायं हन्ति व्रतिशार्दूलशास्त्या ।
यद्वा शौर्याद्दलितद्वेषिनागान्हन्यादुच्चैःशिरसः संश्रितान्कः ॥ २१९ ॥

सिंहः कण्ठीरवोऽपि आख्यद्बभाषे। हे भीरु हे कान्ते केसरिणि, त्वं भीतिमातङ्कं मा कुरु। 'पिब खाद च चारुलोचने यदतीतं वरगात्रि तद्गतम्। न हि भीरु गतं निवर्तते समुदायमात्रमिदं कलेवरम् (?) ॥' इत्युत्तराध्ययनवृत्तौ। यस्माद्व्रतीव्रतिशार्दूलस्य मुनिपञ्चाननस्य हीरगुरोः शास्त्या आज्ञया शिक्षया वा अयं साहिः अस्मान्न हन्ति न घातयति। यद्वा अथ वा वधविधानाभावे हेतुमप्याह—शौर्यान्निजशूरत्वेन दलिता व्यापादिता द्वेषिषु विपक्षेषु नागा मुख्या ये द्वेषिणा निजनिकृन्तनजनितामितद्वेषित्वेन वैरिणो नागा हस्तिनो वैस्तान् तथा उच्चैःशिरसो महात्मनो महर्धिकान्वा पर्वतांश्च तुङ्गशृङ्गान् शैलांश्च संश्रितान् पृष्ठलग्नान् सेवमानान् वा को हन्यात्कोऽपि व्यापादयेत्। अपि न कोऽपि। यदुक्तं भक्तामरस्तवे—'हरिणाधिपोऽपि नाक्रामति क्रमयुगाचलसंश्रितं ते' ॥

श्लोकार्थ

त्यारे सिंह बोल्यो : हे भीरु सिंहणु, तुं भय ना पाम. कारण के मुनिपंचानन (सिंह) हीरविजयसूरिनी आज्ञाथी ते अकबर अमारो वध नहीं करे. वळी, पोताना शौर्यथी जेणे शत्रु हाथीओने हणी नाख्या छे तेमज मोटा पुरुषना मस्तके रहेला अथवा पर्वतनी टोचे रहेला एवा अमारो वध करनार ए अकबर कोण छे ? ॥ २१९ ॥

वपुषा कुरुषे किमभ्यसूयां स्मयमानासनशाखिशाखया त्वम् ।
किमवैषि न भूपतैति हन्तुं दयितं द्वीपिनमित्युवाच काचित् ॥ २२० ॥

શ્લોકાર્થ

વનખંડની મહિષીએ મહિષને કહ્યું કે 'હે પ્રિય મહિષ, ચિંતાતુર માણસની જેમ તું આનંદનો ત્યાગ કર. કારણ કે પ્રાણીઓના નાશ કરવામાં તત્પર એવો અકબર આવ્યો લાગે છે, જાણે સ્કંધની શોભા સાથે સ્પર્ધા કરવાથી ઉત્પન્ન થયેલા વૈરભાવને કારણે તને હણવા માટે જ આવેલો ન હોય ! ॥ ૨૧૬ ॥

इत्यवक्सोऽपि कान्तेऽधृतिं भूपतेर्मा कृथा यन्निदेशेन सूरीशितुः ।
सोऽप्यवद्येन नश्चक्षुषा नेक्षते यानभावेन बिभ्यत्कृतान्तादिव ॥ २१७ ॥

सोऽपि दयितेन महिषोऽपि इत्यमुना प्रकारेण ऊचे जगाद । हे कान्ते सैरभि, भूपतेरकब्बरात्सकाशादधृतिमस्वास्थ्यम् । भीतिमित्यर्थः । मा कृथा मा कुर्याः । 'माङि लुङ्,' माङ्योगे लुङ् स्यात् । 'मा कार्षीत् । लुङ्शब्देन भूते सिः' इति प्रक्रियाकौमुद्याम् । तथा च हेमचन्द्रः—'मा कार्षीत्कोऽपि पापानि मा च भूत्कोऽपि दुःखितः' इति वचनाद्बिभ्यदर्थे भूते सिप्रयोगः । यत् यस्मात्कारणात् सूरीशितुः हीरविजयसूरीन्द्रस्य निदेशेनानुशिष्टया नोऽस्मानवद्येन पापेनासमीचीनेन चक्षुषा नेत्रेण नेक्षते न पश्यति किं पुनर्वधेच्छया तन्मा शङ्कस्व । उत्प्रेक्ष्यते—यानभावेन वाहनत्वेन कृतान्ताद्बिभ्यदिव । स्ववाहनपरिभवं विभाव्य ममोपरि मा कुप्यादित्यस्मत्कादृयं प्राप्नुयदिव ॥ इति महिषमिथुनालापः ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યારે મહિષે કહ્યું કે : 'હે પ્રિય મહિષી, તું હવે અકબર તરફથી ભય ના રાખ, કારણ કે અકબર હીરવિજયસૂરિના ઉપદેશથી પાપની સામે પણ જોતો નથી, તો અમારા વધની શંકા શું કરવી ! વળી, હું યમના વાહનરૂપે હોવાથી યમરાજાના ભયથી પણ એ મારો વધ કરી શકે નહીં. ॥ ૧૧૭ ॥

कापि प्रियं वदति वारणवैरिणीति
शेषे सुखं कथमहो गिरिगह्वरेषु ।
हन्ता नृपस्तव कलत्रकलत्रलक्ष्मी-
स्पर्धाक्रुधा निजगजारितयाथ वा किम् ॥ २१८ ॥

कापि वारणवैरिणी गजवैरिणी सिंही प्रियं स्वभर्तारं पञ्चाननं प्रति इति वदति । इति कि[illegible] केसरिन्, गिरिगह्वरेषु भूधराणां कन्दरेषु घननिकुञ्जेषु वा यथा शेषे स्वपिषि । यस्मादित्यधिकारात्प्राक्तनमेव सर्वत्र गृह्यते ।

शार्दूलोऽकब्बरो मृगयारसिकतया तव अपमानं हत्वा घातको व्यापादयिता वर्तते । कटीप्रदेश—अकब्बरस्य कान्तानां कटिप्रदेशस्य करिटीकिया सह स्पर्धा संघर्षस्तस्या-स्तया वा वा पुनः कौतुकेन किम् अथ वा मिता आत्मीया ये गजा रणकरणधुरीणा वारणास्तेषामरिभावेन हि शत्रुभावेनेव ॥

શ્લોકાર્થ

વળી, કોઈ સિંહણ સિંહ તરફ બોલી : 'હે પ્રિય કેસરી, તું પર્વતની ગુફામાં સુખપૂર્વક સૂઈ જા. કારણ કે શિકારનો રસિક શબ્દ અકબર તારો ઘાત કરશે. તું અકબરની પત્નીઓનાં કટી પ્રદેશની સાથે સ્પર્ધા કરતો હોવાથી અથવા તેનાં રણશૂર હાથીઓનો તું દુશ્મન હોવાથી તારા પ્રત્યેના વૈરભાવથી પણ એ તારો ઘાત કરશે.' ॥ ૨૧૮ ॥

सिंहोऽप्याख्यत्कुरु मा भीरु भीतिं नायं हन्ति व्रतिशार्दूलशास्त्या ।
यद्वा शौर्याद्दलितेभिनागान्हन्यादुच्चैःशिरसः संश्रितान्कः ॥ २१९ ॥

सिंहः कण्ठीरवोऽपि आख्यत्प्रभाषे । हे भीरु हे कातरे केसरिणि, त्वं भीतिमातङ्कं मा कुरु । 'प्रिय योद्धा भाषकोऽपि यदस्मीनं परगाभि तद्भयम् । न हि भीरु गतं निवर्तते समुदायमात्रमिदं फलेपकम (?) ॥' इत्युत्तराध्ययनसूत्रे । यस्माद्व्रतिनां व्रतिशार्दूलस्य मुनिपञ्चाननस्य हीरगुरोः शास्त्या आज्ञया शिक्षया वा अयं शाहिः अस्मान्न हन्ति न घातयति । यद्वा अथ वा वधनिषेधाभावं हेतुमप्याह—शौर्यान्निजशूरत्वेन दलिता व्यापादिता इभेषु निपक्षेषु नागा मुख्या ये इभरिपवो भिन्ननिकृन्तनजनितामितइभरिपुत्वेन वैरिणो नागा हस्तिनो येऽस्मान् तथा उच्चैःशिरसो महात्मनो महर्धिकास्तथा पर्वताश्च तुङ्गशृङ्गान् शीर्षांश्च संश्रितान् पृष्ठस्थान् संश्रयमाणान् वा कः हन्यात्कोऽपि व्यापादयेत् । अपि तु कोऽपि । यदुक्तं भक्तामरस्तवे—'हरिणाधिपोऽपि नाक्रामति क्रमयुगाचलसंश्रितं ते' ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યારે સિંહ બોલ્યો : હે બીરૂ સિંહણ, તું ભય ના પામ. કારણ કે મુનિપંચાનન (સિંહ) હીરવિજયસૂરિની આજ્ઞાથી તે અકબર અમારો વધ નહીં કરે. વળી, પોતાના શૌર્યથી જેણે શત્રુ હાથીઓને હણી નાખ્યા છે તેમજ મોટા પુરુષના મસ્તકે રહેલા અથવા પર્વતની ટોચે રહેલા એવા અમારો વધ કરનાર એ અકબર કોણ છે ? ॥ ૨૧૯ ॥

यशसा कुरुषे किमस्मणमां [illegible] शास्त्या त्वम् ।
[illegible] भूर् [illegible] युवाच कान्तिः ॥ २२० ॥

काचिद्व्याघ्री दयितं स्वभर्तारं द्वीपिनं व्याघ्रमित्युवाच इति जजल्प । इति किम् । हे नाथ द्वीपिन, स्मयमाना विकसन्तो ये असनशाखिनः पीतसाला 'बीउ' इति नाम्ना सिद्धास्तरवस्तेषां शाखया सह वपुषा स्वशरीरेण किमभ्यसूयामीर्ष्यां कुरुषे । असनशाखानां व्याघ्रस्य तुल्यत्वेनोपमानं दृश्यते । यथा रघुवंशे—'व्याघ्रनभी०। पुल्लासनाप्रविष्टानिव' इति । किमिति प्रश्ने । हे द्वीपिन, त्वं किं नावैषि न जानासि । यत्कारणादकब्बरो पृथ्वीपुरंदरः साहिस्त्वां हन्तुमभ्यागच्छति ॥

श्लोकार्थ

કોઈ વાઘણે પોતાના પતિ વાઘને કહ્યું : હે પ્રિય સ્વામી, વિકસ્વર એવા પીતસાલાવીકે નામના વૃક્ષની પિત્તવર્ણી શાખા સાથે પોતાનાં શરીર વડે ઈર્ષા કેમ ધારણ કરે છે ! તુ નથી જાણુતો કે અકબર બાદશાહ તારો શિકાર કરવા માટે આવ્યો છે ! ॥ ૨૨૦ ॥

रमस्व ससुख योषे यदस्मान्न हन्ति यतिजम्भारेर्गिरा सः ।
मुदा पिबति यन्मां पुण्डरीकं सुदृष्टिरिव शैलं पुण्डरीकम् ॥ २२१ ॥

व्याघ्रीपतिरपि स्वां द्वीपिनीं प्रियां प्रत्युवाचेति संबन्धः । हे योषे द्वीपिनि व्याघ्रि सह सुखेन वर्तते यत्तत्ससुखं सौख्यसहितं तथा स्यात्तथा रमस्व स्वेच्छया मया सह विलास विधेहि । यत्कारणात्सोऽकब्बरसाहिः यतिजम्भारेर्मुनिमघोनः गिरा वाचा अस्मानात्मनां यावज्जातीनं हन्ति न हिनस्ति । हे व्याघ्रि कान्ते, असौ क्षोणीन्द्रः तत्सूरिवाक्प्रपञ्चैककारणान्मां पुण्डरीकं मुदा हर्षेण मच्छौर्याद्यवेक्षणोद्भूतप्रमोदेन पिबति । अथ वा गर्भितोपमा । पुण्डरीकमिव सिताम्भोजमिव अग्निदिग्गजमिव सितसहकारमिव वा इक्षुविशेषमिव वा ऋषभस्वामिप्रथमगणधरमिव वा भव्यः सादरं पश्यति । 'पुण्डरीकं सिताम्बुजे सितच्छत्रे च भेषजे ।' 'पुण्डरीकोऽग्निदिग्गजे सहकारे गणधरे राजिलाहौ जगस्वरे गजज्वरेऽपि प्रत्यन्तरे' इत्यनेकार्थः । क इव । सुदृष्टिरिव । यथा सम्यग्दर्शनवान् श्राद्धः पुण्डरीकं शैलं शत्रुंजयं पर्वतं प्रीत्या पिबति गच्छन्नागच्छन् वल्गितग्रीवं मुहुर्मुहुरतृप्त इव प्रेक्षते । चैत्रपूर्णिमायां पञ्चकोटीमुनिपरिवृतपुण्डरीकगणधरस्य मोक्षगमनात् । पुण्डरीक इति नामाद्रिरप्यासीत् । तथा च हैमनाममालायाम्—'अथ व्याघ्रो द्वीपी शार्दूलचित्रकौ । चित्रकायः पुण्डरीकः' इत्येकार्थान्येव नामानि दृश्यन्ते । वृत्तावपि तथैव व्याख्यानात् । तथा च शत्रुंजयकल्पे शत्रुंजयनामसु—'विमलगिरिमुत्तनिलउसिलंमोसिद्धखित्तपुण्डरिउ' इति ॥ इति व्याघ्रमिथुनालापः ॥

श्लोकार्थ

ત્યારે વાઘે પોતાની પ્રિયા વાઘણુને કહ્યું : હે ડરપોક પ્રિયા, તું શાંતિથી રહે, અને મારી સાથે સ્વેચ્છાપૂર્વક ક્રીડા કર. કારણુ કે સૂરીન્દ્રની વાણીથી અકબર મને હણુશે

નહીં, પરંતુ જેમ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]
'[illegible]' [illegible]
[illegible] ॥ ૨૨૧ ॥

[illegible] ।
[illegible] ॥ २२२ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ २२३ ॥

[illegible]

रीतिः । अथ भूभृत्यमेव दर्शयति -यत्कारणात् पातालमधोलोकः स एवायटः कूपः तस्य कोटरं ऽधोभागवर्ती महागर्तस्तस्यान्तरे मध्ये पतन्ती यान्ती पाथोधिनेमिरामसुद्रान्तक्षिति-धेनुकभिदा विष्णोर्भागीभवत् अंशरूपेण जायमानं यद्यर्म शरीरं यस्य तादृशेन मया महीवराहरूपेण दंष्ट्रायां दाढामध्ये अधारि । श्रूयते च शास्त्रे—पुरा पातालं प्रविशन्ती क्षितिर्विष्णुना वराहरूपेण स्वदंष्ट्रायां धृता इति ॥ इति वराहमिथुनालापः ।

श्लोकार्थ

કલ્યાણમતી એવી હે વરાહી, તું સ્વેચ્છાપૂર્વક મારી સાથે રમ. કારણ કે હીરવિજયસૂરિની વાણીથી અકબર મારો વધ કરશે નહીં, તેમજ પાતાળરૂપી કૂવામાં પડતી સમુદ્રપર્યંતની પૃથ્વીને વિષ્ણુના અંશરૂપે જેવું શરીર ઉત્પન્ન થયું છે, એવા મેં મારી દાઢામાં ધારણ કરી હતી. (કહ્યું છે કે: પૂર્વે પાતાળમાં પ્રવેશ કરતી પૃથ્વીને વિષ્ણુએ વરાહરૂપે પોતાની દાઢામાં ધારણ કરી હતી.) તેથી અકબરરાજા સમાનગોત્રીની જેમ મારું રક્ષણ કરશે. ॥ २२३ ॥

इति पृषती शंसति दयितं स्वं किमु जितकासीव विगतभीतिः ।
स्वयुवतिजङ्घाप्रतिभटभावादिव तव हन्ता यवनिकान्तः ॥ २२४ ॥

पृषती मृगीविशेषा स्वं दयितं प्रेयांसमात्मीयं पृषतं प्रति शंसति कथयति । इति किम् । हे प्रिय, त्वं जितकासीव जिताहवः विजयीव किमु कथं विगतभीतिर्निर्मुक्तभयो वर्तसे । यत्कारणाद्यवनिकान्तोऽकब्बरसाहिः तव भवतो हन्ता व्यापादयितास्ते । मृगयुत्वेन त्वां हनिष्यतीत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—स्वस्यात्मनो युवतीनां तरुणीनां स्त्रीणां जङ्घानां प्रतिभटभावाद्वैरवैरित्वादिव । जङ्घयो मृगजङ्घोपमा योगशास्त्रवृत्त्यादिष्वास्ते अतस्तदुत्प्रेक्षा । 'पृषतीमस्पृशती तदीक्षणे' इति नैषधे ॥

श्लोकार्थ

કોઈ મૃગલી પોતાના પ્રિયમૃગને કહેતી હતી કે 'હે પ્રિયમૃગ, બહાદુરની જેમ નિર્ભય બનીને કેમ ફરે છે? હમણાં તારો શિકાર કરવા માટે અકબર આવશે. કારણ કે તેની પોતાની પત્નીઓની જંઘા સાથે તું સ્પર્ધા કરતો હોવાથી જરૂર તારો વધ કરશે. ॥ २२४॥

पृषदिति कान्तां निगदति भूभृद्व्रतिविभुवाचा व्यथयति नास्मान् ।
निजकजनेत्रानयनसखित्वाच्छरणगतत्वादुत किमु राज्ञः ॥ २२५ ॥

पृषन्मृगविशेषः कान्तां स्वप्रियां पृषतीं प्रति इति निगदति जल्पति । पृषत्पृषच्छब्दोऽपि यथा जलबिन्दुवाची 'पृषन्पृषतविप्रुषः बिन्दौ' इति, तथा मृगवाच्यपि दृश्यते ।

यथा 'नृपत्विकिशोरी कुरङ्गसंगतम्' इत्यपि नैषधे। इति किम्। हे प्रिये नृपति, प्रतिषिभोर्मुनीन्द्रस्य वाचा वाण्या कृत्वा भूभृद्राजा अस्मान्मृगजातीरपि न व्यथयति नैव पीडयति। उत्प्रेक्ष्यते। निजवाजनेत्राणामात्मीयानां दमन्दलोचनानां तरुणीनां नयनकर्णान्तावतानां मत्रिन्धानिमत्र्यादिव। उताथ वा राज्ञः चन्द्रस्य शरणागतत्वात्किमु राशोऽङ्कस्थायुकत्वादिव॥ इति मृगमिथुनालापः। इति वनचराः॥

श्लोकार्थ

त्यारे मृग બોલ્યો કે: હે પ્રિયે, સૂરીન્દ્રના ઉપદેશથી અકબરબાદશાહ અમારા કોઈને પણ પીડા કરશે નહીં. પોતાની પદ્મનયના પત્નીઓનો હું મિત્ર હોવાથી (મૃગ સમાન નેત્ર હોવાથી મિત્ર) અને રાજા (ચન્દ્ર)નો શરણાગત હોવાથી પણ એ અમારો વધ કરશે નહીં ॥ ૨૨૫ ॥

कापि मयूरी लपति पतिं किं केकाङ्कितताण्डवकेलीम् ।
व्यातनुषे मनुषे नो मानुषपूषणमेनं स्वासहजम् ॥ २२६ ॥

काप्यज्ञाताभिधाना मयूरी केकिनी पतिं स्वभर्तारं प्रति वदति। हे केकिन् प्रिय, केकया शिखण्डिसंबन्धिशब्दविशेषेणाङ्कितां कलितां ताण्डवकेलीं नृत्यविलासं किं कथं व्यातनुषे विस्तारयसि। हे नाथ, एनं मानुषपूषणं मनुजेषु प्रतापवत्त्वेन विभाकर स्वस्यात्मनोऽसहजं परिपन्थिनं नो मनुषे न जानासि इति काकूक्तिः। अपि तु जानीहि॥

श्लोकार्थ

કોઈ મયૂરી પોતાના પતિ મયૂરને કહેતી હતી કે: હે પ્રિયમયૂર, તું કેકારવ શબ્દવાળા નૃત્યનો વિલાસ કેમ કરે છે! તારો શત્રુ પૃથ્વીનો સૂર્ય અકબરને શું તું નથી જાણતો. ॥ ૨૨૬ ॥

विष्टपजीवनवारिधरैरिव मैत्र्याढ्या क्षितिकण्ठतया ।
सूरिगिरा न निहन्ति नृपोऽस्मान्मेचकिनोच्यत कान्तेति ॥ २२७ ॥

मेचकिना मयूरेण कान्ता स्वप्रेयसी मयूरी इत्यौच्यत इदं निगद्यते स्म। हे कान्ते हे शिखिनि, सूरेर्हीरविजयगुरोर्गिरा दयोपदेशवाचा नृपः [illegible] ... स्मान्न निहन्ति नैव यमातिथीकरोति। उत्प्रेक्ष्यते—विष्टपानां जगज्जन्तूनां जी[illegible] ... हेतुभिर्वारिधरैर्मेघैः सह मैत्र्यात्सौहार्दादिव। अथ वा क्षितिकण्ठतया [illegible] ... इव॥
इति मयूरमिथुनालापः॥

શ્લોકાર્થ

ત્યારે મયૂર પ્રિયતમા મયૂરીને કહે છે: હે મયૂરી, તું નિશ્ચિંત બન, કારણ કે હીરવિજયસૂરિની દયામય વાણીથી, જગતનાં જીવો માટે સંજીવિની ઔષધ સમાન અકબર, મેઘોનો મિત્ર અને નીલકંઠ (ઈશ્વરરૂપ) એવા મારો વધ કરશે નહીં. ॥ ૨૨૭ ॥

ऊचे कापि पिकं पिकीति विरहिव्यामोहजेनांहसा
प्रादुर्भूतमिवावयासि दमनं न क्षोणिसंक्रन्दनम् ।
स स्माहेति गुरोर्गिरा द्विजतयेवासौ स्वलीलावती-
लीलापञ्चमगीतिपाठकतया वास्मान्न हन्ति प्रिये ॥ २२८ ॥

कापि पिकी कोकिला पिकं स्वकान्तं कलकण्ठमित्यूचे भाषितवती । हे जीवितनायक पिक, क्षोणिसंक्रन्दनं भूमिजम्भारारातिमकब्बरं दमनमात्मनां निबर्हयितारं प्रादुर्भूतं प्रकटं जातं नावयासि न वेत्सि । उत्प्रेक्ष्यते—विरहिणां वियोगिनामत्यनुरक्ताभ्युवतीभिः समं विश्लेषवतां प्रवासिनां जनानाम् । अथ वा प्रवासिप्रियापांसुलामहिलालोकानां वा व्यामोहजेन विरहोत्पादनोद्भूतानुच्छमूर्छासंतापजनितेनांहसा । यदुक्तम्—'कोइलिमधुरीभाषिअं वयनि कुहु कुहइ । जमकापिउ परदेसकिहि वडाडहकि हइ ॥ भरभादुंकीरातिनयनझरलइ तुहइ । दाधाउपरिलूणवधीहादे तुहइ ॥' इत्युक्तेः । पापेनेवागतं नो जानीषे । यत्स्वैरं मत्तो मया रमसे इति प्रागुक्ताद्ध्याहार्यं तत इत्युक्तेरनन्तरं स वनप्रिय आह स्म अब्रवीत । हे प्रिये, असौ साहिर्गुरोर्हीरसूरेर्गिरा वाचा अस्मान्न हन्ति न प्रमापयति । उत्प्रेक्ष्यते—द्विजतया ब्राह्मणत्वेनेव । ब्राह्मणो हि लोकेऽवध्यः । वतमृषु हत्यासु प्रथमहत्यात्वेनेति । 'द्विजः पक्षी ब्राह्मणश्च' इत्यनेकार्थः । अथ वा स्वस्यात्मनो लीलावतीनां विलासिनीनां लीलया विलासेन कलितं यत्पञ्चमरागोपचितगानं पञ्चमध्वनितं तस्य पाठकतया अध्यापकत्वेनेव वा साहिहरिणीदृशः पञ्चरान्तरस्थायुककोकिलपिकनिकरमाकन्दमञ्जुमञ्जरीव्रजास्वादोद्दहिताकुण्ठकण्ठकुहरसमुद्धरत्पञ्चमकूजिताकर्णनादनुगुणं गायन्तीत्यर्थः ॥ इति कोकिलमिथुनालापः ॥

શ્લોકાર્થ

વળી, કોઈ કોયલ કોકિલને કહેતી કે: 'હે સ્વામિન, પૃથ્વીનો નિર્વાહ કરનાર અકબરને આપ નથી જાણતા? વિરહીઓના વ્યામોહથી ઉત્પન્ન થયેલા પાપકર્મથી અકબર જરૂર આપણને હણશે.' કોયલના આવા વચન સાંભળીને કોકિલ બોલ્યો કે: 'હે પ્રિયે આ અકબર હીરવિજયસૂરિના વચનથી અને આપણે દ્વિજ (પક્ષી) બ્રાહ્મણરૂપ હોવાથી આપણો વધ કરશે નહીં. આવી પ્રિયતમા સાથેના વિલાસયુક્ત પંચમરાગનો હું પાઠક હોવાથી પણ મને મારશે નહીં.' ॥ ૨૨૮ ॥

स्वां पत्नीं ताम्रचूडो दरतरलदृशं हन्तुमभ्येति भूमी-
भास्वांस्त्वां मामपीति प्रकटितवचसं धीरयन्नित्यवादीत् ।
मा भूस्त्वं भूरिभीतेर्भवनमिह जगद्बोधकर्तृत्वशक्ति-
व्यक्तिप्रेमातिरेकादिव विभुवचसा ध्वंसते नायमस्मान् ॥ २२९ ॥

ताम्रचूडः कुक्कुटः स्वां स्वकीयां पत्नीं कुक्कुटीं कान्तां धीरयन्नाश्वासयन् सन्नित्यवादीत् निगदितवान् । किंभूतां पत्नीम् । हे प्राणेश्वर हे ताम्रचूड, भूमीभास्वानकब्बरसाहिः त्वामपि पुनर्मामपि हन्तुं कीनाशकाशं नेतुमभ्येति आगच्छति इत्यमुना प्रकारेण प्रकटितवचसं उदीरितं भर्तुः पुरः कथितं दीनवचनं यया । अत एव पुनः किंभूताम् । दरेण कृतान्तनिकेतातिथीभवनभयेन तरले चपले दृशौ यस्यास्तादृशाम् । धीरां करोति धीरयति इति धीरयन् निर्भयां कुर्वन् । तत्कथं तदेवाह—इति किम् । हे प्राणप्रिये हे कुक्कुटि, त्वं भूरिभीतेः प्रचुरतमभयस्य भवनं स्थानं मा भूर्भव । यतो विभुवचसा जीवदयोपदेशादयं भूमान्नास्मान् ध्वंसते न घातयति । उत्प्रेक्ष्यते—इह भूमिभुवने जगतां विश्वजनानां यो बोधः प्रतिबोधनं सुप्तोत्थापनं प्रतिबोधदानं जागरणं सत्पथस्थापनं वा तस्य कर्तृत्वं तस्य शक्तिः सामर्थ्यं तस्या व्यक्तिः प्रकटता । अथ वा शक्त्या कृत्या व्यक्त्या स्फुटतया यः प्रेमातिरेकः स्नेहातिशयस्तस्मादिव ॥ इति कुक्कुटमिथुनालापः ॥

श्लोकार्थ

કોઈ કુકડી પોતાના પતિને કહેતી હતી કે: 'હે પ્રિય કુકુંટ, આ અકબર તમને અને મને યમનાં અતિથિ બનાવવા માટે જ આવ્યો છે.' પોતાની પ્રિયતમાનાં આવાં દીનવચન સાંભળીને કુકડો બોલ્યો કે: 'હે પ્રાણપ્રિયે તું ભયભીત ના બન. પ્રભુશ્રી-હીરગુરુના વચનથી આ રાજા આપણા કોઈનો પણ વધ કરશે નહીં. વળી, જગતને જાગ્રત કરવાની આપણી શક્તિથી પ્રભાવિત બનેલો સ્નેહના અતિરેકથી પણ આપણો વધ કરશે નહીં. ॥ ૨૨૯ ॥

ऊचे हंसीति हंसं किमु तव नृपतेर्भीतिरभ्येति कान्त-
हन्ता ते यन्मृगाक्षीललितगतिपरिस्पर्धिभावादिवासौ ।
सोऽपि स्मित्वा शशंस श्रुतगुरुगुरुतो विश्वजन्तुष्व जाने
यावत्त्वान्मां न कश्चिद्व्रतिपतिवचनादीश्वरः स्यान्निहन्तुम् ॥ २३० ॥

हंसी मराली हंसं सितच्छदमित्युवाच भाषितवती । इति किम् । हे हंस प्रियतम मानसवासिन्, तव भवतोऽन्तर्हृदयमध्ये नृपतेः नरराजात् भीतिर्भयमपि नाभ्येति नायाति ।

श्लोकार्थ

નક્રચક્ર આદિ જલજંતુઓની ભયભીત બનેલી પ્રિયાઓ પોતાના પતિને કહેતી હતી કે: 'હે સ્વામિન્, કીલાલો (રૂધિર પીનાર)ની જેમ આ અકબર જાલ વડે આપણુને હણશે!' ત્યારે નક્રચક્રો કહે છે કે: હે પ્રિયાઓ, વજ્રબાહુ (મેઘરથ) રાજાની જેમ (શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનના પૂર્વજન્મમાં મેઘરથ રાજાએ પારેવાનું રક્ષણ કર્યું હતું તેમ) હીરવિજયસૂરિની વાણીથી દયાનો સાગર અકબર બાદશાહ જગતના જીવોનું રક્ષણ કરવા માટે પિતામહ સમાન છે, તે માટે આપણો તે વધ કરશે નહીં. ॥ ૨૪૦ ॥

चौलुक्यावनिजानिनेव निखिलेऽकूपारकाञ्चीतले
श्रुत्वा प्राणिगणैरमारिमवनीकान्तेन संकल्पिताम् ।
गर्जन्तीह गजा हसन्ति हरिणाः कूर्दन्त्यथो कासरा
हृष्यन्ति द्विरदद्विपः सुखमधुर्वाध्रीणसद्वीपिनः ॥ २४१ ॥

केकायन्ते फलिततललनाकेलयो नीलकण्ठा
माकन्दस्था विदधति पिकाः पञ्चमालापलीलाम् ।
शब्दायन्ते शिखरिशिखरस्थायुकास्ताम्रचूडाः
कीरा धीरा इव तरुशिरस्यन्वतिष्ठंश्च गोष्ठीः ॥ २४२ ॥

प्रीतिप्रह्वां रमयति रहः स्वां चकोरीं चकोर-
श्रेणिः स्वैरं गृहबलिभुजः खञ्जनाः खे विलेसुः ।
लीलायन्ते धवलगततः प्रोच्छलन्ति स्म मत्स्या
विश्वस्यासन्निव सुखमया वासरास्ते तदानीम् ॥ २४३ ॥

चौलुक्यावनिजानिना कुमारपालभूपालेनेव निखिले समग्रे अकूपारः समुद्रः स प
वाऽवधी मेखला यस्यास्तस्याः तले। भूमण्डले इत्यर्थः। अवनीकान्तेनाकब्बरेण संकल्पिता
प्रवर्तितामभारिं जीवदयां श्रुत्वा निशम्य इव जगति गजाः सर्वेऽपि वन्यचारिणः गर्जन्ति
सकलजलभरणप्रभीरधीरगर्जारवं कुर्वन्ति। पुनर्हरिणा हर्षेण हसन्ति मिथो हास्यं
कुर्वन्ति। अथ पुनः कासरा महिषाः कूर्दन्ति नभसि फालां ददते। च पुनर्द्विरदद्विप
केसरिणः हृष्यन्ति उद्भूतनिर्गमगदारोपः प्रमोदमेदुरी। पुनर्वाध्रीणसाः खड्गिणो 'गांडा
गायन' इति प्रसिद्धाः। तथा द्वीपिनो व्याघ्राः चित्रकाया वा। तथा गिरिनारिगिरिगह्वरे
व्याघ्रीसिंहनिवासीव्याघ्राणां च संयोगे जायमानास्तत्र 'दीपडाः' इति प्रसिद्धाः सुख

सातमधुर्विभ्रति स्म । सातेन शेरते इत्यर्थः । पुनः कलिता निर्मिता ललनाभिर्मयूरीभिः समं केलयो विलासा यैस्तादृशा नीलकण्ठाः केकायन्ते सताण्डवाडम्बरं केकारवं कुर्वते । पुनर्माकन्दस्थाः स्मितसहकारशाखिशाखास्थायुकास्तत्कलिकाकदम्बकास्वादसुन्दरीभूतभूतमाकुण्ठकण्ठाः पञ्चमनाम्नो रागस्य आलापस्य आलपनस्य वाचनाया लीलां विनोदं विदधति । तथा शिखरिणां पत्ररूपादपानां शिखरेषु तिष्ठन्तीत्येवंशीलाः स्थायुकाः स्थायिनः सन्तस्ताम्रचूडाः कुक्कुटाः शब्दायन्ते जगत्प्रबोधं विदधति । पुनर्धीराः पण्डिता इव । यथा हैम्याम्—'ज्ञः प्राप्तरूपकृतिव्यानिरूपधीराः' इति । कीराः शुकास्तरूणां वृक्षाणां पुष्पितफलित-प्रमाणां शिरसि शिखरे उपरिशाखायां गोष्ठीः परस्परवार्ताः अन्वतिष्ठन् चक्रुः । पुंश्चकोरो ज्योत्स्नाप्रियः प्रीत्या स्नेहेन कृत्वा प्रह्वां नम्रीभूतां स्वामात्मीयां चकोरीं रह एकान्ते रमयति । पुनर्गृहबलिभुजश्चटकाः स्वैरं स्वेच्छया चेदः पर्यटन्ति स्म भक्षयन्ति स्म । च पुनः खञ्जना आकाशे विलेसुः विलसन्ति स्म विक्रीडुर्वा । पुनर्धवलगरुतो राजहंसा लीलायन्ते मन्थरगमनैर्विचरन्ति । पुनर्मत्स्या मीनाः प्रोच्छलन्ति प्रकर्षेणोद्वर्तयन्ति । मादृशैर्मृगयानियमनाकर्णनाश्रवणेऽपि प्रमोदभाजो अन्तवः स्वतन्त्रं क्रीडन्ति तर्हि ते दिनाः[1] [दिवसा] कीदृशा जाताः तदानीं तस्मिन्प्रस्तावे तेऽमारिसत्का वासरा दिवसा विश्वस्य सर्वस्य जलस्थलचारिखचरजन्तुवर्गस्य सुखमयाः शर्मप्रचुराः । यदुक्तं रघुवंशे—'क्षणमप्यवतिष्ठते श्वसन्यदि जन्तुर्ननु लाभवानसौ' इति । इति वचनात्परमानन्दमया इवासन् बभूवुः । परममारिपटहोद्घोषणव्यतिकरे इत्यर्थः ॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

શ્લોકાર્થ

કુમારપાલ રાજાની જેમ અકબર બાદશાહે સમસ્ત ભૂમંડળમાં જાહેર કરેલી અમારિ (જીવદયા) પ્રવર્તનને સાંભળીને હાથીઓ ગર્જારવ કરવા લાગ્યા, અશ્વો પરસ્પરે હસવા લાગ્યા, મહિષો ઊંચી ઊંચી ફાળો ભરવા લાગ્યા, કેસરી સિંહો હર્ષથી કેસરાનો આરોપ કરવા લાગ્યા, સાવજો, વાઘો, ચિત્તાઓ અને દીપડાઓ સુખપૂર્વક શયન કરવા લાગ્યા, મયૂરીઓની સાથે ક્રીડા કરતા મયૂરો હર્ષપૂર્વક 'કેકારવ' કરવા લાગ્યા, આમ્રવૃક્ષ ઉપર રહેલી કોકિલાઓ પંચમસ્વરનો આલાપ કરવા લાગી, વૃક્ષોની ટોચ ઉપર રહેલા કુકડા અવાજ કરવા લાગ્યા, વૃક્ષની ટોચ ઉપર રહેલા પોપટો પંડિતોની જેમ પરસ્પર ગોષ્ઠી કરવા લાગ્યા, સ્નેહથી નમ્ર બનેલી ચકોરીઓ એકાંતમાં ક્રીડા કરવા લાગી, ચકલીઓ સ્વેચ્છાપૂર્વક ચણભક્ષણ માટે પર્યટન કરવા લાગી, ખંજરીટો આકાશમાં ક્રીડા કરવા લાગ્યા, રાજહંસો મંથર ગતિ વડે વિચરણ કરવા લાગ્યા, અને માછલાઓ ઉછળવા લાગ્યા, આ રીતે સર્વ જાતિના જીવોના દિવસો સુખમય બની ગયા.

॥ ૨૪૧ ॥ ॥ ૨૪૨ ॥ ॥ ૨૪૩ ॥

---

१. दिनशब्दस्य वस्तुतः पुंस्त्वाप्रसिद्धत्वेन चिन्त्योऽयं प्रयोगः, अशाश्वतत्वात्पुंस्त्वं वा.

શ્લોકાર્થ

નક્રચક્ર આદિ જલજંતુઓની ભયભીત બનેલી પ્રિયાઓ પોતાના પતિને કહેતી હતી કે: 'હે સ્વામિન્, કીલાલો (રૂધિર પીનાર)ની જેમ આ અકબર જાલ વડે આપણુને હણશે!' ત્યારે નક્રચક્રો કહે છે કે: હે પ્રિયાઓ, વજ્રબાહુ (મેઘરથ) રાજાની જેમ (શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનના પૂર્વજન્મમાં મેઘરથ રાજાએ પારેવાનું રક્ષણ કર્યું હતું તેમ) હીરવિજયસૂરિની વાણીથી દયાનો સાગર અકબર બાદશાહ જગતના જીવોનું રક્ષણ કરવા માટે પિતામહ સમાન છે, તે માટે આપણો તે વધ કરશે નહીં. ॥ ૨૪૦ ॥

चौलुक्यावनिजानिनेव निखिलेऽकूपारकाञ्चीतले
 श्रुत्वा प्राणिगणैरमारिमवनीकान्तेन संकल्पिताम् ।
गर्जन्तीह गजा हसन्ति हरिणाः कूर्दन्त्यथो कासरा
 दृप्यन्ति द्विरदद्विपः सुखमधुर्वार्ध्रीणसद्वीपिनः ॥ २४१ ॥

केकायन्ते कलितललनाकेलयो नीलकण्ठा
 माकन्दस्था विदधति पिकाः पञ्चमालापलीलाम् ।
नन्द्यापन्ने शिखरिशिखरस्थायुकास्ताम्रचूडाः
 कीरा धीरा इव तरुशिरस्यन्वतिष्ठंश्च गोष्ठीः ॥ २४२ ॥

प्रीतिप्रह्वां रमयति रहः स्वां चकोरीं चकोर-
 श्रेणः स्वैरं गृहबलिभुजः खञ्जनाः खे विलेसुः ।
लीलापन्ने धवलगल्लाः प्रोच्छलन्ति स्म मत्स्या
 विश्वस्यानन्दिव सुषमया चामरास्ते तदानीम् ॥ २४३ ॥

चौलुक्यावनिजानिना कुमारपालभूपालेनेव निखिले समग्रे अकूपारः समुद्रः स एव काञ्ची मेखला यस्यास्तस्याः तले । भूमण्डले इत्यर्थः । अवनीकान्तेनाकब्बरेण संकल्पितां सर्वजीवानाममारिं जीवदयां श्रुत्वा निशम्य इह जगति गजाः सर्वेऽपि वनचारिणः गर्जन्ति [illegible] कुर्वन्ति । पुनर्हरिणाः हर्षेण हसन्ति मिथो हास्यं कुर्वन्ति । अथ पुनः कासराः महिषाः कूर्दन्ति नर्त्तनं [illegible] ददते । च पुनर्द्विरदद्विपः सिंहाः दृप्यन्ति [illegible] सन्तोषमेदुराः । पुनर्वार्ध्रीणसाः खड्गिनो 'गांडा [illegible]' इति प्रसिद्धाः । तथा द्वीपिनः व्याघ्राः चित्रकाया वा । तथा शिखरिशिखरगह्वर-[illegible] च सर्वेऽपि [illegible] 'दीपडाः' इति प्रसिद्धाः सुखं

सातमधुर्यिमप्रति स्म। सातेन शेरते इत्यर्थः। पुनः कलिता निर्मिता ललनाभिर्मयूरीभिः समं केलयो विलासा यैस्तादृशा नीलकण्ठाः केकायन्ते संताण्डवाडम्बरं केकारवं कुर्वते। पुनर्माकन्दस्थाः स्मितसहकारशाखिशाखास्थायुकास्तत्कलिकाकदम्बकास्वादसुन्दरीभूतनूतनाकुण्ठकण्ठाः पञ्चमनाम्नो रागस्य आलापस्य आलपनस्य घोलनाया लीलां विनोदं विदधति। तथा शिखरिणां पत्रलपादपानां शिखरेषु तिष्ठन्तीत्येवंशीलाः स्थायुकाः स्थायिनः संतस्ताम्रचूडाः कुक्कुटाः शब्दायन्ते जगत्प्रबोधं विदधति। पुनर्धीराः पण्डिता इव। यथा हैम्याम्—'ज्ञः प्राप्तरूपकृतिप्यानिरूपधीराः' इति। कीराः शुकास्तरूणां पुष्पितफलितद्रुमाणां शिरसि शिखरे उपरिशाखायां गोष्ठीः परस्परवार्ताः अन्वतिष्ठन् चक्रुः। पुनश्चकोरो ज्योत्स्नाप्रियः प्रीत्या स्नेहेन कृत्वा प्रह्वां नम्रीभूतां स्वामात्मीयां चकोरीं रह एकान्ते रमयति। पुनर्गृहबलिभुजश्चटकाः स्वैरं स्वेच्छया चेरुः पर्यटन्ति स्म भक्षयन्ति स्म। च पुनः खञ्जना आकाशे विलेसुः विलसन्ति स्म चिक्रीडुर्वा। पुनर्धवलगहतो रोजहंसा लीलायन्ते मन्थरगमनैर्विचरन्ति। पुनर्मत्स्या मीनाः प्रोच्छलन्ति प्रकर्षेणोद्वेल्लन्ति। साहेमृगयानियमनाकर्णनात्सर्वेऽपि प्रमोदभाजो जन्तवः स्वतन्त्रं क्रीडन्ति तर्हि ते दिनाः[1] [वसा] कीदृशा जाताः तदानीं तस्मिन्प्रस्तावे तेऽमारिक्षत्का वासरा दिवसा विश्वस्य सर्वस्य जलस्थचारिचरजन्तुवर्गस्य सुखमयाः शर्मप्रचुराः। यदुक्तं रघुवंशे—'क्षणमप्यवतिष्ठते श्वसन्यदि जन्तुर्ननु लाभवानसौ' इति। इति वचनात्परमानन्दमया इवासन् बभूवुः। परममारिपटहोद्धोषणव्यतिकरे इत्यर्थः॥ त्रिभिर्विशेषकम्॥

श्लोकार्थ

કુમારપાલ રાજાની જેમ અકબર બાદશાહે સમસ્ત ભૂમંડળમાં જાહેર કરેલી અમારિ (જીવદયા) પ્રવર્તનને સાંભળીને હાથીઓ ગર્જારવ કરવા લાગ્યા, અશ્વો પરસ્પર હસવા લાગ્યા, મહિષો ઊંચી ઊંચી ફાળો ભરવા લાગ્યા, કેસરી સિંહો હર્ષથી કેસરાનો આરોપ કરવા લાગ્યા, સાવજો, વાઘો, ચિત્તાઓ અને દીપડાઓ સુખપૂર્વક શયન કરવા લાગ્યા, મયૂરીઓની સાથે ક્રીડા કરતા મયૂરો હર્ષપૂર્વક 'કેકારવ' કરવા લાગ્યા, આમ્રવૃક્ષ ઉપર રહેલી કોકિલાઓ પંચમસ્વરનો આલાપ કરવા લાગી, વૃક્ષોની ટોચ ઉપર રહેલા કુકુંટો અવાજ કરવા લાગ્યા, વૃક્ષની ટોચ ઉપર રહેલા પોપટો પંડિતોની જેમ પરસ્પર ગોષ્ઠી કરવા લાગ્યા, સ્નેહથી નમ્ર બનેલી ચકોરીઓ એકાંતમાં ક્રીડા કરવા લાગી, ચકલીઓ સ્વેચ્છાપૂર્વક ચણભક્ષણ માટે પર્યટન કરવા લાગી, ખંજરીટો આકાશમાં ક્રીડા કરવા લાગ્યા, રાજહંસો મંથર ગતિ વડે વિચરણ કરવા લાગ્યા, અને માછલાઓ ઉછળવા લાગ્યા, આ રીતે સર્વ જાતિના જીવોના દિવસો સુખમય બની ગયા.

॥ २४१ ॥ ॥ २४२ ॥ ॥ २४३ ॥

१. दिनशब्दस्य वस्तुतः पुंस्त्वाप्रसिद्धत्वेन चिन्त्योऽयं प्रयोगः, अर्धर्चादित्वात्पुंस्त्वं वा.

मधुना मञ्जरीमालालंकृताः द्रुमा इव ।
अमारिमण्डिताः सर्वे कृतास्तेनात्मनीवृतः ॥ २४४ ॥

तेनाकब्बरेणात्मनीवृतः निजजनपदा अमारिमण्डिता जीवानुकम्पाविभूषिताः कृता निर्मिताः । केनेव के । मधुना द्रुमा इव । यथा वसन्तेन सर्वे महीरुहा मञ्जरीणां कलिकानां उपलक्षणात्पल्लवपुष्पस्तबकानां च मालाभिः श्रेणीभिरलंकृताः क्रियन्ते । यदुक्तम्— 'अर्थो नराणां पतिरङ्गनानां वर्षा नदीनामृतुराट् तरूणाम् । स धर्मचारी नृपतिः प्रजानां गतं गतं यौवनमानयन्ति ॥' इति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ વસંતઋતુ વૃક્ષોને નવપલ્લવિત કરે તેમ અકબર બાદશાહની અમારિ (જીવ-દયા) એ પોતાના સર્વ દેશોને વિકસિત કર્યા. (કહ્યું છે કે: મનુષ્યોને દ્રવ્ય, સ્ત્રીઓને પતિ, નદીઓને વૃષ્ટિ, વૃક્ષોને વસંતઋતુ, અને પ્રજાને ધર્મનિષ્ઠ રાજા આનંદ અર્પે છે.) ॥ ૨૪૪ ॥

प्राचीनापागुदीचीनप्रतीचीनावनीधनाः ।
साहिप्रवर्तितामारिं शेषामिव शिरस्यधुः ॥ २४५ ॥

पूर्वदिग्दक्षिणदिक्पश्चिमदिगुत्तरदिक्संबन्धिनो भूमीकान्ता राजानः तत्स्वामिनामपि दिशामधीशाः उपलक्षणाद्विदिशामपीशास्ते कर्तारः साहिना प्रवर्तिताममारिं सकलजीवदयां शेषां देवेन स्वामिना वा प्रदत्तप्रसादमिव शिरसि मस्तके अधुर्धारयन्ति स्म । शेषा शीर्षा अपि । 'सेस' इति लोकप्रसिद्धा ॥ इति श्रीहीरविजयसूरिवचनादकब्बरसाहिना निखिलमण्डलेष्वमारिः प्रवर्तिता ॥

શ્લોકાર્થ

પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર, દક્ષિણ એમ ચારે દિશાના અધિપતિઓએ અકબર બાદશાહની અમારિ'ને 'શેષ'ની જેમ મસ્તક ઉપર ધારણ કરી. ॥ ૨૪૫ ॥

श्रीसूरिश्वरहीरहीरविजयैस्तैः स्थानसिंहः स्वयं
निर्माप्यातिमहोत्सवेन भगवद्बिम्बप्रतिष्ठामहम् ।
कल्याणश्रियमर्थिसार्थवशगां कुर्वन्नपि प्रीतिमा-
नेतच्चित्रममुत्र तन्निजवशां तां निर्मिमीते स्म यत् ॥ २४६ ॥

अमुष्यास्मिन् जगति तत्प्रसिद्धमेतद् दृश्यमानं चित्रमाश्चर्यमास्ते । तत्किम् । थानसिंहा यत्तां कल्याणश्रियं मुक्तिलक्ष्मीं निजवशां स्वायत्तां निर्मिमीते स्म चकार । किंभूतः । प्रीतिमान् मुक्तिलक्ष्मीं प्रति स्नेहवान् । अन्यत्र प्रमादमेदुरिताङ्गयष्टिः । पुनः किं कुर्वन् । कल्याणश्रियं सुवर्णविभूतिश्रियं याचकानां मार्गणस्य वर्गस्य वशगां वशवर्तिनीं कुर्वन्नपि सृजन्नपि । किं कृत्वा । इह फतेपुरमध्ये तैरकब्बरसाहिविहितसन्मानैः श्रिया शुद्धाचारत्वेन यशोलक्ष्म्या युक्तानां सूरीणामपरेषामनूचानानां मध्ये ईश्वराः अधिपतयः शासनवर्गादिभिर्महीयांसस्तेषु हीरसूरीश्वरमणिकल्पैर्हीरविजयसूरिभिः स्वयमात्मना अप्रतिमेनासाधारणेन उत्सवेन महेन भगवतां तीर्थकृतां बिम्बानां प्रतिमानां प्रतिष्ठां वा महोत्सवाञ्जनशलाकादिकां निर्माप्य कारयित्वा ॥

श्लोकार्थ

આ જગતમાં આશ્ચર્ય તો જુઓ! શ્રી હીરવિજયસૂરિના જિનેશ્વર ભગવંતનો સ્વયં અંજનશલાકા આદિ ભવ્ય મહોત્સવ કરાવીને પ્રીતિવંત થયેલા થાનસિંહ કલ્યાણ-સુવર્ણની સંપત્તિ યાચક વર્ગને સ્વાધીન કરીને અર્થાત્ અનર્ગલ દાન આપીને મુક્તિ-લક્ષ્મીને પોતાને સ્વાધીન કરી. ॥ ૨૪૬ ॥

श्रीमद्गुर्जरराजवीरधवलक्ष्माधीशः समुत्कण्ठितः
स्वेन श्रीकरणाभिधानपदवीं श्रीवस्तुपालं यथा ।
सूरिक्षोणिमहेन्द्रहीरविजयस्तस्मिन्महेऽस्याग्रहे-
णोपाध्यायपदं निनाय विबुधं शान्त्यादिचन्द्राभिधम् ॥ २४७ ॥

स जगद्विख्याताकब्बरप्रतिबोधविधाता सूरिक्ष्मापालेषु क्षोणिमहेन्द्रः पृथिवीपाकशासनो राजा श्रीहीरविजयसूरिस्तस्मिन् प्रतिष्ठासंबन्धिनि महे महोत्सवे अस्य थानसिंहस्याग्रहेण शान्तिरिति पदमादौ यस्य तादृशी चन्द्र इत्यभिधा नाम यस्य तादृशं विबुधं महोपाध्यायपदं निनाय प्रापितवान् । शान्तिचन्द्रमहोपाध्यायपदं ददापित्यर्थः । तत्र दृष्टान्तं वक्ति—यथा सम्यगुत्कण्ठा औत्सुक्यं जातमस्येति समुत्कण्ठितः श्रीमान्मण्डललक्ष्मीकलितः गुर्जराणां राजा स्वामी वीरधवल इति नामाधीशः प्रभुः स्वेनात्मना श्रिया भाग्यवैभवेन युक्तं वस्तुपालं तेजःपालज्येष्ठभ्रातरं श्रीकरणाख्यां पदवीमधिकारविशेषम् । निमितमित्यर्थः ॥ इति थानसिंहप्रतिष्ठायां शान्तिचन्द्रस्योपाध्यायपदम् ॥

श्लोकार्थ

જેમ ગુર્જરદેશના અધિપતિ વીરધવલરાજાએ ઉત્કંઠાપૂર્વક વસ્તુપાલમંત્રીને શ્રીકરણની પદવી આપી હતી તેમ જગદ્ગુરુ હીરવિજયસૂરિજીએ પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવમાં

સિંહના આગ્રહથી પોતાના શિષ્ય શ્રી શાંતિચન્દ્ર નામના પંડિતને 'ઉપાધ્યાય'ની પદવી અર્પણ કરી. ॥૨૪૭॥

दुर्जनमल्लो दुर्जनमल्ल इव गुणैर्महीपतेर्मान्यः ।
समहं प्रत्यष्ठापयदर्हत्प्रतिमा मुनीन्द्रेण ॥ २४८ ॥

दुर्जनमल्लो नाम श्राद्धो मुनीन्द्रेण सूरिपार्श्वे समहं महामहकलितं यथा स्यात्तथा अर्हत्प्रतिमा भगवद्बिम्बानि प्रत्यष्ठापयत प्रतिष्ठापयति स्म । किंभूतः । गुणैरौदार्यधैर्यमणिपरीक्षाकारकादिभिः कृत्वा महीपतेरकब्बरमाहेर्मान्यो बहुमाननीयः । पुनः गुणैर्दुर्जनानां कर्णेजपानां खलानां वा मल्ल इव मल्लः प्रतिपक्षः ॥

શ્લોકાર્થ

ઔદાર્યાદિ ગુણો વડે રાજમાન્ય તેમજ સુજનતા આદિ ગુણો વડે દુર્જનોના શત્રુ એવા દુર્જનમલ્લ નામના શ્રાવકે આચાર્યદેવની પાસે મહોત્સવપૂર્વક જિનબિંબની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. ॥૨૪૮॥

समहं मथुरापुर्यां यात्रां पार्श्वसु पार्श्वयोः ।
प्रभुः परीतः पौरौघैश्चारणैरिवाकरोत् ॥ २४९ ॥

प्रभुर्हीरविजयसूरिः मथुरापुर्यां मधूपघ्ननगरे समहं सोत्सवं चारणैर्विद्याजङ्घाचारणादिमुनिभिरिव पौरौघैर्नागरिकनिकरैः परीतः परिवृतः संघेन सहितः पार्श्वसुपार्श्वयोस्त्रयोविंशतितमसप्तमजिनचन्द्रप्रतिमयोर्यात्रां दर्शनं कृतवान ॥

શ્લોકાર્થ

ચારણમુનિની જેમ હીરવિજયસૂરિજીએ મહોત્સવપૂર્વક સંઘસહિત મથુરાપુરીમાં શ્રીસુપાર્શ્વનાથ અને શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવંતની પ્રતિમાનાં દર્શન કર્યાં. ॥૨૪૯॥

जम्बूप्रभवमुख्यानां मुनीनामिह स प्रभुः ।
सप्तविंशतिं पञ्चशतीं स्तूपान्प्रणेमिवान् ॥ २५० ॥

स प्रभुर्हीरसूरिरिहैव मथुरानगर्यां जम्बूनामामहावीरदेवस्य द्वितीयपट्टधरः, चरमकेवली प्रभवनामा तृतीयः पट्टधरः, तौ मुख्यौ प्रकृष्टाचार्यौ वा येषां तेषां मुनीनामुपलक्षणात्साध्वीनामपि परं तन्मध्यवर्तिनामेव सहस्रप्रविंशत्या वर्तते या तादृशीं पञ्चशतीं

स्तूपान् प्रणेमिवानमति स्म । पञ्चशती प्रभवस्वामिसहिता चौरगणपूनां जम्बूस्वामिप्रमुखाना-मष्टानां पत्नीनां नवानामपि 'मातृपितॄणां नव त्रिभिर्गुणिताः सप्तविंशतिसहितं पञ्चोत्तमानं सप्तविंशत्यधिका पञ्चशतीस्तूपाः सन्तीति ॥ मथुरायात्रा ॥

श्लोकार्थ

श्री हीरसूरिजीએ મથુરાપુરીમાં જંબૂસ્વામી અને પ્રભવસ્વામી વગેરેનાં પાંચસોને સત્તાવીશ સ્તૂપોનાં દર્શન કર્યાં. (જંબૂસ્વામી) તેમનાં માતાપિતા, આઠ કન્યાઓ, તેમનાં માતાપિતા કુલ-૨૭ અને પ્રભવસ્વામી સહિત ૫૦૦ ચોર. કુલ ૫૨૭.) ॥૨૫૦॥

गोपाचलेऽप्य सुपर्वसद्मावष्टम्भनस्तम्भ इवाभ्युपेत्य ।
समं जनौघैर्जिनसार्वभौमं ककुद्मकेतुं नतवान्यतीन्द्रः ॥ २५१ ॥

अथ मथुरायात्रानन्तरं यतीन्द्रः सूरिः जनौघैर्भविकसमवायैः समं सार्धमुपेत्यागत्य गोपाचलशैले 'ग्वालेरगढ' इति लोकोक्त्या तत्र ककुद्मान् वृषभः केतुश्चिह्नं यस्येतादृशं ऋषभ-स्वामिनं जिनाः सामान्यकेवलिनः तेषु तेषां मध्ये वा सार्वभौमं चक्रवर्तिनं नतवान् प्रणमति स्म । किंभूते गोपाचलशैले । सुपर्वसद्मनः स्वर्गस्यावष्टम्भनार्थमाधारकृते विधिना विश्वसृजा कृते स्तम्भे स्थूणा यासि ॥

श्लोकार्थ

ત્યારપછી, હીરવિજયસૂરિજીએ સંઘસહિત ગોપાલશૈલ (ગ્વાલીયરગઢ) આવીને સામાન્ય કેવલીઓમાં ચક્રવર્તી શ્રીઋષભસ્વામીનાં દર્શન કર્યાં. તે ગોપાલગઢ જાણે સ્વર્ગલોકના આધાર માટેનો સ્તંભ ન હોય ! ॥૨૫૧॥

बापन्यासदृगप्रमितवृषभप्रतिमां स सिद्धशैल इव ।
प्रभुरपरा अपि तस्मिन्मूर्तीर्जैनीरनंसीत्सः ॥ २५२ ॥

स प्रभुः सूरिः सिद्धशैले शत्रुंजयपर्वते इव तस्मिन् गोपगिरौ बापन्यासतो गजा पञ्चाशत्प्रमितिकरणार्थं वंशमयः काष्ठमयः या यष्टिविशेषास्तैर्द्विपञ्चाशद्भिर्मिता प्रमाणी-कृता या वृषभस्यादिनाथस्य प्रतिमा मूर्तिस्तामाद्यां परीयाकृतिस्थाप्रासक्षेपपूर्वकमनंसीत् प्रणनाम । अपि पुनरपरा अन्या अपि जैनीर्जिनसंबन्धिनीर्मूर्तीः प्रतिमाः पञ्चाशद्धस्ता-दिशतहस्तविंशतिहस्तदशहस्तादिप्रमाणास्तथैव पूर्व प्रतिमावन्नेमिवान् ॥

१. मध्यमपदलोपिसमासरूपेण नामग्रहादिः प्रसक्तिः.

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવે શત્રુંજયની જેમ ગોપગિરિમાં બાવનગજ પ્રમાણ શ્રીઋષભસ્વામીની પ્રતિમાને નમસ્કાર કર્યા. તેમજ પચાસ, ચાલીસ, પાત્રીસ, ત્રીશ અને વીશગજ પ્રમાણ બીજી પણ જિનપ્રતિમાઓનાં ભક્તિપૂર્વક દર્શન કર્યાં. ॥૨૫૨॥

यात्रां कृत्वात्र सुत्रामा यथा नन्दीश्वरे दिवम् ।
प्रभुर्विभूषयामास पुनरप्यागरापुरम् ॥ २५३ ॥

प्रभुः सूरिरत्र गोपगिरौ यात्रां जिनपादप्रणतिं कृत्वा भावविधिपूर्वं विधाय पुनरपि व्याघुट्य तदेवागरानाम नगरं विभूषयामासालंकृतवान् । दृष्टान्तमाचष्टे—यथा सुत्रामा सौधर्मेन्द्रः नन्दीश्वरे जम्बूद्वीपादष्टमे द्वीपे भगवत्कल्याणकादिकाष्टाहिकादिषु यात्रां गीत-नृत्यकारापणादिमहोत्सवं निर्माप्य पुनरपि दिवं स्वर्लोकं भूषयति॥ इति गोपगिरियात्रा॥

શ્લોકાર્થ

જેમ સૌધર્મેન્દ્ર નંદીશ્વરદ્વીપમાં ભગવંતના કલ્યાણક મહોત્સવ આદિ મહોત્સવ-પૂર્વક યાત્રા કરીને સ્વર્ગલોકને અલંકૃત કરે તેમ આચાર્યદેવે ગોપગિરિની યાત્રા કરીને ફરીથી આગ્રાનગરને અલંકૃત કર્યું. ॥૨૫૩॥

यः सेरद्विकखण्डलम्भनिकया ख्यातोऽखिले मण्डले
श्रद्धावानिह मेदिनीपुरसदारङ्गः प्रभोर्भक्तितः ।
सोऽदान्मूर्तमिवेन्द्रकुम्भिनमिभं लक्षप्रसादं पुन-
र्वाहानां नवतिं च काञ्चनमणीस्वर्णांशुकाद्यर्थिनाम् ॥ २५४ ॥

तस्मिन्नवसरे इहागरानगरे सः दानशक्त्या प्रसिद्धो मेदिनीपुरस्य मेडतानगरस्य वास्तव्यः सदारङ्गनामा श्रद्धावान् श्रावकः प्रभोः सूरीन्दोरुपरि भक्तितः भक्तिवशात्प्रागा-तिशयात् । अर्थिनां याचकानामिति सर्वत्र योज्यम् । मूर्तं मूर्तिमन्तं भूमावागतमिन्द्रकु-म्भिनमैरावणमिव इभं गजोचितपरिकरादिकलितकरिणमदाद्ददौ । पुनर्लक्षप्रसादं 'लाखप-साव' इति जनप्रसिद्धिः च पुनर्वाहानां जात्यतुरङ्गाणां नवतिं नवतिप्रमाणान्यश्वान् ददिवान् । पुनः काञ्चनैः सुवर्णैर्मणीभिः रत्नैः उपलक्षिता स्वर्ण मुद्रा अङ्गुलीयकानि । 'माक्षराङ्गली मुद्रा' इति दैश्याम् । 'वेढवीटी' इति प्रसिद्धा । तथा अर्थिनां अंशुकानि नानाविधवस्त्राणि । आदिशब्दात्कुर्णावयः 'सकलातपामरी' इति जनप्रसिद्धाः । दत्ते स । श्रूयते हि—कस्मिन्नपि व्यतिकरे पातिसाहिमार्गणेन सूरीन्द्रः करीन्द्रमहानाधाचितः । तदवसरे च करिराजसमर्पकं सकलसंघमनुनीय सदारङ्गसाधुः स्वयमेव श्रीहीरविजयसू-

रीन्द्रोरुपरि न्युञ्छनं निर्माय तस्य साहिदुम्बकस्य सर्वगजोपकरणपरिकलितं गजं परस्य कस्यापि तादृशस्य लक्षप्रसादमन्येषां च नयति तुङ्गतुरङ्गमानां परेषां च वस्त्रस्वर्णमणिभूषणौर्णायुप्रमुखं प्रदत्तवानिति । स कः । यः सदारङ्गश्राद्धः सेरयोर्लोकप्रसिद्धयोर्मानविशेषयोर्द्विकं युगलं तन्मितानां खण्डानां मधुधूलीनां लम्भनिकया प्रतिमथनप्रदानेनाखिले मण्डले ख्यातः प्रसिद्धिमान् जातोऽस्ति ॥ इति श्रीहीरविजयसूरिश्राद्धदानम् ॥

श्लोकार्थ

તે વખતે આગ્રાનગરીમાં બે રતલ શર્કરાના દાન વડે દેશમાં પ્રસિદ્ધિ પામેલો મેડતાનગરના રહેવાસી સદારંગ નામના શ્રાવકે આચાર્યદેવની ભક્તિથી હાથીઓને ઉચિત આભૂષણો અને પલાણ સહિત ઐરાવણ સમાન હાથી, નેવું ઘોડા, રેશમી વસ્ત્રો, સુવર્ણ અને રત્નોનાં આભૂષણો વાચકોને દાનમાં આપ્યાં. ॥૨૫૪॥

मुक्त्वामात्यमिवावनीशसविधे शान्त्यादिचन्द्राभिधो-
पाध्यायं प्रविधाय तत्र विषये वर्षाश्चतस्रः स्वयम् ।
श्रीकम्मातनयव्रतीन्द्रविलसत्संघाग्रहादृगुर्जरा-
दृगच्छन्नागपुरे स्म तिष्ठति चतुर्मासीं स नागेन्द्रवत् ॥ २५५ ॥

स सूरिर्नागपुरे नगरे प्रसिद्धे नगरे चतुर्मासीं वर्षासमयं तिष्ठति स्म । किंवत् । नागेन्द्रवत् । यथा नागानां राजा नागपुरे भोगवत्यां नगर्यां तिष्ठति । किं कुर्वन् । श्रिया आचार्यलक्ष्म्या कलितो यः कम्माख्यसाधोस्तनयः पुत्रो व्रतीन्द्रः सूरिरेतावता विजयसेनसूरिस्तेन विलसन् शोभमानो यो गुर्जरदेशसंघः साधुसाध्वीश्रावकश्राविकारूपसमुदायस्तस्याग्रहात्पुरोधाद्गुर्जरानुधरित्रीपदं प्रति गच्छन् प्रतिष्ठमानः । किं कृत्वा । अमात्यं सचिवमिव अवनीशस्याकब्बरपातिसाहेः सविधे संनिधाने शान्तिरिति पदमादौ यस्य तादृशं चन्द्रोपाध्यायम् । शान्तिचन्द्रवाचकमित्यर्थः । मुक्त्वा कार्यकरणार्थं संस्थाप्य पुनस्तत्र मेवातनाम्नि विषये मण्डले स्वयमात्मना चतस्रश्चतुःसंख्याकाः वर्षाः प्रावृट्कालप्रतिबद्धाश्चतुर्मासीः प्रविधाय कृत्वा । स्थित्वेत्यर्थः ॥ इति मेवातमण्डलादागत्य नागपुरे चतुर्मासककरणम् ॥

श्लोकार्थ

શ્રીહીરવિજયસૂરિજીએ પોતાના મંત્રીસમાન શાંતિચન્દ્ર ઉપાધ્યાયને અકબર બાદશાહ પાસે મૂકીને, મેવાડમંડળમાં ચાતુર્માસ પૂર્ણ કરીને, વિજયસેનસૂરિજી વડે શોભતા ચાતુર્વિધ સંઘના આગ્રહથી ગુર્જરદેશ તરફ જતા આચાર્યદેવે પ્રસિદ્ધ નાગપુર (નાગોર)માં નાગેન્દ્રની જેમ ચાતુર્માસિક સ્થિરતા કરી. ॥૨૫૫॥

तस्मिञ्जगन्मल्लमहीन्द्रमन्त्री मेहाजलो नाम वणिङ्महेन्द्रः ।
भक्तिं व्यधात्क्लृप्तमहो मुनीन्दोः पद्मावतीकान्त इवार्हितोः ॥ २५६ ॥

तस्मिन्नागपुरे जगन्मल्लो जगमाल इति नाम्ना महीन्द्रो राजा तस्य मन्त्री प्रधानो मेहाजल इति नाम वणिक्षु नैगमेषु महेन्द्र इन्द्रसदृशः मुनीन्दोः सूरीन्द्रस्य भक्तिं सेवां पर्युपासनां व्यधात् चकार । किंभूतः । क्लृप्तो निष्पादितोऽखिलपुरजनमार्यानार्यजनैर्महः उत्सवो येन । क इव । पद्मावतीकान्त इव । यथा धरणेन्द्रः अर्हितोः श्रीपार्श्वनाथस्य स्वस्य नागेन्द्रपदप्रदानप्रमोदेनान्यप्रकारेण वा महोत्सवं कुर्वन् भक्तिं विधत्ते ॥

श्लोकार्थ

જેમ ધરણેન્દ્ર મહોત્સવપૂર્વક શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવંતની ભક્તિ કરે તેમ નાગપુરના રાજા જગપાલના વણિકકુલમાં શ્રેષ્ઠ 'મેહાજલ' નામના મંત્રીએ મહોત્સવપૂર્વક આચાર્યદેવની ભક્તિ કરી. ॥૨૫૬॥

श्रीमज्जेसलमेरुनामनगरादागत्य संघान्वितः
कोष्ठागारिकमाण्डणो मुनिमणिं सौवर्णटङ्कैर्मुदा ।
सिद्ध्यै स्वर्मणिवत्प्रपूज्य तृणवल्लक्ष्मीं पुनस्तत्पुरे
नानादानविधौचितीं प्रकटयांचक्रे यथा विक्रमः ॥ २५७ ॥

कोष्ठागारिकः धान्यकोष्ठाध्यक्षः लोकप्रसिद्ध्या 'कोठारी' माण्डणः । 'ग्रामनाम्नोः संस्काराभावः क्वचित्' इति वचनान्माण्डणः । संस्कारे तु मण्डन इति नाम्ना वणिक् श्राद्धः तस्मिन्नागपुरे पुनरितरयत्यार्थं अन्यानां नानाविधानां दानानां स्वर्णरजतांशुकौर्णांशुखण्डघृताद्यनेकप्रकाराणां विश्राणनानां विधा विधयः प्रकारा वा तेषामौचितीमुचिततामौचित्यं प्रकटयांचक्रे प्रकाशयामास । दृष्टान्तमाचष्टे—यथा विक्रमो विक्रमादित्यः नानादानविधौचितीं प्रकटीचक्रिवान् । माण्डणः किं कुर्वन् । तत्पुरे तस्मिन्नागपुरनगरे स्वलक्ष्मीं निजविभवं तृणवत् तृणमिव गणयन् । विविधलम्भनिकाभिर्याचकदानैश्चेत्यध्याहारः । किं कृत्वा । मुदा हर्षेण सिद्ध्यै महानन्दप्राप्तये मुनिमणिं हीरविजयसूरिपुरंदरं सौवर्णटङ्कैः 'सोनइयाइ' इति प्रसिद्धैः प्रपूज्यार्चयित्वा । किंवत् । स्वर्मणिवत् । यथा कोऽपि सिद्ध्यै स्वार्थसंप्राप्तये विभवार्थं चिन्तामणिं पूजयति । किं कृत्वा । श्रीमतो लक्ष्मीः दुर्गादिशोभा वा विद्यते यस्मिंस्तादृशं यज्जेसलमेरुनामाभिधानं यस्य तादृशान्नगरात् । जेसलमेरुपुरादित्यर्थः । आगत्य । किंभूतो मण्डनः । संघेन । यद्यपि संघशब्देन चातुर्वर्ण्यं गृह्यते, तथाप्यत्राधिकारात् श्राद्धश्राद्धीसार्धेनान्वितः सहितः ॥

શ્લોકાર્થ

કોઠારી 'મંડન' નામના શ્રાવકે જેસલમેર નગરથી સંઘસહિત નાગપુરમાં આવીને, જેમ કોઈ સિદ્ધિને માટે ચિંતામણિરત્નની પૂજા કરે તેમ આચાર્યદેવની સોનૈયા વડે પૂજા કરીને લક્ષ્મીને તૃણની જેમ માનતા મંડનકોઠારીએ વિક્રમાર્કની જેમ સુવર્ણ, ચાંદી, વસ્ત્ર આદિ અનેક પ્રકારની દાનવિધિને પ્રગટ કરી ॥૨૫૭॥

परेऽपि तत्रो पागत्य संघाः स्थानं निजं निजं ।
तीर्थानिव विभोः पादानभिवंद्य ययुः क्रमात् ॥ २५८ ॥

परेऽपि अन्यान्यनगरसत्कसंघाः क्रमात्तत्र नागपुरे उपागत्य समेत्य विभोः श्रीहीरसूरेः पादांश्चरणानभिवन्द्य नमस्कृत्य निजं निजं स्वं स्वं स्थानं नगरग्रामादिकमात्मीयं ययुर्गताः । कानिव । अभिवन्द्य तीर्थानिव । यथा संघा विविधग्रामनगरपत्तनद्रङ्गसंबन्धिनः श्रावकश्राविकासार्थाः शत्रुंजयोज्जयन्तार्बुदाष्टापदसम्मेतशिखरादिषु तीर्थेषु गताः पादान् जिनबिम्बान् जिनपादुकाश्च अभिवन्द्य प्रणम्य स्वकीयानि निजनिजस्थानं यान्ति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ શત્રુંજય, ગીરનાર આદિ તીર્થસ્થાનોમાં, નગરો, ગામો, અને દેશોના અનેક સંઘો આવીને શ્રીજિનેશ્વર ભગવંતની પ્રતિમાઓનાં દર્શન, વંદન અને પૂજન કરીને સૌ સૌના સ્થાને જાય તેમ અનેક નગરોના સંઘો આવીને શ્રીહીરવિજયસૂરિજીનાં દર્શન, વંદન અને પૂજન કરીને સૌ સૌના સ્થાને ગયા. ॥૨૫૮॥

यद्वन्नवीनपविमुद्रिकायां बिभर्ति माणिक्यमिवाप्य लक्ष्मीम् ।
क्रमात्प्रतिक्रम्य स तत्पुरे चतुर्मासीं विहारं विदधे यतीशः ॥ २५९ ॥

स सूरिः क्रमात्पर्युषणापरिपाटया तत्पुरे तस्मिन्नागपुरनगरे चतुर्मासीं [illegible] अथ वा कार्तिकचतुर्मासकं प्रतिक्रम्य यतीश्वरो यतिस्वामी हीरविजयसूरिर्विहारं विदधे विहितवान् प्रचलितो स्म । किमिव । यद्वत् अर्थान्तरे ये [illegible] मौक्तिक इव मुद्रिका अङ्गुलीयकं तस्यां माणिक्य [illegible] लक्ष्मीं शोभां बिभर्ति धत्ते । 'और हेम नव मुंदडी [illegible]' इति [illegible] प्रतिविहितव्याख्यान [illegible] ॥ इति नागपुरचतुर्मासकम् ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ હેમની મનોહર મુદ્રિકામાં માણિક્યમાન શોભાને ધારણ કરે તેમ [illegible] ચાતુર્માસિક પ્રતિક્રમણ કરીને આચાર્યદેવે ત્યાંથી વિહાર કર્યો. ॥૨૫૯॥

तस्मिञ्जगन्मल्लमहीन्द्रमन्त्री मेहाजलो नाम वणिङ्महेन्द्रः ।
भक्तिं व्यधात्कल्पमहो मुनीन्दोः पद्मावतीकान्त इवाहिकेतोः ॥ २५६ ॥

तस्मिन्नागपुरे जगन्मल्लो जगमाल इति नाम्ना महीन्द्रो राजा तस्य मन्त्री प्रधानो मेहाजल इति नाम वणिक्षु निगमेषु महेन्द्र इन्द्रसदृशः मुनीन्दोः सूरीन्द्रस्य भक्तिं सेवां पर्युपासनां व्यधात् चकार । किंभूतः । क्लृप्तो निष्पादितोऽखिलपुरजन्मार्यानार्यजनैर्मह उत्सवो येन । क इव । पद्मावतीकान्त इव । यथा धरणेन्द्रः अहिकेतोः श्रीपार्श्वनाथस्य स्वस्य नागेन्द्रपदप्रदानप्रमोदेनान्यप्रकारेण वा महोत्सवं कुर्वन् भक्तिं विधत्ते ॥

श्लोकार्थ

જેમ ધરણેન્દ્ર મહોત્સવપૂર્વક શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવંતની ભક્તિ કરે તેમ નાગપુરના રાજા જગપાલના વણિકકુલમાં શ્રેષ્ઠ 'મેહાજલ' નામના મંત્રીએ મહોત્સવપૂર્વક આચાર્યદેવની ભક્તિ કરી. ॥૨૫૬॥

श्रीमज्जेसलमेरुनामनगरादागत्य संघान्वितः
कोष्ठागारिकमाण्डणो मुनिमणिं सौवर्णटङ्कैर्मुदा ।
सिद्ध्यै स्वर्मणिवत्प्रपूज्य तृणयंल्लक्ष्मीं पुनस्तत्पुरे
नानादानविधौचितीं प्रकटयांचक्रे यथा विक्रमः ॥ २५७ ॥

कोष्ठागारिकः धान्यकोष्ठाध्यक्षः लोकप्रसिद्धया 'कोठारी' माण्डणः । 'ग्रामनाम्नोः संस्काराभावः क्वचित्' इति वचनान्माण्डणः । संस्कारे तु मण्डन इति नाम्ना वणिक् श्राद्धः तस्मिन्नागपुरे पुनरिच्छयार्थं अन्यानां नानाविधानां दानानां स्वर्णरजतांशुकोर्णायुगण्डकृत्रादनेकप्रकाराणां वितरणानां विधा विधयः प्रकारा वा तेषामौचितीमुचिततामौचित्यं प्रकटयांचक्रे प्रकाशयामास । दृष्टान्तमाचष्टे—यथा विक्रमो विक्रमादित्यः नानादानविधौचितीं प्रकटीचकार । माण्डणः किं कुर्वन् । तत्पुरे तस्मिन्नागपुरनगरे स्वलक्ष्मीं निजविभवं तृणयन् तृणमिव गणयन् । विविधयाचकजनिकाभिर्याचकदानैरित्यध्याहारः । किं कृत्वा । मुदा हर्षेण सिद्धये महानन्दप्राप्तये मुनिमणिं हीरविजयसूरिपुरंदरं सौवर्णटङ्कैः 'सोनइयाइ' इति प्रसिद्धैः [illegible] । किंवत् । स्वर्मणिवत् । यथा कोऽपि सिद्धये स्वार्थसंसाधनाय चिन्तितार्थं चिन्तामणिं पूजयति । किं कृत्वा । श्रीमतो लक्ष्मीः पूर्णाद्दिशोभा वा विद्यते यस्मिन्नादृशं यज्जेसलमेरुनामाभिधानं यस्य तादृशान्नगरात् । जेसलमेरुपुरादित्यर्थः । आगत्य । किंभूतो मण्डनः । संघेन । यद्यपि संघशब्देन चातुर्वर्ण्यं गृह्यते, तथाप्यत्राधिकारात् श्राद्धश्राद्धीमात्राभिरन्वितः सहितः ॥

શ્લોકાર્થ

કોઠારી 'મંડન' નામના શ્રાવકે જેસલમેર નગરથી સંઘસહિત નાગપુરમાં આવીને, જેમ કોઈ સિદ્ધિને માટે ચિંતામણિરત્નની પૂજા કરે તેમ આચાર્યદેવની સોનૈયા વડે પૂજા કરીને લક્ષ્મીને તૃણની જેમ માનતા મંડનકોઠારીએ વિક્રમાર્કની જેમ સુવર્ણ, ચાંદી, વસ્ત્ર આદિ અનેક પ્રકારની દાનવિધિને પ્રગટ કરી ॥૨૫૭॥

परेऽपि तत्रो पागत्य संघाः स्थानं निजं निजं ।
तीर्थानिव विभोः पादानभिवंद्य ययुः क्रमात् ॥ २५८ ॥

परेऽपि अन्यान्यनगरसंघवासिनः संघाः प्रमाणात्र नागपुरे उपागत्य समेत्य विभोर्हीरसूरेः पादारविन्दानभिवन्द्य नमस्कृत्य निजं निजं स्वं स्वं स्थानं नगरग्रामादिकमाश्रयं ययुर्गताः । कानिव । अभिवन्द्य तीर्थानिव । यथा संघा विविधग्रामनगरपुरपत्तनसंनिवेशवासिनः यात्रार्थमागताः शत्रुंजयोज्जयन्तार्बुदाष्टापदसंमेतशिखरादिषु विभोर्जगतः पादान् जिनबिम्बान् जिनपादुकाश्च अभिवन्द्य प्रणम्य पर्युपास्य च निजनिजस्थानं यान्ति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ શત્રુંજય, ગીરનાર આદિ તીર્થસ્થાનોમાં, નગરો, ગામો, અને દેશોના અનેક સંઘો આવીને શ્રીજિનેશ્વર ભગવંતની પ્રતિમાજીનાં દર્શન, વંદન અને પૂજન કરીને સૌ સૌના સ્થાને જાય તેમ અનેક નગરોના સંઘો આવીને શ્રીહીરવિજયસૂરિજીના દર્શન, વંદન અને પૂજન કરીને સૌ સૌના સ્થાને ગયા. ॥૨૫૮॥

यदन्यनीवृत्तविमुद्रिकाणां बिभर्ति माणिक्यमिवात्र लक्ष्मीम् ।
प्रमात्प्रतिक्रम्य स तत्पुरे चतुर्मासी विहारं विदधे मनीश्वरः ॥ २५९ ॥

स सूरिः प्रमात्पर्युषणापरिपाट्या तत्पुरे नागपुरनगरे चतुर्मासी दुर्भिक्ष अथ वा कार्त्तिकचतुर्मासिकं प्रतिक्रम्य मनीश्वरो यतिराजो हीरसूरिर्विहारं विदधे विदिक्षुवान प्रतिष्ठते स्म । तत्किम । यत्पुरम् अन्यदेशानां ये नीवृतो जनपदास्तेषां मेखलाः तासां मुद्रिका अङ्गुलीयकं तस्यां माणिक्य मरकतमणिरिवात्र मुद्रिकायां लक्ष्मीं शोभां बिभर्ति धत्ते । 'और देस सब मुंदरी उर नागोर नगीना' इति लोकोक्ति प्रसिद्धिरप्यत्र सूचिते ॥ इति नागपुरचतुर्मासकम् ॥

શ્લોકાર્થ

બીજા દેશોની મેખલારૂપ મુદ્રિકામાં માણિક્યસમાન શોભાને ધારણ કરતા નાગપુરમાં ચાતુર્માસિક પ્રતિક્રમણ કરીને આચાર્યદેવે ત્યાંથી વિહાર કર્યો. ॥૨૫૯॥

तस्मिञ्जगन्मल्लमहीन्द्रमन्त्री मेहाजलो नाम वणिङ्महेन्द्रः ।
भक्तिं व्यधात्क्लृप्तमहो मुनीन्दोः पद्मावतीकान्त इवाहिकेतोः ॥ २५६ ॥

तस्मिन्नागपुरे जगन्मल्लो जगमाल इति नाम्ना महीन्द्रो राजा तस्य मन्त्री प्रधानो मेहाजल इति नाम वणिक्षु निगमेषु महेन्द्र इन्द्रसदृशः मुनीन्दोः सूरीन्द्रस्य भक्तिं सेवां पर्युपासनां व्यधात् चकार । किंभूतः । क्लृप्तो निष्पादितोऽखिलपुरजन्मार्यानार्यजनैर्मह उत्सवो येन । क इव । पद्मावतीकान्त इव । यथा धरणेन्द्रः अहिकेतोः श्रीपार्श्वनाथस्य स्वस्य नागेन्द्रपदप्रदानप्रमोदेनान्यप्रकारेण वा महोत्सवं कुर्वन् भक्तिं विधत्ते ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ ધરણેન્દ્ર મહોત્સવપૂર્વક શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવંતની ભક્તિ કરે તેમ નાગપુરના રાજા જગપાલના વણિકકુલમાં શ્રેષ્ઠ 'મેહાજલ' નામના મંત્રીએ મહોત્સવપૂર્વક આચાર્યદેવની ભક્તિ કરી. ॥૨૫૬॥

श्रीमज्जेसल्मेरुनामनगरादागत्य संघान्वितः
कोष्ठागारिकमाण्डणो मुनिमणिं सौवर्णटङ्कैर्मुदा ।
सिद्ध्यै स्वर्मणिवत्प्रपूज्य तृणयंल्लक्ष्मीं पुनस्तत्पुरे
नानादानविधौचितीं प्रकटयांचक्रे यथा विक्रमः ॥ २५७ ॥

कोष्ठागारिकः धान्यकोष्ठाध्यक्षः लोकप्रसिद्ध्या 'कोठारी' माण्डणः । 'ग्रामनाम्नोः संस्काराभावः क्वचित्' इति वचनान्माण्डणः । संस्कारे तु मण्डन इति नाम्ना वणिक् श्राद्धः तस्मिन्नागपुरे पुनरित्यस्यार्थं अन्यानां नानाविधानां दानानां स्वर्णरजतांशुकौर्णायुखण्डगुणाद्यनेकप्रकाराणां विधाप्यमानानां विधा विधयः प्रकारा वा तेषामौचितीमुचिततामौचित्यं प्रकटयांचक्रे प्रकाशयामास । दृष्टान्तमाचष्टे—यथा विक्रमो विक्रमादित्यः नानादानविधौचितीं प्रकटीचक्रिवान् । माण्डणः किं कुर्वन् । तत्पुरे तस्मिन्नागपुरनगरे स्वलक्ष्मीं निजविभवं तृणयन् तृणमिव गणयन् । विविधलम्भनिकाभिर्याचकदानैरित्यध्याहारः । किं कृत्वा । मुदा हर्षेण सिद्ध्यै महानन्दप्राप्तये मुनिमणिं हीरविजयसूरिपुरंदरं सौवर्णटङ्कैः 'सोनइयाइ' इति प्रसिद्धैः प्रपूज्याभ्यर्च्य । किंवत् । स्वर्मणिवत् । यथा कोऽपि सिद्ध्यै स्वार्थसंसाधनाय चिन्तार्थं चिन्तामणिं पूजयति । किं कृत्वा । श्रीमती लक्ष्मीः पुर्याः शोभा वा विद्यते यस्मिन्स्तादृशं यच्छ्रीमज्जेसल्मेरुनामाभिधानं यस्य तादृशान्नगरात् । जेसलमेरुपुरादित्यर्थः । आगत्य । किंभूतो मण्डनः । संघेन । यद्यपि संघशब्देन चातुर्वर्ण्यं दृश्यते, तथाप्यत्राधिकारात् श्राद्धश्राद्धीसार्थेनान्वितः सहितः ॥

શ્લોકાર્થ

કોઠારી 'મંડન' નામના શ્રાવકે જેસલમેર નગરથી સંઘસહિત નાગપુરમાં આવીને, જેમ કોઈ સિદ્ધિને માટે ચિંતામણિરત્નની પૂજા કરે તેમ આચાર્યદેવની સોનૈયા વડે પૂજા કરીને લક્ષ્મીને તૃણની જેમ માનતા મંડનકોઠારીએ વિક્રમાર્કની જેમ સુવર્ણ, ચાંદી, વસ્ત્ર આદિ અનેક પ્રકારની દાનવિધિને પ્રગટ કરી ॥૨૫૭॥

परेऽपि तत्रो पागत्य संघाः स्थानं निजं निजं ।
तीर्थानिव विभोः पादानभिवंद्य ययुः क्रमान् ॥ २५८ ॥

परेऽपि अन्यान्यनगरसंबन्धिनः संघाः क्रमात्तत्र नागपुरे उपागत्य समेत्य विभोर्हीरसूरेः पादांश्चरणानभिवन्द्य नमस्कृत्य निजं निजं स्वं स्वं स्थानं नगरामग्रादिकमास्पदं ययुर्गताः । कानिव । अभिवन्द्य तीर्थानिव । यथा संघा विविधग्रामनगरजनपदसंबन्धिनः श्राद्धीसखश्राद्धसार्थाः शत्रुंजयोज्जयन्तार्बुदाष्टापदसमेतशिखरादिषु विभोर्भगवतः पादान् जिनबिम्बान् जिनपादुकान्वा अभिवन्द्य प्रणम्यार्चित्वा च निजनिजस्थानं यान्ति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ શત્રુંજય, ગીરનાર આદિ તીર્થસ્થાનોમાં, નગરો, ગામો, અને દેશોના અનેક સંઘો આવીને શ્રીજિનેશ્વર ભગવંતની પ્રતિમાજીનાં દર્શન, વંદન અને પૂજન કરીને સૌ સૌના સ્થાને જાય તેમ અનેક નગરોના સંઘો આવીને શ્રીહીરવિજયસૂરિજીનાં દર્શન, વંદન અને પૂજન કરીને સૌ સૌના સ્થાને ગયા. ॥૨૫૮॥

यदन्यनीवृत्ततिमुद्रिकायां बिभर्ति माणिक्यमिवात्र लक्ष्मीम् ।
क्रमात्प्रतिक्रम्य स तत्पुरे चतुर्मासीं विहारं विदधे व्रतीश्वरः ॥ २५९ ॥

स सूरिः क्रमात्पर्युषणापरिपाट्या तत्पुरे तस्मिन्नागोरनगरे चतुर्मासीं प्रतिक्रम्य अथ वा कार्तिकचतुर्मासकं प्रतिक्रम्य व्रतीश्वरो यतिराजो हीरसूरिर्विहारं विदधे वि-हितवान् प्रतिष्ठते स्म । तत्किम् । यत्पुरम् अन्येऽपरे ये नीवृतो जनपदास्तेषां ततिः श्रेणिः सैव मुद्रिका अङ्गुलीयकं तस्यां माणिक्यं महर्घ्यमणिरिवात्र भूमण्डले लक्ष्मीं शोभां बिभर्ति धत्ते । 'और देस सब मुंदडी उर नागोर नगीना' इति तत्रत्यजनैः प्रसिद्धिरद्यावत श्रूयते ॥ इति नागपुरचतुर्मासकम् ॥

શ્લોકાર્થ

બીજા દેશોની શ્રેણીરૂપ મુદ્રિકામાં માણેકસમાન શોભાને ધારણ કરતા નાગોરનગરમાં ચાતુર્માસિક પ્રતિક્રમણ કરીને આચાર્યદેવે ત્યાંથી વિહાર કર્યો. ॥૨૫૯॥

तस्मिन्नागपुरे जगन्मल्लमहीन्द्रमन्त्री मेहाजलो नाम वणिङ्महेन्द्रः ।
भक्तिं व्यधात्कृतमहो मुनीन्दोः पद्मावतीकान्त इवाहिकेतोः ॥ २५६ ॥

तस्मिन्नागपुरे जगन्मल्लो जगमाल इति नाम्ना महीन्द्रो राजा तस्य मन्त्री प्रधानो मेहाजल इति नाम वणिक्षु नैगमेषु महेन्द्र इन्द्रसदृशः मुनीन्दोः सूरीन्द्रस्य भक्तिं सेवां पर्युपासनां व्यधात् चकार । किंभूतः । कृतो निर्मापितोऽतिरम्पुरजन्मायातार्यजनैर्महः उत्सवो येन । क इव । पद्मावतीकान्त इव । यथा धरणेन्द्रः अहिकेतोः श्रीपार्श्वनाथस्य स्वस्य नागेन्द्रपदप्रदानप्रमोदेनान्यप्रकारेण वा महोत्सवं कुर्वन् भक्तिं विधत्ते ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ ધરણેન્દ્ર મહોત્સવપૂર્વક શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવંતની ભક્તિ કરે તેમ નાગપુરના રાજા જગપાલના વણિકકુલમાં શ્રેષ્ઠ 'મેહાજલ' નામના મંત્રીએ મહોત્સવપૂર્વક આચાર્યદેવની ભક્તિ કરી. ॥૨૫૬॥

श्रीमज्जेसलमेरुनामनगरादागत्य संघान्वितः
कोष्ठागारिकमाण्डणो मुनिमणिं सौवर्णटङ्कैर्मुदा ।
सिद्ध्यै स्वर्मणिवत्प्रपूज्य तृणयंल्लक्ष्मीं पुनस्तत्पुरे
नानादानविधौचितीं प्रकटयांचक्रे यथा विक्रमः ॥ २५७ ॥

कोष्ठागारिकः धान्यकोष्ठाध्यक्षः लोकप्रसिद्ध्या 'कोठारी' माण्डणः । 'ग्रामनाम्नोः संस्काराभावः क्वचित्' इति वचनान्माण्डणः । संस्कारे तु मण्डन इति नाम्ना वणिक् श्राद्धः तस्मिन्नागपुरे पुनरित्यन्यार्थं अन्यानां नानाविधानां दानानां स्वर्णरजतांशुककौशेयखण्डघृताद्यनेकप्रकाराणां वितरणानां विधा विधयः प्रकारा वा तेषामौचितीमुचिततामौचित्यं प्रकटयांचक्रे प्रकाशयामास । दृष्टान्तमाचष्टे—यथा विक्रमो विक्रमादित्यः नानादानविधौचितीं प्रकटीचकिवान् । माण्डणः किं कुर्वन् । तत्पुरे तस्मिन्नागपुरनगरे स्वलक्ष्मीं निजविभवं तृणयन् तृणमिव गणयन् । विविधलम्भनिकाभिर्याचकदानैश्चेत्यध्याहारः । किं कृत्वा । मुदा हर्षेण सिद्ध्यै महानन्दप्राप्तये मुनिमणिं हीरविजयसूरिपुरंदरं सौवर्णटङ्कैः 'सोनइयाइ' इति प्रसिद्धैः प्रपूज्यार्चयित्वा । किंवत् । स्वर्मणिवत् । यथा कोऽपि सिद्ध्यै स्वार्थसंप्राप्तये विभवार्थं चिन्तामणिं पूजयति । किं कृत्वा । श्रीमतो लक्ष्मीः दुर्गादिशोभा वा विद्यते यस्मिंस्तादृशं जेसलमेरुनामाभिधानं यस्य तादृशान्नगरात् । जेसलमेरुपुरादित्यर्थः । आगत्य । किंभूतो मण्डनः । संघेन । यद्यपि संघशब्देन चातुर्वर्ण्यं गृह्यते, तथाप्यत्राधिकारात् श्राद्धश्राद्धीसार्थेनान्वितः सहितः ॥

શ્લોકાર્થ

કોઠારી 'મંડન' નામના શ્રાવકે જેસલમેર નગરથી સંઘસહિત નાગપુરમાં આવીને, જેમ કોઈ સિદ્ધિને માટે ચિંતામણિરત્નની પૂજા કરે તેમ આચાર્યદેવની સોનૈયા વડે પૂજા કરીને લક્ષ્મીને તૃણની જેમ માનતા મંડનકોઠારીએ વિક્રમાર્કની જેમ સુવર્ણ, ચાંદી, વસ્ત્ર આદિ અનેક પ્રકારની દાનવિધિને પ્રગટ કરી ॥૨૫૭॥

परेऽपि तत्रोपागत्य संघाः स्थानं निजं निजं ।
तीर्थानीव विभोः पादानभिवंद्य ययुः क्रमात् ॥ २५८ ॥

परेऽपि अन्यान्यनगरसंबन्धिनः संघाः समागत्य नागपुरे उपागम्य तत्रैत्य विभोर्हीरसूरेः पादांभोरुहाण्यभिवन्द्य नमस्कृत्य निजं निजं स्वं स्वं स्थानं नगरग्रामादिकमात्मीयं ययुर्गताः । कानिव । अभिवन्द्य तीर्थानीव । यथा संघा विविधग्रामनगरजनपदसंबन्धिनः यात्रोत्सवमादधानाः शत्रुंजयोज्जयन्तार्बुदाष्टापदसम्मेतशिखरादिषु विभोर्भगवतः पादान् जिनबिम्बान् जिनपादुकाश्च अभिवन्द्य प्रणम्यार्चित्वा च निजनिजस्थानं यान्ति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ શત્રુંજય, ગીરનાર આદિ તીર્થસ્થાનોમાં, નગરો, ગામો, અને દેશોના અનેક સંઘો આવીને શ્રીજિનેશ્વર ભગવંતની પ્રતિમાઓનાં દર્શન, વંદન અને પૂજન કરીને સૌ સૌના સ્થાને જાય તેમ અનેક નગરોના સંઘો આવીને શ્રીહીરવિજયસૂરિજીના દર્શન, વંદન અને પૂજન કરીને સૌ સૌના સ્થાને ગયા. ॥૨૫૮॥

यद्वन्यनीपप्रतिमुद्रिकायां बिभर्ति माणिक्यमिवात्र लक्ष्मीम् ।
प्रमात्यतिक्रम्य स तत्पुरे चतुर्मासीं विहारं विदधे व्रतीशः ॥ २५९ ॥

स सूरिः प्रमात्यपुंगवापरिपाट्या तत्पुरे नगिमन्नागपुरे चतुर्मासीं [illegible] अथ वा चातुर्मासिकं प्रतिक्रम्य व्रतीश्वरो यतिराजो हीरसूरिर्विहारं विदधे चिहितवान् प्रतिष्ठते स्म । तत्किम् । यत्पुरम् [illegible] श्रीपूज्यो [illegible] भोगिभिः [illegible] मुद्रिका [illegible] माणिक्य [illegible] लक्ष्मीं शोभां बिभर्ति धत्ते । 'और देस सब मुंदरी इक नागोर नगीना' इति [illegible] प्रसिद्धिरप्यत्र श्रूयते ॥ इति नागपुरचतुर्मासकम् ॥

શ્લોકાર્થ

બીજા દેશોની વીંટીરૂપ મુદ્રિકામાં માણેકસમાન દેખાતા એવા નાગોરનગરમાં ચાતુર્માસિક પ્રતિક્રમણ કરીને આચાર્યદેવે ત્યાંથી વિહાર કર્યો. ॥૨૫૯॥

तस्मिञ्जगन्मल्लमहीन्द्रमन्त्री मेहाजलो नाम वणिङ्महेन्द्रः ।
भक्तिं व्यधात्कल्पमहो मुनीन्दोः पद्मावतीकान्त इवाहिकेतोः ॥ २५६ ॥

तस्मिन्नागपुरे जगन्मल्लो जगमाल इति नाम्ना महीन्द्रो राजा तस्य मन्त्री प्रधानो मेहाजल इति नाम वणिक्सु नैगमेषु महेन्द्र इन्द्रसदृशः मुनीन्दोः सूरीन्द्रस्य भक्तिं सेवां पर्युपासनां व्यधात् चकार । किंभूतः । कल्पतो निष्पादितोऽखिलपुरजनमार्यानार्यजनैर्मह उत्सवो येन । क इव । पद्मावतीकान्त इव । यथा धरणेन्द्रः अहिकेतोः श्रीपार्श्वनाथस्य स्वस्य नागेन्द्रपदप्रदानप्रमोदेनान्यप्रकारेण वा महोत्सवं कुर्वन् भक्तिं विधत्ते ॥

श्लोकार्थ

જેમ ધરણેન્દ્ર મહોત્સવપૂર્વક શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવંતની ભક્તિ કરે તેમ નાગપુરના રાજા જગમાલના વણિકકુલમાં શ્રેષ્ઠ 'મેહાજલ' નામના મંત્રીએ મહોત્સવપૂર્વક આચાર્યદેવની ભક્તિ કરી. ॥૨૫૬॥

श्रीमज्जेसलमेरुनामनगरादागत्य संघान्वितः
कोष्ठागारिकमाण्डणो मुनिमणिं सौवर्णटङ्कैर्मुदा ।
सिद्ध्यै स्वर्मणिवत्प्रपूज्य तृणयंल्लक्ष्मीं पुनस्तत्पुरे
नानादानविधौचितीं प्रकटयांचक्रे यथा विक्रमः ॥ २५७ ॥

कोष्ठागारिकः धान्यकोष्ठाध्यक्षः लोकप्रसिद्धया 'कोठारी' माण्डणः । 'ग्रामनाम्नोः संस्काराभावः क्वचित्' इति वचनान्माण्डणः । संस्कारे तु मण्डन इति नाम्ना वणिक् श्राद्धः तस्मिन्नागपुरे पुनरित्यन्यार्थं अन्यानां नानाविधानां दानानां स्वर्णरजतांशुकोर्णायुखण्डघृताद्यनेकप्रकाराणां विश्राणनानां विधा विधयः प्रकारा वा तेषामौचितीमुचिततामौचित्यं प्रकटयांचक्रे प्रकाशयामास । दृष्टान्तमाचष्टे—यथा विक्रमो विक्रमादित्यः नानादानविधौचितीं प्रकटीचक्रिवान् । माण्डणः किं कुर्वन् । तत्पुरे तस्मिन्नागपुरनगरे स्वलक्ष्मीं निजविभवं तृणयन् तृणमिव गणयन् । विविधलम्भनिकाभिर्याचकदानैरित्यध्याहारः । किं कृत्वा । मुदा हर्षेण सिद्ध्यै महानन्दप्राप्तये मुनिमणिं हीरविजयसूरिपुरंदरं सौवर्णटङ्कैः 'सोनइयाइ' इति प्रसिद्धैः प्रपूज्यार्चयित्वा । किंवत् । स्वर्मणिवत् । यथा कोऽपि सिद्ध्यै स्वार्थसंप्राप्तये विभवार्थं चिन्तामणिं पूजयति । किं कृत्वा । श्रीमंतो लक्ष्मीः दुर्गादिशोभा वा विद्यते यस्मिंस्तादृशं यज्जेसलमेरुनामाभिधानं यस्य तादृशान्नगरात् । जेसलमेरुपुरादित्यर्थः । आगत्य । किंभूतो मण्डनः । संघेन । यद्यपि संघशब्देन चातुर्वर्ण्यं गृह्यते, तथाप्यत्राधिकारात् श्राद्धश्राद्धीसार्थेनान्वितः सहितः ॥

શ્લોકાર્થ

કોઠારી 'મંડન' નામના શ્રાવકે જેસલમેર નગરથી સંઘસહિત નાગપુરમાં આવીને, જેમ કોઈ સિદ્ધિને માટે ચિંતામણિરત્નની પૂજા કરે તેમ આચાર્યદેવની સોનૈયા વડે પૂજા કરીને લક્ષ્મીને તૃણની જેમ માનતા મંડનકોઠારીએ વિક્રમાર્કની જેમ સુવર્ણ, ચાંદી, વસ્ત્ર આદિ અનેક પ્રકારની દાનવિધિને પ્રગટ કરી ॥૨૫૭॥

परेऽपि तत्रो पागत्य संघाः स्थानं निजं निजं ।
तीर्थानिव विभोः पादानभिवंद्य ययुः क्रमात् ॥ २५८ ॥

परेऽपि अन्यान्यनगरसंबन्धिनः संघाः क्रमात्तत्र नागपुरे उपागत्य समेत्य विभोर्हीरसूरेः पादांश्चरणानभिवन्द्य नमस्कृत्य निजं निजं स्वं स्वं स्थानं नगरग्रामादिकमास्पदं पर्युर्गताः । कानिव । अभिवन्द्य तीर्थानिव । यथा संघा विविधग्रामनगरजनपदसंबन्धिनः श्राद्धीसंघश्राद्धसार्थाः शत्रुंजयोज्जयन्तार्बुदाष्टापदसमेतशिखरादिषु विभोर्भगवतः पादान् जिनबिम्बान् जिनपादुकान्वा अभिवन्द्य प्रणम्यार्चित्वा च निजनिजस्थानं यान्ति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ શત્રુંજય, ગીરનાર આદિ તીર્થસ્થાનોમાં, નગરો, ગામો, અને દેશોના અનેક સંઘો આવીને શ્રીજિનેશ્વર ભગવંતની પ્રતિમાજીનાં દર્શન, વંદન અને પૂજન કરીને સૌ સૌના સ્થાને જાય તેમ અનેક નગરોના સંઘો આવીને શ્રીહીરવિજયસૂરિજીનાં દર્શન, વંદન અને પૂજન કરીને સૌ સૌના સ્થાને ગયા. ॥૨૫૮॥

यदन्यनीवृत्ततिमुद्रिकायां बिभर्ति माणिक्यमिवात्र लक्ष्मीम् ।
क्रमात्प्रतिक्रम्य स तत्पुरे चतुर्मासीं विहारं विदधे व्रतीश्वरः ॥ २५९ ॥

स सूरिः क्रमात्पर्युषणापरिपाट्या तत्पुरे तस्मिन्नागोरनगरे चतुर्मासीं प्रतिक्रम्य अथ वा कार्त्तिकचतुर्मासकं प्रतिक्रम्य व्रतीश्वरो यतिराजो हीरसूरिर्विहारं विदधे विहितवान् प्रतिष्ठते स्म । तत्किम् । यत्पुरम् अन्येऽपरे ये नीवृतो जनपदास्तेषां ततिः श्रेणिः सैव मुद्रिका अङ्गुलीयकं तस्यां माणिक्यं महार्घ्यमणिरिवात्र भूमण्डले लक्ष्मीं शोभां बिभर्ति धत्ते । 'और देस सब मुंदडी उर नागोर नगीना' इति तत्रत्यजनैः प्रसिद्धिरद्ययावत् श्रूयते ॥ इति नागपुरचतुर्मासकम् ॥

શ્લોકાર્થ

બીજા દેશોની શ્રેણીરૂપ મુદ્રિકામાં માણિક્યસમાન શોભાને ધારણ કરતા નાગોરનગરમાં ચાતુર્માસિક પ્રતિક્રમણ કરીને આચાર્યદેવે ત્યાંથી વિહાર કર્યો. ॥૨૫૯॥

पींपाडिनाम्नि स्वपुरे प्रभोर्मरुत्पुरोपमे नागपुरादुपेयुषः ।
तालाह्वसाधुर्व्यधितातिकोत्सवं तदा प्रदेशीव मुदान्तिमार्हतः ॥ २६० ॥

तदा तस्मिन्सूरिसमागमनावसरे पींपाडि इति नाम यस्य तस्मिन् पींपाडिनाम्नि स्वपुरे आत्मीयनिवसननगरे ताला इत्याद्या नाम यस्य तादृशः साधुर्वणिक् । तालोसाह इत्यर्थः । प्रभोर्हीरसूरेरधिकमतिशायिनमुत्सवं व्यधित कृतवान् । प्रभोः किं वदुषः । नागपुरादुपेयुषः आजग्मुषः । किंभूते स्वपुरे । मरुत्पुरोपमे मरुतो देवास्तेषां पुरं पत्तनममरावती तस्योपमा सादृश्यं यस्य तादृशे । क इव । प्रदेशीव । यथा केशीप्रतिबोधितप्रदेशी नामा नृपतिः अन्तिमार्हतश्चरमतीर्थकृतः श्रीमहावीरस्वामिनः छद्मस्थावस्थायामप्रतिबद्धं विहरतः स्वपुरं स्वकीयश्वेताम्बीनगर्यां समागतस्यात्युत्सवमधिकमहोत्सवं विधत्ते स्म । किं च श्रीसूरीणामागमनावसरे आउआपुरे तालाह्व आसीत् । तदवसरे तु पातिसाहेरागत्वात्पींपाडिनगरे निवसतीति तात्पर्यम् ॥

श्लोकार्थ

ચરમતીર્થપતિ મહાવીર પરમાત્મા છદ્મસ્થ અવસ્થામાં અપ્રતિબદ્ધ વિહાર કરતા 'શ્વેતાંબી' નગરીમાં પધારેલા ત્યારે પરદેશીરાજાએ જેમ મહોત્સવ કરેલો તેમ સ્વર્ગપુરી સમાન 'પીપાડ' નામના નગરમાં પધારતા આચાર્યદેવનો 'તાલોસાહ' નામના શ્રાવકે પૂર્વે આઉઆ નગરમાં પ્રવેશમહોત્સવ કર્યો હતો તેનાથી અધિક ઘણા જ હર્ષપૂર્વક પ્રવેશમહોત્સવ કર્યો. ॥૨૬૦॥

ग्रामाश्वद्विपताम्रखान्यधिपतिः सामन्तवद्योऽजनि
श्रीमालान्वयभारमल्लतनयः श्रीइन्द्रराजस्तदा ।
आह्वातुं सुगुरून्स्वकीयसचिवास्तेनाथ संप्रेषिताः
प्रासादे निजकारिते भगवतां मूर्तिप्रतिष्ठाकृते ॥ २६१ ॥

तदा तस्मिन् पींपाडिपुरपादावधारणप्रस्तावे श्रिया युक्त इति नामा वणिक् वर्तते । किंभूतः । श्रीमाल इत्यन्वयो वंशो यस्य तादृशो यो भारमल्लस्तस्य तनयः पुत्रः । पुनः किंभूतः । ग्रामाणां पञ्चशतीजिनानां संनिवेशानां तथा अश्वानां तुरंगमाणां तथा द्विपानां हस्तिनां तथा ताम्राणां खानेराकरस्याधिपतिः स्वामी । किंवत् । सामन्तवत् । यथा सामन्तः सीमालभूपालः कतिचिद्ग्रामपुराधिपतिः सामान्यनृपः ग्रामाश्वद्विपखान्यधिपतिः स्यात् । राजन्यानां तु 'वागिउ' इति, यवनानां तु 'उंबरो' इति प्रसिद्धस्तत्तुल्य इति । अथ प्रभोर्मरुदेशे समागमनानन्तरं तेनेन्द्रराजेन सुगुरून् हीरविजयसूरीन् आह्वातुं स्वविराटनगरे आकारयितुं स्वकीयसचिवा निजप्रधानपुरुषाः संप्रेषिताः प्रस्थापिताः । किमर्थम् ।

निजेनात्मना कारिते निर्मापिते प्रासादे विहारे भगवतां तीर्थकृतां मूर्तिप्रतिष्ठाकृते प्रतिमां प्रतिष्ठापयितुम् ॥

શ્લોકાર્થ

સામંતરાજાની જેમ પાંચસો ગામ, ઘોડા, હાથી અને તાંબાની ખાણના અધિપતિ શ્રીમાલવંશીય ભારમલ નામના શ્રેષ્ઠીના પુત્ર 'ઇન્દ્રરાજ' સામંતે પોતાના બંધાવેલા જિનપ્રાસાદમાં જિનમૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરાવવા માટે પીપાડનગરમાં બિરાજમાન આચાર્ય ભગવંતને પોતાના 'વિરાટ' નગરમાં પધારવા માટે પોતાના પ્રધાનોને મોકલ્યા. ॥૨૬૧॥

ज्ञात्वा शक्तिमितो विराटनगरे गन्तुं प्रभुः स्वामय
श्रीहर्षाङ्गजवाचका चनिर्माणि प्रैषीत्तदाभ्यर्णगं ।
स्वीयां मूर्त्तिमिवापरं सपदि स प्राप्य क्रमात्तत्पुरं
क्लृप्तैस्तेन महामहैर्विरचयांचक्रे प्रतिष्ठा ततः ॥ २६२ ॥

अथ विज्ञप्तेरनन्तरं सूरिवरः अभ्यर्णगं समीपस्थायिनं श्रीहर्षाङ्गजवाचकं श्रिया वाचकलक्ष्म्या युक्तं हर्षा इति नाम्नो वणिजः अङ्गजं नन्दनं कल्याणविजयनामानं वाचकेभ्यवनिर्माणिमुपाध्यायराजं प्रैषीत् तत्र प्रहयापयति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—अपरामन्यां स्वीयामात्मीयां मूर्ति किं तनूमिव स्वप्रतिमामिव । किं कृत्वा । स्वामात्मीयामशक्तिं शरीरासामर्थ्यं ज्ञात्वा अयथार्थं । किं कर्तुम् । इतः पीपाडिपुरात् मेवातमण्डलस्थविराटनगरे गन्तुं प्रयातुम् । ततः प्रेषणानन्तर सोऽपि वाचकेन्द्रोऽपि सपदि शीघ्रमनविच्छिन्नप्रयाणैः क्रमाद्ग्रामानुग्रामविहारपरिपाठ्या तत्पुरं विराटनगरं प्राप्यासाद्य क्लृप्तैर्निर्मितैरसाधारणैस्तस्य तेन च महामहैः प्रतिष्ठां विरचयांचक्रे कृतवान् ॥

શ્લોકાર્થ

પીપાડનગરથી મેવાડદેશમાં આવેલા વિરાટ નગરમાં જવા માટેની પોતાની શરીરની અશક્તિ જાણીને, પ્રધાનોની વિજ્ઞપ્તિ લક્ષમાં લઈને પોતાની પાસે રહેલા કલ્યાણ વિજય ઉપાધ્યાયને વિરાટનગર તરફ વિહાર કરાવ્યો. તેઓએ પણ અવિચ્છિન્ન વિહાર વડે વિરાટનગરમાં પહોંચીને અપૂર્વ મહોત્સવપૂર્વક જિનમૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરી. ॥૨૬૨॥

रत्नस्वर्णसुवर्णकोपलमयाप्तार्चाप्रतिष्ठाक्षणे
हस्त्यश्वांशुकभूषणाशनमुखानेकप्रकारैस्तदा ।
भोजेनेव पुनर्गृहीतवपुषा विश्वार्थिदौःस्थ्यच्छिदे
चत्वारिंशदनेन रूपकसहस्राणि व्ययीचक्रिरे ॥ २६३ ॥

तदा तस्मिन् रत्नानि स्फटिकादीनि स्वर्णं काञ्चनं सुवर्णकं पित्तलम् । यदुक्तं हैम्याम्—'रीरीरीरीवरीतिश्च पित्तलोहं सुवर्णकम्' इति । उपलः मम्माणीखनिजन्मा पाषाणस्त एव स्वरूपं यासां तादृशा आसमानां जिनानामर्चाः प्रतिमाः तासां प्रतिष्ठाक्षणे स्थापनमहोत्सवे इन्द्रराजेन हस्तिनो गजाः अश्वा वाजिनः अंशुकानि वस्त्राणि भूषणान्याभरणानि अशनानि जेमनवरा मुखानि आद्यानि येषु तादृशैरनेकैर्बहुविधैः प्रकारैः कृत्वा चत्वारिंशन्मितानि रूपकाणां रूप्यटङ्कानां 'रूपया' इति प्रसिद्धानां सहस्राणि व्यवीचक्रिरे व्ययीकृतानि । उत्प्रेक्ष्यते—विश्वेषां सर्वेषामर्थिनां याचकानां दौस्थ्यच्छिदे दारिद्र्यच्छेदनाय पुनर्द्वितीयवारं गृहीतवपुषा उपात्तदेहेन भोजेनेव धाराधिराजभोजदेवेनेव ॥ इति विराटनगरप्रतिष्ठा ॥

श्लोकार्थ

રત્ન, સુવર્ણ, પંચધાતુ અને આરસ આદિની બનાવેલી જિનમૂર્તિઓની પ્રતિષ્ઠા પ્રસંગે વિરાટનગરીના રાજા ઇન્દ્રરાજે હસ્તિ, અશ્વ, વસ્ત્ર, આભૂષણ અને સ્વામિવાત્સલ્ય (જમણ) આદિનું દાન આપીને ચાલીશ હજાર રૂપિયાનો વ્યય કર્યો. તે જાણે જગતના યાચકોની દરિદ્રતા છેદવા માટે ધારાનગરીના રાજા ભોજે ફરીથી અવતાર ગ્રહણ કર્યો ન હોય ! ॥૨૬૩॥

श्रीरोहिण्याः प्रतिष्ठायै संश्रुतायै स्वयं प्रभुः ।
ततः प्रतस्थे यत्साधोः स्थितिर्नैकत्र भृङ्गवत् ॥ २६४ ॥

प्रभुर्हीरसूरिस्ततः पीपाडिपुरतः प्रतस्थे प्रचलितः । कस्यै । श्रीरोहिण्याः शिवपुर्याः प्रतिष्ठायै शिवपुरीश्राद्धकारितचतुर्मुखप्रासादतद्बिम्बानां च प्रतिष्ठाकृते । किंभूतायै प्रतिष्ठायै । संश्रुतायै इन्द्रराजसचिवागमनात्प्रथममङ्गीकृतायै स्वयमात्मनैव प्रस्थाने । युक्तोऽयमर्थः—यत्कस्मात्कारणात् साधोः संयमिनः स्थितिर्वास एकत्र न स्यात् एकस्मिन्नेव स्थाने न स्यादेव नैव भवेत् । किंवत् । भृङ्गवत् । यथा भ्रमरस्य एकत्र स्थितिर्न स्यात् । यत उक्तम्—'समणाणं सउणाणं भमरकुलाणं गोकुलाणं च । अणियाउ वसहीउ सारयाणं च मेहाणम् ॥' इति ॥

श्लोकार्थ

ઇન્દ્રરાજના પ્રધાનોના આગમન પહેલાં જ સિરોહીનગરીની વિજ્ઞપ્તિ સ્વીકારનાર આ.ચ.દેવે સીરોહીનગરીના ભવ્ય ચતુર્મુખ જિનપ્રાસાદમાં ભગવંતની પ્રતિષ્ઠા કરાવવા માટે પીપાડનગરથી વિહાર કર્યો. ખરેખર ! સાધુઓ ભ્રમરની જેમ એક સ્થાને રહેતા નથી. ॥૨૬૪॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

स हीरसूरिः ध्रुव इव अग्रणीय चत्वारि मुखानि आननानि यस्य तादृशे प्रासादे विहारे श्रीमन्तं त्रैलोक्यलक्ष्मीकलितं महोत्सवेन ऋषभकेतनमादिनाथं पुनरन्यत्र चैत्ये जिनगृहे गजलाञ्छनं हस्तिलाञ्छनमजितनाथं जिनं तीर्थंकरं प्रत्यस्थापयत्प्रत्यतिष्ठिपत्। कथम् । समं सार्धम् । कैः । अनेकैः शतसंख्यैर्बिम्बैर्जिनप्रतिमाभिः । कैः । आसपालनाम्ना संघपतिना तथा चित्तमता शोभमानेन नेतानाम्ना साधुना प्रणीतैः कृतैरुत्सवैः महामहैः । आसपालसंघपतिना चतुर्मुखप्रासादे आदिनाथस्य प्रतिष्ठा कारिता, नेतानाम्ना श्रीअजितनाथचैत्ये श्रीअजितनाथस्य प्रतिष्ठा निर्मिता इति तत्त्वम् । किं कृत्वा । उत्तमैः शोभनैः [illegible] चरणारविन्दैः शिवपुरीं श्रीसीरोहिणीनगरीं परां प्रकृष्टां भूषां शोभां संप्राप्य लम्भयित्वा । [illegible] ॥

શ્લોકાર્થ

[illegible] શ્રીહીરવિજયસૂરિજીએ પોતાનાં ચરણકમલ વડે શિવપુરી (સીરોહી)ને અલંકૃત કરી [illegible] જેમ ચતુર્મુખ જિનપ્રાસાદમાં 'આસપાલ' નામના સંઘપતિએ [illegible] જિનબિંબોની સાથે શ્રીઆદિદેવની પ્રતિષ્ઠા કરી. અને 'નેતા' નામના સુંદર [illegible] ઉત્સવપૂર્વક શ્રીઅજિતનાથના ચૈત્યમાં શ્રીઅજિતનાથ પ્રભુની પ્રતિષ્ઠા કરી. ॥૨૬૭॥

[illegible] जिनराजीर्नत्वा पुनर्गुरुरा-
[illegible] मन्त्रीश्वरैः ।
[illegible] समा-
[illegible] वर्षागमे सूरिराट् ॥ २६८ ॥

[illegible] सूरिराट् हीरविजयसूरीन्द्रो वर्षागमे चतुर्मासके शिवपुरीं [illegible] । किंभूतः । [illegible] सुरत्राणनाम्ना नृपेण मन्त्रीश्वरैः [illegible] अमारिनिर्मिति [illegible] तथा [illegible] । यावत् समग्रं [illegible] अमारिं तथा [illegible] । [illegible] मन्त्रीश्वरैः [illegible] । सूरिराट् किं कृत्वा । [illegible] । पुन शब्दः [illegible] । इति शिवपुर्यां [illegible] चतुर्मासकम् ॥

શ્લોકાર્થ

[illegible] જિનબિંબોનાં દર્શન વંદન કરીને ગુર્જરેશ [illegible]

જવા ઇચ્છતા હીરવિજયસૂરિજીને 'જ્યાં સુધી આચાર્યદેવની સ્થિરતા થાય ત્યાં સુધી માર સમસ્ત રાજ્યમાં 'અમારિપ્રવર્તન' અને પ્રજા ઉપરના કર રદ કરવા', આવા સંકલ્પથ સીરોહીના રાજા સુરત્રાણે ચાતુર્માસિક સ્થિરતા કરવા માટે પોતાના પ્રધાનો દ્વારા આગ્રહ કર્યો; તેથી આચાર્યદેવે વર્ષાકાળમાં સીરોહીને વિભૂષિત કરી. ॥૨૬૮॥

हेमसूरीश्वरेणेवाणहिल्लपुरपत्तनम् ।
क्रमाद्विहरता तेनालंचक्रे व्रतिचक्रिणा ॥ २६९ ॥

क्रमाच्चतुर्मासकप्रतिक्रमणानन्तरं पारणके विहरता क्रमाद्ग्रामानुग्रामं सुखं सुखाद्व विहारं कुर्वता तेन व्रतिचक्रिणा सूरीन्द्रेणहिल्लपुरं नाम पत्तनमलंचक्रे । केनेव । हेम सूरीश्वरेणेव । यथा हेमचन्द्रसूरिपुरंदरेण पत्तनमलंक्रियते ॥ इति गुर्जरदेशागमनम् ॥

શ્લોકાર્થ

કાર્તિક ચાતુર્માસિક પ્રતિક્રમણ કરીને સુખપૂર્વક વિહાર કરતા આચાર્યદેવે શ્રીહેમ ચન્દ્રાચાર્યની જેમ અણહિલ્લપાટણને અલંકૃત કર્યું. ॥૨૬૯॥

निःशेषोचितकर्मकर्मठधियं वाचैव वाचस्पतिं
मुक्त्वा तत्र च भानुचन्द्रविबुधाधीशं गुरूणां गिरा ।
श्रीमद्वाचकशान्तिचन्द्रगणिनेत्याख्यायि साहेः पुरः
शिष्टिः स्याद्यदि वः प्रयामि तदहं नन्तुं गुरूनुत्सुकः ॥ २७० ॥

श्रीमान् शोभाकलितो वाचक उपाध्यायः शान्तिचन्द्रगणिना शान्तिचन्द्रोपाध्याये साहेरकब्बरस्य पुरोऽग्रे इत्याख्यायि प्रोक्तम् । इति किम् । यदि वो युष्माकं शिष्टिराज्ञ स्यात् तदा उत्सुक उत्कण्ठितोऽहं गुरून् हीरसूरीन्नन्तुं नमस्कर्तुं गच्छामि । किं कृत्वा गुरूणां सूरीणां गिरा शासनेन भानुचन्द्रनामानं विबुधाधीशं प्राज्ञपतिं तत्र फतेपुर साहिपार्श्वे वा मुक्त्वा संस्थाप्य । किंभूतं भानुचन्द्रविबुधाधीशम् । निःशेषाणि सम स्तानि उचितानि साहिकथनयोग्यानि यानि कर्माणि कार्याणि तेषु कर्मठा कार्यदक्ष प्रतिभा प्रज्ञा मतिर्यस्य । पुनः किंभूतम् । वाचा वाग्विलासेन कृत्वा वाचस्पतिं बृह स्पतिमिव ॥

શ્લોકાર્થ

શ્રીશાંતિચન્દ્ર ઉપાધ્યાયે અકબર બાદશાહની આગળ આ પ્રમાણે કહ્યું : 'સર્વે કાર્ય કરવામાં નિપૂણ પ્રતિભાવાળા અને વાણીમાં બૃહસ્પતિ સમાન વિદ્વદ્ શિરોમણિ

ભાનુચન્દ્ર ઉપાધ્યાયને આપની પાસે મૂકીને હે રાજન, આપની અનુજ્ઞા હોય તો ગુરુદેવની આજ્ઞાથી ગુરુદર્શન માટે ઉત્સુક બનેલો હું ગુરુદેવને વંદન કરવા માટે જાઉં.' ॥૨૭૦॥

प्रह्लादेन ततो गुरून्प्रति निजात्पार्श्वात्स जेजीयका-
मारीणां फुरमानढौकनकरः संदेशवाचो वहन् ।
श्रीमत्सूरिसितांशुशासनकृपाकोशानिशश्रावण-
च्छेकः प्रैषि नृपेण वाचकवरः शान्त्यादिचन्द्राभिधः ॥ २७१ ॥

तत आदेशमार्गणानन्तरं नृपेणाकब्बरेण निजात्स्वकीयात्पार्श्वात्समीपात्प्रह्लादेन शान्त्यादिचन्द्राभिधः वाचकेषु विधुः शान्तिचन्द्रोपाध्यायः गुरून् श्रीहीरविजयसूरीन्द्रान् प्रति प्रैषि प्रस्थापितः । किंभूतः । जेजीयकाख्यो गौर्जरकरविशेषस्तन्मोचनयुक्तामारीणां फुरमानं स्वनाममुद्राङ्कितलेखः स एव ढौकनं प्राभृतं नृपोपदा करे हस्ते यस्य । किं कुर्वन् । संदेशवाचः साहिना संदिष्टान् कथितान् वाग्विलासान् वहन् बिभ्रत् । पुनः किंभूतः । सूरिसितांशोर्हीरविजयसूरीचन्द्रस्य शासनादादेशात्कृपारसकोशः स्वकृतकाव्यग्रन्थविशेषस्तस्यानिशं निरन्तरं श्रावणं साहेः कर्णप्राघुणकीकारकत्वं तत्र छेकश्चतुरः ॥

श्लोकार्थ

જીજીયાવેરો અને અમારિપ્રવર્તનનાં જેના હાથમાં ફરમાનો છે, અને બાદશાહનો મૌખિક સંદેશો ધારણ કરતા તેમજ ગુરુદેવની આજ્ઞાથી પોતાનો બનાવેલો 'કૃપાકોષ' નામનો ગ્રંથ નિરંતર બાદશાહને સંભળાવનારા પંડિતશ્રેષ્ઠ શાંતિચન્દ્ર ઉપાધ્યાયને અકબર બાદશાહે પોતાની પાસેથી આનંદપૂર્વક પ્રયાણ કરાવ્યું. ॥૨૭૧॥

हमाउंसूनोः फुरमानदानाद्युदन्तमुद्वेलकृपापयोधेः ।
प्रीत्या समेत्याप्त इवात्र सोऽपि न्यवेदयत्सूरिपुरंदरस्य ॥ २७२ ॥

सोऽपि शान्तिचन्द्रवाचकेन्द्रोऽपि अत्र गुर्जरमण्डले पत्तने वा समेत्यागत्य प्रीत्या मुदा । 'मुत्प्रीत्यामोदसंमदः' इति हैम्याम् । हमाउंसूनोरकब्बरपातिसाहेः फुरमानस्य स्वमुद्राङ्कितलेखस्य दानं वितरणं गुरून्प्रति प्रेषणं यत्र तादृशमुदन्तं वृतान्तं सूरिपुरंदराय न्यवेदयत्कथयांचकार । क इव । आप्त इव । यथा विश्वस्तः केनचित्कथितं सर्वं वृतान्तं निवेदयति । किंभूतस्य हमाउंसूनोः । उद्वेलो वेलामतिक्रान्तोऽतिप्रवृद्धः कृपारूपः पयोधिः समुद्रो यस्य यस्मिन्वा ॥ इति शान्तिचन्द्रोपाध्यायगुर्जरागमनं फुरमानदानं च ॥

શ્લોકાર્થ

શાંતિચન્દ્ર ઉપાધ્યાયે પણ સર્વપૂર્વક પાટણનગરમાં આવીને જેમાં કૃપારૂપ સમુદ્ર અતિવૃદ્ધિને પામ્યો છે, બાદશાહનાં ફરમાનો આચાર્યદેવને આપીને, તેઓની સમક્ષ આપ્તપુરુષની જેમ સર્વ વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. ॥૨૭૨॥

श्रीमत्पर्युषणादिना रविमिताः सर्वे रवेर्वासराः
सोफीयानदिना अपीददिवसाः संक्रान्तिवत्साः पुनः ।
मासः स्वीयजनेर्निशं[1] मिहिरवास्यान्येऽपि भूमीन्दुना
हिन्दुम्लेच्छमहीषु तेन विहिताः कारुण्यपण्यापणाः ॥ २७३ ॥

तेन भूमीन्दुना वसुधासुधांशुना अकब्बरेण हिन्दुम्लेच्छमहीषु राजपुत्राणां यवनानां च भूमीषु आर्यानार्यदेशेष्वपि पते प्रोच्यमाना दिना कारुण्यपण्यानां कृपाक्रयाणकानाम् आपणा विपणयो हट्टा विहिताः कृताः । तानेव दिनान्दर्शयति—रविभिर्मिताः सूर्यप्रमाणा द्वादश श्रीमत्याः पर्युषणायाः सांवत्सरिकपर्वणः । पुनः सर्वे समस्ता अपि रवेरादित्यस्य वासराः । द्वादशमाससंबन्धिनो निःशेषा आदित्यवारा इत्यर्थः । अपि पुनः सोफीयानदिना यवनजातिप्रसिद्धाः । अपि पुनरीदस्य दिनास्तेऽपि[1] यवनेष्वेव प्रसिद्धाः । पुनः संक्रान्तीनां मेषादिकानां सूर्यसंक्रमणानां वत्सा दिवसाः । पुनः स्वीयजनेः । स्वकीयजन्मनः संबन्धी मासः । तथा मिहिरवासरास्तेऽपि यवनजातिष्वेव विख्याताः । अपि पुनरन्ये अपरेऽपि दिना वासराः ॥

શ્લોકાર્થ

અકબર બાદશાહે, આર્ય અનાર્યદેશોમાં પર્યુષણના બાર દિવસો, સર્વે રવિવારના દિવસો, સોફીયાના દિવસો, ઈદના દિવસો, મેષ આદિ સંક્રાન્તિના દિવસો પોતાના જન્મનો મહિનો અને મિહિરના દિવસોમાં કૃપારૂપી કરિયાણાની દુકાનો માંડી. ॥૨૭૩॥

तेन नवरोज़दिवसास्तनुजजनू रजबमासदिवसाश्च ।
विहिता अमारिसहिताः सलतास्तरवो घनेनेव ॥ २७४ ॥

तेनाकब्बरेण नवरोजस्य क्रीडाविशेषस्य दिवसाः, तथा तनुजानां पुत्राणां जनुषां जन्मनां मासाः, तथा रजबमासस्य दिवसाः, नवरोजः रजबमासश्च यवनेष्वेव प्रसिद्धौ ।

१. दिनशब्दस्य नित्यनपुंसकत्वेन पुंस्त्वघटितोऽयं प्रयो[illegible]ः, अथाधिजन्त्यात्पुंस्त्वं वा कल्प्यम्.

अमारिसहिता विहिताः जीवदयाकलिताः कृताः । केनेव । घनेनेव । यथा वार्षिकवारिदेन तरवः पादपाः सलता वल्लीसमालिङ्गिता विधीयन्ते ॥

જેમ મેઘ વડે વૃક્ષો નવપલ્લવિત થાય તેમ બાદશાહ વડે નવરોજાના દિવસો, પોતાના પુત્રોના જન્મદિવસો, તેમજ રજબના દિવસો, પણ **અમારિ** (જીવદયા) યુક્ત કરાયા. ॥૨૭૪॥

गुरुवचसा नृपदत्तासाधिकषण्मास्यमारिरभवदिति ।
तत्तनुजैरपि दत्ताधिकवृद्धिं व्रततिवद्भे ॥ २७५ ॥

गुरोर्हीरविजयसूरेर्वचसा स्वर्गकुसुमापवर्गफलप्रदायिदयालताद्वैतमाहात्म्योपदेशकथावयेन नृपेणाकब्बरेण दत्ता स्वदेशेषु च प्रवर्तिता साधिका षड्भिर्मासैरधिकां षण्मासीं यावदमारिरिति दिनानुक्रमेणाभयदूयभूवुषी । अपि पुनस्तस्य तनुजैर्नन्दनैः सलेमसाहिमुरादिसाहिप्रमुखैर्दत्ता स्वस्वजन्ममासादिका प्रवर्तिता व्रततिवद्वल्लीवाधिकवृद्धिं भेजे ॥ इत्यमारिदिनव्यक्तिः ॥

શ્લોકાર્થ

હીરવિજયસૂરિજીના ઉપદેશથી અકબર બાદશાહે છ માસથી અધિક અમારિપ્રવર્તન કર્યું. તેમના સુલેમા આદિ પુત્રોએ વેળાની જેમ પોતપોતાના જન્મદિવસોમાં એ અમારિપ્રવર્તન અધિક કર્યું. ॥ ૨૭૫ ॥

येनोद्वेगमवापितो जनपदः स्वक्षीणताकारिणा
तूर्णं त्याजयता निजं पुरमपि प्राणिव्रजान्यक्ष्मवत् ।
शंभोर्देशनया भवस्तनुमतेवाशंसुनां श्रेयसे
जेजीयाख्यकरो व्यमोचि च महीशक्रेण सूरेर्गिरा ॥ २७६ ॥

सूरेर्हीरगुरोर्गिरा वाङ्मात्रेण स गुर्जरादिजनपदप्रसिद्धो जेजीय। इत्याख्या यस्य तादृङ्नामा करो दण्ड एव महीशक्रेण भूमीन्द्रेण साहिना व्यमोचि सर्वथैव निवारितः। केनेव । तनुमतेव । यथा शंभोस्तीर्थंकरस्य देशनया व्याख्यानश्रवणेन प्राणिना भवः संसारो मुच्यते त्यज्यते । नृपेण प्राणिना च किंलक्षणेन । श्रेयसे कल्याणाय मोक्षाय चाशंसुना अभिलाषुकेण । स कः । येन जेजीयाभिधकरणे जनपदो गुर्जरमण्डलमुद्वेगं क्लेशमवापितो नीतः किंभूतेन । स्वस्य देशस्यात्मनः क्षीणताया दारिद्यस्य कारिणा करणशीलेन । पुनः किं कुर्वता । प्राणिव्रजान् जननिकरान्निजमपि पुरं स्वकीयमपि निवासनगरं तूर्णं द्रविणाभावाद्दातुमशक्तया शीघ्रं त्याजयता मोचयता। किंवत्। यक्ष्म-

वत् । यथा राजयक्ष्मणा क्षयरोगेण जनपदो देशः कदाचिद्‌दुग्धव्यापको भवेत्। अथ वा धर्मचारिनिष्पुधनृपाङ्के भाविना देश उद्वेगमवाप्यते । किंभूतस्य । स्वस्य रोगिण आत्मनः शरीरस्य शनैः शनैः क्षीणतां दुर्बलतां करोतीत्येवंशीलस्य । किं कुर्वता । तूर्णं रागोत्पत्तेरनन्तरं त्वरितमेव पुरं देहं त्याजयता । 'यदा जठरे अश्वः पुमान् छद्म संपूर्णतयाति तदा देहं त्यजेज्जन्तुः' इति चिकित्सकशास्त्रे । 'पुरं तु नगराङ्गयोः' इत्यनेकार्थः ॥ इति जेजीयाकरविमुक्तिः ॥

શ્લોકાર્થ

દેશને ઉદ્વેગ પમાડનારો અને દરિદ્ર કરનારો એવા જીજીયાવેરાથી જેમ ક્ષયના રોગી પ્રાણોનો ત્યાગ કરે છે, તેમ માણસો દ્રવ્યના અભાવે પોતપોતાના નગરોનો ત્યાગ કરતા હતા. આવો જીજીયાવેરો આચાર્યદેવની વાણીથી અકબરે માફ કર્યો. જેમ તીર્થંકર ભગવંતની દેશનાથી કલ્યાણના કામી ભવ્ય જીવો સંસારથી મુક્ત અને તેમ આચાર્યની વાણીથી બાદશાહે જીજીયાવેરાથી દેશને મુક્ત કર્યો. ॥ २७६ ॥

कश्मीराध्वनि पल्वलो तजयमलक्षोणीभृताखानि यः
संख्यातो दशयोजनैर्जयनलप्रोल्लासिलङ्काभिधः ।
यूथाधीश्वरसिन्धुराधिपतिवत्पोतव्रजैर्भ्राजित-
स्तं कौतूहलतो निरीक्षितुमिव प्राप्तं सरो मानसम् ॥ २७७ ॥

जयनल इति नाम्ना क्षोणीभृता राज्ञा कश्मीर इति नाम्नो देशस्याध्वनि मार्गे पल्वलस्तटाकः अखानि खानितः । किंभूतः पल्वलः । जयनलेनाधभूतेन प्रोल्लसनशीला लङ्की इत्यभिधा नाम यस्य । जयनललङ्काभिधसर इत्यर्थः । पुनः किंभूतः । दशयोजनैश्चत्वारिंशत्क्रोशैः संख्यातः प्रमाणीकृतः । पुनः किंभूतः । पोतव्रजैर्भ्राजितः यानपात्रप्रकरैः शोभितः । किंवत् । यूथाधीश्वरसिन्धुराधिपतिवत् । यथा यूथनाथगजेन्द्रः पोतानां दशवर्षदेशीयानां करिकिशोराणां व्रजैर्गणैः भूषितो भवेत् । 'पञ्चवर्षो गजो बालः स्यात्पोतो दशवार्षिकः' इति हैम्याम् । उत्प्रेक्ष्यते—कौतूहलतः कौतुकात्तं जयनलनृपं तदवसरे चाकब्बरसाहिमिव वा निरीक्षितुं द्रष्टुं प्राप्तं समागतं मानसं हंसावासं सर इव ॥

શ્લોકાર્થ

કાશ્મીર દેશના રસ્તે જયનલ નામના રાજાએ દશયોજન [illegible] તેમજ નાના નાના હાથીઓથી સુશોભિત યુથનાથની જેમ યાનપાત્રો વડે [illegible] પોતાના નામથી પ્રસિદ્ધ 'જયનલલંકા' નામનું સરોવર બનાવ્યું [illegible]. તે [illegible] જોવા માટે માનસસરોવર આવેલું ન હોય ! ॥ २७७

प्रालेयेन खिलीकृते शिखरवत्प्रालेयभूमीभृतः
शीतार्तिं प्रविषह्य वस्त्रवियुजां संवर्तरात्रीमिव ।
क्षोणीपालनिभालिताखिलमहाभीलोपम्भः पथि
श्रीवाचंयमशर्वरीवरयितुः संदेशवाचप्रेरितः ॥ २७८ ॥

श्रीशत्रुंजयभूभृतस्तनुमतां यात्रां विनिर्मित्सतां
मूल्यान्मोचयितुं स्वयं करमथो श्रीभानुचन्द्रः सुधीः ।
तत्सारस्वतवर्त्मभूषणसरोबोहित्थसंस्थायिनो
विज्ञप्तिं कृतवानकब्बरधरापाथोजिनीप्रेयसः ॥ २७९ ॥

अथो सूरिसंदेशलेखागमनानन्तरं भानुचन्द्रनामा सुधीर्विद्वान् । भानुचन्द्रप्रज्ञांश इत्यर्थः । तत्पूर्वव्यावर्णितस्वरूप यत्सारस्वतानां कश्मीराणां वर्त्मनो मार्गस्य भूषणमलंकारभूतं सरो जयनलङ्काख्यस्तटाकः तत्र बोहित्थे वहने संस्थायिनः तिष्ठतीत्येवंशीलस्याकब्बरनामधरापाथोजिनीप्रेयसः पृथिवीपद्मिनीपतेर्भूमीभानोः विज्ञप्तिम । यवनजाति प्रसिद्धां अरजीमित्यर्थः । कृतवान चकार । किं कर्तुम् । श्रीशत्रुंजयभूभृतो विमलाचलस्य यात्रां विनिर्मित्सतां कर्तुमिच्छतां श्रीशत्रुंजयशैलमधिरुह्य ऋषभदेवं नन्तुं पूजयितुं वा कामुकतां तनुमतां भव्यजनानां करं राजदेयांशं मूल्याद्दादितः सर्वथैव स्वयमात्मनैव मोचयितुं त्याजयितुम । किंभूतो भानुचन्द्रः । श्रीवाचंयमानां मध्ये शर्वरीवरयितुः निशानाथस्य संदेशवाचा उदन्तप्रेषणेन प्रेरितः । पुनः किंभूतः । पथि मार्गे क्षोणीपालेन पृथिवीपतिना साहिना निभालितो दृष्टः अखिलः समस्तः महानतिशायी आभीलस्य पीडायाः शीतव्यथायाः उपलम्भः प्राप्तिर्यस्य अत एव पथि मार्गे शीतार्तिं शीतोद्भूतां पीडां प्रविषह्य सर्वंपित्वा । उत्प्रेक्ष्यते—वस्त्रैर्वसनैर्वियुञ्जन्ति पृथग्भवन्ति तेषां वस्त्ररहितानां संवर्तरात्रीं कालरात्रीमिव क्षयकारिणीम । पथि किंलक्षणे । प्रालेयेन हिमेन खिलीकृते विषमे निष्पादिते । किंवत् । शिखरवत् । यथा प्रालेयभूमीभृतः तुहिनाचलस्य शिखरं शृङ्गं प्रालेयेन हिमेन स्थपुटीक्रियते विषमं विधीयते ॥ युग्मम् ॥

श्लोकार्थ

કાશ્મીર દેશના આભૂષણરૂપ જયનલલંકા સરોવરમાં વહાણમાં બેઠેલા અકબર બાદશાહે જેમ હિમ વડે હિમાચલનું શિખર વ્યાપ્ત છે તેમ બરફથી આચ્છાદિત થયેલા માર્ગે સાથે ચાલી રહેલા અને અસહ્ય શીત વેદનાને સહી રહેલા ભાનુચન્દ્ર ઉપાધ્યાયને જોતાં અત્યંત પ્રભાવિત થયા. ત્યારે ગુરુદેવના સંદેશાથી પ્રેરાઈને ભાનુચન્દ્ર ઉપાધ્યાયે અકબર પાસે શત્રુંજય તીર્થના યાત્રાવેરો રદ કરવાની માંગણી કરી. ॥ ૨૭૮ ॥ ૨૭૯ ॥

भूभृत्कुकुन्द एष जैनियचरणामुरत्यलंकारितां
योऽमारिं स्वकुमारिकामिव मुदा पूर्वं प्रदाय प्रभोः ।
निःशुल्कां पृथिवीं पुनर्जिनमतं निर्माय नित्योत्सवं
श्रीमत्सिद्धधराधरं प्रददिवांस्त्यागीनके शुल्ककृत् ॥ २८० ॥

'सत्कृत्यालंकृतां कन्यां यो ददाति स कुकुन्दः' इति हैमनाम । एष भूभृत्कुकुन्दः एव कुकुन्दः श्वस्यात्मनः कुमारिकां कन्यामिवामारिं जीवदयां सूरिभिरमारिर्मोचिता मुदेव मुदा अथ पूर्वं प्रथमतः प्रभोर्हीरसूरेः प्रदाय दत्त्वा तथैवमेव तयोः सूरिश्रीविजयसेनयोर्मुनिजनयोर्दत्वा दानवदाने श्रीमत्कमनीयतरजनस्वर्णमलिनतरचलनाक्त महामन्देन्द्रितमन्दिरं सिद्धधराधरं शत्रुंजयशैलं प्रददिवान् निःकरं कृतवान् विधाणयामास । किंभूताममारिं कुमारिकाम् । जैनीयानयो यः कवेः जगद्गुणस्तस्य या व्यामुक्तिर्मोचन मिवालंकारो भूषणजनः सं जातोऽस्याः । किं कृत्वा दत्तौ । पृथिवीं स्वमातृधिनमर्यंत्रभुवां निःशुल्कां स्वमामात्रादपि यद्वेयद्रव्यरहिताम् । शुल्कं लोकभाषया 'दाण' यवनभाषया तु 'मगातिः' इत्युच्यते । पुनर्जिनमतमर्हच्छासनं नित्योत्सवं निरन्तरमहामहं विधाय । भूपः किंभूतः । शुल्कमुचितं वेत्तीति विदित्वा च करोतीति शुल्ककृत् । 'यौतकं युतयोर्देयम्' इति हैमनाम ॥

श्लोकार्थ

અકબર બાદશાહ રૂપી કુકુંદે (અલંકાર સહિત સન્માનપૂર્વક પોતાની પુત્રીને આપનાર પિતા) 'છુટકારો મુક્તિ' રૂપ અલંકારયુક્ત કાયવાળી પોતાની પુત્રી 'અમારિ' નામની કુમારિકા, હીરવિજયસૂરિરૂપી વરને હર્ષપૂર્વક આપીને, પૃથ્વીને કરરહિત કરીને, જૈનશાસનમાં નિત્ય મહોત્સવ કરાવીને પાણિગ્રહણમાં (કરમોચનમાં) અકબરબાદશાહે યુક્તિયુક્ત કન્યાદાનરૂપી શ્રી સિદ્ધગિરિ અર્પણ કર્યો. અર્થાત્ શત્રુંજયપર્વતનો યાત્રાવેરો રદ કર્યો.
॥ २८० ॥

'निजनामाङ्कं कृत्वा फुरमानं प्राहिणोन्नृपः प्रभवे ।
इदमप्यग्रमकृत ततः करकमले हंस इव सूरेः ॥ २८१ ॥

नृपः पातिसाहिर्निजस्यात्मनो नामकं उत्सङ्गे मध्ये यस्य तादृशं फुरमानं कृत्वा विधाय प्रभवे सूरीन्द्राय प्राहिणोत्प्रेषयामास । ततः प्रेषणानन्तरमिदमपि फुरमानं सूरेः करकमले पाणिपद्मे हंस इवालंकृत भूषयति स्म ॥

श्लोकार्थ

અકબર બાદશાહે પોતાના નામથી અંકિત કરીને (મહોર છાપ મારીને) એક

ફરમાન આચાર્યદેવને મોકલાવ્યું, તે હંસની જેમ સૂરિજીનાં કરકમલને અલંકૃત કરનારું બન્યું. ॥ ૨૮૧ ॥

यः पूर्वं कलिकालकेलिकलनालीलालयश्रीजुषां
म्लेच्छक्षोणिभुजां वशंवदतया जज्ञे नृणां दुर्लभः ।
तिग्मज्योतिरखण्डचण्डिममहःसंदोहदूरीकृत-
ज्योत्स्नारम्भविभावरीशविभवः सौगन्धिकानामिव ॥ २८२ ॥

सौवर्णेन ततो बभूव भविकैर्लभ्योऽत्र गोशीर्षव-
ज्जातः साधिकरूपकेण तदनु प्राप्यः कथंचिज्जनैः ।
साहिश्रीमदकब्बरेण यवनक्षोणीभुजा संमदा-
त्सोऽपि श्रीविमलाचलो मुनिमणेश्चक्रे शयालुः शये ॥ २८३ ॥

यः श्रीशत्रुंजयशैलः पूर्वं प्रथमं म्लेच्छानामागमनसमये म्लेच्छक्षोणिभुजां यवनपातिसाहीनां वशंवदतया आयत्तत्वेनाधीनभावेन यात्रिकजनानां दुर्लभो दुःप्रापो जज्ञे जातः । पूर्वं म्लेच्छा हि वन्दितुं यात्रामपि कर्तुं न ददुः । किंभूतानाम् । कलिकालस्य कलियुगस्य केलिकलनायै क्रीडाकरणार्थं लीलालयः क्रीडासदनं तस्य श्रियं जुषन्ते भजन्ते । केषामिव दुर्लभः । सौगन्धिकानामिव । यथा तिग्मज्योतिषो ग्रीष्मभानोरखण्डोऽविच्छिन्नो निस्तुषो वा चण्डिमा अतितीव्रता यत्र तादृशेन महसां भूयसः प्रतापानां संदोहेन समुदायेन दूरीकृतो निरस्तो ज्योत्स्नां चन्द्रिकाणामारम्भोऽभ्युदयो यस्य तादृशस्य विभावरीशस्य चन्द्रमसः विभवः शोभाभरोऽत्र कह्लाराणां दुर्लभो भवेत् । कह्लारं चन्द्रविकाशि । यथा नैषधे—'कह्लारमिन्दुकिरणा इव हासभासम्' इति । 'सौगन्धिकं तु कह्लारम्' इति हैम्याम् । ततोऽप्राप्तेरनन्तरं कियता कालेनात्र काले भूमौ वा सौवर्णेन सुवर्णटङ्केन । सुवर्णविकारः सौवर्णं तेन 'सोठइयो' इति लोकप्रसिद्धेन । 'दीनारेण' इति पाठो वा । भविकैर्धार्मिकजनैर्लभ्यः प्राप्यो बभूव । किंवत् । गोशीर्षवत् । यथा चन्दनं सौवर्णेन स्वर्णमूल्येन लभ्यते, तदनु हेमटङ्केन प्राप्तेरनन्तरं पञ्चमुद्रिकाभिर्महंमुदीभिः, तदनु च कथंचिन्महत्कष्टेन विज्ञप्तिभिः साधिकरूपकेण तिसृभिर्मुद्रिकाभिः कृत्वा कथंचिज्जनैः प्राप्योऽभूत् । सोऽप्येवंविधदुष्प्रापोऽपि श्रीविमलाचलः श्रीशत्रुंजयपर्वतः यवनक्षोणीभुजा मुद्गलभूमण्डलाखण्डलेन पातिसाहिना श्रीमता चतुर्दिग्वधूवश्यलक्ष्मीयता अकब्बरेण मुनिमणेः श्रीहीरविजयसूरेः शये शयालुः पाणौ स्थाता चक्रे । गुरुकरकमलवर्तीकृत इत्यर्थः । कस्मात् । संमदाद्गुरूपरि गुरुप्रीत्या ॥

શ્લોકાર્થ

સૂર્યનાં તીક્ષ્ણ અને પ્રચંડ કિરણોથી દૂર કરાયેલા ચન્દ્રના વૈભવની પ્રાપ્તિ જેમ

ચન્દ્રવિકાસી કમલને દુર્લભ હોય તેમ પૂર્વે 'શત્રુંજય પર્વત' કલિયુગને ક્રીડા કરવા માટેના ક્રીડામંદિરની શોભા ધારણ કરનારા મ્લેચ્છ રાજાઓને આધીન હોવાથી યાત્રિકોને દુર્લભ હતો; ત્યાર પછી કેટલાક કાળે સુવર્ણના મૂલ્યથી જેમ ચંદન સુલભ બને તેમ સોનૈયાના કરથી શત્રુંજય સુલભ બન્યો. ત્યારબાદ મહમદના સમયમાં પાંચ મુદ્રિકાના કરથી અને પછીથી મુસીબતે ત્રણ મુદ્રિકાના કરથી યાત્રિકોને સુલભ બન્યો, તેવા પ્રકારના દુષ્પ્રાપ્ય શત્રુંજય પર્વતને અકબર બાદશાહે ઘણા જ હર્ષપૂર્વક આચાર્યદેવ હીરવિજયસૂરિજીના કરકમલમાં સમર્પિત કર્યો, અર્થાત્ કરમુક્ત કર્યો. ॥ ૨૮૨ ॥ ૨૮૩ ॥

प्राचीनजैननरपतिवारक इव निष्करे विमलशैले ।
विदधुर्विधिना यात्रां तत्र मनुष्याः [1]परोलक्षाः ॥ २८४ ॥

[1]परोलक्षा लक्षसंख्या मनुष्या यात्रिकास्तत्र विमलशैले शत्रुंजयपर्वते विधिना शास्त्रोक्तप्रकारेण यथा 'एकाहारी भूमिसंस्तारकारी पद्भ्यां चारी शुद्धसम्यक्त्वधारी । यात्राकाले सर्वसचित्तधारी पुण्यात्मा स्यात्सतक्रियो ब्रह्मचारी ॥' इत्युक्तविधिना संघपतिभवनविधिना वा यात्रां विदधुः चक्रुः । किंभूते । विमलशैले निकरे कररहिते । कस्मिन्निव । प्राचीनजैननरपतिवारके इव । यथा प्राचीनाः पूर्वकालोत्पन्नास्तथा जैना जिनशासनरञ्जितमनसः ये नरपतयो भरताद्या भूपालास्तेषां वारके । तद्राज्यसमये विमलाद्रिनिर्गतः करो यस्मात्तादृश आसीत ॥ इति गुरोर्विमलाचलार्पणम् ।

શ્લોકાર્થ

પ્રાચીન કાળમાં જૈન રાજાઓના સમયમાં જેમ શત્રુંજય કરરહિત હતો તેમ અકબર બાદશાહના રાજ્યમાં પણ શત્રુંજય પર્વત કરરહિત બનાવવામાં આવ્યો, તેથી લાખો યાત્રિકો શત્રુંજયની વિધિપૂર્વક યાત્રા કરવા આવવા લાગ્યા. (એકલહારી, ભૂમિસંથારી, પાદચારી, સમકીતધારી, સચિત્ત પરિહારી અને બ્રહ્મચારી આ પ્રકારની છરી પાળતા સંઘો યાત્રા કરવા આવતા.) ॥ ૨૮૪ ॥

वर्षाकाले व्रतीन्द्रौ तौ राजधान्यपुरेऽन्यदा ।
जम्बूद्वीपे पयोजन्मबान्धवाविव तस्थतुः ॥ २८५ ॥

अन्यदा अन्यस्मिन् कस्मिंश्चिद्वर्षाकाले प्रावृट्समये चतुर्मासके तौ व्रतीन्द्रौ श्रीहीरविजयसूरिविजयसेनसूरी राजधान्यनाम्नि पुरे नगरे तस्थतुः स्थितौ । अर्थाच्चतुर्मासकम् । काविव । पयोजन्मबान्धवाविव । यथा जम्बूद्वीपे द्वौ भास्करौ तिष्ठतः ॥

१. पृषोदरादित्वेनैवायं प्रयोगः कल्प्यः.

શ્લોકાર્થ

જેમ મુનિસુંદરસૂરિજીએ એકસો આઠ અગર એક હજાર આઠ અવધાનો કરીને અભુહિલય પંડિતને પરાસ્ત કર્યો હતો તેમ વિજયસેનસૂરિજીએ શેખ આદિ પંડિતોથી સુશોભિત બાદશાહની રાજસભામાં વાદવિવાદના પ્રસંગે અગણિત પ્રતિવાદી બ્રાહ્મણોને પરાસ્ત કર્યા; અર્થાત્ નિરુત્તર કર્યા. ॥ ૨૯૩ ॥

साहिः सवाईविजयसेनसाधुविधोर्गिरम् ।
विरुदं हीरसूरीन्दोर्जगद्गुरुरिवाददात् ॥ २९४ ॥

साहिरकब्बरो विजयसेनसाधुविधोः सूरिचन्द्रस्य सवाईविजयसेनसूरेरिदं विरुदमददा-
दत्तवान् । कस्येव । हीरसूरीन्दोरिव । यथा श्रीहीरविजयसूरेर्जगद्गुरुरिदं साहिः प्रददौ ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ હિરવિજયસૂરિજીને 'જગદ્ગુરૂ'નું બિરૂદ અર્પણ કર્યું હતું તેમ બાદશાહે વિજયસેનસૂરિને 'સવાઈ'નું બિરૂદ અર્પણ કર્યું. ॥ ૨૦૪ ॥

वादिनां विजयोदन्तं श्रुत्वा तं मुमुदे गुरुः ।
तस्य विष्णोरिवाशेषद्विषामानकदुन्दुभिः ॥ २९५ ॥

गुरुर्हीरविजयसूरिस्तस्य विजयसेनसूरेस्तं वादिनां विजयस्य निरुत्तरीकरणस्योदन्तं वृत्तान्तं श्रुत्वा मुमुदे जहर्ष । क इव । आनकदुन्दुभिरिव । यथा विद्याधरान्वशीकृत्य वैताढ्यादागतो वसुदेवो विष्णोर्नारायणस्य अशेषद्विषां समग्रशिशुपालजरासंधप्रमुखविद्वेषिणां पराभवनोदन्तमाकर्ण्य मोदते स्म ॥ इति विजयसेनसूरेर्वादे विजयाः सवाईविरुदं च ॥

શ્લોકાર્થ

વિષ્ણુએ કરેલા શિશુપાળ, જરાસંધ આદિ શત્રુરાજાઓના પરાભવના સમાચાર સાંભળીને, વિદ્યાધરોને વશ કરીને વૈતાઢ્ય પર્વત ઉપરથી વસુદેવ ખુશ થયા હતા તેમ વિજયસેનસૂરિજીના વાદિવિજય અને 'સવાઈ' બિરૂદ અર્પણ કરવાના સમાચાર સાંભળીને હીરવિજયસૂરિજી અત્યંત આનંદ પામ્યા. ॥ ૨૯૫ ॥

सूरिर्दीक्षयति स्म सक्षणमिहानेकान्महेभ्याङ्गजा-
न्मूर्तीनां च सहस्रशो भगवतां चक्रे प्रतिष्ठाः स्वयम् ।
एकच्छत्रमिव व्यधत्त भुवने स्वायंभुवं शासनं
प्रज्ञाधःकृतगीष्पतिः क्षितिपते राज्यं पुरोधा इव ॥ २९६ ॥

सूरिर्हीरविजयगुरुरिहास्मिन्महीमण्डले सक्षणं समहोत्सवं यथा स्यात्तथा अनेकान् बहून् महेभ्याङ्गजान् व्यवहारिनन्दनान्दीक्षयति स्म प्रव्राजयामास । स पुनः स्वयमात्मना सूरिः सहस्रशो बहुसहस्रसंख्यानां भगवतां तीर्थकृतां मूर्तीनां प्रतिमानां प्रतिष्ठाश्चक्रे । पुनर्भुवने विश्वे स्वायंभुवं जैनं शासनमेकच्छत्रमद्वितीयातपत्रमिव व्यधत्त विदधे । किंभूतः । प्रज्ञया स्वबुद्ध्या अधःकृतस्तिरस्कृतो गीष्पतिर्बृहस्पतिर्येन । क इव । पुरोधा इव । यथा पुरोहितो बुद्धिमांस्तथा मन्त्रविद्यादिशक्तिमान् क्षितेः पतेः स्वनृपस्य मन्त्रतन्त्रा-दिशक्त्या राज्यमेकच्छत्रं विधत्ते सोऽपि प्रतिभापराभूतपुरुहूतसूरिः स्यात् ॥

श्लोकार्थ

જેમ પુરોહિત મંત્રતંત્રાદિ શક્તિ વડે પોતાના રાજાના રાજ્યને એકછત્રીય બનાવે તેમ પોતાની બુદ્ધિ વડે બૃહસ્પતિનો પણ તિરસ્કાર કરનારા જગદ્ગુરુ શ્રી હીરવિજયસૂરિજીએ પ્રતિબોધ કરીને અનેક શેઠીપુત્રોને મહોત્સવપૂર્વક દીક્ષિત બનાવ્યા, હજારો જિનબિંબોની પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી, તેમજ જગતમાં જૈનશાસનને એકછત્રીય સામ્રાજ્ય બનાવ્યું. ॥ ૨૯૬ ॥

सानन्दं ससुरासुरोरगनरखार्चैः स्वकान्तायुतैः
श्रोतृश्रोत्ररसायनैर्धनरवैर्नैर्गीयमानां रसात् ।
वद्धिष्णुत्रयविभ्रमकृद्गुणगणैरागत्य कर्णान्तिकं
गीतैर्गोचरताममेयसमयं नेतुं प्रणुन्नैरिव ॥ २९७ ॥

सूरेर्भूधनबोधनादिचरितप्रोद्भूतकीर्तिप्रथां
प्रीत्याकर्ण्य शिरोविघूर्णनपरे जातेऽखिले विष्टपे ।
श्रोतुं सोत्सुकमानसो दशशतीमक्ष्णामिवाखण्डलः
कर्णानाममरावतीविरचितावासाद्वृणीते विधेः ॥ २९८ ॥

आखण्डलः पुरंदरः अमरावत्यां स्वनगर्यां विरचितः कृत आवासो गृहं येन तादृशा-द्विधेर्विधातुः सकाशात् कर्णानां श्रवणानां दशशतीं सहस्रं वृणीते याचतीव । केषामिव ।

अक्ष्णामिव । यथा मम नयनानां दशशती वर्तते तथा श्रुतीनामपि दशशतीं कुरु । कस्मिन् सति । सूरेर्हीरगुरोर्भूधनोऽकब्बरसाहिस्तस्य बोधनं प्रतिबोधविधानं तत्प्रमुखं चरितं चरित्रं तस्मात्प्रोद्भूतां प्रकटां जातां कीर्तिप्रथां यशोविस्तारं प्रीत्या प्रमोदेनाकर्ण्य श्रुत्वा । अखिले समस्तेऽपि विष्टपे विश्वे शिरोविघूर्णनपरे चेतश्चमत्कारितया स्वमूर्धविधूननतत्परे जाते सति । कीर्तिप्रथां किं क्रियमाणाम् । रसाद्रागात् । रसो रागेऽनेकार्थ्याम् । स्वेषामात्मनां कान्ताभिः स्त्रीभिर्युतैः सहितैः सुरसहिता ये असुरा दानवा उरगा नागा नरा मनुष्यास्तेषां व्रातैर्वृन्दैः सानन्दमानन्दककलितं यथा स्यात्तथा श्रोतृणां श्रोत्रेषु कर्णेषु रसायनसदृशैर्घनैर्निबिडैस्तारतरैर्वा स्वैर्जगीयमानामतिशयेन गीतां नरव्रातैः । उत्प्रेक्ष्यते—विश्वत्रयस्य त्रैलोक्यस्य चित्रकृद्भिरतिशयाश्चर्यविधायिभिर्गुणानां गणैः कर्णान्तिकं आगत्य श्रवणसमीपे समेत्य मातुं योग्यो मेयो न मेयोऽमेयो गलितावधिसमयं यावद्गीतेर्गानस्य गोचरतां नेतुं प्रापयितुं प्रणुन्नैरिव प्रेरितैरिव ॥ युग्मम् ॥

શ્લોકાર્થ

પોતાની સ્ત્રીઓ સહિત દેવ, અસુર, નાગ અને માનવોના સમૂહો વડે મધુર સ્વરે ગવાતા શ્રોતાજનને રસાયણ સમાન અને ત્રણે જગતને આશ્ચર્યકારી સેવા આચાર્યદેવના ગુણો સાંભળીને, તેમજ અકબર બાદશાહને પ્રતિબોધ આદિ આચાર્યદેવના અદ્ભુત ચરિત્રથી ઉત્પન્ન થયેલી કીર્તિકથાને વિસ્તાર તેમજ ત્રણે જગતના મસ્તકને ડોલાવી નાખે તેવા યશના વિસ્તારને પ્રેમપૂર્વક સાંભળવા માટે ઉત્સુક બનેલા સ્વર્ગની અમરાવતીમાં રહેલા ઇન્દ્રે બ્રહ્મા પાસે પોતાનાં હજાર નેત્રોની જેમ હજાર કાનની યાચના કરી ? વિશ્વને આશ્ચર્યકારી આચાર્યશ્રીના ગુણો કાનમાં નહીં શમાવવાથી જ જાણે ગીતારૂપે કાનની પાસે રહેલા ન હોય ! ॥ ૨૯૭ ॥ ॥ ૨૯૮ ॥

सूर्याचन्द्रमसौ पुनर्दिनतमीनिर्माणदम्भादिदं
शुश्रूषारसिकावितानिशमनोवृत्ती इव भ्राम्यतः ।
भर्ता भोगभृतां तदाश्रवमवाप्निर्वेदमेदस्विह्-
न्मन्दं स्वश्रुतिनिर्मितावपि शतानन्दं निनिन्दात्मना ॥ २९९ ॥

पुनरपरार्थं सूर्याचन्द्रमसौ भानुविधू दिनानां तमीनां रात्रीणां निर्माणं करणम् । तस्य दम्भात्कपटाद्भ्राम्यतः पर्यटतः । उत्प्रेक्ष्यते—इदं सर्वं दिवान रात्रौ रात्रौः कुरुते । तस्य दम्भात्कपटाद्भ्राम्यतः पर्यटतः । उत्प्रेक्ष्यते—इदं शुश्रूषायां कीर्तिप्रथां श्रोतुमिच्छायां रसिकावाश्चर्यचरिते अनिशं निरन्तरं मनसो वृत्तिर्व्यापारो ययोस्तावादृशाविव । अपि पुनस्तदाश्रवणेन भयमुत्पद्यमानो यो निर्वेदः खेदस्तेन मेदस्वि मेदुरं पुष्टं भृतं हृत् हृदयं यस्य तादृशो भोगभृतां नागानां भर्ता स्वामी नागेन्द्रः

स्वस्यात्मनः श्रुतीनां कर्णानां सहस्रफणत्वात्कर्णबाहुल्यस्य निर्मितौ विधाने मन्दमलसं मूर्खं वा शतानन्दं जगत्कर्तारमात्मना स्वेनैव निनिन्द परंपदि गर्हणामकरोत् ॥

श्લોકાર્થ

હીરવિજયસૂરિજીના ગુણો સાંભળવામાં રસિક એવા સૂર્ય, ચન્દ્ર, દિવસ તથા રાત્રિ ફરવાના બ્હાને ગુણોને સાંભળવા માટે જ જાણે આકાશમાં પર્યટન કરતા ન હોય! આચાર્યના ગુણોને પોતાના કાનના અભાવે નહીં સાંભળવાથી ઉદ્વેગ પામેલો નાગોનો સ્વામી નાગેન્દ્ર, પોતાના કાન નહીં બનાવવા બદલ આળસુ એવા બ્રહ્માની અવગણના કરતો હતો! ॥ ૨૯૯ ॥

विद्मो मन्दरकंदरैः प्रतिरवैः प्रोत्साहिताः किंनराः
यत्कीर्तिं युवतीकृतानुवदनाः प्रीतेरुपावीणयन् ।
सिद्धा रोधसि सिद्धसिन्धुसुदृशो येपानुपङ्गा जगुः
रङ्गत्तुङ्गतरङ्गसङ्गजरवैः स्थानं ददत्या इव ॥ ३०० ॥

युवतीभिः स्वकान्ताभिः किंनरीभिः कृतमनुवदनं समं गानं येषां तादृशाः किंनराः पुरुषाः प्रीतेः स्वतन्त्रानन्दाद्यत्कीर्तिमुपावीणयन् वीणया वादनपूर्वकं गायन्ति स्म तत्र वयमेवं विद्मो जानीमः। उत्प्रेक्ष्यते वा—मन्दरकंदरैर्मेरुदरीभिः प्रतिरवैर्जगज्जनगानतारतरध्वनिप्रतिध्वनितैः कृत्वा प्रोत्साहिता गातुमुत्कण्ठां प्रापिता इव। 'मन्दरकंदरासु शयितानुत्थापयन्किंनरान्' इति चम्पूकथायाम्। पुनः सिद्धा देवविशेषास्ते सिद्धानां सिन्धुसुदृशः समुद्रपत्न्या नद्या एतावता गङ्गायाः। 'सिद्धस्वःस्वर्गिवापगाः' इति हैम्याम्। रोधसि तीरे जगुर्गायन्ति स्म। उत्प्रेक्ष्यते—रङ्गन्तश्चलन्तो ये तुङ्गा अत्युच्चतमास्तरङ्गाः कल्लोलास्तेषां परस्परं सङ्गाज्जाता ये रवाः कोलाहलाकलितगम्भीरधीरध्वनयस्तैः कृत्वा स्थानं ददत्याः स्वरं पूरयन्त्या इव। जिगासतां हि प्रथमं स्थानं दीयते, रागाद्यालापः षादिग्रादिध्वनिश्च विधीयते, तत्स्थानम्, तदनु च गायनो गायति इति गीतिरीतिः। सिद्धाः किंभूताः। येपानुपङ्गाः स्त्रीणामनुपङ्गो येषाम्। सस्त्रीका इत्यर्थः ॥

શ્લોકાર્થ

જાણે આચાર્યના ગુણો ગાઈ રહેલા જગતના મનુષ્યોના અવાજના મેરુપર્વતની ગુફામાં પરેલા પડઘાઓથી ગુરુગુણ ગાવામાં પ્રોત્સાહિત બનેલા કિન્નરો કિન્નરીઓની સાથે વીણાવાદનપૂર્વક કીર્તિનાં ગીતો ગાતા હતા. સ્વર્ગના દેવો દેવીઓની સાથે આકાશગંગાના તીરે મનોહર અને ઉછળતા તરંગોના અવાજથી જાણે સ્થાન આપતા ન હોય, તે રીતે ગુણગાન કરતા હતા. ॥ ૩૦૦ ॥

तद्गङ्गागिरिराजयत्पियजनानुर्व्याः स्तुवन्त्यो मुहुः –
स्वर्गे स्वर्गिमृगीदृशो निजजनिं निन्दन्ति मन्दाशयाः ।
मोहान्प्रायपरिकल्पितप्रियतमार्धाङ्गानुपङ्गादिमां
भोक्तुं क्वापि न गन्तुमीश्वरतया स्वं शैलजाक्रोशति ॥ ३०१ ॥

[illegible] गङ्गा मन्दाकिनी तस्या गिरिराजो हिमाचल पयोत्पत्तिस्थानं [illegible] [illegible] मादृशं पश्यन्ति तादृशान् जनान् भूमण्डलजन्मनो लोकान् मुहुर्वारंवारं [illegible] [illegible] स्वर्गिमृगीदृशः सुराङ्गनाः स्वर्गे देवलोके निजजनि [illegible] निन्दन्ति [illegible] । किंभूताः मन्दाशयाः प्रभोरस्यभुवनस्थायुक्तत्वेन [illegible] अत एव मन्दीभूतमनसो मन्दभावमुपगताः तथा मोहादज्ञानात् । 'मोऽज्ञ [illegible] मोहस्' इति [illegible] । मोहशब्देनाज्ञानम् । अथ च मोहात्प्रेमातिरेकात्पार [illegible] इतः प्रियतमस्य अतीष्टस्य भर्तुश्च हरस्यार्धाङ्गेन नामिशरीरेण मम [illegible] [illegible] [illegible] स्यूतमतोऽर्धाङ्गी गौरीति प्रसिद्धिः । [illegible] सूरिदर्शनं क्वापि भोक्तुं कर्णगोचरीकर्तुं नेश्वरतया न समर्थत्वेन स्वमात्मानं [illegible] [illegible] धिक्कुरुते । हा मया अविचारयमुरया [illegible] [illegible] [illegible] क्वापि हरेण विना हन्तुं न शक्नोति ॥

श्लोकार्थ

[illegible] [illegible] ગંગાના ઉત્પત્તિ સ્થાનરૂપ હિમાચલ સમાન શ્રી હીરવિજયસૂરિનાં જેણે [illegible] દર્શન કર્યાં છે તેવા મનુષ્યોની વારંવાર પ્રશંસા કરતી સ્વર્ગલોકની દેવાંગના [illegible] [illegible] [illegible] જન્મને ધિક્કારતી હતી. “મોહના અતિરેકથી પ્રિયતમ [illegible] [illegible] [illegible] બનેલી એવી હું (પાર્વતી) ઈશ્વરનાં અર્ધ અંગરૂપે હોવાથી [illegible] [illegible] [illegible] માટે શક્તિશાળી નથી” આ રીતે પાર્વતી પણ પોતાની [illegible] [illegible] હતી ॥ ३०१ ॥

[illegible]
[illegible] विमाने विभ्रमदृशां हृदा ।
[illegible] मुक्तार्गमिदाननां
[illegible] ॥ ३०२ ॥

[illegible]

कर्णयोर्बाधिर्यं कुर्वाणां सर्वस्वमिवापगां स्वमस्तकस्थायुकभागीरथीं गर्हते। अस्या आकाशगङ्गायाः प्रोल्लसत्कल्लोलकोलाहलबधिरः किमपि यद्यपि श्रोतुं न शक्यते इति निन्दति। कस्मिन्सति। त्रिभुवने जगत्त्रये सति। किं कुर्वति त्रिभुवने। अस्यां सूरिकीर्तेः इदा मानसेन कृत्वा अस्मामनिशापितैमनुरागितां रागयुक्तत्वं बिभ्रति दधाने। किं कृत्वा। नरा नागराः, निर्जराः सुराः, उरगा नागाः, तेषां वधूभिः अङ्गनाभिः प्रारब्धाः प्रमोदादुपक्रान्ताः। 'प्रारम्भः मोदनः क्रमः' इति हैम्याम। नूता अभिनवाः स्तुतयः स्तवनानि यस्यां तादृशीं यस्य हीरसूरेः कीर्तिं श्रुत्वा श्रवणगोचरीकृत्य ॥

શ્લોકાર્થ

વિશ્વવ્યાપી આચાર્યની કીર્તિ તરફ અનુરાગ ધારણ કરતો હોવાથી દેવ, દાનવ અને મનુષ્યલોકની સ્ત્રીઓ વડે ગવાઈ રહેલા ગુણોની સ્તુતિ સાંભળીને, પોતાના મસ્તક ઉપર રહેલી આકાશગંગાના ઉદ્ધત તરંગોના કોલાહલથી જેના કાન બ્હેરા થઈ ગયા છે તે ઈશ્વર, આચાર્યના ગુણો નહીં સાંભળવાથી, તેને (ગંગાને) તિરસ્કારની દૃષ્ટિએ જોતા હતા. ॥ ૩૦૨ ॥

नैतां श्रोत्रवतंसिकां विरचयन्सृष्टेर्विनिर्माणतो
वैयग्र्येण कुलालमेव मनसा मेने निजं नाभिभूः।
त्रैलोक्यस्तुतिपारवर्तिविभवां संस्तोतुमेतां गुरुः
संजज्ञे गतगौरवः कविरपि प्रापाकवित्वं पुनः ॥ ३०३ ॥

सृष्टेर्विश्वसर्गस्य निर्माणतः करणाद्वैयग्र्येण व्यग्रभावेन एतां सूरिकीर्तिं श्रोत्रयोरात्मकर्णयोरवतंसिकां कर्णपूरताम्। 'पिदधेऽसुधुध्वयणावतंसिका' इति नैषधे। न विरचयन्न कृतवान्। न शृण्वन्नित्यर्थः। नाभिभूर्ब्रह्मा निजमात्मानं कुलालं कुम्भकारमेव मेने। कुम्भकारो हि भाण्डकरणव्यग्रतया किमपि श्रोतुं न शक्नोति। पुनस्त्रैलोक्यस्य त्रिभुवनस्यापि स्तुतेः स्तवनस्य पारे अगोचरे वर्तते इत्येवंशीलो विभवो यस्य। विश्वत्रयस्यापि स्तुत्यगोचरामित्यर्थः। एतां सूरिकीर्तिं संस्तोतुं वर्णयितुं गुरुः बृहस्पतिर्गतं गौरवं माहात्म्यं वाचस्पतिता वा यस्य तादृशः संजज्ञे संजातः। तथा कविः शुक्रोऽपि काव्यकर्तापि अकवित्वं मूर्खत्वं न काव्यकर्तृत्वं प्राप ॥

શ્લોકાર્થ

ઘડા આદિ બનાવવામાં વ્યગ્ર બનેલો કુંભાર જેમ બીજું કંઈ પણ સાંભળી શકતો નથી, તેમ સૃષ્ટિનું સર્જન કરવામાં વ્યગ્ર બનેલા બ્રહ્માએ આચાર્યની કીર્તિ નહીં સાંભળી શકવાથી પોતાની જાતને કુંભારરૂપે માની ! આચાર્યદેવની કીર્તિની સ્તુતિ

કરવા માટેની ગુરુ (બૃહસ્પતિ)ની ગુરુતા ગઈ અને કવિ (શુક્ર)ની કવિતા ચાલી ગઈ ? ॥ ૩૦૩ ॥

निर्विण्णा इव जज्ञिरेऽश्रवणतस्तस्या मदप्रोद्धुर-
स्वाशासिन्धुररुन्धनादहरहः स्वान्ते महेन्द्रा दिशाम् ।
निद्रामुद्रितलोचनं जलनिधौ निध्याय तार्क्ष्यध्वजं
स्वच्छन्देन्दुमुखीव तां प्रतिगृहं शुश्राव सिन्धोः सुता ॥ ३०४ ॥

दिशां महेन्द्राः दिक्पालाः । 'पतिः प्रतीच्या इति दिङ्महेन्द्रैः' इति नैषधे । अहर्निशं निरन्तरं मदेन प्रोद्धुराणां मदोन्मत्तानां स्वाशासिन्धुराणां निजनिजदिग्गजानां वश्यीकरणाद्यवसाये रक्षणाद्वा तस्याः सूरिकीर्तेरश्रवणतोऽनाकर्णनात्स्वान्ते मनसि निर्विण्णाः निर्वेदखिन्नाः इव जज्ञिरे जाताः । पुनः सिन्धोः सुता समुद्रस्य पुत्री लक्ष्मीस्तां कीर्तिं प्रतिगृहं सर्वेष्वपि मन्दिरेषु शुश्राव शृणोति स्म । यदुक्तम्—'सायर थण्ण मुरारिप्रिय चंदसरीसा भाउ । लच्छी हींडइ घरघरि महिला पइ सहाउ ॥' चैत्य । स्वच्छन्देन्दुमुखीव यथा स्वच्छन्दचारिणी विलासिनी प्रतिगृहं वार्तादिकं श्रुतिविषयीकुरुते । किं कृत्वा । जलनिधौ पारावारे निद्रया स्वापेन मुद्रिते मीलिते लोचने नयने यस्य तादृशं तार्क्ष्यध्वजं गरुडकेतुं कृष्णं कान्तं निध्याय दृष्ट्वा ॥

श्लोकार्थ

પોતાના મદોન્મત્ત દિગ્ગજોને નિરંતર વશ કરવાના વ્યવસાયમાં મસ્ત બનેલા દિક્પાલો આચાર્યના ગુણોનું શ્રવણ નહીં થવાથી ખેદ વડે ખિન્ન બની ગયા, અને સમુદ્રમાં નિદ્રા લઈ રહેલા પોતાના પતિ કૃષ્ણને જોઈને સ્વેચ્છાચારિણી સ્ત્રીની જેમ લક્ષ્મી પ્રત્યેક ગૃહમાં આચાર્યના ગુણોનું શ્રવણ કરતી હતી. ॥ ૩૦૪ ॥

स्वच्छन्दं त्रिजगद्विलासरसिकां कीर्तिं व्रतिक्ष्मापतेः
गंधर्वोद्धुरगानगानरनितानकामृतार्णिःसुधाम् ।
मोन्दन्दं चित्रामकुम्भमनसां त्रिश्रवणीजन्मिनां
ध्यानानुसारसंसदा इव तदा संजज्ञिरे वामगाः ॥ ३०५ ॥

तदा नभिश्रवणे त्रिभुवनोजन्मिनां स्वर्गे पातालेऽपि भूलोके च सर्वत्र [illegible] त्रिभुवनोजन्मिनां सुरासुरनराणां वामगा दिग्गजाः प्रायो सर्वा न विपर्ने [illegible] [illegible] ध्यानावस्थापन्न. संसदो मध्यो तेषु तादृशा इव संजज्ञिरे संजाताः । [illegible] त्रिभुवनोजन्मिनाम् । अकुम्भमनसां तदर्थनावलम्बिनां च । किं कृत्वा ।

वनितामापनेः हीरविजयसूरिराजस्य कीर्तिमिव संदब्धानि विरचितानि उद्धुराणि अतिशायीनि तानानि आलापविशेषा येषु तादृशानि गानानि यासां तानयुक्तगानानि याभिर्वा तादृशीनां वनितानां निजयुवतीनां वक्त्राणि वदनानि पवामृतार्चिषां चन्द्राणां सुधां पीयूषरसं सोत्कण्ठं सह उत्कण्ठया वर्तते यत्तत् पिबतामास्वादयतां सादरं शृण्वताम् । किंभूतां कीर्तिम् । स्वच्छन्दं स्वेच्छया निरंकुशां त्रिजगति त्रिभुवनमध्ये या विलासो विविधक्रीडाकरणं तत्र रसिकां सरसामुत्सुकां वा ॥ इति सूरिकीर्तिवर्णनम् ॥

श्लोकार्थ

ત્રણે જગતમાં નિરંકુશપણે ભમી રહેલી હીરવિજયસૂરિજીની કીર્તિરૂપી ઘણા આલાપોવાળાં ગીતોનું જગતની સ્ત્રીઓના મુખરૂપી ચન્દ્રમાંથી ઉત્કંઠાપૂર્વક એકાગ્ર ચિત્તે પાન કરતા જગતના જીવોના દિવસો અપૂર્વ આનંદદાયક બન્યા. ॥ ૩૦૫ ॥

यं प्रासूत शिवाह्वयाद्युभवधा सौभाग्यदेवी पुनः
पुत्रं कोविदसिंहसिंहविमलान्तेवासिनामग्रिमम् ।
तद्भाष्वीक्रमसंविदेवविमलेनानन्दतो निर्मिते
वृत्ते हीरगुरोश्चतुर्दशमितः सर्गो बभूवानसौ ॥ ३०६ ॥

पण्डितदेवविमलगणिना आनन्दतः आह्लादान्निर्मिते विरचिते हीरगुरोः श्रीहीरविजयसूरेर्वृत्ते चरिते हीरसौभाग्यनाम्नि महाकाव्ये असौ पूर्वव्यावर्णितस्वरूप एव चतुर्दशत्वेन चतुर्दशसंख्यया वा मितः प्रमाणतां प्रापितः गणितः सर्गः काव्यरचनसमयाधिकारविशेषः बभूवान् । क्वसुप्रयोगः । संजात इति ॥

इति पण्डितश्रीसिंहविमलगणिशिष्यपण्डितदेवविमलविरचितायां स्वोपज्ञहीरसौभाग्यनाम्नि महाकाव्यवृत्तौ अकब्बरगोष्ठीसिंहपअरपशिमोचनमृगयानियमनसफलजन्तुजातसिद्धोभयनिर्भयकथनाव्यापसुधानुभवनसौरीपुरमथुरागोपगिरियात्रानागपुरशिवपुरीप्रतिष्ठापूर्वकचतुर्मासककरणगुर्जरागमनजेजीयाकरमोचनामारिप्रवर्तनशत्रुंजयपर्वतार्पणफुरमानादिप्रदानकीर्तिवर्णनादिवर्णनो नाम चतुर्दशः सर्गः ॥

श्लोकार्थ

વણિક કુલમાં ઈન્દુ સમાન 'શિવ' નામના શ્રેષ્ઠી અને સૌભાગ્યદેવીના જન્મજાત સુપુત્ર દેવવિમલગણી, કે જેઓ નિરંતર જ્ઞાનોપાસનામાં તત્પર હતા અને સર્વે મુનિઓમાં સિંહસમાન સિંહવિમલગણીના પ્રથમ શિષ્યરૂપે પ્રસિદ્ધ હતા; તે દેવવિમલગણી વડે જેમાં જગદ્ગુરુ શ્રી હીરવિજયસૂરિજીનું સવિસ્તર જીવનચરિત્ર આવે છે, એવા

'હીરસૌભાગ્ય' નામના મહાકાવ્યની આનંદપૂર્વક રચના કરવામાં આવી. તે મહાકાવ્યનો બાદશાહ સાથેની ધર્મગોષ્ઠીથી પ્રારંભીને અમારિ પ્રવર્તન, શત્રુંજય પર્વતનો યાત્રા વેરો રદ કરવાના ફરમાનનું અર્પણ અને સૂરિજીની કીર્તિકથા સવિસ્તર વર્ણનપૂર્વકનો આ ચૌદમો સર્ગ સમાપ્ત થયો. ॥ ३०६ ॥

पञ्चदशः सर्गः ।

अथ सुहृद इव स्वं सारवस्तु प्रदत्तं
प्रमुदितहृदयेनाकब्बरोर्वीमघोना ।
श्रमणधरणिभृत्तल्लाभमादातुकामो
विमलशिखरिरत्नं प्रेक्षितुं काङ्क्षति स्म ॥ १ ॥

अथ शत्रुंजयप्रदानस्फुरमानागमनानन्तरं श्रमणधरणिभृत्सूरिराजः विमलनामा श्री शत्रुंजयाभिधानः स एव शिखरिषु सर्वपर्वतेषु रत्नं सकलतीर्थाधिराजत्वात् । यथा स्नातस्यास्तुतौ—'मन्दररत्नशिखरं' इति । प्रेक्षितुं दृग्गोचरीकर्तुं काङ्क्षति स्म वाञ्छति स्म । रत्नस्य हि प्रेक्षणं युक्तमेव । किं कर्तुकामः । तस्माद्विमलाचलात्सकाशाल्लाभमधिकं यात्रया कृत्या सुकृतोपार्जनात्कर्मक्षयाद्वा मोक्षप्राप्तिरूपं च आदातुकामो गृहीतुमनाः । किंभूतं विमलशिखरिरत्नम् । प्रमुदितहृदयेन हृष्टमानसेन अकब्बरोर्वीमघोना अकब्बरपातिसाहिना स्वं स्वकीयं तस्य सौराष्ट्राधिपतिनिर्माप्स्यमानमस्तु सत्यकपदार्थं धनरूपं वा प्रदत्तमर्थात्सूरीन्द्राय वितारितम् । कस्येव । सुहृद इव । यथा केनापि सौहार्दभाजा सुहृदः स्वमित्रस्य सारवस्तु प्रदीयते ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યાર પછી આચાર્યદેવે, અકબર બાદશાહે મિત્રવત્ પોતાની સાર વસ્તુની જેમ સોંપેલ એ.ટે. પર્વતરત્ન તીર્થાધિરાજ વિમલાચલ જોવાની ઇચ્છા કરી. ॥ १ ॥

विरचितनृमितान्तर्गिरिद्रुगिमुखै-
र्विविधसुरसगेहैः पात्रिणीन्द्रस्मुख्यान् ।
सविनिवरयितीन्द्रं मत्यवाँः पर्गतो
प्रतिरतिरिव यात्रां कर्तुकामः प्रतस्थे ॥ २ ॥

अथ दर्शनाकाङ्क्षानन्तरं व्रतिपतिर्हीरविजयसूरिः विमलगिरीन्द्रं प्रति श्रीशत्रुंजयशिलोच्चयसंमुखं प्रतस्थे प्रतिष्ठते स्म प्रचलति स्म । किंभूतः । भव्यलोकैः विमलाद्रियात्राभिलाषुकभविकजनैः परीतः परिवृतः परिवारितो वा । भव्यलोकैः किं कुर्वद्भिः । विधिवदागमोक्तप्रकारेण ब्रह्म शीलं मुख्यं प्रकृष्टमादिर्वा येषु तादृशान् षट्संख्याकान् । 'एकाहारी भूमिसंस्तारकारी पद्भ्यां चारी शुद्धसम्यक्त्वधारी । यात्राकाले सर्वसचित्तहारी पुण्यात्मा स्यात्सत्क्रियो ब्रह्मचारी ॥' इति । विधीनाचारविशेषान् उपचरद्भिः सेवमानैः कुर्वद्भिर्वा । उत्प्रेक्ष्यते—उच्चैरतिशयेन । मूलादित्यर्थः । अन्तरित्यव्ययम् । मध्यस्थायुकानामन्तरङ्गाणामित्यर्थः । वैरिणां शत्रुभूतानां परमप्रत्यर्थिनामनर्थकारित्वात् । क्रोधमानमायालोभरागद्वेषरूपाणां षड्वर्गं षण्णां वर्गं देहिनां महादुःखदायित्वात्सर्वेषामपि सादृश्यम् । 'वर्गस्तु सदृशाम्' इति हैमीयवचनात् । त्रिदलयितुमिव ॥

श्लोकार्थ

क्रोध, मान, माया, लोभ, राग, द्वेषरूप अंतरंग शत्रुओनो नाश करवा माटे एकलआहारी, भूमिसंथारी, पादचारी, शुद्धसम्यक्त्वधारी सचित्तपरिहारी अने ब्रह्मचारी आ छ प्रकारनी विधिसहित भाविकोथी परिवरेला आचार्यदेवे यात्रार्थे श्रीविमलाचल तरफ प्रयाण कर्युं. ॥ २ ॥

नगरनिगमदुर्गग्रामसारामसीमा-
गहनगुरुगिरीन्द्रांल्लङ्घमानः क्रमेण ।
किममृतकमलायाः केलिशैलं क्षमायां
श्रमणधरणिशक्रः सिद्धिशैलं ददर्श ॥ ३ ॥

श्रमणानां तपस्विनां मध्ये धरणिशक्रो राजा । धरणिशब्दो दीर्घो ह्रस्वोऽप्यस्ति । पूर्वं लिखितोऽस्ति ग्रन्थांकेन । सूरिराजः सिद्धिशैलं शत्रुंजयगिरिं ददर्श पश्यति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—क्षमायां भूमौ अमृतं मुक्तिः सैव कमला लक्ष्मीः तस्याः केलिशैलं क्रीडाकरणार्थं पर्वतमिव । अत्र सिद्धिश्रीः स्वैरं रमते । सूरिः किं कुर्वाणः । क्रमेण विहारपरीपाट्या नगराणि महत्पुराणि देशेषु मुख्यपुराणि राजधानीरूपाणि वा, निगमा नगरस्थानविशेषा बृहद्वणिक्स्थानकानि वा, दुर्गा दुःखेन गम्यन्ते अध्यास्यन्ते इति दुर्गाः कोट्टाः विषमस्थानानि वा, ग्रामा अल्पचातुर्याणि लघुपुराणि संनिवेशा वा, सहारामैः कृत्रिमवनैरुपवनैरुपवनैर्वा वर्तन्ते यास्तादृश्यः सीमा पुरबाह्यपरिसरभूमयो नगर्यो विभागकृद्भूयो वा, गहनानि शैलसमीपविषमप्रदेशागतवनानि संकीर्णानेकपादपपटलशाखाविशेषा प्रविष्टार्ककिरणदुःसंचारकान्तारा वा, गुरवोऽतितुङ्गशृङ्गा गिरीन्द्राः महाशैलास्तांल्लङ्घमानः अतिक्रामन् ॥

શ્લોકાર્થ

નગર, નિગમ, દુર્ગ, ગ્રામ, ઉદ્યાન અને સિમાડા તથા ગહન અને ઊંચાં શિખરોવાળા પર્વતોનું ઉલ્લંઘન કરતા આચાર્યદેવે શત્રુંજય ગિરિનાં દર્શન કર્યાં. તે શત્રુંજય પર્વત જાણે પૃથ્વી ઉપર મુક્તિરૂપી લક્ષ્મીને ક્રીડા કરવા માટેનો ક્રીડાપર્વત ન હોય! ॥ ૩ ॥

अथ सिद्धिशैलं विशिनष्टि—

नयनपुटनिपेयामाश्रयन्काययष्टीं
किमु सुकृतसमूहो भारतक्षेत्रभाजाम् ।
निखिलविषयभूषामोषिसौराष्ट्रलक्ष्म्या
यदवनिधरदम्भाचारुचूडामणिर्वा ॥ ४ ॥

उत्प्रेक्षते—यदवनिधरदम्भायस्य श्रीशत्रुंजयशैलस्य व्याजाद्भारतं नाम जम्बूद्वीपमध्यभागस्थमन्दरगिरिदक्षिणदिक्प्रान्तत्रिभागवर्तिलवणाम्भोधिसंनिधिवर्ति च क्षेत्रं यत् भजन्ते जन्मना श्रयन्ते इति भरतक्षेत्रोत्पन्नानां नराणामित्यर्थः । सुकृतसमूहः किमु पुण्यराशिरिव । किंभूतः सुकृतसमूहः । नयनानि भविकलोकलोचनानि एव पुटाः पर्णभाजनानि तैर्निरन्तरं पेयां पातुं सादरमवलोकयितुं योग्यां काययष्टीं तनुलताम् । 'स्याद्दोर्भूयः कणमुचितः काययष्टीनिकायः' इति नैषधे । आश्रयन् बिभ्रद् वा । अथ वा निखिलाः समस्ता ये विषया देशाः । 'विषयस्तूपवर्तनम् । देशो जनपदो नीवृत्' इति हैम्याम् । तेषां भूषां शोभां मुष्णात्यपहस्तीत्येवंशीलः सौराष्ट्रनामा देशः शत्रुंजययात्रासमागतभरतचक्रवर्तिप्रदत्तापन्नामधेयो देवदेश इति तस्य लक्ष्म्याः श्रियः यद्विमलशैलच्छलाचारुः सर्वालंकारेभ्यो विशेषभूतश्चूडामणिः शिरःशिखामणिरिव ॥

શ્લોકાર્થ

ભવ્ય જીવોના નેત્રોને આહ્‌લાદનીય શરીરને ધારણ કરતો શત્રુંજયપર્વત જાણે ભરતક્ષેત્રના મનુષ્યોનો પુણ્યસમૂહ ન હોય ! અથવા જેણે સર્વદેશોની વિભૂષાને હરી લીધી છે, તે સૌરાષ્ટ્ર દેશની લક્ષ્મીનો જાણે મુગટ ન હોય ॥ ૪ ॥

भमिनरमनरत्नस्वर्णगृद्धगौरसंख्या-
निमिशशिम्बरिखण्डैः स्वःसदां सद्मनिव ॥
त्रिजगदुपरिभूमावम्भिना येन मेरु-
र्जिन इव बभूव व्रीडयानम्रिल्रष्यः ॥ ५॥

येन शत्रुञ्जयगिरिणा विजितः पराभूतः सन् । उत्प्रेक्ष्यते—मेरुः सुवर्णाचलो व्रीडया लज्जया कृत्वा न अत्यन्तैर्जनैर्नेत्रैर्निरीक्षितुं योग्योऽदृश्यो बभूव जात इव । क इव । येन । किंभूतेन । विमलानां पापाद्युपलिप्तमलरहितानां भुवनानामुपरिवृढौ मोक्षाभिलाषिणां मुक्तिप्रदानं सम्भवति प्रापयति इत्येवंरीत्या येन । 'सर्वेषामपि तीर्थानामुत्तमो गिरिः स्मृतः । यदारोहेण लोकाग्रं प्राप्यते जन्तुभिः ॥' इति पूर्वाचार्यस्तुतिवचनात् । विजितः कैः कृत्वा । असीमतया प्रमाणातीतत्वेन स्वर्पुरा विस्तीर्णान्यमितानि । ऊर्ध्वाचलाभिधानैः । रूप्याणां रूप्यमयानां विविधमणीनां रत्नानां स्वर्णानां शृङ्गाणि शिखराणि तैः पुनः त्रिदशैः गगना सार्धं तेषां सम्बन्धीनि अनिमिषाणां देवानां निकेतनानि गृहाणि मन्दिराणि प्रासादाः तैः । 'प्रासादस्तु धाम सद्म' इति हैम्याम् । पुनः स्वःसद्मनां गृहाणां सम्बन्धिभिर्मन्दिरैः । 'गोविन्दापुर्गुहाद्याः गृहादयः' इति हैम्याम् । मेरुस्तु स्वप्रमाणोऽल्पदेशो प्रापयति नोपलभते । तथा विमानेन शृङ्गाणि विमर्दति वारयति रत्नानामेव रत्नानुरूपात् । तथा भद्रशालनन्दनसौमनसपाण्डुकाख्यानि चत्वार्येव वनानि धत्ते । तथा एकमेव सुदृढं धरति । यदुक्तम्—'त्रिदशमठाद्भवाद्विमानाद्' इति । अतः शत्रुञ्जयाद्रिणा सर्वप्रकारैरप्यधिकेन तिरस्कृतस्तत्पुनर्मेरु ॥

શ્લોકાર્થ

અસંખ્ય રૂપા, સોના અને રત્નોનાં શિખરો વડે, અસંખ્ય કલ્પવૃક્ષોના વનખંડો વડે, દેવોનાં મંદિરો વડે અને ત્રણ જગતના મસ્તક ઉપર રહેલી મુક્તિને આપવા વડે સર્વોત્કૃષ્ટતાને ધારણ કરતા શત્રુંજય પર્વત દ્વારા પરાભવ પામેલો મેરુપર્વત (એક શિખર, ભદ્રશાલ, સૌમનસ, નંદન અને પુંડરિક આ ચાર જ વનખંડવાળો અને એક જ દેવમંદિરવાળો મેરુપર્વત) લજ્જાથી જ જાણે અદૃશ્ય બની ગયો ન હોય ! ॥ ૫ ॥

शिखरिमणिविनिर्यज्ज्योतिरुज्जृम्भमाणा-
ञ्जनविपिनविनीले व्योम्नि यस्यावभासे ।
अतुलतुलमावं स्वं परित्यज्य नित्यं
तडिदिव निरगन्ती कल्पमाम्भोधगर्भे ॥६॥

उज्जृम्भमाणा पुष्पाद्यभिविकसितभावं भजन्ते येऽञ्जनाः अञ्जनगामिनो वृक्षविशेषाः । 'स्निग्धभञ्जना इव पार्थिवमताः गण्डिकाञ्जनाधरप्रमाणाः' इति चम्पूकथायाम् । 'अञ्जना सुन्दरी पत्नी अञ्जनानुग्रहा । अधोगोपालपुरः अधस्तनकितालय' च' इति तद्वृत्तिः । तेषां विपिनानि तद्वद्विनीले अतिश्यामले व्योम्नि नभस्तले यस्य शत्रुञ्जयाद्रेः शिखराणामुच्चशृङ्गाणां मणिभ्यो रत्नेभ्यो विनिर्यद्भिर्निर्गच्छद्भिर्दिग्गणान् व्याप्नुवद्भिः ज्योतिर्भिः कान्तिकलापभासां शोभते स्म । उत्प्रेक्ष्यते—स्वमात्मीयमतुलमतिशयितमतिघनं चाञ्चल्यभावं चापल्यं परित्यज्य विहाय यद्भस्य स्वभर्तुः अम्भोधरस्य मायूरणयपयोदस्य

अङ्के उत्सङ्गे। 'चिरविरहनविलासविद्युत्कलत्रः' इति मेघदूतकाव्ये। विद्युतो मेघकलत्रत्वमुक्तम्। तथा 'प्रिये मनुजमङ्गनिभूषणं भव' इति नैषधे। नलभार्या नलभस्य क्रोडे उपविशतं दृश्यते। निवसन्ती बाहुल्येन विनिद्रमाना तडिन्निभृदिव ॥

શ્લોકાર્થ

વિકસ્વર 'અંજન' નામનાં વૃક્ષોના વનની સમાન અત્યંત શ્યામ બનેલા આકાશમાં, શત્રુંજયપર્વતનાં શિખરો ઉપર રહેલાં રત્નોમાંથી નીકળતી કાંતિ શોભતી હતી; જાણે હંમેશની પોતાની અતિશય ચપલતાનો ત્યાગ કરીને પોતાના મેઘરૂપી પતિના ઉત્સંગમાં રહેલી વિદ્યુત ન હોય ! ॥ ६ ॥

क्वचिदपि कलधौतप्रस्थसंस्थानगाहि-
प्रवहदविरलाम्भोनिर्झरस्फारधाराः ।
तुहिनशिखरिशृङ्गोत्सङ्गरङ्गत्प्रवाह-
द्युसदधिपनदीवाद्वैतशोभां बभार ॥ ७ ॥

क्वचदपि शत्रुंजयशैलस्य कुत्रापि स्थानके कलधौतस्य रजतस्य प्रस्थं शिखरं तदेव संस्थानं सम्यगाश्रयस्तद्वगाहन्ते अधितिष्ठन्तीत्येवंशीलाः तथा प्रकर्षेण वहन्ति प्रसर्पन्ति, तथा अविरलानि अविच्छिन्नधाराधोरणानि अम्भांसि जलानि येषु तादृशानां निर्झराणां स्फारा अत्युदारा दृश्यमाना नयनानन्ददायिन्यो धारा महत्प्रमाणाधोनिपतत्पयःप्रवाहाः अद्वैतामसाधारणां शोभां बभार धत्ते स्म। केव। तुहिनशिखरिणो हिमाचलस्य शृङ्गस्य शिखरस्य उत्सङ्गे क्रोडे मध्ये या रङ्गत्प्रसर्पन् प्रवाहो निरन्तरपयःपूरो यस्यास्तादृशी। दिवि सीदन्त्यवतिष्ठन्ते इति द्युसदो देवास्तेषामधिपः पुरंदरस्तस्य नदी सरिदिव। यथा देवनदी तथा देवेन्द्रस्यापि नदी। यदुक्तम्—'सुरेन्द्रतटिनीतीरेषु सिद्धाङ्गनाः' इति भोजप्रबन्धे ॥

શ્લોકાર્થ

શત્રુંજય પર્વતના કોઈ સ્થાનમાં ચાંદીના શિખર ઉપર સમ્યક્પ્રકારે પ્રસરતી અવિચ્છિન્ન ઝરણાંની જલધારા કોઈ અદ્વિતીય શોભા ધારણ કરતી હતી. તે જાણે હિમાચલના શિખરની મધ્યમાં જેનો પ્રવાહ પ્રસરી રહ્યો છે તેવી દેવગંગા ન હોય ! ॥૭॥

जलधिमथनजम्भारातिसारङ्गचक्षु-
र्दिगवनिधरमूर्धालम्बिबिम्बौ दिनादौ।
रजतकनकराजत्कर्णपूराविवैत-
द्गिरिरमायाः पुष्पदन्तौ विभातः ॥८॥

जलधौ सागरे भवनं गृहं यस्य स वरुणः। 'वरुणस्त्वर्णवमन्दिरप्रचेताः' इति हैम्याम्। जम्भस्य दानवविशेषस्य अरातिः शत्रुरिन्द्रस्तयोः सारङ्गचक्षुषी प्रिये तादृश्यौ दिशौ प्रतीचीप्राच्यौ। 'वरुणगृहिणीमाशामासादयन्नमम् करी—,' तथा 'निजमुखमितः स्मेरं धत्ते हरेर्महिषी हरिन्' इति पदद्वयमपि नैषधे। तयोर्दिशोरवनिधरौ पर्वतौ अस्ताचलोदयाद्री तयोर्मूर्धानौ मस्तकशिखरे आलम्बेते आश्रयेते तादृशौ बिम्बौ मण्डलौ ययोस्तादृशौ पुष्पदन्तौ शशिभास्करौ। 'पुष्पदन्तौ पुष्पवन्तावेकोक्तया शशिभास्करौ' इति हैम्याम्। दिनादौ पूर्णिमादिने वचापि प्रातःकाले विभातः। उत्प्रेक्ष्यते—एतस्य विमलगिरेः शत्रुंजयाद्रेः रमायाः लक्ष्म्याः रजतेन रूप्येण तथा कनकेन काञ्चनेन कृत्वा राजन्तौ रूप्यस्वर्णनिर्माणेन शोभमानौ दीप्यमानौ कर्णपूरौ श्रवणौ पूर्येते आभ्यामिति कुण्डले इव ॥

શ્લોકાર્થ

જેમનું ઘર સમુદ્ર છે તેવા વરુણ અને ઇન્દ્રની પ્રિયતમાઓ પશ્ચિમ દિશા અને પૂર્વ દિશાના પૂર્વાચલ અને પશ્ચિમાચલનાં શિખર ઉપર જેમનાં બિંબ રહેલાં છે તે સૂર્ય અને ચન્દ્ર, દિવસના પ્રારંભે વિમલગિરિની લક્ષ્મીનાં રૂપ્યમય અને સુવર્ણમય કુંડલોની જેમ શોભે છે. ॥ ૮ ॥

निखिलभुवनभारोद्धारनिर्वेदभाजा
भुजगपरिवृढेनानेकविज्ञप्तिकाभिः ।
भरभरणधुरीणोऽशेषनीरेशनेमेः
किमयमिह महीध्रः कारितो विश्वकर्त्रा ॥ ९ ॥

भुजगानां नागानां परिवृढेन स्वामिना शेषनागेन अनेकाभिर्विविधप्रकाराभिर्विज्ञप्तिकाभिरध्यक्षप्रसारेण दीनतादर्शनमुखाङ्गुलीप्रेक्षणचटुभाषणप्रमुखविज्ञपनैः कृत्वा। उत्प्रेक्ष्यते—विश्वकर्त्रा जगन्निर्मापकेन धात्रा पार्श्वे इह जगति पृथिव्या अयं महीध्रः एष शत्रुंजयाद्रिः। किं कारितः। निर्मापित इव। किंभूतेन। निखिलस्य समस्तस्य भुवनस्य भूलोकस्य भारो वीवधस्तस्योद्धारेणोद्वहनेन कृत्वा निर्वेदं मनसि विषादं खेदं वा भजतीति तेन। अयं किंभूतः। अशेषायाः समस्तायाः नीराणां जलानामीशः स्वामी समुद्रः। 'स्रोतोनाथो नदीशः सरस्वान्' इति हैम्याम्। नेमिश्चक्रधाराचक्रस्याः परिधीभूतो यस्यास्तादृश्याश्चतुरर्णवपर्यन्तपृथिव्याः भरस्य भरणे धारणे। 'डुभृञ् धारणपोषणयोः' इत्यस्य प्रयोगः। धुरीणो धुर्यो धौरेयः ॥

શ્લોકાર્થ

નાગોથી પરિવરેલા શેષનાગે, સમસ્ત જગતનો ભાર વહન કરવાથી શ્રમિત થયેલા

હોવાથી બ્રહ્માને આ પ્રમાણે વિજ્ઞપ્તિ કરી : સમુદ્ર પર્યંતની ભૂમિનો ભાર વહન કરવામાં સમર્થ એવો આ શત્રુંજયપર્વત આપે કેમ બનાવ્યો ! ॥ ૯ ॥

सुरपथपथिकैतत्प्रस्थसंस्थानभोगाः
शशभृदपरभागं प्रेक्ष्य साक्षान्निरङ्कम् ।
किमयमिदमुपास्ते नित्यमभ्येत्य कुर्व-
न्नजनि विगतलक्ष्मेत्यन्तरव्याहरन्ति ॥ १० ॥

सुरपथस्याकाशस्य पथिकेषु पान्थेषु । अभ्रंकषेष्वित्यर्थः । एतस्य शत्रुंजयाद्रेः प्रस्थेषु शृङ्गेषु संतिष्ठन्ते इति संस्थाः । विचरन्तः । तिष्ठन्तीत्यर्थः । नभस्याकाशे गच्छन्तीति नभोगाः सिद्धगन्धर्वविद्याधरसुराः अन्तर्मिलमध्ये इत्यमुना प्रकारेणाव्याहरन्ति विचारयन्ति । किं कृत्वा । निर्गतोऽङ्कः कलंको यस्मात्स निरंकस्तं लाञ्छनरहितं शशभृतश्चन्द्रस्यापरभागं यस्मिन्नधस्तने भागे लाञ्छनं लक्ष्यते तस्मादन्यम् । उपरितनभागमित्यर्थः । साक्षात्प्रत्यक्षेण प्रेक्ष्य व्यालोक्य । एतावता चन्द्रलोकादप्युन्नतमानि शृङ्गाणि तेषूपविष्टा नभोगाश्चन्द्रस्योपरितनं भागं दृष्ट्वा व्यालोक्य वितर्कयन्ति । इति किम् । यदयं चन्द्रो नित्यं सदा अभ्येत्यागत्य इदमुपास्ते श्रीशत्रुंजयाद्रेः सेवां कुर्वन् सन् । उत्प्रेक्ष्यते— विगतं प्रयातं लक्ष्म लाञ्छनं यस्य तादृशः किमजनि संजात इव ॥

શ્લોકાર્થ

શત્રુંજય પર્વતનાં ગગનચૂંબી શિખરો ઉપર થઈને આકાશમાર્ગે પસાર થતા દેવો, વિદ્યાધરો અને ગંધર્વોએ ચંદ્રનો લાંછન વિનાનો પાછલો ભાગ જોઈને વિચાર્યું 'ચન્દ્ર શત્રુંજય પર્વતની નિત્ય ઉપાસના કરવાથી નિષ્કલંક બની ગયો લાગે છે' ! ॥ ૧૦॥

भुजगभवनमध्यं व्याप्नुवन्स्थूलमूलै-
र्दिवमपि शिखरैः स्वैर्भुवनेनापि भूमीम् ।
इति विमलमहीभृद्भूर्भुवःस्वस्त्रयीं यो
हरिरिव निजपादैः स्वात्मनाक्रम्य तस्थौ ॥ ११ ॥

यो विमलनामा महीभृत् शत्रुंजयाचलः स्वात्मना निजस्वरूपेण कृत्वा भूर्भुवःस्वस्त्रयीं पातालभूमण्डलस्वर्गलोकत्रिकमाक्रम्याभिव्याप्य तस्थौ स्थितवानास्ते । क इव । हरिरिव । यथा नारायणो निजैः स्वकीयैः त्रिभिः पादैः क्रमैः कृत्वा त्रैलोक्यमाक्रम्य तिष्ठति स्म । पश्चिमावतारे वामनरूपेण बलेः सकाशात्क्रमत्रिकमितां क्षितिं याचितवान्, तस्मिन्नवसरे अतिमहद्रूपमाधाय क्रमत्रयेण त्रिजगदाक्रान्तम्, तदा बलिर्बद्ध्वा पाताले क्षिप्तः । तद्दृशो नैषधे यथा—'हरेर्यदक्रामि पदैकतेन सं

हरीणामिति नम्रितानैर्न्यर्थयति तैरर्धनभःकृतक्रमैः ॥ 'यस्स्यमाकाशं हरेरेकयैन पदाङ्घिणा अक्रामि तस्य नभसश्चतुर्भिः पदैराक्रमणे नोऽस्माकं हरीणां त्रपा लज्जा इति नम्रितं नीचैः कृतमाननं यैस्तादृशैः । नामसादृश्यादुत्प्रेक्षा । हरिभिरश्वैरर्धा न संपूर्णा नभसि गगने कृताः क्रमाः फला यैर्न्ययति । नाभःक्रमणादिरर्थः ।' इति तद्वृत्तिः । यथैकेन क्रमेण स्वम्, तथा द्वितीयेन पदेन भूः, तृतीयेनाङ्घिणा पातालं चेति । अथ गिरेराक्रमणं दर्शयति- यः किं कुर्वन् । स्थूलैरतिपुष्टैः पृथुलैर्वा मूलैरधोभागवर्तिस्वप्रदेशैः कृत्वा भुजगानां भवन गृहं पातालं तस्य मध्यं पातालमूलम् । कैलाश इत्यभिधानत्वात् । अपि पुनर्दिवमाकाशं स्वर्गं वा स्वैरात्मीयैरभ्रंलिहैः शिखरैः शृङ्गैः अपि पुनर्भुवनेन स्वशरीरबाहुल्येन देहस्थौल्येन पृथ्वीं व्याप्नुवन् ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ વિષ્ણુએ, વામનરૂપ કરીને બલિનો વધ કરવાનો હતો ત્યારે બલિ પાસેથી ત્રણ પગલાં જેટલી પૃથ્વીની યાચના કરીને અતિમહાન રૂપે વિકુર્વીને ત્રણ પગ વડે અનુક્રમે સ્વર્ગલોક, મૃત્યલોક અને પાતાળલોક આક્રમીને રહ્યા હતા તેમ શત્રુંજયપર્વત, અતિપુષ્ટ મૂલ વડે પાતાલલોક, ગગનચૂંબી શિખરો વડે સ્વર્ગલોક અને શરીરના વિસ્તારથી મૃત્યુલોક–આમ ત્રણે લોકને વ્યાપીને રહેલો છે. ॥ ११ ॥

बहलसलिलपूर्णातूर्णमानाभ्रिकाभिः ।
स्फुरति शिखरमालालम्बिकादम्बिनीभिः ।
विधुमणिरविदीपाञ्जेतुमभ्यागतैर्यः
किमभिलषितदायी सेव्यमानस्तमोभिः ॥ १२ ॥

यो विमलाद्रिः शिखरमालां शृङ्गश्रेणीमालम्बन्ते समाश्रयन्ते इत्येवंशीलाभिः कादम्बिनीभिर्घनघटाभिः कादम्बिनीमेघमालाभिर्बहलं नीरन्ध्रं सर्वेष्वपि पर्वेषु विद्यमानत्वेनातिघनं यत्सलिलं पानीयं तेन पूर्णा निर्भरभृता अत एवातूर्णं मन्दमन्थरितं यानं गमनं यासां तादृश्योऽभ्रिका घर्दलानि यासु ताभिः । उत्प्रेक्ष्यते—अभिलषितानि निजमनःकामितानि ददातीत्येवंशीलो यः शैलो विधुश्चन्द्रो रविः सूर्यः मणयो रत्नानि कर्केतनादीनि मर्मकरादिमानि वा दीपास्तान् जेतुमर्थात्स्वप्रतिपक्षान् पराभवितुं वर्तते तममामुच्छेदविधायिनस्ततस्तेषामभिभवनमुचितमेव । अभ्यागतैर्महाशरणः समीपे समेतैस्तमोभिरन्धकारैरिव सेव्यमानः किमुपास्यमानः ॥

શ્લોકાર્થ

જેમાં મેઘની સતત ધારા છે, પર્વતનાં શિખરોને અવલંબીને રહેલી, જલથી પરિપૂર્ણ અને મંદ મંદ ચાલતી વાદળીઓ વડે જગતના જીવોને અભિલાષી એવો

शत्रुंजयपर्वत, જાણે ચન્દ્ર, સૂર્ય, રત્ન અને દીપકોને જીતવા માટે આપેલા અંધકારોથી સેવાતો ન હોય ! ॥ १२ ॥

जडिमशिशिमवर्षापुष्कलोल्लस्वभावो-
दुधुरसमिरविरोधोद्भवदृष्यर्थनाद्यम् ।
निजमखिलमसातं हातुमब्दैः समेत्या-
निशनिवसनदम्भात्कि तपस्तप्यतेऽस्मिन् ॥१३॥

अब्दैर्मेघैः समेत्य अभ्यागत्य अनिशं निरन्तरं [illegible] निवासः [illegible] वर्षानन्तरं हि वारिदाः क्वापि गिरौ [illegible] । तस्य [illegible] । उत्प्रेक्ष्यते—अस्मिन् शत्रुंजये [illegible] किं क्रियत इव । किं कर्तुम् । निजमात्मीयमखिलं समस्तमप्यसातं [illegible] । '[illegible]' इत्यस्य प्रयोगः । त्यक्तुम् । किंभूतमसातम् । [illegible] जडमयतां जडाशयताम्, तथा शिशिमानं [illegible], तथा वर्षापूर्णं वर्षाकाले यावज्जीवितव्यताम् । 'शरद्घनाल्पपयः' इति वचनात् । [illegible] । यदुक्तम्—'क्षारो वारिनिधिः कलङ्ककलुषश्चन्द्रो [illegible] स्वयमिहा दृश्यः सुवर्णाचलः । काष्ठं [illegible] ....[illegible] साध्यं सताम् ॥' इति लोकोक्तिः । तथा [illegible] विरोधो वैरम् । यदुक्तम्—'[illegible] [illegible] पारिकिपदद्वन्द्व ॥' इति । पुनरप्युक्तम्—'[illegible] सत्यमपि च ते संयोगोऽयं कथंचिदुपस्थितः । [illegible] कोऽयं क्व ते जलबिन्दवः ॥' तथा '[illegible] त्वया । यदिह घातकचञ्चुपुटे दरे पतति [illegible] ॥' इत्यादि लोकोक्तिः । [illegible] प्रतिवर्षं [illegible] । यदुक्तम्— अब्देर्वारिनिधिं [illegible] साकं व्रजन्ती मुहुः' इति [illegible] । [illegible] भूमण्डले वर्षन्तीति जनश्रुतिः । [illegible] ॥

[illegible]

[illegible] ઉપર [illegible] નિરંતર રહેલા હતા ! પોતાની જડતા, (જલનાં) [illegible], [illegible]સ્વભાવ, પ્રચંડ પવન સાથેની શત્રુતા અને [illegible] વગેરે પોતાનાં દુઃખો દૂર કરવા માટે જાણે મેઘો [illegible] ઉપર [illegible] માટે આવીને તપસ્યા કરતા ન હોય ! ॥ ૧૩ ॥

१ '[illegible]' इति [illegible]स्मिरशब्दः साधुः.

त्रिदिवसदनमार्गोत्सङ्गरङ्गत्पराङ्गैः
मणिनिजवपनभद्रोचिषां संचयैर्यः ।
मुनिमिव निजाङ्कस्थायुकानां चिकीर्षुः
किमु शरणधुरीणः शाश्वतं सुप्रभातम् ॥ १४ ॥

यः शत्रुंजयाद्रिर्मणिमिरत्नैर्महद्भिर्वादिरूपैर्भित्तिः कृताभिः रत्ननिर्मिता यथार्थं यमः माहात्म्यस्य सकलं दीप्यमानानां रोचिषां कान्तीनां सञ्चयैः समूहैः कृत्वा । उत्प्रेक्ष्यते- इह विश्वे मुनिवत् निज निजस्यात्मनः अङ्के उत्सङ्गे स्वसमीपे वा स्थायुकानां निरन्तरस्थायिनां स्वाश्रयाणामिव भविकजनानां शाश्वतमनश्वरं सुप्रभातं शोभनालोकं सिद्धशैलस्याचिकीर्षुः कर्तुमिच्छुरिव । किंभूतैः संचयैः । त्रिदिवं स्वर्गं सदनं गृहम्, अथ वा त्रिदिवं द्यौरेव सदनं येषां ते देवास्तेषां मार्गः पन्था आकाशस्तस्योत्सङ्गे क्रोडे रङ्गन्तः प्रसर्पन्तः तरङ्गाः प्रसारा येषां तैः । यः किंभूतः । शरणे स्वसमीपागतरक्षणे धुरीणो बलवान् यस्मात् आश्रितपालकः शरणागतवत्सलो वा ॥

શ્લોકાર્થ

આકાશમાં જેનાં કિરણો પ્રસરી રહ્યાં છે તેવા શત્રુંજયપર્વતના રત્નમય કિલ્લાની દેદીપ્યમાન કાંતિના સમૂહથી જાણે પોતાની મધ્યમાં અર્થાત્ વિશ્વની મધ્યમાં નિરંતર ભવ્ય જીવોને શાશ્વત અને સુંદર બનાવવા માટે સિદ્ધગિરી શરણાગત વત્સલની જેમ-રહ્યા ન હોય ! ॥ १४ ॥

घनलसदुपकण्ठा रुक्मरूप्यद्विभागा
पतदुपरिझराम्भा भाति कुत्रापि भित्तिः ।
तनुरिव पुरदस्योः स्थूलशैलाङ्गजाङ्का
श्रितशिखिगलनाला स्वःस्रवन्तीं श्रयन्ती ॥ १५ ॥

यत्र शत्रुंजयाद्रौ कुत्रापि कस्मिंश्चित्प्रदेशे कौतुककलितशिल्पिकल्पिता भित्तिः कुड्यं भाति दीप्यते राजते वा । किंभूता । घनेन मेघेन कृत्वा । 'गिरौ वर्षन्ति माधवाः' इति वचनात् । लसत् शोभमानमुपकण्ठं कण्ठस्य समीपमुपकण्ठं समीपं वा यस्याः । पुनः किंभूता । रुक्मं स्वर्णं रूप्यं रजतं तयोर्द्वौ पूर्वापरौ भागावंशप्रदेशौ यस्याः । एकस्मिन् भागे स्वर्णेन, अपरस्मिन् भागे च रजतेन घटिता इत्यर्थः । पतत्निर्माणविशेषादागच्छदुपरि शिरःप्रदेशे झरस्य शिखरनिर्झरस्य अम्भः पानीयं यस्याः । केव भाति । तनुरिव । यथा पुरदस्योरीश्वरस्य तनुः वपुर्यष्टी शोभते । किंभूता । घनश्यामेव इव नीलव्याललसत्कण्ठस्य समीपं यस्याः । पुनः किंभूता । स्थूलं प्रोत्तम् अर्धाङ्गीकरणात् शैलस्य हिमाद्रेरङ्गजाया

શત્રુંજયપર્વત, જાણે ચન્દ્ર, સૂર્ય, રત્ન અને દીપકોને જીતવા માટે આપેલા અંધકારોથી સેવાતો ન હોય ! ॥ १२ ॥

जडिमशितिमवर्षायुष्कलोलस्वभावो-
दधुरसमिरविरोधोदन्वदभ्यर्थनाद्यम् ।
निजमखिलमसातं हातुमब्दैः समेत्या-
निशनियमनदम्भात्किं तपस्तप्यतेऽस्मिन् ॥१३॥

अब्दैर्मेघैः समेत्य अभ्यागत्य अनिशं निरन्तरं यन्नियमनं नियामः स्थिरीकरणम्। वर्षानन्तरं हि वारिदाः क्वापि गिरौ वसन्तीति कविसमयः। तस्य दम्भात्कपटात्। उत्प्रेक्ष्यते—अस्मिन् शत्रुंजये तप उपशमनादि तप्यते किं क्रियत इव। किं कर्तुम्। निजमात्मीयमखिलं समस्तमप्यसातं दुःखं हातुम्। 'ओहाक् त्यागे' इत्यस्य प्रयोगः। त्यक्तुम्। किंभूतमसातम्। जडिमानं जाड्यमज्ञानं डलयोरैक्यात् जलमयतां जडाशयताम्, तथा शितिमानं निन्द्यकृष्णभावम्, तथा वर्षायुष्कं वर्षाकाले यावज्जीवितव्यताम्। 'शरद्घनात्ययः' इति वचनात्। तथा लोलस्वभावतामस्थिरत्वं चञ्चलाशयत्वम्। यदुक्तम्—'क्षारो वारिनिधिः कलङ्ककलुषश्चन्द्रो रविस्तापकृत्पर्जन्यश्चपलाशयः स्वयमिहादृश्यः सुवर्णाचलः। काष्ठं वल्ली तरुर्दैवतसुरमणिः स्वर्धामधेनुः पशुः... ....तत्केन साम्यं सताम्॥' इति लोकोक्तिः। तथा उद्धुरा उत्कटा प्रबला ये समीराः पवनास्तैः सह विरोधो वैरम्। यदुक्तम्—'मज्जन साधन मेहउं उन्नहिय गहगट्ट। पिशुनपवनभइ भंचरे मारिकिपदहवट्ट॥' इति। पुनरप्युक्तम्—'विलपति कृपा सारङ्गोऽयं त्वमुन्नतिमानहो जन्मपि च ते संयोगोऽयं कथंचिदुपस्थितः। उपकृतिकृते प्रह्वं चेतः कुरुष्व यदुन्नतो भ्रमति पवनः कस्त्वं कोऽयं क्व ते जलबिन्दवः॥' तथा 'अहह... समीरण दारुण किमिदमाचरितं चरितं त्वया। यदिह चातकचञ्चुपुटोदरे पतति वारि तदेव निवारितम्॥' इत्यपि सूक्तोक्तिः। समुद्रात्सकाशादभ्यर्थना प्रतिवर्षपानीययाच्ञा परस्मादभ्यर्थदानम्। यदुक्तम्- अब्दैर्वारिजिघृक्षयार्णवगतैः साकं व्रजन्ती मुहुः' इति खण्डप्रशस्तौ। तथा मेघा हि समुद्रात्सलिलं याचित्वा भूमण्डले वर्षन्तीति जनश्रुतिः। एते प्रकारा आद्याः प्रथमा यत्र तत्॥

શ્લોકાર્થ

શત્રુંજયપર્વત ઉપર મેઘો નિરંતર રહેલા હતા ! પોતાની જડતા, (જલતા) વર્ષાકાળપર્યંત જ જીવન ધારણ કરવું, ચપલ સ્વભાવ, પ્રચંડ પવન સાથેની શત્રુતા અને સમુદ્ર પાસેથી જલની યાચના કરવી વગેરે પોતાનાં દુઃખો દૂર કરવા માટે જાણે મેઘો શત્રુંજય પર્વત ઉપર તપ કરવા માટે આવીને તપસ્યા કરતા ન હોય ! ॥ १३ ॥

१. 'वायुः समीरसमीरौ' इति हैमकोशाद्दन्त्यसकारघटितसमिरशब्दः साधुः.

त्रिदिवसदनमार्गोत्सङ्गरङ्गत्तरङ्गै-
र्मणिचितवप्रचञ्चद्रोचिषां संचयैर्यः ।
द्युनिशमिह निजाङ्कस्थायुकानां चिकीर्षुः
किमु शरणधुरीणः शाश्वतं सुप्रभातम् ॥ १४ ॥

यः शत्रुंजयाद्रिर्मणिभिर्गभङ्गुरप्रभङ्गुरादिरत्नैश्चिता व्याप्ता रत्ननिर्मिता यश्चयो वप्रः प्राकारस्तस्य चञ्चतां दीप्यमानानां रोचिषां कान्तीनां संचयैः संदोहैः कृत्वा । उत्प्रेक्ष्यते- इह विश्वे द्युनिशं नित्यं निजस्यात्मनः अङ्के उत्सङ्गे स्वसमीपे वा स्थायुकानां निवसनशीलानां स्वापत्यानामिव भविकजनानां शाश्वतमनश्वरं सुप्रभातं शोभनालोकं सिद्धशैलत्वाच्चिकीर्षुः कर्तुमिच्छुरिव । किंभूतैः संचयैः । त्रिदिवं स्वर्गे सदनं गृहम्, अथ वा त्रिदिवं द्यौरेव सदनं येषां ते देवास्तेषां मार्गः पन्था आकाशस्तस्योत्सङ्गे क्रोडे रङ्गन्तः प्रसर्पन्तः तरङ्गाः प्रसारा येषां तैः । यः किंभूतः । शरणे स्वसमीपागतरक्षणे धुरीणो बलवान् वत्सलः आश्रितपालकः शरणागतवज्रपञ्जरो वा ॥

શ્લોકાર્થ

આકાશમાં જેનાં કિરણો પ્રસરી રહ્યાં છે તેવા શત્રુંજયપર્વતના રત્નમય કિલ્લાની દેદીપ્યમાન કાંતિના સમૂહથી જાણે પોતાની મધ્યમાં અર્થાત્ વિશ્વની મધ્યમાં નિરંતર ભવ્ય જીવોને શાશ્વત અને સુંદર બનાવવા માટે સિદ્ધગિરી શરણાગત વાસલની જેમ રહ્યા ન હોય ! ॥ ૧૪ ॥

घनलसदुपकण्ठा रुक्मरूप्यद्विभागा
पतदुपरिझराम्भा भाति कुत्रापि भित्तिः ।
तनुरिव पुरदस्योः स्यूतशैलाङ्गजाङ्गा
श्रितशितिगलनाला स्वःस्रवन्तीं श्रयन्ती ॥ १५ ॥

यत्र शत्रुंजयाद्रौ कुत्रापि कस्मिंश्चित्प्रदेशे कौतुकाकलितशिल्पिकल्पिता भित्तिः कुड्यं भाति दीप्यते राजते वा । किंभूता । घनेन मेघेन कृत्वा । 'गिरौ वर्षन्ति माधवाः' इति वचनात् । लसत् शोभमानमुपकण्ठं कण्ठस्य समीपमुपकण्ठं समीपं वा यस्याः । पुनः किंभूता । रुक्मं स्वर्णं रूप्यं रजतं तयोर्द्वौ पूर्वापरौ भागावंशप्रदेशौ यस्याः । एकस्मिन् भागे स्वर्णेन, अपरस्मिन् भागे च रजतेन घटिता इत्यर्थः । पतन्निर्माणविशेषवशाद्गच्छदुपरि शिरःप्रदेशे झरस्य शिखरनिर्झरस्य अम्भः पानीयं यस्याः । केव भाति । तनुरिव । यथा पुरदस्योरीश्वरस्य तनुः वपुर्यष्टी शोभते । किंभूता । घनवन्मेघ इव नीलत्वाल्लसत्कण्ठस्य समीपं यस्याः । पुनः किंभूता । स्यूतं प्रोतम् अर्धाङ्गीकरणात् शैलस्य हिमाद्रेरङ्गजाया

पार्वत्या अङ्गं शरीरं यस्याम् । शंकरः श्वेतवर्णः, पार्वती तु कनककेतकी पीतवर्णा । पुनः किंभूता । श्रितं शिति श्यामवर्णं गलनालं कण्ठपीठं यया । पुनः किं कुर्वन्ती । स्यन्दमानां गगनगङ्गां श्रयन्ती शिरसि सिद्धधुनीं दधती ॥

श्लोकार्थ

શત્રુંજય પર્વતના કોઈ પ્રદેશમાં કૌતુકી શિલ્પીએ નિર્માણ કરેલી ભીંત ઈશ્વરના શરીરની તુલના કરતી શોભે છે. ભીંતનો ઉપરનો ભાગ મેઘ વડે સુશોભિત છે, ઈશ્વરના કંઠના સમીપનો ભાગ મેઘની જેમ શ્યામ કાન્તિથી શોભે છે, અર્ધભાગરૂપ પાર્વતીનો રંગ સુવર્ણમય છે, ભીંતના ઉપરના ભાગમાંથી ઝરણાનું પાણી પડી રહ્યું છે, ઈશ્વરના મસ્તક ઉપર આકાશગંગા ધારણ કરાઈ છે, આ રીતે ઈશ્વરના શરીરની જેમ શત્રુંજયની ભીંત શોભી રહી છે. ॥ ૧૫ ॥

स्फटिकघटितकूटोत्सङ्गसङ्गी तरङ्गी-
भवदलिकुलशाली चम्पकः पुष्पपीतः ।
दशशतनयनस्याध्याश्रितस्वःकरेणोः
कलितकनककान्तेः कान्तिमादान्मघोनः ॥१६॥

यत्र शत्रुञ्जये क्वचन प्रदेशे चम्पको हेमपुष्पकः मघोनः पुरंदरस्य कान्तिं शोभामादाम-माह । शक्रसदृशः संजायते इत्यर्थः । 'कान्तिर्द्युतिभूषेच्छासु' इत्यनेकार्थः । किंभूतश्चम्पकः । स्फटिकैः श्वेतरत्नैर्घटितं निष्पादितमर्थाद्वरशिल्पिना विरचितं यत्कूटं शिखरं तस्योत्सङ्गः क्रोडो मध्यं तत्र सङ्गोऽस्यास्तीति स्फटिककूटोपरिप्ररूढः । पुनः किंभूतः । तरङ्गीभवद्भिः अनेकधा नीचैरागमनात्कल्लोलरूपैः कलयद्भिर्मन्दमकरन्दास्वादोन्मदिष्णुभावं बिभ्रद्भिः भ्रमराणां कुटुम्बैः शालते शोभते इत्येवंशीलः । यद्यपि च लौकिकश्रुत्या 'चम्पकेऽनुत्थो नीरसभ्रमरसंगमनरसिको । सौरभ्यपूर्णचम्पकअधरो न दिट्ठो ॥' इत्यादि श्रूयते । तथापि 'शिशिरमनि चम्पकपुष्पकमनिरपुष्पकमांसर्लिङ्गप्रलम्बत्वात् । दर्शनीयचम्पकेऽकारणे न शम्भवादिरालिक्षोपका इव' इति नैषधोक्त्या चम्पकेऽपि भृङ्गागमनसंभवो दृश्यते । पुनः किंभूतः । पुष्पविकसनकुसुमैः पीतो हारिद्रवर्णः । मघोनः किंभूतस्य । दशशतानि सहस्रसंख्यानि नेत्राणि यस्य । पुनः किंभूतस्य । अध्याश्रितः स्वकीयारोहेण पृष्ठे प्रतिष्ठापितः स्वःकरेणुरैरावणो येन । एतावता अभ्रमुवल्लभारूढः । पुनः किंभूतस्य । कलिता धृता कनकस्य स्वर्णस्येव कान्तिर्देहद्युतिः शोभा वा येन । 'चम्पकोऽभिनवपुष्पः' इति पाठे अभिनवपुष्पो नवकुसुमः चैत्रमासमध्यमकुसुमः ॥

श्लोकार्थ

ઐરાવણ હસ્તી ઉપર આરૂઢ થયેલ, હજાર નેત્રવાળા અને કંચનવર્ણીય શરીરની કાન્તિને ધારણ કરનાર ઈન્દ્ર જેમ શોભે તેમ શત્રુંજય પર્વત ઉપર રહેલા સ્ફટિકરત્નના

શિખર ઉપર રહેલું ચંપક વૃક્ષ ભ્રમરોની હારમાલાથી અને વિકસ્વર પીતવર્ણીય પુષ્પોના સમૂહથી શોભી રહ્યું છે. ॥ ૧૬ ॥

अपि धृतसुरसिन्धुर्नागरङ्गी सदुर्गः
　　सवृषमुषितकालः केकियानं दधानः ।
धृतशशधरचूडो नीरमुङ्नीलकण्ठः
　　शिव इव घनयानो भाति मृत्युंजयाद्रिः ॥ १७ ॥

अद्रिः शत्रुंजयशैलः शिव ईश्वर इव भाति । किंभूतः । धृता कलिताः सुरा विविधस्थानस्थातारोऽनेककपर्दियक्षप्रमुखा अधिष्ठातारो देवाः, तथा सिन्धवः शत्रुंजया चन्द्रीसाभ्रमती-ब्राह्मी प्रमुखाश्चतुर्दश महानद्यो येन । शिवस्तु धृतदेवनदीको गङ्गाधरत्वात् । पुनः किंभूतः । नागरङ्गा वृक्षविशेषा 'नारङ्गा' इति लोके प्रसिद्धाः सन्त्यस्मिन् । पक्षे नागेषु भुजंगमेषु विषये रङ्गः स्नेहोऽस्त्यस्येति । 'पाणौ फणीन् भजति कङ्कणभूयमेशे सोऽयं मनोहरमणीरमणीयमुद्भिः । कोटीरबन्धनधनुर्गुणयोगपट्टव्यापारपारगममुं भज भूतभर्तुः ॥' इति नैषधे । पुनः किंभूतः । सह दुर्गैर्विषमस्थानकैः कोट्टैर्वा वर्तते यः । पक्षे पार्वतीयुक्तः अर्धाङ्गत्वात् । पुनः किंभूतः । सह वृषेण धर्मेण । 'पुण्यराशिः श्रिय-' इत्यभिधानत्वात् । पक्षे वृषभेण वाहनबलीवर्देन वर्तते यः । तथा मुषितो निर्दलितः कालः कलिर्यमो वा अजरामरपददायकत्वात् । पक्षे कालनामा दैत्यो येन । पुनः किंभूतः । केकिनां मयूराणां यानमितस्ततो गमनम् । पक्षे स्वामिकार्तिकं च दधानः । पुनः किंभूतः । धृतः कलितः शशधरश्चन्द्रो यया तादृशी चूडा शिखरशिखा अभ्रंकषत्वात् मस्तकोपरितनभागश्च येन । पुनः किंभूतः । नीरमुचा मेघेन तद्वच्च नीलः कृष्ण कण्ठः कंधरा गलनालं यस्य । 'दधदम्बुदनीलकण्ठताम्' इति नैषधे राजगृहवर्णनम् । अम्बुदेन मेघेन नीलः कण्ठः उपत्यकाभागो ग्रीवा चेति उपत्यकायाः कंधरेति प्रतिपादनम् । 'यदनेकसौधकंधराहरिभिः कुक्षिगतीकृता इव' इत्यपि नैषधे । पुनः किंभूतः । घनानां मेघानां यानानि गमनानि संचारा यत्र । पक्षे घनवाहन इत्यभिधानः । यानशब्देन वाहनम् । पुनः किंभूतः । मृत्युं मरणं यमं जयतीति मृत्युंजयो जन्मजरामरणापहारकः सिद्धिदातृत्वात् । पक्षे मृत्युंजयो नाम्ना ॥

શ્લોકાર્થ

શત્રુંજય પર્વત ઈશ્વરની જેમ શોભે છે. પર્વત અધિષ્ઠાયક દેવો, શત્રુંજયી, સાભ્રમતી, સરસ્વતી આદિ ચૌદ મહાનદીઓને ધારણ કરનારો છે, ઈશ્વર મસ્તક ઉપર સુરગંગાને ધારણ કરનાર છે. પર્વત નારંગીનાં વૃક્ષોથી સહિત છે, ઈશ્વર નાગો પ્રત્યે અનુરાગી છે. પર્વત દુર્ગ (કોટ) સહિત છે, ઈશ્વર દુર્ગા (પાર્વ[illegible])સહિત છે. પર્વત ધર્મસહિત છે, ઈશ્વર વૃષભના વાહનવાળો છે. [illegible] અજર[illegible]દાયક હોવાથી

યમનો નાશ કરનાર છે, ઈશ્વર કાલ નામના દૈત્યનો નાશ કરનાર છે. પર્વત મયૂરોને ધારણ કરનારો છે, ઈશ્વર કાર્તિકસ્વામીને ધારણ કરનારો છે. પર્વતનાં શિખરો ઉપર ચંદ્ર રહેલો છે, ઈશ્વરના મસ્તક ઉપર ચંદ્ર રહેલો છે. પર્વત મેઘ વડે શ્યામ કંધરાવાળો છે, ઈશ્વર મેઘની જેમ શ્યામ કંઠવાળો છે. (નીલકંઠ) પર્વત ઉપર મેઘનું ગમનાગમન છે, ઈશ્વર મેઘવાહન કહેવાય છે. પર્વત ભવ્ય જીવોના જન્મ-મરણનો નાશ કરનાર હોવાથી મૃત્યુંજય છે, ઈશ્વર પણ મૃત્યુંજય કહેવાય છે. આ રીતે શત્રુંજય પર્વત ઈશ્વરની જેમ શોભે છે. ॥ ૧૭ ॥

स्वकशिखरशिखाङ्कस्थायुकान्स्वैकताना-
न्कमलमृदुलदेहांस्तापितांस्तापनेन ।
सुखयितुमिव शैत्यैः सिद्धशैलोऽङ्कभाजो
बहलजलमुचाऽऽवैरातपत्रं तनोति ॥ १८ ॥

सिद्धशैलः शत्रुंजयाद्रिर्बहलेन नीरन्ध्रेण सान्द्रेण जलमुचा नीरदेन कृत्वा । उत्प्रेक्ष्यते—अङ्कभाजो यात्रिकजनान् शैत्यैः शीतलताभिः सुखयितुं सुखीकर्तुं शीतलाविधातुमिवातपत्रं मायूरपिच्छच्छत्रं तनोति विस्तारयति । शिरसि धत्ते इत्यर्थः । किंभूतानङ्कभाजः । स्वकान्यात्मीयानि शिखराणि शृङ्गाणि तेषां शिखानामग्राणामङ्के उत्सङ्गे स्थायुकान् संस्थायिनः उपविशनशीलान् । पुनः किंभूतान् । स्वस्मिन्नात्मनि विषये एकतानानेकाग्रचित्तान् । पुनः किंभूतान् । कमलवन्मृदुः सुकुमारो देहः शरीरं येषाम् । पुनः किंभूतान् । तापनेन सूर्येण तापितान् संतप्तीकृतकायान् ॥

શ્લોકાર્થ

પોતાનાં શિખરોના અગ્ર ભાગ ઉપર રહેલા, પોતાને વિષે અનુરાગવાળા, કમલ સમાન કોમલ શરીરવાળા અને સૂર્યના તાપથી સંતપ્ત બનેલા યાત્રિકોને શીતલતા અર્પણ કરવા માટે શત્રુંજય પર્વત મેઘની ધારા વડે જાણે તેઓને છત્ર ધારણ કરતો ન હોય ! ॥ ૧૮ ॥

प्रसमरविसरभूम्ना लम्भितेनाभिभूति
विरहशिखिशिखाम्भःशालिनोऽम्भःस्रजेन ।
किमु सितगिरीन्द्रो कथ्यमानानुनाम्ना
निजनिर्झरपयोभिः प्रापिताः प्राभृतत्वम् ॥ १९ ॥

त्रिदशशिखरी मेरुर्मुख्यः प्रकृष्टो येषु तादृशा अशेषाः समस्ता ये शैलाः पर्वतास्तेषां व्रजेन समूहेन विमलगिरीन्दोः श्रीशत्रुंजयशैलशक्रस्य । उत्प्रेक्ष्यते—निजस्य शिखरौधाः शृङ्गगणाः 'निजस्य तेजः शिखिनः परश्शताः' इति नैषधे । प्राभृतत्वमुपदाभावं प्रापिताः । ढौकिता इत्यर्थः किंभूताः । रूप्यं रजतं रत्नानि मणयः अर्जुनं स्वर्णं तेषामङ्कं शरीरं येषां ते । रजतरत्नहेममया इत्यर्थः । किंभूतेन । त्रिदशशिखरिमुख्याशेषशैलव्रजेन । स्वस्माद्विमलशैलात्मनो भय उत्पत्तिर्येषां तादृशानां विभयानां शोभासंपदां भूम्ना बाहुल्येन । अभिभूतिं पराभवं लम्भितेन प्रापितेन ॥

श्लोकार्थ

શત્રુંજય પર્વતરૂપ રાજાના વૈભવથી પરાભવ પામેલા મેરૂ આદિ સર્વે પર્વતોના સમૂહે રૂપાનાં, સોનાનાં અને રત્નનાં પોતપોતાનાં શિખરો જાણે વિમલાચલને ભેટણારૂપે આપ્યાં ન હોય ! ॥૧૯॥

विमलशिखरिकुण्डा वल्लरीः शैवलाना-
मुपरि वहलितानामुद्वहन्तो विभान्ति ।
प्रवसितदयितानां कामिनीनां कपोला
इव लुलदलकाङ्काः पाण्डिमानं दधानाः ॥ २० ॥

विमलशिखरिणः श्रीशत्रुंजयगिरेः कुण्डा जलस्थानानि विभान्ति शोभन्ते । किं कुर्वन्तः । उपरि स्वसलिलोर्ध्वभागे वहलितानां निच्छिद्रीभूतानां सान्द्राणां शैवलानां शेवलानां वल्लरीर्मञ्जरीः । 'मञ्जरी वल्लरीश्च सा' इति हैम्याम् । उद्वहन्तो धारयन्तः । के इव । कपोला इव । यथा प्रवसिताः पथिकीभूताः परदेशं प्राप्ता ये दयिता भर्तारो यासां तादृशीनां कामिनीनां विरहविधुरवधूनां कपोलाः गण्डा गल्ला राजन्ते । किंभूताः । लुलन्तः पतिव्रता व्रततया प्रियप्रयासवासरादारभ्य अवद्धत्वादुपरि पतन्तो गण्डस्थले मिलन्तः अलकाः केशा अङ्के उत्सङ्गे येषाम् । पुनः किं कुर्वाणाः । पाण्डिमानं पाण्डुरभावं दधानाः । विरहे हि प्रायः प्रतिव्रतानां कपोला धवलीभवन्ति । यदुक्तं नैषधे—'विरहपाण्डुकपोलतले विधुः' इति ॥

श्लोकार्थ

જે સ્ત્રીઓના પતિ પ્રવાસે ગયા છે તે વિરહિણી સ્ત્રીઓની ફીકાશને ધારણ કરતા કેશયુક્ત કપોલો જેમ શોભે તેમ વિમલાચલના જલકુંડો જલ ઉપર રહેલી નીરંધ્રશેવાલો વડે શોભે છે. ॥૨૦॥

विविधनवचिरत्नायत्नदत्तात्मरत्नै-
 र्निखिलमपि निहत्याकिंचनत्वं जनानाम् ।
मणिशिखरिणमद्रिर्दीनवाकारिणं यो
 बहु तृणमिव चक्रे किंपचानं वदान्यः ॥ २१ ॥

अद्रिः श्रीशत्रुंजयपर्वतः मणिशिखरिणं रोहणाचलम् । 'श्रेणीयजंनदुर्यशोनिविशित-क्रीडस्तु रत्नाचलः' इति नैषधे । तथा 'ये रत्नाचलयामिनो हि मनुजास्तेषां न रत्नोद्यमः' इति सूक्ते । यथा रत्नाचलस्तथा मणिशिखरी । तं बहु धनं यथा स्यात्तथा तृणं तृण-प्रायमकिंचित्करमिव चक्रे कृतवान् । किं कृत्वा । जनानां स्वाश्रितभविकलोकानां निखिलं समस्तमपि अकिंचनत्वं दरिद्रभावं निहत्य मूलादुच्छेद्य । कैः कृत्वा । विविधानि नाना-प्रकाराणि 'वज्र-वैडूर्य-लोहिताक्ष-ममारगल्ल हंसगर्भ-पुलक-सौगन्धिक-ज्योतीरस-अञ्जन-अञ्जनपुलक-जातरूप-सुभग-अङ्क-स्फटिक-कर्केतन-मरकत-प्रवाल-इन्द्रनील-चन्द्रप्रभ' इति सिद्धान्तोक्तानि, 'पद्मराग-गरुडोद्गार-राजपट्ट-चन्द्रकान्त-सूर्यकान्त-माणिक्यादीनि नवानि नवीनोत्पन्नानि चिरत्नानि चिरकालोद्भूतानि । 'चिरत्नरत्नाचितमश्रित' चिरात्' इति नैषधे । 'चिरत्नानि चिरकालजातानि' इति तद्वृत्तिः । अयत्नदत्तानि प्रयासं विनैव प्रकटस्थितत्वेन खननाद्युपक्रममन्तरेण वितीर्णानि यान्यात्मनः स्वस्य स्वस्मिन्नुत्पन्नत्वेन निजस्यैव रत्नानि माणिक्यानि तैः । अद्रिः किंभूतः । वदान्यो दानशीलः । किंभूतं मणिशिखरिणम् । दीनां कृपणाम् । 'कृपाश्रये यः कृपणे पतत्रिणि' इति नैषधे । 'कृपणे दीने' इति तद्वृत्तिः । 'कृपणः कदर्ये दीने च' इत्यनेकार्थः । हस्ताभ्यां भालमास्फाल्य हा तात हा मातः इति वाचं वाणीं कारयतीत्येवंशीलम् । यदुक्तम्—'हादे येति वचो विना न ददते वस्त्राणि वस्त्राकराः' इति सूक्ते । तथा 'दैन्योक्त्या रोहणाद्रिः स्वरमुखरतरं पुष्करावर्तमेघाः' इति सोमसुन्दरसूरिकृतऋषभदेवस्तवे । तथा 'धिग्रोहणं गिरिं दीनदारि-द्र्यव्रणरोहणम् । दत्ते हा दैवमित्युक्ते रत्नान्यर्थिजनाय यः ॥' इति विक्रमादित्यादिभिरुक्ते । अत एव पुनः किंभूतम् । किंपचानं कदर्यम् ॥

श्लोकार्थ

દાનેશ્વરી શત્રુંજયપર્વત પોતાના વિવિધ પ્રકારના પદ્મરાગ, ચન્દ્રકાન્ત, સૂર્યકાન્ત આદિ નવીન રત્નો અને વજ્ર, વૈડુર્ય આદિ ચિરરત્નો કોઈપણ પ્રકારના પ્રયાસ વિના આપીને જગ્ય જીવોની દરિદ્રતા દૂર કરીને, મનુષ્યો પાસે લમણે હાથ મૂકાવીને "હા તાત... હા....માત....' એવાં દીનવચનો બોલાવીને રત્ન આપનારો કૃપણ રોહણાચલને તૃણપ્રાયઃ ગણતો હતો. ॥ ૨૧ ॥

विद्रुमितदलमालाशालिनीलस्तमालः
कनकशिखरसंस्थस्तच्छविच्छन्नवर्ष्मा ।
मुररिपुरिव पीतस्फीतवासोवसानो
विहगविभुविहारी यत्र शत्रुंजयेऽभात् ॥ २२ ॥

यत्र यस्मिन् श्रीशत्रुंजयपर्वते विद्रुमिताभिर्विकसिताभिर्दलानां मरकतमणिगणाच्छच्छविच्छायानां पत्राणां मालाभिः श्रेणीभिः शालते शोभते इत्येवंशीलो यो नीलतमालः विद्याभृद्भिर्मानिवेर्याहा (?) वृक्षो नीलितस्तापिच्छद्रुमः । अथ वा स्वयमेव कृष्णविद्रुमः नीलतविधायकस्तमालद्रुमः अभाद्बभौ । किंभूतस्तमालः । कनकस्य काञ्चनस्य शिखरे शृङ्गे संतिष्ठते इति कनकशिखरस्थः । पुनः किंभूतः । तस्य कनकशिखरस्य छविर्द्युतिस्तया छन्नं व्याप्तं वर्ष्म शरीरं यस्य । क इवाभात् । मुररिपुरिव । यथा नारायणो भासते । किंभूतः । पीतं हारिद्रवर्णं स्फीतं मनोहरं वासो वस्त्रं वसानः परिदधानः । वस्ते इति वसानः । 'तुभ्यमेतानि वस्त्राणि भूषणानि तव प्रभो । वसानश्च दधानश्च स्फटिकद्वारि तिष्ठति ॥' इति भोजप्रबन्धे । पुनः किंभूतः । विहगानां पक्षिणां विभुः स्वामी गरुडस्तेन विहरति विचरतीत्येवंशीलः ॥

श्लोकार्थ

જેમ પીતાંબર ધારણ કરનારા ગરૂડવિહારી વિષ્ણુ શોભે તેમ શત્રુંજય પર્વતના સુવર્ણના શિખર ઉપર રહેલું, સુવર્ણની કાન્તિથી વ્યાપ્ત અને વિકસ્વર પાંદડાઓથી સુશોભિત તમાલવૃક્ષ શોભે છે. ॥ २२ ॥

उपरिपरिसरद्भिः पद्मरागाश्मगर्भ-
स्फटिकघटितशृङ्गव्रातजातांशुपूरैः ।
अपि नभसि भुवीव ब्रह्मभूभानुपुत्री-
त्रिदशजलधिगानां यस्तनोतीव सङ्गम् ॥ २३ ॥

यः श्रीशत्रुंजयशैलः भुवि पृथिव्यामिव नभस्याकाशेऽपि ब्रह्मभूः सरस्वती, भानुपुत्री यमुना, त्रिदशजलधिगा गङ्गा, तासां सङ्गं संगमनं मेलनम् । त्रिवेणीसङ्गमित्यर्थः । तनोति करोतीव । कैः कृत्वा । उपरि नभोङ्गणे परिसरद्भिः परि समन्तात्प्रसरद्भिः पद्मरागा रक्तमणयः, तथा अश्मगर्भाः मरकतरत्नानि, तथा स्फटिकाः श्वेतमाणिक्यानि तैः कृत्वा । 'रत्नं वसुमतीमाणिक्यमपि' इति हैमीवृत्तौ । घटितानां नाकिना शिल्पिना वा संकलितानां शृङ्गाणां शिखराणां व्रातात्समूहाज्जाताः प्रकटीभूता येंऽशुपूराः किरणगणास्तैः कृत्वा । पद्मरागद्युतिभिर्विरञ्जितुना सरस्वती हि कपिलमयं किंचिद्रक्ता वर्ण्यते । रुधिरप्रवाहस्य स्वस्या

क्वचिदपि सरिदम्भो गाहितुं साग्रहेण
द्विरदसमुदयेनोन्मादिनास्मिन्दिदीपे ।
कुलिशभयभयोर्वीनष्टवार्धिप्रविष्टा-
खिलशिखरिविभूषामिच्छताच्छेत्तुमूहे ॥ ३० ॥

अस्मिन् श्रीशत्रुंजये क्वचिदपि कुत्रापि स्थाने द्विरदसमुदयेन विन्ध्याचलस्य वर्ण- दिदुरपक्षेन गजादीनां स्वेच्छया चरणार्थं मुक्तेन वा गजयूथेन दिदीपे । किंभूतेन । उन्मादिना मदोद्यमसीभूतेन । पुनः किंभूतेन । सरितः शत्रुंजयाप्रमुखचतुर्दशमहानदीषु कस्याश्चिन्नद्याः अम्भो जलं गाहितुं मध्ये प्रविश्य सलिलकेलिं कर्तुं साग्रहेण सहठेन निर्बन्धपरता । तदाहमेवमूहे वितर्कयामि । कुलिशं वज्रं शये पाणौ यस्य स शक्रस्तस्य भयेन भीतिवंशेन उर्व्याः पृथिव्याः सकाशान्नष्टाः पलायिताः सन्तो वार्धौ स्वप्राणत्राण-परस्थानाभावात्तद्भ्रातृमकल्लोलकपालकपुरुषोत्तमनिवासस्थाननीरनिधिमध्ये प्रणश्य प्रविष्टाः अखिलाः समस्ता ये शिखरिणः शैलास्तेषां विभूषां शोभामाछेत्तुं हठाद्गृहीतुमिच्छता वाञ्छतेव ॥

श्लोकार्थ

શત્રુંજયપર્વતની કોઈ નદીમાં જલક્રીડા કરવાનો આગ્રહ રાખતા મદોન્મત્ત હાથીઓ શોભતા હતા. તે હાથીઓ જાણે ઇન્દ્રના ભયથી નાસીને સમુદ્રમાં પ્રવેશી ગયેલ સમસ્ત પર્વતોની શોભાને બળાત્કારે ગ્રહણ કરવા ઇચ્છતા ન હોય ! ॥ ૩૦ ॥

क्वचिदुदरगपार्श्वप्रौढगर्भान्महेला
इव दधति धरेन्द्रोः कंदराः सिंहशावान् ।
अपि बभुरिह नागाः प्रेषिता यत्प्रसत्त्यै
निजगरिमजितेनेशाञ्जनेनाश्मगुप्ताः ॥ ३१ ॥

क्वचित्कुत्रापि प्रदेशे धरेन्द्रोः शत्रुंजयशैलराजस्य कंदराः गुहाः सिंहशावान् केसरि-किशोरान् दधति बिभ्रति । का इव । यथा धरेन्द्रोः पृथिवीनिशीथिनीनाथस्य महेला स्त्रियः [illegible] अपि पार्श्वयोः प्रौढान् प्रगल्भान् संपूर्णनिष्पन्नान् गर्भान् भ्रूणान् बिभ्रति । किंभूतान् । उदरेषु मध्यभागेषु कुक्षिषु च [illegible] । अपि पुनरिह श्रीशत्रुंजयाचले नागाः [illegible] बभुर्भान्ति । उत्प्रेक्षते— [illegible] गुरुतया गुरुत्वेन [illegible] प्रसादीकरणार्थमनुकूलीकरणाय प्रेषि- [illegible] शिलागतीव ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ સ્ત્રીઓ પરિપક્વ ગર્ભોને ધારણ કરે તેમ પર્વતની ગુફાઓ સિંહબાલકોને ધારણ કરે છે. વળી, શત્રુંજય પર્વત ઉપર મહોન્મત્ત હાથીઓ શોભે છે, તે જાણે શત્રુંજયના વૈભવથી પરાભવ પામેલા અંજનગિરિએ, શત્રુંજયની પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત કરવા માટે પોતાનાં શિખરો મોકલ્યાં ન હોય ! ॥ ૩૧ ॥

क्वचन करिणि मग्ने केलिलोले ह्रदिन्यां
तदुपरिसरवेणाभ्राम्यत भ्रामरेण ।
क नु गत इह हस्ती(?)स्ताघ आस्ते नवान्त-
स्तमनु पुनरयेऽहं पृच्छतातीव सिन्धुम् ॥ ॥३२॥

ह्रदिन्यां नद्यां क्वचन क्वापि स्थानके केल्यां जलक्रीडायां लोले चञ्चले करिणि कुञ्जरे कपोलयुगलनिर्गलद्बहलमदजलप्रबलप्रवाहश्यामलीभूतभूयस्तरतरलजले दन्तावले मग्ने जलमध्यप्रविष्टे सति तदुपरि गजमज्जनस्थाननीरोपरिष्टात् सरवेण सशब्देन गुञ्जारवभाजा भ्रामरेण मधुकरनिकरेण । भ्रमराणां समूहो भ्रामरम् । यथा 'बहुलभ्रामरमेचकतामसे' इति वृत्तरत्नाकरवृत्तौ काव्यकल्पलतायां च । अभ्राम्यत भ्रान्तम् । उत्प्रेक्ष्यते—सिन्धुं नदीं प्रति इत्यमुना प्रकारेण अतीव पृच्छता प्रश्नं कुर्वता इव । इति किम् । नु प्रश्ने । हे सिन्धो, इहास्मिन्प्रदेशे मग्नो हस्ती महानृपः क्व कुत्र स्थाने गतः प्रविष्टस्तिष्ठति वा । पुनरिह त्वज्ज(?)मध्ये स्ताघो गाधाम्बु स्वल्पजलमास्तेन वा अगाधोदकं वर्तते । यद्यल्पपयः स्यात्तदाहं तं हस्तिनमनु पृष्ठे अये गच्छामि मदपानार्थमिति शेषः ॥

શ્લોકાર્થ

નદીના કોઈ એક ભાગમાં હાથીઓ જલક્રીડા કરવામાં મસ્ત હતા ત્યારે તેમના ઉપર ભ્રમરો ગુંજારવ કરતા આમતેમ ભમતા હતા, અને જાણે નદીને આ પ્રમાણે કહેતા હતા કે 'હે નદી, તારા કયા ભાગમાં હાથી નિમગ્ન છે ! અને ત્યાં જલ અગાધ છે કે અલ્પ ! જો જલ અલ્પ હોય તો અમે ત્યાં મદપાન કરવા માટે જઈએ ?' ॥૩૨॥

किमखिलकुलशैलाञ्जेतुकामः स्वलक्ष्म्या
तरुण इव मृगाक्षीः किं दिशः प्रेक्षितुं वा ।
किमुत निखिललोकालोकनोत्कण्ठिचेता
विमलवसुमतीभृत्प्रोन्नतिं संतनोति ॥ ३३ ॥

विमलनामा वसुमतीभृत्पर्वतः प्रकर्षेणोन्नतिमुच्चैस्तरत्वं संतनोति सम्यक्तया वृद्धिं विदधाति किमु। उत्प्रेक्ष्यते—स्वलक्ष्म्या निजवैभवेन कृत्वा अखिलानप्यपि कुलशैलान्मन्दरप्रमुखान् गिरीन् जेतुकामः किं पराभवितुमिच्छुरिव । वा अथ वा । उत्प्रेक्ष्यते—दिशो दशापि हरितः प्रेक्षितुमिव । क इव । तरुण इव । यथा युवा मृगाक्षीः सारङ्गलोचनास्तरुणीः प्रेक्षितुमुन्नतीभवति । उताथ वा । उत्प्रेक्ष्यते—निखिलस्य समग्रस्य सचराचरस्य लोकस्य त्रिभुवनस्यापि आलोकने दर्शने उत्कण्ठा औत्सुक्यं विद्यते यस्मिन् तादृशं चेतो मानसं यस्यैवंविधं किमुच्चैस्तरः संजातः ॥

श्लोकार्थ

વિમલાચલ અતિ ઊંચાઈવાળો છે. કેમ! પોતાના વૈભવથી જાણે મેરૂ આદિ કુલ પર્વતોને જીતવા માટે ઇચ્છતો ન હોય! અથવા યુવાનની જેમ દિશાઓરૂપી મૃગાક્ષીઓને જોવા માટે તલસતો ન હોય! અથવા ચરાચર જગતને જોવા માટે ઉત્કંઠિત બન્યો ન હોય! ॥ ૩૩ ॥

उदयदरुणबिम्बेनैकतो नैशनिर्य-
त्तिमिरपरिकरेणाप्यन्यतः पर्वतेन ।
कलितनिलयरत्नः पृष्ठतिष्ठत्तमिस्रो
दिननिधननिकेतापातिलोकोऽनुचक्रे ॥ ३४ ॥

पर्वतेन श्रीशत्रुंजयाद्रिणा दिनस्य वासरस्य निधनं नाशं यत्नायता संध्यासमयस्य निकेतं निजधामसौधमापतन्त्यागच्छन्तीत्येवंशीलो लोको जनो येनानुचक्रे अनुकृतः स्वसदृशो विहितः । केन कस्मिन् । पूर्वदिग्विभागवर्तिपार्श्वप्रदेशे उदयदुद्गच्छदुदयाचलशिखरमलंकुर्वन् अरुणस्य भास्करस्य बिम्बं मण्डलं तेन । अपि पुनः केन । अन्यतः अपरस्मिन् प्रतीचीदिग्वर्तमानपार्श्वे नैशानां निशासंबन्धिनां निर्यतां स्वस्थानाद्बहिर्निर्गच्छतां निःसरतां तिमिराणामन्धकाराणां परिकरेण परिवारेण । प्रकर्षेणान्यतः । किंभूतो लोकः । कलितं भ्रियमाणमनुकंपनप्रच्छायाच्छादितनिखिलपुरस्थपदार्थसार्थप्रकटीकरणप्रगुणितं स्वहस्ते गृहीतं निलयरत्नं प्रदीपो येन । पुनः किंविशिष्टः । पृष्ठे स्वनितम्बप्रदेशे तिष्ठन्वर्तमानं तमिस्रमन्धकारं यस्य ॥

श्लोकार्थ

રાત્રિ અંધકારના સમૂહથી વ્યાપ્ત શત્રુંજય પર્વત ઉદય પામતાં સૂર્યનાં બિંબ વડે જાણે હાથમાં દીવો લઈને સંધ્યા સમયે પોતપોતાના ઘેર જતા મનુષ્યોનું અનુકરણ કરતો ન હોય! ॥ ૩૪ ॥

क्वचिदपि कमलानामात्मनोऽक्षीणभावं
त्रिजगदनिशदानेनाप्ययाच्यत्वमन्यत् ।
किमु विवरिषुरेष प्रावृषेण्याम्बुवाहो
वसदविमलशैलं शीलति स्माञ्जनौघः ॥ ३५ ॥

अञ्जननामाञ्जनाभिधानातिनीलवर्णवृक्षविशेषाणामोघः समुदयः शत्रुंजयशैलं शीलति सेवते । निकुरम्बेण समूहनाः सन्तीत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते – एषः अञ्जनपादपपुः प्रत्यक्षदृश्यः प्रावृषेण्याम्बुवाहः किमु वर्षाकालसंबन्धी वारिवाह इव भजते । किं कर्तुमिच्छुः । त्रिजगतां त्रयाणामपि भुवनानामनिशं निरन्तरमविच्छिन्नं दानेन वितरणेनापि स्वस्य कमलानां लक्ष्मीणां जलानां च क्वचिदपि कुत्रापि स्थाने क्षीणत्वं न भवत्यक्षीणभावं आत्मनस्त्वम् अन्यत्पुनः अयाच्यत्वमनर्थिभावम् । मेघा हि क्षीरसमुद्रादाविम्भा जलमादाय वर्षन्ति इति कविसमयो लोकरूढिश्च । तस्यापि याच्ञां न कुर्म इत्ययाच्यत्वं किमु विवरिषुर्वाञ्छितुमिच्छुरिव । कम् । वशं कामितं ददातीति । 'तृष्णा लिप्सा वशः स्पृहा' इति हैम्याम् । वशदः समीहितदायक तादृशं विमलशैलं शीलति । किं चाक्षीणलक्ष्मीकत्व श्लाघनीयमेव न भवेत्, तर्हि किमर्थमयाच्यत्वमयाच्याऽऽयुक्तं पर किंचिद्वस्तु लब्धापि दुःप्राप्यं स्यात्, तद्याच्ञायां केनचित्कृतायां तदपि अविद्यमानतया तुर्नोऽन्यानीयाभ्यर्थ्यादाय वा दातव्यं भवेत्, अत एव विश्वविश्वपदार्थेश्वरत्वमयाच्यत्वमिति ॥

श्लोकार्थ

અંજન નામના વૃક્ષોનો સમૂહ વિમલાચલને સેવતો હતો; તે જાણે વર્ષાકાલનો મેઘ પોતાની લક્ષ્મી (જલ)ને અખૂટ બનાવવા માટે યાચના કરતો ન હોય ! અથવા સમુદ્ર પાસેથી જલ લઈને સ્વયં જગતને દાન કરતો હોવાથી પોતાની અયાચકતા (બીજા પાસે યાચના નહી કરવારૂપ)ની યાચના કરવા માટે અભિષ્ટ ફલદાયી વિમલાચલની સેવા કરતો ન હોય ! ॥ ૩૫ ॥

असुरसुरनराणां श्रेणिभिः सप्रियाणां
स शिखरिपृतनापाड् भूष्यते निर्विशेषम् ।
भुजगभवनदेवावासविश्वंभराणां
सममखिलविभूषादित्सयेवोत्सुकाभिः ॥ ३६ ॥

स शत्रुंजयः शिखरिणां समस्तपर्वतानां पृतनापाडिन्द्रः सप्रियाणां साङ्गानामसुराणां दानवानां नागानां वा सुराणां देवानां नराणां मनुष्याणां श्रेणिभिर्धोरणीभिर्निर्गतो विशेषः विधाविधौ यत्र तथा भूष्यते अलंक्रियते । उत्प्रेक्ष्यते—सममेककालं भुजगभवनं पाताललोक-

अमी शत्रुंजयाचलः क्वापि कुत्रचन प्रदेशे मलयगिरिरिव दक्षिणाचल इव विभाति। 'अथ मलय आषाढो दक्षिणाचलः' इति मलयाद्रिनामानि हैम्याम् । कैः । काकोदराणां भुजगानामालीभिः राजीभिः कलितमधूलमूलं वेष्टितैर्मलयसालैश्चन्दनद्रुमैः । किंभूतैः । निर्यान्तः श्रीखण्डघनखण्डेभ्यो निर्गच्छन्तः प्रसरन्तः आमोदाः परिमला विद्यन्ते येषु तादृशा वाता वायवो येभ्यस्तैः । अपि पुनः क्वचित्कस्मिंश्चिदपि स्थाने गजयूथैर्मतंग सपुत्र विन्ध्यवल्लभपालकवीन्द्र इव विभाति । किंभूतैः गजयूथैः । गलन्तीभिः कपोलपालिभ्योऽविरलप्रवाहैः निष्पतन्तीभिः अमलाभिः अनाविलाभिर्मदाम्भसां दानजलानां पद्धतिभिर्धोरणीभिः संसिक्ताः सम्यक्प्रकारेण उद्यानपालवत्सेकं सिञ्चनं प्रापिता वृक्षा भूरुहाः यैस्तादृशा ये यैः ॥

श्लोकार्थ

શત્રુંજય પર્વતનો કોઈ ભાગ નાગોના સમૂહથી વીંટળાયેલા ચંદનનાં વૃક્ષોથી સુવાસિત બનેલા પવન વડે મલયાચલનું અનુકરણ કરતો હતો ! ઝરી રહેલા મદજલની ધારાઓથી વૃક્ષો સિંચાયા છે, તેવા ગજયૂથો દ્વારા વિંધ્યપર્વતનું અનુકરણ કરતો હતો ! ॥ ૪૩ ॥

करिकदनकपर्दिक्रोडलीलायमान-
त्रिदिवसदनपाथोनाथपत्नाननेव ।
वहति कनकशृङ्गोत्सङ्गरङ्गत्तरङ्गा-
वलिकलितविलासा कापि कुल्योल्लास ॥ ४४ ॥

यत्र शत्रुंजये शान्तिनिर्दिशाभिधाना सत्तुंदरासु नदीषु अन्यतमा कापि काचित्कुल्या कल्लोलिनी उल्लास शोभते स्म । किंभूता कुल्या । कनकस्य काञ्चनमयस्य शृङ्गस्य शिखरस्योत्सङ्गे क्रोडे रङ्गन्ती प्रसरन्ती तरङ्गाणां कल्लोलानामावलिः श्रेणिः तया कलितो मनोज्ञो विलासो विभ्रमो यस्याः सा । उत्प्रेक्ष्यते—करिणो गजासुरस्य कदनं हननं यस्मादिति कृत्वा शंकर । 'गजपुरसुरान्तककालान्तकमखमथन । हरः', तथा 'त्रिपुरान्तक प्रमथन कदन' विश्वेश्वर' इति हरनामानि । इदं प्रथमपि हैम्याम् । तस्य शिवस्य कपर्दो जटाजूट । 'कपर्दस्तु जटाजूट ईश्वरस्य' इत्यपि हैम्याम् । तस्य क्रोडे उत्सङ्गे लीलायमाना क्रीडन्ती कल्लोलैः विलसन्ती वा त्रिदिव स्वर्गस्तत्र सदनं वा सदनं गृहं येषां तादृशा देवास्तेषां च समा [illegible] नाथः स्वामी । 'पाथःपतिर्यादसांनाथः सरस्वान्' इति हैम्याम् । समुद्रस्तस्य पत्नी [illegible] । 'समुद्रदयिता' इत्यपि हैम्याम् । नदी । [illegible] देवनदी गङ्गेव कल्लोलिनी स्म ।

श्लोकार्थ

[illegible] જટાજૂટમાં ક્રીડા કરતી, [illegible] પ્રસરતા તરંગોની પંક્તિથી મનો[illegible] [illegible] ગંગા [illegible] [illegible] ॥ ૪૪ ॥

क्वचन कनकरत्नाधित्यकादीप्रदीप्तिं
दिनकरकरसङ्गाद्गाहमानां विहायः ।
सकलकुलगिरीन्द्रान्यः पराभूय भूत्या
कलयति किमु शैलः स्वेन मूर्तं प्रतापम् ॥४५॥

यो विमलाद्रिः क्वचन क्वापि प्रदेशे कनकानां काञ्चनानां रत्नानां रक्तपीतमणीनां या अधित्यका ऊर्ध्वभूमिस्तस्या दीप्रां दीपनशीलां दीप्तिं कान्तिं कलयति धत्ते । किंभूतां दीप्तिम् । दिनकरस्य सूर्यस्य कराणां किरणानां सङ्गात्संपर्कादाश्लेषाद्विहाय आकाशं गाहमानानां निर्भरं भजन्तीनाम् । गगनमण्डलं यावत् प्रसृमराणामित्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते— सकलान् समग्रान् कुलगिरीन्द्रान् भूत्या आत्मलक्ष्म्या पराभूय जित्वा शैलो विमलशैलोच्चयः स्वेनात्मना मूर्तं तनूमन्तं सकललोकलोचनगोचरं तन्मन्दरमेरुकैलाशादिशैलाभिभवोद्भूतं प्रतापमिव बिभर्ति ॥

श्लोकार्थ

શત્રુંજય પર્વતનો કોઈ પ્રદેશ સૂર્યનાં કિરણોના સંપર્કથી, આકાશને અવગાહી રહેલી સુવર્ણમય અને રત્નમય ભૂમિની દેદીપ્યમાન કાંતિ ધારણ કરતો હતો; તે જાણે પોતાના વૈભવથી સર્વે કુલપર્વતોનો પરાભવ કરીને પોતાના દ્વારા મૂર્તિમાન પ્રતાપ ધારણ કરાયો ન હોય! ॥ ૪૫ ॥

बलिनिलयनिकेतैरात्मनः स्थूलमूलै-
र्धरणिधरतया यो भूभृतां सार्वभौमः ।
निखिलजलधिनेमीभारसुग्नाङ्गभाजो
दिशति किमु कृपालुर्विश्रमं भोगिभर्तुः ॥४६॥

भूभृतां समस्तपर्वतानां सार्वभौमश्चक्रवर्ती नगाधिराजाभिधानख्यातः शत्रुंजयाद्रिः धरणिधरतया भूधरत्वेन । उत्प्रेक्ष्यते— भोगिभर्तुः शेषनागस्य विश्रमं श्रमापनोदं किमु दिशति ददातीव । कैः । आत्मनः स्थूलमूलैः पृथुभिः मूलैः अधः प्रविष्टप्रदेशैः । किंभूतैः । बलिनिलये पाताले निकेतो निवासो येषाम् । 'पातालमूलकैलाशः' इत्यभिधानत्वात् । किंभूतस्य भोगिभर्तुः । निखिला समग्रा या जलधिनेमिः सप्तद्वीपसमुद्रपर्यन्ता पृथिवी तस्या भारो वीवधस्तेन सुग्नं वक्रीभूतमङ्गं वपुर्भजतीति तस्य ॥

શ્લોકાર્થ

પાતાલલોકમાં જેનું મૂલ છે તેવાં પોતાનાં સ્થૂલમૂલથી સમસ્ત પર્વતોમાં શત્રું-

જયવંત પોતાની સાર્વભૌમતાને ધારણ કરે છે. કૃપાવંત એવો તે પર્વત, સાતદ્વીપ સમુદ્રપર્યંત પૃથ્વીના ભારથી જેનું શરીર વળી ગયું છે, તે શેષનાગનો શ્રમ દૂર કરતો ન હોય! અર્થાત્ જાણે શેષનાગને રાહત આપતો ન હોય! ॥ ૪૬ ॥

गगनगतयदग्रस्फारकासारफुल्ल-
 त्कुमुदकुवलयाङ्कादृङ्गरिङ्छोलिकाभिः ।
निशि शशिनमवेक्ष्याधावि मुग्धाभिरूर्ध्वं
 सुरसरिदलिलीलापुण्डरीकभ्रमेण ॥ ४७ ॥

भृङ्गाणां भ्रमराणां रिङ्छोलिकाभिर्देशीभाषया श्रेणीभिर्निशि रात्रौ शशिनं शशला-ञ्छनं चन्द्रमसमवेक्ष्य दृष्ट्वा ऊर्ध्वमूर्ध्वं गगनं प्रत्यधावि उड्डीनम् । केन । सुराणां देवानां सरि-न्नदी गङ्गा तस्या अलिभिर्मधुपानागतमधुकरैर्युक्तं यल्लीलापुण्डरीकं क्रीडाकरणार्हं सिता-म्भोजं तस्य भ्रमेण भ्रान्त्या । कस्मादधावि । गगने आकाशे गतं प्राप्तं यदस्य शृं-गमग्रमुपरितनशिखरं तस्मिन् स्फारो मनोज्ञः पानीयपूर्णो यः कासारः पद्मवर्णनि-[illegible]कायिकाशिसूर्यविकाशिकमलाकरस्तडागस्तत्र फुल्लतां निशाकरकरसंपर्कोल्लसत्[illegible] कुमुदानां कैरवाणां कुवलयानामुत्पलानामङ्कात्क्रोडात् । किंभूताभिः भृङ्गरिङ्छोलिकाभिः । मुग्धाभिः अज्ञानाभिः सदसद्विवेकविकलाभिर्विचारणाचतुराभिः साधपशुभिरिव । यदुक्तम्-'हे मालति म्लायसि किं यदेष घुघुम्य तुम्बी कुसुमं षडङ्घ्रिः । प्राणी पशुर्निश्चतुर्भि-पशुर्गम षड्भिरप्यघ्रिपशुर्नु किं स्यात् ॥' इति ॥

શ્લોકાર્થ

રાતે ચન્દ્ર જોઈને આકાશગંગામાં રહેલા પુંડરિકકમલની ભ્રાન્તિથી, ગગનચુંબી શિખર ઉપર રહેલા સુંદર સરોવરનાં ચન્દ્રવિકાસી અને સૂર્યવિકાસી કમલોમાંથી મુગ્ધ ભ્રમરોની પંક્તિએ જાણે ઊંચે દોડાદોડ કરી દીધી. ॥ ૪૭ ॥

विकसितकुसुमालीकर्णिकालीनपीन-
 [illegible]स्वरवः ।
[illegible]
 करिणि कृतवेदोद्गारसंगाधिरूढः ॥ ४८ ॥

[illegible] कुसुमानि [illegible] कल्पशिखरे [illegible] । [illegible] । विकसितानां विकाशं प्राप्तानां कुसुमानां [illegible] [illegible] मकरन्दपानार्थं [illegible]

मास्तैः । पुनः कैः । सिद्धानां देवविशेषाणां गानरसिकाणां

શ્લોકાર્થ

. શિખરો વડે, અનેક પ્રકારના કલ્પવૃક્ષો વડે યાત્રાર્થે આવેલા
ના વડે વિવિધ પ્રકારના ઉદ્યોગો વડે તેમજ સિદ્ધાયતનો
ત, ભરતક્ષેત્રનાં મનુષ્યોની મેરૂપર્વત જોવાની ઉત્કંઠાને
॥

मेखलाशालमानाः
वारिमुक्केशपाशाः ।
पद्मिनीनालबाहा
रम्बदन्तच्छदाश्च ॥ ५२ ॥
मञ्जुपादा
मुक्तावलीकाः ।
गौरा
विस्फुरन्ति ॥ ५३ ॥

स्त्रय इव भूमयः पृथिव्यः क्वचन क्वापि प्रदेशे
भूताः । क्वचन कुत्रापि स्थाने कटिनां गल-
ड्या परिभ्रमणं लीलामन्थरगतिश्च यासु यासां
भागेन स्वर्णमणिर्वेचितकाञ्चया च कृत्वा शाल-
नकस्य स्वर्णमयं काञ्चनखनीयुक्तं वा कटकं कमपि
रीति । पुनः किंभूताः । वारिमुचा शिखरोपरिसंचरज्ज-
कुन्तलहस्तो यासाम् । पुनः किंभूताः । विविधानामनेक-
न्तादीनां रत्नानां विभूषाः शोभा विशिष्टा भूषा अलंकारा
ाः । पद्मिनीनां कमलानां नालानि मृणालान्येव तत्तुल्या बाहा
न्यां कमले प्रधानस्त्रियां च' इत्यनेकार्थः । पुनः किंभूताः ।
मान्येव कुसुमतुल्यानि वा नेत्राणि नयनानि यासाम् । पुनः
क्तानि पद्म तद्वन्ना दन्तच्छदा अधरा यासाम् । पुनः किंभूताः ।
लयजन्मानः श्रीखण्डतरवः तेषामामोदाः परिमलाः संजाता
न सुगन्धीभूताः प्रमोदकलिता वा जाताः । आमोदः परिमलः
। मनोज्ञाः पादाः पर्यन्तपर्वताः स्त्रीयोग्यलक्षणोपेताश्चरणाश्च

विलिखितागनाङ्कप्रस्थकण्ठावलग्न-
द्विजपरिवृढबिम्बालम्बिनक्षत्रमाला ।
तरलकलितमुक्तामालिकाशालिशोभां
प्रतिरजनि विधत्ते सिद्धभूभृन्मघोनः ॥ ५० ॥

विलिखितो निजाग्रेण धृतो गगनस्य नभसः अङ्क उत्सङ्गो येन तादृशं प्रस्थं सानु शिखरं तस्य कण्ठोऽधित्यका तस्य समीपं किंचन शिखाधःप्रदेश उपकण्ठस्तत्रावलग्नं मिलितं यद्विजपरिवृढस्य बिम्बं मण्डलमालम्बते आश्रयते इत्येवंशीला नक्षत्राणामुपलक्षणाद्ग्रहनक्षत्रतारकाणां माला श्रेणी सिद्धनामा भूभृतां पर्वतानां पार्थिवानां च मघोनः पुरंदरस्य प्रतिरजनि निशां निशां प्रति तरलेन नायकेन हारमध्यमणिना कलितायाः सहिताया मुक्तामालिकाया हारलतायाः शालिनीं दीपनशीलां शोभां विभूषां विधत्ते करोति ॥

श्लोकार्थ

આકાશના મધ્યભાગને જેણે પોતાના અગ્રભાગથી ધારણ કર્યો છે તેવા શિખરોની પાસે રહેલા ચન્દ્રમંડલથી યુક્ત ગ્રહ નક્ષત્રોની પંક્તિ, જાણે પ્રત્યેક રાત્રિએ સિદ્ધ ગિરીરૂપ રાજાની ઉજ્જવલ મૌક્તિકની માલાની જેમ શોભા વધારતી હતી. ॥ ૫૦ ॥

अविरलमणिशृङ्गैर्नैकनाकिद्रुमैश्च
त्रिदशमिथुनवृन्दैर्जातरूपश्रिया च ।
विविधसुरनिकुञ्जैः सिद्धसौधैर्नृणां यः
श्लथयति सुरशैलप्रेक्षणोत्कण्ठि चेतः ॥ ५१ ॥

यः शत्रुंजयाद्रिः नृणां भरतक्षेत्रभूचरनराणां सुरशैलस्य मेरोः प्रेक्षणे विलोकने उत्कण्ठा औत्सुक्यं विद्यते यस्मिन् तादृशं चेतो मनः श्लथयति शिथिलयति मेरुदर्शनोत्कण्ठां श्लथीकरोति । स्वर्णाचलविलोकनहृल्लेखविमुखं मानसं सृजतीत्यर्थः । कैः कृत्वा । अविरलान्यनेकानि मणीनाम् । रत्नमितानीत्यर्थः । शृङ्गाणि शिखराणि तैः च पुनः कैः । नैकैर्नानाप्रकारैर्लौकिकैः कल्पपारिजातादिपञ्चप्रकारैर्जिनशासनोक्तमत्ताङ्गादिदशप्रकारैर्वा नाकिभिर्देवैः स्वर्गीकृते छायार्थं वा प्ररोपितैः द्रुमैर्वृक्षैः कल्पतरुभिर्वा । च पुनः कैः । त्रिदशानां चतुर्निकायसुराणां मिथुनानां यात्रार्थागतानामधिष्ठातृतया वा स्थायुकानां युगलानां दम्पतीरूपाणां वृन्दैः समूहैः । च पुनर्जातया सम्यक्समुत्पन्नया रूपस्य संस्थानविशेषस्य स्वर्णस्य वा श्रिया शोभया लक्ष्म्या । च पुनः कैः । विविधा भवनपतिव्यन्तरवैमानिकाः सुरा येषु तादृशैर्निकुञ्जैः काननैरथ वा विविधा नानाप्रकाराः सुरनि-

कृत्वा मन्दमन्दतया देवासमागतैः। पुनः कैः। सिद्धानां देवविशेषाणां शाश्वतजिनानां सौधैर्गृहैः सिद्धायतनैः ॥

*ભાવાર્થ

છિદ્ર વિનાનાં રત્નોના શિખરો વડે, અનેક પ્રકારના કલ્પવૃક્ષો વડે યાત્રાર્થે આવેલા દેવસમૂહો વડે, સુવર્ણની શોભા વડે વિવિધ પ્રકારના ઉદ્યોગો વડે તેમજ સિદ્ધાયતનો (દેવમંદિરો) વડે શત્રુંજયપર્વત, ભરતક્ષેત્રનાં મનુષ્યોની મેરૂપર્વત જોવાની ઉત્કંઠાને શિથિલ કરતો હતો. ॥ ૫૧ ॥

यत्र च स्फटिकशाला मेरुवच्छालमानाः
कनककटकभाजो वारिमुक्तेलपादाः ।
विविधमणिविभूषाः पद्मिनीनालबाहा
विकचकुसुमनेत्रा बिम्बदन्तच्छदाश्च ॥ ५२ ॥
सरलमलयजन्मामोदिता मञ्जुपादा
गुरुतरकुचकूटाः स्फारमुक्तावलीकाः ।
मदपटुपिकगानश्चम्पकश्रेणिगौरा
युवतय इव यस्मिन्भूमयो विस्फुरन्ति ॥ ५३ ॥

यस्मिन् गिरौ शत्रुंजये युवतयस्तरुण्यः स्त्रिय इव भूमयः पृथिव्यः यत्र तत्र क्वापि प्रदेशे विस्फुरन्ति दीप्यन्ते। भूमयो युवतयश्च किंभूताः। यत्र च कुत्रापि स्थाने स्फटिकानां गल-शालमलगतानामिव च यानं गमनं स्वेच्छया परिभ्रमणं क्रीडामन्थरगतिश्च यासु यासां वा। पुनः किंभूताः। मेरुवत् गिरिश्रेष्ठवत् स्वर्णमणिविनिर्मितकाञ्चनया च कृत्वा शाल-मानाः शोभमानाः। पुनः किंभूताः। कनकस्य स्वर्णमयं काञ्चनश्रेणीयुक्तं वा कटकं कमपि मध्यप्रदेशविशेषं हेमवलयं च भजन्तीति। पुनः किंभूताः। वारिमुचा दिव्यरोपरिसंचरज्ज-लदेन कृत्वा मेचका श्यामाः पादाः प्रत्यन्तपर्वता यासाम्। पुनः किंभूताः। विविधानामनेक-प्रकाराणां मणीनां कर्केतनचन्द्रकान्तादीनां रत्नानां विभूषाः शोभा विशिष्टा भूषा अलंकारा यासु या यासाम्। पुनः किंभूताः। पद्मिनीनां कमलानां नालानि मृणालान्येव तत्तुल्या बाहा भुजा यासाम्। 'पद्मिनी कमलिन्यां कमले प्रधानस्त्रियां च' इत्यनेकार्थः। पुनः किंभूताः। विकचानि विकसितानि कुसुमान्येव कुसुमतुल्यानि वा नेत्राणि नयनानि यासाम्। पुनः किंभूताः। बिम्बानि रक्तवर्णानि फलानि तत्तुल्या दन्तच्छदा अधरा यासाम्। पुनः किंभूताः। सरलाः स्वच्छाः दक्षा वा ये मलयजन्मानः श्रीखण्डतरवः तेषामामोदाः परिमलाः संजाता आसु। यद्वा मलयजन्मविलेपनेन सुगन्धीभूताः प्रमोदकलिता वा जाताः। आमोदः परिमलः प्रमोदश्च। पुनः किंभूताः। मञ्जवो मनोज्ञाः पादाः प्रत्यन्तपर्वताः स्त्रीपक्षे सौन्दर्यलक्षणोपेताश्चरणाश्च

यामाम् । पुनः किंभूताः । गुरुतराण्यभ्रंलिहानि अत्युन्नतानि पर्वतलक्ष्म्याः कुचरूपाणि स्तना एव वा कूटानि शिखराणि यासाम् । पुनः किंभूताः । स्फाराः स्फुरन्तः जनगणैः श्रवणैराकर्ण्यमाना मुक्ता अनेकानगारकोटीकलितपुण्डरीकगणिद्रविडवालिखिल्लरामशाम्बप्रद्युम्नपाण्डवादिका मुक्तात्मानः सिद्धास्तेषामावल्यः श्रेणयो यासु । मुक्ताशब्देन मुक्तात्मानः प्रोच्यन्ते । यदुक्तं चम्पूकथायाम्—'ता एव निर्वृतिस्थानमहं मन्ये मृगेक्षणाः । मुक्तानामास्पदं येन तासामेव स्तनान्तरम् ॥' इति । 'निर्वृतिर्मोक्षः सुखं च मुक्तानां मौक्तिकानां च' इति तट्टिप्पनकं । अस्याद्रेरपि सिद्धक्षेत्राभिधानात् । 'कर्करकर्करेष्वनन्ताः सिद्धाः' इति श्रुतेश्च । एवं दीव्यमानमौक्तिकमालाकलिताः । पुनः किंभूताः । मदेन क्षीबतया सुरखेचरप्रकरप्रकारोऽपि तत्पर्यंतुं कम्पितपरमहकारसरममञ्जरीपुञ्जास्वादोद्भटिताकुण्ठकण्ठकुहरोदितामन्दानन्दोत्मदतया वा पटवः प्रगल्भा ये पिकाः कोकिलास्तेषां तद्वद्वाचो मधुरपञ्चमालापल्लवितगिरो यासु यासां वा । पुनः किंभूताः । चम्पकानां विकसितकुसुमपुञ्जपिञ्जरीभूतनूतनहेमपुञ्जरुक्रूणां श्रेणीभिः पङ्क्तिभिः गौराः काञ्चनरुचः । 'गौरं तु पीतश्वेतयोः' इत्यनेकार्थः । पीतवर्णाः ॥ युग्मम् ॥

શ્લોકાર્થ

શત્રુંજયપર્વતની ભૂમિ યુવતિની જેમ આચરણ કરતી હતી. યુવતિઓ ગજગામિની હોય. આ પર્વતમાં આમતેમ ઘૂમતા હાથીઓનું ગમનાગમન છે. પર્વતની ભૂમિ મધ્યભાગ રૂપી મેખલા વડે શોભે છે, સુવર્ણનાં મધ્યપ્રદેશરૂપ કડાને ધારણ કરે છે, મેઘોરૂપી જેનાં કેશપાશ છે, વિવિધ જાતનાં રત્નો તેનાં આભૂષણો છે, કમલની મૃણાલ તેના બાહુ છે, વિકસ્વરપત્રો તેનાં નેત્રો છે, બિંબફલ તેના અધર છે, ચંદનવૃક્ષની સુવાસ તેનું વિલેપન છે, પર્વતના છેડા તેના પગ છે, અતિઊંચા શિખરો તેના સ્તન છે, પુંડરિક દ્રાવિડ, વારિખિલ્લ આદિ મુક્ત અનગારો તેના હાર છે, પટુ કોકિલની વાણી તેનો મધુરસ્વર છે, તેમજ ચંપક વૃક્ષોની પંક્તિ તેનો ગોરો દેહ છે, આવી રીતે પર્વતની ભૂમિ સ્ત્રીની જેમ શોભતી હતી. ॥ ૫૨ ॥ ૫૩ ॥

विकचकुसुमवीतस्फीतिमग्नानिलालो-
परिचितमधुपडोलनाविमाला ।
मधुकरनिकुरम्बाविष्कृतानिष्टदृष्टी-
[illegible]र्शनितिमिर [illegible] ॥ ५४ ॥

इदानीं [illegible] गिरीन्द्रे विकसितानि विनिद्राणि कुसुमानि पुष्पाणि [illegible] मालिनीमिषमाश्रय या पीतं हारिद्रवर्णं [illegible] [illegible] मानं [illegible] मालतीनां [illegible]

तस्योपरि परिमले सुरभितायां लुभ्यतां लोभं प्राप्नुवतां लोलानां चञ्चलानां मत्तानां मकरन्दपानेनोत्कटानामलीनां भ्रमराणां माला श्रेणी सा कर्त्री। खगानां परिवृढः पक्षिणां स्वामी नायको गरुडः स्वर्णकायस्तस्य पृष्ठं ततः पश्चिमो भागस्तमधिष्ठितस्य स्थितस्याध्यारूढस्य वा अरिष्टनामासुरस्तस्य दस्योर्वैरिणः कृष्णस्य उपमितिमुपमानमलंचकार भूषितवान्। विष्णोरुपमां प्राप्तवतीत्यर्थः।

શ્લોકાર્થ

શત્રુંજયપર્વત ઉપર પીતવર્ણનાં વિકસ્વર પુષ્પોના સમૂહમાં રસપાન કરવામાં લોલુપી અનેલા ભ્રમરોની પંક્તિ, ગરૂડ ઉપર આરૂઢ થયેલા વિષ્ણુની જેમ શોભાને ધારણ કરતી હતી. ॥ ૫૪ ॥

लिखितसुरपथाङ्कप्रस्थपुञ्जप्ररोह-
न्मसृणसरसघासग्रासवृत्तिं सृजन्तः।
क्षुधितमृगतुरङ्गाः खेदयन्ति स्म नक्तं-
दिनमिदमुपरिष्टात्संचरच्चन्द्रसूर्यौ ॥ ५५ ॥

क्षुधिता नक्तंदिनाविश्रान्तिपरिभ्रमणप्रादुर्भवद्बुभुक्षाक्षामकुक्षयः मृगश्चन्द्रोत्सङ्गतकुरङ्गस्तुरङ्गाः सूर्यरथस्याश्वाः कर्तारः नक्तंदिनं रात्रौ दिवा च इदमुपरिष्टाद्विमलाचलोपरिप्रदेशे संचरन्तौ प्रचलन्तौ चन्द्रसूर्यौ शशिभास्करौ प्रति कर्मणी खेदयन्ति विषादमापादयन्ति। दुःखीकुर्वन्तीत्यर्थः। किं कुर्वन्तः। लिखितो निघृष्टः सुरपथस्याकाशस्य अङ्कः क्रोडो हृदयं येन तादृशो यः प्रस्थानां सानूनां पुञ्जः तत्र प्ररोहन्त्युद्गच्छन्तस्तथा मसृणाश्चिक्कणाः सुकुमारास्तथा सरसाः सान्द्राः स्नेहलाः सुस्वादा वा ये घासास्तृणानि तेषां ग्रासैः कवलैर्वृत्तिमाजीविकां प्राणाधारं सृजन्तः कुर्वन्तः।

શ્લોકાર્થ

રાત અને દિવસ શત્રુંજય પર્વત ઉપર પર્યટન કરતા ચન્દ્ર અને સૂર્યનાં ક્ષુધાતુર બનેલા મૃગ (ચન્દ્રમાં રહેલો) અને અશ્વો (સૂર્યના સાત ઘોડા) ખેદ પામતા હતા; તેથી આકાશને સ્પર્શીને રહેલાં શિખરો ઉપર ઊગેલા સુલાયમ અને સ્નિગ્ધ ઘાસ વડે પોતાની આજીવિકા કરતા હતા. ॥ ૫૫ ॥

यत्र च कनकशृङ्गे रङ्गिभृङ्गानुपङ्गि-
क्षरदमितमरन्दस्पन्दसंदोहसान्द्रा।

अलभत वयसीत्वं जृम्भाणा तमाला-
वलिरिह यमुनाया भास्वदङ्के स्थिताया ॥ ५६ ॥

इह शत्रुंजयाद्रौ क्वचन कुत्रचन स्थानके कस्मिन्नपि या कनकशृङ्गे सुवर्णशिखरे जृम्भमाणा विकसन्ती तमालानां तापिच्छद्रुमाणामावलिः श्रेणी भास्वदङ्के सूर्योत्सङ्गे स्थितायाः पितुः सवितुरुत्सङ्गे खेलन्त्या यमुनाया यमभगिन्या तस्याः वयसीत्वं सखीभावमलभत प्राप्नोति स्म। किंभूता। रङ्गो रङ्गणं पर्यटनम्। 'अगिरगिलगि गत्यर्थाः' इत्ययं धातुः। तथा रञ्जनं रङ्गो रागः। 'रञ्ज रागे' इत्यस्य प्रयोगश्च विद्यते। येषां रङ्गिणस्तेषां भृङ्गाणां भ्रमराणामनुषङ्गः सङ्गो विद्यते येषु तादृशाः क्षरन्तो निःसरन्तोऽमिता मानातीता ये मरन्दा मधूनि त एव स्पन्दा रसास्तेषां संदोहा राशयस्तैः सान्द्रा नीरन्ध्रा पूर्णा ॥

श्लोकार्थ

रागी भ्रमरोना संगवाळी अने स्रवी रहेला रसना प्रवाहोथी पूर्ण सुवर्ण शिखर उपर रहेलां तमालवृक्षोनी पंक्ति पोताना पिता सूर्यना उत्संगमां क्रीडा करी रहेली यमुना जेवुं आचरण करती हती. ॥ ५६ ॥

मरकतकटकाङ्कस्फाटिकानुच्चकूटो-
दरविदलितपुष्पप्रस्फुरच्चम्पकद्रुः ।
नरकदमननाभीपुण्डरीकाङ्कनिर्य-
ज्जलजतनुजलीलामाललम्बे कदम्बे ॥ ५७ ॥

कदम्बे शत्रुंजयाचले मरकताश्मगर्भमणीनां कटकस्य क्वापि नीलरत्ननिर्मितगिरिनितम्बस्याग्रिमध्यभागस्य अङ्कः क्रोडस्तत्र स्फाटिकं स्फटिकमणिसंबन्धि यदनुच्चं नात्युच्चं नातुङ्गम। लघु इत्यर्थः। कूटं शिखरं किंचिदुच्चगिरिप्रदेशस्तस्योदरे मध्ये गर्भे या विदलितैर्विनिद्रीभूतैः पुष्पैः कुसुमैः प्रस्फुरद्दीप्यमानश्चम्पकद्रुर्हेमपुष्पकपादपः कर्ता। नरकनाम्नोऽसुरस्य दमनो हन्ता नारायणस्तस्य नाभ्यां तुन्दकूपिकायां यत्पुण्डरीकं श्वेताम्भोजं तस्याङ्कात् हृदयात्। उदरादित्यर्थः। निर्यतो निर्गच्छतो जलजतनुजस्य कमलभुवो ब्रह्मणो लीलां विलासमाललम्बे आश्रयते स्म। इति गर्भितोपमा ॥

श्लोकार्थ

शत्रुंजयपर्वत उपर मरकतमणीनां मोटा शिखरनां मध्यभागमां रहेलां स्फटिकरत्नोना नाना शिखरोमां रहेलुं विकसित पुष्पोथी शोभतुं चंपकवृक्ष, विष्णुनी नाभिमांथी उत्पन्न थयेला पुंडरिक कमलमांथी नीकळता ब्रह्मानी लीला धारण करतुं हतुं. ॥ ५७ ॥

रणितकटिकिङ्किणीकङ्कणार्णोपनूर-
ध्वनिमधुकरगानीगुञ्जितोद्दामगानी ।
क्वचिदिह गुरुणेव प्रेरिता मारुतेन
श्रिय इव वनवल्ल्यः पत्रहस्ता अनृत्यन् ॥ ५८ ॥

इह श्रीसिद्धगिरौ क्वचित् कुत्रापि प्रदेशे श्रियो नृत्यकृत्स्त्रामिन्यो नर्तक्य इव वनवल्ल्यः काननोद्भवलता अनृत्यन् नृत्यन्ति स्म । किंभूता । मारुतेन वायुना प्रेरिताश्चालिताः । उत्प्रेक्षते—गुरुणेव । यथा नाट्याचार्येण गुरुणा प्रेरिताः प्रवर्तिताः नाट्यकलाविदः नायिका नृत्यन्ति । किंभूताभिः । पत्राणि दलान्येव पत्रहस्ताः हस्ता याभिस्ताः । नृत्यन्ति हस्तौ चालयन्त्यः । रणिताः शब्दिताः कटिकिङ्किणीकङ्कणमधुकरेषु मधुकरीतालनेषु कीरादयो पक्षिणो ध्वनिविशेषाः ते वर्तिता नर्तक्याः तेषां नादाः पवनश्रीजनाभिनयनः संज्ञाय-मानाः 'अपि नवनृत्यकलाः' इति श्रुतेः । ओष्ठाः मधुरा च मृदङ्गा वादित्रादि स्वनयो विलोमात्मना मधुकराणां निनदितगुञ्जितानि- ह्युद्गारमधुकरगुञ्जितमन्द्रमधुरस्वनानि ... मधु- राणि गुञ्जितानि गुञ्जारवा एव उद्दामा मनोज्ञा गीतिर्यासु तथाविधाः ॥

गूर्जरार्थ

सिद्धगिरिना कोई भागमां, जंगलनी वेलो सूत्रधार जेवा पवन वडे प्रेराईने जाणे नर्तकीनी जेम नृत्य करती हती ! वनविहारी रसिक स्त्रीओना चपलकंकणनां अमूल्यरूप वाजिंत्रनो जेमां ध्वनि छे, भमरोनी पंक्तिना गुंजारवरूप जेमां सुंदर गीत छे, अने पत्र (पांदडां) रूप हाथना जेमां हावभाव छे, तेवा प्रकारनी वेलडीओ जाणे नृत्यने विस्तारती हती. ॥ ५८ ॥

लुलितगगनगङ्गाशीकरासारपन्नाः
स्मितनववनमालामन्दमान्दोलयन्तः ।
विकचकुसुमधामामोदमेदस्विनो यं
प्रभुमिव पवमानाः सेवकाः प्रीणयन्ति ॥ ५९ ॥

पवमाना मारुताः यं पुण्डरीकाचलं प्रीणयन्ति । कं इव । सेवका इव । यथा अनुचराः प्रभुं स्वामिनं सेवन्ते । वायुस्त्रिधा वर्ण्यते । शीतो मन्दः सुरभिश्च । तदेव त्रैविध्यं दर्शयन्ति— किंभूताः पवमानाः । लुलिताः पवनवेगसञ्चालिता अतिचपलीकृता या गगनस्य गगनवर्तिनी वा आकाशे प्रवहमाना भूमिगमना या गङ्गा सिद्धधुनी देवनदी तस्याः शीकराणां जलकणानामासारो वेगवती वृष्टिर्विद्यते येषु । इति शीतलत्वम् । पुनः किंभूताः ।

स्मिता विनिद्रोस्तरवो द्रुमा येषु तादृशानि वनानि काननानि तेषां मालाः श्रेणीः मन्दं शनैः शनैरान्दोलयन्तस्तरलीकुर्वन्तः। इति मन्दत्वम्। पुनः किंभूताः। विकचानां विकसितानां कुसुमानां विविधजातीयतरुपुष्पाणां तथा पद्मानां कमलानां या मोदैः परिमलैः मेदस्विनः पुष्टाः। इति सुरभित्वम्॥

શ્લોકાર્થ

પવન પણ સિદ્ધગિરિની સેવકની જેમ સેવા કરે છે. જેમાં પવન વડે ચપલ બનેલા આકાશગંગાનાં જલકણો છે, (શીતલ), જેમાં વિકસ્વર વૃક્ષોની પંક્તિઓનું મંદ મંદ આંદોલન છે, (મંદ), જે વિકસ્વર પુષ્પોની સુવાસથી પુષ્ટ છે (સુરભિ), આ રીતે શીતલ, મંદ અને સુગંધી એમ ત્રણે પ્રકારે પવન જાણે સેવા કરતો ન હોય. ॥ ૫૯॥

प्रतिशिखरममुष्मिन्निःसरन्निर्झरौघा
अमुरसुरपुरंध्रीकेलिनीरन्ध्रनीराः।
नभसि निरवलम्बप्रस्खलन्नाकिनद्याः
शतश इव भवन्तो वाःप्रवाहाः स्फुरन्ति ॥ ६० ॥

अमुष्मिन् सिद्धपर्वते प्रतिशिखरं निखिलशिखरेभ्यो निःसरन्तो निर्गच्छन्तो ये निर्झराणामोघाः संघाताः स्फुरन्ति दीप्यन्ते। विभान्तीत्यर्थः। किंभूताः। असुराणां पातालवासिनां सुराणां स्वर्गगेहानां पुरंध्र्यः कामिन्यस्ताभिः केलिभिः जलविलासैः कृत्वा नीरन्ध्रं निर्भरं भृतं नीरं पानीयं येषु ते। उत्प्रेक्ष्यते—निर्गतः अवलम्ब आश्रयणं यस्मात्तादृशे नभसि आकाशे निराधारत्वेन प्रस्खलन्त्या प्रकर्षेण स्खलित्वा निष्पतन्त्या नाकिनद्याः स्वर्गिगङ्गायाः शतशः शतसहस्रसंख्याका भवन्तः वाःप्रवाहाः पयःपूरा इव॥

શ્લોકાર્થ

સિદ્ધગિરિના પ્રત્યેક શિખરમાંથી નીકળતાં, દેવ દાનવની સ્ત્રીઓની જલક્રીડાથી નીરંધ્ર જલવાળાં ઝરણાંઓ શોભતાં હતાં. જાણે નિરાલંબન આકાશમાં નિરાધારપણે ચાલવાથી સ્ખલના પામેલી આકાશગંગાના જાણે હજારો જલપ્રવાહો ન હોય! ॥ ૬૦॥

स्फटिकघटनमन्तः पद्मरागप्रगल्भं
मरकतमयघट्टं निर्झरे राजमानम्।
कलितकलवलाकाकालिकीवारिधारं
ध्वनिजितमिव सार्वं शैलदभ्रं बभासे ॥ ६१ ॥

શ્લોકાર્થ

શત્રુંજય પર્વતના કોઈ જિન મંદિરમાં ઉખેવાતા ધૂપદાનમાંથી પસાર પામી આકાશ માર્ગમાં ફેલાયેલા ધુમાડાને જોઈને જલ વડે પરિપૂર્ણ મેઘની ભ્રાન્તિથી મુગ્ધ બાલ બપૈયાઓ (ચાતકો) ચટુ પટુ શબ્દ કરતા અર્થાત્ કોમલ શબ્દ કરતા આમ તેમ દોડાદોડ કરતા હતા. ॥ ૬૪ ॥

स्वकरनिकरसङ्गश्चोतदिन्दूपलाम्भो-
भरमिदमचलोच्चैरत्नशृङ्गादृगृहीत्वा ।
स्वयममृतमरीचिर्मैत्र्यतः कैरवाणां
किमु दिशति तमेव प्रश्रिपीयूषदम्भात् ॥ ६५ ॥

अमृतमरीचिश्चन्द्रः कैरवाणां स्वबन्धुकुमुदानां मैत्र्यतः परस्परमंख्यात मश्रीनां पीयूषस्य कान्तिद्वारा अमृतस्य प्रश्रिरूपस्य पीयूषस्य वा दम्भात्कपटात तमेव चन्द्रकान्ताम्भोभरमेव स्वयमात्मना दिशति ददातीव । किं कृत्वा । इदमचलस्य अस्य शत्रुंजयोद्रेरुच्चैः ऊर्ध्वम-धिकायां यद्रत्नानां चन्द्रकान्तकर्केतनादिमणीनां शृङ्गं शिखरं तस्मात्स्वस्य कराः किरणा-स्तेषां निकरो राशिस्तस्य सङ्गः संपर्कस्तेन श्चोतन्तः क्षरन्तो गलन्तो ये इन्दूपलाश्चन्द्रकान्त-मणयस्तेषामम्भोभरं जलपटलं गृहीत्वा आदाय ॥

શ્લોકાર્થ

શત્રુંજય પર્વતના ચન્દ્રકાન્ત મણિનાં ઊંચા શિખર ઉપરથી પોતાનાં કિરણો દ્વારા ઝરી રહેલા જલસમૂહને ગ્રહણ કરીને, ચન્દ્ર સ્વયં મૈત્રીભાવે કૈરવોને અમૃતના બ્હાને જલસમૂહ જાણે આપતો હતો. ॥ ૬૫ ॥

यस्मिन्नुरोद्भयसनिःसृतसिन्धुरङ्ग-
क्रीडन्सुरासुरपुरंध्रिपयोधराणाम् ।
कस्तूरिकामलयजद्रवसान्द्रपूरा
रेजे यमीसलिलसंवलितेव गङ्गा ॥ ६६ ॥

यस्मिन् शत्रुंजयाद्रौ उरोद्भयसंहृदयममार्ण निःसृता निर्गता सिन्धुर्नदी यस्या यमु-नायाः सलिलैः संवलिता मिश्रितजला गङ्गेव रेजे विभाति स्म । किंभूता सिन्धुः । अङ्ग जलैरसङ्गे क्रीडन्तीनां जलकेलिं कुर्वाणानां सुराणां देवानामसुराणां दानवानां पातालवासिनां प्रथमनिकायभवनयतिनिर्जराणां वा पुरंध्रीणां वधूनां पयोधराणां विविधपत्रलताकलितस्त-

चपलशफरनेत्रा बन्धुरावर्तनाभी
मधुपपटलकैश्या मानसावासहासाः ।
कनककमलगौर्यो वीचिमालावलीकाः
स्त्रिय इव रसभाजो भूभृतापो ध्रियन्ते ॥ ६३ ॥

भूभृता शत्रुंजयाद्रिणा स्त्रियो वध्व इव आपो जलानि ध्रियन्ते । किंभूता आपः स्त्रियश्च । चपलाश्चञ्चलाः शफरा मत्स्या एव तद्वद्वा नेत्राणि नयनानि यासाम् । तथा बन्धुरो मनोज्ञ आवर्तो दक्षिणावर्तो भ्रमिविशेषः पयसां भ्रमो भ्रमणं यासां तादृश्यो नाभ्यो मध्यं तुन्दकूपिकाश्च यासां तथा मधुपानां भ्रमराणां पटलानि मण्डलानि एव तद्वद्वा कैश्यं केशानां समूहो यासाम् । पश्चात्कर्मधारयः । पुनः किंभूताः । मानसमावासा हंसास्त एव तद्वद्वा विशदो हासो यासाम् । पुनः किंभूताः । कनकस्य स्वर्णस्य कमलानि तैस्तद्वद्वा गौर्यः गौराङ्ग्यः । पुनः किंभूताः । वीचीनां कल्लोलानां माला श्रेणी सैव तद्वद्वा वली उदरे मांससंकोचलक्षणा यासाम् । पुनः किंभूताः । रसं जलं शृङ्गारादिकं च भजन्ते इति रसभाजः ॥

શ્લોકાર્થ

સ્ત્રીઓની જેમ શત્રુંજય પર્વતે જલવહન કર્યું. ચપલ મત્સ્યરૂપ નેત્રોવાળી, મનોહર જલના આવર્તરૂપ નાભિવાળી, ભ્રમરોના સમૂહરૂપ, કેશપાશવાળી, રાજહંસ રૂપ હાસ્યવાળી, સુવર્ણના કમલરૂપ ગૌર અંગવાળી, ઉદર ઉપર કલ્લોલોની શ્રેણીરૂપ ત્રિવલી-વાળી, અને જલરૂપ શૃંગાર આદિ રસવાળી, સ્ત્રીઓની જેમ શત્રુંજય પર્વત જલને ધારણ કરે છે. ॥ ૬૩ ॥

क्वचन जिनगृहान्तर्दह्यमानागुरुभ्यः
प्रसरदमरमार्गप्रस्फुरद्वायुवाहम् ।
सजलजलदबुद्ध्या वीक्ष्य बप्पीहबालाः
कृतपटुपटुवाचो यत्र धावन्ति मुग्धाः ॥ ६४ ॥

यत्र शत्रुंजये क्वचन क्वचन प्रदेशेषु मुग्धा अज्ञाना बप्पीहानां बालकानां बाला-लापः अङ्गना वा मनस्यानां पानीयपूर्णानां जलदानां मेघानां बुद्ध्या धिया भ्रान्त्या वा धावन्ति सम्मुखं पार्श्वं वा यान्ति । किंभूताः । कृता विहिताः पटवः प्रवणाश्चटवः प्रियवाचो यैस्ता वाचो यैर्याभिर्वा । किं कृत्वा । जिनगृहाणां जिनभवनानामन्तर्मध्ये दह्यमाना ये अगुरवो धूपविशेषास्तेभ्यः धूमधाराश्री प्रसर्पमाणाः । उन्निद्रत्यमाना इत्यर्थः । ये अगुरव-श्चन्दनाभ्योऽनयः प्रसरणं विस्तारणं तदा भ्रमरमार्गे आकाशे प्रस्फुरन्तमितस्ततो गच्छ-न्तं दीर्घायुराकृतानि स्वान्तुस्तानं वायुवाहं धूमं वीक्ष्य दृष्ट्वा ॥

શ્લોકાર્થ

શત્રુંજય પર્વતના કોઈ જિન મંદિરમાં ઉખેવાતા ધૂપદાનમાંથી પસાર પામી આકાશ માર્ગમાં ફેલાયેલા ધુમાડાને જોઈને જલ વડે પરિપૂર્ણ મેઘની ભ્રાન્તિથી મુગ્ધ બાલ બપૈયાઓ (ચાતકો) ચટુ પટુ શબ્દ કરતા અર્થાત્ કોમલ શબ્દ કરતા આમ તેમ દોડાદોડ કરતા હતા. ॥ ६४ ॥

स्वकरनिकरसङ्गश्चोतदिन्दूपलाम्भो-
भरमिदमचलोच्चैरत्नशृङ्गाद्गृहीत्वा ।
स्वयममृतमरीचिर्मैत्र्यतः कैरवाणां
किमु दिशति तमेव प्रश्रिपीयूषदम्भात् ॥ ६५ ॥

अमृतमरीचिश्चन्द्रः कैरवाणां स्वबन्धुकुमुदानां मैत्र्यतः परस्परसंख्यात् प्रश्रीनां पीयूषस्य कान्तिद्वारा अमृतस्य प्रश्रिरूपस्य पीयूषस्य या दम्भात्कपटात् तमेव चन्द्रकान्ताम्भोभरमेव स्वयमात्मना दिशति ददातीव। किं कृत्वा। इदमचलस्य अस्य शत्रुंजयाद्रेरुच्चैः ऊर्ध्वम-धिकायां यद्रत्नानां चन्द्रकान्तकर्कतनादिमणीनां शृङ्गं शिखरं तस्मात्स्वस्य कराः किरणा-स्तेषां निकरो राशिस्तस्य सङ्गः संपर्कस्तेन श्चोतन्तः क्षरन्तो गलन्तो ये इन्दूपलाश्चन्द्रकान्त-मणयस्तेषामम्भोभरं जलपटलं गृहीत्वा आदाय॥

શ્લોકાર્થ

શત્રુંજય પર્વતના ચન્દ્રકાન્ત મણિનાં ઊંચા શિખર ઉપરથી પોતાનાં કિરણો દ્વારા ઝરી રહેલા જલસમૂહને ગ્રહણ કરીને, ચન્દ્ર સ્વયં મૈત્રીભાવે કૈરવોને અમૃતના બ્હાને જલસમૂહ જાણે આપતો હતો. ॥ ६५ ॥

यस्मिन्नुरोद्वयसनिःसृतसिन्धुरङ्क-
क्रीडन्सुरासुरपुरंध्रिपयोधराणाम् ।
कस्तूरिकामलयजद्रवसान्द्रपूरा
रेजे यमीसलिलसंवलितेव गङ्गा ॥ ६६ ॥

यस्मिन् शत्रुंजयाद्रौ उरोद्वयसंहृदयप्रमाणं निःसृता निर्गता सिन्धुर्नदी यस्या यमु-नायाः सलिलैः संवलिता मिश्रितजला गङ्गेव रेजे विभाति स्म। किंभूता सिन्धुः। अङ्के जलोत्सङ्गे क्रीडन्तीनां जलकेलिं कुर्वाणानां सुराणां देवानामसुराणां दानवानां पातालवासिनां प्रथमनिकायभवनयतिनिर्जराणां वा पुरंध्रीणां वधूनां पयोधराणां विविधपत्रलताकलितस्त-

[illegible] कस्तूरिकाणां [illegible] मलयजन्मनां चन्दनानां प्रवैः [illegible] [illegible] मदप्रवाहो यस्याः ॥

श्लोकार्थ

[illegible] नीकळती नदी, पोतानी मध्यमां क्रीडा करी रहेती [illegible] उपर विलेपन करावेला कस्तूरी अने चंदनना प्रवाहथी [illegible] यमुनाना जळ वडे मिश्रित गंगाना प्रवाहनी जेम [illegible] ॥

[illegible]
[illegible] धर्माद्रिः ।
[illegible]
[illegible] ॥ ६७ ॥

[illegible] निरन्तिरमयं यावत् । [illegible] इति [illegible] । [illegible] विरचयमान [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] ॥

श्लोकार्थ

[illegible] ॥ ६७ ॥

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥ ६८ ॥

यस्मिन् शत्रुंजये विमलाचलोपरि वर्तमानः पूषा सूर्यः खद्योतो ज्योतिरिङ्गणः 'खज्ञऊ' इति लोकप्रसिद्धः । तस्य पोतो बालकः खद्योत एव शिशुः तद्वत्किंचित्किमपि स्वल्पमात्रां शोभामधत्त दधाति स्म । किंभूतः । पूषा मुषिता आच्छिद्य गृहीता उस्राणां किरणानां सहस्रं दशशती तस्य लक्ष्मीः श्रीर्यस्य । कैः । अनन्याभिरसाधारणाभिः मणीनां नानाविधरत्नानां धोरणीभिः श्रेणीभिः क्लृप्तानि घटितानि तथा तुङ्गान्यभ्रंकषाणि शृङ्गाणि शिखराणि तेषामङ्गणैरजिरैः । सद्भूमीभिरित्यर्थः । किंभूतैः । दलितो व्यापादितः संतमसानामन्धकाराणां प्रचारः प्रसारो यैः ॥

श्लोकार्थ

વિમલાચલ પર્વત ઉપર જેથી અંધકાર સમૂહ નાશ કરાયો છે તે અમૂલ્ય રત્નની પંક્તિ વડે નિર્માણ કરાયેલા ગગનચૂંબી શિખરોનાં આંગણાએ જેનાં હજાર કિરણોની લક્ષ્મીનું હરણ કર્યું છે તે સૂર્ય બાલખદ્યોતની જેમ કંઈક જ પ્રકાશ ધારણ કરનારો બન્યો. ॥ ६८ ॥

अहोरात्रस्थास्नूदयदमितभास्वद्भ्रमकरीं
मणीशृङ्गश्रेणीं हृततमसमभ्राध्वपथिकीम् ।
विलोक्यैतत्पद्माकरकमलिनीराजिरनिशं
गलन्निद्रामुद्रां कलयति समुद्बोधकमलाम् ॥ ६९ ॥

एतस्य शत्रुंजयाद्रेः पद्माकराणां कमलमण्डलशालिसरसां कमलिनीनां राजीविनीनां राजिरनिशं निरन्तरं नक्तंदिनमपि समुद्बोधस्य सम्यग्विकाशस्य कमलां लक्ष्मीं कलयति धत्ते । किंभूतां कमलाम् । गलन्ती निर्यान्ती निद्रासंकोचलक्षणा तन्द्रा तस्या मुद्रा मुद्रणं स्वापावस्था यस्याः सा ताम् । किं कृत्वा । मणीनामामंकरमभंकरादीनां माणिक्यानाम् । देदीप्यमानमणिमयानामित्यर्थः । शृङ्गाणां शिखराणां श्रेणीं धोरणीं विलोक्य दृष्ट्वा । किंभूताम् । अहोरात्रे दिवसे निशायां च निरवधिसमयं यावन्नित्यं स्थास्नूनां वसनशीलानां तथा उदयतामभ्युद्गमं भजतां तथा अमितानां प्रमाणरहितानां संख्यातीतानां भास्वतां भास्कराणां भ्रमकरीं भ्रान्तिविधायिकाम् । पुनः किंभूताम् । हृतानि ध्वस्तानि गले गृहीत्वा निष्काशितानि तमांसि ध्वान्तानि यया ताम् । पुनः किंभूताम् । अभ्राणां मेघानामध्वनो मार्गस्य गगनपद्धतेर्वा पथिकीं पान्थीम् । अभ्रंकषामित्यर्थः । 'अभ्रं व्योमपयोदयोः' इत्यनेकार्थः ॥

श्लोकार्थ

રાત ને દિવસ ઉદય પામતી સૂર્યની ભ્રાન્તિ કરાવનારી અને અંધકારનો નાશ કરનારી ગગનચૂંબી રત્નમય શિખરોની શ્રેણી જોઈને, શત્રુંજયના સરોવરમાં રહેલી

કમલોની પંક્તિ સંકોચરૂપ નિદ્રાવસ્થાનો ત્યાગ કરીને વિકાસરૂપ જાગ્રત અવસ્થાને નિરંતર પ્રાપ્ત કરનારી બની. ॥ ૬૯ ॥

यस्मिन्नुद्वहता कनीमिव लतां यूनेव भूमीरुहा
स्वामोदैः स्वजनैरिव स्मितसुमैः पात्रैरिवोद्यन्मधु ।
प्रीत्या भोजयितुं वराशनमिवानेके द्विरेफाः समं
स्त्रीभिर्नागरिका इवोन्नततयामन्त्र्यन्त मन्यामहे ॥ ७० ॥

यस्मिन् शत्रुंजये यूनेव तरुणेनेव भूमीरुहा विनिद्रद्रुमेण अथ च भूमीजन्मना व्यवहारिणा नागरिकाः पौरजना इव अनेके बहवो द्विरेफा भ्रमरा भृङ्गाः आमन्त्र्यन्त आकार्यन्त । कथम् । समं सार्धम् । काभिः । स्त्रीभिः नागरीभिरिव भ्रमरीभिः सह । कया । उन्नततया महत्त्वेन उच्चैःशिरस्त्वेन महातरुत्वेन अथ महाव्यवहारित्वेन चेतयन्नाय हेतुः । कैः कृत्वा आहूयन्ते स्म । आमोदैः परिमलैः । कैरिव । स्वजनैरिव स्वगोत्रजातैरिव । भूमीरुहा किं कुर्वता । उद्वहता उत्पाद्यत्वेन वहता बिभ्रता अङ्गीकुर्वता षण्णामपि ऋतूनां सर्वदा तत्राप्रौ स्थायुकत्वेन पाणिग्रहणं कुर्वता च । काम् । लतां वनवल्लीम् । कामिव । कनीमिव कुमारिकामिव । किमर्थमामन्त्र्यन्त । भोजयितुं भोजनं कारयितुम् । कया । प्रीत्या । स्वोत्सङ्गस्नेहेन स्थायुकत्वेन किं कर्मतापन्नम् । उद्यन्मधु प्रकटीभवन्मकरन्दम् । किमिव । वराशनमिव पक्वान्नसरसीकृतप्रधानभोज्यास्वाद्यलेह्यचोष्यभोजनमिव । कैः । स्मितैः विकसितैः कुसुमैः पुष्पैः । कैरिव । पात्रैरिव स्वर्णाद्यमत्रैरिव ।

શ્લોકાર્થ

કોઈ વ્યાવહારી જેમ યુવાન પુરુષની સાથે પોતાની કન્યાનાં પાણિગ્રહણ કરાવવાના સમયે, સ્ત્રી સહિત નાગરિકોને પ્રીતિભોજન માટે આમંત્રણ આપે, તેમ વિકસ્વર વૃક્ષ સાથે લતારૂપ કન્યાનાં પાણિગ્રહણ સમયે, પોતાના પરિમલરૂપ રૂપી સ્વજનો વડે વિકસિત પુષ્પોરૂપ સુવર્ણ પાત્રોમાં મકરંદરૂપી શ્રેષ્ઠ રસનું પ્રેમપૂર્વક ભોજન કરવા માટે ભ્રમરીઓ સહિત ભ્રમરોને આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું. ॥ ૭૦ ॥

सिन्धूः सुता इव पिता त्वरमाणभावाः
प्रोत्कल्पिताः प्रदधतीः सरसीजभूषाः ।
प्रास्थापयत्प्रति पतिं जलधिं तरङ्गैः
सत्राहरस्कमटैरिव सिद्धशैलः ॥ ७१ ॥

सिद्धशैलः श्रीशत्रुंजयाचलः सिन्धुप्रमुखा अपि महानदीः सर्वर्तुस्थायित्वेन जलधराकर्षीमवरस्पदरतत्त्वावन्यवल्लोलितकल्लोलिनीः जलधिं समुद्रं भर्तारं प्रति प्रास्थापय-

त्प्रेषयति स्म । कथम् । सत्रा सार्धम् । कैः । तरङ्गैः गगनाङ्गणालिङ्गनलोलकल्लोलैः । कैरिव । अथ वा उत्प्रेक्ष्यते—अङ्गरक्षकभटैः शरीरयत्नविधायकवीरैरिव । क इव प्रास्थापयत् । पितेव । यथा जनकः स्वस्वतातः सुताः आत्मपुत्रीः पतिं पाणिगृहीतारं प्रति प्रस्थापयति । किंभूताः सिन्धूः सुताश्च । त्वरमाणाः शीघ्रतरो भावः । भूयते उत्पद्यते कर्मपरवशतया भूयो भूयः संसारः अनेनेति भाव आत्मा चित्ताभिप्रायश्च यासाम् । प्रायो वर्षाकाले नद्यस्त्वरितं चलन्ति । स्त्रियोऽपि पतिमिलनार्थं त्वरिता अत्युत्सुकाश्च भवन्ति । पुनः किंभूताः । प्रोत्कण्ठिताः प्रकर्षेण उत्कृष्टः कण्ठः उपकण्ठः संनिधानं संजात आसाम् उभौ कण्ठौ पानीयपूर्णौ संजातायासामिति प्रोत्कण्ठिताः कण्ठाद्यूर्ध्वमूढा वा । 'कण्ठो ध्वनौ संनिधाने ग्रीवायां मदनद्रुमे' इत्यनेकार्थः । तथा प्रकर्षेणोत्कण्ठा औत्सुक्यं भर्तृसंगमे जातमासाम् । पुनः किं कुर्वतीः । सरसीजानि विविधकमलानि तैः कृत्वा भूषा शोभा यासाम् । पक्षे पद्मानामुपलक्षणात्कुसुमानां भूषा हारादिमाभरणानि यासाम् । अथ वा कमलकुसुमानि हाररूपाणि तथा भूषा विविधाभरणानि यासाम् । 'भावोऽभिप्रायवस्तुनोः । स्वभावजन्मसत्तात्मक्रियोलीलाविभूतिषु ॥ चेष्टायोन्योर्बुधे जन्तौ शृङ्गारादेश्च कारणे । शब्दवृत्तिहेतौ च' इत्यनेकार्थः ॥

श्लोकार्थ

જલદીથી જવા માટે ઉત્સુક બનેલી અને કમલોનાં આભૂષણો ધારણ કરતી પોતાની ચૌદ મહાનદીઓને, પિતાની જેમ શત્રુંજય પર્વત તરંગોરૂપી અંગરક્ષકો સાથે તેઓના પતિ સમુદ્ર તરફ પ્રયાણ કરાવતો હતો. ॥ ७१ ॥

शशाङ्ककरसंगमक्षरदमन्दपाथःप्लवैः
क्वचिद्विधुमणीमयः कलयति स्म सालः श्रियम् ।
प्रचण्डतरचण्डरुक्किरणतापसंतापितः
प्रतिक्षपमि वामृतैः प्रविदधन्निजेनाप्लवम् ॥ ७२ ॥

क्वचित्कुत्रापि शत्रुंजये विधुमणीमयश्चन्द्रकान्तरत्नघटितः सालः प्राकारः श्रियं शोभां कलयति धत्ते । कैः । शशाङ्कस्य चन्द्रस्य कराणां किरणानां संगमेन संपर्केण क्षरतां निःसरताममन्दानां भूयसां पाथसां पानीयानां प्लवैः पूरैः कृत्वा । उत्प्रेक्ष्यते—प्रचण्डतरेण अतिशयेन तीव्रेण चण्डरुचः सूर्यस्य किरणानां ज्योतिषां तापेनोष्मणा संतापितो व्याकुलीकृतः सन् प्रतिक्षिपं रात्रीं रात्रीं प्रति अमृतैर्नीरैः कृत्वा निजेनात्मना आप्लवं स्नानं प्रविदधत् कुर्वन्निव ॥

श्लोकार्थ

શત્રુંજયપર્વત ઉપર ચન્દ્રકાન્ત મણિથી નિર્માણ કરાયેલો પ્રાકાર શોભે છે. ચન્દ્-

કિરણોના સંપર્કથી અત્યંત સ્રવી રહેલા પાણીનાં પૂરથી સૂર્યના પ્રચંડ તાપ વડે સંતપ્ત બનેલા પોતાને અમૃત વડે જાણે સ્નાન કરાવતો ન હોય! ॥ ૭૨ ॥

लीलायमानान्निजमौलिदेशे केशानिवोच्चैःप्रसरत्पयोदान् ।
धूपायतीवाप्तनिकेतधूपधूमैर्विलासीव स सिद्धशैलः ॥ ७३ ॥

स त्रिजगद्विख्यातः सिद्धशैलः शत्रुंजयाद्रिः निजस्यात्मनो मौलिदेशे शिरःस्थानीयशिखराग्रभागे लीलायमानान् लीलयाचरतो विभ्रमं भजन्तः क्रीडया आचरतो वा केशानिव कुन्तलानिव मस्तकोपरि शोभां बिभ्रतः उच्चैरूर्ध्वं प्रसरतो विस्तारं प्राप्नुवतः पयोदान् जलधरान् । उत्प्रेक्ष्यते—आप्तानामर्हतां निकेतेषु गृहेषु प्रासादेष्वित्यर्थः । उत्क्षिप्यमानागुरुव्रातधूपानां धूमैः कृत्वा धूपायतीव । सुगन्धीकरोतीव । क इव । विलासीव । यथा स्त्र्यादिभोगासक्तत्वेन विलासवान् पुमान् कृष्णागुरुप्रमुखधूपधूमैर्निजकेशान्सुरभयति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ કોઈ વિલાસી પુરુષ કૃષ્ણાગુરુ આદિ ધૂપ વડે પોતાના કેશ સુવાસિત કરે તેમ શત્રુંજય પર્વત પોતાના મસ્તકે (શિખરના અગ્ર ભાગે) કેશની જેમ રહેલા મેઘને, જિન પ્રાસાદોમાં ઉવેખેલા ધૂપના ધૂમાડાઓથી જાણે સુવાસિત કરતો ન હોય! ॥ ૭૩ ॥

अर्कांशुसंपर्किपतङ्गकान्ताभितोविनिष्पातिहुताशहेतिभिः ।
मणीविहाराः प्रणयन्ति यस्मिन्पञ्चाग्निकष्टं क्वचनापि योगिवत् ॥ ७४ ॥

यस्मिन्विमलाचले क्वचनापि कुत्रचिदपि प्रदेशे मणीनामन्तःसंलग्नार्कशालमाणिक्यानां विहाराः प्रासादाः योगिवत्तापसा इव पञ्चाग्निकष्टं चतसृषु दिक्षु चत्वारः प्रज्वालितकाष्ठाग्नयः पञ्चमो भास्वांश्चेति पञ्चाग्निसाधनं कष्टं प्रणयन्ति कुर्वते इति गम्यतेऽप्रेक्षा । काभिः कृत्वा । अर्कस्य सूर्यस्यांशुभिः किरणैः समं संपर्कः संयोगोऽस्त्येषां तादृशा ये भास्करमणयस्तेभ्यः अभितश्चतुर्दिक्षु विशेषेण निष्पतनशीलानां हुताशानामनुविउत्तवह्नीनां हेतिभिर्ज्वालाभिः ॥

શ્લોકાર્થ

સૂર્યનાં કિરણોના સંપર્કથી સૂર્યકાન્ત મણિઓમાંથી નીકળતી અગ્નિની જ્વાળાઓ વડે શત્રુંજયના મણિમય પ્રસાદો યોગીની જેમ જાણે પંચાગ્નિ તપ કરતા હતા. ॥ ૭૪ ॥

निर्गत्वरप्रसृमरद्युतिवारिपूर-
पूर्णान्तरस्फटिककल्पितकूटकोटीम् ।
जज्ञे किमु प्रतितटं तटिनी विपाशा
प्रेक्ष्येत्यबुध्यत विमुग्धजनेन यस्मिन् ॥ ७५ ॥

यस्मिन् शत्रुंजये विमुग्धजनेनाज्ञानलोकेन इत्यमुना प्रकारेणाबुध्यत ज्ञातम्। विचारितमित्यर्थः। किं कृत्वा। निर्गत्वरा निःसरणशीलाः प्रसृमरा द्युतयः किरणास्ता एव वारिणो नीरस्य पूराः प्रवाहास्तैः पूर्णं संपूरितं भृतमन्तरं मध्यं यस्यास्तादृशीं स्फटिकैः श्वेतोपलैः कल्पितां रचितां कूटानां शिखराणां कोटीं प्रेक्ष्य दृष्ट्वा। इति किम्। प्रतितटं शिखरं शिखरं प्रति विपाशा सरित्री अनुसारिणी नदी किमु जज्ञे संजाता। 'उत्सर्पिणी न खलु तत्र तरङ्गिणी या स्वर्नैयपांसहह तत्र विपाशि जाता। नीराजनाय नव-नीरजराजिराज्यमिवाङ्कमनुप्रजराजनि राजमाने॥' इति नैषधे। तत्र द्वीपे विपाट् नदी न प्रसरणशीला आविर्भवति किन्तु तत्र जातस्थाने अन्यत्र द्वीपेषु यथा सरित्प्रसरन्ती दृश्यते तथा तत्र विपाट् नेति पुराणप्रसिद्धिः। 'तत्र तस्यां विपाशि जाता नवपद्मपङ्क्तिः स्वर्नै-र्यपांनीराजनायास्ताम्। अदृष्टस्याश्चर्यं। अथास्मिन् राजनि साकल्येनानुरज्य अनुरक्ता सा। 'अङ्क्षेण' इत्यनुनासिकलोपः। 'विपाशा तु विपाट् स्त्रियाम्' इत्यमरः।' इति नैषधवृत्तौ॥

શ્લોકાર્થ

શત્રુંજય પર્વત ઉપર, નિર્ગમનશીલ અને પ્રસરતી કાંતિરૂપી જલ વડે જેનો મધ્ય ભાગ પરિપૂર્ણ છે તેવાં સ્ફટિક રત્નોનાં કોટો શિખરો જોઈને મુગ્ધ પુરુષે આ પ્રમાણે વિચાર્યું : 'શું દરેક શિખરો ઉપર નદીઓ રહેલી છે!' ॥ ૭૫ ॥

गुहागृहशयानानां खगसारङ्गचक्षुषाम् ।
रात्रौ जागरयन्तीव स्तनितैः स्तनयित्नवः ॥ ७६ ॥

यत्र पुण्डरीकपर्वते स्तनयित्नवो वारिवाहाः स्तनितैर्निजगर्जारवैः। 'अब्दस्य तु। स्तनितं गर्जितं गर्जिः स्वनितं रसितानि च॥' इति हैम्याम्। मेघगर्जाभिधानानि कृत्वा। उत्प्रेक्ष्यते—गुहाः शत्रुंजयकंदरा एव गृहा रमणीयत्वान्मणीगणसोद्योतत्वाद्बाल-प्रभुत्वान्तेषु शयनानां बहुदेवगृहगमनसंजातपरिश्रान्तिवशात्सुखसुप्तानां खगसारङ्गचक्षुषां विद्याधरहरिणीनयनानां खे नभसि गच्छन्तीति खगाः सुरास्तेषामपि मृगेक्षणानाम्। देवीनामित्यर्थः। रात्रौ श्रेणीं जागरयन्तीव पुनर्देववन्दनपूजनार्थं प्रबोधयन्तीव॥

શ્લોકાર્થ

ત્રણે જગતની નગરીઓના વૈભવને જીતનારા પાદલિપ્તપુરના વૈભવથી પરાભવ પામેલી સ્વર્ગપુરી અમરાવતી, જગતના સ્રષ્ટા, બ્રહ્મા પાસે પાદલિપ્તપુરીની તુલના પ્રાપ્ત કરવા માટે જાણે સ્વયં આવીને શત્રુંજયની ઉપાસના કરતી ન હોય ! ॥ ૪ ॥

सुरादिपरिवारिता किममरावती स्वर्गतः
क्षितौ किमुपजग्मुषी विमलशैलयात्राकृते ।
द्विजिह्वनिचिताश्रयं किमु विहाय गेहं बले-
स्तागतिमिह श्रिया स्फुरति पादलिप्तं पुरम् ॥ ५ ॥

इह शत्रुंजयशैलतलहट्टिकायां पादलिप्तं पादलीताणाभिधानं पुरं श्रिया शोभया लक्ष्म्या वा स्फुरति दीप्यते । अन्मेक्ष्यते—विमलशैलस्य पुण्डरीकाद्रेर्यात्राकृते स्पर्शन-देवदर्शनपूजनार्थं स्वर्गतो देवलोकात्क्षितौ पृथिव्यामर्थाद्विमलाचलसंनिधौ सम्यक्प्रकारेण महर्ध्या उपजग्मुषी समागता किममरावती इन्द्रनगरीव । किंभूता । सुरा देवाः । आदि-शब्दाद्देव्यः इन्द्राण्यः मन्दिराणि कोट्टयाप्यः वनानि सरांसि पुरीपरिकरादि सर्वमपि संगृह्यते । सुरादिभिः परिवारः संजातोऽस्या इति परिवारिता परिच्छदकलिता । उताथ वा इह गिरेरुपान्ते आगतं संप्राप्तं बलेर्गमिव नागलोक इव । किं कृत्वा । द्विजिह्वैः भुजंगमैः पिशुनैर्वा निचितं व्याप्तमाश्रयं स्वस्थानं विहाय त्यक्त्वा । यदुक्तम्—'शृङ्गिणं दशभिर्हस्तैः शतहस्तेयं त्यजेत् । गजं हस्तसहस्रेण देशत्यागेन दुर्जनम् ॥' इति ॥

શ્લોકાર્થ

શત્રુંજયપર્વતની તલાટીમાં પાલીતાણા નામનું નગર શોભે છે; તે જાણે વિમલગિરીની યાત્રા કરવા માટે સ્વર્ગમાંથી પૃથ્વી ઉપર આવેલી દેવનગરી અમરાવતી ન હોય ! અથવા દ્વિજીહ્વ (નાગ) વડે વ્યાપ્ત પોતાનું આશ્રયસ્થાન ત્યજીને પાતાળ નગરીએ શત્રુંજયની તલાટીમાં વાસ કર્યો ન હોય ! (કહ્યું છે કે : શિંગડાવાળાં પશુઓથી દશ હાથ, હાથીથી હજાર હાથ દૂર રહેવું અને દ્વિજીહ્વ (દુર્જન) થી બચવા દેશનો ત્યાગ કરવો. ॥ ૫ ॥

भवाहितभिदोदयत्परमसातमाशंसतां
पुरी निजनिवासिनाममुमतां समूहानसौ ।
महोदयमहापुरं विमलशैलमूलाध्वन
निर्नीपुरमुना किमु स्थितवती समेत्यान्तिके ॥ ६ ॥

असौ पादलिप्ताभिधाना नगरी अन्तिके शत्रुंजयाद्रिसमीपे समेत्यागत्य स्थितवती उवास स्थितिं कृतवती । उत्प्रेक्ष्यते—निजनिवासिनां स्वस्यां नितरां सातेन वसनशीलानाम् । 'निजनिषेविनाम्' इति पाठे तु निजमात्मानं नितरामतिशयेन सेवन्ते इत्येवंशीलानामसुमतां प्राणिनां समूहान् गणान् अमुना प्रत्यक्षलक्ष्येण विमलशैलरूपो यो मूलः अध्वरोऽध्वा मार्गस्तेन कृत्यः महोदयो मोक्षः अथ वा महानतिशायी उदयः मानससमीहितं सर्वसंपत्प्राप्तियंसत्र तादृशं महापुरमनन्तसुखविधायकत्वात्सर्वनगराभ्यधिकपत्तनं किमु निनीषुर्नेतुमिच्छेरिव । असुमतां किं कुर्वताम् । भवः संसारः स एवाहितः शत्रुर्न विद्यते हितं शुभोदर्को यस्मात्सोऽहितः केवलानिष्टतरायतिफलप्रदस्तस्य भिदा व्यापादनं तथा कृत्वा उदयप्रकटीभवत्परममुत्कृष्टं सातं शर्म आशंसतां काङ्क्षताम् ॥

श्लोकार्थ

शत्रुंजयनी पासे रहेली पादलिप्तपुरी, जाणे संसाररूपी शत्रुनो नाश करवाथी प्राप्त थतां परमसुखनी इच्छावाळा स्वनगरनिवासी जीवोना समूहने विमलगिरीरूप श्रेष्ठमार्ग द्वारा मोक्षपुरी तरफ लई जवा इच्छती न होय! तेवी शोभे छे. ॥ ६ ॥

विजत्य निजवैभवैः सुरनरोरगस्वामिनां
स्फुरत्पुरपरम्परा जगति पादलिप्तं वर
परश्शतजिनेश्वराश्रयशिखाङ्गणालिङ्गिनी-
द्विपद्विजयोधिकां व्यधृत वैजयन्तीरिव ॥ ७ ॥

पादलिप्तं पुरं नाम नगरं द्विपतां श्रिया कृत्वा स्वप्रतिमल्लानां विजयस्य पराभवस्य योधिकां कथयित्रीम् । 'निजजिनेशावतरत्ययोधिकाम्' इति नैषधे । उत्प्रेक्ष्यते—वैजयन्तीर्महापताका व्यधृत धारयति स्मेव । किंभूता वैजयन्तीः । परश्शताः शतसहस्रसंख्याकाः ये जिनेश्वराणां तीर्थकराणामाश्रया गेहाः । प्रासादा इत्यर्थः । तेषां शिखाङ्गणानि शृङ्गाजिराणि आलिङ्गन्त्याश्लिष्यन्तीत्येवंशीलाः । किं कृत्वा व्यधृत । जगति त्रैलोक्येऽपि सुरा देवाः नरा मानवा उरगा असुरनागास्तेषां स्वामिनां नायकानां सुरेन्द्रनरेन्द्रनागेन्द्राणां स्फुरतां लक्ष्म्या दीप्यमानानां पुराणां नगराणां परम्पराः श्रेणीर्निजवैभवैः स्वकीयसमृद्धिशोभातिशयैर्विजित्य परिभूय ॥

श्लोकार्थ

जगतमां श्रेष्ठ एवी पादलिप्तपुरीना हजारो जिनप्रसादोनां शिखरो उपर रहेली ध्वजाओ जाणे सुर असुर अने मानवोना स्वामीओनी अनेक नगरीओ जीतीने शत्रुओ पर विजय मेळव्यानो संदेश आपनारी वैजयन्ती न होय? तेवी ध्वजाओ शोभे छे. ॥ ७ ॥

स कोऽपि तत्तदुत्तमजातिजनितः कश्चिदनिर्दिष्टनामा जनो लोको नाजनि नो सञ्जातः । स कः । येन जनेन यात्राकृते शत्रुंजययात्रार्थं नागमि नागतम् । किंवत् । विमलभूभृता शत्रुंजयशैलेनाहूतवदाकारितेनेव । 'निहोत्रो' इति लोकप्रसिद्धया । यथा कश्चित्संमानपूर्वकमाकारित आगच्छति । किंभूतेन विमलाद्रिणा । महोदयो मोक्षः महान् त्रिभुवनजनतानिषेव्यलक्षणोऽभ्युदयस्तं विदधाति करोतीत्येवंशीलेन च पुनः सा काचिदचला पृथिवी नाभवन्न बभूव । याचला पथि मार्गे तथाविधैः शत्रुंजययात्राकारकैः पवित्रतां पावनीभावं नानीयत न प्रापिता । कैरिव । त्रिपथगाप्रवाहैरिव । यथा गङ्गाया ओघैः सहस्रसंख्याभिर्वेणिभिः पयःपूरैः पवित्रतां नीयते प्राप्यते ॥

श्लोकार्थ

મોક્ષને પ્રાપ્ત કરી આપનાર એવા વિમલાચલ વડે જાણે બોલાવાયેલો ન હોય તેવો કોઈ પણ માણુસ નહીં હોય કે જે વિમલાચલની યાત્રાર્થે આવ્યો ન હોય! એવી કોઈ પૃથ્વી નહીં હોય કે જે ગંગાના પ્રવાહની જેમ યાત્રિકો વડે પવિત્ર કરાઈ ન હોય! ॥ ૧૧ ॥

शिवश्रिय इवावनीवलयशालिलीलाचलं
जनैः प्रचलितैः समं परिजनेन शत्रुंजयम् ।
स्ववर्तिविविधासुमत्प्रकरकीलनाविभ्रमा-
दधुः सुखमिहाखिला अपि दिशां प्रदेशास्तदा ॥ १२ ॥

तदा तस्मिन् संघप्रस्थानावसरे इह जगति अखिलाः समस्ता अपि दिशां हरितां प्रदेशाः भूमिभागाः सुखं शर्मातिशयं दधुर्धृतवन्तः । कुतः । स्वस्मिन्नात्मनि विषये वर्तन्ते तिष्ठन्तीत्येवंशीलास्तथाविधा अनेकजातीया ये असुमन्तः । प्राणिनः जनाः सत्यजनगजवाजिकरभमहिषवृषभप्रमुखास्तेषां प्रकराः समुदायास्तैः कृत्वा कीलनास्ताडनाः पीडाः ताभ्यो विभ्रमः क्षणमात्रं स्वस्थीभवनं ताडनाद्विरमणं तस्मात्सकाशात्कैर्विभ्रमः शत्रुंजयाचलं प्रति परिजनेन स्वस्वसमस्तपरिवारेण समं प्रचलितैः प्रस्थितैर्जनैः धार्मिकलोकैः । उत्प्रेक्षते—शत्रुंजयम् । शिवश्रियो मोक्षलक्ष्म्या अवनीवलये भूमीमण्डले शालते शोभते इत्येवंशीलं लीलाचलं क्रीडाकरणार्थं पर्वतमिव ॥

श्लोकार्थ

પોતાના પ્રદેશમાં રહેલા અનેક જાતનાં પ્રાણીઓના સમૂહથી ક્ષણમાત્ર જ વિશ્રામ પામતા એવા સર્વે દિશાઓના પ્રદેશો, શત્રુંજય તરફ પ્રયાણ કરી રહેલા માનવો વડે સંતોષ અનુભવતા હતા. ખરેખર શત્રુંજય પર્વત મોક્ષરૂપી લક્ષ્મીને ક્રીડા કરવા માટેનો આ ક્રીડાપર્વત ન હોય! તેવો શોભે છે. ॥ ૧૨ ॥

महेन्द्रमिहिराङ्गजाम्बुनिधिधामपौलस्त्यदि-
　　क्पथेषु पृथु पप्रथे प्रथितजन्तुसार्थैस्तथा ।
तिलैर्न जगतीतलं क्वचिदलम्भि कीर्णैर्यथा-
　　वसानमिव मानसैर्जनमनोरथस्फूर्जितैः ॥ १३ ॥

प्रथितैः सकर्तव्यैः सद्गुणैर्वा जगति विख्यातिमद्भिर्जन्तूनां भविकप्राणिनां सार्थैः। संघसार्थौ तु देहिनाम्' इति हैम्याम् । वृन्दैः 'पान्थसार्थैः' इति पाठे तु पान्थाः विमलगिरिमार्गं प्रति स्थायुकास्तेषां प्रकरैरिति । महेन्द्रः शक्रः मिहिरः सूर्यः तस्याङ्गजो नन्दनो यमस्तथाम्बुनिधिधामा वरुणस्तथा पौलस्त्यो धनदस्तेषां दिशो हरितः पूर्वा, पश्चिमा, दक्षिणा, उत्तरा, तासां पथेषु मार्गेषु पृथु विस्तीर्णं विपुलं यथा स्यात्तथा तेन प्रकारेणातिबाहुल्येन पप्रथे विस्तृतम् । यथा येन प्रकारेण विकीर्णैर्विक्षिप्तस्तिलैः स्नेहधारिधान्यविशेषैः क्वचित्कुत्रापि स्थाने जगतीतलं भूमण्डलं नालम्भि न प्राप्तम् भूमेस्तत्सङ्गो न लेभे जनमस्तकेष्वेवातिष्ठन् । विक्षिप्तास्तिलाः क्षितौ नापतन्नित्यर्थः । किमिव । अवसानमिव । यथा मानसैर्मनःसंबन्धिभिर्जनानां मनोरथानामभिलाषाणां स्फूर्जितैर्विलसितैरवसानं प्रान्तो न प्राप्यते संसारिणां प्राणिनामवमानमेव नास्ति । 'इच्छा हु आगाससमा अनन्तया' इत्युत्तराध्ययनोक्तेः ॥

श्लोकार्थ

ઇન્દ્રની દિશા પૂર્વ, પશ્ચિમ, યમની દક્ષિણ અને કુબેરની ઉત્તર એમ ચારે દિશાઓના માર્ગો શત્રુંજયના યાત્રિકોથી વ્યાપ્ત બની ગયા. જેમ અદ્ધરથી નાખેલા તલ અદ્ધર ને અદ્ધર રહે પરંતુ પૃથ્વી પર દેખાતા નથી તેમ અસંખ્ય યાત્રિકોથી દિગ્માર્ગ દેખાતા ન હતા. અર્થાત્ જેમ મનુષ્યોની ઇચ્છાનો અંત નથી તેમ યાત્રિકોની સંખ્યાનો અંત ન હતો. ॥ ૧૩ ॥

चलत्सु विमलाचलं निखिलयात्रिकेष्वोजसा
　　पुरस्त्वरितमैयरुः क्वचन केचिदुत्कण्ठिताः ।
गृहीतुमनसः शिवश्रियमिवागमेनाग्रतः
　　स्वयं प्रथमतः परेष्विव धनार्थिनोऽर्थप्रथाम् ॥ १४ ॥

क्वचन कुत्रचित्स्थाने उत्कण्ठिताः श्रीशत्रुंजययात्राजिनदर्शनोत्सुकितचेतसः केचन पुरुषा ओजसा बलेन कृत्वा त्वरितं शीघ्रं पुरः संघजनाग्रे केषांचिज्जनानामपेक्षया वा यरुः आगताः । केषु सत्सु । क्रमादनुक्रमेण श्रेण्यादिपरिपाट्या निखिलेषु सर्वेषु या-

त्रिकेषु जनेषु विमलाचलं शत्रुंजयशैलं प्रति चलत्सु प्रतिष्ठमानेषु सत्सु । उत्प्रेक्ष्यते— अग्रतः पुरस्तादागमेन आगमने कृत्वा प्रथमतः पूर्वमेव स्वयमात्मना शिवश्रियं मुक्तिलक्ष्मी गृहीतुमनसः आदातुकामा इव । के इव । धनार्थिन इव । परेषु अन्येषु द्रव्याभिलाषिषु विगतो मलः किट्टो रत्नोत्पत्त्या यस्मात्तादृशमचलम् । रोहणाद्रिमित्यर्थः । परदेशं वा प्रति व्रजत्सु अत्यौत्सुक्यादतिशायितृष्णाभाजो धनार्थिनः बहुलाभाभिलाषिणः अतिधनलुब्धाः निःप्रत्यूहमाजन्मसुखकारकत्वेन शिवश्रियं कल्याणकृद्रत्नादिसंपदं गृहीतुकामा अग्रे गच्छन्ति ॥

श्लोकार्थ

યાત્રા કરવા માટે ઉત્સુક બનેલા યાત્રિકો બીજા બધા યાત્રિકોથી જલ્દી જલ્દી ચાલતા આગળ ને આગળ જતા હતા. જેમ ધનલોલુપ્ત પુરુષો ધનપ્રાપ્તિ માટે પરદેશ જતા ધનાર્થી સાથે ને સાથે આગળ જાય તેમ મોક્ષરૂપી લક્ષ્મી ગ્રહણ કરવાની ઈચ્છાથી બધે યાત્રિકો આગળ ચાલતા હતા. ॥ ૧૪ ॥

पुरःप्रचलितैर्जनैर्घननिरुद्धवर्त्मान्तरः
पुनः प्रणुदितस्तमां द्रुतमुपेत्य पश्चात्तनैः ।
अमन्यत तदा हृदा कचन यात्रिकैः स्वं भ्रम-
द्धरट्टघटितं क्षणं कणमिवातिसंघट्टितः ॥ १५ ॥

तदा संघप्रस्थानसमये क्वचन कुत्रचित्स्थानके कश्चिद्यात्रिकजनो भ्रमति भ्रमणीं कुर्वति घरट्टके कणचूर्णीकरणोपयुक्तपाषाणयुगलरूपे घटितं योजित तदन्तर्निक्षिप्तं कणं धान्यमिव क्षणं निमेषमात्रं हृदा स्वमनसा स्वमात्मानममन्यत जानाति स्म । किंभूतो यात्रिकः । अत्यधिकं संघट्टितः बहुजनसंमर्देन पश्चादागच्छद्भिः पुरश्चलद्भिश्च जनैरतिसंकीर्णतया निष्पीडितः । अत एव पुनः किंभूतः । पुरोऽग्रे प्रचलितैः क्रमाक्रमाभ्यां प्रस्थितैर्जनैर्लोकैर्घनं बहु निबिडं वा नीरन्ध्रमन्तरालरहितं वा निरुद्धमतिसंकीर्णतया कथमप्यग्रे गन्तुमशक्तीकृतं पुरस्तात्प्रचलल्लोकमध्ये प्रवेष्टुमशक्यं कृतं वर्त्मनो मार्गस्य अन्तरं मध्यं यस्य वर्त्मान्तरः अपरमार्गो वा यस्य सः । पुनः किंभूतैः । पश्चात्तनैः पृष्ठे समागतैर्जनैर्द्रुतं शीघ्रमुपेत्यागत्य तमामतिशयेन प्रणुदितः अग्रे गमनाय प्रेरितः वाक्शरीरादिभिस्त्वरितीकृतः ॥

श्लोकार्थ

આગળ ચાલતા ઘણા યાત્રિકો વડે માર્ગ રોકાઈ જવાથી અને પાછળ ચાલતા યાત્રિકો દ્વારા આગળ ચાલવા માટે વારંવાર પ્રેરણા કરાતી હોવાથી વચ્ચે રહેલા યાત્રિકો પોતાની જાતને ઘંટીમાં રહેલા ધાન્યના કણની જેમ પીસાતી માનતા હતા. ॥ ૧૫ ॥

चतुर्जलधिमेखलावनिनिकेतलोकैस्ततः
　समीपमवनीभृतः सममलम्भि शोभां पराम् ।
पुरंदरगिरेरिवाखिलचतुर्निकायामरै-
　र्जिनेन्द्रजननाभिषिञ्चनमहोत्सवप्रक्रमे ॥ १६ ॥

ततः स्वस्वदिग्भ्यः प्रस्थितेरनन्तरं चत्वारः पूर्वापरदक्षिणोत्तरलक्षणाश्चतुःसंख्याका जलधयः समुद्रा एव मेखला काञ्ची यस्यास्तादृश्यामवनौ निकेतं गृहं येषां तादृशैर्लोकैर्यात्रिकजनैः सममेककालमवनीभृतः अर्थादिधिकारायाताससमत्वाच्च श्रीशत्रुंजयगिरेः समीपं तलहट्टिकारूपपार्श्वं परां प्रकृष्टां शोभामलम्भि प्रापितम् । कैरिव । अखिलचतुर्निकायामरैरिव । यथा जिनेन्द्रस्य तीर्थंकरस्य जननस्य जन्मनोऽभिषिञ्चनस्याभिषेकस्य । जन्माभिषेकस्येत्यर्थः । प्रक्रमे प्रस्तावे । 'वेलावारावसरः प्रस्तावः प्रक्रमोऽन्तरम्' इति हैम्याम् । अखिलैः समस्तैश्चत्वारो निकाया उत्पत्तिगतिसाधर्म्येण सादृश्यं येषां ते । 'निकायस्तु सधर्मिणाम्' इति हैम्याम् । भवनपतिव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकलक्षणाश्चतुर्निकायास्तादृशा अमरा देवास्तैः पुरंदरगिरेर्मेरोः समीपं शोभा लभ्यते । यथा सुरगिरिः तथा सुरेन्द्रगिरिरपि । यथा सुराचार्यस्तद्वत्पुरंदरगुरुरपि । यथा नैषधे—'दैवतपावधि गुरुर्गुरुरस्य' । अस्य शक्रस्य । तथा श्रीपालचरित्रे—'सक्कगुरुव्व पसक्के इ' इति । तथा नैषधे—'जाम्बूनदार्थी धरसार्वभौमः' । यथा शक्रनामेदं तथा शक्रस्यायमपि शैल इति ॥

શ્લોકાર્થ

જિનેશ્વર ભગવંતના જન્માભિષેકના મહોત્સવ પ્રસંગે ચાર નિકાયના દેવો જેમ મેરૂપર્વતની ભૂમિને શોભાવે તેમ ચાર સમુદ્રપર્યંતની પૃથ્વી ઉપર રહેલા અર્થાત્ ચારે દિશામાંથી આવેલા મનુષ્યોએ શત્રુંજય પર્વતની તળેટીને શોભાવી. ॥ ૧૬ ॥

धराधिपतिवृन्दैरिता किमु सदैव संकेतभा-
　किमत्र सुकृतैरुत प्रतिपतेरिवाकर्षिता ।
शताङ्गमुखवाहनानुगतयौवतश्राजिना
　यदेकसमये ततिस्तनुमतामुपेता गिरौ ॥ १७ ॥

गुरौ शत्रुंजयाचले तनुमतां प्राणिनां यात्रिकजनानां ततिः श्रेणी यद्यस्मात्कारणात् एकसमये एकस्मिन्नेव प्रस्तावे उपेता समकालं समागता । किंभूता । शताङ्गाः स्यन्दना रथा मुखे आदौ येषां तादृशानि वाहनानि यानानि तैरनुगतानां युक्तानां यौवतैर्युवती-

समूहैर्भ्राजन्ते शोभन्ते इत्येवंशीलास्तेषां द्वयोरपि कर्मधारयः। तत्रोत्प्रेक्ष्यते—धरस्य विमलाद्रेरधिवियुधैरधिष्ठायकसुरैः ईरिताः प्रणुन्नाः किमु। अथ या सहैव एककालमेवैतदारैणैव संकेतं परस्परसंगमस्थानं भजतीति तादृशी किमु। उताथ या व्रतिपतेर्हीरविजयसूरेः सुकृतैः पुण्यैराकर्षिता अत्र शत्रुंजये आकृष्यानीतेव या कश्चिदाकर्षयति। स्वार्थे ञिप्रत्ययः। आकर्ष्यते स्मेत्याकर्षिता॥

श्लोकार्थ

રથ આદિ વાહનો વડે અનુસરાતી અને સ્ત્રીપુરુષોનાં યુગલો વડે શોભતી યાત્રિકોની શ્રેણી એકી સાથે શત્રુંજય પર્વતની પાસે આવી પહોંચી. જાણે તેઓ વિમલાચલના અધિષ્ઠાયક દેવો વડે પ્રેરિત થઈ ન હોય! અથવા કોઈ સંકેત પામીને આવી ન હોય! અથવા તો શ્રીહીરવિજયસૂરિજીના પુણ્ય વડે આકર્ષાઈને આવી ન હોય ॥ ૧૭॥

तुरङ्गमतङ्गजाग्रिमशताङ्गरङ्गन्मरु-
प्रियोक्षतरवेसरोत्करपुरःसराञ्चिता।
पुरीपरिसरावनी समजनिष्ट संघागमे
तदा विजयिमेदिनीरमणराजधानीव सा॥ १८॥

तदा तस्मिन् यात्रिकजनव्रजागमनसमये पुर्याः पादलिप्तनगर्याः परिसरस्य समीपप्रदेशस्य अवनी भूमी कर्त्री विजयिनो विजयकरणशीलस्य मेदिनीरमणस्य राज्ञो राजधानी स्कन्धावतार इव समजनिष्ट संजाता। किंभूता। तुरङ्गमा अश्वा मतङ्गजा हस्तिनः तथा अग्रिमाः प्रकृष्टाः शताङ्गाः रथास्तथा रङ्गन्तो मरुप्रियाः करभाः तथा उक्षतरा महोक्षाः पुष्टबलीवर्दास्तथा वेसरा अश्वतराः लोके 'खचर' इति प्रसिद्धास्तेषामुत्कराः समूहास्तथा पुरःसराः पादचारिणः तैः प्राञ्चिताः परिपूर्णा निभृतं भृताः॥ इति संघागमनम्॥

श्लोकार्थ

દેશદેશના સંઘના આગમનથી પાદલિપ્તપુરીની ભૂમિ અશ્વ, હસ્તિ, રથ, ઊંટ, વૃષભ, ખચ્ચર, ગાડાં અને મનુષ્યોના સમૂહથી જાણે વિજયી રાજાની છાવણી જેવી શોભતી હતી. ॥ ૧૮॥

जडीकरणभीतितो हिमगिरेः प्रणश्यागतं
सरः किमिह मानसं सकलराजहंसाकुलम्।
समग्रसुखसंपदभ्युदयसिद्धगोत्रान्तिके
व्यभूपि ललिताभिधं सर उपेत्य संघैः समम्॥ १९॥

संघेनाभिवन्दनार्थं [illegible] समीपे आगत्य ललित इत्यभिधा नाम यस्य तादृशं सरः । ललितसरोवरमित्यर्थः । तथैव [illegible] प्रभृति अनेकम् । [illegible]—ललितसर: [illegible] । 'ललितो ... हिमाचले ...' इत्यमरः । [illegible] हिमाचलः ॥' इति । तत्र आगमनं पुनरेव ॥

भावार्थ

સમસ્ત ગુણસંપત્તિનો અભ્યુદય સિદ્ધ કરી આપનાર શત્રુંજય પર્વતની પાસે રહેલું 'લલિત' સરોવર સંઘસહિત અનોખી શોભા ધારણ કરતું હતું. તે સરોવર પોતાને [illegible] બનાવવાના બહાને હિમાલય ઉપરથી નાસીને આવેલું રાજહંસના કુલસહિત એવું જાણે માનસરોવર ન હોય! એવું શોભતું હતું. ॥ ૧૯ ॥

गजा इव जनास्ततः सलिलकेलिमातन्वते
पिबन्ति च पिपासिताः सलिलमत्र पान्था इव ।
विजृम्भितनवाम्बुजे कुसुमवासिते मांसिका
इवारविन्दं पुनः [illegible] केलिदुग्धिन्वते ॥ २० ॥

तरन्ति च [illegible] इव परे मृगाक्षीगणा
विशन्ति [illegible] पुनस्तिमिगणा इवान्तर्जलम् ।
तपर्तुरवितापिता इव मुदा [illegible] परे
चिरेण [illegible] तस्य पार्श्वं पुनः ॥ २१ ॥

ततः ललितसरःसमीपागमनानन्तरम् अत्र ललितसरोवरे केचित्केऽपि जना गजा हस्तिन इव सलिलकेलिं जलक्रीडादिकां क्रीडामातन्वते कुर्वते । च पुनरत्र तरन्ति

पान्थास्तपागमतीव्रतपनतापमंशुष्यद्गलतालुरसनोष्ठपुटमं कण्ठविधुराः पथिका इव पिपासिता स्तृषातरलिताः सन्तः केचिज्जनाः सलिलं पानीयं पिबन्ति । पुनः क्वचन कुत्रापि सरःप्रदेशे केचन जनाः विजृम्भिणीं विकसनशीलां जलजानां पद्मानामावलीं मालिकामुच्चिन्वते उच्चित्य गृह्णन्ति । के इव । मालिका इव । यथा मालाकारिका अवनिरुहे वृक्षे कुसुममालिकां पुष्पपरंपरामुच्चिन्वन्ति च । 'माल्तीषु कुसुमश्रद्धालयो मालिकाः' इति चम्पूकथायाम् । पुनः परे अन्ये जनाः सितच्छदा राजहंसा इव तरन्ति । किंभूताः । मृगाक्ष्यो निजनिजयुवत्यः सखायो येषाम् । पुनः रसिका विविधजलकेलिकरणरसभाजो जनास्तिमिगणा मत्स्यव्रजाः इवान्तर्जलं पानीयमध्ये विशन्ति । 'डबकि' इति लोकप्रसिद्धा । परे जनास्तपर्तोर्ग्रीष्मकालस्य रविणा सूर्येण तापितास्तीव्रतापेन क्लेशिताः संतापिता इव मुदा हर्षेण प्लवन्ते स्नान्ति स्नानं कुर्वते । पुनः केचिदन्ये जनाश्चिरेण बहुकालेन मिलितः संगतो य इष्टः स्वमनसोऽतिवल्लभस्तद्वत्तस्यैवास्य ललितसरोवरस्य पार्श्वं न जहति नो त्यजन्ति ॥ युग्मम् ॥ इति ललितासरोवरे यात्रिकजनविविधक्रीडा ॥

श्लोकार्थ

એ લલિત સરોવરમાં કેટલાક માણસો હાથીઓની જેમ જલક્રીડા કરે છે, કેટલાક પથિકોની જેમ તૃષાતુર બનેલા જલપાન કરે છે, કેટલાક માળીઓની જેમ કમલ-પુષ્પોનો સમૂહ એકઠો કરે છે, કેટલાક માણસો સ્ત્રીઓ સહિત રાજહંસની જેમ તરવાની ક્રીડા કરે છે, કેટલાક રસિકો મત્સ્યોની જેમ જલમાં પ્રવેશ કરે છે, કેટલાક સૂર્યના તાપથી સંતપ્ત બનેલા હર્ષપૂર્વક સ્નાન કરે છે, તેમજ કેટલાક માણસો લાંબા કાળે મળેલાં પ્રિયજનની જેમ સરોવરનાં પડખાંને પણ છોડતા નથી ! ॥ ૨૦ ॥ ૨૧ ॥

प्रमोदभरमेदुरः प्रथममेव संघस्तदा
स हीरविजयव्रतिक्षितिपतेः पदाम्भोरुहम् ।
अचुम्बदलिवन्महोदयमरन्दपानाभिको
गुरुक्रमविलङ्घनं यदुदयेत न श्रेयसे ॥२२॥

तदा तस्मिन् पादलिप्तपुरे समागमनावसरे प्रमोदानां स्थावरजङ्गमतीर्थानमस्क्रियोद्भवहर्षाणां भरेणातिशयेन मेदुरः पुष्टः स तत्तद्देशागतः संघो यात्रिकलोकप्रकरः प्रथमं पूर्वं शत्रुंजययात्रायाः प्रागेव हीरविजयनाम्नो व्रतिनां साधूनां मध्ये क्षितिपतेः राज्ञः पदाम्भोरुहं चरणारविन्दमचुम्बच्चुम्बति स्म । ववन्दे इत्यर्थः । किंवत् । अलिवत् । यथा भ्रमरः कमलं चुम्बति । किंभूतः संघः । महोदयो महानतिशायी उदयो जगदैश्वर्यलक्षणो मोक्षश्च स एव मरन्दो मधु तस्य पाने अभिकः अभिलाषुकः । प्रथमवन्दने हेतुमाह—

શ્લોકાર્થ

સ્ત્રીઓ રસિક ગીતો ગાતી હતી, વિવિધ પ્રકારનાં વાજિંત્રો વાગતાં હતાં, અખંડ નાટકો થતાં હતાં, ચતુર મંગલપાઠકો સ્તુતિપાઠ કરતા હતા, સંઘસેવકો હર્ષિત બનેલા હતા, આ રીતે જેમ સુર અસુર અને માનવોના સમૂહ સાથે તીર્થંકર ભગવંત સમવસરે તેમ હીરવિજયસૂરિ મહારાજે વિમલગિરિ તરફ પ્રયાણ કર્યું. ॥ ૨૩ ॥

तदा मुदितमानसा निखिलयात्रिकाणां गणा
उपेत्य तलहट्टिकां शिवपुरस्य सीमामिव ।
प्रसूनमणिमौक्तिकैर्धरमवर्धयन्विन्दुभि-
स्तटावनिधरं पयोनिधिविवृद्धवेला इव ॥ २४ ॥

तदा हीरसूरेर्याशाकृते श्रीशत्रुंजयशैलं प्रति प्रस्थानसमये निखिलाः समस्ता यात्रिकाणां विमलाचलरोहणार्थमागतानां भविकानां गणाः समूहा धरमर्थात्पुण्डरीकपर्वतं प्रसूनानि पुष्पाणि स्वर्णरूप्यमयानि स्थलजलजातानि कुसुमानि, मणयो रत्नानि, मौक्तिकानि मुक्ताफलानि, तैः कृत्वा सममेककालं सर्वेऽप्यवर्धयन् वर्धापयन्ति स्म । किं कृत्वा । तलहट्टिकामर्थाद्विमलाचलोपान्तपृथिवीमुपत्यकामधोभागे उपेत्यागत्य । उत्प्रेक्ष्यते—शिवपुरस्य मुक्तिनगरस्य सीमामुपशल्यमिव परिसरभूमीमिव । किंभूता गणाः । मुदितं यात्राचिकीर्षया शत्रुंजयाभ्यर्णागमनेन हृष्टं मानसं मनो येषां ते । अवर्धयन्कथम् । सममेकस्मिन्नेव समये यात्रिका धरं विमलाद्रिमवर्धयन । का इव । वेला इव । यथा पयोनिधेः समुद्रस्य विवृद्धा चन्द्रोदयदर्शनाद्वीष्मर्तुप्रादुर्भावाद्वा वृद्धिं प्राप्ता वेलास्तटावनीधरं वेलातीरगिरिं बिन्दुभिर्जलकणैरवकिरन्ति ॥

શ્લોકાર્થ

તે અવસરે જેમ સમુદ્રની ભરતીનાં જલબિંદુઓ સમુદ્રકિનારે રહેલા પર્વતને વધાવે તેમ ખૂબ આનંદને ધારણ કરતા સર્વે યાત્રિકોએ મોક્ષપુરીની સીમા સમાન એવી તલાટીની પાસે આવીને મોતી, મણિ અને સોનાચાંદીનાં પુષ્પો વડે વિમલગિરિ વધાવ્યો. ॥ ૨૪ ॥

निपीय नगपुंगवं विकचनेत्रपत्रैर्भव-
स्थितैर्भविकजुञ्जरैरपि तनूल्लतालम्बिभिः ।
व्यपेतभवविग्रहैरिव समग्रलोकाग्रगै-
रवाप्यत भुवि निर्वृतिर्यदिह तत्र चित्रं महत् ॥ २५ ॥

इह तत्सदद्रिकायामुपत्यकायां वा विकचैर्गिरिनिरीक्षणोत्कुल्लितहर्षप्रकर्षाद्विस्मेरैर्नेत्रपत्रैर्लोचनदलैर्नगपुंगवं समग्रगिरिशिरोमणिं शत्रुंजयं निपीय सादरमवलोक्य भविकजुञ्जरैः प्रधानभव्यजनैः भुवि पृथिव्यां यन्निर्वृतिरवाप्यत संप्राप्ता । किंभूतैः । भवे संसारे स्थितैर्वसद्भिरपि । संसारस्थैर्हि कदापि निर्वृतिर्न प्राप्यते । पुनः किंभूतैः । तनूलतां शरीरयष्टिमालम्बन्ते श्रयन्ते इत्येवंशीलैरपि । शरीरं बिभ्रद्भिरपि मुक्तिर्नो लभ्यते । कैरिव । व्यपेतभवविग्रहैरिव । यथा व्यपेतो निष्ठितो भवः संसारः गतोभवः शिवो वा तथा विग्रहः शरीरं संग्रामो वा येभ्यस्तादृशैर्मिथ्यादृशां सिद्धैरभावः तथा समग्राणां समस्तानां लोकानां त्रयाणां सप्तानां चतुर्दशानां वा भुवनानामग्रे उपरितनभागे गच्छन्ति तिष्ठन्तीति कृत्वा तादृशैः । 'लोअग्गमुवगयाणम्' इति वचनात्सिद्धैरिव निर्वृतिर्लब्धा । 'निर्वृतिः शिवशर्मणोः' इत्यनेकार्थः । इति जगति तत्र निर्वृतिप्राप्तिप्रकारे महद्गुरु चित्रमाश्चर्यं वर्तते ॥

श्लोकार्थ

જ્યારે સિદ્ધભગવંતો સંસારનો ઉચ્છેદ કરીને લોકના અગ્રભાગ ઉપર રહેલી મુક્તિ-(નિવૃત્તિ)ને પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે આશ્ચર્યચકિત નેત્રો વડે તીર્થાધિરાજ શત્રુંજયને જોઇને સંસારી અને સશરીરી હોવા છતાં પણ ભવ્ય જીવોએ નિવૃત્તિ(શાંતિ)ને પ્રાપ્ત કરી । તે ખરેખર આશ્ચર્યકારક છે. ॥ ૨૫ ॥

ततः श्रमणशर्वरीपतिरुपत्यकायां गिरे-
र्गिरीशसदनान्तरे सह महेश्वरैर्भावुकैः ।
चरमभृतपत्तनं किमविदूरमायातपथो
निशि न्यवसदन्तराप्रमितसार्थसार्थेशवत् ॥ २६ ॥

ततस्तत्सदद्रिकागमनानन्तरं श्रमणशर्वरीपतिः साधुसुधांशुः सूरीन्द्रो गिरेः शत्रुंजयाद्रेरुपत्यकायामधोभूमिभागप्रदेशे अन्तरा पादलिप्तपुरशत्रुंजयाद्रिमार्गमध्ये यद्गिरीशस्य शंभोः सदनं गृहं शिवप्रासादस्तस्यान्तरं मध्यं तत्र निशि रात्रौ न्यवसन्निवासं कृतवान् वासकं वसति स्म । तिष्ठति स्मेत्यर्थः । कथम् । सह । कैः । महेश्वरैर्भावुकैर्महेभ्यैः

श्राद्धैः जिनश्रावकैः । अथ च शिवसदने महेश्वरजनैः कश्चिद्वसति । उत्प्रेक्ष्यते–अमृतपत्तनं मुक्तिनामपुटभेदनं प्रति चरन् गच्छन् पथो मार्गस्यातिशयेन दूरभावाद्दवीयस्तया किमन्तरा निवसति स्म । किंवत् । अप्रतिमसार्थसार्थेशवत् । यथा अप्रमितः प्रमाणरहितः सार्थः मनुष्यसंघो यस्य तादृशः सार्थपतिः किमपि नगरं गन्तुमिच्छन्मार्गस्यातिदूरत्वेन अन्तरा मार्गमध्ये एव निशायां निवसति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ અસંખ્ય મનુષ્યોની સાથે દેશાંતર પર્યટન કરતો સાર્થવાહ રાત્રિના સમયે કોઇપણ સ્થાને વિશ્રામ કરે તેમ તળેટીએ આવ્યા બાદ હીરવિજયસૂરિજીએ ભાવિક શ્રેષ્ઠીઓની સાથે પર્વતની નીચેના ભાગમાં આવેલા શિવમંદિરમાં વિશ્રામ કર્યો. ॥ ૨૬ ॥

हरेर्मृगदृशामिवोत्पलदृशां लसद्गीतिभिः
पुनर्मुदितनाट्यकृद्घटिततताण्डवाडम्बरैः ।
निनाय निखिलां निशां वशिशशी स धर्मक्रिया-
विनिर्मितिभिराश्रये रजनिजानिचूडामणेः ॥ २७ ॥

स वशिशशी हीरविजयसूरिचन्द्रः रजनी रात्री जाया पत्नी यस्य । 'जायाया निङ्' इति निप्रत्ययः । लोपो व्योर्वलि' इति यकारस्य लोपः । रजनिजानिरिति सिद्धम् । रजनिजानिश्चन्द्रः चूडामणिः शिरोरत्नं यस्य । एतावता ईश्वरस्तस्याश्रये वसतौ शंकरप्रासादे धर्मस्य स्वाचारलक्षणस्य क्रिया अनुष्ठानं सम्यक्तया प्रतिक्रमणादिकरणं तस्य विनिर्मितिभिर्विधानैः कृत्वा निखिलां समस्तां चतुर्यामवतीं निशां रात्रीं निनायातिचक्राम । यथा स्वधर्मानुष्ठानैस्तथा । पुनः काभिः । लसन्तीभिर्मनोहराभिर्गीतिभिर्गानैः । कासाम् । उत्पलदृशां कुवलयलोचनानां तरुणीनाम् । उत्प्रेक्ष्यते—हरेरिन्द्रस्य मृगदृशामिन्द्राणीनामिव । पुनः कैः । मुदितैर्यथेप्सितदानाधिगमादानन्दमेदुरैर्नाट्यकृद्भिर्नर्तकैर्घटितैर्निर्मितैस्ताण्डवानां नाटकानामाडम्बरैः ॥ इति शत्रुंजयान्तिकशिवप्रासादे वासकावस्थाम् ॥

શ્લોકાર્થ

ઇન્દ્રાણી સમાન મૃગનયના સ્ત્રીઓનાં ગવાતાં ગીતો વડે, હર્ષિત બનેલા નાટ્યકારો વડે કરાતાં નાટકો વડે અને ધર્માનુષ્ઠાન વડે આચાર્યદેવે સમસ્ત રાત્રિ ચન્દ્રમૌલિ એવા શંકરના મંદિરમાં (શિવમંદિરમાં) પસાર કરી. ॥ ૨૭ ॥

गते तमसि तद्गिरेरिव निरीक्षणात्तत्क्षणा-
त्खगैर्गुरुजयारवे किमु कृतेऽथ सांराविणे ।
समीयुषि खरत्विषि द्विषि निशां नभोमण्डले
विधित्सति सहामुना विमलशैलयात्रामिव ॥ २८ ॥
सुधाशनपथातिथिं शिवनिकेतनिःश्रेणिका-
मिव व्रतिशतक्रतुर्विमलशैलपद्यां ततः ।
सबालवरवर्णिनीनिवहनैकतौर्यत्रिका-
नुयातजनसंयुतः समधिरोढुमारब्धवान् ॥ २९ ॥

स व्रतिशतक्रतुर्हीरविजयसूरीन्द्रः विमलशैलस्य शत्रुंजयाद्रेः पद्यां सेतुं लोकप्रसिध्द्या 'पाज' इति समधिरोढुमारब्धवान् प्रारेभे । किंभूतः सः । सह बालाः कुमाराः कुमारिकाश्च तैस्ताभिश्च । 'सरूपाणामेकशेषे' । वर्तन्ते याभ्ताहश्यो वरवर्णिन्यः प्रधानस्त्रियः । तीर्थयात्रादिधर्मकारकत्वात् प्राधान्यम् । अथवा उत्तमा स्त्री ज्ञाप्या गुणैर्वा । 'उत्तमा वरवर्णिनी' इत्यमरः । तासां निवहाः प्रकराः । तथा नैकानि बहूनि अनेकजातीयानि वा तौर्यत्रिकाणि गीतनृत्यवाद्यानां त्रिकाणि तैरनुयाताः सहिता ये जना यात्रिकसंघलोकास्तैः संयुतः परिकलितः । किंभूतां विमलाचलपद्याम् । सुधाशनानां देवानां पन्था मार्गो गगनं तस्यातिथिं प्राघुणिकीम् । गगनावगाहिनीमित्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—शिवनिकेतनिःश्रेणिकामिव मोक्षप्रासादे अधिरोहणार्थमधिरोहणिकामिव 'नीसरणी' इति लोकप्रसिद्धाम् । कस्मिन् सति । तत्क्षणात्तत्कालात् शीघ्रमेव तमसि अन्धकारे गते सति लोकान्निःसृते सति । उत्प्रेक्ष्यते—तद्गिरेः स चासौ विमलाचलनामा गिरिः पर्वतश्च तस्य निरीक्षणाद्दर्शनादिव पापे याते । 'तमोऽहानेऽन्धकारेऽपि' इत्यनेकार्थः । अथ पश्चात्तमोगमनानन्तरं खगैः प्रातःप्रबुद्धविहंगमैः सांराविणे मिथःस्पष्टशब्दे कृते सति । अथ वा समन्ताद्रवैः । यदुक्तं नैषधे—'तटतरुवेगश्रेणीसांराविणैरिव सांप्रतं सरसि विगलन्निद्रामुद्राजनिष्ट सरोजिनी' इति । 'संपूर्वात्तोरभिविधौ भावे इनुण् । तस्मादिनुण् सांराविणानि तैः' इति तद्वृत्तौ साधना । उत्प्रेक्ष्यते —गुरोर्हीरविजयसूरेर्जयारवे विहिते सति किमु पुनः कस्मिन् सति खरत्विषि भास्करे नभोमण्डले गगनाङ्गणे समीयुषि सति संप्राप्तवति । किंभूते । निशां रात्रीणां द्विषि वैरिणि तद्विनाशकत्वात् । उत्प्रेक्ष्यते—अमुना सूरीन्द्रेण सह सार्धं विमलशैलस्य शत्रुञ्जयाद्रेर्यात्रां विधित्सतीव ॥ युग्मम् ॥

श्लोकार्थ

जाणे गिरिराजनां दर्शनथी पापनो समूह चाली गयो न होय तेम जगतमांथी अंधकार दूर थतां, गुरुमहाराजनो जयजयकार करतो न होय तेवा कुकडाआदि पक्षी-

[illegible] અને ગનિનેઃ શત્રુ સૂર્ય ગગનમંડળમાં આવતાં આકાશ અને [illegible] ગગનમંડળની આગે દિશાઓને ભરી દેતાં એવાં વાજિંત્રો [illegible] યાત્રા કરવા માટે મુક્તિમંદિરની નિસરણીસમાન, ગગન [illegible] યાત્રાની શરૂઆત કરી. ॥ ૨૮ ॥ ૨૯ ॥

[illegible]जिनः श्रमणपुंगवः पथा
[illegible] निर्वाणुभिः क्रमया ।
[illegible] दुरगदन्तिनो मेरायौ
[illegible] सुमेरुभूमीभृतः ॥ ३० ॥

[illegible]

[illegible]

જાણે મનરૂપી મદોન્મત્ત હાથીને નિયંત્રણ કરવા માટેની મજબૂત શૃંખલા ન હોય, તેવી હતી. ॥ ૩૦ ॥

प्रपासु गिरिपद्धतेरमृतपानवद्यात्रिकै-
रपीयत सितोपलाकलिततोयमाग्रुमितः ।
पुनर्मुनिमहीन्दुनावनिधराधिरोहोदय-
त्प्रमोदरसमिश्रिता शमसुधा उदास्वाद्यत ॥ ३१ ॥

तदा शत्रुंजयप्रथमसोपानाधिरोहणसमये गिरेर्विमलाचलस्य पद्धतेर्मार्गस्य पद्धतौ मार्गं वा वर्तमाना याः प्रपाः पानीयशालास्तासु यात्रिकैः श्रीशत्रुंजययात्राकारकैर्लोकैरमृतस्य पीयूषस्य पानवदीतिरिव। 'धीतिः पाने' इति हैम्याम्। 'धेट् पाने'। धयनं धीतिरिति व्युत्पत्तिः। अथ वा मुक्तिरसास्वादनम्। 'अमृतं मुक्तिपानीयपीयूषु' इत्यनेकार्थः। आतृप्तितस्तृप्तिं मर्यादीकृत्य। आङ्दियोगे पञ्चमी। सितोपलाभिः शर्कराभिः कलितं कलितं बहुव्याप्तं तोयं पानीयमपीयत पीतम्। पुनर्हीरविजयसूरिणा तु शमसुधा उपशान्तरसनाम्नी सुधा समास्वाद्यत सम्यक् पीयते स्म। किंभूता शमसुधा। अवनिधरे शत्रुंजयशैले यदधिरोहणं चटनं तेनोदयमुत्पत्तिमवत् यः प्रमोदाभिधरसो हर्षोत्कर्षः आनन्दातिरेकस्तिरस्तेन मिश्रिता करम्बिता व्याप्ता ॥

भावार्थ

શત્રુંજયના પહેલા હડા સુધીના આરોહણ પછી યાત્રિકોએ સાકરમિશ્રિત પાણીનું આકંઠ પાન કર્યું, અને આચાર્યદેવે વિમલગિરિનાં દર્શનથી ઉત્પન્ન થયેલા આનંદના અતિરેકથી વ્યાપ્ત શમસુધાનું પાન કર્યું. ॥ ૩૧ ॥

स्फुरत्खरकरोद्गतद्युतिवितानसंतापिता-
जनाञ्जनितनिर्भरोत्करमनाग्रहा पादपः ।
भवार्तिविधुरीकृतानिव महात्मनां संगमाः
सृजन्ति निविडाम्बिरां छदनसारस्य सारं गर्ता ॥ ३२ ॥

गिरौ पुण्डरीकपर्वते पादपः वृक्षाः भवाग्न्यादिविधुरीकृतान् हार्दं इत्यनार्तं [illegible] जनान् सृजन्ति कुर्वन्ति। किं कृत्वा। निविडमार्गं च गतो शरीरे सारं वर्धमानत्व विधाय। प्रभाव विभ्राजन। स्फुरन्दीप्यमानःकरनिकरैः तरुणा खरकरस्य करैः सूर्येण स्वोद्गतद्युतिमयूखपटलो पुनीतो कान्तीनां वितानेन समूहेन संतापितान्दीहितान् प्रतिपत्रो

कृतान् । किंभूता वायवः । जनितो निर्मितो निर्झराणां शिखरान्तरनिःसरत्पयःप्रवाहाणामुत्कराणां संदोहानां जलेषु पानीयेषु आप्लवः स्नानं यैस्ते । के इव शिशिरयन्ति । संगमा इव । यथा महात्मनां साधूनां संगतयः भवस्य संसारस्यार्तिर्विविधाधिव्याधिदुःखपीडा तया ताभिर्बहुत्वं वा विधुरीकृतान् व्याकुलान् विदितान् भविकान् संसारासारतोद्भावनविविधधर्मोपदेशप्रदानादिना शीतलयन्ति ॥

श्लोकार्थ

જેમ સંસારમાં દુઃખોથી દુઃખી બનેલા જીવોને સત્પુરુષોનો સંગ ધર્મોપદેશ દ્વારા શીતલતા અર્પે તેમ સૂર્યના પ્રચંડ તાપથી સંતપ્ત બનેલા યાત્રિકોને ઝરણાંનાં જલમાં સ્નાન કરીને આવેલા પવન ક્ષણમાત્રમાં તાપને દૂર કરી શિશિરઋતુની જેમ શીતલતા અર્પે છે. ॥ ૩૨ ॥

झरज्झरपयःप्लवप्रसरशीतलोर्वीतले
सहस्ररुचिसंचरद्रुचिचयस्य दुःसंचरे ।
विलासिकदलीगृहे भुजगगुल्मिनीमण्डपे
स्फुरद्विविधविष्टरे पृथुलशैलतल्पाङ्किते ॥ ३३ ॥
स्मितद्रुमगलन्मणीचकचयोपचाराञ्चिते
द्विरेफरवगानितानिलचलल्लताताण्डवे ।
जनान्भवनवद्वने श्रमनुदेऽतिथर्माम्बुभिः
सबिन्दुकितवक्षसो ह्वयति लोलशाखाशयैः ॥ ३४ ॥

शत्रुंजयाचलः जनान् यात्रार्थमधित्यकामधिरोहतो लोकान् लोलैश्चपलैः शाखारूपैः शयैः हस्तैर्वने स्वनिकुञ्जे ह्वयत्याकारयतीव । इति गम्योत्प्रेक्षा । किंभूतान् जनान् । अतिधर्माम्बुभिः अत्यत्यधिकप्रस्वेदसलिलैर्बिन्दुकितवक्षसः बिन्दुभिः श्रमोदककणगणैर्युक्तं जातम् । स्वार्थे कः जातार्थे इतप्रत्यये । बिन्दुकितं वक्षो हृदयं येषाम् । अत एव कस्मै हेतवे । श्रमनुदे मार्गश्रमापनोदाय । 'स्वेदबिन्दुकितनासिकाशिखाम्' इति नैषधे । किंवत् । भवनवत् । यथा कश्चित्सुजनः कमपि मार्गश्रमप्राप्तं निजनिकेतने समाह्वयति । किंभूते वने । झरन्तो निःसरन्तो ये झरा निर्झरास्तेषां पयःप्लवानां वारिपूराणां प्रसरैर्विस्तारैः कृत्वा शीतलं शिशिरीभूतमुर्वीतलं भूमीमध्यं यस्य । पुनः किंभूते । सहस्ररुचेः सूर्यस्य संचरन्तीनामितस्ततो दशदिक्षु प्रसरन्तीनां रुचीनां कान्तीनां वितानं समुदायस्तस्य दुःखेन संचरः प्रसरणं प्रवेशो वा यत्र । पुनः किंभूते । विलासिनः शोभनशीलाः कदलीगृहा रम्भासद्मानि यस्मिन् । पुनः किंभूते । भुजगगुल्मिनीनां नागवल्लीनां ताम्बूलवल्लीनाम् । 'ताम्बूल-

वल्ली ताम्बूली नागपर्यायवल्ल्यपि' इति हैम्याम्। मण्डपा यस्मिन्। पुनः किंभूते। स्फुरन्तो विकसन्तः प्रकटीभवन्तो वा दृश्यमाना वा विविधा विष्टरा वृक्षा आसनानि वा यस्मिन्। 'क्षितिरुहः कारस्करो विष्टरः', तथा 'विष्टरः पीठमासनम्' इति द्वयमपि हैम्याम्। विष्टरः पुंसि। पुनः किंभूते। पृथुलानि विस्तीर्णानि शैलानि शिलासमूहा या। यथा स्नातस्या-स्तुतौ 'मन्दररत्नशैलशिखरे' पतस्यार्धद्वयम्। यथा मन्दरेषु पञ्चसु सुमेरुषु मध्ये रत्नं श्रेष्ठो यः सुदर्शनाख्यो मेरुः शैलः पर्वतस्तस्य शिखरे शृङ्गे। अपरोऽप्यर्थः—यथा मन्दरस्य मेरो रत्नानां शैलाः शिलासमूहा यस्मिंस्तादृशे इति। ततो पृथुलानि विपुलानि शलानि एव तल्पानि पल्यङ्काः शय्यास्तैरङ्किते कलिते युक्ते। पुनः किंभूते। स्मिता विकसिता ये द्रुमा वृक्षास्तेभ्यो गलन्ति वातादिवशात्स्वभावपरिपाकाद्वा निपतन्ति यानि मणीव-कानि कुसुमानि तेषामुपचारः प्रकरः 'पगर' इति लोकप्रसिद्धः रचनाविशेषस्तेनाञ्चिते सहिते। पुनः किंभूते। द्विरेफाणां भ्रमराणां रवा गुञ्जितानि त एव गानितं गीतिर्जातं यस्मिन् तादृशमनिलेन पवमानेन लुठन्तीनां चपलीभवन्तीनां लतानां विविधजातिवल्लीनां ताण्डवं नाटकं यस्मिन्। सर्वाण्यप्येतानि विशेषणानि भवनेष्वर्थात्संबध्यन्ते। किं चात्र भवनशब्देन राजमन्दिरादि ग्राह्यम्। तत्र सर्वेऽप्यर्थाः संभवन्त्येव दृश्यन्ते च। अथ वा पुण्याढ्यानामाढ्यानामपि भवने भवन्ति शालिभद्रादिमन्दिरवत् इति॥ युग्मम्॥

શ્લોકાર્થ

ઝરણાંઓના વહી રહેલા જલપ્રવાહના વિસ્તારથી જેનું પૃથ્વીતલ શીતલ છે, સૂર્યનાં પ્રચંડ કિરણોનો જેમાં દુસંચાર છે, જેમાં વિલાસી કદલીગ્રહો છે, જેમાં વિવિધ પ્રકારનાં દર્શનીય વૃક્ષો છે, જે શિલારૂપી પલંગ વડે યુક્ત છે, જે વૃક્ષોનાં ખરી પડેલા વિકસ્વર પુષ્પોના સમૂહથી વ્યાપ્ત છે, અને જેમાં ભ્રમરોના ગુંજારવથી મિશ્ર પવન વડે દોલાયમાન થયેલી લતાઓ છે, તેવી વનભૂમિ પવનથી ડોલતી શાખાઓ રૂપી હાથ વડે પરસેવાથી રેબઝેબ થઈ ગયેલા યાત્રિકોને જાણે પોતાના ઘરની જેમ શ્રમ દૂર કરવા માટે બોલાવતી ન હોય! ॥ ૩૩ ॥ ૩૪ ॥

क्वचिद्विकचकानने मधुपगीतिमिश्रां गिरं
जगुर्मृदु फलादनाः श्रुतिसुखां विदग्धा इव।
क्वचिच्च ननृतुर्नटा इव शिखण्डिनां मण्डला
जगर्ज जलदः क्वचित्करियटेव भूमीभृतः॥ ३५॥

क्वचित्कुत्रापि शत्रुंजयमेखलाशालिप्रदेशे विकचे विकसितकुसुमितसान्द्रद्रुमद्रोणीके कानने वने फलादनाः शुकाः मधुपानां कुसुममकरन्दपानोन्मादमेदुरभ्रमराणां गीतिभि-र्गुञ्जारवैर्मिश्रां करम्बीकृतां गिरं वाणीं मृदु सुकुमार मधुरमनृतस्वेन श्रवणपुटकनिर्पीयमानं

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ ३८ ॥

[illegible]

स्वचैत्यचतुरध्वजोपधिकरैरिवाकारय-
न्प्रमञ्जननमद्द्रुमैः किमतिनम्रयं दन्दयन् ।
मनीषिपृथुकमापितैरिव सुगागमं प्रश्रय-
स्मरज्जरमुदश्रुभाग्गिरिरभूद्गुरोरागमे ॥ ३९ ॥

गुरोः सूरीन्द्रस्य आगमे गिरिर्विमलाचलः अतिप्रमोदप्रादुर्भावादेवमिव प्रभूद्भव । विभुः । प्रसन्नो जिनभक्तो ये द्रुमा निर्झरधाराभिर्धारासार एव मुकुलानि स्वचैत्याध्यास भवतीति । उत्प्रेक्ष्यते—स्वचैत्यानामभिध्यानां पताकाध्वजमालाप्राशाना चतुराः तदग्रान्दोलनानि कोश्च ये स्वशाः विजयपताकाः पवनोपधिः करैः तैर्गा ताद्दशी स्फोटैः विभावयन्नाह यतिष इव । पुनरुत्प्रेक्ष्यते—प्रभञ्जनेन वायुवेगेन नमन्तो नम्रीभवन्तो ये द्रुमाः पादपाः यथा पुष्पा अतिनीरदमतिशायिनीं भक्तिं नमनपरायणलक्षणां दन्दयन् सूचयन्निव । 'अनुविधुनि विद्धाति स्वयति वस्तयति वेति करणार्थे' इति क्रियाकरणं । पुनरुत्प्रेक्ष्यते—मनीषिणां विद्यानि स्वयति वस्तयति वेति करणार्थे इति । तथा मधुरया गिरा सुगागमनमपि पृच्छति । तथा हर्षाश्रूण्यपि मुञ्चति ॥

इति गुरोर्विमलाचलपदमारोहणे गिरिवर्णनम् ॥

श्लोकार्थ

आचार्यदेवना आगमनथी हर्षित बनेलो विमलाचल जाणे आनन्दना अश्रुओ वहावतो न होय ! जिनप्रासादो उपर रहेली अने पवनथी चंचल बनेली ध्वजपताकाओ रूपी हाथ वडे जाणे बोलावतो न होय ! पवनथी नम्र बनी नमेला वृक्षो वडे जाणे नमन करतो न होय ! अने चतुर पोपटोनी वाणी वडे जाणे सुखसमाचार पूछतो न होय ! ॥ ३९ ॥

क्रमेण धरणीभृतः समधिगम्य मौलिस्थितां
ददर्श पतिनां पतिः वृषभजिनेश्वरार्चितम् ।
धृतं विमलभूधरोद्भटवराभिमानैः सदा-
स्तवं स्वपदपावनं विविध रक्षितुं काङ्क्षया ॥ ४० ॥

स वतिनां वताम्बरा क्रमेण क्रमशः धरणीभृतः पर्वतस्य मौलिस्थितां विमलाचलस्य शिखरे तमिस्रं सुदर्शनं ददर्श तत्र पल्लवा अनुष्टुभक्ता धारयति एवं वर्णितं बा. तर्हि कुमारपाल-प्रासादं संघपतिना कारितं सुदर्शनं ददर्श ॥

हि० सौ०-७८

किं कृत्वा। क्रमेण प्रथमद्वितीयतृतीयादिमेखलारोहणपरिपाट्या धरणीभृतः श्रीशत्रुंजयाद्रेरधित्यकामूर्ध्वभूमीं समधिगत्य प्राप्य। 'अधिगत्य जगत्यधीश्वरादथ मुक्तिं पुरुषोत्तमात्ततः' इति नैषधे। 'अधिगत्य आसाद्य' इति तद्वृत्तिः। उत्प्रेक्ष्यते—उद्भटः अत्युत्कटो वारयितुमशक्यो यो भवः संसारः स एवाभिमातिः शत्रुस्तस्य भयाद्भीतेः स्वस्यात्मनः शरणं आगतं समाप्तं जनं भविकलोकं रक्षितुं त्रातुं पालयितुं निर्भयं कर्तुं काङ्क्षता वाञ्छता विमलभूभृता शत्रुंजयाद्रिणा किमु वृत्तं कृतं वा॥

श्लोकार्थ

અનુક્રમે ઉપર ચઢતા આચાર્યદેવે ગગનચુંબી બહારના કોટને જોયો. અતિઉત્કટ સંસારરૂપી શત્રુના ભયથી ભવ્યજનોને નિર્ભય કરવા માટે અર્થાત્ જીવોનું રક્ષણ કરવા માટે જાણે વિમલાચલે કોટરૂપે કિલ્લાબંધી કરી ન હોય! ॥ ४० ॥

विवेश वशिशर्वरीवरयिता नृणां श्रेणिभिः
समं वरणगोपुरं पुरमिवावनीवासवः।
स धर्मधरणीपतेरिव निवासवेश्मावलीं
व्यलोकत पुरःस्फुरज्जिननिकेतपङ्क्तिं पुनः ॥ ४१ ॥

स वशिनां संयमिनां मध्ये शर्वर्या निशाया वरयिता भर्ता चन्द्रो हीरविजयसूरिर्नृणां श्राविकसंघलोकानां श्रेणिभिः समं वरणं शत्रुंजयशिखरबाह्यप्राकारस्तस्य गोपुरं प्रतोलीं विवेश प्रविष्टवान्। क इव। अवनीवासव इव। यथा विजयी राजा दिग्जययात्रां प्रणीय पुरं स्वां राजधानीं नगरीं प्रविशति। पुनरन्यार्थोपन्यासे। स हीरसूरिः पुरोऽग्रे वरणप्रवेशानन्तरमेवाग्रत एव स्फुरन्तीं प्रकटीभवन्तीं दीप्यमानां वा जिनानां तीर्थकृतां निकेतानां मन्दिराणाम्। प्रासादानामित्यर्थः। पंक्तिं मालिकां व्यलोकत निरीक्षते स्म। उत्प्रेक्ष्यते—धर्मनामा यो धरणीपतिस्तस्य निवासार्थं वासकृते वेश्मावलीं भवनराजीमिव॥ इति शत्रुंजयतीर्थे प्रथमप्राकारे प्रवेशः॥

श्लोकार्थ

જેમ વિજયી રાજા દિગ્વિજય કરીને પોતાની રાજધાનીમાં પ્રવેશ કરે તેમ સાધુઓમાં ચન્દ્ર સમાન શ્રીહીરવિજયસૂરિજીએ સંઘસહિત બાહ્યકોટના દરવાજામાં પ્રવેશ કર્યો. આગળ જતા દેદીપ્યમાન એવા જિનમંદિરોની હારમાળા જોઇ. તે હારમાળા જાણે ધર્મરાજાને વસવા માટેની ગૃહપંક્તિ ન હોય! ॥ ४१ ॥

[illegible] परिभवति यो निर्दैः
इन्द्रं जगत्त्रयोर्भिनमि [illegible]
[illegible] पदिदं पतो भजति [illegible] च
[illegible]जिनपदः प्रथममेव [illegible]

अनुना मुनिचन्द्रेण प्रथमप्रासादप्रवेशे पूर्वोत्र [illegible]
[illegible] निहासनमधिवसुधा [illegible]
[illegible] श्रीऋषभदेवेन तीर्थस्थापनसमयात् [illegible]
[illegible] भरतक्षेत्रे प्रथमसिद्धत्वेन वा प्रतिष्ठा [illegible]
[illegible] युगादिदेवः स एव जिनः प्रथमतीर्थंकरस्य [illegible]
मा वा। यां मरुदेवी [illegible]
इति गदितुं कथयितुमिव। इति किम्। हे [illegible]
[illegible] इया करुणा [illegible] केसरिणः [illegible]
केसरी इत्यादिः' तथा 'शरभः [illegible]' इदं [illegible]
[illegible] गुणयः [illegible]
[illegible] निषण्णे। [illegible]
[illegible] निवासाय निवारय। [illegible]
[illegible] [illegible]

[illegible]

પરેતા કોટમાં પ્રવેશ કર્યા બાદ [illegible]
ભગવાનને નમસ્કાર કર્યો. (જેમને [illegible]
ભગવાન શ્રીઋષભદેવસ્વામિએ [illegible]
ભગવાન પાસે આગમન થયું. [illegible]
સ્થાપના કર્યા પછી [illegible]
[illegible]
[illegible]

यदीक्षणजितो मृगः श्रित इवाङ्ककायः क्रमं
मृगध्वजजिनं ततः प्रमुदितः स तं नेमिवान् ।
जिनेन्द्रमजितं पुनर्नजितमान्तरैर्वैरिभिः
कदाचिदपि पद्मिनीप्रियतमस्तमिस्रैरिव ॥ ४३ ॥

स सूरिशक्रो मरुदेवीनमस्कृतेरनन्तरं तं शान्तिकारकत्वेन सर्वत्रापि प्रसिद्धं मृगो हरिणो लाञ्छनचिह्नं यस्य तादृशं जिनं षोडशतीर्थनाथं श्रीशान्तिनाथं नेमिवान् प्रणनाम स्म । अत्र नमतेः प्रत्ययस्य प्रयोगः । स च णबादिवत् ज्ञेयः । किंभूतः सूरिः । प्रमुदितो हृष्यमाणः । यद्दर्शनैकप्रधान यस्य श्रीशान्तिनाथस्य क्रमं चरणं मृगः [illegible] [illegible] सेवते स्म । उत्प्रेक्ष्यते—यदीक्षणाभ्यां यस्य नयनाभ्यां जितः श्रिया पराभूत [illegible] [illegible] वायो वपुर्यस्य तादृशः सन् श्रित इव । पुनरपरविहारे अजितं द्वितीयं जिनेन्द्र परमेष्ठिनं नेमिवान् प्रणनाम । किंभूतम् । नेति निषेधे । जितं पराभूतं न जितं अजितम् । कैः । आन्तरैरन्तरङ्ग कर्मादिभावैर्वैरिभिः । कथम् । कदाचिदपि कस्मिंश्चित् काले प्रस्तावे । कैरिव । तमिस्रैरिव । यथा अन्धकारैः कदाचिदपि पद्मिनीप्रियतमो भानुमान् जीयते ॥

શ્લોકાર્થ

[illegible] અત્યંત આનંદિત બનેલા આચાર્યદેવે શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનનાં દર્શન કર્યાં, જે પ્રભુનાં નેત્રોથી પરાભવ પામેલા મૃગ ભગવાનના ચરણમાં લાંછનરૂપે રહીને જાણે [illegible] પ્રભુની સેવા કરતો ન હોય! ત્યાર પછી આચાર્યદેવે અંતરંગ શત્રુઓથી નહિ જીતાયેલા, એવા અજિતનાથ ભગવાનનાં દર્શન કર્યાં; શું અંધકારનો સમૂહ સૂર્યને ક્યારે પણ પરાભવ કરી શકે ખરો! અર્થાત્ અંતરંગ શત્રુઓ ક્યારે પણ જિનેશ્વરનો પરાભવ કરી શકતા નથી. ॥ ૪૩ ॥

स सिद्धपुरवासिनं प्रणमति स्म पृथ्वीश-
[illegible]जिनमन्दिरे मुनिपुंगवः संमदात् ।
[illegible] इव यदि शिवितर्ति स श्रीसामिनां
[illegible] वपुर्निनगुरांशुमाग[illegible] ॥ ४४ ॥

[illegible]

स्म । किंवत् । सिद्धगृहवत् । यथा कश्चिद्विद्याधरो लब्धिमान्वा साधुः सिद्धायतने शाश्वततीर्थंकरं नमस्करोति । पुनस्तस्मादन्यत्र स्थाने छीपा इत्यभिधा नाम यस्य तादृशीं वसतिम् । अत्र तीर्थादौ वसतिशब्देन केवलं चैत्यमेव प्रतिपाद्यते न गृहादि प्रासादं समेत्य जिनांशुसुधांशुर्महद्भट्टारकमाराधयत् भजते स्म । 'वरिवस्यत्यन्वास्ते जुषते शुश्रूषतेऽनुकूलयति । आराध्नोत्याराध्यत्याराधयतीति सेवायाम् ॥' इति क्रियाकलापे । क इव । प्रधान इव । यथा सचिवः पर्षदं सभां समागत्य क्षितिपतिं स्वस्वामिनृपतिमाराधयति ॥

श्लोकार्थ

જેમ વિદ્યાધરમુનિ સિદ્ધાયતનોમાં જિનબિંબોને નમસ્કાર કરે તેમ આચાર્યદેવે હર્ષપૂર્વક માંડવગઢના શણગાર મહામંત્રી પેથડશાહે બંધાવેલા જિનમંદિરને નમસ્કાર કર્યા. જેમ પ્રધાન રાજસભામાં આવીને રાજાને નમસ્કાર કરે તેમ આચાર્યદેવે છીપાવસહિમાં આવીને જિનબિંબોને ભક્તિપૂર્વક નમસ્કાર કર્યા. ॥ ૪૪ ॥

अवन्दत स टोटराभिधविहारतीर्थेश्वरं
पुनः प्रभुमवीभजद्वसतिमेत्य मौल्हाभिधाम् ।
विलोक्य च कपर्दिनं सकलसंघविघ्नच्छिदं
परंगिरिमिवार्बुदादिमविभुं स्तवैरस्तवीत् ॥ ४५ ॥

स सूरिः टोटरा इत्यभिधा नाम यस्य तादृशे विहारे प्रासादे तीर्थेश्वरं जिनमवन्दत नमस्कुरुते स्म । पुनरन्यत्र प्रदेशे मौल्हा इत्यभिधा नाम यस्यास्तादृशीं वसतिं चैत्यं समेत्य प्रभुं परमेश्वरमवीभजदुपास्ते स्म । च पुनः स सूरिः । उत्प्रेक्ष्यते—परमन्यं गिरिं पर्वतमिव तादृशमर्बुदनामानमादिमविभुमादिनाथं स्तवैः स्तोत्रैः कृत्वा अस्तवीत् स्तौति स्म । किं कृत्वा । सकलानां विविधदेशागतत्वेन बाहुल्यात्समस्तानां संघानां चातुर्वर्ण्यलोकानां विघ्नानामन्तरायाणां छिदं विघातकं कपर्दिनामानं शत्रुंजयस्यादिदेवस्य चाधिष्ठायकं यक्षं विलोक्य दृग्गोचरीकृत्य ॥ इति बाह्यप्राकारप्रासादेषु सकलजिनप्रणमनम् ॥ इति मरुदेवीशिखरवर्णनम् ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યાર પછી "ટોટરાવિહાર" અને "મૌલ્હાવિહાર"માં આવીને જિનબિંબોને નમસ્કાર કર્યા. તેમજ સકલ સંઘનાં વિઘ્નો નાશ કરનાર શત્રું [illegible] ઓધાયક " કપર્દિ યક્ષ"ને આદરપૂર્વક જોઇ ધર્માશિષ આપીને ત્યાં [illegible]

स्फुरत्करतरङ्गितां स्फटिककल्पितारोहणा-
वलीमयममार्गयद्वरणगोपुराभ्यन्तरे ।
विमुच्य मृडमद्रिजापरिभवेन सापत्न्यतः
किमम्बरतरङ्गिणीं विदधतीं विरक्तेस्तपः ॥ ५२ ॥

मलीमसजनाप्लवैर्निजमपावनीभावुकं
पवित्रयितुमीयुषी किमथ वात्र शत्रुंजये ।
मुरारिमथनोदितस्वतनुजादिविश्लेषजा
सुखादुत सुधाम्बुधिः किमु तनोति तीर्थे तपः ॥ ५३ ॥

अयं सूरिर्वरणस्य प्राकारस्य गोपुरं प्रतोली तस्याभ्यन्तरे मध्ये स्फुरद्भिः करैः किरणैः कृत्वा तरङ्गाः कल्लोलाः संजाता अस्यामिति तरङ्गिता तादृशीं तथा स्फटिकैः श्वेतरत्नैः कल्पितां निर्मितामारोहणानां सोपानानामावलीं श्रेणीममार्गयदपश्यति स्म । 'मार्गयति मृगयतेऽपि च मार्गति चेत्याहुरीक्षार्थे' इति क्रियाकलापे । उत्प्रेक्ष्यते—समान एकः पतिर्यस्याः सापत्नी तस्याः भावः सापत्न्यं ततः कारणादद्रिजायाः पार्वत्याः परिभवेन संतापेन । उद्विग्नेत्यध्याहार्यम् । मृडमीश्वरं विमुच्य त्यक्त्वा विरक्तेर्वैराग्यात्तपो विदधतीं तीर्थं तपस्यन्तीमम्बरतरङ्गिणीं गङ्गामिव । अथ वा पुनरुत्प्रेक्ष्यते—मलीमसा जात्या अन्त्यजाः कर्मणा महाक्रूरकर्माणो जीवादिघातनान्महापापिनो मलिनजनास्तेषामाप्लवैः स्नानकरणादिभिः कृत्वा अपावनीभावुकमपवित्रीभवनशीलं निजमात्मानं पवित्रयितुं पावनीकर्तुम् । तीर्थसेवया इत्यध्याहार्यम् । अस्मिन् सर्वतीर्थाधिराजे सौराष्ट्रमण्डलकमलाचूडामणौ श्रीशत्रुंजये ईयुषी समागतवती किमु । अर्थात्पूर्वप्रतिपादिता गङ्गेव वा । उताथ वा मुरारिणा नारायणेन यन्मथनं मन्दरगिरिणा कृत्वा आमूलाद्विलोडनं तस्मादुदितः प्रादुर्भूतो यः स्वस्य क्षीरसमुद्रस्यात्मनः तनुजानां 'लक्ष्मीः कौस्तुभपारिजातकसुरा धन्वन्तरिश्चन्द्रमाः धेनुः कामदुघा सुरेश्वरगजो रम्भादिदेवाङ्गना । अश्वः सप्तमुखोऽमृत हरिधनुः शङ्खो विषं चाम्बुधे रत्नानीति चतुर्दशापि कविभिः संकीर्तितानि स्फुटम् ॥' एषां चतुर्दशानां मध्ये कैश्चित्पुत्रा आदिशब्दात्काश्चित्पुत्र्यस्तासां विश्लेषो वियोगः तस्माज्जातं यदसुखं सुखादन्यत विरुद्धं वा सुखस्याभावो वासुखम् । 'तदन्यतद्विरुद्धतदभावेषु नञो वर्तमानत्वात् प्रयोऽव्यर्थाः संगच्छन्ते' इति सारस्वतव्याकरणानुसारिवचः । एतावता दुःखं तस्मात्कारणात्सुधाम्बुधिः क्षीरसमुद्रो महानन्दपदप्रापकाम्पदेऽत्र शत्रुंजयतीर्थं तपस्तनोति किमु । अशनादिन्याग्रलक्षणं नियमविशेषं करोतीव ॥ युग्मम ॥ इति सर्वाभ्यन्तरप्राकारप्रतोलीसोपानानि ॥

श्लोकार्थ

આચાર્યદેવે, પ્રાકારની મધ્યમાં દેદીપ્યમાન રત્નનાં કિરણોથી તરંગરૂપે થયેલી

સ્ફટિક રત્ન વડે બનાવેલી સોપાનપંક્તિ જોઇ. તે સોપાનપંક્તિ જાણે પોતાની સપત્ની (શોકય) પાર્વતી વડે પરાભવ પામવાથી ઉદ્વિગ્ન બનેલી આકાશગંગા શત્રુંજય ઉપર તપ કરતી ન હોય! અથવા નીચ માણસોએ કરેલાં સ્નાન વડે અપવિત્ર બનેલા પોતાના પ્રવાહને પવિત્ર બનાવવા માટે શત્રુંજય પર્વત ઉપર આવેલી ગંગાનદી ન હોય! અથવા વિષ્ણુએ મંથન કરેલા ક્ષીર સમુદ્રમાંથી ઉત્પન્ન થયેલાં લક્ષ્મી, કૌસ્તુભમણિ, પારિજાત, દેવ ધન્વંતરિ, ચન્દ્ર, કામધેનુ, ઐરાવણ હાથી, રંભા આદિ અપ્સરાઓ, ઉચ્ચૈઃશ્રવસ અશ્વ, અમૃત, શાર્ઙ્ગધનુષ્ય, દક્ષિણાવર્તશંખ, અને વિષ તે રૂપ ચૌદ રત્નો સહિત (પોતાના પુત્રો આદિના વિયોગથી ઉત્પન્ન થયેલા દુઃખ વડે) ક્ષીરસમુદ્ર શત્રુંજય પર્વત ઉપર આવીને સુખપૂર્વક તપ કરતો ન હોય! તેવી સોપાન પંકિત શોભતી હતી. ॥ ૫૨ ॥ ॥ ૫૩ ॥

स हीरविजयप्रभुर्वरणगोपुरं प्राविश-
त्प्रवेशनमिवर्षभध्वजजिनावनीवज्रिणः ।
सुराम्बुधिवधूप्लवेऽम्बुजपरागपिङ्गीभव-
त्सितच्छद इव व्यभासत ततोऽस्य सोपानके ॥ ५४ ॥

अकब्बरसाहिसंमानितो हीरविजयनामा प्रभुस्तपागणश्रमणस्वामी अर्थात्सूरिः वरणस्य मूलप्रासादप्राकारस्य गोपुरं प्रतोलीं प्राविशत् प्रविशति स्म। उत्प्रेक्ष्यते—ऋषभो वृषभो ध्वजश्चिह्नमूरुविषयलाञ्छनं यस्य युगादिदेव जिनानां सामान्यकेवलिनां मध्ये अवन्या भूमेर्वज्रिणः पुरंदरस्य । राज्ञ इत्यर्थः। प्रवेशन सिंहद्वारमिव । ततो गोपुरप्रवेशानन्तरमस्य सर्वाभ्यन्तरवरणगोपुरस्य सोपानके आरोहणगणे सोपानानां समूहः सोपानकं तस्मिन् । समूहार्थे कप्रत्ययः। हास्तिकादिवत्। सूरिर्व्यभासत संशोभते स्म। क इव। सुराणां देवानामम्बुधेः समुद्रस्य वधूः पत्नी एतावता देवनदी तस्याः प्लवे पूरे गङ्गाप्रवाहे। स्वभावेन पद्मानि पीतकमलानि इत्युच्यन्ते। यथा स्नातस्यास्तुतौ—'हंसांसाहतपद्मरेणुकपिशक्षीरार्णवाम्भोभृतैः' इति। तानि च हेमसूरिणा नाममाहं हैम्यामानीतानि न सन्ति, यथा पराणि वर्णभेदोच्चारणप्रोक्तानि। यथा—'रक्तोत्पल कोकनदं श्वेते तु तत्र कुमुदं नीले तु स्यादिन्दीवरम् । श्यामे तूत्पलं स्यात्कुवलयम्' इति। तस्मात्तेषां स्वभावात्पीतिमैवावसीयते। ततोऽत्रापि अम्बुजानि पीतपद्मानि अथ वा कनकमयानीत्यध्याहार्यम्। तेषां परागा रजांसि तैस्तत्संगमात्पिङ्गीभवन्पीतो जायमानः सितच्छदो राजहंस इव ॥

श्लोकार्थ

જગદ્ગુરુએ મૂલપ્રાસાદના પ્રાકારના દરવાજામાં પ્રવેશ કર્યો અને મૂલપ્રાસાદ "ઋષભવિહાર"ની સોપાનશ્રેણીને અલંકૃત કરી. ત્યાં રહેલા આચાર્યદેવ, ગંગાના પ્રવાહમાં રહેલા પીતકમલની પરાગથી પીતવર્ણીય બનેલા રાજહંસની જેમ શોભતા હતા. ॥ ૫૪ ॥

स्फुरत्करतरङ्गितां स्फटिककल्पितारोहणा-
वलीमयममार्गयद्वरणगोपुराभ्यन्तरे ।
विमुच्य मृडमद्रिजापरिभवेन सापत्न्यतः
किमम्बरतरङ्गिणीं विदधतीं विरक्तेस्तपः ॥ ५२ ॥

मलीमसजनाप्लवैर्निजमपावनीभावुकं
पवित्रयितुमीयुपी किमथ वात्र शत्रुंजये ।
मुरारिमथनोदितस्वतनुजादिविश्लेषजा
सुखादुत सुधाम्बुधिः किमु तनोति तीर्थे तपः ॥ ५३ ॥

अयं सूरिर्वरणस्य प्राकारस्य गोपुरं प्रतोली तस्याभ्यन्तरे मध्ये स्फुरद्भिः करैः किरणैः कृत्वा तरङ्गाः कल्लोलाः संजाता अस्यामिति तरङ्गिता तादृशीं तथा स्फटिकैः श्वेताश्मभिः कल्पितां निर्मितामारोहणानां सोपानानामावलीं श्रेणीममार्गयन्नपश्यति स्म । 'मार्गयति मृगयतेऽपि च मार्गति चेत्याहुरीक्षार्थे' इति क्रियाकलापे । उत्प्रेक्ष्यते—समान एकः पतिर्यस्याः सापत्नी तस्याः भावः सापत्न्यं ततः कारणादद्रिजायाः पार्वत्याः परिभवेन मानापेन । उद्विग्नेत्यध्याहार्यम् । मृडमीश्वरं विमुच्य त्यक्त्वा विरक्तेर्वैराग्यात्तपो विदधतीं तीर्थं तपस्यन्तीमम्बरतरङ्गिणीं गङ्गामिव । अथ वा पुनरुत्प्रेक्ष्यते—मलीमसा प्राप्ता अन्यथाकर्मणा महाक्रूरकर्माणो जीवादिघातनान्महापापिनो मलिनजनास्तेषामाप्लवैः स्नानकरणादिभिः कृत्वा अपावनीभावुकमपवित्रीभवनशीलं निजमात्मानं पवित्रयितुं पावनीकर्तुम् । तीर्थमेवेत्यध्याहार्यम् । अस्मिन् सर्वतीर्थाधिराजे सौराष्ट्रमण्डलकमलाचूडामणौ श्रीशत्रुंजये ईयुषी समागतवती किमु । अर्थात्पूर्वप्रतिपादिता गङ्गेव या । उताथ वा मुरारिणा नारायणेन यन्मथनं मन्दरगिरिणा कृत्वा आमूलाद्विलोडनं तस्मादुदितः प्रादुर्भूतो यः स्वस्य क्षीरसमुद्रस्यात्मनः तनुजानां 'लक्ष्मीः कौस्तुभपारिजातकसुरा धन्वन्तरिश्चन्द्रमाः धेनुः कामदुघा सुरेश्वरगजो रम्भादिदेवाङ्गना । अश्वः सप्तमुखोऽमृतं हरिधनुः शङ्खो विषं चाम्बुधे रत्नानीति चतुर्दशानि कविभिः संकीर्तितानि स्फुटम् ॥' एषां चतुर्दशानां मध्ये देविप्रभृतिलक्ष्म्यादिपुत्रपुत्रीणां विश्लेषो वियोगः तस्माज्जातं यद्दुःखं सुखादन्यत् विरहदुःखं वा सुखस्याभावो वासुखम् । 'वर्तमानसामीप्ये वर्तमानवद्वा' इति सारस्वतव्याकरणानुसारित्वम् । प्रतिवचनात् दुःखं तस्मात्कारणात्सुधाम्बुधिः क्षीरसमुद्रो महानन्दस्वरूपत्वादेव शत्रुंजयतीर्थं तपस्तनोति किमु । अहमादिपापं विपरीतं विषमविषयं करोतीति । युग्मम् ॥ इति सर्वाभ्यन्तरप्राकारप्रतोलीसोपानानि ।

श्लोकार्थ

અત્યન્તરે, પ્રાકારની મધ્યમાં દેદીપ્યમાન રત્નનાં કિરણોથી તરંગરૂપ થએલી

સ્ફટિક રત્ન વડે બનાવેલી સોપાનપંક્તિ જોઇ. તે સોપાનપંક્તિ જાણે પોતાની સપત્ની (શોક્ય) પાર્વતી વડે પરાભવ પામવાથી ઉદ્વિગ્ન બનેલી આકાશગંગા શત્રુંજય ઉપર તપ કરતી ન હોય! અથવા નીચ માણસોએ કરેલાં સ્નાન વડે અપવિત્ર બનેલા પોતાના પ્રવાહને પવિત્ર બનાવવા માટે શત્રુંજય પર્વત ઉપર આવેલી ગંગાનદી ન હોય! અથવા વિષ્ણુએ મંથન કરેલા ક્ષીર સમુદ્રમાંથી ઉત્પન્ન થયેલાં લક્ષ્મી, કૌસ્તુભમણિ, પારિજાત, દેવ ધન્વંતરિ, ચન્દ્ર, કામધેનુ, ઐરાવણ હાથી, રંભા આદિ અપ્સરાઓ, ઉચ્ચૈઃશ્રવસ અશ્વ, અમૃત, શાર્ઙ્ગધનુષ્ય, દક્ષિણાવર્ત શંખ, અને વિષ તે રૂપ ચૌદ રત્નો સહિત (પોતાના પુત્રો આદિના વિયોગથી ઉત્પન્ન થયેલા દુઃખ વડે) ક્ષીરસમુદ્ર શત્રુંજય પર્વત ઉપર આવીને સુખપૂર્વક તપ કરતો ન હોય! તેવી સોપાન પંક્તિ શોભતી હતી. ॥ ૫૨ ॥ ॥ ૫૩ ॥

स हीरविजयप्रभुर्वरणगोपुरं प्राविश-
त्प्रवेशनमिवर्षभध्वजजिनावनीवज्रिणः ।
सुराम्बुधिवधूप्लवेऽम्बुजपरागपिङ्गीभव-
त्सितच्छद इव व्यभासत ततोऽस्य सोपानके ॥ ५४ ॥

अकब्बरसाहिसंमानितो हीरविजयाभिधः प्रभुस्तपागणश्रमणस्वामी अर्थात्सूरिः वरणस्य मूलप्रासादप्राकारस्य गोपुरं प्रतोलीं प्राविशत् प्रविशति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—ऋषभो वृषभो ध्वजश्चिह्नमृषभविषयलाञ्छनं यस्य युगादिदेव जिनानां सामान्यकेवलिनां मध्ये अवन्या भूमेर्वज्रिणः पुरंदरस्य । राज्ञ इत्यर्थः । प्रवेशनं सिंहद्वारमिव । ततो गोपुरप्रवेशानन्तरमस्य सर्वाभ्यन्तरवरणगोपुरस्य सोपानके आरोहणमार्गे सोपानानां समूहः सोपानकं तस्मिन् । समूहार्थे कप्रत्ययः । हास्तिकादिवत् । सूरिर्व्यभासत संशोभते स्म । क इव । सुराणां देवानामम्बुधेः समुद्रस्य वधूः पत्नी एतावता देवनदी तस्याः प्लवे पूरे गङ्गाप्रवाहे । स्वभावेन पद्मानि पीतकमलानि इत्युच्यन्ते । यथा स्नातस्यास्तुतौ—'हंसांसाहतपद्मरेणुकपिशक्षीरार्णवाम्भोभृतैः' इति । तानि च हेमसूरिणा नाममाला हैम्यामानीतानि न सन्ति, यथा पराणि वर्णभेदोच्चारणप्रोक्तानि । यथा—'रक्तोत्पलं कोकनदं श्वेते तु तत्र कुमुदं नीले तु स्यादिन्दीवरम् । श्यामे तूत्पलं स्यात्कुवलयम्' इति । तस्मात्तेषां स्वभावात्पीतिमैवावसीयते । तत्राऽप्यपि अम्बुजानि पीतपद्मानि अथ वा कनकमयानीत्यध्याहार्यम् । तेषां परागा रजांसि तैस्तत्संगमात्पिङ्गीभवन्पीतो जायमानः सितच्छदो राजहंस इव ॥

શ્લોકાર્થ

જગદ્ગુરુએ મૂલપ્રાસાદના પ્રાકારના દરવાજામાં પ્રવેશ કર્યો અને મૂલપ્રાસાદ "ઋષભવિહાર"ની સોપાનશ્રેણીને અલંકૃત કરી. ત્યાં રહેલા આચાર્યદેવ, ગંગાના પ્રવાહમાં રહેલા પીતકમલની પરાગથી પીતવર્ણીય બનેલા રાજહંસની જેમ શોભતા હતા. ॥ ૫૪ ॥

स्फुरत्करतरङ्गितां स्फटिककल्पितारोहणा-
वलीमयममार्गयद्वरणगोपुराभ्यन्तरे ।
विमुच्य मृडमद्रिजापरिभवेन सापत्न्यतः
किमम्बरतरङ्गिणीं विदधतीं विरक्तेस्तपः ॥ ५२ ॥

मलीमसजनाप्लवैर्निजमपावनीभावुकं
पवित्रयितुमीयुषी किमथ वात्र शत्रुंजये ।
मुरारिमथनोदितस्वतनुजादिविश्लेषजा
सुखादुत सुधाम्बुधिः किमु तनोति तीर्थे तपः ॥ ५३ ॥

अयं सूरिर्वरणस्य प्राकारस्य गोपुरं प्रतोली तस्याभ्यन्तरे मध्ये स्फुरद्भिः करैः किरणैः कृत्वा तरङ्गाः कल्लोलाः संजाता अस्यामिति तरङ्गिता तादृशीं तथा स्फटिकैः श्वेतरत्नैः कल्पितां निर्मितामारोहणानां सोपानानामावलीं श्रेणीममार्गयत्पश्यति स्म । 'मार्गयति मृगयतेऽपि च मार्गति चेत्याहुरीक्षार्थे' इति क्रियाकलापे । उत्प्रेक्ष्यते—समान एकः पतिर्यस्याः सापत्नी तस्याः भावः सापत्न्यं ततः कारणादद्रिजायाः पार्वत्याः परिभवेन संतापेन । उद्विग्नेत्यध्याहार्यम् । मृडमीश्वरं विमुच्य त्यक्त्वा विरक्तेर्वैराग्यात्तपो विदधतीं तीर्थे तपस्यन्तीमम्बरतरङ्गिणीं गङ्गामिव । अथ वा पुनरुत्प्रेक्ष्यते—मलीमसा जात्या अन्त्यजाः कर्मणा महाक्रूरकर्माणो जीवादिघातनान्महापापिनो मलिनजनास्तेषामाप्लवैः स्नानकरणादिभिः कृत्वा अपावनीभावुकमपवित्रीभवनशीलं निजमात्मानं पवित्रयितुं पावनीकर्तुम् । तीर्थसेवया इत्यध्याहार्यम् । अस्मिन् सर्वतीर्थाधिराजे सौराष्ट्रमण्डलकमलाचूडामणौ श्रीशत्रुंजये ईयुषी समागतवती किमु । अर्थात्पूर्वंप्रतिपादिता गङ्गेव वा । उताथ वा मुरारिणा नारायणेन मथनं मन्दरगिरिणा कृत्वा आमूलाद्विलोडनं तस्मादुदितः प्रादुर्भूतो यः स्वस्य क्षीरसमुद्रस्यात्मनः तनुजानां 'लक्ष्मीः कौस्तुभपारिजातकसुरा धन्वन्तरिश्चन्द्रमाः धेनुः कामदुघा सुरेश्वरगजो रम्भादिदेवाङ्गना । अश्वः सप्तमुखोऽमृतं हरिधनुः शङ्खो विषं चाम्बुधे रत्नानीति चतुर्दशापि कविभिः संकीर्तितानि स्फुटम् ॥' एषां चतुर्दशानां मध्ये केषिचत्पुत्रादिदाम्दारकाधिपुत्र्यस्तमां विश्लेषो वियोगः तस्माज्जातं यदसुखं सुखादन्यत विरुद्धं वा सुखस्याभावो वासुखम् । 'तदन्यत्वविरुद्धतदभावेषु नञो वर्तमानत्वात् प्रयोऽस्यर्थाः संगच्छन्ते' इति सारस्वतव्याकरणानुसारिवचः । एतावता दुःखं तस्मात्कारणात्सुधाम्बुधिः क्षीरसमुद्रो महानन्दपद्मापकाम्पदेऽत्र शत्रुंजयतीर्थे तपस्तनोति किमु । अशनादित्यागरूपं नियमविशेषं करोतीव ॥ युग्मम् ॥ इति सर्वाभ्यन्तरप्राकारप्रतोलीसोपानानि ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવે, પ્રાકારની મધ્યમાં દેદીપ્યમાન રત્નનાં કિરણોથી તરંગોરૂપે થયેલી

સ્ફટિક રત્ન વડે બનાવેલી સોપાનપંક્તિ જોઇ. તે સોપાનપંક્તિ જાણે પોતાની સપત્ની (શોક્ય) પાર્વતી વડે પરાભવ પામવાથી ઉદ્વિગ્ન બનેલી આકાશગંગા શત્રુંજય ઉપર તપ કરતી ન હોય! અથવા નીચ માણસોએ કરેલાં સ્નાન વડે અપવિત્ર બનેલા પોતાના પ્રવાહને પવિત્ર બનાવવા માટે શત્રુંજય પર્વત ઉપર આવેલી ગંગાનદી ન હોય! અથવા વિષ્ણુએ મંથન કરેલા ક્ષીર સમુદ્રમાંથી ઉત્પન્ન થયેલાં લક્ષ્મી, કૌસ્તુભમણિ, પારિજાત, દેવ ધન્વંતરિ, ચન્દ્ર, કામધેનુ, ઐરાવણ હાથી, રંભા આદિ અપ્સરાઓ, ઉચ્ચૈઃશ્રવસ અશ્વ, અમૃત, શાર્ઙ્ગધનુષ્ય, દક્ષિણાવર્તશંખ, અને વિષ તે રૂપ ચૌદ રત્નો સહિત (પોતાના પુત્રો આદિના વિયોગથી ઉત્પન્ન થયેલા દુઃખ વડે) ક્ષીરસમુદ્ર શત્રુંજય પર્વત ઉપર આવીને સુખપૂર્વક તપ કરતો ન હોય! તેવી સોપાન પંકિત શોભતી હતી. ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥

स हीरविजयप्रभुर्वरणगोपुरं प्राविश-
त्प्रवेशनमिवर्षभध्वजजिनावनीवज्रिणः ।
सुराम्बुधिवधूप्लवेऽम्बुजपरागपिङ्गीभव-
त्सितच्छद इव व्यभासत ततोऽस्य सोपानके ॥ ५४ ॥

अकब्बरसाहिसंमानितो हीरविजयाभा प्रभुस्तपागणश्रमणस्वामी अर्थात्सूरिः वरणस्य मूलप्रासादप्राकारस्य गोपुरं प्रतोलीं प्राविशत प्रविशति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—ऋषभो वृषभो ध्वजश्चिह्नमूरुविषयलाञ्छनं यस्य युगादिदेव जिनानां सामान्यकेवलिनां मध्ये अवन्या भूमेर्वज्रिणः पुरंदरस्य । राज्ञ इत्यर्थः । प्रवेशनं सिंहद्वारमिव । ततो गोपुरप्रवेशानन्तरमस्य सर्वाभ्यन्तरवरणगोपुरस्य सोपानके आरोहणगणे सोपानानां समूहः सोपानकं तस्मिन् । समूहार्थं कप्रत्ययः । हास्तिकादिवत् । सूरिर्व्यभासत संशोभते स्म । क इव । सुराणां देवानामम्बुधेः समुद्रस्य वधूः पत्नी पताका देवनदी तस्याः प्लवे पूरे गङ्गाप्रवाहे । स्वभावेन पद्मानि पीतकमलानि इत्युच्यन्ते । यथा स्नातस्यास्तुतौ—'हंसांसाहतपद्मरेणुकपिशक्षीरार्णवाम्भोभृतैः' इति । तानि च हेमसूरिणा नामप्राहं हैम्यामानीतानि न सन्ति, यथा पराणि वर्णभेदोच्चारणप्रोक्तानि । यथा—'रक्तोत्पलं कोकनदं श्वेते तु तत्र कुमुदं नीले तु स्यादिन्दीवरम् । श्यामे तूत्पलं स्यात्कुवलयम्' इति । तस्मात्तेषां स्वभावात्पीतिमैवावसीयते । ततोऽत्रापि अम्बुजानि पीतपद्मानि अथ वा कनकमयानीत्यध्याहार्यम् । तेषां परागा रजांसि तैस्तत्संगमात्पिङ्गीभवन्पीतो जायमानः सितच्छदो राजहंस इव ॥

શ્લોકાર્થ

જગદ્ગુરુએ મૂલપ્રાસાદના પ્રાકારના દરવાજામાં પ્રવેશ કર્યો અને મૂલપ્રાસાદ "ઋષભવિહાર"ની સોપાનશ્રેણીને અલંકૃત કરી. ત્યાં રહેલા આચાર્યદેવ, ગંગાના પ્રવાહમાં રહેલા પીતકમલની પરાગથી પીતવર્ણીય બનેલા રાજહંસની જેમ શોભતા હતા. ॥ ५४ ॥

चतुष्कमधिरोहणात्क्रमविहारयोरन्तरा
व्यलोकत समाजवत्सुकृतभूमिभर्तुः प्रभुः ।
पुनर्मणिहिरण्मयं जिननिकेतनं तत्पुरः
सुधाशवसुधाधरोल्लसितचूलिकाचैत्यवत् ॥ ५५ ॥

प्रभुर्हीरविजयसूरिः अधिरोहणादधस्तनसोपानात्क्रमादुपरितनसोपानागमनात् सोपानक एव स्थितः । यत्र विहारयोर्मूलप्रासादप्राकारयोरन्तरा मध्ये चतुष्कं 'चौक' इति प्रसिद्धम् । प्रासादाङ्गणभूमिमित्यर्थः । व्यलोकत दृष्टवान् । किंवत् । समाजवत् । उत्प्रेक्ष्यते—सुकृतभूमिभर्तुः धर्माभिधानपार्थिवस्य समाजं सभामिव । पुनरन्यत्तत्पुरः तस्य चतुष्कस्याग्रे मणयः कर्केतनचन्द्रकान्तादिकास्तैर्युक्तं हिरण्मयं स्वर्णप्रधानं रत्नकाञ्चनरचितं जिननिकेतनमृषभदेवप्रासादं व्यलोकत ददर्श । किंवत् । सुधाममृतमश्नन्तीति सुधाशा देवास्तेषां वसुधाधरः पर्वतो मेरुगिरिस्तस्योल्लसिता उल्लासं प्राप्ता शोभासंयुक्ता जाता या चूलिका शिखा अधित्यका या तस्यां चैत्यवत्सिद्धायतनमिव ॥

अथैकविंशतिकाव्यैर्मूलप्रासादवर्णनम्—

શ્લોકાર્થ

જગદ્‌ગુરુએ સોપાનપંક્તિ ઉપર ચઢતા છેલ્લા પગથિયેથી મૂલપ્રાસાદની વચમાં આવેલો રંગમંડપ જોયો; તે જાણે ધર્મરાજાની રાજસભા ન હોય તેવો શોભતો હતો. વળી તેની આગળ સુવર્ણ અને રત્નમય એવો મૂલપ્રાસાદ જોયો; તે જાણે મેરુપર્વતની ચૂલિકા ઉપર રહેલું સિદ્ધાયતન ન હોય ! ॥ ૫૫ ॥

तमीश इव तारकैर्ग्रहपतिर्ग्रहौघैरिवा-
सुरेश्वर इवासुरैरिव सुरैः सुरेशः पुनः ।
नरेन्द्र इव मानवैर्वृषभकेतनार्हद्गृहं
गृहैर्लघुभिरर्हतां स्फुरति सर्वतोऽलंकृतम् ॥ ५६ ॥

सर्वतः सर्वास्वपि दिक्षु अर्हतां भगवतां लघुभिरल्पप्रमाणैर्गृहैर्देवकुलिकाभिरलंकृतं शोभितं वृषभकेतनार्हतः वृषभदेवस्य गृहं चैत्यं स्फुरति दीप्यते । किं क इव । तारकैर्ज्योतिर्भिस्तमीशश्चन्द्र इव । पुनर्ग्रहाणां मङ्गलादीनामोघैः समूहैर्ग्रहपतिः सूर्य इव । पुनरसुरैः दानवैरसुरेश्वरो दानवेन्द्रश्चमर । पुनः सुरैर्देवैः सुरेशो देवेन्द्र इव । पुनर्मानवैर्मनुष्यैः नरेन्द्रो राजेव ॥

તારાઓ વડે ચન્દ્ર મંગલ આદિ ગ્રહો વડે સૂર્ય, દેવો વડે ઇંદ્ર અને મનુષ્યો વડે

જેમ રાજા શોભે તેમ ચારે દિશામાં રહેલી નાની દેવકુલિકાઓ વડે અદ્ભુત શ્રીઋષભદેવભગવંતનું મંદિર શોભે છે. ॥ ૫૬ ॥

क्षयं प्रलयकालजं निजमवेक्ष्य मासान्तक-
न्मरिज्ञपरंपरिरालपदोदयाकाङ्क्षया ।
उपासितुमुपागतैरिह पदाब्जिनं प्रभो-
र्घ्नन्ति सहसे ध्रुवपवननिलयस्य सोपानकैः ॥ ५७ ॥

ध्रुवपवननिलयस्य युगादिदेवस्य सदने गृहे मुक्तप्रासादे प्रवेशनमार्गे सोपानपंक्तयो-दितदंष्ट्राणि शुशुभे । अत्र च: श्लोकं । उत्प्रेक्षते—न विद्यते क्षयो विनाशो यत्र तादृशस्य पदस्य स्थानस्य मोक्षस्य वा उदय आविर्भावः तस्याकाङ्क्षया वाञ्छया इह प्रासादे प्रभो ऋषभस्य युगादिदेवस्य पदाब्जिनद् चरणकमलयुगलनिं सेवितुमुपासनैः सर्वतो गङ्गैवापगास्तिस्रो नद्यस्ता तस्य: पदःप्रवाहैरिव । किं कृत्वा उपासनैः । प्रलय-कालः [illegible] तस्माज्जातं निजमात्मीयं स्वसंबन्धिनं क्षयं विनाशं पश्चा-दवे समाविष्टुमसमर्था [illegible] गङ्गा भविष्यतीति श्रुतिः । सर्वेऽपि [illegible] भविता इति । अस्यदाद्[illegible] [illegible] इत्यर्थः ॥

*ભાષાર્થ

શ્રીઋષભદેવભગવંતના પ્રાસાદનાં પગથિયાં શોભે છે. તે પગથિયાં જાણે પ્રલયકાળમાં (મહાપ્રલયમાં) પોતાનો પ્રવાહ જે ક્ષય પામશે એમ જાણીને મોક્ષપદની ઇચ્છાથી ભગવંતના ચરણકમળની ઉપાસના કરવા માટે આવેલો ગંગાનદીનો પ્રવાહ ન હોય ! ॥ ૫૭ ॥

इमा अनिलनिम्नगा यत जडाशया यमतां
यदन्त्यदरहस्तया समतिकूलपूर्णिमथाः ।
श्रियोऽन्यसमयूयवान्कृतकूलक्षयैराश्रिता
पतन्ति च पदे पदे भुवनभङ्गरङ्कं पुनः ॥ ५८ ॥

नगभित्कटकिनामवनिजन्मनां पातुकाः
स्वकीयवचनीयतामिति जिघांसुभिः सिन्धुभिः ।
निषेवितुमिव प्रभोः पुर उपागताभिर्बभे
यदासदनाग्रतो विविधरत्नसोपानकैः ॥ ५९ ॥

यस्य श्रीशत्रुंजयसंबन्धिनः आप्तसदनस्य मूलजिनगृहस्याग्रतः पुरस्ताद्विविधानां ना
नाप्रकाराणां रत्नानां मणीनां सोपानकैः । स्वार्थे कप्रत्ययः । आरोहणैर्वा वभे शुशुभे । उत्प्रे
क्ष्यते—निषेवितुमर्थात् युगादिजिनमुपासितुं प्रभोः ऋषभदेवस्य पुरोऽग्रे उपागताभिः
संप्रामाभिः सिन्धुभिर्नदीभिरिव । किं कर्तुकामाभिः । इत्यमुना प्रकारेण स्वकीयामा
त्मीयां वचनीयतामपवादं जननिन्दां जिघांसुभिर्हन्तुमिच्छुभिरिव । इति किम् । यत्
इमाः सिन्धवः अनिशं निरन्तरं निम्नगा नीचगामिन्यः । बत इति खेदे । पुनर्जडाशया
मन्दमनस्काः जडिमाश्रितचित्ताः डलयोरैक्याज्जलभृताः । तथा अहरहः प्रतिवासरं वक्रतां
कुटिलभावं वहन्ति धारयन्ति । तथा पुनरर्थे सप्रतिकूलवृत्तिप्रथाः सह प्रतिकूलवृत्तेः प्रति
लोमवर्तनस्य प्रथया विस्तारेण वर्तन्ते याः । तत्त्वतस्तु कूलं कूलं प्रति मर्यादाभेदिनी
प्रवृत्तिः प्रवर्तनस्य पयःप्रवहणस्य प्रथाभिः सह वर्तन्ते । हादिसंयोगे क्वचिल्लघुरेव
गण्यते । यथा—'बहुलध्वामरमेचकतामने' इति वृत्तरत्नाकरवृत्तौ काव्यकल्पलतायां च ।
इति न दोषः । पुनरिमाः श्रितमङ्गीकृतमुत्कृष्टं पलं मांसं यैस्तादृशान्मांसस्वादवान् मधु
मद्यमेव मत्तं मद्यं विना वयं नान्यत्पिबाम इति नियमो येषां तान् । तत्त्वतस्तु संश्रित
रस्यैराश्रिताः । पुनरिमाः पदे पदे स्थाने स्थाने भुवनानां जगतां भङ्गे विनाशे रङ्गं राग
धयन्ति । तत्त्वतस्तु भुवनानां पानीयानाम् । 'नीरं वारि जलं दलं कमुदकं पानीयमम्भः
कुशं तोयं जीवनजीवनीयमलिलार्णांस्यम्बु वाः शंवरम् । क्षीरं पुष्करमेघपुष्पकमला
म्बायः पयःपावमी कीलालं भुवनं वनं घनरसो यादोनिवासोऽमृतम्' ॥ इति हैम्याम् ।
भङ्गाः कल्लोलाः । 'तरङ्गे भङ्गवीच्यूर्मिः' इत्यपि हैम्याम् । तैरङ्गं श्रयन्ति । पुनरिमा न
म्रा नम्रीभवन्तः पार्श्वयोर्लग्नाः तथा निकटे समीपे वर्तन्ते आजीविकां कुर्वन्तीत्येवं
दीनाम्नादृशानामवनिजन्मनामवन्यां भूमावेव जन्मावतारो येषां त्रसानां द्वित्रिचतुःपञ्चे
न्द्रियाणां निवहां तथा । त्रिचरजलचरखचराणामवन्यामेवोत्पत्तिर्न तु देवगृहादौ, स्थाव
राणां वृक्षवल्ल्यादि दृश्यमानत्वाद्ववतानामुपादानम् । तत्त्वतस्तु अवनिजन्मनां वृक्षाणाम् । वा
तुरा हननशीला इति स्वापदं निराकर्तुंकामाभिः ॥ युग्मम् ॥ इति मूलप्रासादसोपानानि ॥

શ્લોકાર્થ

મૂલપ્રાસાદ ઋષભવિહારનાં વિવિધ પ્રકારનાં રત્નોથી બનેલાં પગથિયાં શોભે છે, તે
જાણે જગતપ્રસિદ્ધ પોતાના અપવાદોને દૂર કરવાની ઇચ્છાથી ભગવંતની ઉપાસના માટે
આવેલી અનેક નદીઓ ન હોય! નિરંતર નીચ ગામિની, જલનો આશ્રય કરનારી હોવાથી
મૂર્ખ, કુટિલતાને વહન કરનારી, સ્થાને સ્થાને કિનારાને વિસ્તારતી, માંસભક્ષિણી અર્થાત્
ઉત્પેત (કમળ) રસના લોલુપી ભ્રમરોને આશ્રય આપનારી, કૂલનો ક્ષય કરનારી,
મત્સ્યોનો આશ્રય, મોટા મોટા તરંગો વડે જગતની રચનાનો ભંગ કરનારી તેમજ
સમીપે નમ્ર બની રહેલાં વૃક્ષોનો પાત કરનારી, આવા આવા પોતાના અપવાદોને દૂર
કરવાની ઇચ્છાથી આવેલી જાણે નદીઓ ન હોય; તેવાં પગથિયાં શોભે છે. ॥૫૮॥ ॥૫૯॥

जिनेन्द्रसदनाग्रतोऽभ्युल्लसदनल्पनिर्व्योदग-
सुवर्णमणितोरणं निरगुपाश्रिनागार्गलम् ।
निरुद्धमपवर्गभूः प्रथमभागमनप्रभवे
जिनाधिनिविष्टोत्तमः किमिह मुक्तिगेहे गिरौ ॥ ६० ॥

जिनेन्द्रस्य ऋषभस्वामिनः सद्मनः प्रासादस्याग्रतः पुरस्तात् द्वारावे भक्तैर्वहुभिः मेरुकाञ्चीभिः शिल्पिभिर्निर्मितं स्वर्णानिर्मितैर्नानाप्रदीप्यमानं सुवर्णानां मणीनां सुवर्णमणिभिर्वा रचितं स्वर्णमणिरत्नमयं वा तोरणमद्भुतं शोभते स्म विद्योतते । किंभूतं तोरणम् । सिद्धं मुक्तिरेव सुधाशिता सौरभमूर्धन्या लक्ष्मीस्तस्याः कार्मणं वशनम् । यद्वाविषया-स्वभाविषयः । उत्प्रेक्ष्यते इहापि मुक्तिगेहे गिरौ शत्रुञ्जयशैले 'विमलगिरिमुक्तिनिलय' इति शत्रुञ्जयकल्पे । यथा 'मुक्तिगेहः शिवः पदम्' इति शत्रुञ्जयमाहात्म्ये जिनाधिनि-विष्टोत्तमः श्रीजिनराजस्य भगवतो मोक्षः स एव पुरं नगरी तस्याः प्रथममादिम एव साधनं स्वायत्तीकरणं तस्य प्रवृत्ते प्रारम्भे निबद्धं कलितमिव । यतः किल नगरीप्रवेशे पूर्वं मङ्गलतोरणं बध्यते इति रीतिः ॥

શ્લોકાર્થ

મૂળપ્રાસાદ જયવિહારની આગળ અનેક પ્રકારની રચનાઓથી યુક્ત સુવર્ણમય અને રત્નમય તોરણ શોભે છે. તે તોરણ જાણે મુક્તિરૂપી લક્ષ્મીનું વશીકરણ ન હોય! અથવા "મુક્તિનિલય" એવા વિમલાચલ ઉપર જિનેશ્વર ભગવંતરૂપી રાજાને મોક્ષરૂપી નગરીને સ્વાધીન કરવાના પ્રારંભે બાંધેલું જાણે મંગલતોરણ ન હોય! ॥ ૬૦ ॥

निजस्य चर्चरीभवत्यपि महोत्सवे द्वारि मां
जना भगवतो इव प्रतिपदं निबध्नन्त्यमी ।
जहीत मम दुःखितां किमिति यत्कृतार्थं प्रभोः
पुरः स्थितमुपेत्य यज्जिननिकेतने तोरणम् ॥ ६१ ॥

यदस्मिन् जिनस्याहतो निकेतने गृहे मूलविहारे उपेत्य पुनरिहागत्य तोरणं स्थितं तिष्ठति स्म । उत्प्रेक्ष्यते — प्रभोः ऋषभदेवस्य पुरः इत्यमुना प्रकारेण यत्कृतार्थं कथयितुमीहमानं किं स्थितमिव । इति किम् । हे प्रभो, निजस्यात्मनः निजस्यात्मीयस्य वा कस्यचिन्महोत्सवे अतिशायिनि महे चर्चरीभवति सत्यपि नित्यं निविडे निरन्तरं जायमाने सति भवत इव स्वामी भूमीलोकवर्तिनो लोका मां तोरणं प्रतिपदं स्थाने स्थाने गृहद्वारि वहिर्द्वारमार्गे वा निबध्नन्ति इत्यमुना प्रकारेण विद्यमानां मम दुःखमस्त्यस्तीति

दुःखी दुःखिनो भावो दुःखिता तामसुखयत्तां जहि व्यापादय । निवारयेति यावत्। इति तोरणम् ॥

શ્લોકાર્થ

મૂલપ્રાસાદમાં તોરણ શોભે છે, તે જાણે આમ કહેવા માટે ઇચ્છતું ન હોય કે 'હે પ્રભો, કોઈપણ મહોત્સવ પ્રસંગે મારા વૈરી લોકો મને ઘરના દ્વાર આદિ સ્થાને બાંધે છે, તે માટે હે ભગવંત, આ મારી દુઃખી અવસ્થાને દૂર કરો. ॥ ૬૧ ॥

यदीयविभवैः पराजितजगत्रयस्पर्धिभिः
स्वकीयमुपदीकृतं विजितवैजयन्तेन किम् ।
दधार मणिमण्डपं किरणखण्डिताखण्डरु-
क्प्रचण्डरविमण्डलं वृषभतीर्थकृन्मन्दिरे ॥ ६२ ॥

वृषभतीर्थकृतो युगादिदेवस्य मन्दिरं कर्तृ किरणैः प्रतिदिशं प्रसरज्ज्योतिर्दण्डैः खण्डितं तिरस्कृतमखण्डाभिरक्षताभिः क्वचिदप्यप्रतिहताभिः रुग्भिः प्रचण्डं दुरालोकं रविर्भास्करस्य मण्डलं बिम्बं येन तादृशं मणिमण्डपं विविधरत्नघटितप्रनाभयं दधार धत्ते स्म । उत्प्रेक्ष्यते—पराजिताः पराभवं लम्भिता जगत्त्रयस्त्रैलोक्यस्य त्रिभुवनसंबन्धिनः स्पर्धिनस्तुल्यविभवत्वेन संघर्षणशीला यैस्तादृशैर्यदीयविभवैः ऋषभदेवप्रासादसंबन्धिभिर्विभवैः शोभातिशयैर्विजितेन परिभवं नीतेन वैजयन्तेन इन्द्रप्रासादेन उपदीकृतं ढौकितं स्वकीयमात्मसंबन्धिनमर्धालिक मणिमण्डपमिव ॥

શ્લોકાર્થ

ઋષભ વિહારમાં, પ્રસરતાં એવાં પોતાનાં કિરણોથી અપ્રતિહત કાંતિવાળા પ્રચંડ સૂર્યને તિરસ્કૃત કર્યો છે તેવો મણિમંડપ શોભે છે, તે મંડપ જાણે ત્રણે જગતના વૈભવની સાથે સ્પર્ધા કરે તેવા પોતાના વૈભવથી પરાભવ પામેલા ઇંદ્રના વૈજયંત નામના પ્રાસાદે ભેટણારૂપે આપેલો આ મંડપ ન હોય તેવો શોભે છે. ॥ ૬૨ ॥

अनन्यनिवरूत्यर्षां मनसि धर्मभूमीभृता
प्रशातुमिह कातनोजिनवराय कर्मैनन ।
स्वयंवरणमण्डपं मणिसुवर्णचित्रश्रिया-
श्रितः किमु विधापितः स्फुरति यन्महामण्डपः ॥ ६३ ॥

यस्य मूलप्रासादस्य महान् गगनाङ्गणालिङ्गी मण्डपः स्फुरति शोभते । उत्प्रेक्ष्यते— अनन्यामसाधारणीं सर्वातिशायिनीं शिवकन्यकां मुक्तिकुमारिकां कस्मैचनानिर्दिष्टनाम्ने उचिताय सप्तर्द्धिमानमप्रोभृते योग्याय वराय प्रधानाय परिणयनकामाय पुरुषाय इह सिद्धशैले प्रदातुमिच्छता पाणिं ग्राहयितुं वाञ्छता धर्मनाम्ना भूमीभृता राज्ञा मणीनां रत्नानां चन्द्रकान्तादीनामुपलक्षणात्कर्केतनादीनां सुवर्णानां काञ्चनानां चित्राण्यालेख्यानि तेषां श्रिया अथ वा चित्रकारिण्या आश्चर्यविधायिन्या शोभयाश्रितः कलितः स्वयं-वरणमण्डपः स्वयं स्वेच्छया, न तु पित्रादिपारतन्त्र्यात्, वरणमर्थात्स्वामीप्सितवरयितुः कण्ठपीठे वरमालाक्षेपणेन स्वीकरणं यत्र तादृशो विधापितः किमु शिल्पिना निर्मापित इव ॥

श्लोकार्थ

મૂલપ્રાસાદમાં ગગનચુંબી મંડપ શોભે છે; તે જાણે સર્વોત્કૃષ્ટ મુક્તિરૂપે કન્યાને કોઈ યોગ્ય વરની સાથે પાણિગ્રહણ કરાવવાને ઇચ્છતા ધર્મરાજાએ મણિ અને સુવર્ણની આશ્ચર્યકારી રચનાવાળો સ્વયંવર મંડપ કરાવ્યો ન હોય ! ॥ ૬૩ ॥

अवेत्य कलितौकसं नभसि सिंहिकानन्दनं
वनान्मिलितुमागताः किमिह गोत्रहार्दादमी ।
यदाप्तशृङ्गकंधरास्फुरदमानपञ्चाननाः
परां श्रियमशिश्रियन्नमृतकान्तिकान्तद्विपः ॥ ६४ ॥

यस्य विमलाचलशिखरशेखरस्याप्तगृहस्य जैनप्रासादस्य कंधरायां शिखरोपत्यकायां स्फुरन्तो दृश्यमानाः शोभमाना वा अमानाः प्रमाणातीताः अतिबहवो ये पञ्चानना मृगेन्द्राः। 'यदनेककम्रौघकंधराहरिभिः कुक्षिगतीकृता इव' इति नैषधेऽपि। परां प्रकृष्टां श्रियं शोभां-मशिश्रियन् लभन्ते स्म । किंभूताः । अमृतकान्तिकान्ताश्चन्द्रमणयस्तेषां द्विपः श्वेतमश्म-वैरिणः । उत्प्रेक्ष्यते—नभसि आकाशे कलितौकसं निर्मितनिकेतनम् । गगनस्थायिन-मित्यर्थः । सिंहिकानन्दनं स्वर्भाणुं केसरिणं वा अवेत्य ज्ञात्वा गोत्रस्य ज्ञातेर्हार्दात् । स्नेहतो हि स्वज्ञातः स्वजनं प्रस्तावे मिलितुमायान्त्येवेति प्रथमव्यवहारतः वनात्स्वकाननात् स्वकाशात् अमी प्रत्यक्षलक्ष्याः पारीन्द्राः मिलितुं मिलनार्थमिह प्रासादोपरितनप्रदेशे आगताः समेता इव ॥

શ્લોકાર્થ

અનેક સિંહોથી સુશોભિત એવી શિખર ઉપરની ભૂમિ અતિશય શોભા ધારણ કરે છે; તે જાણે આકાશમાં રહેલા સિંહિકાનંદન કેશરીસિંહને (એક પક્ષે રાહુ) જાણીને જ્ઞાતિસ્નેહથી પ્રેરાઈને વનમાંથી મળવા માટે આવેલા સગોત્રીય સિંહો ન હોય ! ॥ ૬૪ ॥

वने वसतिरेकिका जनुषि नः प्रसूतिः परि-
च्छदो न कदनं सदा पुनरनेकपानां हहा ।
जहीत्यसुखमाशु नः किमिति भाषितुं नाभिजं
भजन्ति गृहकंधरागतमृगेश्वराः श्रीजिनम् ॥६५॥

गृहकंधरायामर्थाज्जिनसद्मशिखरोत्कीर्णकायां गताः शिल्पेन स्थिताः मृगेश्वराः केसरिणः नाभेर्नाम्नो नृपाज्जायते स्म इति नाभिजः अथ च नाभेस्तुन्दकूपिकाया जायते स्मेति नारायणनाभिपुण्डरीकोत्पन्नं ब्रह्माणं श्रिया अतिशयलक्ष्म्या युक्तो जिनस्तीर्थंकृत्तं तथा श्रिया समुद्रनन्दिन्या युतो जिनो नारायणस्तं भजन्ते सेवन्ते। इत्यमुना प्रकारेण नोऽस्माकमसुखं दुःखं जहि घातय। इति किम्। हे जगन्नाथ, नोऽस्माकं वसतिर्वासो वने न च नगरादौ। पुनर्जनुषि अखिलेऽप्यवतारे एकैव प्रसूतिः संतानमेकमेव नान्यत्। 'एकेनापि सुपुत्रेण सिंही स्वपिति निर्भयम्' इति वचनात्। पुनः परिच्छदः परिवारोऽपि न स्ववपुःसहायत्वमेव। पुनर्हहा इति खेदे। सदा सर्वकालमपि अनेकानप्यहन लोकान् पालि आजीविकाभिः रक्षयन्ति पालयन्तीत्यनेकपाः। 'बन्धनस्थोऽपि मातङ्गः परेषां मरणक्षमः' इति सूक्तवचनात्। सन्तो हस्तिनश्च तेषां कदनं व्यापादनं मारणम्। 'निर्ग्रन्थन प्रमथनं कदनं निबर्हणम्' इति हैम्याम्। घातनाभिधानानि ॥ इति चैत्यकंधरामृगेन्द्राः ॥

શ્લોકાર્થ

જિનપ્રાસાદના શિખર ઉપર કોતરેલા સિંહો જાણે ભગવંતને આ પ્રમાણે કહેવા માટે આશ્રય કરીને રહ્યા ન હોય કે "વનવાસ, એકાકીપણું, આખી જિંદગીમાં એક જ સંતાનનો જન્મ, અસહાય અને હાથીઓને કદર્થના કરવી, અમારાં આ દુઃખોને હે ભગવન, જલદીથી દૂર કરો।" ॥ ૬૫ ॥

युगादिजिनमन्दिरे शिखरमम्बराडम्बरं
विडम्बयति चण्डरुक्किरणमण्डलं वैभवैः ।
पुनर्निजसपक्षतामिव समीहमानो जिनं
भजन्नमरभूधरो भुवनकामितस्वस्तरुम् ॥ ६६ ॥

युगादिजिनः प्रथमतीर्थंकरस्तस्य मन्दिरं गृहं प्रासादस्तत्राम्बरे आकाशे आडम्बरः शोभातिशयो यस्य तादृशं शिखरं शृङ्गं वैभवैः सुषमाभिः कृत्वा चण्डरुचः सूर्यस्य किरणमण्डलं ज्योतिःपुञ्जं विडम्बयति धिक्करोति अनुकरोति वा। यदुक्तम्—'विकलयति कलाकुशलं हसति शुचिं पण्डितं विडम्बयति। अधरयति धीरपुरुषं क्षणेन मकरध्वजो

देवः ॥' इति चम्पूकथायां विडम्बनार्थः । 'पुण्डरीकातपत्रस्तं विकसत्काशचामरः । ऋतुर्विडम्बयामास न पुनः प्राप तच्छ्रियम् ॥' इति रघौ । अनुकरणार्थोऽत्र । इत्यर्थद्वयमपि । उत्प्रेक्ष्यते—पुनर्द्वितीयवारमिन्द्रेण छिन्नपक्षत्वात् अपरवेलायां निजस्यात्मनः सपक्षतां पक्षयुक्तत्वम् । पूर्वं सर्वेऽपि पर्वताः सपक्षा आसन् । ततः स्वेच्छयोड्डीयोड्डीय यत्र तत्राप्यकाण्डे पथातर्किता आगत्य पतन्तः सन्तः पृथिवीमतीव व्याकुलीकुर्वन्ति स्म । ततः पृथिवी स्वर्लोके पुरंदरपुरो गत्वा पुत्करोति स्म । तदनु दम्भोलिपाणिना सादरं सस्नेहं पृष्टा सती लोचनयुगलगलद्बाष्पपयःश्रुया मगद्गद्स्वरं कथंकथमपि कथयामास । यत 'मध्यमलोके समग्रा अपि गिरयः सपक्षत्वाद्यथाकाममुत्पत्योत्पत्य स्वहृचितस्थाने निपतन्तो मामतिभारभङ्गुरगात्रीं कुर्वाणाः खेदखिन्नमनस्कां विदधते । तस्मादहं तदतिगरिमोद्गारिस्फारभारासासहितया पातालमूलं प्रवेक्ष्यामि ।' इति वसुधावचनश्रवणानन्तरं संजातातिकोपेन पुरहूतेन स्वपाणिप्रज्वलज्ज्योतिर्ज्वालाकरालदम्भोलिना कृत्वा सर्वेषामपि पर्वतानां पक्षाः क्षणाच्छेदिताः-इति पुराणोक्तिः श्रूयते । अथ पुनः पक्षाभ्यां सहितत्वं समीहमानो वाञ्छन् भुवनानां तात्स्थ्यात्तद्व्यपदेशात्त्रिभुवनजनानां सुरासुरनराणां कामिते वाञ्छितप्रदाने स्वस्तरुं कल्पवृक्षं तादृशं नाभेयं देवं भजन् सेवमानः अमरभूधरो मेरुरिव ॥

શ્લોકાર્થ

જિનપ્રાસાદ ઉપર રહેલાં શિખરો પોતાના વૈભવથી પ્રચંડ એવા સૂર્યમંડળનો તિરસ્કાર કરે છે; તે શિખરો જાણે મેરૂપર્વત પુનઃ સપક્ષ (પાંખો સહિત) બનવાની ઇચ્છાથી જગતને ઈષ્ટ ફુલની સિદ્ધિ આપવા માટે સાક્ષાત્ કલ્પવૃક્ષ સમાન વિમલાચલની ઉપાસના કરતો ન હોય! (પુરાણમાં કહ્યું છે કે 'બધા જ પર્વતો પક્ષસહિત હતા, તેથી સ્વેચ્છાએ ઊડી ઊડીને પોતાના ઈષ્ટ સ્થાનમાં આવીને રહેતા હતા. પરંતુ પર્વતોના અતિભારથી દુઃખી થયેલી વસુધા (પૃથ્વી) સ્વર્ગમાં ઇંદ્ર પાસે ગઈ. ઇંદ્રે સ્નેહાળ દૃષ્ટિથી જોઈને પૂછયું, ત્યારે તે અશ્રુજલ વરસાવતી ગદ્ગદ સ્વરે બોલી કે "હે મહારાજ, મધ્યલોકના બધાય પર્વતો પાંખોસહિત હોવાને કારણે પોતાની મરજી મુજબ ઊડી ઊડીને જ્યાં ત્યાં પડે છે, તેથી તેઓનો અતિભાર સહી નહીં શકવાથી હું પાતાળમાં ચાલી જઈશ." વસુધાનાં આવાં વચન સાંભળીને ઇંદ્રે પોતાના જાજ્વલ્યમાન વજ્રથી ક્ષણ માત્રમાં બધાયે પર્વતોની પાંખો છેદી નાખી! આથી મેરૂ પર્વત સપક્ષ બનવાની ઇચ્છાથી જાણે વિમલાચલની આરાધના ન કરતો હોય! એમ કવિ કલ્પના કરે છે.) ॥ ६६ ॥

अवेत्य जगदीहितं प्रददतं कदम्बाचलं
द्विधापि वसुधातलेऽखिलमहाभयालम्बिनम् ।

दरेण धरावैरिणः किमु भजन्ति यं भूधरा
यदल्पशिखरच्छलान्निपततनूलताऽऽलम्बिनः ॥ ६७ ॥

यस्य प्रासादस्य अङ्गानि मूलशिखरसंश्रया लघूनि यानि शिखराणि शृङ्गाणि तेषां छलेन कपटेन अलिप्ता अङ्गाः तनूंषीति अन्तयन्ति अन्तयन्ते क्षमेत्यलिपताः अल्पाः कृता 'मृषा न धर्मोऽल्पितकल्पपादपः प्रणीय दारिद्रदरिद्रतां नृपः' इति नैषधे । याम्नूत शरीरयष्टीरालम्बन्ते आश्रयन्ते इत्येवंशीला भूधराः पर्वताः कदम्बाचलं शत्रुंजयशैलम् 'लोहित्यउ तालज्झउ कयंबुत्ति' इति शत्रुंजयकल्पे कदम्ब इत्यभिधानम्, तथा एकचत्वारिंशदभिधानेष्वपि कदम्बाभिधाऽस्तीति । यं कदम्बाचलं भजन्ते । उत्प्रेक्ष्यते—धरायां गिरीणां वैरिणः शत्रोरिन्द्रस्य दरेण किमु भयेनेव । किं कृत्वा । वसुधातले भूमण्डले द्विधापि द्वाभ्यां प्रकाराभ्याम् ऐहिकामुष्मिकभेदात् जगतां भुवनानामीहितमभीप्सितं प्रददत् प्रकर्षेण सर्वोत्कृष्टतया वितरणयन्तम् । अर्थात्कल्पतरुकारिणं शत्रुंजयाद्रिमेवेत्य ज्ञात्वा । तथा अखिलानां समस्तानां महाभयानां रोगगजमृगेन्द्रदवानलविषधरसंग्रामसमुद्रवैरशत्रुप्रभृतीनां प्रबलभीतीनामपि अभी स्यादनमस्यास्तीति अर्थादस्याश्रितानां तादृक्षयमपेत्य शास्त्रवचसा लोकपरंपरया वा ज्ञात्वा ॥

श्लोकार्थ

मेरुआदि पर्वतो पोतपोतानां शरीर संकोचीने जाणे जिनप्रासादनां शिखरोरूपे रह्या न होय! जगतने इहलौकिक अने पारलौकिक उभय प्रकारनी सिद्धिने आपनार तेमज इहलौकिक अने पारलौकिक सर्वे भयोने दूर करनार एवा कदंबगिरिने (शत्रुंजयनां एकतालीश नामो पैकी कदंबगिरि पण एक नाम छे) जाणीने पोताना शत्रु इन्द्रना भयथी बधाये पर्वतो जाणे विमलगिरिनी उपासना करवा माटे आवेला न होय! ॥ ६७ ॥

जगद्गिरिविजित्वरं महिमभिर्महीभृद्वरै-
रवेत्य भुवि भूधराभिनवसार्वभौमं नगम् ।
स्वबालशिखरैरमुं किमु न सेवितुं प्रेषितैः
कुमारशिखरैर्बभे यदतितुङ्गशृङ्गाश्रयैः ॥ ६८ ॥

यदतितुङ्गे यस्य प्रासादस्य अतिशयेन गगनालिङ्गित्वेन अत्युच्चैस्तरे महति शृङ्गे मूलशिखरे आश्रयो निवासो येषाम् । मूलशृङ्गे लगन्ति अनेकानि अन्यानि अल्पानि शिखराणि

भवन्तीति प्रत्यक्षमपि लक्ष्यते। तादृशैः कुमारशिखरैर्लघुशृङ्गैः वभे शुशुभे। कुमारशब्दोऽत्र केवलं लघुत्वमेव वक्ति। यथा नैषधे—'रचयति रुचिः शोणीमेतां कुमारितरा रवेः।' अत्र तु कुमारितरा रवेः। कुमारितरा प्रथमनिर्गतत्वेन लघ्वी रुचिः कान्तिः। तथात्रापि महच्छिखरापेक्षया लघूनि अत एव कुमाराणि शृङ्गाणि इति। उत्प्रेक्ष्यते—महीभृतां भरैः गिरीणां गणैः राज्ञां चक्रैश्च भुवि पृथिव्यां भूधराणां शैलानां भूपतीनां च मध्ये अभिनवं नवीनं प्रादुर्भूतं सार्वभौमं चक्रवर्तिनममुं नगं शत्रुंजयाचलमवेत्य विज्ञाय तं सेवितुमुपासितुं प्रेषितैः स्वबालशिखरैः किमु निजनिजडिम्भशृङ्गैरिव। राजानो हि चतुर्दशस्वप्नसूचितनवीनोत्पन्नचक्रवर्तिनं विज्ञाय स्वस्वकुमारनन्दनांस्तत्सेवार्थं प्रेषयन्तीति स्थितिः। यथा कल्पसूत्रव्याख्याने महावीरचरित्रे—गजवृषभपञ्चाननादिमचतुर्दशस्वप्नसूचितमहावीरदेवजन्म ज्ञात्वा श्रेणिकचण्डप्रद्योतादयः कुमाराः सेवार्थं स्वपितृभिः प्रहिताः। इति किम्। नगं महिमभिस्तुङ्गताभिः। यदुक्तम्—'सर्वेषामपि शैलानामुन्नतो विमलाचलः। यदारोहेण लोकाग्रं प्राप्यते बालकैरपि॥' इति वचनात्तुङ्गिमा। माहात्म्यमस्य तु सर्वेभ्योऽप्यधिकं प्रसिद्धमेवास्ति। जगत्सु विश्वेषु ये गिरयः पर्वताः पर्वतमायाः उच्चैस्तरत्वेनाभिमानितया वा तुङ्गा। यथा—'तं मानतुङ्गमवशासमुपैति लक्ष्मीः' इति भक्तामरस्तवे। तेषां विजित्वरं जयनशीलम्॥ इति शिखरम्॥

શ્લોકાર્થ

ગગનચુંબી શિખરને આશ્રયીને રહેલાં નાનાં નાનાં શિખરો શોભે છે. તે જાણે જગતના પર્વતોનો વિજય કરનારા મહામહિમાવંત નૂતન ચક્રવર્તી એવા વિમલાચલને જાણીને પર્વતોના સમૂહે પોતાનાં બાલશિખરોને ગિરિચક્રવર્તી વિમલાચલની સેવા કરવા માટે જાણે મોકલ્યા ન હોય! ॥ ६८ ॥

> धनादि जगदीहितं प्रभवितास्मि दातुं पुनः
> शिवादिकमलाकरं प्रणय मां प्रभो स्वामिव।
> इतीव जगदीश्वरं गदितुमुत्सुकीभावुकः
> समेत्य सुमनोनिपो भजति चैत्यशृङ्गे स्थितः॥ ६९॥

सुमनोनिपः कामकुम्भः समेत्य स्वर्गादागत्य चैत्यशृङ्गे प्रासादशिखरे स्थितस्तिष्ठन् सन् जगदीश्वरं त्रिभुवननायकं श्रीऋषभदेवं भजति उपास्ते। उत्प्रेक्ष्यते—इत्यमुना प्रकारेण गदितुं कथयितुमुत्सुकीभावुकः उत्कण्ठीभवनशीलः सन्निव। इति किम्। हे प्रभो त्रैलोक्यनाथ, अहं धनादि द्रव्यभोज्यवस्त्राभरणादिकं जगदीहितं जनमनःकामितं दातुं प्रभवितास्मि समर्थो भवामि। पुनस्त्वं मां शिवादिकमलाकरं स्वर्गापवर्गप्रमुखलक्ष्मीकारकं प्रणय कुरु। कमिव। स्वामिव। यथा स्वां स्व... ...कारिणं निगद्गिन॥

श्लोकार्थ

જિનપ્રાસાદના શિખર ઉપર રહેલો કળશ (કામકુંભ) જાણે યુગાદિદેવની ઉપાસના કરતો ન હોય! અર્થાત્ જાણે ભગવંતની પાસે આવી વિજ્ઞપ્તિ કરતો ન હોય કે "હે ભગવંત, જગતનાં જીવોને વસ્ત્ર, આભૂષણ આદિ ઇષ્ટવસ્તુને આપવામાટે તો હું સમર્થ છું પરંતુ આપની જેમ મને પણ સ્વર્ગાપવર્ગની લક્ષ્મીને આપનારો બનાવો!" ॥ ६९ ॥

विधास्यति विभोरहर्निशमुपास्तिमभ्येत्य यः
स मद्वदमृतस्फुरन्नुपरिसंस्थितिं लप्स्यते ।
विसृत्वरविनिःसरत्करभरैरिदं प्राणिनां
पुरः प्रवदतीव यत्कनकक्लृप्तकुम्भः स्वयम् ॥ ७० ॥

यस्य चैत्यस्य कनकेन काञ्चनेन क्लृप्तो रचितः कुम्भः कलशः विसृत्वरैः प्रसरणशीलैः विनिःसरद्भिर्बहिर्निर्गच्छद्भिः करभरैः किरणसमूहैःहस्तसंघातैश्च कृत्वा स्वयमात्मना प्राणिनां सर्वेषां जगज्जन्तूनां पुरः पुरस्तात् इदमेतस्मिन्नेव काव्ये कथ्यमानं प्रवदति प्रकर्षेण कथयतीव। इदं किम्। हे प्राणिनः, यो जनः अभ्येत्य भगवत्पार्श्वे समागत्य अहर्निशमहोरात्रं विभोः ऋषभदेवस्योपास्तिं सेवां विधास्यति करिष्यति स पुमान् अमृते मोक्षे स्फुरन् कर्मराहित्याज्ज्योतिर्मयत्वाद्दीप्यमानः सन् उपरि त्रिभुवनस्याप्युपरितनप्रदेशे लोकाग्रे संस्थितिं निवासं लप्स्यते प्राप्स्यति। किंवत्। मद्वत्। यथाहं पार्थिवः कलशोऽहर्निशं विभुं सेवमानः अमृतेन पानीयेन स्फुरन् पूर्णत्वेन प्रकटीभवन् सर्वेषामपि चक्षुर्विषयः सपद्यमानः सन् उपरि जनमस्तकोपरि संस्थितिं लभे प्राप्नोमि ॥ इति चैत्यकलशः ॥

श्लोकार्थ

જિનપ્રાસાદ ઉપર રહેલો સુવર્ણકળશ પોતાનાં પ્રસરતાં કિરણોરૂપી હાથ વડે મનુષ્યોને જાણે આ પ્રમાણે કહેતો ન હોય કે 'હે પ્રાણીઓ! અમૃતથી પરિપૂર્ણ એવો હું જેમ મનુષ્યના મસ્તક ઉપર રહેવાની સ્થિતિ પામ્યો છું તેમ જે પ્રાણી ઋષભદેવ ભગવંતની નિરંતર ઉપાસના કરશે તે અમૃત-જન્મમરણરહિત બનીને લોકના અગ્રભાગ ઉપર સ્થિતિ કરશે.' ॥ ७० ॥

विभाव्य भुवनत्रये स्वविभवाङ्कुरव्रजा-
न्विजेतुमनसामुना किमु जिनेशितुः सद्मना ।
सपत्ननिवहस्मयाम्बुनिधिमाथमन्थाचलं
शिरःशिखरसंस्फुरन्निविडदण्डरत्नं दधे ॥ ७१ ॥

चैत्यशिखरे दण्डो भातीति संबन्धः । उत्प्रेक्ष्यते—अमुना ऋषभकूटकमलामौलिचूडामणिना जिनेशितुर्वृषभदेवस्वामिनः सद्मना मन्दिरेण ऋषभचैत्येन शिरःशिखरे उपरितनशृङ्गे संस्फुरत् वज्ररत्ननिर्मितत्वात् दीप्यमानं वा निबिडं दृढमभेद्यं दण्ड एवं दधे किमु धृतमिव । किंभूतम् । सपत्नानां वैरिणां निवहस्य गणस्य यः स्मयः अहङ्कारः स एवाम्बुनिधिः समुद्रः तस्य माथे मथने मन्थाचलं क्षुब्धपर्वतं मन्दरगिरिम् । 'पाथोधिमाथसमयोत्थितसिन्धुपुत्रीपत्यङ्कजार्पणम्' इति, तथा 'मन्थानगः स भुजगप्रभुवेष्टिपृष्टिः' इति द्वयमपि नैषधे । किंभूतेन सद्मना । विजेतुमनसा पराभवितुकामेन । अर्थात्स्वर्गधितभुवनत्रये नाकिनागगेहमहीश्रितये स्वेषामात्मीयानां विभवानां शोभातिशयानामहङ्काराणां जैत्रप्रतिमल्लानां प्रतान समूहानभिभाव्य विलोक्य विहाय वा । 'दूरं गौरगणैरहंकृतिभृतां जैत्राङ्कारे चरत' इति नैषधे ॥

શ્લોકાર્થ

ચૈત્યના શિખર ઉપર રહેલો દંડ શોભે છે. તે જાણે ત્રણે જગતના અહંકારી મલ્લોનો પરાભવ કરવાને ઇચ્છતા એવા ઋષભવિહારે પોતાના શિખર ઉપર શત્રુસમૂહના અહંકારરૂપી સમુદ્રનું મંથન કરવા માટે મેરુસમાન દંડ ધારણ કર્યો ન હોય ! ॥ ૭૧ ॥

निभालय नलिनीधवं स्वविभवेन संस्पर्धितां
दधानमधिकं क्रुधोद्धुपितवर्ष्मणार्चिर्मिषात् ।
जिनाधिपतिवेश्मना सुरपथे स्वदण्डस्फुर-
त्करः परिबुभूषया द्विप इवैष ऊर्ध्वीकृतः ॥ ७२ ॥

निभाल्य नलिनीधवं दण्डो दीप्यते । जिनाधिपतेर्वृषभस्वामिनो वेश्मना मन्दिरेण विहारेण एष सर्वजनप्रत्यक्षः स्वस्यात्मनो यो दण्डः स एव स्फुरन् प्रकटीभवन्करो हस्तः द्विपो भास्वल्लक्षणवैरिणः परिबुभूषया चपेटामुष्टिप्रहारादिभिः पराभवितुमिच्छया सुरपथे आकाशे ऊर्ध्वीकृत उन्नतो विहित इव । किंभूतेन वेश्मना । अर्चिर्मिषात्किरणस्फुरत्कान्तिकपटात् अधिकं यथा स्यात्तथा क्रुधा कोपेन कृत्वा उद्धुपितमुत्कण्टकितं रोमाञ्चितरोमराजि वर्ष्म शरीरं यस्य । किं कृत्वा । स्वेनात्मीयेन विभवेन शोभासमुदायेन सार्धं संस्पर्धितां सम्यक् मनसा वचसा कायेन च स्पर्धनशीलतां दधानं बिभ्राणं नलिनीधवम् । 'नलिनीप्रेमनिबद्धो मानसगमनाय सत्वरो हंसः । न च गच्छति न च तिष्ठति उभयरसव्याकुलीभूतः ॥' भास्करं निभाल्य दृष्ट्वा ॥ इति चैत्यशृङ्गदण्डः ॥

શ્લોકાર્થ

પોતાની સાથે સ્પર્ધા કરતા સૂર્યને જોઇને સ્ફુરાયમાન કાંતિના બ્હાને જાણે ક્રોધાતુર બનેલો જિનપ્રાસાદ રોમાંચ ધારણ કરતો ન હોય, તેમ પોતાના શત્રુ સૂર્યનો પરાભવ કરવા માટે જાણે દંડરૂપી હાથ ઊંચો કર્યો ન હોય! ॥ ૭૨ ॥

विजित्वरविभूतिभिः प्रतिपदं परिस्पर्धिनो
विजित्य जिनसद्मना जगति वैजयन्तादिकान् ।
द्विषद्विजयबोधिकाध्रियत मूर्ध्नि मन्येऽमुना
विहारशिखरे मरुत्तरलवैजयन्ती व्यभात् ॥ ७३ ॥

विहारस्य ऋषभचैत्यस्य शिखरे उच्चशृङ्गे मरुता पवनवेगेन तरला चञ्चला अग्रे लायमाना वैजयन्ती महापताका व्यभाद्भाति स्म । तत्राहमेवं मन्ये विचारयामि । उत्प्रेक्ष्यते वा—अमुना सर्वप्रासादमूलभूतेन जिनगृहेण युगादिजिनचैत्येन प्रतिपदं पाताले मर्त्यलोके भूलोके च स्थाने स्थाने क्रमं क्रमं वा । निजेनात्मना सह स्पर्धिनः स्पर्धाविधायिनो विरोधिनो वा जगति विश्वे वैजयन्त इन्द्रप्रासाद आदौ येषां ते । स्वार्थे कः । आदिकान्त्यादिभिर्भास्वरीभिः प्रतिस्पर्धिनां विशेषेण जयनशीलाभिः पुष्कलाभिः विभूतिभिः स्वशोभिः विजित्य पराभूय द्विषतां सर्ववैरिणां विजयस्य पराभवनस्य बोधिकां ज्ञापयित्रीं पतां कथनशीलां मूर्ध्नि निजमस्तके वैजयन्ती ध्वजोऽध्रियत धृतेव ॥

શ્લોકાર્થ

ઋષભવિહારના શિખર ઉપર પવનથી ચંચળ બનેલી મહાપતાકા (ધ્વજ) શોભે છે. હું માનું છું કે: 'સ્થાને સ્થાને રહેલા જગતમાં વૈજયંત આદિ પ્રાસાદોને પોતાની વિભૂતિ વડે જીતીને, જિનપ્રાસાદે જાણે પોતાના મસ્તકે શત્રુ પર વિજય સૂચક જયપતાકા ધારણ કરી ન હોય!' ॥ ૭૩ ॥

दिने दिनमुदीत्वरद्युमणिचण्डिमाडम्बरो-
द्भुतप्रसरप्रभाप्रसृततापसंतापितः ।
स्वं गमितुमम्बराम्बुधिरधूम्रवाहान्तरे
दिवि प्रकटितो घनः स्मरमनेव जैनौकसा ॥ ७४ ॥

[illegible] इति [illegible] । [illegible] ॥ इति [illegible] ॥

* भावार्थ

ચૈત્ર ઉદય પામતા એવા સૂર્યના પ્રચંડ તાપથી ત્રાસ અને વિસ્તાર પામતાં [illegible] જિનમાર્ગે [illegible] માટે [illegible] પોતાની [illegible] ॥ ૭૪ ॥

न हरिद्रुपलक्षिमान्न जनसंगमस्तोद्धत-
न्न कोऽपि च निर्गमी जगति पूर्वतस्त्वयते ।
यतोऽदयविधायकोऽर्हति निषेव्यतां सांप्रतं
मही महिमसंपदां तदयमेक एवाऽन्लः ॥ ७५ ॥
महाहुतिविधुः पदं परिणमति यस्य प्रभोः
प्रकाशितमिदं स्वयं जगति तेन मत्स्वामिना ।
यदु प्रकटयाम्यहं गणितदम्य तर्गिस्य त-
स्प्रभावमभिनापिनं त्रिभुवनादि चिन्त्येति किम् ॥ ७६ ॥
जिनेन्द्रपदनाम्बरान्तरनुपद्रिश्रुद्धाग्रणा-
निष्प्रनाग्नेननरस्फुरदनुष्ठकर्णीरयः ।
पुरन्दिरुतददिनामिति निरान्तिरचावरता-
प्रणश्यणिति किङ्किणीक्वणमिषेण किं गायते ॥ ७७ ॥

[illegible]

चपलं चञ्चलं ध्वजस्तत्र स्फुरन् अकुण्ठः अमन्दो दुर्धर्षो वा कण्ठीरवः केसरी स कर्ता। निजस्यात्मनः अन्तिके समीपे आवासं निरन्तरवसतिं भजन्तीति तादृश्यो रणज्झणिति शब्दं कुर्वाणाः किङ्किण्यो लघुघुर्घुरिकास्तासां स्वनस्य शब्दस्य मिषेण कपटेन त्रिजगज्जिनां सुरासुरनराणां पुरः किम्। उत्प्रेक्ष्यते—इत्यमुना प्रकारेण निविगय्य विचार्य विमृश्य विचारं कृत्वैव भाषते ब्रवीति। इति किम्। आकृतिराकार एव वपुः शरीरं यस्य तादृशः सन् अहं यस्य प्रभोर्महावीरस्य भगवतः पदं चरणं सदा सर्वकालं परिचरामि सेवे, तेन मत्स्वामिना मम प्रभुणा वीरेण स्वयमात्मनैवेदं पूर्वकाऽप्रतिपादितं श्रीशत्रुंजयमाहात्म्यं जगति विश्वे। जगज्जनानामग्रे इत्यर्थः। प्रकाशितं प्रकटतया कथितम्। यस्मादिति गम्यं तस्मात्कारणादहं तच्चरणपरिचारकः अस्य मत्प्रमतिसूर्मेस्तीर्थस्य लोकोत्तरपुण्यस्थानस्य प्रभावं महिमानं पटु स्पष्टं यथा स्यात्तथा प्रकटयामि प्रकटीकरोमि किंवत्। गणिवत्। यथा गणधरो भगवतार्थात्प्रतिपादितं सूत्रं पटु महत्तु युक्तिकं विस्तारयति, तथा श्रीमन्महावीरार्हत्प्रकाशितमहमपि विमलाचलस्याद्वैतमाहात्म्यं प्रकाशयामीत्यर्थः। इदं किम्। यद्यस्मात्कारणात् एतस्मिन्कलिकाले जगति विश्वेऽस्मिन्। भरतक्षेत्रे इत्यर्थः। कश्चित्कोऽपि मुनिप्रमुखः उपलब्धिमान् मतिश्रुतावधिमनःपर्यवकेवलज्ञानयुक्तः पूर्ववच्चतुर्थारक इव न दृश्यते न चक्षुषा लक्ष्यते न च श्रवसा श्रूयते च। पुनर्जनानां भारतभूमिजन्मनां लोकानां संशयानां मानसिकानां शास्त्रसंबन्धिनां वा संदेहानां छेदकृन्निवारकः कोऽपि कश्चिदपि पूर्वं यत्प्रदेशिराजस्य केशिगणधर इव नैव विभाव्यते नाकर्ण्यते च। च पुनरधुना कोऽपि कथनापि शिवंगमी चरमशरीरत्वेन केवलज्ञानमासाद्य मोक्षं गमिष्यतीति। 'यथा विदूराद्रिरदूरतांगमी' इति नैषधे। तादृशोऽपि लोचनाभ्यां न विलोक्यते नापि च श्रुतेर्गोचरीक्रियते। तत्तस्मात्कारणात् सांप्रतं पञ्चमे दुःषमानाम्नि अरके लोकोत्तया कलिकाले च महिमसंपदां मानातीतमाहात्म्यसंपत्तीनां मही स्थानमाधारः। तथा महोदयस्य राज्याद्वैताभ्युदयस्य मोक्षस्य च विधायकः। एकोऽद्वितीय एवायं न चापरः। अयं प्रत्यक्षलक्ष्यस्तथा निश्चयेनाचलः श्रीशत्रुंजयशैलः निषेव्यतां सेवनीयत्वमर्हति योग्यो भवति। सर्वेषामपि भव्यानामयमेव सेवाया उचितोऽस्तीत्यर्थः ॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

શ્લોકાર્થ

ઋષભવિહારના ગગનચુંબી શિખર ઉપર પવનથી ચંચળ બનેલી ધ્વજામાં રહેલો દુર્ધર્ષ કેશરીસિંહ, પોતાની સમીપે રહેલી રણઝણ અવાજ કરતી ઘૂઘરીઓના બ્હાને ત્રણે જગતને જાણે આ પ્રમાણે કહેતો ન હોય કે 'હે પ્રાણીઓ, લાંછનરૂપ શરીરવાળો હું સિંહ પ્રભુ મહાવીરના ચરણની સેવા કરું છું, તે મારા ભગવાન મહાવીરે જગતના જીવોની આગળ જે કહેલું, જેમ ભગવંતે પ્રતિપાદન કરેલા અર્થને ગણધર સૂત્રથી કહે તેમ હું કહું છું કે "આ ભરતક્ષેત્રમાં મનુષ્યોના સંશય છેદનારા એવા કોઇ વિશિષ્ટ જ્ઞાની પુરુષ નથી તેમજ ચોથા આરાની જેમ કોઇ મોક્ષગામી જીવ નથી, તે માટે દુષમપંચમ

કાળમાં મહામહિમાવંત અને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરાવી આપનાર એવો આ એક જ શત્રુંજય પર્વત છે કે જે સર્વ પ્રાણીઓએ સેવવા યોગ્ય છે.' ॥ ૭૫ ॥ ૭૬ ॥ ૭૭ ॥

स्वर्मोऽस्य भुवि निर्वृतौ गतमवेत्य सिद्धध्वजं
यियासुरनु तं स्वयं ह्यनिशसेविता स्नेहतः ।
इतः प्रचलितोऽम्बरोपगतचैत्यशृङ्गाध्वना
ध्वजाङ्कगतकेसरी कलयति स्म लक्ष्मीमिह ॥ ७८ ॥

इह मत्प्रासादस्य शिखरे ध्वजस्य पताकाया अङ्के उत्सङ्गे गतः प्राप्तः स्थितो वा केसरी मृगेन्द्रः लक्ष्मीं शोभां कलयति भगवच्चरणे ध्वजे वा कृत्येव न तु मूर्तिमान् । अतएवोत्प्रेक्षणम् । उत्प्रेक्ष्यते—अनिशमहोरात्रं सेवन्ते इत्येवंशीलः सेवी तस्य भावः सेविता तया सेवकशीलत्वेन यः स्नेहः प्रेमातिरेकः तेन कारणेन स्वयमात्मनापि तं भगवन्तमनु पश्चात्पृष्ठे वा यियासुर्गन्तुमिच्छुः किमु । इतो भूमिसकाशादम्बरमाकाशमुपगतं प्राप्तं यच्चैत्यस्य प्रासादस्य शृङ्गं शिखरं तस्याध्वना मार्गेण कृत्वा प्रचलितः किमु प्रस्थित इव । इति गर्भितोत्प्रेक्षा । किं कृत्वा । स्वमात्मानमर्थाल्लाञ्छनपञ्चाननं भुवि पृथिव्यामिहोऽस्य मुक्त्वा च पुनः स्वयमात्मना निर्वृतावनन्तसुखस्थाने मोक्षे गतं यातं च निरवधिमं तिग्मानं सिद्धध्वजं श्रीमन्महावीरदेवमवेत्य ज्ञात्वा ॥ इति पताकापञ्चाननः ॥

શ્લોકાર્થ

જિનપ્રાસાદના શિખર ઉપર રહેલી ધજાના મધ્ય ભાગમાં રહેલો સિંહ શોભે છે. તે જાણે, પોતાનો ત્યાગ કરીને મુક્તિમાં ગયેલા મહાવીર પરમાત્માને જાણીને લાંછનના બ્હાને નિરંતર સેવા કરતો તે સિંહ સ્નેહથી ભગવંતની પાછળ જવાને ઇચ્છતો જિન-પ્રાસાદના શિખરમાર્ગે જાણે પ્રયાણ કરતો ન હોય ! ॥ ૭૮ ॥

मृगाङ्ककरसंगमक्षरदमन्दपाथःप्लवै-
र्यदुच्चशिखराचमीमणिमणीगणैर्निर्मितात् ।
रजोभिरवगुण्ठितं प्रबलगन्धवाहव्रजै-
र्वपुः पवितुमात्मनो जिनगृहं निशि स्नाति किम् ॥ ७९ ॥

तमीमणिमणीनां चन्द्रकान्तनाम्नां रत्नानाम् । 'निशारत्नकरौ चन्द्रः' इति, तथा 'चन्द्रकान्तश्चन्द्रमणिः' इति द्वयमपि हैम्याम् । तैर्निर्वर्तितैर्निर्मितात्निष्पादितात् घटितात् प्रासादस्य उच्चाङ्गनसङ्गिनः शिखरात् मृगाङ्कस्य चन्द्रमसः कराः किरणास्तेषां संगमेन संपर्केण क्षरन्तो निःसरन्तो ये अमन्दा अविरलाः पाथसां पानीयानां प्लवाः पूराः प्रवाहा इत्यर्थः । तैः कृत्वा । उत्प्रेक्ष्यते—जिनगृहं भगवत्प्रासादः निशि स्नाति किं स्नानं करोतीव । किंभूतम् । मरुद्भिः प्रचण्डैर्गन्धवाहमनैर्महावातैः कर्तृभिः रजोभिरुद्धूतधूलीभिरवगुण्ठितं धूसरितं मलिनीकृतमात्मनः स्वस्य प्रासादसंबन्धिनो वपुः शरीरं पवितुं पवित्रीकर्तुम् । निर्मलां कर्तुमित्यर्थः ॥

શ્લોકાર્થ

ચન્દ્રકાન્તમણિઓથી બનેલાં ઊંચાં શિખરોમાંથી રાત્રિના સમયે ચન્દ્રકિરણોના સંપર્કથી ઝરતા પાણીના પ્રવાહ વડે, પ્રબળ પવનથી ઊડેલી ધૂળથી મલિન બનેલા જિન-મંદિરને પવિત્ર બનાવવા માટે જાણે સ્નાન કરાવતા ન હોય! ॥ ७९ ॥

स्फुटस्फटिककल्पिता क्वचन जाह्नवीवावनी
क्वचिन्मरकताङ्किता स्थिरजला यमीवाजनि ।
कृतारुणमणीगणैः किमुत कुङ्कुमैरर्चिता
क्वचिद्विकचचम्पकैः परिचितेव चन्द्राश्रिता ॥ ८० ॥

क्वचन कुत्रापि प्रदेशे अवनी प्रासादमेदिनी स्फुटं प्रकटं यथा स्यात्तथा स्फटिकैः श्वेतरत्नैः कल्पिता रचिता अजनि । उत्प्रेक्ष्यते—स्थिरं कथंचिद्दैवयोगादुद्गमना स्थानाभावाद्वा अप्रवहमानं जलं सलिलं यस्यास्तादृशी जाह्नवी गङ्गेव । पुनः क्वचित्प्रदेशे मरकतैः अश्मगर्भरत्नैर्नीलमणीभिरङ्किता कलिता भूरजनि सजाता । उत्प्रेक्ष्यते—स्थिरं जलं केनचिद्देवेन दानवेनाकुतूहलान्मृतमप्रचलत्पयो यस्यास्तादृशी यमी यमुनेव । क्वचित्कुत्रचित्स्थाने अरुणमणीनां पद्मरागापराभिधानां रक्तरत्नानां गणैः पुञ्जैः कृता निर्मिता भूमिरजनि । उत्प्रेक्ष्यते—कुङ्कुमैः केसरैरर्चिता पूजितेव । पुनः क्वचित् कापि स्थानके च चन्द्रेण काञ्चनेन । 'तपनीयचामीकरचन्द्रभर्म' इति हैम्याम् । तथा 'चन्द्रोऽम्बुकाम्ययोः। स्वर्णे सुधांशौ कर्पूरे कंपिल्ले मेचकेऽपि च ॥' इत्यनेकार्थः । अञ्चिता सहिता भूमिका अजनि भवति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—विकचचम्पकैर्विकचचम्पककुसुमोपचारैः परिचिता सहितेव ॥ इति शिखरपार्श्वप्रदेशाः ॥

*શ્લોકાર્થ

કોઈ પ્રદેશમાં સ્ફટિકરત્નોથી બનાવેલી ભૂમિ શોભતી હતી, તે જાણે સ્થિર બનેલી ગંગા નદી ન હોય! ક્યાંક મરકતમણિથી રચાયેલી ભૂમિ શોભતી હતી. તે જાણે સ્થિર રહેલી યમુના ન હોય! ક્યાંક પદ્મરાગથી રચિત ભૂમિ તે જાણે કુંકુમ વડે પૂજન કરાયેલી ન હોય! તેમજ ક્યાંક સુવર્ણથી બનેલી ભૂમિ શોભતી હતી, તે જાણે વિકસ્વર ચંપકનાં પુષ્પો વડે અર્ચન કરાયેલી ન હોય! ॥ ૮૦ ॥

सुरासुरनरस्फुरन्मिथुनचारुचित्रव्रजः
 पुपोष सुषमां जिनाश्रयमण्डपस्यान्तरे ।
जगत्त्रयमिवागतं विमलशैलयात्राकृते
 स्थितं किमतिभावतः पुनरिहार्हतः संनिधौ ॥ ८१ ॥

जिनाश्रयस्य प्रासादस्य मण्डपस्य रङ्गमण्डपस्यान्तरे मध्ये सुरासुरनराणां देवदानवमानवानां स्फुरतां शोभां लभमानानां मिथुनानां दम्पतीसंबन्धियुगलानां चारूणि त्रिलोकमनोहराणि यानि चित्राणि आलेख्यानि तेषां व्रजः सुषमां सातिशायिशोभां पुपोष पुष्णाति स्म । उत्प्रेक्षते—विमलशैलस्य श्रीशत्रुंजयाद्रेर्यात्राकृते यात्राकरणार्थमागतं स्वस्थानादागच्छत् अत्र अतिभावतो भक्तिवशात् पुनरर्हतः श्रीऋषभदेवस्य संनिधौ समीपे किमु स्थितं निश्चलमुपविष्टं जगत्त्रयं त्रैलोक्यमिव ॥

*શ્લોકાર્થ

જિનપ્રાસાદના મધ્યમંડપમાં ચિતરેલા દેવ, દાનવ અને માનવોનાં યુગલનાં સુંદર ચિત્રો શોભાને વધારે છે, તે જાણે ભક્તિભાવથી વિમલાચલની યાત્રા કરવા માટે ભગવંતની પાસે સમકાળે આવેલું ત્રણ જગત ન હોય! ॥ ૮૧ ॥

वरीतुमभृताद्दशामिह पतिंवरां कन्यकां
 स्वयंवरणमण्डपे किमुपजग्मिवांसः समम् ।
जिनेन्द्रगृहमण्डपे लसदनल्पशिल्पीकृताः
 सुरासुरधराभृतां समुदया ददन्ते मुदम् ॥ ८२ ॥

जिनेन्द्रगृहस्य प्रासादस्य मण्डपे सभाभवने चलन्ति पश्यत स्फुरन्ति प्रोद्दन्ति वा शोभमानानि वा । 'लस श्लेषणक्रीडनयोः' अयं धातुः शोभायामपि दृश्यते । तथा अनल्पानि बहूनि विविधभङ्गीयानि वा चित्राणि चित्रलिखितानि । चित्राणि कर्मधारयः । समदनस्तदिचित्राणि कृत्वा समदनवदशिक्षीकृताः तादृशाः सुरा देवाः, असुरा दानवाः, धराभृतो मनुष्यास्तेषां समूहानां गणा मुदं प्रमोदं ददन्ते यच्छन्ति । आनन्दयन्तीत्यर्थः । 'दद दाने' आत्मनेपदी । अत्र बहुवचनम् । उत्प्रेक्षते—अमूः मुक्तिस्वयंवराद्या नाम यस्याः । 'अथाह्वयोऽभिधा गोत्रं संज्ञानामाभिधेयाः' इति हैम्याम् । तादृशीं पतिंवरां स्वेच्छया स्वाभिलषितवरस्य वरविश्री स्वयंवरां कन्यकां कुमारिकाम् । कन्यैव पतिं वृणोति सा यस्मिन् रीतिनीतिविधयः । इत्यादावाप्ररीतुं परिणेतुम् । अत्र तु मुक्तेः कनीयः कविसमयानुसारेणैव । केवलं स्वयंवरणमण्डपे समं समकालमेकसमय एव देवादानवमानवव्रजाः त्रिभुवनभवनिवासिनः समागता इव ॥

श्लोकार्थ

જિનમંદિરના મંડપમાં સુર, અસુર અને મનુષ્યોનાં મનમોહક ચિત્રો દરેકને આનંદ આપે છે. તે જાણે ત્રણે જગતના જીવો મુક્તિરૂપી સ્વયંવરા કન્યાને પરણવા માટે એકીસાથે સ્વયંવર મંડપમાં આવ્યા ન હોય ! ॥ ८२ ॥

भवचरणसेवनैरधिगता द्युलोकेन्दिरा
विनैव नरजन्मना दिश शिवश्रियं श्रीप्रभो ।
उपेत्य जिनमन्दिरान्तरमितीव विज्ञीप्सया
भजन्ति सुरसुभ्रुवः प्रभुमनन्यचित्रोपधेः ॥ ८३ ॥

जिनमन्दिरान्तः श्रीऋषभचैत्यमध्ये उपेत्य अर्थात्स्वर्गलोकादागत्य अनन्यानामसाधारणानां चित्राणामुपधेरालेख्यानां छलात्सुरसुभ्रुवः अप्सरसः । 'स्वःस्वर्गिवध्वोऽप्सरसः' इति हैम्याम् । प्रभुं भगवन्तं भजन्ति सेवन्ते । उत्प्रेक्ष्यते—इत्यमुना प्रकारेण किं विज्ञीप्सया विज्ञप्तिं कर्तुमिच्छयेव । इति किम् । हे श्रिया चतुस्त्रिंशदुदयलक्ष्म्या त्रैलोक्याधिपत्यलक्ष्म्या वा लक्षितविभो स्वामिन् परमेष्ठिन्, भवचरणसेवनैः श्रीमत्पदपरिचरणैरस्माभिर्द्युलोकेन्दिरां स्वर्गलोकलक्ष्मीमधिगताः प्राप्ताः । अथ नरजन्म विना मनुष्यावतारं विनैव नोऽस्माकं पुराङ्गनानां शिवश्रियं मोक्षलक्ष्मीं सिद्धिसंपत्तिं दिश प्रदेहि ॥

શ્લોકાર્થ

જિનમંદિરમાં આલેખેલાં અનુપમ ચિત્રોના બ્હાને સ્વર્ગમાંથી આવીને અપ્સરાઓ ભગવંતની સેવા કરે છે, અને જાણે આ પ્રકારે વિજ્ઞપ્તિ કરે છે કે 'હે પ્રભો, આપનાં ચરણની સેવાથી અમે સ્વર્ગલક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરી, પરંતુ હવે મનુષ્યજન્મ લીધા વિના જ અમોને મોક્ષલક્ષ્મી આપો'! ॥ ८३ ॥

प्रयोजयति नः सदा स्वपदसाभिलाषीभव-
तपस्वितपसां व्ययीकृतिविधौ विभो जम्भभित् ।
इमां जहि विडम्बनां किमिति भाषितुं मण्डपे-
ऽथ वाप्सरस आगताः परिचरन्ति चित्रोपधेः ॥ ८४ ॥

हे विभो स्वामिन्, स्वस्यात्मनः पदे स्थाने इन्द्रैश्वर्यप्राप्तौ महाभिलाषेण कामेन वर्तन्ते ये तादृशा भवन्तः संपद्यमाना ये तपस्विनस्तापसास्तेषां तपसां घोरानुष्ठानोपवासादिकष्टानां व्ययीकृतिविधौ नाशनिर्मापणप्रकारे जम्भभिद्वासवः सदा चतुर्ष्वपि युगेषु नः अस्मानप्सरसः प्रयोजयति प्रयुङ्क्ते प्रेषयति । तथा च इन्द्रपदप्राप्त्यभिलाषेण तपः कुर्वतस्तापसान् कष्टध्यानतपोभ्यः पातयितुं पुरंदरेण प्रेषिता अप्सरसः प्रेक्ष्य तद्रूपलावण्यमोहिता विस्मृतस्वतपोध्यानानुष्ठानास्ते ता एव कामयमानास्तद्भोगासक्तिभाजो भूताः सन्तस्ततः सर्वं स्वकीयं पुराचीर्णतपोवृन्दादेव हारयन्ति-इति परशासनकविसमयः । तत्कारणात् हे विभो त्रिभुवनजननाथ, त्वं नोऽस्माकमिति गम्यम् । इमां येषां तेषां बालयुववृद्धकृशाज्ञातिज्ञातिप्रमुखाणां तपसामङ्गसंगमाख्यमिपादप्सरसः सर्ववनिता उर्वशीमेनकाघृताचीरम्भादिकाः प्रासादमण्डपे आगताः सत्यः किमु प्रभुं परिचरन्ति भजन्तीव ॥ इति मण्डपमध्यचित्राणि ॥

શ્લોકાર્થ

'હે સ્વામિન્, ઇન્દ્રાસનની અભિલાષાથી તપશ્ચર્યા કરતા તાપસોનાં તપને ભ્રષ્ટ કરવા માટે ઇન્દ્ર અમારો પ્રયોગ કરે છે, તે માટે હે ભગવંત, અમારી તે વિડંબના દૂર કરો.' આવી પ્રાર્થના કરવા માટે જ જાણે ચિત્રના બ્હાને અપ્સરાઓ આવીને ભગવંતની સેવા કરતી ન હોય ! ॥ ८४ ॥

कुतूहलिकृतासितोपलतलोर्ध्वमध्याः क्वचि-
न्महारजतनिर्मिता जिननिकेतनस्तम्भकाः ।
विचित्रसुरविभ्रमं प्रदधतः श्रियं बिभ्रते
तलोपरि त्रिचाल्भाग्वनभृतः किमु स्वर्नगाः ॥८५॥

क्वचित्कुत्रचित्प्रदेशे महारजतैः काञ्चनैर्निर्मिता विरचिता जिननिकेतनस्य सुरचैत्यस्य स्तम्भकाः । पादपूरणे स्वार्थे कप्रत्ययः । स्तम्भाः एव स्तम्भकाः प्रासादमण्डपाधारस्थूणाः श्रियं शोभां बिभ्रते कलयन्ति । बिभ्रताः । स्वर्णघटितत्वेऽपि विशेषमाह— कुतूहलिभिः कैश्चित्कौतुकवद्भिः शिल्पिभिः कृतानि असितोपलानामिन्द्रनीलमणीनां तलं स्तम्भाधो विभागः ऊर्ध्वं स्तम्भोपरितनप्रदेशः मध्ये स्तम्भान्तराले तत्र प्रदेशद्वये । कर्म-धारये । मध्यानि येषां ते । किं कुर्वन्तः । विशिष्टचित्रकराः सुरा देवा अथवा विविध जातीयाश्चतुर्निकायिका देवनाम्नतेषां विभ्रममन्तःकलितशिल्पत्वेन विलासं विभ्रां भ्रान्ति वा प्रदधतो धारयन्तः । उत्प्रेक्ष्यते—तलमधोवर्ती भूमिभागः भूमीप्रदेश एव विव- क्षया न तु भूमध्यगो विभागः तथा उपरिशिखरोच्चचूलिका मध्ये स्तम्भविलासे एतावता मध्ये भागद्वयं तानि भजन्ति इति तलोपरि त्रिचाल्भाञ्जि तादृशानि वनानि अधोभूमौ भद्रसालवनं शिखरचूलिकायां पाण्डुकवनं त्रिचाल्भागद्वये तु नन्दनं सौमनसं चेत्या- ख्यानि चत्वारि काननानि बिभ्रतीति भृतः तादृशाः स्वर्नगा मेरुपर्वता इव । 'रत्नसानुः सुमेरुः स्वःस्वर्गिकाञ्चनतो गिरिः' इति हैम्याम् ॥

શ્લોકાર્થ

કૌતુકી શિલ્પીઓએ ઉપરના મધ્યભાગમાં ઇન્દ્રનીલમણિના બનાવેલા, દેવોને પણ વિભ્રમ પેદા કરનારા જિનમંદિરોના સુવર્ણમય સ્તંભો, શોભાને ધારણ કરે છે. તે સ્તંભો જાણે સ્તંભની નીચેના ભાગમાં ભદ્રશાલવન, તેના ઉપર શિખરની ચૂલિકા, તેના ઉપર પાંડુકવન અને વચલા બે ભાગમાં નંદન અને સૌમનસવનને ધારણ કરતા મેરૂપર્વતો ન હોય ! તેવા શોભે છે. ॥ ૮૫ ॥

हरिर्य इह सेवकस्तव जिनेन्द्र सोऽस्मद्विप-
न्विधापय मिथस्ततस्त्वदमुना समं सौहृदम् ॥
इतीव गदितुं वृषध्वजजिनालयस्तम्भको-
पधेरखिलभूभृतः प्रभुमुपेत्य शीलन्त्यमी ॥ ८६ ॥

वृषो वृषभो ध्वजचिह्नं लाञ्छनं यस्य तादृशो जिनो युगादिदेवस्तस्यालयं गृहं ऋषभविहारस्तस्य स्तम्भका आधारस्थूणास्तेषामुपधेर्व्याजादमी प्रत्यक्षलक्ष्या मन्दरादयः अखिलाः समस्ताः भूभृतः पर्वता उपेत्य अत्र प्रासादे समागत्य प्रभु श्रीऋषभस्वामिनं श्रीजिनं भजन्ति । उत्प्रेक्ष्यते—इत्यमुना प्रकारेण गदितुं कथयितुमिव । इति किम् । हे जिनेन्द्र युगादिप्रभो, इह जगति यो हरिरिन्द्रस्तव भवतः सेवकस्त्वत्पादपद्मसेवाविधातास्ते सोऽस्माकं द्विपन् शत्रुः पक्षच्छेदकर्तृत्वेन प्रबलप्रतिपक्षो वर्तते ततस्तस्मात्कारणात् हे प्रभो, त्वदमुना त्वद्भक्तिभाजा हरिणा सममस्माकं मिथः परस्परं सौहृदं मैत्र्यं सखिभावं विधापय कारय । महात्मना प्रभुणा च स्वयमन्तरा भूय: कृतः संधिः कदाचिदपि न विघटते इति वक्तुमिव ॥ इति प्रासादमध्यस्तम्भाः ॥

श्लोकार्थ

ऋषभविहारना स्तंभोना बहाने मेरुआदि पर्वतो आवीने श्रीऋषभदेवभगवंतनी सेवा करे छे. ते पर्वतो जाणे आ प्रमाणे कहेवा माटे आवेला न होय: 'हे भगवन्, जे इन्द्र आपनो सेवक छे ते अमारो शत्रु छे! माटे हे प्रभो, आपना भक्त इन्द्रनी साथे अमारो परस्पर मैत्रीभाव स्थापन करावो'!॥८६॥

अनन्यगुणवादिनीशितुरनन्तसातैकभूः
कृते तव निरीक्षितात्मज मया शिवस्मेरदृक् ।
तदेहि वृणु तां कनीमिति समेत्य वक्तुं पुरः
स्थितेव मरुदेव्यभात्करिवशांसमासेदुषी ॥ ८७ ॥

यस्मिन् प्रासादे करिणो हस्तिनो वशा पत्नी हस्तिनी । यद्यपि वशाशब्देन करिणी कथ्यते । 'इभः करेणुर्गजोऽस्य स्त्री धेनुका वशापि च' इति हैमीवचनात् । तथापि वशाशब्दो नार्यामिव प्रायो वर्तते । तत्कारणादेव मनुष्यजातिस्त्रीभ्रमनिवारणार्थं च करिवशेति प्रतिपादितम । तस्या अंसं स्कन्धमासेदुषी आश्रितवती मरुदेवी नाभिनृपपत्नी ऋषभदेवजननी अभाद्बभौ । उत्प्रेक्ष्यते—इति वक्तुं निवेदयितुं समेत्य कुतश्चित्स्थानादागत्य पुरो युगादिदेवस्याग्रे तिष्ठति स्मेव । इति किम् । हे आत्मज औरसपुत्र, अनन्यानामसाधारणानां गुणानां शौर्यौदार्यधैर्यगाम्भीर्यशौण्डीर्यार्जवमार्दवादीनामीशितुर्भर्तुः समुद्रस्य तव भवतः कृते अर्थाय अनन्तानां प्रमाणातीतानां ज्ञातिवचनगोचरातिक्रान्तावमानानां सातानां महासुखानामेका अद्वितीया भूः स्थानं शिवस्मेरदृक् मुक्तिरूपा कामिनी। पाणिग्रहणकरणौत्सुक्याद्विकस्वराभ्यामं विलोकयतीत्यत एव स्मेरदृगन्थं प्रोक्तम् । मुक्तिमानिनी मया तद्गनन्या निरीक्षिता नितरां सर्वगुणाधारतया प्रथिता विलोकितास्ति । तस्मात्कारणात् त्वं वृणुष्व, एहि त्वरितमागच्छ । आगत्य च तां निर्वृतिनाम्नीं कनीम्

कुतूहलिकृतासितोपलतलोर्ध्वमध्या क्वचि-
न्महारजतनिर्मिता जिननिकेतनस्तम्भकाः ।
विचित्रसुरविभ्रमं प्रदधतः श्रियं बिभ्रते
तलोपरि विचालभाग्वनभृतः किमु स्वर्नगाः ॥८५॥

क्वचित्कुत्रचित्प्रदेशे महारजतैः काञ्चनैर्निर्मिता विरचिता जिननिकेतनस्य मूलचैत्यस्य स्तम्भकाः । पादपूरणे स्वार्थे कप्रत्ययः । स्तम्भाः एव स्तम्भकाः प्रासादमण्डपाधारस्थूणाः श्रियं शोभां बिभ्रते कलयन्ति । किंभूताः । स्वर्णघटितत्वेऽपि विशेषमाह—कुतूहलिभिः कैश्चित्कौतुकवद्भिः शिल्पिभिः कृतानि असितोपलानामिन्द्रनीलमणीनां तलं स्तम्भाधो विभागः ऊर्ध्वं स्तम्भोपरितनप्रदेशः मध्ये स्तम्भान्तराले तत्र प्रदेशत्रये । कर्मधारये । मध्यानि येषां ते । किं कुर्वन्तः । विशिष्टचित्ररूपाः सुरा देवा अथवा विविधा विविधजातीयाश्चतुर्निकायिका देवतास्तेषां विभ्रममन्तःकलितशिल्पत्वेन विलासं विभ्रान्तिं वा प्रदधतो धारयन्तः । उत्प्रेक्ष्यते—तलमधोवर्ती भूमिभागः भूमीप्रदेश एव विवक्षया न तु भूमध्यगो विभागः तथा उपरिशिखरोच्चचूलिका मध्ये स्तम्भविलासे एवाग्रमध्ये भागद्वयं तानि भजन्ति इति तलोपरि विचालभाञ्जि तादृशानि वनानि अधोभूमौ भद्रसालवनं शिखरचूलिकायां पाण्डुकवनं विचालभागद्वये तु नन्दनं सौमनसं चेत्याख्यानि चत्वारि काननानि बिभ्रतीति भृतः तादृशाः स्वर्नगा मेरुपर्वता इव । 'रत्नसानुः सुमेरुः स्वःस्वर्गिकाञ्चनतो गिरिः' इति हैम्याम् ॥

श्लोकार्थ

કૌતુકી શિલ્પીઓએ ઉપરના મધ્યભાગમાં ઇન્દ્રનીલમણિના બનાવેલા, દેવોને પણ વિભ્રમ પેદા કરનારા જિનમંદિરોના સુવર્ણમય સ્તંભો, શોભાને ધારણ કરે છે. તે સ્તંભો જાણે સ્તંભની નીચેના ભાગમાં ભદ્રશાલવન, તેના ઉપર શિખરની ચૂલિકા, તેના ઉપર પાંડુકવન અને વચલા બે ભાગમાં નંદન અને સૌમનસવનને ધારણ કરતા મેરૂપર્વતો ન હોય! તેવા શોભે છે. ॥ ૮૫॥

हरिर्पि इह सेवकस्तव जिनेन्द्र सोऽस्मद्विप-
न्निवापय मियस्ततस्त्वदमुना समं सौहृदम् ॥
इतीव गदितुं श्रयज्जिनालयस्तम्भको-
पयेरसिन्धुभूभृतः प्रसृमुपेत्य शीलन्त्यमी ॥८६॥

वृषो वृषभो लक्ष्मचिह्नं लाञ्छनं यस्य तादृशो जिनो युगादिदेवस्तस्यालयं गृहं ऋषभविहारस्तस्य स्तम्भका आधारस्तम्भास्तेषामुपचर्योत्तमाद्मी प्रत्यक्षलक्ष्यया मन्दरादयः अखिलाः समस्ताः भूभृतः पर्वता उपेत्य अत्र प्रासादे समागत्य प्रभुं श्रीऋषभस्वामिनं सेवन्ते भजन्ति । उत्प्रेक्ष्यते—इत्यमुना प्रकारेण गदितुं कथयितुमिव । इति किम् । हे जिनेन्द्र युगादिप्रभो, इह जगति यो हरिरिन्द्रस्तव भवतः सेवकस्त्वत्पादपद्मसेवाविधाताऽस्ते सोऽस्माकं क्षितिभृतां शत्रुः पक्षच्छेदकर्तृत्वेन प्रत्यक्षप्रतिपक्षो वर्तते तत्तस्मात्कारणात् हे प्रभो, त्वद्भक्तेन स्वकिंकरेण हरिणा सममस्माकं मिथः परस्परं सौहृदं मैत्र्यं सन्धिभावं विधापय कारय । महात्मना प्रभुणा च स्थापितस्तस्य भूयः कृतः संधिः कदाचिदपि न विघटते इति वक्तुमिव ॥ इति प्रासादस्तम्भाः ॥

श्लोकार्थ

ઋષભવિહારના સ્તંભોના બહાને મેરૂઆદિ પર્વતો આવીને શ્રીઋષભદેવભગવંતની સેવા કરે છે. તે પર્વતો જાણે આ પ્રમાણે કહેવા માટે આવેલા ન હોય: 'હે ભગવન્, જે ઇન્દ્ર આપનો સેવક છે તે અમારો શત્રુ છે! માટે હે પ્રભો, આપના ભક્ત ઇન્દ્રની સાથે અમારો પરસ્પર મૈત્રીભાવ સ્થાપન કરાવો'!॥૮૬॥

अनन्यगुणशालिनीशितुरनन्तसातैकभूः
कृते तव निरीक्षितात्मज मया शिवस्मेरदृक् ।
तदेहि वृणु तां कनीमिति समेत्य वक्तुं पुरः
स्थितेव मरुदेव्यभात्करिवशांसमासेदुषी ॥ ८७ ॥

यस्मिन् प्रासादे करिणो हस्तिनो वशा पत्नी हस्तिनी । यद्यपि वशाशब्देन करिणी कथ्यते । 'इभः करेणुर्गजोऽस्य स्त्री धेनुका वशापि च' इति हैमीवचनात् । तथापि वशाशब्दो नार्यामपि प्रायो वर्तते । तत्कारणादेव मनुष्यजातिस्त्रीभ्रमनिवारणार्थं च करिवशेति प्रतिपादितम् । तस्या अंसं स्कन्धमासेदुषी आश्रितवती मरुदेवी नाभिनृपपत्नी ऋषभदेवजननी अभाद्बभौ । उत्प्रेक्ष्यते—इति वक्तुं निवेदयितुं समेत्य कुतश्चित्स्थानादागत्य पुरो युगादिदेवस्याग्रे तिष्ठति स्मेव । इति किम् । हे आत्मज औरसपुत्र, अनन्यानामसाधारणानां गुणानां शौर्यौदार्यधैर्यगाम्भीर्यशौण्डीर्यार्जवमार्दवादीनामीशितुर्भर्तुः समुद्रस्य तव भवतः कृते अर्थाय अनन्तानां प्रमाणातीतानां वाग्विषयगोचरातिक्रान्तानां सातानां सौख्यानां महासुखानामेका अद्वितीया भूः स्थानं शिवस्मेरदृक् मुक्तिरूपा कामिनी । पाणिग्रहणकरणोत्सुकयाद्भुतस्नेहस्याप्याग्रं विलोकयतीत्यत एव स्मेरदृक्त्वं प्रोक्तम् । मुक्तिमानिनी मया तज्जनन्या निरीक्षिता नितरां सर्वगुणाधारतया प्रमिता विलोकितास्ति । तत्तस्मात्कारणात् त्वं वृणुष्व, एहि त्वरितमागच्छ । आगत्य च तां निर्वृतिनाम्नीं कनीम्

कुतूहलिकृतामितोपलतलोर्ध्वमध्याः क्वचि-
न्महारजतनिर्मिता जिननिकेतनस्तम्भकाः ।
विचित्रसुरविभ्रमं पदधतः श्रियं बिभ्रते
तलोपरि विभागभाग्वनभृतः किमु स्वर्नगाः ॥ ८५ ॥

क्वचित्कुत्रचित्प्रदेशे महारजतैः काञ्चनैर्निर्मिता विरचिता जिननिकेतनस्य सुरचैत्यस्य स्तम्भकाः । पादपूरणे स्वार्थे कप्रत्ययः । स्तम्भाः एव स्तम्भकाः प्रासादमण्डपाद्याधारस्थूणाः श्रियं शोभां बिभ्रते कलयन्ति । किंभूताः । स्वर्णघटितत्वेऽपि विशेषमाह—कुतूहलिभिः कैश्चित्कौतुकवद्भिः शिल्पिभिः कृतानि अमितोपलानामिन्द्रनीलमणीनां तलं स्तम्भाधो विभागः ऊर्ध्वं स्तम्भोपरितनप्रदेशः मध्ये स्तम्भान्तराले तत्र प्रदेशत्रये । कर्मधारये । मध्यानि येषां ते । किं कुर्वन्तः । विचित्रश्चित्रकृताः सुरा देवा अथवा विविधा विविधजातीयाश्चतुर्निकायिका देवास्तेषां विभ्रममन्तःकलितचित्रत्वेन विलासं विभ्रान्तिं वा पदधतो धारयन्तः । उत्प्रेक्ष्यते—तलमधोवर्ती भूमिभागः भूमिप्रदेश एव विवक्षया न तु भूमध्यगो विभागः तथा उपरि शिखरोच्चचूलिका मध्ये स्तम्भविलासे एतावता मध्ये भागत्रयं तानि भजन्ति इति तलोपरि विभागभाञ्जि तादृशानि वनानि अधोभूमौ भद्रसालवनं शिखरचूलिकायां पाण्डुकवनं विभागभागद्वये तु नन्दनं सौमनसं चेत्याख्यानि चत्वारि काननानि बिभ्रतीति भृतः तादृशाः स्वर्नगा मेरुपर्वता इव । 'रत्नसानुः सुमेरुः स्वःस्वर्गिकाञ्चनतो गिरिः' इति हैम्याम ॥

શ્લોકાર્થ

કૌતુકી શિલ્પીઓએ ઉપરના મધ્યભાગમાં ઇન્દ્રનીલમણિના બનાવેલા, દેવોને પણ વિભ્રમ પેદા કરનારા જિનમંદિરોના સુવર્ણમય સ્તંભો, શોભાને ધારણ કરે છે. તે સ્તંભો જાણે સ્તંભની નીચેના ભાગમાં ભદ્રશાલવન, તેના ઉપર શિખરની ચૂલિકા, તેના ઉપર પાંડુકવન અને વચલા બે ભાગમાં નંદન અને સૌમનસવનને ધારણ કરતા મેરુપર્વતો ન હોય! તેવા શોભે છે. ॥ ૮૫ ॥

हरिर्य इह सेवकस्तव जिनेन्द्र सोऽस्मद्द्विप-
न्विधापय मिथस्ततस्त्वदमुना समं सौहृदम् ॥
इतीव गदितुं वृषध्वजजिनालयस्तम्भको-
पवेरखिलभूभृतः प्रभुमुपेत्य शैलेन्द्रयमी ॥ ८६ ॥

वृषो वृषभो ध्वजचिह्नं लाञ्छनं यस्य तादृशो जिनो युगादिदेवस्तस्यालयं गृहं ऋषभविहारस्तस्य स्तम्भका आधारस्थूणास्तेषामुपवेश्यन्ति मन्दरादयः अखिलाः समस्ताः भूभृतः पर्वता उपेत्य अत्र प्रासादे समागम्य प्रभु श्रीऋषभस्वामिनं सीवन्ति भजन्ति । उत्प्रेक्ष्यते—इत्यमुना प्रकारेण गदितुं कथयितुमिव । इति किम् । हे जिनेन्द्र युगादिप्रभो, इह जगति यो हरिरिन्द्रस्तव भवतः सेवकस्त्वत्पादपद्मसेवाविधातास्ते सोऽस्माकं द्विषन् शत्रुः पक्षच्छेदकर्तृत्वेन प्रबलप्रतिपक्षो वर्तते ततस्तस्मात्कारणात् हे प्रभो, त्वदमुना त्वद्भक्तिभाजा हरिणा सममस्माकं मिथः परस्परं सौहृदं मैत्र्यमखिभावं विधापय कारय । महात्मना प्रभुणा च स्वयमन्तरा भूयः कृतः संधिः कदाचिदपि न विघटते इति वक्तुमिव ॥ इति प्रासादमध्यस्तम्भाः ॥

श्लोकार्थ

ऋषभविहारना स्तंभोना बहाने मेरुआदि पर्वतो आवीने श्रीऋषभदेवभगवंतनी सेवा करे छे. ते पर्वतो जाणे आ प्रमाणे कहेवा माटे आवेला न होय: 'हे भगवन्, जे इन्द्र आपनो सेवक छे ते अमारो शत्रु छे! माटे हे प्रभो, आपना भक्त इन्द्रनी साथे अमारो परस्पर मैत्रीभाव स्थापन करावो'!॥८६॥

अनन्यगुणवाहिनीशितुरनन्तसातैकभूः
कृते तव निरीक्षितात्मज मया शिवस्मेरदृक् ।
तदेहि वृणु तां कनीमिति समेत्य वक्तुं पुरः
स्थितेव मरुदेव्यभात्करिवशांसमासेदुषी ॥ ८७ ॥

यस्मिन् प्रासादे करिणो हस्तिनो वशा पत्नी हस्तिनी। यद्यपि वशाशब्देन करिणी कथ्यते । 'इभः करेणुर्गजोऽस्य स्त्री धेनुका वशापि च' इति हैमीवचनात् । तथापि वशाशब्दो नार्यामिव प्रायो वर्तते । तत्कारणादेव मनुष्यजातिस्त्रीभ्रमनिवारणार्थं च करिवशेति प्रतिपादितम् । तस्या अंसं स्कन्धमासेदुषी आश्रितवती मरुदेवी नाभिनृपपत्नी ऋषभदेवजननी अभाद्बभौ । उत्प्रेक्ष्यते—इति वक्तुं निवेदयितुं समेत्य कुतश्चित्स्थानादागत्य पुरो युगादिदेवस्याग्रे तिष्ठति स्मेव । इति किम् । हे आत्मज औरसपुत्र, अनन्यानामसाधारणानां गुणानां शौर्यौदार्यधैर्यगाम्भीर्यशौण्डीर्यार्जवमार्दवादीनामीशितुर्भर्तुः प्रभुद्रस्य तव भवतः कृते अर्थाय अनन्तानां प्रमाणातीतानां शातिवचनगोचरातिक्रान्तावमानानां सातानां महासुखानामेका अद्वितीया भूः स्थानं शिवस्मेरदृक् मुक्तिरूपा कामिनी। पाणिग्रहणकर्णोत्सुक्याद्रुच्यरुच्याध्यानं विलोकयतीत्यत एव स्मेरदृक्त्वं प्रोक्तम् । मुक्तिमानिनी मया तज्जनन्या निरीक्षिता नितरां सर्वगुणाधारतया प्रथिता विलोकिताऽस्ति । तत्तस्मात्कारणात् त्वं वृषभ, यदि त्वरितमागच्छ । आगत्य च तां निर्वृतिनाम्नीं कनीम्

कुतूहलिकृतासितोपलतलोर्ध्वमध्या क्वचि-
न्महारजतनिर्मिता जिननिकेतनस्तम्भकाः ।
विचित्रसुरविभ्रमं प्रदधतः श्रियं बिभ्रते
तलोपरि विचालभाग्वनभृतः किमु स्वर्णगाः ॥ ८५ ॥

क्वचित्कुत्रचित्प्रदेशे महारजतैः काञ्चनैर्निर्मिता निष्पन्ना जिननिकेतनस्य श्रीचैत्यस्य स्तम्भकाः । पादपूरणे स्वार्थे कप्रत्ययः । स्तम्भाः एव स्तम्भकाः प्रासादमण्डपाधारस्थूणाः श्रियं शोभां बिभ्रते कलयन्ति । किंभूताः । स्वर्णघटितत्वेऽपि विशेषमाह— कुतूहलिभिः कैश्चित्कौतुकवद्भिः शिल्पिभिः कृतानि असितोपलानामिन्द्रनीलमणीनां तलं स्तम्भाधो विभागः ऊर्ध्वं स्तम्भोपरितनप्रदेशः मध्ये स्तम्भान्तराले तत्र प्रदेशत्रये । कर्मधारये । मध्यानि येषां ते । किं कुर्वन्तः । विचित्रविभ्रमाः सुरा देवा अथवा विविध विविधजातीयाश्चतुर्निकायिका देवास्तेषां विभ्रममन्तःकलितशिल्पत्वेन विलासं विभ्रमं भ्रान्तिं वा प्रदधतो धारयन्तः । उत्प्रेक्ष्यते—तलमधोवर्ती भूमिभागः भूमीप्रदेश एव विवक्षया न तु भूमध्यगो विभागः तथा उपरिशिखरोच्चचूलिका मध्ये स्तम्भविलासे एतावता मध्ये भागद्वयं तानि भजन्ति इति तलोपरि विचालभाञ्जि तादृशानि वनानि अधोभूमौ भद्रसालवनं शिखरचूलिकायां पाण्डुकवनं विचालभागद्वये तु नन्दनं सौमनसं चेत्याख्यानि चत्वारि काननानि बिभ्रतीति भृतः तादृशाः स्वर्णगा मेरुपर्वता इव । 'रत्नसानुः सुमेरुः स्वःस्वर्गिकाञ्चनगो गिरिः' इति हैम्याम् ॥

શ્લોકાર્થ

કૌતુકી શિલ્પીઓએ ઉપરના મધ્યભાગમાં ઇન્દ્રનીલમણિના બનાવેલા, દેવોને પણ વિભ્રમ પેદા કરનારા જિનમંદિરોના સુવર્ણમય સ્તંભો, શોભાને ધારણ કરે છે. તે સ્તંભો જાણે સ્તંભની નીચેના ભાગમાં ભદ્રશાલવન, તેના ઉપર શિખરની ચૂલિકા, તેના ઉપર પાંડુકવન અને વચલા બે ભાગમાં નંદન અને સૌમનસવનને ધારણ કરતા મેરૂપર્વતો ન હોય! તેવા શોભે છે. ॥ ૮૫॥

हरिर्य इह सेवकस्तव जिनेन्द्र सोऽस्मद्विप-
न्विधापय मिथस्ततस्त्वदमुना समं सौहृदम् ॥
इतीव गदितुं वृषध्वजजिनालयस्तम्भको-
पधेरखिलभूभृतः प्रभुमुपेत्य शीलन्त्यमी ॥ ८६ ॥

वृषो वृषभो ध्वजमिदं लाञ्छनं यस्य तादृशो जिनो युगादिदेवस्तस्यालयं गृहं ऋषभविहारस्तस्य स्तम्भका आधारस्थूणास्तेषामुपधेर्व्याजादमी प्रत्यक्षलक्ष्या मन्दरादयः अखिलाः समस्ताः भूभृतः पर्वता उपेत्य अत्र प्रासादे समागत्य प्रभुं श्रीऋषभस्वामिनं शीलयन्ति भजन्ति । उत्प्रेक्ष्यते—इत्यमुना प्रकारेण गदितुं कथयितुमिव । इति किम् । हे जिनेन्द्र युगादिप्रभो, इह जगति यो हरिरिन्द्रस्तव भवतः सेवकस्त्वत्पादपद्मसेवाविधाताऽस्ति सोऽस्माकं द्विषन् शत्रुः पक्षच्छेदकर्तृत्वेन प्रत्यक्षप्रतिपक्षो वर्तते तत्तस्मात्कारणात् हे प्रभो, त्वदमुना त्वद्भक्तिभाजा हरिणा सममस्माकं मिथः परस्परं सौहृदं मैत्र्यं मन्त्रिभावं विधापय कारय । महात्मना प्रभुणा च स्वयमन्तरा भूय कृतः संधिः कदाचिदपि न विघटते इति वक्तुमिव ॥ इति प्रासादमध्यस्तम्भाः ॥

શ્લોકાર્થ

ઋષભવિહારના સ્તંભોના બહાને મેરુઆદિ પર્વતો આવીને શ્રીઋષભદેવભગવંતની સેવા કરે છે. તે પર્વતો જાણે આ પ્રમાણે કહેવા માટે આવેલા ન હોય: 'હે ભગવન્, જે ઇન્દ્ર આપનો સેવક છે તે અમારો શત્રુ છે! માટે હે પ્રભો, આપના ભક્ત ઇન્દ્રની સાથે અમારો પરસ્પર મૈત્રીભાવ સ્થાપન કરાવો'!॥૮૬॥

अनन्यगुणवाहिनीनितुरनन्तसातैकभूः
कृते तव निरीक्षितात्मज मया शिवस्मेरदृक् ।
तदेहि वृणु तां कनीमिति समेत्य वक्तुं पुरः
स्थितेव मरुदेव्यभात्करिवशांसमासेदुषी ॥ ८७ ॥

यस्मिन् प्रासादे करिणो हस्तिनो वशा पत्नी हस्तिनी । यद्यपि वशाशब्देन करिणी कथ्यते । 'इभः करेणुर्गजोऽस्य स्त्री धेनुका वशापि च' इति हैमीवचनात् । तथापि वशाशब्दो नार्यामिव प्रायो वर्तते । तत्कारणादेव मनुष्यजातिस्त्रीभ्रमनिवारणार्थं च करिवशेति प्रतिपादितम् । तस्या अंसं स्कन्धमासेदुषी आश्रितवती मरुदेवी नाभिनृपपत्नी ऋषभदेवजननी अभाद्बभौ । उत्प्रेक्ष्यते—इति वक्तुं निवेदयितुं समेत्य कुतश्चित्स्थानादागत्य पुरो युगादिदेवस्याग्रे तिष्ठति स्मेव । इति किम् । हे आत्मज औरसपुत्र, अनन्यानामसाधारणानां गुणानां शौर्यौदार्यधैर्यगाम्भीर्यशौण्डीर्यार्जवमार्दवादीनामीशितुर्भर्तुः समुद्रस्य तव भवतः कृते अर्थाय अनन्तानां प्रमाणातीतानां ज्ञातिवचनगोचरातिक्रान्तावमानानां सातानां महासुखानामेका अद्वितीया भूः स्थानं शिवस्मेरदृक् मुक्तिरूपा कामिनी । पाणिग्रहणकरणौत्सुक्यात्स्फुरत्कन्याभ्यात् विलोकयतीत्यत एव स्मेरदृक्त्वं प्रोक्तम् । मुक्तिमानिनी मया तज्जनन्या निरीक्षिता नितरां सर्वगुणाधारतया प्रथिता विलोकितास्ति । तत्तस्मात्कारणात् त्वं वृषभ, एहि त्वरितमागच्छ । आगत्य च तां निर्वृतिनाम्नीं कनीम्

कुतूहलिकृतासितोपलतलोर्ध्वमध्या क्वचि-
न्महारजतनिर्मिता जिननिकेतनस्तम्भकाः ।
विचित्रसुरविभ्रमं प्रदधतः श्रियं बिभ्रते
तलोपरि विचालभाग्वनभृतः किमु स्वर्नगाः ॥८५॥

क्वचित्कुत्रचित्प्रदेशे महारजतैः काञ्चनैर्निर्मिता विरचिता जिननिकेतनस्य मूलचैत्यस्य स्तम्भकाः । पादपूरणे स्वार्थे कप्रत्ययः । स्तम्भाः एव स्तम्भकाः प्रासादमण्डपाधाराः स्थूणाः श्रियं शोभां बिभ्रते कलयन्ति । किंभूताः । स्वर्णघटितत्वेऽपि विशेषमाह— कुतूहलिभिः कैश्चित्कौतुकवद्भिः शिल्पिभिः कृतानि असितोपलानामिन्द्रनीलमणीनां तलं स्तम्भाधो विभागः ऊर्ध्वं स्तम्भोपरितनप्रदेशः मध्ये स्तम्भान्तराले तत्र प्रदेशत्रये । कर्मधारये । मध्यानि येषां ते । किं कुर्वन्तः । विशिष्टचित्ररूपाः सुरा देवा अथवा विविधविविधजातीयाश्चतुर्निकायिका देवतास्तेषां विभ्रममन्तःकलितशिल्पत्वेन विलासं विभ्रमं भ्रान्तिं वा प्रदधतो धारयन्तः । उत्प्रेक्ष्यते—तलमधोवर्ती भूमिभागः भूमीप्रदेश एव विवक्षया न तु भूमध्यगो विभागः तथा उपरिशिखरोच्चचूलिका मध्ये स्तम्भविलासे वनाश्रमध्ये भागद्वयं तानि भजन्ति इति तलोपरि विचालभाञ्जि तादृशानि वनानि अधोभूमौ भद्रसालवनं शिखरचूलिकायां पाण्डुकवनं विचालभागद्वये तु नन्दनं सौमनसं चेत्याख्यानि चत्वारि काननानि बिभ्रतीति भृतः तादृशाः स्वर्नगा मेरुपर्वता इव । 'रत्नसानुः सुमेरुः स्वःस्वर्गिकाञ्चनतो गिरिः' इति हैम्याम ॥

श्लोकार्थ

કૌતુકી શિલ્પીઓએ ઉપરના મધ્યભાગમાં ઇન્દ્રનીલમણિના બનાવેલા, દેવોને પણ વિભ્રમ પેદા કરનારા જિનમંદિરોના સુવર્ણમય સ્તંભો, શોભાને ધારણ કરે છે. તે સ્તંભો જાણે સ્તંભની નીચેના ભાગમાં ભદ્રશાલવન, તેના ઉપર શિખરની ચૂલિકા, તેના ઉપર પાંડુકવન અને વચલા બે ભાગમાં નંદન અને સૌમનસવનને ધારણ કરતા મેરૂપર્વતો ન હોય ! તેવા શોભે છે. ॥ ૮૫॥

हरिर्य इह सेवकस्तव जिनेन्द्र सोऽस्मद्विप-
न्निधापय मिथस्ततस्त्वदमुना समं सौहृदम् ॥
इतीव गदितुं श्रयन्जिनालयस्तम्भको-
पचेरमिलभूभृतः प्रभुमुपेत्य शैलन्त्यमी ॥८६॥

वृषो वृषभो लाञ्छनमिदं लाञ्छनं यस्य तादृशो जिनो युगादिदेवस्तस्यालयं गृहं ऋषभविहारस्तस्य स्तम्भका आधारस्थूणास्तेषामुपधेऽयमिषादमी प्रत्यक्षलक्ष्या मन्दरादयः अखिलाः समस्ताः भूभृतः पर्वता उपेत्य अत्र प्रासादे समागत्य प्रभुं श्रीऋषभस्वामिनं श्रीजन्ति भजन्ति । उत्प्रेक्ष्यते—इत्यमुना प्रकारेण गदितुं कथयितुमिव । इति किम् । हे जिनेन्द्र युगादिप्रभो, इह भवति यो हरिरिन्द्रस्तव भवतः सेवकस्त्वत्पादपद्मसेवाविधाताऽस्ते सोऽस्माकं द्विषन् शत्रुः पक्षच्छेदकर्तृत्वेन सततप्रतिपक्षो वर्तते ततस्तस्मात्कारणात् हे प्रभो, त्वममुना त्वद्भक्तिभाजा हरिणा सममस्माकं मिथः परस्परं सौहृदं मैत्र्यं सन्निभावं विधापय कारय । महात्मना प्रभुणा च स्वयमस्मा भूयः कृतः संधिः कदाचिदपि न विघटते इति वक्तुमिव ॥ इति प्रासादमध्यस्तम्भाः ॥

श्लोकार्थ

ऋषभविहारना स्तंभोना बहाने मेरुआदि पर्वतो आवीने श्रीऋषभदेवभगवंतनी सेवा करे छे. ते पर्वतो जाणे आ प्रमाणे कहेवा माटे आवेला न होय : 'हे भगवन्, जे इन्द्र आपनो सेवक छे ते अमारो शत्रु छे! माटे हे प्रभो, आपना भक्त इन्द्रनी साथे अमारो परस्पर मैत्रीभाव स्थापन करावो' ।।८६।।

अनन्यगुणवाहिनीशितुरनन्तसातैकभूः
कृते तव निरीक्षितात्मज मया शिवस्मेरदृक् ।
तदेहि वृणु तां कनीमिति समेत्य वक्तुं पुरः
स्थितेव मरुदेव्यभात्करिवशांसमासेदुषी ॥ ८७ ॥

यस्मिन् प्रासादे करिणो हस्तिनो वशा पत्नी हस्तिनी । यद्यपि वशाशब्देन करिणी कथ्यते । 'इभः करेणुर्गजोऽस्य स्त्री धेनुका वशापि च' इति हैमीवचनात् । तथापि वशाशब्दो नार्यामिव प्रायो वर्तते । तत्कारणादेव मनुष्यजातिस्त्रीभ्रमनिवारणार्थं च करिवशेति प्रतिपादितम् । तस्या अंसं स्कन्धमासेदुषी आश्रितवती मरुदेवी नाभिनृपपत्नी ऋषभदेवजननी अभाद्बभौ । उत्प्रेक्ष्यते—इति वक्तुं निवेदयितुं समेत्य कुतश्चित्स्थानादागत्य पुरो युगादिदेवस्याग्रे तिष्ठति स्मेव । इति किम् । हे आत्मज औरसपुत्र, अनन्यानामसाधारणानां गुणानां शौर्यौदार्यधैर्यगाम्भीर्यशौण्डीर्यार्जवमार्दवादीनामीशितुर्भर्तुः समुद्रस्य तव भवतः कृते अर्थाय अनन्तानां प्रमाणातीतानां ज्ञातिवचनगोचरातिक्रान्तावमानानां सातानां महासुखानामेका अद्वितीया भूः स्थानं शिवस्मेरदृक् मुक्तिरूपा कामिनी । पाणिग्रहणकरणोत्सुकत्वाद्भवत्कृत्यध्यानं विलोकयतीत्यत एव स्मेरदृक्त्वं प्रोक्तम् । मुक्तिमानिनी मया तज्जनन्या निरीक्षिता नितरां सर्वगुणाधारतया प्रथिता विलोकितास्ति । तस्मात्कारणात् त्वं वृणुष्व, एहि त्वरितमागच्छ । आगत्य च तां निर्वृतिनाम्नीं कनीम्

कुतूहलिकृतासितोपलतलोर्ध्वमध्या क्वचि-
न्महारजतनिर्मिता जिननिकेतनस्तम्भकाः ।
विचित्रसुरविभ्रमं प्रदधतः श्रियं बिभ्रते
तलोपरि विचालभाग्वनभृतः किमु स्वर्णगाः ॥८५॥

क्वचित्कुत्रचित्प्रदेशे महारजतैः काञ्चनैर्निर्मिता विरचिता जिननिकेतनस्य मूलचैत्यस्य स्तम्भकाः । पादपूरणे स्वार्थे कप्रत्ययः । स्तम्भाः एव स्तम्भकाः प्रासादमण्डपाधाराः स्थूणाः श्रियं शोभां बिभ्रते कलयन्ति । किंभूताः । स्वर्णघटितत्वेऽपि विशेषमाह—कुतूहलिभिः कैश्चित्कौतुकवद्भिः शिल्पिभिः कृतानि असितोपलानामिन्द्रनीलमणीनां तलं स्तम्भाधो विभागः ऊर्ध्वं स्तम्भोपरितनप्रदेशः मध्ये स्तम्भान्तराले तत्र प्रदेशत्रये । कर्मधारये । मध्यानि येषां ते । किं कुर्वन्तः । विशिष्टचित्ररूपाः सुरा देवा अथवा विविधविविधजातीयाद्यनुनिकायिका देवतास्तेषां विभ्रममन्तःकलितशिल्पत्वेन विलासं विभ्रान्तिं वा प्रदधतो धारयन्तः । उत्प्रेक्ष्यते—तलमधोवर्ती भूमिभागः भूमीप्रदेश एव विवक्षया न तु भूमध्यगो विभागः तथा उपरिशिखरोच्चचूलिका मध्ये स्तम्भविलासे पतावता मध्ये भागद्वयं तानि भजन्ति इति तलोपरि विचालभाञ्जि तादृशानि वनानि अधोभूमौ भद्रशालवनं शिखरचूलिकायां पाण्डुकवनं विचालभागद्वये तु नन्दनं सौमनसं चेत्याख्यानि चत्वारि काननानि बिभ्रतीति भृतः तादृशाः स्वर्णगा मेरुपर्वता इव । 'रत्नसानुः सुमेरुः स्वःस्वर्गिकाञ्चनतो गिरिः' इति हैम्याम् ॥

श्लोकार्थ

કૌતુકી શિલ્પીઓએ ઉપરના મધ્યભાગમાં ઈન્દ્રનીલમણિના બનાવેલા, દેવોને પણ વિભ્રમ પેદા કરનારા જિનમંદિરોના સુવર્ણમય સ્તંભો, શોભાને ધારણ કરે છે. તે સ્તંભો જાણે સ્તંભની નીચેના ભાગમાં ભદ્રશાલવન, તેના ઉપર શિખરની ચૂલિકા, તેના ઉપર પાંડુકવન અને વચલા બે ભાગમાં નંદન અને સૌમનસવનને ધારણ કરતા મેરૂપર્વતો ન હોય! તેવા શોભે છે. ॥ ૮૫॥

हरिर्य इह मेरुकल्पत्र जिनेन्द्र सोऽस्मद्विप-
न्निधापय मियस्ततस्त्वदमुना समं सौहृदम् ॥
इतीव गदितुं शाश्वतजिनालयस्तम्भको-
पचेरमितभूभृतः प्रभुमुपेत्य सौन्दर्यमी ॥८६॥

वृषो वृषभो ध्वजश्चिह्नं लाञ्छनं यस्य तादृशो जिनो युगादिदेवस्तस्यालयं गृहं ऋषभविहारस्तस्य स्तम्भका आधारस्थूणास्तेषामुपधेर्व्याजादमी प्रत्यक्षलक्ष्या मन्दरादयः अखिलाः समस्ताः भूभृतः पर्वता उपेत्य अत्र प्रासादे समागत्य प्रभुं श्रीऋषभस्वामिनं शीलयन्ति भजन्ति । उत्प्रेक्ष्यते—इत्थमुना प्रकारेण गदितुं कथयितुमिव । इति किम् । हे जिनेन्द्र युगादिप्रभो, इह जगति यो हरिरिन्द्रस्तव भवतः सेवकस्त्वत्पादपद्मसेवाविधातास्ते सोऽस्माकं द्विषन् शत्रुः पक्षच्छेदकर्तृत्वेन प्रत्यक्षप्रतिपक्षो वर्तते ततस्तस्मात्कारणात् हे प्रभो, त्वदमुना त्वद्भक्तिभाजा हरिणा सममस्माकं मिथः परस्परं सौहृदं मैत्र्यं सद्भावं विधापय कारय । महात्मना प्रभुणा च स्वयमन्तरा भूयः कृतः संधिः कदाचिदपि न विघटते इति वक्तुमिव ॥ इति प्रासादमध्यस्तम्भाः ॥

श्लोकार्थ

ઋષભવિહારના સ્તંભોના બ્હાને મેરૂઆદિ પર્વતો આવીને શ્રીઋષભદેવભગવંતની સેવા કરે છે. તે પર્વતો જાણે આ પ્રમાણે કહેવા માટે આવેલા ન હોય : 'હે ભગવન્, જે ઇન્દ્ર આપનો સેવક છે તે અમારો શત્રુ છે! માટે હે પ્રભો, આપના ભક્ત ઇન્દ્રની સાથે અમારો પરસ્પર મૈત્રીભાવ સ્થાપન કરાવો'! ॥૮૬॥

अनन्यगुणवादिनीशितुरनन्तसातैकभूः
कृते तव निरीक्षितात्मज मया शिवस्मेरदृक् ।
तदेहि वृणु तां कनीमिति समेत्य वक्तुं पुरः
स्थितेव मरुदेव्यभात्करिवशांसमासेदुषी ॥ ८७ ॥

यस्मिन् प्रासादे करिणो हस्तिनो वशा पत्नी हस्तिनी । यद्यपि वशाशब्देन करिणी कथ्यते । 'इभः करेणुर्गजोऽस्य स्त्री धेनुका वशापि च' इति हैमीवचनात् । तथापि वशाशब्दो नार्यामिव प्रायो वर्तते । तत्कारणादेव मनुष्यजातिस्त्रीभ्रमनिवारणार्थं च करिवशेति प्रतिपादितम् । तस्या अंसं स्कन्धमासेदुषी आश्रितवती मरुदेवी नाभिनृपपत्नी ऋषभदेवजननी अभाद्बभौ । उत्प्रेक्ष्यते—इति वक्तुं निवेदयितुं समेत्य सुतसन्निधानागत्य पुरो युगादिदेवस्याग्रे तिष्ठति स्मेव । इति किम् । हे आत्मज औरसपुत्र, अनन्यानामसाधारणानां गुणानां शौर्यौदार्यधैर्यगाम्भीर्यशौण्डीर्यार्जवमार्दवादीनामीशितुर्भर्तुः समुद्रस्य तव भवतः कृते अर्थाय अनन्तानां प्रमाणातीतानां जातिजरामरणाद्यसानिक्रान्तानां सातानां महासुखानामेका अद्वितीया भूः स्थानं शिवस्मेरदृक् मुक्तिरूपा कामिनी । पाणिग्रहणकरणोत्सुकयाऽऽनुकूल्यकस्याख्यानं विलोकयतीत्यत एव स्मेरदृक्त्वं प्रोक्तम् । मुक्तिमानिनी मया तज्जनन्या निरीक्षिता नितरां सर्वगुणाधारतया प्रविश्य विलोकितास्ति । तत्तस्मात्कारणात् त्वं वृषभ, एहि त्वरितमागच्छ । आगत्य च तां निर्वृतिनाम्नीं कनीम्

अष्टादशकोटाकोटीसागरोपमप्रमितकालोऽभूत् कोऽपि भारतीयक्षेत्रसत्कपुमान् वृणोति स्म, अत एव प्रौढां कुमारिकां वृणु यस्य परिणयेति ॥

શ્લોકાર્થ

ઋષભવિહારમાં ભગવંતની સામે હાથી ઉપર આરૂઢ થયેલાં મરૂદેવા માતા શોભે છે. તે જાણે આ પ્રમાણે કહેવા માટે આવ્યાં ન હોય : "અસાધારણ ગુણોના સાગર એવા હે પુત્ર, મેં તારા માટે મુક્તિરૂપી કન્યા જોઈ, તે માટે હે ઋષભ, તું અહીં જલ્દી આવ; અને આવીને ગુણિયલ એવી મુક્તિરૂપી કન્યાની સાથે પાણિગ્રહણ કર. કારણ કે અઢાર કોટાકોટિ સાગરોપમ પ્રમાણ અસંખ્યકાળમાં ભરતક્ષેત્રના કોઈ માનવીએ તેની સાથે લગ્ન કર્યાં નથી. ॥ ८७ ॥

भयं भवति मां सदा तनय वाहनव्याजत-
स्त्वदुद्धरतमाममुं श्रितहितो महान्यद्भवेत् ।
इतीव गदितुं मुदा भगवतः पुरस्तस्थुषी
गमेन्य मरुदेव्यसौ गजपतेर्गतांसासिता ॥ ८८ ॥

असौ [illegible] दृश्यमाना मरुदेवी भगवन्माता [illegible] गजपतेः [illegible] अंसे [illegible] आसिता [illegible] मर्त्यः समेत्य [illegible] मुदा हर्षेण भगवतः [illegible] पुरस्तात् [illegible] । इति किम् । हे तनय ऋषभदेव, अयं [illegible] वाहनव्याजतः [illegible] मां सदा [illegible] मरुदेवीं भवति [illegible] । [illegible] निर्वृत्य [illegible] । [illegible] हितो [illegible] भवेत् । [illegible] —'[illegible] सो अन्नं [illegible] ' [illegible] ॥' तथा—'मरुदेवा मरुदेवी' [illegible] । तथा [illegible] । [illegible] मरुदेवी ।

શ્લોકાર્થ

[illegible]

જાતિમાંથી ઉદ્ધાર કર, કારણ કે મહાપુરુષો શરણાગતવત્સલ હોય છે.' ॥ ૮૮ ॥

महोदयमृगीदृशा सह विनोदनिर्मित्सया
विलासमणिमन्दिरं विमलशैलचूलोपरि ।
अकारि वृषकेतुना स्वयमिवात्र नाभीभुवा
युगादिजिनसद्मनि श्रयति गर्भगेहः श्रियम् ॥ ८९ ॥

युगादिजिनसद्मनि विमलाचलमूलप्रासादे गर्भगेहः गर्भागारः श्रियं शोभां श्रयति । उत्प्रेक्ष्यते—वृषकेतुना जातोक्षध्वजेन ऋषभदेवेन कर्त्रा स्वयमात्मना अत्र विमलशैलस्य शत्रुंजयाद्रेश्चूलिकायां पर्वतोपरिविभागे अधित्यकोर्ध्वप्रदेशे नाभीभुवा सृष्टिकर्त्रा । विधातुः पार्श्वे इत्यर्थः। विलासार्थं क्रीडाकृते मणिमयं मन्दिरं रत्नमन्दिरमकारि कारितमिति । ण्यन्तप्रयोगः । कया । महोदयनाम्न्या मृगीदृशा सिद्धिवध्वा सह सार्धं विनोदस्य विविधविलासस्य निर्मित्सया निर्मातुं काङ्क्षया ॥

શ્લોકાર્થ

યુગાદિવિહારનો ગભારો શોભે છે તે જાણે મુક્તિરૂપી મૃગાક્ષી સાથે વિનોદ કરવાની ઇચ્છાથી સ્વયં બ્રહ્માએ વિમલાચલની ચૂલિકા ઉપર રત્નમય ક્રિડામંદિર બનાવ્યું ન હોય ! ॥ ૮૯ ॥

अनेकनरनिर्जरोरगपुरंदरोपासितं
सदःसदनमुन्नये विमलशैलभूमीभुजः ।
वृषाङ्कजिनवासवौकसि विचित्रतौर्यत्रिक-
प्रपञ्चपटुमण्डपे श्रियमुवाह गर्भालयः ॥ ९० ॥

वृषाङ्को युगादिदेव स एव जिनानां सामान्यकेवलिनां मध्ये वासवः पुरंदरस्तस्यौको मन्दिरं तस्मिन् गर्भालयो गर्भागारः श्रियं लक्ष्मीं शोभामुवाह धारयति स्म । किंभूते ओकसि । विशिष्टानि चित्राण्यालेख्यानि येषां विविधप्रकाराणि वा विशेषाश्चर्यकारकाणि वा तौर्यत्रिकाणि गीतनृत्यवादित्राणां त्रयाणि त्रित्वसंख्याकानि तेषां प्रपञ्चो विस्तारस्तेन पटुः प्रकटः स्पष्टभूतो मण्डपो यत्र तत् । तत्र गर्भागारवर्णने अहमेवमुन्नये विचारयामि । 'वितर्कः स्यादुन्नयनम्' इति हैम्याम् । विमलशैलः श्रीशत्रुंजयाद्रिः स एव भूमिभुक् राजा अथवा विमलनाम्नः शैलानां सर्वपर्वतानां भूमीभुजो राज्ञः सदःसदनं सभागृहमिव । 'नृपस्य नातिप्रमनाः सदोगृहम्' इति रघुवंशे । किंभूतं सदनम् । अनेके बहवो ये नराणां मनुष्याणां निर्जराणां देवानामुरगाणां नागानामुपलक्षणादसुराणां पुरंदरा इन्द्रास्तैरुपासितं सेवितम् ॥ इति गर्भागारः ॥

શ્લોકાર્થ

ઋષભવિહારમાં એવો મંડપ છે કે જેમાં આશ્ચર્યકારી ગીતો ગવાઈ રહ્યાં છે, વિવિધ પ્રકારનાં નૃત્યો થઈ રહ્યાં છે, અને અનેક વાજિંત્રો વાગી રહ્યાં છે, એવા મંડપમાં ગભારો અદ્વિતીય શોભાને ધારણ કરે છે; તે જાણે દેવેન્દ્ર, દાનવેન્દ્ર અને માનવેન્દ્ર વડે સેવાયેલું વિમલાચલરૂપી રાજાનું સભામંદિર ન હોય! ॥ ૯૦ ॥

सुरासुरनरेन्दिरादिमसमग्रकामप्रदा
कृताम्बुजभुवा लता ऋतुभुजामपूर्वा किमु ।
रसायनमिवान्तरामयजुषां च सम्यग्दृशां
दृशां किममृताञ्जनं वृषभमूर्तिरत्राबभौ ॥ ९१ ॥

अत्र मूलप्रासादगर्भागारे वृषभमूर्तिर्युगादिजिनप्रतिमा आबभौ शोभते स्म । उत्प्रेक्ष्यते– अम्बुजभुवा पद्मजन्मना जगत्सृष्टिविधायिना विधिना सुरासुरनराणां देवदानवमानवानामिन्दिरा आधिपत्यलक्ष्मीः आदौ प्रथमं येषां ते समग्राः सर्वेऽपि कामा मनमामभिलषितानि तान्प्रकर्षेणातिशयेन ददातीति तादृशी । अत एवापूर्वा नान्यसदृशी किञ्चासाधारणा ऋतुभुजां देवानां लता वीरुत् कल्पवल्लीव कृता किमु निर्मितेव । च पुनः आन्तरामयान् अन्तरा अष्टकर्माण्येव रोगास्तान् जुषन्ते भजन्ते तादृशानां पुरुषाणामन्तरङ्गरोगोच्छेदनाय रसायनं पारदरजतस्वर्णाद्यौषधपाचितं महाभैषजमिव विधिना विहितम् । अथवा सम्यग्दृशां सुदृष्टीनां भव्यानां दृशां नेत्राणां शीतलताकृते अमृताञ्जनं सुधासंबन्धि कज्जलमिव वेधसा सृष्टम् ॥

શ્લોકાર્થ

મૂળ ગભારામાં રહેલી, દેવ, દાનવ અને માનવોને અભિષ્ટ લક્ષ્મીને આપનારી એવી શ્રીઋષભદેવ પ્રભુની મૂર્તિ શોભે છે; તેમણે બ્રહ્માએ અપૂર્વ કલ્પવૃક્ષની લતા બનાવી ન હોય! અથવા જાણે આઠ કર્મોરૂપી વ્યાધિઓને નાબૂદ કરવા માટેનું રસાયન ન હોય! અથવા તો જાણે સમ્યકદૃષ્ટિ જીવોનું અમૃતાંજન ન હોય! ॥ ૯૧ ॥

युगादिसमये यथा भुवनमुद्धृतं संमृते-
स्तथैव पुनरुद्धराम्यहमवद्यकाले कली ।
विचिन्त्य किमिदं हृदा वृषभकेतुरत्रात्मना-
वतीर्य कुरुते स्थिति स्थिरतयात्ममूर्तिच्छलात् ॥ ९२ ॥

पुनरवेत्य युगादिदेवः आत्मना स्वयमेवात्र दुःषमसमयविहारे भवतीर्य मोक्षादागत्य आत्मनो जिनस्य स्वरूपेण मूर्तेः प्रतिमायाः स्वरूपेण स्थिरतया अवस्थितत्वेन न तु साक्षात्स्वरूपेण स्थितिं विधानं कुरुते उत्प्रेक्षते द्रष्टा स्वमनसा कृत्वा इव यत्र. मानो हि विविच्य विचारय । इति किम् । यथा पूर्वं तृतीयारकान्ते चतुर्थारकस्यादौ च मयैतस्य वर्तमानसमयस्य भव्यजनस्य संसृतेः संसारात्कारागाराद्भुवनं विश्वमुद्धृतं निस्तारितं पूर्वं द्वितीयवारं तथा मयैव दुःषमाख्यपञ्चमारकेऽपि पञ्चमारकान्तिमदिनपर्यन्तं कलौ कलियुगे पञ्चमारकेऽपि भुवनं जगदुद्धरामि संसारकारागारादुद्धृत्य सुखेन महानन्दपुरं प्रापयामीति ॥ इति उत्प्रेक्षितम् ॥

શ્લોકાર્થ

'ત્રીજા આરાના અંતે અને ચોથા આરાના પ્રારંભે જેમ મેં જગતનો સંસારથી ઉદ્ધાર કર્યો હતો તેમ દુષમ પાંચમા આરામાં પણ જગતના જીવોનો ઉદ્ધાર કરું.'' આ પ્રકારનો હૃદયમાં વિચાર કરીને આ ઋષભદેવપ્રભુ સ્વયં મોક્ષસ્થાનમાંથી આવીને મૂર્તિરૂપે રહ્યા ન હોય ! ॥ ૯૨ ॥

चतुष्कपृथिवीं गतः परिसरन्स विस्मेरिता-
रविन्दसवयोविलोचनयुगेन योगीश्वरः ।
जगत्त्रिजयिनीं जिनाधिपतिवेश्मलक्ष्मीं पिब-
न्सदा त्रिजगदिन्दिरां करगतामिवामन्यत ॥ ९३ ॥

योगिनां मनोवचनकाययोगवतां वशीकृतेन्द्रियाणां वा ईश्वरः स्वामी स हीरविजयसूरिः दृशा स्वमनसा कृत्वा त्रिजगदिन्दिरां त्रैलोक्यलक्ष्मीं करगतां हस्तप्राप्तामिवामन्यत जानाति स्म । यथा कश्चित्पुमान् जगदाधिपत्यं करगतमिव परमानन्दं विन्दति तथा सूरीन्द्रोऽपि प्रासादस्य दर्शनानन्तरं सहर्षं मुदमालोकयांचकार । स किं कुर्वन् । पिबन् सादरमवलोकयन् । काम् । जगत्त्रिजयिनीं त्रिभुवनप्रासादपरम्पराविभवपराभवित्रीं जिनाधिपतेर्वेश्मनः ऋषभचैत्यस्य लक्ष्मीं शोभाम् । केन । विस्मेरत्वं संजातमस्मिन्निति विस्मेरितं स्मेरं विकासितं यदरविन्दं कमलं तस्य सवयसा मित्रेण । तत्तुल्येनेत्यर्थः । विलोचनयोर्नयनयोर्युगेन द्वन्द्वेन कृत्वा । पुनः स किं कुर्वन् । ततः प्राकारमध्ये आगमनानन्तरं चतुष्कपृथिवीं प्रासादाग्रतनभूमिकाम् 'चउक' इति लोकप्रसिद्धाम् । 'नारीसमाजीव चतुष्कमध्ये' इति रघुवंशे । परिसरन् सेवमानः । प्रासादाग्रचतुष्के समेत इत्यर्थः ॥

श्लोकार्थ

[illegible] મંડપના [illegible]માં ઊભા રહીને જગદ્‌ગુરુએ [illegible] જિન[illegible] [illegible] [illegible] જગતની લક્ષ્મી [illegible] આનંદ અનુભવ્યો. ॥ ९३ ॥

[illegible] निर्गत[illegible] परीक्ष्मणं
[illegible] समपद्यत [illegible] ।
[illegible] सुदर्शन [illegible] सुभ्रा
[illegible] ॥ ९४ ॥

[illegible]

श्लोकार्थ

[illegible]

[illegible]
[illegible] ॥ ९[illegible] ॥

तदा मदक्षिणादानन्दमारसङ्गिजिनाधिप [illegible]
[illegible]कुलिशानां लघुदेवगृहाणां 'देहरी' इति [illegible]
[illegible]मनिमाः संमदादानन्दादथ [illegible]
[illegible]नन्तरं प्रमुदितेव [illegible]
[illegible] 'गर्दमि' इति [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

...५ ॥

[illegible]स्थान। पथो मार्गान्। धर्मकर्म
[illegible]भास्वानिव। यथा भास्करः पथो
[illegible] रविरिव तमोऽज्ञानं पापं वा ध्वान्तं
[illegible] विभ्रे गुरुभिः कृपाधिकैः दुर्गम
[illegible] गजेन्द्र इव ऐरावत इव। स्फुरन्
[illegible]होरीमा पराक्रमो यस्य। पुनर्मृगा-
[illegible] भीतिरहितः। पुनः कुरङ्ग- मृगनृ-
[illegible]र। 'रङ्कः स्यात्कुरङ्गकुरङ्गयोः। रागं'

ચન્દ્રને જેવાથી ઉલ્લસિત બનેલા આનંદરૂપી સમુદ્રના ચિત્રવિચિત્ર તરંગો હોય ! ॥ ૧૦૨ ॥

जय त्रिदशशेखरोन्मिषितपुष्पमाल्यागल-
न्मरन्दकणमण्डलीस्नपितपादपद्मद्वय ।
जयामृतनितम्बिनीहृदयतारहारो जग-
त्त्रयीजनसमीहितं त्रिदशसालवत्पूरयन् ॥ १०३ ॥

हे जिन, त्वं जय विजयस्व सर्वोत्कर्षेण प्रवर्तस्व। हे त्रिदशा देवास्तेषां शेखरा अवतंसाः। 'आपीडशेखरोत्तंसावतंसाः शिरसः स्रजि' इति हैम्याम्। तेषामुन्मिषितानि विकसितानि यानि पुष्पाणि कुसुमानि तेषां माला माल्यानि श्रेणयो वा ताभ्यो गलन्तो निष्पतन्तो ये मरन्दाः पुष्परसाः तेषां कणा बिन्दवस्तेषां मण्डलीभिः स्नापितं प्रक्षालितं धौतं पादौ चरणावेव पद्मौ कमलौ तयोर्द्वयं युगलं यस्य स तस्य संबोधनम्। पुनः हे जिन, त्वं जय। त्वं किंभूतः। अमृतं महानन्दस्तदेव नितम्बिनी दुर्वगारोहा महिला तस्या हृदये स्तनान्तरे उज्ज्वलः। अथ वा ताराणां निर्मलमौक्तिकानां हारो मुक्तावली। हारोपम इत्यर्थः। 'तारो निर्मलमौक्तिके' इत्यनेकार्थे। हे पूरयन् संपूर्णीकुर्वन् हे विधापयन्। संबोधने 'शवानशौ' इति प्रक्रियासूत्रेण संबोधने शतृप्रत्ययः। तथा च 'गतिस्तयोरेव जनस्त्वमर्दयन्' इति नैषधे संबोधनं पदं वृत्तौ व्याख्यातमस्ति। किंभूतः। जगतां विश्वेषां त्रयीणां स्वर्गपातालभूमीनां जनानामेतावता सुरासुरदानवमानवानां समीहितं मनसामभिलषितम्। किंवत्। त्रिदशसालवद्यथा कल्पद्रुमः सर्वेषां समीहितं पूरयति ॥

શ્લોકાર્થ

દેવોના મુગટોમાં રહેલી પુષ્પમાલાઓમાંથી ઝવતા રસસમૂહથી જેમનાં ચરણકમલે અભિષેક કરાયો છે, તેવા હે ભગવંત, આપ જયવંતા વર્તો. મુક્તિરૂપી સ્ત્રીના દેદીપ્યમાન હાર સમાન, તેમજ ત્રણે જગતનાં ઇચ્છિતને પૂરવામાં કલ્પવૃક્ષ સમાન એવા હે ભગવંત, આપ જયવંતા વર્તો. ॥ ૧૦૩ ॥

जयोल्लसितकेवलामलतमात्मदर्शोदरा-
नुबिम्बितजगत्त्रयामितपदार्थसार्थ प्रभो ।
जय त्रिभुवनाद्भुतातिशयपद्मिनीसद्मना
विनिद्रनवनीरुहा विटपिवत्समालिङ्गित ॥ १०४॥

हे प्रभो स्वामिन्, हे उल्लसितमावरणापगमात्प्रकटीभावं प्राप्तं यत्केवलं लोकालोकप्रकाशनप्रगुणपञ्चमज्ञानम्। 'केवलं त्वेककृत्स्नयोः। निर्णीते कुहने ज्ञाने' इत्यनेकार्थः। तदेवामलतमः अतिशयेन विशुद्धो य आत्मदर्शो दर्पणस्तस्योदरे मध्ये अनुबिम्बिता प्रतिबिम्बयुक्ता जाताः संक्रान्ता नागलोकस्वर्लोकभूलोकानां त्रयस्याखिलाः समस्ताः पदार्था यावद्वस्तूनि तेषां सार्थाः समूहा यस्य तस्य संबोधने त्वं जय। हे समालिङ्गित सम्यक्प्रकारेण कृताश्लेषक, या त्रिभुवने त्रैलोक्येऽपि अद्भुताश्चर्यकारिणी अतिशयरूपा स्वाभाविका आजन्मजाताश्चत्वारस्तथा कर्मणां घाताज्जाता एकादश तथा देवनिर्मिता एकोनविंशतिः एवं चतुस्त्रिंशदतिशयरूपा पद्मिनीसद्मा पद्मवासा लक्ष्मीः। पद्मिन्यां कमले सद्म गृहं यस्याः सा। एतावता। 'श्रीर्हरिप्रिया। पद्मवासा' इति हैम्याम्। तथा 'पद्मिनी योषिदन्तरे। अब्जेऽब्जिन्यां सरस्यां च' इत्यनेकार्थः। तया। किंवत्। विटपिवत्। यथा विटपी पादपः विनिद्रया विकसितया वनवीरुधा विपिनवल्लया समालिङ्ग्यते॥

श्लोकार्थ

જેમના કૈવલ્યજ્ઞાનરૂપી નિર્મળ આરિસામાં ત્રણે જગતના પદાર્થોનો સમૂહ પ્રતિબિંબિત થયો છે, એવા હે ભગવંત, આપ જયવંતા વર્તો. જેમ નવપલ્લવિત લતાઓ વડે વૃક્ષ શોભે તેમ જન્મજાત ચાર, ઘાતિકર્મના ક્ષયથી અગિયાર, અને દેવકૃત ઓગણીશ એમ ત્રણે જગતને આશ્ચર્યકારી ચોત્રીશ અતિશયરૂપી લક્ષ્મી વડે સુશોભિત એવા હે ભગવંત, આપ જયવંતા વર્તો. ॥ ૧-૪ ॥

जय प्रकटयन्पथो रविरिवाथ मथ्नंस्तमः
　कुदृग्भिरिव कौशिकैर्जगति दुर्निरीक्ष्यः पुनः।
गजेन्द्र इव वज्रिणः स्फुरदखण्डशौण्डीरिमा
　मृगारिरिव निर्भयः परिभवन्कुरङ्गान्पुनः। ॥ १०५ ॥

हे ऋषभ, त्वं चिरंजय। किं कुर्वन् त्वम्। प्रकटयन्। कान्। पथो मार्गान्। धर्मकर्मसंबन्धिनः स्वर्गापवर्गनरकादिकान्वा। क इव। रविरिव भास्वानिव। यथा भास्करः पथो भुवो मार्गान् प्रकाशयति स्पष्टान् दर्शयति। अथ पुनः रविरिव तमोऽज्ञानं पापं वा ध्वान्तं च मथ्नन्निर्दलयन्। पुनः रविरिव कौशिकैर्घूकैरिव जगति विश्वे कुदृग्भिः कुशास्त्रिकैः दुःखेन कष्टेन निरीक्षितुं द्रष्टुं शक्यः। पुनर्वज्रिणो वासवस्य गजेन्द्र इव ऐरावण इव। स्फुरन् स्फूर्तिं प्राप्नुवन् अखण्डः परैः सुरासुरनरैरप्रतिहतः शौण्डीरीमा [illegible]क्रमो यस्य। पुनर्मृगारिरिव निर्भयो देवमनुजतिर्यक्कृतोपसर्गपरिषहादिभ्यो [illegible]। पुनः कुरङ्गः कुमतकुदर्शनमिथ्यात्वादिषु रङ्गा रागो प्रेमको येषां त[illegible]यान्दुतयुग्दुयोः। रागे' इत्यनेकार्थः। मृगांश्च परिभवन्मथ्नन् [illegible]

श्लोकार्थ

સૂર્યની જેમ સન્માર્ગને પ્રગટ કરનારા, અજ્ઞાનરૂપી અંધકારનો નાશ કરના જગતમાં કુદષ્ટિઓરૂપી ઘૂવડો માટે દુર્લક્ષ્ય, ઇન્દ્રનાં ઐરાવણ હાથીની જેમ શૂરતા ધારણ કરનારા, સિંહની જેમ નિર્ભય અને કુદષ્ટિઓરૂપી હરણિયાઓનો પરાભવ કરના એવા હે ભગવંત, આપ જયવંતા વર્તો. ॥ १०५ ॥

जयानिमिषसानुमानिव सुजातरूपः पुनः
प्रभञ्जनभरैः कथंचन न कम्प्रभावं भजन् ।
सुधांशुरिव बोधयन्कुवलयं विलासैर्गवां
समुल्लसितगौरिमा कलितशीतलेश्यः पुनः ॥ १०६ ॥

हे युगादिदेव, त्वं जय चिरं विजयवान् भव त्रिभुवनोपकारं कुर्वाणः प्रवर्तस्व। किंभूतः। अनिमिषाणां देवानां सानुमान् शैलः सुमेरुरिव सुष्ठु शोभनं त्रैलोक्यातिशायि जातमुत्पन्नं प्रादुर्भूतं वा रूपं यस्य मेरौ तु प्रकृष्टं जातरूपं स्वर्णं यस्मिन्। पुनः किंभूतः। प्रकर्षेणातिशयेन भञ्जना उपमर्दनाद्व्याघातादिकारिण उपसर्गाः प्रतिकूलदेवादयो वा तेषां भरैर्गणैः कथंचन कम्प्रभावं कम्पनशीलतां कातरतया भग्नपरिणामतां न नैव भजन्। मेरुस्तु वातवेगैर्वाधल्यं न भजते चालयितुमशक्यः। पुनः सुधांशुश्चन्द्र इव गवां विलासैः पञ्चत्रिंशद्गुणाकलितयोजनविस्तरशालिनां वाणीनां चातुरीभिर्भङ्गिरकामधारैश्च कुवलयं मेदिनीमण्डलं तत्र स्थायुकल्पेन उपलक्षणत्वाज्जगत्त्रयमपि उत्पलं च बोधयन् प्रतिबोधं प्रापयन् प्रतिबोधकलितं कुर्वन् विकाशयंश्च। पुनः किंभूतः। समुल्लसितां स्फूर्तिमत्तां प्राप्तः चतुरलोचनपुण्ड्रपेयतां प्राप्तो वा गौरिमेव निकषपाषाणकाञ्चनपद्मपुष्पपीतिमा श्वेतिमा च यस्य। 'गौरः श्वेतपीतयोः' इत्यनेकार्थः पुनः किंभूतः कलिता धृता शीतलेश्या शीतलता च येन॥

श्लोकार्थ

જેમ સુવર્ણમય મેરૂપર્વત પ્રચંડ પવન વડે અકંપિત છે તેમ અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગોરૂપી પવન વડે નિશ્ચલતાને ધારણ કરનારા, ચન્દ્ર જેમ કમલને વિકસિત કરે છે તેમ ધર્મદેશના દ્વારા ભવ્ય જીવો રૂપી કમલવનને વિકસિત (પ્રતિબોધ) કરનારા, દેદીપ્યમાન કંચનવર્ણીય દેહવાળા તેમજ શીતળતાને અર્પનારા એવા હે ભગવંત, આપ જયવંતા વર્તો. ॥ १०६ ॥

जय प्रशमयन्मनोभवभटं महाबोधिव-
त्कुदृशकमलकाननोग्रमदखण्डचण्डाम्बुदः ।
सलीलदलिताखिलप्रबलदोषदोषातमः-
स्फुरद्विमलकेवलाम्बुरुहबन्धुबिम्बोदयः ॥ १०७ ॥

हे नाभेय देव, त्वं जय चिरकालं जीयाः । किं कुर्वन् । प्रशमयन्निव । 'प्रोत्सासनं प्रशमनं प्रतिघातनं वधः' इति हैम्याम् । तथा 'शम्यति शमयति च दमयति च' इति क्रियाकलापे हिंसार्थे । कम् । मनोभवः कंदर्पः स एव भटः वीरस्तम् । किंवत् । महाबोधिवत् । यथा बुद्धः स्मरशूरं प्रशमयामास । 'बोधिसत्त्वो महाबोधिः', तथा 'मारलोकजित्' इति हैम्याम् । द्विकमपि । पुनः किंभूतः । कुदृशः कुपाक्षिकाः अन्यदर्शनिन एव कमलकाननानि पद्मवनखण्डानि तेषु उग्रमन साटम्बरीभवन मदभरेण भवन या मही स्पृशाम्या अकाण्डे अप्रस्तावे प्रावृषं विनैव चण्डः कठिनः मुशलप्रमाणजलधारावर्षी अम्बुदो मेघः । 'धाराभिरविशारदनामकाण्डजलदोदयः' इति रघौ । 'निदाघपङ्कमधरमि जलदानेहसि' इति कम्बुकलापाम । पुनः किंभूतः । सलीलं लीलासहितं यथा स्यात्तथा प्रयास विनैव दलितानि विध्वस्तानि चूर्णीकृतानि अखिलानि समस्तान्यपि प्रबलप्रसराणि अष्टादशसंख्याकाः प्रबला अनुकूलजल्पकास्तैर्मोदयन्तया कालीभूतैरन्यैर्मन्तुंमशक्या दोषा दानान्तराय-लाभान्तराय-वीर्यान्तराय-भोगान्तराय-उपभोगान्तराय-हास्य-रतिअरति-भय-जुगुप्सा-शोक-काम-मिथ्यात्व-अज्ञान-निद्रा-अविरति-राग-द्वेषरूपा अपगुणा एव दोषातमांसि निशान्धकाराणि तैः हत्वा स्फुरन्दीप्यमानो विमलो हिमाम्बुदागमाद्विशदः केवलमनन्यापेक्षं लोकालोकप्रकाशकारकमनुत्तरं यथाख्यातं सदेवाम्बुरुहबन्धोः कमलसुहृदो दिनकरस्य बिम्बोदयः प्रादुर्भावो यस्य ॥

શ્લોકાર્થ

બુદ્ધની જેમ કામદેવને શમાવનારા, કુદષ્ટિઓરૂપી કમલવનનો નાશ કરવામાં પ્રચંડ મેઘની વર્ષા સમાન, સમસ્ત દોષોરૂપી રાત્રિના અંધકારને લીલા-માત્રમાં નાશ કરી નાખનારા અને તેથી જ્ઞાનરૂપી સૂર્યનો જેમને ઉદય થયો છે તેવા, હે ભગવંત, આપ જયવંતા વર્તો. ॥ ૧૦૭ ॥

जयामृतविभूतिभाग्घन इवातिधीरध्वनि-
र्निरञ्जनतयोदितो जलभवद्विशुद्धाशयः ।
सुधारस इव प्रभो सकलजन्तुजीवातुको
भवाद्भवभृतोऽम्बुधेर्जगति पोतवत्तारयन् ॥ १०८ ॥

हे मारुदेयदेव, त्वं जय । त्वं किंभूतः । घन इव मेघवत् अमृतं निःश्रेयसं मरितं च तस्य तेन वा विभूतिं संपत्तिं शोभां वा भजतीति । चिण्प्रत्यये भाक् । तथा अतिशयेन सर्वेभ्यश्चराचरेभ्योऽप्यधिकतया धीरो देशनासमये गम्भीरो वा ध्वनिर्यस्य गम्भीरध्वनिर्यस्य गर्जारवो यस्य । पुनः किंभूतः । जलभवः शङ्ख इव । 'ततः प्रियोपात्तरसेऽधरोष्ठे निवेश्य दध्मौ जलजं कुमारः' इति रघुवंशे । निर्गमश्च तं रागद्वेषोपलेशो रजोऽवगुण्ठनं वा यस्मात्तस्य वा तस्यैवोदितः कथितः प्रादुर्भूतो वा । पुनः किंभूतः । जलजवत् शङ्खश्रेष्ठ इव विशुद्धा निष्पापा निर्मला आशयो मनो मध्यं च यस्य सः । पुनः किंभूतः । सुधारसः पीयूषमिव सकलानां त्रिभुवनभवनोदरवर्तिनां जन्तूनां प्राणिनां जीवातुको जीवनौषधम् । पुनः किंभूतः । जगति विश्वे भवभृतो भविकजीवान् भवात्संसारात्तारयन् संसारपारावारनिर्मुक्तिनगरीं प्रापयन् । किंवत् । पोतावत् । यथा पोतो यानपात्रमम्बुधेः समुद्रमध्याज्जनान् सांयात्रिकलोकानिस्तारयति ॥

श्लोकार्थ

મેઘની જેમ અમૃત (મોક્ષ) રૂપી જલ વડે પરિપૂર્ણ ધીર અને ગંભીર ધ્વનિવાળા, રાગદ્વેષરૂપી કર્મરજનાં નાશથી શંખની જેમ પ્રગટ થયું છે, નિરંજનપણુ જેમને, કમલની જેમ નિર્લેપ ચિત્તવૃત્તિવાળા, અમૃતની જેમ ત્રણે ભુવનના જીવો માટે સંજિવની ઔષધિ સમાન, તેમજ પાનપાત્રની જેમ ભવ્ય જીવોને અગાધ સંસારરૂપી સમુદ્રથી પાર કરનારા એવા હે ભગવંત, આપ જયવંતા વર્તો. ॥ ૧૦૮ ॥

जयेश इव कालभिच्छूलितचिवश्च मृत्युंजयो
वहन्निरवकल्पतां गगनरत्नपदं ज्योतिषाम् ।
युगादिसमये पुनर्जगदशेषसृष्टिं सृज-
न्सरोजतनुजन्मवत्कलमराललीलागतिः ॥ १०९ ॥

हे सुरमौलिमुकुटवैभव जिन, त्वं जय सर्वेभ्योऽप्युत्कृष्टतया प्रवर्तस्व । त्वं किंभूतः । कालमिव कालं कलियुगं भिनत्तीति । [illegible] । पुनः किंभूतः । भिन्नं [illegible] महादेवश्च । पुनः किंभूतः । मृत्युं मरणं जयतीति [illegible] । [illegible] इव । ईश इव । यथा शंभुरपि कालनामानं दानवं भिनत्तीति । तथा [illegible] दर्शनो येन । तथा मृत्युंजयनाम लोके [illegible] वर्तते । पुनः किंभूतः । [illegible] अवकल्प भावार्थ आश्रयो वा [illegible] । पुनः किंभूतः । [illegible] । [illegible] । युगादिसमये [illegible] भुवनत्रय [illegible] [illegible] । [illegible] । युगस्यादौ [illegible]

कलौ कल्पप्रथमसमये । पुनः किंभूतः । कलो मनोज्ञो यो मरालो राजहंसस्तद्वल्लीलया मन्थरत्वेन न त्वौत्सुक्येन स्खलितया वा चापल्येन वा गतिर्गमनं यस्य । किंवत् । सरोजतनुजन्मवत् यथा पद्मभूब्रह्मा विधाता । 'पद्मभूर्द्रुहिणोऽसुरारिः सुता' इति नैषधे । युगानां कृतत्रेताद्वापरकलिनाम्नां कालविशेषाणामादिसमये प्रजानां सुरासुरनरनारकतिरश्चां समग्रां गृहाट्टहाटनगरादिकां सृष्टिं सृजति स्म । कलमरालेन कृत्वा मोदया गमनं यस्य हंसवाहनत्वात् ॥

श्लोकार्थ

કાલ નામના દૈત્યને ભેદનાર, જેમના અર્ધઅંગરૂપે પાર્વતી રહેલી છે, તેમજ જેમનું નામ મૃત્યુંજય છે, તેવા ઈશ્વરની જેમ કલિકાળને ભેદનારા, શિવલક્ષ્મીનો આશ્રય કરનારા, અને જન્મમરણથી રહિત, આકાશની જેમ નિરાલંબ, અને ગ્રહનક્ષત્રતારારૂપ જ્યોતિશ્ચક્રસમાન ભામંડલને ધારણ કરનારા અને બ્રહ્માની જેમ યુગની આદિમાં સમસ્ત લૌકિક વ્યવહારરૂપી સૃષ્ટિનું સર્જન કરનારા એવા હે ભગવંત, આપ જયવંતા વર્તો. ॥ ૧૦૯ ॥

शरत्समयपङ्कजाकर इव प्रसन्नाशयः
कुशेशयपलाशवन्निरुपलेपभावं भजन् ।
प्रमद्वरपदं दधन्न न कदापि भारुण्डव-
द्विशेषक इवालिकं विमलभूधरं भूषयन् ॥ ११० ॥

हे वृषभध्वज जिनेन्द्र, त्वं जयेति संबन्धः । त्वं किंभूतः । शरत्समयो जलवाहविगमकालस्तस्य सम्बन्धी यः पङ्कजाकरस्तटाकः तद्वत् प्रसन्नः प्रसादोपेतः अच्छोऽनाविल आशयो हृदयं मध्यं यस्य । पुनः किं कुर्वन् । कुशेशयं कमलं तस्य पलाशं पत्रं तद्वत् निर्गत उपलेपः स साराभिष्वङ्गः निर्गतं च यस्मात्तस्य भावस्तत्ताम् । निर्लेपतामित्यर्थः । भजन्नाश्रयन् । न पुनः कदापि कस्मिन्नपि समये भारुण्डवद्भारुण्डपक्षीव प्रमद्वरपदं प्रमादस्थानम् । प्रमत्ततामित्यर्थः । 'तवैव दधत् मा भूः क्वापि प्रमद्वरः' इति पाण्डवचरित्रे । पुनः किंभूतः । विमलभूधरं शत्रुंजयशैलं भूषयन्नलंकुर्वन् । क इव । विशेषक इव । यथा तिलको ललाटं भूषयति ॥ इति हीरसूरिकृता ऋषभदेवस्तुतिः ॥

श्लोकार्थ

શરદઋતુના સરોવરની જેમ સ્વચ્છ આશયવાળા, કમલની જેમ નિર્લેપ, ભારંડપક્ષીની જેમ અપ્રમત્ત, અને તિલકની જેમ શત્રુંજયના શણગાર એવા હે ભગવંત, આપ જયવંતા વર્તો. ॥ ૧૧૦ ॥

इत्यभिष्टुत्य सूरीश्वरः श्रीजिनं भालविन्यस्तहस्तद्वयाम्भोरुहः ।
इष्यशाखी फलाप्तेरिवामोदवान्प्राणमद्भूतलालम्बिमौलिस्थलः ॥ १११ ॥

भूतलं पृथ्वीपीठमालम्बते इत्येवंशीलं मौलिस्थलं मस्तकं यस्य तादृशः सन् सूरीश्वरो हीरविजयसूरिधामयः श्रीजिनमृषभदेवं प्राणमत्प्रणनाम नमस्करोति स्म । किं कृत्वा । भाले ललाटे विन्यस्तं स्थापितं हस्तयोर्द्वयं करयोर्युगलमेवाम्भोरुहं कमलं येन तादृशः सन् इति पूर्वोक्तकाव्यैरभिष्टुत्य स्तुतिं कृत्वा । किंभूतः सूरिः । फलाप्तेः श्रीशत्रुंजययात्राऋषभदेवदर्शनादिरूपफलस्य प्राप्तेः सकाशादामोदवान् परमानन्दकन्दकन्दलितहृदयः । क इव । इष्यशाखीव । यथा वसन्ततरुर्भूतले मेदिनीमण्डले मिलन्त्यो मस्तकस्य शिखरस्य शाखा यस्य तादृशः फलानामुपलक्षणात्पल्लवपत्रकुसुमानां च लाभादामोदवान्परिमलकलितः प्रकर्षेण नमति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ વસંતવૃક્ષ ફલની પ્રાપ્તિથી પરિમલયુક્ત બને તેમ યુગાદિનાથનાં દર્શનરૂપ ફલથી પ્રમોદને ધારણ કરનારા આચાર્યદેવે લલાટપટે કરકમલને સ્થાપન કરી અને ભૂતલને વિષે મસ્તક નમાવીને યુગાદિનાથને નમસ્કાર કર્યા. ॥ १११ ॥

निववृते प्रमदेन्दिरयान्वितः स जिनगर्भगृहान्तरतस्ततः ।
चतुरिकोदरतोऽभिनवोढया वर इवामृतदीधितिवक्त्रया ॥ ११२ ॥

ततो जिनस्तुतिनुतिकरणानन्तरं स सूरिर्जिनस्य ऋषभदेवस्य यो गर्भगृहो गर्भागारस्तस्यान्तरतो मध्यान्निववृते निवृत्तः पश्चाद्वलते ।' निववृते स महार्णवरोधसः' इति रघौ । बहिरागमदित्यर्थः । किंलक्षणः । प्रमदेन्दिरया प्रमोदलक्ष्म्या अन्वितो युक्तः । क इव । वर इव । यथा वरयिता परिणेता अभिनवोढया तात्कालिकपरिणीतया अमृतदीधितिवक्त्रया चन्द्रमुख्या आह्लादकवदनया सहितः । चतुरिकोदरतः 'चउरी' इति प्रसिद्धाया मध्यतः गर्भान्निवर्तते बहिरागच्छति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ નવો પરણેલો પતિ, ચન્દ્રમુખી નવોઢાની સાથે ચોરીમાંથી બહાર આવે તેમ
સૂરિદેવ આનંદરૂપી લક્ષ્મીની સાથે ગભારામાંથી

शांभवाद्वहिरुपेत्य सद्मनः पर्षदो वसुमतीपतेरिव ।
द्वारि धीसख इव प्रवेशने धर्मकृत्यविधये स आसितः ॥ ११३ ॥

स हीरसूरिः द्वारि प्रासादद्वारदेशे आसित उपविष्टः । कस्मै । धर्म्याणि धर्मसंबन्धीनि दीक्षोपस्थापनाव्रतोच्चारादीनि कृत्यानि कार्याणि तेषां विधिः शास्त्रोक्तप्रकारेण करणं तदर्थम् । क इव । यथा सचिवः प्रधानः धर्म्याणां न्यायव्यवहारोपलक्षितकार्याणां राजप्रजासंबन्धिनां विधये प्रवेशने आसितो भवति । किं कृत्वा । शांभवात्तीर्थंकरसंबन्धिनः सद्मनः मन्दिराद्बहिर्बाह्यप्रदेशे उपेत्यागत्य । कस्या इव । पर्षद इव । यथा धीसखो वसुमतीपतेः पर्षदः सभाया बहिरेत्य सिंहद्वारे राजप्रजाकार्यार्थमुपविशति ॥

श्लोकार्थ

જેમ પ્રધાન, રાજ્ય અને પ્રજાનાં કાર્ય માટે રાજસભામાંથી બહાર આવીને સિંહદ્વારે બેસે તેમ આચાર્યદેવ દીક્ષા, વ્રતોચ્ચારણ આદિ ધર્મકાર્યને માટે જિનમંદિરમાંથી બહાર આવીને રંગમંડપમાં બેઠા. ॥ ૧૧૩ ॥

अदीक्षयत्तत्र स कांश्चिदिभ्यतनूभवान्गौतमवद्गणीन्द्रः ।
कांश्चित्ककुश्रेष्ठिमुखाङ्गभाजस्तुर्यव्रतोचारमकारयच्च ॥ ११४ ॥

तत्र प्रासादद्वारे गणिनामनूचानानामिन्द्रः पुरंदरः गणनायको वा कांश्चिदिभ्यतनूभवान् व्यवहारिनन्दनानदीक्षयत्प्राव्राजयद्दीक्षां ददाति स्म । किंवत् । गौतमवत् । यथा गौतमस्वामी इभ्याद्यङ्गजान् दीक्षयति स्म । पुनः कांश्चित् अणहिल्लपाटकपत्तनसत्ककुनाम श्रेष्ठी प्रमुखो मुख्यो येषां तादृशानङ्गभाजो भव्यास्तुर्यव्रतं ब्रह्मचर्यं तस्योच्चारं प्रत्याख्यानमकारयत् ब्रह्मचर्यमुच्चारयेति स्म ॥

श्लोकार्थ

ગૌતમસ્વામિજીની જેમ શ્રીહીરવિજયસૂરિજીએ કોઈ શ્રેષ્ઠિપુત્રને પ્રવ્રજ્યા પ્રદાન કરી અને અણહિલ્લપુર પાટણના 'કકુ' નામના શ્રેષ્ઠિ આદિ અનેક ભવ્ય જીવોને બ્રહ્મચર્યવ્રત ઉચ્ચરાવ્યું. ॥ ૧૧૪ ॥

पुण्डरीकान्तिकस्थास्नुरयोद्दिश्य वर्षाव सः ।
श्रीशत्रुंजयमाहात्म्यं वृषाङ्कवदभाषत ॥ ११५ ॥

अथ शत्रुंजयशैले चिल्लण इति आख्या नाम यस्य तादृशः तटाकः श्रियं शोभामयति गच्छति। प्राप्नोतीत्यर्थः। किंभूतः। क्वचित् क्वचित् गमनागमनादिविलासो वेलादृशः तथा तुङ्गतरङ्गतुङ्गा उच्चैस्तरा गगनावगाहिनस्तारङ्गाः कल्लोलसमूहाः। अत्र समूहार्थेऽण्प्रत्ययः। तथा 'वारंवार तारतरस्वरनिर्जितगङ्गातरङ्गाम्' इति पद्मसुन्दरकृत भारतीस्तोत्रे। तेषां मध्येऽस्त्यस्याभिरम्या। पुनः किंभूतः। मिलन्तो मकरन्दपानार्थं लोलुपतया आगत्य एकत्रावस्थितिं कुर्वन्तो ये अलिनो भ्रमरास्तेषां कुलं सजातीयवृन्दानि। 'कुलं तेषां सजातीनाम्' इति हैम्याम्। तेषां केली क्रीडा यत्र तादृशः स्मेरम्भिकाशं मानुषन। 'स्मेरदम्भोजगण्डाभिः' इति पाण्डवचरित्रे। अम्भोजानां कमलानां पुञ्जो व्रजो यत्र। उत्प्रेक्ष्यते—नन्दीसर इव। यथा पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टमिन्द्रसरोवरं श्रियं भयति। अतद्द्वयमपि किंभूतम्। दनुजानां दानवानामरयो वैरिणो देवास्तेषां श्रेणिभिर्धारिणीभिः सेव्यमानम्। मोक्षार्थं क्रीडार्थं च चिल्लणनन्दीसरसोर्विशेषणम् ॥

श्लोकार्थ

જેમાં ગમનાગમનના વિલાસથી ચંચલ બનેલા ઊંચા તરંગો છે, અને જેમાં મકરંદપાન કરવા માટે આવેલા લોલુપી ભ્રમરોનો સમૂહ છે તેવું દેવોથી સેવાયેલું 'ચિલ્લણ' નામનું તળાવ દેવોના નંદીશ્વર સરોવરની જેમ શોભે છે. ॥ ૧૨૪ ॥

क्वचिदुपरिकपर्दिप्राक्सरः पालिशालि
स्मितशिखरिशिखाग्रस्थायुकानेकपक्षि ।
विलसति विमलाद्रौ स्वां जडाधारभावा-
भ्युदितजगदकीर्तिं हन्तुमेत्द स्थितं किम् ॥ १२५ ॥

विमलाद्रौ शत्रुञ्जयशैले क्वचित्कुत्रोपि स्थानके उपरि अधित्यकाप्रदेशे कपर्दि इति शब्दः प्राक् पूर्वं यस्य तादृशं सरो विलसति शोभते। किंभूतम्। पाली सेतौ जलधारणके शालन्ते शोभन्ते इत्येवंशीलाः, तथा स्मिता विकसिताः कुसुमिताश्च ये शिखरिणः पादपास्तेषां शिखानां शाखानामग्रेषु उपरितनप्रदेशेषु स्थायुका वसनशीलास्तिष्ठन्तीत्येवंशीला उपविष्टा अनेके विविधजातीयाः पक्षिणो विहंगमा यत्र तत्। उत्प्रेक्ष्यते—स्वां स्वकीयां डलयोरैक्याज्जाड्यप्रधाननिर्देशाच्च जलाधारत्वेन अथवा भावप्रधानत्वेन विना जडानामाधारत्वेनाभ्युदितां प्रकटीभूतामुत्पन्नां वा जगति विश्वे अकीर्तिमपयशो हन्तुं किं निवारयितुमित्यागत्य स्थितम् ॥

શ્લોકાર્થ

શત્રુંજયના કોઈ સ્થાનમાં સેતુ વડે સુશોભિત અને વિકસ્વર વૃક્ષોની શિખા ઉપર રહેલા પક્ષીઓના કોલાહલથી યુક્ત એવું 'કપર્દી' નામનું સરોવર શોભે છે, તે જાણે જલાધાર-(જડાધાર)રૂપ જગતમાં ફેલાયેલા પોતાના અપયશને દૂર કરવા માટે વિમલાચલની ઉપાસના કરતું ન હોય! તેવું શોભે છે. ॥ ૧૨૫ ॥

स्फुटमिव घटितानां वेधसा स्फाटिकानां
क्वचन खनिरपूर्वा तण्डुलानां विभाति।
उदयति किल दृष्टेः सादिमातुः पुरस्तादिव
शतधृतिपुत्र्याः केसराङ्कुरराजी ॥ १२६ ॥

शत्रुंजये क्वचन बहिःप्राकारप्रतोलीप्रवेशानन्तरमेव पुरो भूमौ स्फाटिकानां स्फटिकोपलमयानां तण्डुलानां चोक्षानामपूर्वा असाधारणा खनिराकरो विभाति। उत्प्रेक्ष्यते—वेधसा सृष्टिकर्त्रा घटितानामिव निष्पादितानामिव। कथम्। स्फुटं प्रकटं यथा स्यात्तथा। किलेति श्रूयते निश्चितं वा। यदेतदित्थमेव दृश्यते च। सा चोक्षकखनिरादिमातुः युगादिदेवजनन्या लोकेऽप्यादिमाता देवीविशेषा सैव मरुदेवा तस्या दृष्टेः पुरस्तादेवोदयति प्रादुर्भवति। केव। केसराङ्कुरराजीव। यथा शतधृतेर्ब्रह्मणः पुत्र्या नन्दिन्याः सरस्वत्या दृष्टेरग्रे कुङ्कुमप्ररोहमण्डली प्रादुर्भवति। काश्मीरजनपदे सरस्वतीदृष्टेः पुरो घुसृणमुद्गच्छति, अन्यत्र कुसुम्भक इति श्रूयतेऽद्यापि॥

શ્લોકાર્થ

શત્રુંજય પર્વતના કોઈ વિભાગમાં સ્ફટિકરત્નના ચોખાની અપૂર્વ ખાણ છે, તે જાણે બ્રહ્માએ બનાવેલી ન હોય! અથવા જેમ કાશ્મીરદેશમાં બ્રહ્મપુત્રી સરસ્વતીની દૃષ્ટિ આગળ કેશરકુંકુમની પંક્તિ પ્રગટ થાય છે તેમ મરૂદેવીમાતાની દૃષ્ટિ આગળ આ ચોખાની ખાણ પ્રગટ થઈ ન હોય! ॥ ૧૨૬ ॥

इदमिलपितसिद्धीरैहिकामुष्मिकाद्या-
स्त्रिजगति ददतो मे के पुरो यूयमाध्वे

इति किमु सुरवृक्षानैहिकार्थान्ददानां-
स्तृणयति खगरावैर्यद्वटः सिद्धनामा ॥ १२७ ॥

सिद्ध इति नाम यस्य तादृशो यो वटः न्यग्रोधः यस्य शत्रुंजयस्य वटो वटः 'सिद्धवड' इति प्रसिद्धः । स खगानां पक्षिणां रावैर्विरुतैः इह लोके भवा ऐहिकास्ते च अर्था अभिलाषास्तान्ददानान्पूरयतः सुरवृक्षान कल्पद्रुमान तृणयति तृणप्रायान कुरुते अवगणयतीत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—इति हेतोः किमु । इति किम् । त्रिजगति त्रैलोक्येऽपि त्रिभुवनजनानामित्यर्थः । ऐहिका इहलोकसंबन्धिनीः आमुष्मिकाः परलोकसंबन्धिनीः हृदभि लषिता हृदयेन मनसा कामिताः सिद्धीर्ददतो यच्छतो मे मम पुरोऽग्रे भोः कल्पवृक्षाः यूयं के वराका आध्वे वर्तध्वे । अकिंचित्करत्वेन न केऽपीत्यर्थः ॥

श्लोकार्थ

शत्रुंजयमां 'सिद्धवड' नामनुं वडवृक्ष शोभे छे, ते जाणे 'त्रणे जगतना ईहलौकिक अने पारलौकिक मनोरथोने पूर्ण करता एवा मारी आगळ तमे शुं मात्र छो !' आ प्रमाणे पोताना (वृक्ष) उपर रहेलां पक्षीओनां अवाजथी आ लोकसंबंधी ज मनोरथोने पूर्ण करनारां कल्पवृक्षोनी जाणे अवगणना करतुं न होय ! अर्थात् कल्पवृक्षोने तृणप्रायः गणतुं न होय ! तेवुं शोभे छे. ॥ १२७ ॥

यस्मिन्नित्थमशापि पात्रसलिलक्षेपात्क्षुधा साधुना
काकः कोऽपि कदापि मास्त्विह नगे जातप्रवेशः क्वचित् ।
मातङ्गो महतामिवौकसि ततस्तत्राप्यभूदक्षयं
स्थाने तद्वचसाम्बु पन्नगद्विषैकमाहात्म्यभृत् ॥ १२८ ॥

यस्मिन्नगे विमलाद्रौ रायणनालिकेरासन्नात् 'उलखो' इति प्रसिद्धात्सलिलस्य प्रक्षेपमाला काकेन्या हीयमानात् क्षुधा कोपेन केनापि अनिर्दिष्टनाम्ना साधुना मुनिना कोऽपि स्वपात्रपानीयक्षेपकः काकः इत्थममुना प्रकारेणाशापि शप्तः । इत्थं कथम् । यदिह नगे अस्मिन् शत्रुंजये कस्मिन्नपि शैलसंबन्धिनि प्रदेशे स्थानके कदापि कस्मिन्नपि प्रस्तावे कोऽपि कश्चिदपि स्वजातीयः काको वायसो जातो भवः प्रवेशः समागमो यस्य तादृशो मा भूत् मास्ताम् । कोऽपि काको मागमदित्यर्थः । क इव । मातङ्ग इव । यथा चाण्डालो महतामुत्तमजातीयानामौकसि गृहे जातप्रवेशो भवेत् । ततः शापदानानन्तरं प्रत्यहं दिनदिनकृत- [illegible]

स्पर्शमात्रानुस्मार्गमार्ग्यस्यमनस्कतया मुरुमणा तस्यैव साधोर्गिरा तथापि स्थाने तन्निमित्तं दर्शयतेऽस्तदद्यैव शीतलीनिशाचरजनमात्मजायं न विशते प्रवेशो लिजीयानां यस्य तादृशमपि पार्श्वपमपि तावः। अपुनरागमिति एव तादृशि पर्वते। 'उत्खातस्रोत' इति नाम्ना प्रसिद्धमास्ते। किंभूतं कालिन्द। तद्भवन। यथा तद्वद्रे अशाश्वतमपि पर्वते। किंभूतमपि। विश्वे त्रैलोक्येऽस्मिन्नद्रेः माहात्म्यं महिमानं बिभर्तीति॥

*ભાવાર્થ

પૂર્વે વિમલાચલ ઉપર તપશ્ચર્યા કરતા કોઈ સાધુએ પોતાના પાત્રમાંથી પાણી ઢોળી નાખનાર રાક્ષસોને શાપ આપ્યો કે 'જેમ ઉત્તમ પુરુષોના ઘરમાં ચાંડાળનો પ્રવેશ દુઃસાધ્ય છે તેમ આ પવિત્ર પર્વત ઉપર તમારી રાક્ષસજાતિનો ક્યારેય પણ પ્રવેશ ના થાઓ.' આવો શાપ આપવા બાદ વ્યાકુળ બનેલા રાક્ષસોની પ્રાર્થનાથી, સાધુમહારાજની વાણીથી જગતમાં તીર્થના માહાત્મ્યને પ્રગટ કરવા માટે જ જાણે તે જ સ્થાને અક્ષય (કદાપિ નાશ ના થાય) એવું જલ પ્રગટ થયું; જગતને આશ્ચર્યકારી એવું તે જલ પર્વતની જેમ હજુ પણ અક્ષીણ જ છે, અને તે "ઉતખાત્રોત" તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. ॥૧૨૮॥

महीपालभूभृत्सुतानामिवान्तर्नृणां
कृष्टकष्टादिनिर्यातनिष्पन्नम् ।
मरुल्लोलकल्लोललीलायमानारविन्दव्रजं
सूर्यकुण्डं विभाति ॥ १२९ ॥

पवनचञ्चलं तत्रार्वाचि सूर्यकुण्डं विभाति। किंभूतम्। मरुता वायुना चञ्चलीभूता ये कल्लोलास्तरङ्गास्तेषु लीलायमानानां लीलया आचरतां अरविन्दानां कमलानां व्रजो यत्र। पुनः किंभूतम्। नृणां मनुष्याणां कृष्टकष्टादिशब्दवाच्यमहारोगनिर्वापकत्वं तत्राणि अङ्गादिगलनादिकष्टानि निर्यातो यस्य येषां तादृशानि शोकापत्समूहदुःखानि तेषां निर्यातो मूलोच्छेदनं तत्र निष्पन्नं निपुणम्। केषामिव। महीपालभूभृत्सुतानामिव। यथा साधितानेकविद्यासिद्धस्य स्वयंवरवरितलीलावतीसुन्दरीभर्तुः रोगाद्युपद्रवे निर्जितप्रतिपक्षमाभूपालस्य महीपालनाम्नो राज्ञः कुष्टकष्टनिर्मूलनमात्मीयतया परेषामपीति बोध्यम्। महीपालकथा तु शत्रुंजयमाहात्म्येऽवगन्तव्या॥

*ભાવાર્થ

પવનથી ચંચળ બનેલા તરંગો વડે ડોલતાં કમળોનો સમૂહ જેમાં છે તેવો 'સૂર્યકુંડ' શોભે છે, જે સૂર્યકુંડના જલથી ચન્દ્રહાસ ખડ્ગ આદિ વિદ્યાઓના સાધક અને સ્વયંવરા

ગુણસુંદરીના પતિ મહીપાળરાજાનો કુષ્ઠરોગ જેમ દૂર થયો હતો તેમ પ્રાણીઓના અઢાર જાતિના કોઢરોગ આદિ મહારોગો દૂર કરવામાં સમર્થ એવો સૂરજકુંડ શોભે છે. ॥ ૧૨૯ ॥

पुण्डरीकाचलोर्वीव महिमैकनिकेतनम् ।
राजादनी विभात्येषा मुषिताशेषकल्मषा ॥ १३० ॥

एषा प्रत्यक्षलक्ष्या राजादनी क्षारिका 'रायणि' इति प्रसिद्धा विभाति । किंभूता मुषितानि मूलादुच्छिन्नानि अशेषाणि समस्तानि कल्मषाणि पापानि यया । पुनः किंभूता महिम्नां माहात्म्यानामेकमद्वैत निकेतनम् । केव । पुण्डरीकाचलस्य शत्रुंजयाद्रेरुर्वी भूमीव

શ્લોકાર્થ

વિમલાચલની ભૂમિથી જેમ સમસ્ત પાપો દૂર થાય છે તેમ સર્વ પાપોને દૂર કરનારી મહામહિમાવંત 'રાયણ' શોભે છે. ॥ ૧૩૦ ॥

ऐहिकामुष्मिकानल्पसंकल्पितान्यङ्गभाजां
सृजन्ती त्रिलोकीभुवाम् ।
वेधसा स्वर्गिणां गौरपूर्वेव या
निर्मिता राजते यत्र राजादनी ॥ १३१ ॥

यत्र शत्रुंजये राजादनी राजते । उत्प्रेक्ष्यते—या राजादनी वेधसा सृष्टिकर्त्रा स्वर्गिणां कामधेनुभ्यो लक्षणैरसाधारणा गौर्धेनुः कामदुघा निर्मिता निष्पादिता । किं कुर्वती । त्रिलोकीभुवां स्वर्गमर्त्यपातालजन्मनां अङ्गभाजां देहभाजां सुरासुरनराणां प्राणिनामैहिकानि इहलोकभवानि रोगापनयनसंपत्करणादिरूपाणि आमुष्मिकाणि परलोकभवानि स्वर्गापवर्गादिरूपाणि अल्पानि स्वल्पानि भूयांसि । समस्तानीत्यर्थः । संकल्पितानि मनःकामितानि । मनोरथा इत्यर्थः । सृजन्ती कुर्वन्ती । सफलयन्तीत्यर्थः ।

શ્લોકાર્થ

શત્રુંજય ઉપર રાયણવૃક્ષ શોભે છે, તે જાણે બ્રહ્માએ ત્રણે લોકનાં પ્રાણીઓના ઐહિક અને પારલૌકિક અસંખ્ય મનોરથો પૂર્ણ કરવા માટે કોઈ અપૂર્વ કામધેનુની નિર્મિતિ ન કરી હોય ! ॥ ૧૩૧ ॥

वर्षत्यसौ शिरसि संघपतेः पयोभि-
र्जम्भारिराजिरिव जन्ममहे जिनेन्दोः ।
मुक्त्यङ्गनां पुनरियं वयसीव रङ्गा-
त्पुंसानुपङ्गयति संगमकामुकेन ॥ १३२ ॥

असौ राजादनी संघपतेः संघनायकस्य 'संघवी' इति लोकप्रसिद्धस्य शिरसि मस्तके क्षीरद्रवेण पयोभिः क्षीरैर्वर्षति । जम्भारिराजिरिव । यथा जन्ममहे जननमहोत्सवे जम्भारीणामिन्द्राणां राजिः श्रेणीः जिनेन्दोः जिनचन्द्रस्य उत्तमाङ्गोपरि एककोटिषष्टिलक्षप्रमितपञ्चविंशयोजनोत्तुङ्गद्वादशयोजनपृथुलकलशयोजनोन्मितनालनिर्मुक्तविविधतीर्थोदकैर्वर्षति । पुनरियं राजादनी संगमकामुकेन मिलनाभिलाषुकेण पुंसा पुरुषेण सार्धं मुक्त्यङ्गनां सिद्धवधूमनुपङ्गयति संगमं कारयति। केव। वयसीव। यथा प्रियसखी संगमं कर्तुं काङ्क्षता मनोभिलषितेन केनचित्तरुणेन समं तत्तरुणाङ्गसंगमकृते सुचिरमुत्कण्ठितां स्वां सखीमनुपङ्गयति मेलयति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ ઇન્દ્રોની પંક્તિ જિનજન્મમહોત્સવ સમયે જિનેશ્વરભગવંતના મસ્તકે, પચ્ચીશ યોજન ઊંચા અને બાર યોજન વિસ્તારવાળા એવા એક ક્રોડ સાઠ લાખ કલશોની નાલ વડે તીર્થોદકને વરસાવે તેમ રાયણવૃક્ષ સંઘપતિના મસ્તક ઉપર ક્ષીર(દૂધ)ની વર્ષા કરે છે. જેમ પ્રિય સખી કામુકની સાથે સંગ કરાવે તેમ રાયણ મુક્તિરૂપી સ્ત્રીની સાથે સંગમ કરાવે છે. ॥ ૧૩૨ ॥

संप्राप्तः पूर्ववारान्नवनवतिमितानादिदेवस्तलेऽस्या-
स्तत्रार्चैवार्चनीयास्त्यसुरनरमरुत्पुंगवैः पादुकास्य ।
भ्रश्यत्पर्णादिचूर्णैर्भुवनवतनुभृतां भूतवेतालरक्षो-
यक्षाद्यारोपदोषानपहरति पुनर्या च रोगान्सुधेव ॥ १३३ ॥

अस्या राजादन्यास्तले अधःप्रदेशे मूलपार्श्वे छायायां वा नवनवत्या मितामेकोनशतप्रमाणीकृतान् पूर्ववारान् पूर्वाणां वर्षवासरसंख्याका वेला आदिदेवो वृषभस्वामी संप्राप्तः समवसृतः। यदुक्तम्—'नवनवतिपूर्ववारान् यस्मिन् समवसरद्युगादिजिनः। राजादनीतरुतले विमलगिरिरयं जयति तीर्थम् ॥' इति पूर्वाचार्यप्रणीतस्तवे पुनस्तत्र राजादन्यास्तले अर्चन

ગુણસુંદરીના પતિ મહીપાળરાજાનો કુષ્ઠરોગ જેમ દૂર થયો હતો તેમ પ્રાણીઓના અઢાર જાતિના કોઢરોગ આદિ મહારોગો દૂર કરવામાં સમર્થ એવો સૂરજકુંડ શોભે છે. ॥ ૧૨૯ ॥

पुण्डरीकाचलोर्वीव महिमैकनिकेतनम् ।
राजादनी विभात्येषा मुषिताशेषकल्मषा ॥ १३० ॥

एषा प्रत्यक्षलक्ष्या राजादनी क्षारिका 'रायणि' इति प्रसिद्धा विभाति । किंभूता । मुषितानि मूलादुच्छिन्नानि अशेषाणि समस्तानि कल्मषाणि पापानि यया । पुनः किंभूता । महिम्नां माहात्म्यानामेकमद्वैतं निकेतनम् । केव । पुण्डरीकाचलस्य शत्रुंजयाद्रेरुर्वी भूमीव ॥

શ્લોકાર્થ

વિમલાચલની ભૂમિથી જેમ સમસ્ત પાપો દૂર થાય છે તેમ સર્વપાપોને દૂર કરનારી મહામહિમાવંત 'રાયણ' શોભે છે. ॥ ૧૩૦ ॥

ऐहिकामुष्मिकानल्पसंकल्पितान्यङ्गभाजां
सृजन्ती त्रिलोकीभुवाम् ।
वेधसा स्वर्गिणां गौरपूर्वेव या
निर्मिता राजते यत्र राजादनी ॥ १३१ ॥

यत्र शत्रुंजये राजादनी राजते । उत्प्रेक्ष्यते—या राजादनी वेधसा सृष्टिकर्त्रा स्वर्गिभ्यः कामधेनुभ्यो लक्षणैरसाधारणा गौर्धेनुः कामदुघा निर्मिता निष्पादिता । किं कुर्वती । त्रिलोकीभुवां जगत्त्रितयजन्मनां अङ्गभाजां देहभाजां सुरासुरनराणां प्राणिनामैहिकानि इहलोकभवानि रोगापनयनसंरक्षणादिमानि आमुष्मिकाणि परलोकभवानि स्वर्गापवर्गादिकानि चान्यन्यस्तानि भूयांसि । समस्तानीत्यर्थः । संकल्पितानि मनःकामितानि । मनोरथविषयैः । सृजन्ती कुर्वन्ती । संपूरयन्तीत्यर्थः ।

શ્લોકાર્થ

શત્રુંજય ઉપર રાયણવૃક્ષ શોભે છે, તે જાણે બ્રહ્માએ ત્રણે લોકનાં પ્રાણીઓના ઐહિકી અને પારલૌકિક અસંખ્ય મનોરથો પૂર્ણ કરવા માટે કોઈ અપૂર્વ કામધેનુની નિર્મિતિ કરી ન હોય ! ॥ ૧૩૧ ॥

पर्यस्यति शिरसि संघपतेः पयोभि-
र्जम्भारिराजिरिव जन्ममहे जिनेन्दोः ।
मुक्त्यङ्गनां पुनरियं वयसीव रङ्गा-
त्पुंसानुषङ्गयति संगमकामुकेन ॥ १३२ ॥

असौ रायणद्रुमः संघपतेः संघनायकस्य 'संघवी' इति लोकप्रसिद्धस्य शिरसि मस्तके क्षीरवर्षेण पयोभिः क्षीरैर्वर्षति । जम्भारिराजिरिव । यथा जन्ममहे जननमहोत्सवे जम्भारीणामिन्द्राणां राजिः श्रेणीः जिनेन्दोः जिनचन्द्रस्य उत्तमाङ्गोपरि एककोटिषष्टिलक्षमित-पञ्चविंशयोजनोत्तुङ्गद्वादशयोजनपृथुलकलशयोजनोन्मितनालनिर्मुक्तविविधतीर्थोदकैर्वर्षति । पुनरियं रायणद्रुः संगमकामुकेन मिलनाभिलाषुकेण पुंसा पुरुषेण सार्धं मुक्त्यङ्गनां सिद्ध-वधूमनुषङ्गयति संगमं कारयति । केव । वयसीव । यथा प्रियसखी संगमं कर्तुं काङ्क्षता मनोभिलषितेन केनचित्कान्तेन समं तत्कण्ठाङ्गसंगमकृते सुचिरमुत्कण्ठितां स्वां सखीमनु-षङ्गयति मेलयति ॥

श्लोकार्थ

જેમ ઇન્દ્રોની પંક્તિ જિનજન્મમહોત્સવ સમયે જિનેશ્વરભગવંતના મસ્તકે, પચ્ચીશ યોજન ઊંચા અને બાર યોજન વિસ્તારવાળા એવા એક ક્રોડ સાઠ લાખ કલશોની નાલ વડે તીર્થોદકને વરસાવે તેમ રાયણવૃક્ષ સંઘપતિના મસ્તક ઉપર ક્ષીર(દૂધ)ની વર્ષા કરે છે. જેમ પ્રિય સખી કામુકની સાથે સંગ કરાવે તેમ રાયણ મુક્તિરૂપી સ્ત્રીની સાથે સંગમ કરાવે છે. ॥ ૧૩૨ ॥

संप्राप्तः पूर्ववाराननवतिमितानादिदेवस्तलेऽस्या-
स्तत्प्राग्वैवार्चनीयास्त्यसुरनरमरुत्पुंगवैः पादुकास्य ।
अस्यत्पर्णादिचूर्णैर्वनतनुभृतां भूतवेतालरक्षो-
यक्षाद्यारोपदोषानपहरति पुमर्यां च रोगान्सुधेव ॥ १३३ ॥

अस्या रायणद्रुमस्तले अधःप्रदेशे मूलपार्श्वे छायायां वा नवनवत्या मितानेकोनश-तप्रमाणीकृतान् पूर्ववारान् पूर्वाणां पर्णपानरमेळ्याका वेला आदिदेवो वृषभस्वामी संप्राप्तः समवसृतः । यदुक्तम्—'नवनवतिपूर्ववारान् यस्मिन् समवसरयुगादिजिनः । रायणवीतरुतले विमलगिरिरयं जयति तीर्थम् ॥' इति पूर्वाचार्यप्रणीतमस्तत्र पुनस्तत्र रायणद्रुमस्यास्तले अर्चैव

ગુણસુંદરીના પતિ મહીપાળરાજાનો કુષ્ઠરોગ જેમ દૂર થયો હતો તેમ પ્રાણીઓના અઢાર જાતિના કોઢરોગ આદિ મહારોગો દૂર કરવામાં સમર્થ એવો સૂરજકુંડ શોભે છે. ॥ ૧૨૯ ॥

पुण्डरीकाचलोर्वीव महिमैकनिकेतनम् ।
राजादनी विभात्येषा मुषिताशेषकल्मषा ॥ १३० ॥

एषा प्रत्यक्षलक्ष्या राजादनी क्षीरिका 'रायणि' इति प्रसिद्धा विभाति । किंभूता। मुषितानि मूलादुच्छिन्नानि अशेषाणि समस्तानि कल्मषाणि पापानि यया। पुनः किंभूता। महिम्नां माहात्म्यानामेकमद्वैतं निकेतनम्। केव। पुण्डरीकाचलस्य शत्रुंजयाद्रेरुर्वी भूमिरिव।

શ્લોકાર્થ

વિમલાચલની ભૂમિથી જેમ સમસ્ત પાપો દૂર થાય છે તેમ સર્વપાપોને દૂર કરનારી મહામહિમાવંત 'રાયણ' શોભે છે. ॥ ૧૩૦ ॥

ऐहिकामुष्मिकानल्पसंकल्पितान्यङ्गभाजां
सृजन्ती त्रिलोकीभुवाम् ।
वेधसा स्वर्गिणां गौरपूर्वेव या
निर्मिता राजते यत्र राजादनी ॥ १३१ ॥

यत्र शत्रुंजये राजादनी राजते। उत्प्रेक्ष्यते—या राजादनी वेधसा सृष्टिकर्त्रा अन्याभ्यः कामधेनुभ्यो लक्षणैरसाधारणा गौर्धेनुः कामदुघा निर्मिता निष्पादिता। किं कुर्वती। त्रिलोकीभुवां जगत्त्रितयजन्मनां अङ्गभाजां देहभाजां सुरासुरनराणां प्राणिनामैहिकानि इहलोकभवानि रोगापनयनसंस्करणादिमानि आमुष्मिकाणि परलोकभवानि स्वर्गापवर्गादिकानि चानल्पानि भूयांसि। समस्तानीत्यर्थः। संकल्पितानि मनःकामितानि। मनोरथानित्यर्थः। सृजन्ती कुर्वती। संपूरयन्तीत्यर्थः।

શ્લોકાર્થ

શત્રુંજય ઉપર રાયણવૃક્ષ શોભે છે, તે જાણે બ્રહ્માએ ત્રણે લોકનાં પ્રાણીઓના ઐહિક અને પારલૌકિક અસંખ્ય મનોરથો પૂર્ણ કરવા માટે કોઈ અપૂર્વ કામધેનુની નિર્મિતિ કરી ન હોય! ॥ ૧૩૧ ॥

वर्षत्यसौ शिरसि संघपतेः पयोभि-
र्जम्भारिराजिरिव जन्ममहे जिनेन्दोः ।
मुक्त्यङ्गनां पुनरियं वयसीव रङ्गा-
त्पुंसानुषङ्गयति संगमकामुकेन ॥ १३२ ॥

असौ राजादनी संघपतेः संघनायकस्य 'संघवी' इति लोकप्रसिद्धस्य शिरसि मस्तके क्षीरवत्त्वेन पयोभिः क्षीरैर्वर्षति । जम्भारिराजिरिव । यथा जन्ममहे जननमहोत्सवे जम्भारीणामिन्द्राणां राजिः श्रेणीः जिनेन्दोः जिनचन्द्रस्य उत्तमाङ्गोपरि एककोटिषष्टिलक्षप्रमितपञ्चविंशयोजनोत्तुङ्गद्वादशयोजनपृथुलकलशयोजनोन्मितनालनिर्मुक्तविविधतीर्थोदकैर्वर्षति । पुनरियं राजादनी संगमकामुकेन मिलनाभिलाषुकेण पुंसा पुरुषेण सार्धं मुक्त्यङ्गनां सिद्धवधूमनुषङ्गयति संगमं कारयति । केव । वयसीव । यथा प्रियसखी संगमं कर्तुं काङ्क्षता मनोभिलषितेन केनचित्तरुणेन समं तत्तरुणाङ्गसंगमकृते सुचिरमुत्कण्ठितां स्वां सखीमनुषङ्गयति मेलयति ॥

श्लोकार्थ

જેમ ઇન્દ્રોની પંક્તિ જિનજન્મમહોત્સવ સમયે જિનેશ્વરભગવંતના મસ્તકે, પચ્ચીશ યોજન ઊંચા અને બાર યોજન વિસ્તારવાળા એવા એક ક્રોડ સાઠ લાખ કલશોની નાલ વડે તીર્થોદકને વરસાવે તેમ રાયણવૃક્ષ સંઘપતિના મસ્તક ઉપર ક્ષીર(દૂધ)ની વર્ષા કરે છે. જેમ પ્રિય સખી કામુકની સાથે સંગ કરાવે તેમ રાયણ મુક્તિરૂપી સ્ત્રીની સાથે સંગમ કરાવે છે. ॥ ૧૩૨ ॥

संप्राप्तः पूर्ववाराण्नवनवतिमितानादिदेवस्तलेऽस्या-
स्तत्रार्चैवार्चनीयास्त्यसुरनरमरुत्पुंगवैः पादुकास्य ।
अश्यत्पर्णादिचूर्णैर्भुवनतनुभृतां भूतवेतालरक्षो-
यक्षाद्याशेषदोषानपहरति पुनर्या च रोगान्सुधेव ॥ १३३ ॥

अस्या राजादन्यास्तले अधःप्रदेशे मूलपार्श्वे छायायां या नवनवत्या मिताभेकोनशतप्रमाणीकृतान् पूर्ववारान् पूर्वाणां वर्षाक्षरसंख्याका वेला आदिदेवो वृषभस्वामी संप्राप्तः समवसृतः । यदुक्तम्—'नवनवतिपूर्ववारान् यस्मिन् समवसरद्युगादिजिनः । राजादनीतरुतले विमलगिरिरयं जयति तीर्थम् ॥' इति पूर्वाचार्यप्रणीतस्तवे पुनस्तत्र राजादन्यास्तले अर्चैव

ગુણસુંદરીના પતિ મહીપાળરાજાનો કુષ્ઠરોગ જેમ દૂર થયો હતો તેમ પ્રાણીઓના અઢાર જાતિના કોઢરોગ આદિ મહારોગો દૂર કરવામાં સમર્થ એવો સૂરજકુંડ શોભે છે. ॥ ૧૨૯ ॥

पुण्डरीकाचलोर्वीव महिमैकनिकेतनम् ।
राजादनी विभात्येषा मुषिताशेषकल्मषा ॥ १३० ॥

एषा प्रत्यक्षलक्ष्या राजादनी क्षीरिका 'रायणि' इति प्रसिद्धा विभाति। किंभूता। मुषितानि मूलादुच्छिन्नानि अशेषाणि समस्तानि कल्मषाणि पापानि यया। पुनः किंभूता। महिम्नां माहात्म्यानामेकमद्वैतं निकेतनम्। केव। पुण्डरीकाचलस्य शत्रुंजयाद्रेरुर्वी भूमीव॥

શ્લોકાર્થ

વિમલાચલની ભૂમિથી જેમ સમસ્ત પાપો દૂર થાય છે તેમ સર્વપાપોને દૂર કરનારી મહામહિમાવંત 'રાયણ' શોભે છે. ॥ ૧૩૦ ॥

ऐहिकामुष्मिकानल्पसंकल्पितान्यङ्गभाजां
सृजन्ती त्रिलोकीभुवाम् ।
वेधसा स्वर्गिणां गौरपूर्वेव या
निर्मिता राजते यत्र राजादनी ॥ १३१ ॥

यत्र शत्रुंजये राजादनी राजते। उत्प्रेक्ष्यते—या राजादनी वेधसा सृष्टिकर्त्रा अन्याभ्यः कामधेनुभ्यो लक्षणैरसाधारणा गौर्धेनुः कामदुघा निर्मिता निष्पादिता। किं कुर्वती। त्रिलोकीभुवां स्वर्गमर्त्यपातालजन्मनां अङ्गभाजां देहभाजां सुरासुरनराणां प्राणिनामैहिकानि इहलोकभवानि रोगापनयनसंपत्करणादिमानि आमुष्मिकाणि परलोकभवानि स्वर्गापवर्गादिकानि यान्यनल्पानि भूयांसि। समस्तानीत्यर्थः। संकल्पितानि मनःकामितानि। मनोरथा इत्यर्थः। सृजन्ती कुर्वन्ती। संपूरयन्तीत्यर्थः।

શ્લોકાર્થ

શત્રુંજય ઉપર રાયણવૃક્ષ શોભે છે, તે જાણે બ્રહ્માએ ત્રણે લોકનાં પ્રાણીઓના ઐહલૌકિક અને પારલૌકિક અસંખ્ય મનોરથો પૂર્ણ કરવા માટે કોઈ અપૂર્વ કામધેનુની નિર્મિતિ કરી ન હોય! ॥ ૧૩૧ ॥

वर्षत्यसौ शिरसि संघपतेः पयोभि-
र्जम्भारिराजिरिव जन्ममहे जिनेन्दोः ।
मुक्त्यङ्गनां पुनरियं वयसीव रङ्गा-
त्पुंसानुपङ्गयति संगमकामुकेन ॥ १३२ ॥

असौ राजादनी संघपतेः संघनायकस्य 'संघवी' इति लोकप्रसिद्धस्य शिरसि मस्तके क्षीरवत्त्वेन पयोभिः क्षीरैर्वर्षति । जम्भारिराजिरिव । यथा जन्ममहे जननमहोत्सवे जम्भारीणामिन्द्राणां राजिः श्रेणीः जिनेन्दोः जिनचन्द्रस्य उत्तमाङ्गोपरि एककोटिषष्टिलक्षप्रमितपञ्चविंशयोजनोत्तुङ्गद्वादशयोजनपृथुलकलशयोजनोन्मितनालनिर्मुक्तविविधतीर्थोदकैर्वर्षति । पुनरियं राजादनी संगमकामुकेन मिलनाभिलाषुकेण पुंसा पुरुषेण सार्धं मुक्त्यङ्गनां सिद्धवधूमनुषङ्गयति संगमं कारयति । केव । वयसीव । यथा प्रियसखी संगमं कर्तुं काङ्क्षता मनोभिलषितेन केनचित्तरुणेन समं तत्तरुणाङ्गसंगमकृते सुचिरमुत्कण्ठितां स्वां सखीमनुषङ्गयति मेलयति ॥

श्लोकार्थ

જેમ ઇન્દ્રોની પંક્તિ જિનજન્મમહોત્સવ સમયે જિનેશ્વરભગવંતના મસ્તકે, પચ્ચીશ યોજન ઊંચા અને બાર યોજન વિસ્તારવાળા એવા એક ક્રોડ સાઠ લાખ કલશોની નાલ વડે તીર્થોદકને વરસાવે તેમ રાયણવૃક્ષ સંઘપતિના મસ્તક ઉપર ક્ષીર(દૂધ)ની વર્ષા કરે છે. જેમ પ્રિય સખી કામુકની સાથે સંગ કરાવે તેમ રાયણ મુક્તિરૂપી સ્ત્રીની સાથે સંગમ કરાવે છે. ॥ ૧૩૨ ॥

संप्राप्तः पूर्ववाराननवतिमितानादिदेवस्तलेऽस्या-
स्तत्रार्चेवार्चनीयास्त्यसुरनरमरुत्पुंगवैः पादुकास्य ।
भ्रश्यत्पर्णादिचूर्णैर्भुवनतनुभृतां भूतवेतालरक्षो-
यक्षाद्यारोपदोषानपहरति पुनर्या च रोगान्मुधेव ॥ १३३ ॥

अस्या राजादन्यास्तले अधःप्रदेशे मूलपार्श्वे छायायां वा नवनवत्या मितानेकोनशततमप्रमाणीकृतान् पूर्ववारान् पूर्वाणां वर्षपासरसंख्याका वेला आदिदेवो वृषभस्वामी संप्राप्तः समवसृतः । यदुक्तम्—'नवनवतिपूर्ववारान् यस्मिन् समवसरद्युगादिजिनः । राजादनीतरुतले विमलगिरिरयं जयति तीर्थम् ॥' इति पूर्वाचार्यप्रणीतस्तवे पुनस्तत्र राजादन्यास्तले अत्रैव

तालध्वजढङ्काभिधकदम्बलौहित्यरैवताद्यचलाः ।
विलसन्महिमानोऽमी यत्प्रतिकाया इवाभान्ति ॥ १३६ ॥

अमी प्रत्यक्षाः संनिधौ निरीक्ष्यमाणाः तालध्वजः, तथा ढङ्क इत्यभिधा यपोल 'तस्ताभो ढंको' इति नाम्ना प्रसिद्धौ, तथा कदम्बः, तथा लौहित्यः, तथा रैवस्य उज्ज्वल कोलम्बो लोहिश्चो गिरिनारि इति नाम्ना लोकप्रसिद्धाः । एते पश्चापि पर्वता आदौ इत्य येषां ते अचलाः 'टुंक' इति ख्याताः पर्वता यत्प्रतिकाया यस्य शत्रुंजयाद्रेः प्रतिबिम्बानीवा भान्ति आ सामस्त्येन शोभन्ते । किंभूताः । विलसन् त्रैलोक्ये स्फूर्तिमत्तां कलयन् महिमा माहात्म्यं येषामेते पञ्चापि गिरयः शत्रुंजयाद्रेर्मुख्यशिखराणि विमलाचलतुल्यमाहात्म्यानि सन्ति ॥

શ્લોકાર્થ

તાલધ્વજ, ઢંક, કદંબ, લૌહિત્ય અને રૈવત આદિ મહિમાવંત પર્વતો તે શત્રુંજયની ટુંકોરૂપે શોભે છે, જાણે તે શત્રુંજયનાં પ્રતિબિંબો ન હોય ! ॥ ૧૩૬ ॥

माहात्म्यमेतस्य समग्रमेकैकस्यापि
शृङ्गस्य कदापि वक्तुम् ।
प्रभुर्भवेत्कोऽपि तदाप्त एव
तरीतुमब्धेरिव वारि पोतः ॥ १३७ ॥

एतस्य शत्रुंजयस्य एकैकस्यापि शृङ्गस्य शिखरस्य समग्रं समस्तं माहात्म्यं महिमानं वक्तुं कथयितुं यदि चेत्कदापि कस्मिन्नपि समये कोऽपि पुमान् प्रभुः समर्थो भवेत्तदा स आप्तः सर्वज्ञ एव नान्यः सर्वज्ञं विना अस्य महिमानं भाषितुं कोऽपि नालम् । क इव । पोत इव । यथा अब्धेर्महार्णवस्य वारि पानीयं यदि कदाचित्कोऽपि तरीतुमलं तदा स पोतो यानपात्रमेव न तारकादिः ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ સમુદ્ર તરવા માટે યાનપાત્ર સિવાય બીજું કોઈ સમર્થ નથી તેમ શત્રુંજયના એકેક શિખરનો મહિમા કહેવા માટે સર્વજ્ઞ સિવાય બીજો કોઈ સમર્થ નથી ॥ ૧૩૭ ॥

तदत्र प्राप्यतेऽनल्पं यद्वस्तु क्वापि नाप्यते ।
मेरौ न सन्त्यदभ्राः किं दुःप्रापाः स्वर्द्रुमा मरौ ॥ १३८ ॥

अत्र शत्रुंजये तत्तत्प्रसिद्धमप्रसिद्धं वा निधिदर्शनकृतरजतकनककारिचित्रकमोहनवल्लीप्रमुखानेकौषधीरसकूपिकास्वर्णरत्नाकरादिकमनल्पं बहु । पदे पदे इत्यर्थः । यत्तु प्राप्यते लभ्यते भाग्यवद्भिः । अथ वा अत्र गिरौ बालवृद्धैरपि सिद्धिरासाद्यते । यदुक्तम्-'सर्वेषामपि शैलानामुन्नतो विमलाचलः । यदारोहेण लोकाग्रं प्राप्यते बालकैरपि ॥' इति पूर्वसूरिस्तवे । तत्किम् । यद्वस्तु अन्यथान्यस्मिन् स्थाने महायासोऽपि क्वापि कुत्रापि नाप्यते न लभ्यते । युक्तोऽयमर्थः—ये स्वर्द्रुमाः कल्पवृक्षा मरौ मरुस्थल्यां दुःप्रापाः । यदुक्तम्—'पातुं वाञ्छति बातकस्य रुदतो नेत्राम्बु यत्राम्बुदाश्छायामिच्छति निश्छदक्षितिरुहः प्रन्याशया धावताम् । अन्तर्गूढजलाशया श्रमजलं नेतुं नदी काङ्क्षति प्राप्तास्तं मरुनीवृतं वयमितो दूरेण वाराणसीम् ॥' इति मरुमण्डललक्षणम् । तत्र ये दुर्लभास्ते कल्पशाखिनो मेरौ सुवर्णाचले अदभ्रा गणनातीताः किं न सन्ति न विद्यन्ते अपि त्वसंख्या आसते ॥

श्लोकार्थ

रसकुंपिका, चित्रावेल, स्वर्ण-रत्ननी खाणु आदि कोई पण वस्तु अन्य कोई पण स्थाने प्राप्त थती नथी ते शत्रुंजय पर्वतमां स्थाने स्थाने अनर्गल प्राप्त छे. मरुभूमिमां कल्पवृक्षो दुष्प्राप्य छे तो शुं मेरुपर्वत उपर सुप्राप्य नथी ! अर्थात् होय छे. ॥ १३८ ॥

षष्ठैः सप्तभिरष्टमाष्टमयुतैर्यस्मिन्कृतैर्निर्जलै-
स्तार्तीयीकतया मिते किल भवे प्राप्नोति सिद्धिं सुधीः ।
यस्मिन्नार्षभिकारितां मणिमयीं मूर्तिं जिनेन्द्रोर्नम-
स्कुर्वन्स्वर्णगुहागतामपि भवेदेकावतारी भवे ॥ १३९ ॥

किलेति पूर्वाचार्यपरम्परया श्रूयते वृद्धग्रन्थेषु च दृश्यते । यस्मिन् शत्रुंजये तृतीय एव तार्तीयीकः । 'तीयादीकण् स्वार्थे वा वक्तव्यः' । तस्य भावस्तार्तीयीकता तया तार्तीयीकतया । यदुक्तम्—'तार्तीयीकतया मितोऽयमगमत्तस्य प्रबन्धे महाकाव्ये चारुणि नैषधीयचरिते सर्गो निसर्गोज्ज्वलः' इति नैषधे । मिते प्रमाणीकृते भवे जन्मनि सुधीर्धीमान् सिद्धिं मोक्षं प्राप्नोति । कैः । षष्ठैरुपवासद्वयमानैः 'छट्ठ' इति लोकप्रसिद्धैः । किंभूतैः । सप्तभिः सप्तसंख्याकैः मार्तण्डतुरगप्रमाणैः । पुनः किंभूतैः । अष्टमेन अष्टमनाम्ना उपोषणत्रिकेण 'अट्ठम' संज्ञेन प्रसिद्धेन युतैः सहितैः । पुनः किंभूतैः । कृतैर्विहितैः । कीदृशैः कृतैः । निर्जलैः पानीयरहितैः चतुर्विधाहार-

प्रत्याख्यानरूपैः । अत्र ये निर्जलान् सप्तषष्ठाष्टमं चाष्टमं कुर्वन्तीति ते तृतीये भवे
यान्तीत्यर्थः । अपि पुनर्यस्मिन् शत्रुंजये आर्षभिणा ऋषभस्यापत्यमार्षभिर्भरतचक्रवर्ती
कारितां सार्धक्रिना निर्मापितां जिनेन्द्रोः स्वतातस्य ऋषभदेवस्यैव मूर्तिं प्रतिमां नमस्कृ
प्रत्यक्षदृश्यीकृत्य प्रणमन् नत भवे संसारे पक एव नापरोऽवतारो जन्म अभ्यार्
एकावतारी भवेत्स्यात् । मूर्तिं किंभूताम् । मणिमयीं रत्नस्वरूपाम् । पुनः किंभूताम् । स्व
गुहागताम् ऋषभशिखरात्पश्चिमप्रदेशे स्वर्णनाम्न्यां गुहायां कंदरायां गतां प्राप्ताम् । अ
मिष्यन्मन्दकालवशाल्लोलुपलोककृताशातनाभयादिन्द्रवचसा सगरचक्रिणा स्वर्णगुहायां
गुप्तीकृत्य स्थापितामित्यर्थः ॥

श्लोकार्थ

જે કોઈ મેધાવી પુરુષ, શત્રુંજય ઉપર છઠ્ઠ, અઠ્ઠમ અને સાત ઉપવાસ કરે છે તે
ત્રીજે ભવે સિદ્ધિગતિને પામે છે. ઇન્દ્રના કહેવાથી સગર ચક્રવર્તીએ ઋષભશિખરના
પશ્ચિમભાગમાં આવેલી સુવર્ણગુફામાં રાખેલી ભરત ચક્રવર્તીએ ભરાવેલી શ્રીઋષભદેવની
રત્નની પ્રતિમાને જે કોઈ દર્શન વંદન અને નમસ્કાર કરે છે તે જરૂર એકાવતારી હોય
છે. ॥ ૧૩૯ ॥

अत्रानन्तजिना अनन्तमुनिभिः सिद्धा विशुद्धाशया
ध्यानैर्वह्निभिरिन्धनप्रकरवन्निर्दह्य कर्मव्रजम् ।
सिद्धक्षेत्रमतो निगद्यत इदं चेदीहते मानसं सिद्धिं
वस्तदिह स्वयं वमति सा सत्संगमाकाङ्क्षिणी ॥ १४० ॥

अत्र शत्रुंजये शैले न विद्यतेऽन्तोऽवसानं येषां तादृशैरनन्तैः साधुभिः सार्धमनन्ताः
अर्हन्तो जिनाः तीर्थंकराः सिद्धाः मोक्षं प्राप्ताः । किंभूताः । विशुद्धो विशेष
आशयोऽन्तःकरणपरिणामो येषां ते । किं कृत्वा । निर्दह्य नितरां ज्वालयित्वा । कम् । कर्मणां
ज्ञानावरणीय-दर्शनावरणीय-मोहनीय-अन्तराय- वेदनीय-नाम-गोत्र-आयुः-प्रमुखाणामष्टानां
[illegible] व्रजं समूहम् । कैः । ध्यानैः धर्मशुक्लध्यान
[illegible] । यथा वह्निभिः [illegible] काष्ठराशो निर्दह्यते । अतः [illegible]
[illegible] सिद्धिगमनकारणादिदमपि तीर्थं सिद्धक्षेत्रं निगद्य
[illegible] यदि वो युष्माकं मानसं मनः सिद्धिं समीहते, तर्हि [illegible]
[illegible] इह शत्रुंजये वसति नाम निश्चयं । किंभूता सा । सद्भिरुत्तमैः सह
संगमं संयोगं [illegible] शत्रुंजयसेवकेभ्यः । इति [illegible] ॥

શ્લોકાર્થ

શત્રુંજય ઉપર અનંતા તીર્થંકરો, વિશુદ્ધ આશયવાળા અનંતા મુનિઓ, શુક્લ ધ્યાનરૂપી અગ્નિ વડે ઇંધણના જેવા કર્મોના સમૂહને ભસ્મીભૂત કરીને સિદ્ધિગતિને પામ્યા છે; તેથી તે જગતમાં 'સિદ્ધક્ષેત્ર' નામથી પ્રસિદ્ધ છે. તે માટે હે ભવ્યજીવો, તમો મોક્ષાભિલાષી હો તો સત્પુરુષોના સંગને ઇચ્છનારી મુક્તિ, સ્વયં સિદ્ધક્ષેત્રમાં આવીને વસી છે, માટે આ સિદ્ધાચલની ઉપાસનામાં તત્પર બનો'. ॥ ૧૪૦ ॥

इत्थं शैलप्रभावं विमलशिखरिणो भाषमाणो विशिष्य
श्रीमत्प्राचीनसूरीश्वर इव भगवानङ्गभाजां समाजे ।
सिद्धक्षेत्रेऽध्यवात्सीत्कतिचन दिवसान्किं न सिद्धो भविष्णुः
स्तेन श्रीतीर्थभर्तुः पदपरिचरणानन्दसान्द्रो मुनीन्द्रः ॥ १४१ ॥

मुनीन्द्रो हीरविजयसूरिः कतिचन कियत्संख्याकान् दिवसान् यावत्सिद्धक्षेत्रे श्रीशत्रुंजयशैलोपरि विमलगिरिषु । 'उसिलजिउ सिसुंको सिद्धखित्तपुंडरीउ' इति शत्रुंजयकल्पोक्तमिधानानि । अवात्सीत् अवस्थितिं कृतवान् । यावत्कालपूर्वः पूर्वसादिसूरीन्तु शक्यमायातद्धिष्यतयैव नत्विनाविशेषः । उत्प्रेक्ष्यते—स्तोकामपि सिद्धानां क्षेत्रत्वेन सिद्धो मुनात्मा भविष्णुं भगवद्धीलेन अपि नु कामुकतया सिद्धो ऽस्तिवैव । अथ वा विद्यामन्त्रतन्त्रीषधीविविधसिद्धिभिः कृत्वा सिद्धपुरुषं पुरुषं अपि नु सर्वसिद्धिमान् भवितुमिच्छुरेव । यद्यपि विद्यामन्त्रादीनां साधनं प्रयोजनं नास्ति, तथापि कदाचिदपि समयानुसारेण प्रयोजनमपि भवेत । अथ वा पूर्वादिषु सर्वस्यापि सद्भावात् ईश्वरस्वरूपमपि सर्वं भवेत् । किंलक्षणो मुनीन्द्रः । श्रीनिःश्रेयसलक्ष्मीभिः कलितस्य तीर्थभर्तुः ऋषभदेवस्य पदयोश्चरणयोः परिचरणा उपासना तया हेतुभूतया य आनन्दः परमाह्लादस्तेन सान्द्रो मेदुरः । स्निग्धहृदयः । किंभूतः पुनः । भगवान् जगत्पूज्यः । पुनः किं कुर्वाणः । श्रीमान् सातिशयज्ञानादिविभूतिविभवश्रीयुतः प्राचीनः प्राक्तनः सूरीश्वर इवाङ्गभाजां यात्रिकजनानां समाजे सभायां विमलशिखरिणः पुण्डरीकाद्रेरिति पूर्वश्लोकवर्णितप्रकारेण प्रभावं महिमानं विशिष्य विशेषप्रकारेण भाषमाणः प्रकाशयन् ॥

શ્લોકાર્થ

સિદ્ધક્ષેત્રમાં ઋષભદેવ ભગવાનનાં દર્શનવંદનથી જેમનું મન આનંદમગ્ન બન્યું છે તે જગદ્ગુરુ હીરવિજયસૂરિજીએ યાત્રિકોની સભામાં પૂર્વાચાર્યની જેમ વિમલાચલનો અદ્ભુત

મહિમા વર્ણવતાં શત્રુંજય પર્વત ઉપર કેટલાક દિવસોની સ્થિરતા કરી. વૃદ્ધાવસ્થાના કારણે ચઢવા-ઊતરવાની તકલીફ હોવાથી પર્વત ઉપર જ વિશ્રામ કર્યો, તે જાણે આચાર્યેરે સ્વયંસિદ્ધ બનવા માટે જ વિશ્રામ કર્યો ન હોય ! ॥ ૧૪૧ ॥

यं प्रासूत शिवाह्वसाधुमघवा सौभाग्यदेवी च यं
श्रीमत्कोविदसिंहसीहविमलान्तेवासिनामग्रिमम् ।
तद्भालीक्रमसेविदेवविमलव्यावर्णिते हीरयु-
वसौभाग्याभिधहीरसूरिचरिते सर्गोऽभवत्षोडशः ॥ १४२ ॥

पण्डितदेवविमलगणिविरचिते हीरसौभाग्यनाम्नि महाकाव्ये षोडशानां संख्यापूरणः स्थिरसंख्यः सर्गोऽधिकारविशेषः अभयत्संज्ञातः ॥

इति पण्डितसीहविमलगणिशिष्यपण्डितदेवविमलगणिविरचितायां
स्वोपज्ञहीरसौभाग्यनाममहाकाव्यवृत्तौ संघागमनचैत्य-
परिपाटीपूर्वकयात्राकरनप्रासादादिवर्णशत्रुंजयमा-
हात्म्य प्रकाशनो नाम षोडशः सर्गः ।

શ્લોકાર્થ

વણિકકુલમાં ઇન્દ્ર સમાન શિવ નામના શ્રેષ્ઠિ અને સૌભાગ્યદેવીનાં જન્મજાત સુપુત્ર દેવવિમલગણિ કે જેઓ નિરંતર સરસ્વતીની (જ્ઞાનની) ઉપાસના કરવામાં તત્પર હતા અને સર્વમુનિઓમાં સિંહસમાન એવા સિંહવિમલગણિના પ્રથમ શિષ્યરૂપે પ્રસિદ્ધ હતા, તે દેવવિમલગણિએ જેમાં જગદ્ગુરુ શ્રી હીરવિજયસૂરિજીનો સવિસ્તર જીવનવૃત્તાંત આવે છે, તેવા 'હીરસૌભાગ્ય' નામના મહાકાવ્યની સ્વોપજ્ઞટીકા સહિત રચના કરી. તે મહાકાવ્યનો સંઘના આગમનથી આરંભીને શત્રુંજયમાહાત્મ્યના વર્ણન સુધીનો આ સોળમો સર્ગ સમાપ્ત થયો. ॥ ૧૪૨ ॥

सप्तदशः सर्गः ।

अथ व्रतीन्द्रोऽभ्युदयं दधाने
बिम्बे नभस्यम्बुजबान्धवस्य ।
मूर्ध्ना धृते पूर्वदिशेव भद्रकुम्भे स
नाभेयजिनं ननाम ॥ १ ॥

अथ शत्रुंजये यात्रां कृत्वा कतिचिद्दिनान्यधित्यकायामेव स्थितेरनन्तरं सोऽकब्बर-साहिमाननीयो व्रतीन्द्रो हीरविजयसूरिः कदाचित्कस्मिन्नपि दिवसे गिरेरुत्तितीर्षुः नाभेयजिनं श्रीऋषभतीर्थनाथं ननाम प्रणमति स्म । कस्मिन् सति । नभसि गगनमण्डले अम्बुजबान्धवस्य सूर्यस्य बिम्बे मण्डले अभ्युदयं संमुखादुद्गमनं दधाने बिभ्राणे सति । प्रातःकाले सूर्येऽभ्युदिते सतीत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—पूर्वदिशा प्राचीहरिता स्वमस्तकेन कृत्वा धृते अधिरोपिते भद्रकुम्भे मङ्गलकलशे इव ॥

શ્લોકાર્થ

ત્યાર પછી ગગનમાં સૂર્યોદય થતાં હીરવિજયસૂરિજીએ યુગાદિદેવને નમસ્કાર કર્યા. જાણે પૂર્વદિશાએ પોતાના મસ્તકે મંગલકલશ ધારણ કર્યો ન હોય ! તેવો સૂર્ય લાગતો હતો. ॥ ૧ ॥

अन्याननन्यां मुदमादधानः
पुनर्व्यनंसीत्स जिनावनीन्द्रान् ।
शत्रुंजयाद्रेरिव भूषणेषु शेषेषु
चैत्येषु हिरण्मयेषु ॥ २ ॥

पुनरित्यपरार्थे । यथा ऋषभदेवं प्रणतवांस्तथैव अन्यानपरानपि जिनावनीन्द्रानर्हद्भट्टारकान् स सूरिर्व्यनंसीत विशेषेण नमस्यति स्म । स किं कुर्वाणः । अनन्यां न विद्यते अन्या अधिका अपरा अस्याः सकाशादित्यनन्यामसाधारणीं मुदं प्रीतिं प्रह्लादमादधानः कुर्वाणः । अथ वा आ सामस्त्येन मनोवाक्कायैर्दधानो बिभ्राणः । क्वचित्तु कुमारसंभवादिषु धारणार्थेऽप्याद्धान इति दृश्यते । केषु । जिनराजान् व्यनंसीत् । शेषेषु । मूलचैत्यव्यतिरिक्तावशिष्टेषु चैत्येषु प्रासादेषु । किंभूतेषु चैत्येषु । हिरण्मयेषु काञ्चनरचितेषु । उत्प्रेक्ष्यते—शत्रुंजयाद्रेर्गिरिराजस्य भूषणेष्विव सुवर्णवर्णाभरणेष्विव ॥

શ્લોકાર્થ

અનન્ય આનંદ અનુભવના જગદ્ગુરુએ શત્રુંજયના આભૂષણરૂપ બીજાં બીજા સુવર્ણમય જિનચૈત્યોમાં રહેલા જિનેશ્વરભગવંતના બિંબોને નમસ્કાર કર્યા ॥ ૨ ॥

शत्रुंजयोर्वीधरसार्वभौममौलेर्दधानो
विशदाशयत्वम् ।
अवातरन्निर्जरनिर्झरिण्या इव
प्रवाहो मिहिकाद्रिशृङ्गात् ॥ ३ ॥

स सूरिः शत्रुञ्जयनाम्नः उर्वीधराणां सर्वपर्वतानां सार्वभौमस्य चक्रवर्तिनः मौलेर्मस्तकात् अधित्यकायाः सर्वोपरितनशिखरादित्यर्थः । अवातरत् उत्तरति स्म । क इव । प्रवाह इव । यथा निर्जराणां देवानां निर्झरिण्या नद्या गङ्गायाः प्रवाहः पयोधारा मिहिकाद्रिशृङ्गात् तुहिनाचलशिखरात् हिममहीधरशृङ्गादवतरति । किंभूतः स प्रवाहश्च । विशदं विमलं निष्पापमुज्ज्वलं च आशयं मनोमध्यं च दधानो बिभ्राणः । हिमाद्रिरप्युज्ज्वलश्च ॥

શ્લોકાર્થ

હિમાચલના શિખર ઉપરથી જેમ દેવગંગાનો પ્રવાહ નીચે ઊતરે તેમ નિર્મળ આશયવાળા આચાર્યદેવ સર્વપર્વતોમાં ચક્રવર્તી જેવા શત્રુંજયપર્વત ઉપરથી નીચે ઊતર્યા. ॥૩॥

अलंकरोति स्म स पादलिप्तपुरं
पुरंध्रीगणगीयमानः ।
सहस्ररश्मेरिव रश्मिराशिर्दीयमान-
द्विजराजबिम्बम् ॥ ४ ॥

स हीरसूरिः पादलिप्तपुरं कथंचिद्गुरुवचनतः श्रावकीभवनानन्तरमप्रगगनाङ्गणविचरणप्रवणशक्तिप्रदायिपादलेपोऽष्टोत्तरशतभेषजमंतुष्टचेतसा शत्रुंजयाराधितनागेन्द्रविभाणितनागार्जुनयोगिना उदयदनिभक्तिशक्तिवशंवदीभवन्मासेन स्वपादलिप्तगुरोर्नाम्ना वासितं पादलिप्ताभिधानं नगरम् अधुना तु 'पालीताणु' इति लोके प्रसिद्धम् अलंकरोति स्म भूषया

नाम । किम्भूतम् । पुरन्ध्रीणां विविधजनपदागतानां मृगाक्षीणाम् । पुरंध्रीशब्दो ह्रस्वो दीर्घो- ऽप्यस्ति । यथा नैषधे—'अजिरपुरपुरन्ध्रीनेत्रनीलोत्पलानि' इति । गणेन्द्रैर्गीयमानः गानगोचरीक्रियमाणः । क इव । रश्मिमालीव । यथा सहस्ररश्मेर्दिनकरस्य किरणनिकरः उदीयमानमभ्युदयं गच्छत् द्विजराजबिम्बं चन्द्रमण्डलमलंकुरुते । सहस्रकिरणात्किरणगणमादाय चन्द्रोऽभ्युदयतीति कविसमयः । 'पुपोष वृद्धिं हरिदश्वदीधितेरनुप्रवेशादिव बालचन्द्रमाः' इति रघुवंशे ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ સૂર્યનાં કિરણોનો સમૂહ ઉદય પામતા ચન્દ્રમંડળને શોભાવે (કવિપ્રથાઅનુસારે સૂર્યનાં કિરણો ગ્રહણ કરીને ચન્દ્રનો ઉદય થાય છે) તેમ અનેક દેશોની સ્ત્રીઓ વડે ગવાતાં મંગલગીતોની સાથે આચાર્યદેવે પાદલિપ્તપુર(પાલીતાણા)ને અલંકૃત કર્યું. ॥ ૪ ॥

स प्रार्थितो द्वीपजनव्रजेन
स्वपत्तनं पावयितुं यतीन्द्रः ।
चित्रादिना सारथिनेव केशी
वशीशिता श्वेतविकाभिधानम् ॥ ५ ॥

स यतीन्द्रो हीरसूरिः द्वीपजनव्रजेन द्वीपबन्दिरवास्तव्यसंघलोकनिकरेण स्वपत्तनं सामान्यतो नगराभिधानं पत्तनम् । यथा हैम्यां समुदितान्येव नगरनामानि—'नगरी पूः पुरीद्रङ्गं पत्तनं पुटभेदनम्' इति । विशेषतस्तु 'पत्तनं रत्नयोनिः' इति द्वीपाभिधानं निजनगरं पावयितुं पवित्रीकारयितुं प्रार्थितो याचितः । आगृहीत इत्यर्थः । क इव । केशीव । यथा चित्रमिति पदमादौ पुरि यस्य तेन चित्रादिना सारथिना श्रावस्त्यां नगर्यां राजकार्यार्थं गतेन तस्यैवोपदेशात् श्राद्धीभूतेन चित्रसारथिना केशीनामा वशीशिता मुनीन्द्रो गणधरः श्वेतविका इत्यभिधानं नाम यस्य तादृशं स्वपत्तनं पावयितुं पावनं निर्मापयितुं प्रार्थितः । आगृहीत इत्यर्थः ॥

શ્લોકાર્થ

શ્રાવસ્તિનગરીમાં રાજકાર્ય માટે ગયેલા મંત્રી ચિત્રસારથિએ પોતાની નગરી શ્વેતાંબિકાને પાવન કરવા માટે કેશીગણધરને પ્રાર્થના કરી હતી તેમ દ્વીપપત્તનના સંઘે આચાર્યદેવને પોતાનું નગર પવિત્ર કરવા માટે પ્રાર્થના કરી. ॥ ૫ ॥

एतां धरित्रीं त्रिजगत्पवित्रीकर्त्रीं
सवित्रीमिव शर्मदात्रीम्।
स्वजन्मभूमीमिव भूस्पृशो मे मोक्तुं
मनो नोत्सहते कथंचित् ॥ ९ ॥

एतां श्रीशत्रुंजयसंबन्धिनीं धरित्रीं पृथिवीं मोक्तुं विहातुं मे मम मनो मानसं कथंचिदल्पेनापि प्रकारेण महता कष्टेन वा नोत्सहते नाप्युत्साहं कुरुते न प्रगल्भते। नोद्यमं विधत्त इत्यर्थः। 'उत्साहः प्रगल्भता। अभियोगोद्यमौ प्रौढिः' इति हैम्याम्। इमां भूमीं मोक्तुं न शक्नोमीत्यर्थः। कामिव। स्वजन्मभूमीमिव। यथा भूस्पृशो मनुष्यस्य निजजन्मसंबन्धिनीमवनीं त्यक्तुं चेतो नोत्सहते। किंभूतां धरित्रीम्। त्रिजगतां तात्स्थ्यात्तद्व्यपदेशात्त्रैलोक्यलोकानां पवित्रीकर्त्रीं पावनीकारिकाम्। पुनः किंभूताम्। सवित्रीं जननीमिव। शर्मणां निःशेषसुखानां दात्रीं दायिकाम् ॥

શ્લોકાર્થ

(હવે ૭ શ્લોકો વડે આચાર્યદેવના માનસિક વિકલ્પો બતાવે છે)

જેમ કોઈ માણસ પોતાની જન્મભૂમિને છોડી જવાનું ઇચ્છે નહીં તેમ ત્રણે જગતને પવિત્ર કરનારી અને માતાની જેમ સર્વસુખોને આપનારી આ તીર્થભૂમિને છોડવા માટે કોઈ પણ પ્રકારે મારું મન માનતું નથી. ॥ ૯ ॥

कदम्बलौहित्यकदङ्कताल-
ध्वजादिकूटैः कटकैरिवैषः।
सगर्वगन्धर्वगजेन्द्रगर्जैः श्रितोऽस्ति
शत्रुंजयभूधरेन्द्रः ॥ १० ॥

श्रीशत्रुंजयनामा भूधराणां पर्वतानां भूपानामिन्द्रः स्वामी त्रिभुवनभवनप्रवर्तमानसमस्तप्रशस्तमहातीर्थाधिराजस्तथाश्चक्रवर्तित्वाद्य अस्ति विद्यते। साक्षात्प्रकारेण दृश्यत इत्यर्थः। किंभूताः सगर्वा अद्वैतगीतकलाभिः पवनातिपातिगतिवेगातिशयवशेन साहंकाराः गन्धर्वाः देवगायनाः। गन्धर्वजातिदेवविशेषाः स्वर्णमणिमण्डितशिखरोदारकंदरोदरनिषण्णाः स्वशाखिमुखीसखा हाहादयः पारवासुरा यद्गुणान गायन्तीत्यर्थः। तथा गन्धर्वा अश्वजातिनश्च येषु शिखरेषु तथा गजेन्द्रा गन्धहस्तिनो भद्रादिजातिगजा वा तेषां गर्जा बृंहितानि सजलजलदधीरगम्भीरध्वनयो येषु तादृशैः कदम्बनामा तथा लौहित्याह्वस्तथा कदङ्काख्यस्तथा तालध्वजा

शिखराणि [illegible] कैर्या [illegible] पुष्पैः [illegible] चितः । उत्प्रेक्षते—[illegible] मुक्तिं गमितो भवेत् । [illegible] सुसूक्ष्म[illegible] भवति अत्र वा [illegible] ॥

श्लोकार्थ

જે પર્વતની ગુફાઓમાં અહંકાર રહિત સંયમી જીવ મોક્ષ ગયા છે, જે પર્વતમાં અનેકોની [illegible] છે, [illegible] અને [illegible] આદિ એક [illegible] શિખરોથી [illegible] શત્રુંજય પર્વત શોભે છે. ॥ ૧૦ ॥

प्रसूय पुष्पैः विमलैः फलैश्च यो
द्रुमव्रजः सिद्धिभृन्महेन्द्रे ।
उपास्यते स्वर्गगिरामरानन्त्यं
गतिं सन्नुमिवाधिगन्तुम् ॥ ११ ॥

यो विमलाचलः सिद्धिभृन्महेन्द्र गिरिराजः [illegible] द्रुमाणां [illegible] उपास्यते सेव्यते । किं कृत्वा । प्रसूय [illegible] पूजयित्वा । कैः । पुष्पैः [illegible] कुसुमैः । च पुनः कैः । विमलैः पत्रैः । च पुनः फलैः [illegible] । [illegible] । उत्प्रेक्षते—[illegible] स्वर्गादिकां [illegible] । [illegible] । 'अधिगम्य [illegible] मुक्तिं [illegible]' इति [illegible] । 'अधिगम्य प्राप्य' इति लघुनी ॥

श्लोकार्थ

આ ગિરિરાજ પુષ્પો, પાંદડાં અને ફળોવાળાં લાખો વૃક્ષો દ્વારા પૂજિત છે, તે વૃક્ષો જાણે, પોતાના વનસ્પતિભાવનો ત્યાગ કરવા માટે અથવા તો જાણે સ્વર્ગાદિ સદ્ગતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે શત્રુંજયની ઉપાસના કરતાં ન હોય ! ॥ ૧૧ ॥

एवं मिथः प्रीतिपरीतचित्ताः
सिंहेभमुख्या अपि मुक्तवैराः ।
तिर्यग्भवेऽपि स्पृहयेव सिद्धेः
सिद्धाचलेन्द्रं परिशीलयन्ति ॥ १२ ॥

एतां धरित्रीं त्रिजगत्पवित्रीकर्त्रीं
सवित्रीमिव शर्मदात्रीम् ।
स्वजन्मभूमीमिव भूस्पृशो मे मोक्तुं
मनो नोत्सहते कथंचित् ॥ ९ ॥

एतां श्रीशत्रुंजयपर्वतवर्तिनीं धरित्रीं पृथिवीं मोक्तुं विहातुं मे मम मनो मानसं कथंचित्केनापि प्रकारेण महता कष्टेन वा नोत्सहते नोत्साहं कुरुते न प्रगल्भते । नोद्यमं बिभर्तीत्यर्थः । 'उत्साहः प्रगल्भता । अभियोगोद्यमौ प्रौढिः' इति हैम्याम् । इमां भूमीं मोक्तुं न शक्नोमीत्यर्थः । कामिव । स्वजन्मभूमीमिव । यथा भूस्पृशो मनुष्यस्य निजजन्ममंदिरावनीमवनीं त्यक्तुं चेतो नोपच्छते । किंभूतां धरित्रीम् । त्रिजगतां तात्स्थ्यात्तद्व्यपदेश इति त्रैलोक्यलोकानां पवित्रीकर्त्रीं पावनीकारिकाम् । पुनः किंभूताम् । सवित्रीं जननीमिव । शर्मणां निःशेषसुखानां दात्रीं दायिकाम् ॥

શ્લોકાર્થ

(હવે છ શ્લોકો વડે આચાર્યદેવના માનસિક વિકલ્પો બતાવે છે)

જેમ કોઈ માણસ પોતાની જન્મભૂમિને છોડી જવાનું ઇચ્છે નહીં તેમ ત્રણે જગતને પવિત્ર કરનારી અને માતાની જેમ સર્વસુખોને આપનારી આ તીર્થભૂમિને છોડવા માટે કોઈ પણ પ્રકારે મારું મન માનતું નથી. ॥ ૯ ॥

कदम्बलौहित्यकढङ्कताल-
ध्वजादिकूटैः कटकैरिवैषः ।
सगर्वगन्धर्वगजेन्द्रगर्जैः श्रितोऽस्ति
शत्रुंजयभूधरेन्द्रः ॥ १० ॥

श्रीशत्रुंजयनामा भूधराणां पर्वतानां भूपानामिन्द्रः स्वामी त्रिभुवनभवनप्रवर्तमानसमस्तप्रशस्तमहातीर्थाधिराजत्वाच्चक्रवर्तित्वाच्च अस्ति विद्यते । साक्षात्प्रकारेण दृश्यत इत्यर्थः । किंभूतः । सगर्वा अद्भुतगीतकलाभिः पवनातिपातिगतिवेगातिशयदर्शनेन साहंकाराः गन्धर्वाः देवगायनाः । गन्धर्वजातिदेवविशेषाः स्वर्णमणिमण्डितशिखरोदारकंदरोदरनिषण्णाः स्वशशिमुखीसमा हाहादयः पार्श्वासुरा यद्गुणान् गायन्तीत्यर्थः । तथा गन्धर्वा वन्यवाजिनश्च येषु शिखरेषु तथा गजेन्द्रा गन्धहस्तिनो भद्रादिजातिगजा वा तेषां गर्जा बृंहितानि सजलजलधरगम्भीरध्वनयो येषु तादृशैः कदम्बनामा तथा लौहित्याह्वस्तथा कढङ्काख्यस्तथा तालध्वज-

भिधानः शैलास्ते आदौ प्रथमं येषां तादृशैरष्टोत्तरशतमितैः कूटैः शिखरैः श्रितः सेवितः। उत्प्रेक्ष्यते—कटकैः सैन्यैरिव शत्रुंजयाभिधानः सार्वभौमोऽपि चक्रैः कलितो भवेत्। सैन्यैरपि साभिमानः तुरङ्गमगजगर्जितैः भवति अथ वा कटकैरित्यभिधेयम् ॥

શ્લોકાર્થ

જે પર્વતની ગુફાઓમાં અહંકાર સહિત ગંધર્વો ગીત ગાઈ રહ્યા છે, જે પર્વતમાં ગજેન્દ્રોની ગર્જનાઓ થાય છે, તેવા કદંબ, લૌહિત્ય, ઢંક અને તાલધ્વજ આદિ એક સો આઠ શિખરોરૂપી સૈન્યથી તીર્થાધિરાજ શત્રુંજય પર્વત સેવાયેલો છે. ॥ ૧૦ ॥

प्रपूज्य पुष्पैः किसलैः फलैश्च यो
　　वृक्षलक्षैः क्षितिभृन्महेन्द्रः।
उपास्यते स्वकृतिमिवात्मवानस्पत्यं
　　गतिं वल्गुमिवाधिगन्तुम् ॥ ११ ॥

यो विमलाभिधानः क्षितिभृन्महेन्द्रः गिरिराजः वृक्षाणां द्रुमाणां लक्षैः शतसहस्रसंख्यैः उपास्यते सेव्यते। किं कृत्वा। प्रपूज्य प्रकर्षेण भावशुद्धा पूजयित्वा। कैः। पुष्पैः स्वकीयकुसुमैः। च पुनः कैः। किसलैः पल्लवैः। च पुनः फलैः आम्रीयशस्यैः। स्वजातीयप्रवालप्रसूनफलैरन्यवर्णैरपि। उत्प्रेक्ष्यते—स्ववानस्पत्यं निजां वनस्पतितां स्वकीयतरुभावम्। काष्ठत्वमिति यावत्। त्यक्तुं विहातुमम्। अथ पुनरुत्प्रेक्ष्यते—वल्गुं मनोहरां स्वर्गादिकां गतिमधिगन्तुं प्राप्तुमिव। 'अधिगत्य जगत्यधीश्वरादथ मुक्तिं पुरुषोत्तमात्ततः' इति नैषधे। 'अधिगत्य प्राप्य' इति तद्वृत्तौ ॥

શ્લોકાર્થ

આ ગિરિરાજ પુષ્પો, પલ્લવો અને ફળોવાળાં લાખો વૃક્ષો દ્વારા પૂજિત છે, તે વૃક્ષો જાણે, પોતાના વનસ્પતિભાવનો ત્યાગ કરવા માટે અથવા તો જાણે સ્વર્ગાદિ સદ્ગતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે શત્રુંજયની ઉપાસના કરતાં ન હોય ! ॥ ૧૧ ॥

एते मिथः प्रीतिपरीतचित्ताः
　　सिंहेभमुख्या अपि मुक्तवैराः।
तिर्यग्भवेऽपि स्पृहयेव सिद्धेः
　　सिद्धाचलेन्द्रं परिशीलयन्ति ॥ १२ ॥

एते प्रत्यक्षसूरिणा दृग्गोचरीक्रियमाणाः सिंहेभमुख्याः केसरिकुञ्जरादिकाः अर्थाज्जीवाः सिद्धाचलेन्द्रं परिशीलयन्ति सेवन्ते शत्रुंजयपर्वतपुरंदरं तथा सिद्धो मन्त्रतन्त्रादिसिद्धिमानचलेन्द्रनामा कोऽपि पुरुषस्तमपि सिद्ध्यभिलाषुकाः भजन्ते। किंभूताः। मिथः परस्परमाजन्मप्रतिबद्धमपि मुक्तं सर्वथापि मनोवाक्कायैस्त्यक्तं वैरं विरोधो यैः। अत एव पुनः किंभूताः। मिथोऽन्योन्यं प्रीत्या स्नेहेन परीतं व्याप्तं चित्तं मनो येषाम्। सिद्धानां तपस्विनां च प्रभावादिदमपि घटते। यदुक्तम्—'सिंही सारङ्गशावं स्पृशति सुतधिया द्वीपिनी तर्णकं गौर्मार्जारी मूषकार्भं रमयति नकुली व्यालबालं प्रमोदात्। मातङ्गी कुञ्जरारिं चटकशिशुमयो पत्त्रिणी यत्र सत्वा आजन्मद्वेषिणोऽपि प्रदधति सखितां तीर्थराजप्रभावात्॥' इति। उत्प्रेक्ष्यते—तिर्यग्भवेऽपि तिरश्चामप्यवतारे जन्मनि सिद्धेर्मोक्षस्य स्पृहया वाञ्छयेव यद्वमन्यापि सेवनं सिद्धेः काङ्क्षया॥

શ્લોકાર્થ

વળી આ તીર્થમાં સિંહ, હાથી આદિ વન્ય પશુઓ પોતપોતાના જાતીય વેરનો ત્યાગ કરીને પરસ્પરના મૈત્રીભાવને વહન કરે છે. (કહ્યું છે કે આ ગિરિરાજના પ્રભાવથી સિંહણ મૃગબાળને પુત્રની જેમ સ્પર્શ કરે છે, વાઘણ ગાયના વછરડાને, બિલાડી ઊંદરને, નોળિયો સર્પને, હાથણી સિંહશિશુને, અને પાત્રિણી ચકલીના બચ્ચાને પ્રેમપૂર્વક રમાડે છે; આ રીતે જાતીય વેરનો ત્યાગ કરીને પરસ્પર મૈત્રીભાવથી પ્રેમપૂર્વક રહે છે.) તે પશુપક્ષીઓ જાણે પોતાના તિર્યંચભવમાં જ મુક્તિની ઝંખનાથી સિદ્ધાચલની ઉપાસના કરતાં ન હોય! ॥૧૨॥

धात्रात्र विश्वाचलचारिमश्रीः
पिण्डीकृतैकत्र दिदृक्षतेव।
इत्यूहमानेन गिरीन्द्रलक्ष्मीं
समीक्षमाणेन मुनीश्वरेण ॥ १३ ॥

शत्रुंजयोर्वीधरसंनिधाने शत्रुंजया
शैवलिनी न्यभालि।
परांहसा स्वं मलिनं विभाव्य
पुत्रीव जह्नोः पवितुं समेता ॥ १४ ॥

मुनीश्वरेण हीरसूरिणा शत्रुंजयोर्वीधरस्य विमलाचलस्य संनिधाने समीपप्रदेशे शत्रुंजया नाम्नी शैवलिनी नदी न्यभालि विलोकिता दृष्टा। उत्प्रेक्ष्यते—परांहसा समागतापरपा-

सरिति शत्रुंजयायां यस्यां पयसां पानीयानां पूरे पूरे प्रोद्दन्तीनां जलक्रीडां कुर्वाणा- नामनेकानां विविधजातीयानां बहूनां वा पौराणां नागरिकलोकानां पुरंध्रीणां कामिनीनां पुञ्जो व्रजो व्यराजद्राजति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—प्रमदानां साधूनां सर्वेऽवनीन्द्रोः श्रोणीयवक्त्रस्य सातः हीरसूरिभट्टारकस्य पादाम्बुजं चरणारविन्दं नमस्कर्तुमिच्छुः । 'तावद्देव क्षितिरि- न्द्रशिरस्तु' इत्यं प्रयुमिच्छुः इति गेयपदं । पारिसुरीभिः किं जलदेवतासंदोह इव ॥

શ્લોકાર્થ

શત્રુંજયીનદીના પ્રવાહમાં અનેક નગરનારીઓ જલક્રીડા કરતી શોભે છે. તે જાણે આચાર્ય- દેવના ચરણકમલને નમસ્કાર કરવા માટે આવેલી જલદેવીઓનો સમૂહ ન હોય ! ॥ ૧૭ ॥

पतिव्रतापीश्वरवार्धिभर्तृद्वयेति
कौलीनमपाचिकीर्षुः ।
शत्रुंजयं सेवितुमाजगाम मिषेण
यस्या हरशेखरेव ॥ १८ ॥

या सरित् आसीदिति संबन्धः । उत्प्रेक्ष्यते—यस्याः शत्रुंजयायाः सरितः मिषेण कपटेन आगमत् स्वर्गंगाकल्लोलैव शत्रुंजयं महातीर्थाधिराजं सेवितुं हरशेखरा गङ्गा इवागाद्गता । किं कर्तुमिच्छुः । इत्यमुना प्रकारेण कौलीनं स्वकीयापवादम् । 'जनप्रवादः कौलीनं विगानं वचनीयता' इति हैम्याम् । अपाचिकीर्षुः निराकर्तुमिच्छुः । इति किम् । स्वकान्तं विना पर पुमांसं मनसा वचसा कायेन स्वप्नेऽपि कदाचिदपि न कामयते इति सा पतिरेव व्रतं सती- त्वव्रतको नियमः शीलं यस्याः सा पतिव्रता सती ईदृश्यपि सार्वज्ञदारिद्र्यापतीतापि अतिप्रमाथिकर्पम स्वशिरस्यारोपितापि मन्दाकिनी ईश्वरः शंभुः वार्धिः समुद्रः एतल्लक्षणं भर्तृद्वयं वल्लभद्वयं यस्याः सा द्वयोः पुरुषयोः पार्श्वे या वनिता वसति सा असती व्यभि- चारिण्येव भवति सा सती सर्वथापि कथ्यते । अथ ईश्वरं भिक्षुकं मुक्त्वा समुद्रं रत्नाकरं भजते । नदियं पुंश्चली पर न पतिव्रता इति स्वनिन्दां निराकर्तुम् ॥

શ્લોકાર્થ

શત્રુંજયીનદીના બ્હાને તીર્થાધિરાજની ઉપાસના કરવા માટે જાણે ગંગાનદી આવી ન હોય ! ગંગા, સ્વયં પતિવ્રતા સતી હોવા છતાં પણ ભિક્ષુક ઈશ્વરનો ત્યાગ કરીને સમુદ્રને સેવે છે. તેથી 'ઈશ્વર અને સમુદ્ર બે પતિ કરવાથી ગંગા સતી નહીં પરંતુ અસતી

दिदृक्षया द्रष्टुमिच्छयेव पयःसुरीभिः जलदेवताभिः प्रकटीकृतानि जनलोचनगोचराणि निर्मितानि स्मितानि विकसितानि नेत्राणि नयनान्येव पत्त्राणि दलानि येषु तादृशानि स्वस्वदनानि निजमुखानीव ॥

શ્લોકાર્થ

શત્રુંજયીનદીમાં કમલો શોભે છે. તે જાણે પ્રમાણાતીત માહાત્મ્યવાળા શત્રુંજયપર્વતને જોવા માટે વિકસ્વર પત્રોરૂપી નેત્રોવાળા જલદેવતાનાં મુખો પ્રગટ થયાં ન હોય ! ॥ ૧૫ ॥

नेदृक्परं तीर्थमुदेति मुक्तिक्षेत्रं
त्रिलोक्यामपि तत्समीपे ।
शत्रुंजयासिन्धुमिषेण रेखाविन्यास-
येतीव कृता विधात्रा ॥ १६ ॥

त्रिलोक्यां जगत्त्रये ईदृक् ईदृशं शत्रुंजयशैलसदृशं मुक्तिक्षेत्रं मोक्षगमनस्थानं नानाख्यानपूर्वकानन्तानन्तकोटिकोटिमिततीर्थकृद्गणधरसाधुगृहमेधिनां सिद्धिसाधनपदम् अपरं तीर्थमपारंविधं नैवोदेति प्रागति । विद्यते इत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—इत्यमुना प्रकारेणाविस्मयस्य अर्थान्तरपुर आख्यातुमिच्छयेव विधात्रा विश्वसृष्टिकर्त्रा तस्य शत्रुंजयस्य समीपे पार्श्वप्रदेशे शत्रुंजया नाम सिन्धुस्तस्या मिषेण कपटेन रेखा कृता विहितेव । एतस्य तुल्यमपरं किमपि तीर्थं नास्तीत्यतोऽयमेव रेखाभाक् । तस्मादस्य पार्श्वे शत्रुंजया सरिद्रूपा रेखा कृतास्तीत्यर्थः ॥

શ્લોકાર્થ

'ત્રણે જગતમાં શત્રુંજયતીર્થ સમાન, અનંતાનંત તીર્થંકરો, ગણધરો અને મુનીશ્વરોને મુક્તિના સાધનરૂપ મુક્તિક્ષેત્ર અન્ય કોઈ સ્થળે નથી,' આ પ્રમાણે ત્રણે લોકમાં જાહેર કરવા માટે જાણે બ્રહ્માએ શત્રુંજયી નદીના બહાને 'રેખા' દોરી ન હોય ! ॥ ૧૬ ॥

पयःप्रक्रीडदनेकपौरपुरंध्रिपुञ्जः
गरिति व्यराजत् ।
नताभिरीणुः श्रमणावनीन्द्रोः
पादाम्बुजं वारिसुरीभरः किम् ॥ १७ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

पवित्रगात्रीभवनाविनष्टदेवी
श्रीमज्जिनस्नात्रदिकर्मकरीषु ।
गङ्गा सदा [illegible]
[illegible] ॥ १८ ॥

[illegible]

[illegible]

મનુષ્યોનદીના બહાને તીર્થંકરજીની ઉપાસના કરવા માટે જાણે ગંગાનદી આવી ન હોય ! ગંગા, સ્વયં પતિવ્રતા સતી હોવા છતાં પણ સિન્ધુ ઈશ્વરનો ત્યાગ કરીને સમુદ્રને સેવે છે. તેથી ઈશ્વર અને સમુદ્ર બે પતિ કરવાથી ગંગા સતી નહીં પરંતુ અસતી

दिदृक्षया द्रष्टुमिच्छयेव पयःसुरीभिः जलदेवताभिः प्रकटीकृतानि जनलोचनगोचराणि निर्मितानि स्मितानि विकसितानि नेत्राणि नयनान्येव पत्त्राणि दलानि येषु तादृशानि स्वस्वकानि निजमुखानीव ॥

શ્લોકાર્થ

શત્રુંજયીનદીમાં કમલો શોભે છે. તે જાણે પ્રમાણાતીત માહાત્મ્યવાળા શત્રુંજયપર્વતને જોવા માટે વિકસ્વર પત્રોરૂપી નેત્રોવાળા જલદેવતાનાં મુખો પ્રગટ થયાં ન હોય ! ॥ ૧૫॥

नेदृक्परं तीर्थमुदेति मुक्तिक्षेत्रं
त्रिलोक्यामपि तत्समीपे ।
शत्रुंजयासिन्धुमिषेण रेखाचिख्यास-
येतीव कृता विधात्रा ॥ १६ ॥

त्रिलोक्यां जगत्त्रये ईदृक् ईदृशं शत्रुंजयशैलसदृशं मुक्तिक्षेत्रं मोक्षगमनस्थानं मामास्यानपूर्वकानन्तानन्तकोटिकोटिमिततीर्थकृद्गणधरसाधुगृहमेधिना सिद्धिसाधनपदम् अन्यतीर्थमताद्दृग्विधं नैवोदेति भाजति । विद्यते इत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—इत्यमुना प्रकारेणाविख्यामया अर्थाज्जगत्पुर आख्यातुमिच्छयेव विधात्रा विश्वसृष्टिकर्त्रा तस्य शत्रुंजयस्य समीपे पार्श्वप्रदेशे शत्रुंजया नाम सिन्धुस्तस्या मिषेण कपटेन रेखा कृता विहितेव । एतस्य तुल्यमपरं किमपि तीर्थं नास्तीत्यतोऽयमेव रेखाभाक् । तस्मादस्य पार्श्वे शत्रुंजया सरिद्रूपा रेखा कृतास्तीत्यर्थः ॥

શ્લોકાર્થ

'ત્રણે જગતમાં શત્રુંજયતીર્થસમાન, અનંતાનંત તીર્થંકરો, ગણધરો અને મુનીશ્વરોને મુક્તિના સાધનરૂપ મુક્તિક્ષેત્ર અન્ય કોઈ સ્થળે નથી,' આ પ્રમાણે ત્રણે લોકમાં જાહેર કરવા માટે જાણે બ્રહ્માએ શત્રુંજયી નદીના બહાને 'રેખા' દોરી ન હોય ! ॥ ૧૬ ॥

पयःप्लवक्रीडदनेकपौरपुरंध्रिपुञ्जः
सरिति व्यराजत् ।
नमस्विरीणैः श्रमणावनीन्दोः
पादाम्बुजं वाग्मिसुरीभरः किम् ॥ १७ ॥

सरिति शत्रुंजयायां नद्यां पयसां पानीयानां प्लवे पूरे क्रीडन्तीनां जलक्रीडां कुर्वाणानामनेकानां विविधजातीयानां बहूनां या पौराणां नागरिकलोकानां पुरंध्रीणां कामिनीनां पुञ्जो व्रजो व्यराजद्राजति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—श्रमणानां साधूनां मध्येऽवनीन्दोः क्षोणीचन्द्रस्य राज्ञः हीरसूरीश्वरस्य पादाम्बुजं चरणारविन्दं नमश्चिकीर्षुर्नमस्कर्तुमिच्छुः । 'तावदेव ऋषिरिन्द्रदिदृक्षुः' इन्द्रं द्रष्टुमिच्छुः इति नैषधे । वारिसुरीभरः किं जलदेवतासंदोह इव ॥

श्लोकार्थ

शत्रुंजयीनदीना प्रवाहमां अनेक नगरनारीओ जलक्रीडा करती शोभे छे. ते जाणे आचार्यदेवना चरणकमलने नमस्कार करवा माटे आवेली जलदेवीओनो समूह न होय ! ॥ १७ ॥

पतिव्रतापीश्वरवार्धिभर्तृद्वयेति
कौलीनमपाचिकीर्षुः ।
शत्रुंजयं सेवितुमात्मनागान्मिषेण
यस्या हरशेखरेव ॥ १८ ॥

या सरित् भातीति संबन्धः । उत्प्रेक्ष्यते—यस्याः शत्रुंजयाया नद्या मिषेण कपटेन आत्मना स्वकीयरूपेणैव शत्रुंजयं महातीर्थाधिराजं सेवितुं हरशेखरा गङ्गा इवागादागता । किं कर्तुमिच्छुः । इत्यमुना प्रकारेण कौलीनं स्वकीयापवादम् । 'जनप्रवादः कौलीनं विगानं वचनीयता' इति हैम्याम् । अपाचिकीर्षुः निराकर्तुमिच्छुः । इति किम् । स्वकान्तं विना परं पुमांसं मनसा वचसा कायेन स्वप्नेऽपि कदाचिदपि न कामयते इति सा पतिरेव व्रतं सतीत्वव्यञ्जको नियमः शीलं यस्याः सा पतिव्रता सती ईदृश्यतोऽपि सार्धाङ्गहारिपार्वतीतोऽपि अतिप्रेमाधिक्येन स्वशिरस्यारोपितापि मन्दाकिनी ईश्वरः शंभुः वार्धिः समुद्रः एतल्लक्षणं भर्तृद्वयं वल्लभद्वन्द्वं यस्याः सा द्वयोः पुरुषयोः पार्श्वे या वनिता व्रजति सा असती व्यभिचारिण्येव भवति सा सती सर्वथापि नोच्यते । अथ ईश्वरं भिक्षुकं मुक्त्वा समुद्रं रत्नाकरं भजते । तदियं पुंश्चली एव न पतिव्रता इति स्वनिन्दां निराकर्तुम् ॥

श्लोकार्थ

शत्रुंजयीनदीना बहाने तीर्थाधिराजनी उपासना करवा माटे जाणे गंगानदी आवी न होय ! गंगा, स्वयं पतिव्रता सती होवा छतां पण भिक्षुक ईश्वरनो त्याग करीने समुद्रने सेवे छे. तेथी 'ईश्वर अने समुद्र बे पति करवाथी गंगा सती नहीं परंतु असती

यतीन्दुः साधुसुधाकरः सूरिः तां शत्रुंजयानाम्नीं नदीमुत्तीर्णवान् 'एकं पादं जले कृत्वा' इति सिद्धान्तोक्तविधिना उत्ततार । क इव । चक्रपाणिरिव । यथा नारायणो धातकीखण्ड-भरतक्षेत्रमण्डनामरकङ्काभिधराजधानीनायकं पाण्डुधात्रीपतिपुत्रकलत्रापहारकमर्थनर्तितशिरो पद्मोत्तरनृसिंहीरूपेण परिभूय द्रौपदीं आदाय षड्भी रथैः सुस्थितसुरानुभावाल्लवणार्णवम-वगाह्य पूर्वमुत्तीर्णपाण्डवानामतिवहनवहनाभावात्सुराणां सिन्धुं देवनदीं गङ्गां स्वयमुत्ततार । अत्रागमविधेः किमपि प्रयोजनं न, किं तु केवलं नद्युत्तरणमेवोपमानम् । स पुनः सूरिरीर्या-पथिक्या ईर्यापथिकीप्रतिक्रमणस्य कृते कार्याय तटे शत्रुंजयसरित्तीरे क्षणं क्षणमात्रं स्थितिम-बन्धेयत—कल्मषाणि पापानि हन्तीति कल्मषघ्नीं शत्रुंजयां द्रष्टुं दृग्गोचरीकर्तुं क्षणं स्थित-वानिव । यतः सा पापहन्त्री ततस्तद्दर्शनमपवर्गं जिगमिषया पापप्रहननोद्यतानां यतीनामनु-चितमेव दुरितघातनसाधनत्वादिति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ વિષ્ણુએ ગંગાનદીને પાર કરી હતી (ધાતકીખંડના ભરતક્ષેત્રમાં રહેલી અમરકંકાનગરીનો રાજા પદ્મોત્તર પાંડવોની પત્ની દ્રૌપદીનું હરણ કરીને લઈ ગયેલો. ત્યારે વિષ્ણુએ નરસિંહનું રૂપ કરીને પદ્મોત્તર રાજાનો પરાભવ કરી, દ્રૌપદીને છોડાવીને પાંડવોને સોંપી હતી. તે પછી લવણસમુદ્રના અધિષ્ઠાયક સુસ્થિતદેવના પ્રભાવથી છ રથો વડે લવણસમુદ્રને પાર કરીને પાંડવો એકદમ પાછા આવી ગયા હતા, વાહનના અભાવે કૃષ્ણે પોતાની ભુજાએ વડે ગંગાનદી પાર કરી હતી) તેમ આચાર્યદેવે શત્રુંજયીનદીને પાર કરી. અને નદી ઊતર્યા, ત્યાર બાદ ઈર્યાપથિકી ક્રિયા કરવા માટે નદીકાંઠે ઊભા રહ્યા. તે જાણે પાપોને નાશ કરનારી શત્રુંજયીનદીને સાક્ષાત્ જોવા માટે ઊભા રહ્યા ન હોય ! ॥ ૨૨ ॥

तुङ्गाग्रतारद्रुमसालप्रियालहिन्तालतमालताल्यैः ।
स्वच्छन्दनीरप्रतिबिम्बनम्रमनांसि जैनेन्द्रजनसङ्घकैश्च ॥ २३ ॥

सर्वैर्दलैर्वृक्षितभूमिभागोऽम्बरोर्मीशितदानदृष्टा ।
[illegible] भृङ्गयन्मनीर मौंद्रैः सिन्धुरवागरौर ॥ २४ ॥

[illegible]

पुरोदेशेषु प्रसिद्धाः। हरितद्दिशि च तापनाला अपि भवन्ति येषां पत्रैः पुस्तकानि लिख्यन्ते तैः तथा कदम्बजीरा भाषायां कथ्यन्ते धुम्रीकृतरूपा वा। वदे अपि बन्धुदिवसके प्रोक्ताः सन्ति। जम्बीराः प्रसिद्धाः। तद्द विशेषेण त्रिपुरान्देन 'नींबडा' इति प्रसिद्धेन वर्ण्यते चाम्लादयश्च, जम्बू इयामफलाः प्रसिद्धाः। अथ वा निम्बतरुभिः मदिनैः सर्वा देवदारवः। अर्जुनाः शाखे देवविशेषे आर्बुदगमीपे च प्रसिद्धाः तैः, तथा अञ्जना वृक्षविशेषाः, वञ्जुला वानीराः, तथा बहूत्पथः अशोकाः केसरा नागकेसरा यत्रैतेषां शत्रुंजया सरित् उपास्यते सर्वेकाल सेव्यते। किंभूता। वाञ्छित्रिकालवत्तीनि सर्वकामितानि वा मनसाभीप्सितानि कामितानि तेषां दाने प्रवृत्ते इत्यादि वृक्षाः। कामितकामधेनुरित्यर्थः। उत्प्रेक्ष्यते—आत्मसु एवेषु विषये स्वकाङ्क्षायाः कल्पद्रुमत्वस्य स्पृहया तावता वृक्षैः संसेव्यते। कामितदायकत्वं शत्रुंजयां सरितं संसेव्य वयं कल्पवृक्षत्वं प्राप्नुम इतीच्छयेव ॥ युग्मम् ॥

श्लोकार्थ

शत्रुंजयीनदीना किनारे रहेतां रसाल, सहकार, ईक्षु, साल, रायण, ढंताल, तमाल ताल, जंबीर, लीमडा, अंजन, वंजुल, अशोक, नागकेसर अने वकुल आदि लाखो वृक्षो जाणे तेमना इच्छितोने मनोवांछित आपनारी शत्रुंजयीनदी त्रणे काळ सेवाय छे. ते वृक्षो जाणे स्वयं कल्पवृक्षरूपे बनवानी इच्छाथी कामधेनु जेवी शत्रुंजयीनदीनी उपासना करतां न होय ! ॥ २३ ॥ २४ ॥

> कदा पुनर्दर्शनमस्य मावि
>   ध्यायन्निदं स्वीयहृदा मुनीन्दुः ।
> तीर्थं स तीर्थेशमिव प्रणम्य
>   पथि प्रतस्थे प्रथितावदातः ॥ २५ ॥

स मुनिर्हीरसूरीन्द्रस्तीर्थेशं जिनमिव शत्रुंजयाद्रिं प्रणम्य ललाटघटितकुड्मलीकृतकरकमलो नमस्कृत्य पथि द्वीपोन्नतपुरपद्धतौ प्रतस्थे प्रचचाल। स किंलक्षणः। प्रथितो जगत्प्रसिद्धोऽवदातः अकल्मषमादिमनिर्मोषलक्षणं चरितं यस्य। स किं कुर्वन्। इदमेव स्वे मानसे ध्यायमानमित्यादृशा निजमनसा ध्यायन् चिन्तयन्। इदं किम्। यदस्य तीर्थाधिराजस्य पुनर्द्वितीयवारं कदा कस्मिन्काले मम दर्शनमवलोकनम्। यात्रा इत्यर्थः। भावि भविष्यति ॥

श्लोकार्थ

विश्वविख्यात चरित्रवाळा आचार्यदेव तीर्थंकरभगवंतनी जेम तीर्थाधिराजने वारंवार नमस्कार करता अने 'हवे फरीथी आ तीर्थदर्शननो लाभ क्यारे मळशे ?' आ प्रमाणे मनमां चिंतन करता, तेमणे दीवबंदरना मार्गे विहार कर्यो ॥ २५ ॥

मेरूनिव कापि सुवर्णवर्ण्यान्कुत्रापि
रौप्यानिव शर्वशैलान् ।
अप्याश्मगर्भानिव विन्ध्यभूध्रान्सिद्धा-
द्रिकूटान्पथि दृष्टवान्सः ॥ २६ ॥

पथि मार्गे सिद्धाद्रेः पुण्डरीकपर्वतस्य कूटान् शिखराणि । कूटशब्दः पुंनपुंसकलिङ्गयोः। यथा—'ध्वजमलयजकूटाः कालकूटारकूटो' इति लिङ्गानुशासने । दृष्टवान्पश्यति स्म । किंभूतान् कूटान् । क्वापि कुत्रापि प्रदेशे सुवर्णैः शोभनवर्णैर्वर्ण्यान् वर्णनीयान् । कानिव । मेरूनिव । मेरवः किंभूताः । सुवर्णैः काञ्चनैः वर्ण्याः प्रशस्याः । पुनः कुत्रापि स्थाने रौप्यान् रूप्याणामिमे रौप्याः । रजतमयानित्यर्थः । कानिव । शर्वशैलानिव । यथा कैलाशाः कलधौतस्वरूपा भवन्ति । 'रजताद्रिस्तु कैलाशः' इति हैम्याम् । अपि पुनः क्वचन भूभागे आश्मगर्भान् अश्मगर्भाणां हरिन्मणीनामिमे । मरकतमणिमयानित्यर्थः । कानिव । विन्ध्यभूध्रानिव । विन्ध्योपमानं श्यामवर्णत्वात् । श्यामनीलवर्णयोः शास्त्रेष्वैक्यमेव दृश्यते । यथा—'नीली विनीलं नभः'। तथा—'असतणुकंतिकडप्पसिणिद्धउ । सोहइ फणमणिकिरणालिद्धउ नवजलहरतडिल्लय-लंछिउ ॥' इति । अत्र पार्श्वनाथो मरकतवर्णः, जलधरः श्यामवर्णः, अनयोरुपमेयोपमानता जाता इति ॥ इति शत्रुंजयपरिसरभुवं विहायाग्रे प्रस्थानम् ॥

શ્લોકાર્થ

મેરૂની જેમ કોઈ સુવર્ણમય, કૈલાસની જેમ કોઈ રૂપ્યમય અને વિન્ધ્યાચલની જેમ કોઈ મરકતમણિમય એવા રસ્તામાં આવતા શત્રુંજયપર્વતનાં શિખરોને જોતા આચાર્યદેવે આગળ વિહાર કર્યો. ॥ ૨૬ ॥

कुत्रापि यन्भूनिव नन्दनस्य निकुञ्जपुञ्जान्सुमनोभिरामान् ।
वेणीरिव व्योमपयोधिपत्न्याः कूलंकषाः क्वापि विशुद्धवारः ॥ २७ ॥

क्वात्मदर्शानिव धरणीन्दिरायाः कचित्तटाकांश्च पयःप्रपूर्णान् ।
मित्राणि सुत्रामपुरः किमत्र श्रीवासवेश्मानि पुनः पुराणि ॥ २८ ॥

इत्येरितामाकलयन्द्विरात्मावतंसतां नेतुमिदं पदाब्जम् ।
श्राद्धैरिवानेकजनैः प्रणम्यमानः स पश्यन्पुरतोऽजिहीत ॥ २९ ॥

स प्रभुः सूरिः पुरतः शत्रुंजयाद्रिकूटानि निर्मुच्याग्रेतनमार्गं अजिहीत । 'ओहाङ् गतौ' धातुः । अद्यतनप्रयोगः । गच्छति स्म प्रचलितवान् । स किं क्रियमाणः । श्राद्धैः श्रावकैरिवा-

मेरुर्विविधमालतीर्यद्रुमिणी [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] किं कुर्वद्भिः । [illegible] अस्मदीयामिति [illegible] [illegible] [illegible] श्रीगुरुयम् । '[illegible]' इति हैमः । [illegible] [illegible]प्राणैः । किं कर्तुम् । इदं [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] मित्रं मापयितुम् । पुनः स किं कुर्वन् । [illegible] । [illegible] । कानि [illegible] [illegible] [illegible] । उत्प्रेक्षते– [illegible] [illegible] [illegible] इव । [illegible] । [illegible] । [illegible] रमणीयान् । पुनः कानि भूमिभागे [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । उत्प्रेक्षते—[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । 'प्रवाहः [illegible]' इति हैमः । विशुद्धाः । विशुद्धं निर्मलमुज्ज्वलं [illegible] पानीयं [illegible] पुनः काम् । [illegible] [illegible] । उत्प्रेक्षते—[illegible] भूमिभिव [illegible] । [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] निर्मलभूतान् । पुनः कानि पुराणि नगराणि [illegible] । उत्प्रेक्षते—अत्र [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] । [illegible] पुराणि । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] मन्दिराणीव ॥ [illegible] ।

श्लोकार्थ

જે સ્થાનમાં અહીં સાક્ષાત્ નંદનવનના જેવા [illegible] [illegible] [illegible], અહીં [illegible] [illegible] હોય તેવી નદીઓને [illegible], પૂર્ણ [illegible] [illegible] [illegible] તેવા નિર્મળ જળથી પરિપૂર્ણ સરોવરોને [illegible], અહીં [illegible] [illegible] [illegible], અહીં લક્ષ્મીને વસવા માટેનાં મંદિરો હોય તેવાં નગરોને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પોતાના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ ૨૭ ॥ ૨૮ ॥ ૨૯ ॥

यत्रदीपद्युमपदव [illegible]
[illegible] [illegible] न [illegible] ।
[illegible]
[illegible] [illegible] ॥ ३० ॥

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

अपरजां लघुभगिनीमिव । किं कृत्वा । क्रमद्वयी चरणयुगली । 'उच्चै राज्यमदानात्कलि कलुषमलक्षालनात्, तामसानामुच्छेदात्, त्रिदशपतिकरस्पर्शनात्, दर्शनस्य । हेतुत्वात्, सत्त्व सर्वाभ्युदयफलपदस्यर्जनज्ञानभूत्वात् धत्ते नाभेयदेवप्रभुपदयुगलीगौरवं गौरिवेह॥' इति श्रीसोमसुन्दरसूरिकृतस्तवे युगलीशब्दः । तया यच्चङ्क्रमणं चलनं तस्य क्रमेण परिपाट्या मार्गं पन्थानमतिक्रम्योल्लङ्घ्य ॥ इति मार्गोल्लङ्घनम् ॥

श्लोकार्थ

ચરણયુગલ વડે અનુક્રમે માર્ગે આગળ વધતા આચાર્યદેવે જાણે કુબેરની નગરી અલકાપુરીની લઘુભગિની ન હોય, તેવી દીવ અને ઉનાની મધ્યમાં આવેલી 'અજારા' નગરીને પવિત્ર કરી. ॥ ૩૦ ॥

तत्राजयोर्वीरमणस्य पिण्डीभवद्यशः
किं शशिजित्वरश्रि ।
सूरीन्दुरालोकयति स्म चैत्यम-
चिन्त्यमाहात्म्यजिनाङ्किताङ्कम् ॥ ३१ ॥

सूरीन्दुर्हीरसूरिसोमः तत्राजयपुरे चैत्यं प्रासादमालोकयति स्म ददर्श । किंभूतं चैत्यम् । अचिन्त्यं चिन्तयितुमशक्यं विचारगोचरातीतं माहात्म्यं प्रभावो यस्य तादृशेन जिनेनाजयपार्श्वनाथप्रतिमारूपेण अर्हता अङ्कितं कलितं उत्सङ्गो मध्यं यस्य तत् । उत्प्रेक्ष्यते—चैत्यम् । अजयो नामा उर्वीरमणो राजा दशरथनृपस्य जनकस्तस्य । 'अधुनाजयभूपालभाग्यैरिहागता' इति शत्रुञ्जयमाहात्म्ये । पिण्डीभवत्पिण्डतां प्राप्नुवद्यशः किं कीर्तिरिव । किंभूतं यशः । शशिनश्चन्द्रस्य जित्वरी जयनशीला श्रीः शोभा यस्य... लक्ष्मीर्यस्य ॥

श्लोकार्थ

ત્યાં આચાર્યદેવે અચિંત્ય મહિમાવાળા અજારાપાર્શ્વનાથની મૂર્તિ જેના મધ્યભાગમાં છે તેવા જિનપ્રાસાદને જોયો, તે જાણે દશરથરાજાના પિતા અજયપાળનો ચન્દ્રની શોભાને જીતી લે તેવો પિંડરૂપે બનેલો ઉજ્જ્વલ યશ ન હોય ! ॥ ૩૧ ॥

प्रीत्या प्रणत्याजयपार्श्वमत्राभिष्टुत्य शृङ्गारिरिव व्रतीन्दुः ।
भक्तीर्नरेन्द्राप्युपविश्य तस्य माहात्म्यमित्यद्भुतां पुरस्तात् ॥ ३२ ॥

यतीन्दुर्धार्मिकयमधन्द्रमाः सूरिः क्वापि कुत्रापि स्थाने तद्देवगृहस्य विधर्मशालायामुपविश्य शिष्या अङ्गभूतां भविकजन्तूनां पुरस्तादग्रे इत्यमुना प्रकारेणाग्रे वक्ष्यमाणं तस्याजयपार्श्वनाथबिम्बस्य माहात्म्यं प्रभावसंकीर्तनेन विस्तारयति स्म । 'कीर्तण् यशसि विस्तारे' इति धातुः । उक्तवान । किं कृत्वा । अत्र प्रामन्द्रे प्रीत्या प्रमोदेन । 'मुत्प्रीत्यामोदसंमदा । आनन्दानन्दथु' इति हैम्याम । अजयपार्श्वमजयपार्श्वनाथप्रतिमां प्रणम्य नमस्कृत्य । क्वचित्स्थितविकल्पस्याभिमानितां वा नृपः । 'आगम्यागत्य प्रणम्य प्रणत्य' इति प्रक्रियाकौमुद्याम् । च पुनः किं कृत्वा । अभिष्टुत्य स्तुत्वा । क इव । वृषारिरिव । यथा इन्द्रः शक्रः स्तवादिना जिनं स्तौति ॥

श्लोकार्थ

આચાર્યદેવે અજારાપાર્શ્વનાથને ભક્તિપૂર્વક પ્રણામ કરીને અને ઇન્દ્રની જેમ સ્તુતિ કરીને જિનચૈત્યની બહાર ધર્મશાળામાં બેસીને ભવ્યજીવોની આગળ પ્રગટ પ્રભાવ શ્રી અજારાપાર્શ્વનાથનો મહિમા વર્ણવ્યો. ॥ ૩૨ ॥

कश्चिन्महेभ्यो व्यवहर्तुमब्धिमध्याध्वना प्रास्थित सागराह्वः ।
क्वास्त्यत्र पुत्री जलधेर्निभाल्य गृह्णाम्यहं तामिति किं वितर्क्य ॥ ३३ ॥

कश्चित्कोऽप्यज्ञातपूर्वस्वरूपः सागर इत्याह्वा नाम यस्य तादृशो महेभ्य इभमर्हतीति इभ्यस्ततोऽप्यधिकद्रव्यो महेभ्यो व्यवहारी व्यवहर्तुम् । 'ज़हालहींतहाव्होहो लहो लोहो पयट्टं' इति वचनात् । अधिकधनाकाङ्क्षया व्यापारं कर्तुमब्धिमध्याध्वना समुद्रान्तरालयायिना मार्गेण प्रास्थित प्रस्थितवान । समुद्रे यानपात्रे चढति स्मेत्यर्थः । उत्प्रेक्ष्यते—इति किं वितर्क्य विचारयित्वेव । इति किम । यदत्राम्भोधेर्जलधेर्वारिराशेः पुत्री नन्दना लक्ष्मीः क्वास्ति कुत्र विद्यते निभाल्य सम्यङ्निरीक्ष्य तां समुद्रसुतां श्रियमहं गृह्णामि ॥

श्लोकार्थ

કોઈ 'સાગર' નામના શ્રેષ્ઠિએ વ્યાપાર કરવા માટે સમુદ્રમાર્ગે પ્રયાણ કર્યું હતું, તે જાણે 'સમુદ્રની પુત્રી લક્ષ્મી ક્યાં છે, તેને શોધીને હું ગ્રહણ કરું !' આ પ્રમાણે વિચારીને જાણે સમુદ્રમાર્ગે પ્રયાણ કર્યું ન હોય ! ॥ ૩૩ ॥

क्रोधोद्धतं व्यालमिवोपयान्तं प्रकोपितं दुष्टमिवाथ चण्डम् ।
स सागरो भैरवसागरं तं द्रष्टुं न दृष्ट्यापि तदा शशाक ॥ ३८ ॥

स यानपात्रेण समुद्रमध्ये गमनेन सागरनामा व्यवहारी यदा यस्मिन् समये तं गुरुदमन्दमेदुरमुदिरमण्डलाकलितं प्रचण्डप्रभञ्जनप्रक्षुभ्यत्पयःप्रसरप्रतिदिगन्ततुङ्गतरङ्गभरं भैरवं भयावहं सागरं समुद्रं दृष्ट्यापि लोचनेनापि द्रष्टुं विलोकयितुं न शशाक नैव समर्थो बभूव । कमिव । व्यालमिव । यथा क्रोधेन कोपाटोपेन कृत्वा उद्धतमुत्कटं सुभटकोट्यापि कलयितुमाक्रमितुमशक्यं तथा उपयान्तं संमुखमागच्छन्तं व्यालं दुष्टगजं 'पुंनी' इति प्रसिद्धम् । अथ वा पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टं गारुडिकैरपि कलयितुमशक्यं दुष्टसर्पमिव । अथ वा वन्यजीवैराक्रमितुमशक्यं श्वापदमिव । अथ वा शिशुकव्याघ्रादिभिरनाक्रमणीयं कण्ठीरवमिव । अथ वा गन्धसिन्धुरादिभिरनाकलनीयं शरभमिव । 'व्यालो दुष्टगजे सर्पे खले श्वापदसिंहयोः' इत्यनेकार्थः । अथ पुनः कमिव । प्रकोपितं केनापि प्रकारेण प्रकोपितं महाकोपं प्रापितम् । तथा चण्डं दुराशयं दुर्दमनं वा दुष्टं दुर्जनमिव ॥

श्लोकार्थ

સામે આવતા ક્રોધાતુર બનેલા મદોન્મત્ત હાથીની જેમ, અથવા દુષ્ટ સર્પની જેમ અથવા ક્રોધાતુર બનેલા દુર્જનની જેમ ભયંકર સાગર સાગર શ્રેષ્ઠિને જોવા માટે પણ દુઃશક્ય બની ગયો. અર્થાત્ તે અવસરે સમુદ્ર દુરાવલોકનીય બની ગયો. ॥ ૩૮ ॥

संवर्तवत्तत्र तदा स्वपोतलोकक्षयं प्रेक्षितुमक्षमः सन् ।
विलासवाप्यामिव वार्धिमध्ये यावत्स झम्पां प्रगुणः प्रदत्ते ॥ ३९ ॥

स सागरश्रेष्ठी यावत् यावत्प्रमाणेन समयेन प्रगुण उत्साहवान् सन् बद्धाधश्चलसंवरणेन बद्धकच्छो वा वार्धिमध्ये समुद्रान्तः झम्पां संपातपाटवम् । जले निपतनमित्यर्थः । प्रदत्ते । कस्यामिव । विलासवाप्यामिव । यथा कश्चिज्जलकेलिकरणप्रवणः क्रीडादीर्घिकायां झम्पां दत्ते । किंभूतः सन् समुद्रसलिले पतति । तदा तस्मिन्मेघोत्पातसमये तत्र क्षुब्धपयोधिमध्ये संवर्तः कल्पान्तकाल इव स्वपोतलोकानां निजयानारूढानेकसांयात्रिकजनानां क्षयं संहारं प्रेक्षितुं स्वयमालोकितुमक्षमः असमर्थः सन् । मया कथं कथंचिन्मद्यानपात्रमध्येऽधिरोपिता एतावन्तो लोका एककालं प्रलयं लप्स्यन्ते । तदेतेषां मदाश्रितानां लोकानां क्षयमहमात्मदृष्ट्या द्रष्टुं न क्षममिति तत्प्रथममेव मर्तुकामो यावज्जलधौ झम्पां प्रदत्ते इत्यर्थः ॥ इति सागरस्य सागरे विपतिषा ॥

શ્લોકાર્થ

તે વખતે કલ્પાંતકાળની જેમ ક્ષુબ્ધ બનેલા સમુદ્રમાં પોતાનાં વહાણો અને તેમાં રહેલા માણસોનો નાશ થતો જોઈને 'અરે, મારાથી આ બધાંનો નાશ થતો કેવી રીતે જોવાશે!' આ પ્રમાણે તે સર્વેનો નાશ થતો જોવા માટે અસમર્થ સાગરશ્રેષ્ઠિ, જેમ જલક્રીડાના રસિકો વાવ-સરોવર આદિમાં ઝંપાપાત કરે તેમ સમુદ્રમાં ઝંપાપાત કરવા માટે તૈયાર થયો, તેટલામાં — ॥ ૩૯ ॥

कृष्टेव तद्भाग्यभरैस्तदाविर्भूयाभ्रमार्गेऽब्धिगभीररावा ।
पद्मावती वाचमिमामुवाच मा वत्स कार्षीरिह साहसं त्वम् ॥ ४० ॥

तदा तस्मिन् सागरव्यवहारिणः सागरमध्ये पतनसमये अभ्राणां मेघानां मार्गे वर्त्मनि अभ्रपथे मार्गे गगनाध्वनि वा आविर्भूय प्रकटीभूय पद्मावती पार्श्वनाथशासनाधिष्ठायिका यक्षिणी धरणेन्द्राग्रमहिषी वा अनयोरन्यतरा वा इमां वक्ष्यमाणां वाचं वाणीमुवाच वदति स्म । किंभूता । अब्धिवज्जलधिवीध्वनितमिव गभीरो गम्भीरो रावो ध्वनिर्यस्याः । उत्प्रेक्षते—तद्भाग्यभरैः सागरव्यवहारिणः प्राचीनाचीर्णमहासुकृतसंदोहैरिवाकृष्टा वा आकृष्यानीतेवात्र । इमां काम् । हे वत्स हे पुत्र सागरमहेभ्य, इहागाधपयोधिमध्ये साहसं झम्पालक्षणम् अतलस्पृक्जलमध्यनिपतनरूपं त्वरं मा कार्षीः । मा इति निषेधे । सर्वथा मा कुर्वीथाः । चिरं जीव । 'मा कार्षीत्कोऽपि पापानि मा च भूत्कोऽपि दुःखितः' इति हेमाचार्यकृतयोगशास्त्रे ॥

શ્લોકાર્થ

સાગરશ્રેષ્ઠિના પૂર્વકૃત પુણ્યથી આકર્ષાઈને આવી ન હોય તેમ શ્રીપાર્શ્વનાથની અધિષ્ઠાયિકા દેવી પદ્માવતી આકાશમાં પ્રગટ થઈ, અને સાગર જેવા ગંભીર સ્વરે બોલી : 'હે વત્સ, તું સાહસ ન કર.' ॥ ૪૦ ॥

मध्येऽम्बुधेरस्ति समस्तदुःखपाथोधिमन्थाचलनिष्ठप्रभावम् ।
निधानमम्भोनिधिमेखलाया इवान्तरे पार्श्वजिनेन्द्रबिम्बम् ॥ ४१ ॥

हे वत्स, मध्येऽम्बुधेः समुद्रमध्यान्तराले पार्श्वजिनेन्द्रस्य बिम्बं मूर्तिरस्ति विद्यते । किमिव । निधानमिव । यथा अम्भोनिधिमेखलायाः समुद्रः काञ्चीकल्पो वृत्ताकारः परितो-

वनितेवाघस्यास्तादृश्याः क्षोण्या अन्तरे मध्ये रूप्यसुवर्णमणिमाणिक्यमण्डितं निधानं भवति। किंलक्षणं बिम्बं निधानं च। समस्तानि ऐहिकामुष्मिकाणि दुःखानि सकलानि दौस्थ्य-भृत्यभावादीनि क्लेशानि। यदुक्तं भर्तृहरिकाव्ये—'सेवाधर्मः परमगहनो योगिनामप्यगम्यः' इति। परलोके देवादिषु परप्रेष्यभावो महद्दुःखं तान्येव बहुत्वात्पयोधिः पारावारस्तस्य मन्थने विलोडने मन्थाननिभृत मन्दरगिरिस्तत्तुल्यः प्रभावो माहात्म्यं यस्य तत् ॥

श्लोकार्थ

'હે વત્સ, જેમ સમુદ્રની મધ્યમાં નિધાન હોય તેમ દુઃખોરૂપી સમુદ્રનું મંથન કરવામાં મેરૂસમાન જેના પ્રભાવ છે, તે શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમા સમુદ્રની મધ્યમાં છે.' ॥ ૪૧ ॥

जलात्तदानाय्य जनैः प्रपूज्य संस्थापितं स्वे वहने धनेश ।
उत्तालवातूलमिवार्कतूलं विघ्नं पुरैतद्धरति त्वदीयम् ॥ ४२ ॥

हे धनेश धनपते व्यवहारिन्, जनैर्निजनाविकलोकैर्जलाज्जलधिसलिलात् आनाय्याकर्षयित्वा पुनः प्रपूज्य प्रकर्षेण चन्दनकुसुमकर्पूरागुरुभिरभ्यर्च्य तन्मयोक्तम् श्रीपार्श्वबिम्बं स्वे आत्मीये अर्थात्त्वत्संबन्धिनि वहने यानपात्रे संस्थापितं सत् एतत्प्रत्यक्षमविरलमलयपवन-प्रचण्डपवनवेगवहनाद्भुतप्रवर्तनरूपं त्वदीयं तव संबन्धिनं विघ्नं प्रत्यूहव्यूहमनिसर्गो-तापसमं पुरा हरति अवश्यं हरिष्यतीति। 'यावत्पुरानिपातयोर्योगे भविष्यदर्थे वर्तमाना' इति सूत्रेणात्र पुरा हरति इति हरिष्यतीत्यर्थः प्रयोगः। तथा 'पुरेदमूर्ध्वं भवतीति वेधसा पदं किमस्याङ्कितमूर्ध्वरेखया' इति नैषधे। किमिव। अर्कतूलमिव। यथा उत्तालवातूलं त्वरिततरं प्रवर्तमान एव मानसमूहोऽर्कतूलं हरति उड्डीय क्वचिदपि क्षिपति तथैतत्त्वद्विघ्नं हरिष्यति ॥

श्लोकार्थ

'શ્રેષ્ઠિ, તે શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિને સમુદ્રમાંથી તારા માણસો દ્વારા બહાર કઢાવીને કેશરચંદન આદિથી પૂજન કરીને તારા યાનપાત્રમાં સ્થાપન કરીશ તો જેમ પ્રચંડ પવનથી આકડાનું રૂ ઊડી જાય તેમ તારાં સર્વ વિઘ્નો ક્ષણમાત્રમાં નાશ પામી જશે.' ॥ ૪૨ ॥

मोदाद्वयेः स्वस्वरूपप्रपेटां संप्रापयेद्वीपपुरं पुनस्ताम् ।
परस्य पृथ्व्या इव वासवस्य तत्रानयोर्वीचितुरर्पयेस्त्वम् ॥ ४३ ॥

हे वत्स हे [illegible], यस्यां पार्श्वजिनप्रतिमा [illegible] कल्पद्रुमस्य पत्राणां [illegible] । [illegible] । पेटां मञ्जूषां मोद्घाटयेः त्वं मा [illegible] । 'माङ् म [illegible]' इति [illegible] । पुनः [illegible] पुरे नगरे [illegible] । [illegible] ॥

श्लोकार्थ

'હે વત્સ, જેમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિ છે તે કલ્પવૃક્ષનાં પાંદડાંની પેટી ગ્રહણ કર, પરંતુ તે પેટી ઉઘાડીશ નહીં, અને દીવબંદરમાં દિગ્વિજય કરવા માટે આવેલા પૃથ્વીના સાક્ષાત્ ઇન્દ્ર હોય તેવા અજયપાળ રાજાને અર્પણ કરજે.' ॥ ૪૩ ॥

उद्घाट्य पेटां प्रकटां प्रणीय चित्रादिवल्लीमिव पार्श्वमूर्तिम् ।
छिनत्त्विदं स्नात्रजलाभिषेकाच्छ्वित्रं ससप्तोग्रमहारोगान् ॥ ४४ ॥

हे सागरेभ्य, अजयो नाम राजा इदं [illegible] श्रीपार्श्वनाथमूर्तेः [illegible] । [illegible] छिनत्तु निराकरोतु । [illegible] ॥ [illegible] ॥' इति [illegible] । पेटां [illegible] । [illegible] 'चित्रावेलि' इति प्रसिद्धां [illegible] पार्श्वमूर्तिं श्रीपार्श्वनाथप्रतिमां प्रकटां [illegible] प्रणीय कृत्वा ॥ इति [illegible] ॥

શ્લોકાર્થ

'હે આગરશ્રેષ્ઠિ, અજયરાજ પેટી ઉઘાડીને તેમાં રહેલી સાક્ષાત્ ચિત્રાવેલ સમાન શ્રીપાર્શ્વપ્રભુની પ્રતિમાનાં દર્શન કરશે. તે મૂર્તિના સ્નાત્રજલના સિંચનથી અજય રાજાના શરીરમાં રહેલા કોઢ ને સાત રોગો દૂર થશે.' આ પ્રમાણે કહીને દેવી અદૃશ્ય થઈ ગઈ. ॥ ૪૪ ॥

आसादितप्राणितवत्पुनः स्वं विदन्निशम्येति गिरं त्रिदश्याः ।
आनाययन्नीरधिनीरमध्याज्जनैः स्वपोते जिनमूर्तिपेटाम् ॥ ४५ ॥

स सागरव्यवहारी जनैः स्वमानवलोकैः नीरधिनीरमध्यात्समुद्रमध्यागतजलात् जिनमूर्तिपेटां श्रीपार्श्वनाथप्रतिमायुक्तजिनबिम्बमञ्जूषां स्वपोते स्वयानपात्रमध्ये आनाययत्। किं कृत्वा । निशम्य श्रुत्वा । काम् । त्रिदश्याः पद्मावत्या देवताया गिरं वाणीम्। स सागरः किं कुर्वन् । पुनर्द्वितीयवारमासादितं संप्राप्तं प्राणितं जीवितव्यं येन तद्वत्स्वमात्मानं विदन् जानन् ॥

श्लोकार्थ

જાણે ફરીથી નવજીવન પ્રાપ્ત કર્યું હોય તેમ પોતાની જાતને ધન્ય માનતા સાગરશ્રેષ્ઠિએ દેવી પદ્માવતીના વચનથી પોતાના માણસો દ્વારા જિનમૂર્તિની પેટી સમુદ્રમાંથી બહાર કઢાવી અને પોતાના વહાણમાં મગાવી લીધી. ત્યાર બાદ તરત જ સમુદ્ર શાંત થઈ ગયો. ॥ ૪૫ ॥

क्षणाददृश्योऽभवदिन्द्रजालमिवोपसर्गोऽथ प्रभोः प्रभावात् ।
चमत्कृतस्तत्प्रविलोक्य पेटामभ्यर्च्य भोगादि पुरो व्यधत्त ॥ ४६ ॥

अथ पोते पार्श्वनाथप्रतिमासमागमनानन्तरमुपसर्गो गर्जितविद्युत्कारितघनजीमूतवातादिजनितोपद्रवः क्षणात्क्षणमात्राददृश्यो दृग्गोचरातीतः क्षणदृष्टनष्टः अजनिष्ट। कस्मात्प्रभोः प्रभावात् श्रीमत्पार्श्वनाथमाहात्म्यातिशयात् । किमिव । इन्द्रजालमिव । यथा कुहकं क्षणाददृश्यीभावं भजेत् । 'इन्द्रजालं तु कुहकम्' इति हैम्याम् । स सागरधनी पेटां पार्श्वनाथप्रतिमास्कमञ्जूषां चन्दनमृगमदघनसारादिभिरभ्यर्च्य पूजयित्वा पुरः पेटाया अग्रे भोगादि कृष्णागुरुकुन्दरुष्कतुरुष्कादिधूपोत्क्षेपणमादिशब्दादक्षतपूगीफलादिकं च व्यधत्त विदधाति स्म। कृतवानित्यर्थः। स किंलक्षणः। चमत्कृतः जलदादिजातोपसर्गविलयादि विलोक्य स्वहृदये विस्मितः ॥ इत्यकाण्डोद्भूतोपसर्गप्रशमनम् ॥

श्लोकार्थ

પાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિના પ્રભાવથી સર્વપ્રકારના ઉપસર્ગો ઇન્દ્રજાળની જેમ અદશ્ય થઈ ગયા, તે જોઈને આશ્ચર્યચકિત બનેલા સાગરશ્રેષ્ઠિએ પેટીનું કેશરચંદન વડે પૂજન કરીને તેની આગળ કૃષ્ણાગુરુ ધૂપઘટા પ્રગટાવી. ॥ ૪૬ ॥

ततोऽनुकूलैः पवनैः पयोनिधौ प्रवर्तितस्तद्व्यवहारिपोतः ।
मत्तद्विपः सादिभिरध्वनीवालानं सुखं द्वीपपुरं प्रपेदे ॥ ४७ ॥

ततो विघ्नापगमनानन्तरं तद्व्यवहारिपोतः तस्य सागरनाम्नो व्यवहारिणो महेभ्यस्य पोतो यानपात्रं सुखं यथा स्यात्तथा द्वीपपुरं द्वीपनामनगरं प्रपेदे प्राप प्राप्तः द्वीपबन्दिरे सुखेनागतः। किंलक्षणः पोतः । पयोनिधौ स्वस्थीभूते समुद्रे अनुकूलैः सुखप्रवृत्तिकारिभिः पवनैर्वातैः प्रवर्तितः प्रेरितः । 'प्रेरणं प्रवर्तनम् । तत्र तुदादयः' इति सारस्वतव्याकरणम्। क इव । मत्तद्विप इव। यथा मदोद्धतो हस्ती सादिभिराधोरणैः अध्वनि मार्गे प्रवर्तितः सुखमालानं प्रपद्यते ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ મહાવતો વડે પ્રેરાયેલો મદોન્મત્ત હાથી આલાનસ્તંભને સુખપૂર્વક પ્રાપ્ત કરે તેમ સમુદ્રમાં અનુકૂળ પવન વડે પ્રેરાયેલું સાગરશ્રેષ્ઠિનું વહાણ દીવબંદરે સુખપૂર્વક આવી પહોંચ્યું. ॥ ૪૭ ॥

उत्तीर्य तर्याश्च बलिं विकीर्याप्येतामुपादाय सुतामिवाब्धेः ।
इहाह्वयन्किं हरितां महेन्द्रान्पार्श्वे प्रणन्तुं घनतूररावैः ॥ ४८ ॥

भजन्नृपाभ्यर्णमथार्णवीयं वस्तूपदीकृत्य निवेद्य वृत्तम् ।
पेटां दुढौके स्म पुरः क्षितीन्दोः रुजां चिकित्सामिव तां द्विधापि ॥ ४९ ॥

अथ द्वीपबन्दिरे समागमनानन्तरं स सागर आढ्यः क्षितीन्दोरजयगतीरजनिजानेः पुरः पुरस्तादग्रे पेटां कल्पपादपपुर्णनिर्मितां मञ्जूषां दुढौके प्राभृतीचकार। उत्प्रेक्ष्यते—द्विधापि द्वाभ्यां बाह्यान्तरङ्गलक्षणाभ्यामपि रुजामन्तरङ्गरोगाणामष्टकर्मणां बाह्यरोगाणां ज्वरादीनां चिकित्सां दवप्रतिक्रियामिव रोगापहारिणी औषधादिविधा । किं कृत्वा दुढौके । आर्णवीयमर्णवसंबन्धि पयोधिमध्यगतद्वीपोत्पन्नं वस्तु समुद्रान्तर्जातं च वस्तु मुक्ताफलादिकमुपदीकृत्य ढौकयित्वा । च पुनः वृत्तं पद्मावतीप्रकाशितश्रीपार्श्वप्रतिमाया यानपात्रान्तरानयनानन्तरं स्वोपसर्गगमनादिचरित्रं निवेद्य कथयित्वा । सागरः किं कुर्वन् । नृपाभ्यर्णमजयराजसमीपं भजन्नाश्रयन् । कैः । घनतूररावैः घनानामनेकजातीयानां तूराणां वादित्राणां रावैः शब्दैः । अथ वा शब्दाद्वैतीभावं विदधानैः सान्द्रैरातोद्यनादैः । उत्प्रेक्ष्यते—विविधवाद्यनादैरिह

श्रीपयन्दिरे पार्श्वं प्रणन्तुं भविष्यद्जयाभिधानपार्श्वनाथप्रतिमां नमस्कर्तुम् हरितां महेन्द्रादशदिक्पालकान् किमाह्वयप्राकारयन्निव नृपान्तिकं श्रयन् । किं कृत्वा । तस्या पेटाया उत्तीर्य यानपात्राद्यदुद्य तीरभूमायागत्य । पुनर्बलिं दशदिक्षु क्रूरपूपिकाघणककुल्माषादिकं विधीर्य क्षिप्त्वा । अपि पुनरेतां पद्मावत्याः पूर्वं नृपार्थं प्रकाश्य प्रेषितां मञ्जूषामुपादाय गृहीत्वा। उत्प्रेक्ष्यते—अब्धेः समुद्रस्य सुतां नन्दिनीं लक्ष्मीमिवादाय ॥

श्लोकार्थ

ત્યાર પછી સાગરશ્રેષ્ઠિએ વહાણમાંથી ઊતરીને, સર્વ દિશાઓમાં બલિબાકળાનો પ્રક્ષેપ કરીને, સમુદ્રપુત્રી લક્ષ્મીની જેમ પેટી લઈને મંગલવાજિંત્રોના નાદપૂર્વક (વાજિંત્રોના નાદથી જાણે દિક્પાળોને શ્રીપાર્શ્વનાથપ્રભુનાં દર્શન માટે બોલાવતા ન હોય!) રાજાની પાસે આવીને, મણિરત્નોનું ભેટણું ધરીને, સમુદ્રમાં થયેલું તોફાન અને પદ્માવતીદેવીએ કહ્યા મુજબનો સર્વ વૃત્તાંત નિવેદન કરીને, અજયરાજાની આગળ તે પેટી ભેટ ધરી તે જાણે અજયરાજાના બાહ્ય અભ્યંતર રોગોને દૂર કરવા માટેની વિશિષ્ટ ઔષધિ ન હોય! ॥ ૪૮ ॥ ૪૯ ॥

प्रणीय पूजां क्षितिपेन पूर्वं प्रोद्घाटितायाः प्रमदेन तस्याः ।
पार्श्वप्रभुः प्रादुरभूत्तमोभिद्भास्वानिव प्राग्गिरिकंदरायाः ॥ ५० ॥

तस्याः पेटायाः । पञ्चमीप्रयोगः । मञ्जूषामध्यात्पार्श्वप्रभुः श्रीपार्श्वस्वामिनः प्रतिमा प्रादुरभूत्प्रकटीभवति स्म । क इव । भास्वानिव । यथा प्राग्गिरिकंदरायाः पूर्वपर्वतगुहामध्यात् भास्करः प्रकटीभवति । किंभूतः । तमोभित् तमोऽज्ञानं पापं वा अन्धकारं च भिनत्ति विदारयति इति । तस्याः किंभूतायाः । क्षितिपेनाजयपृथ्वीपतिना प्रमदेन रोगविनाशकोत्पन्नप्रातिभगर्भद्विम्यस्यागमदानन्दसंदोहपुलकितकाययष्टिना प्रोद्घाटितायाः स्वयमेव विघाटितमर्गलपिधानं पिहितं वा द्वारं कपाटौ वा यस्याः । किं कृत्वा । पूर्वं प्रथमं स्वयमेव चन्दनकर्पूरकस्तूरिकाकुसुमादिभिः कृष्णागुरुप्रमुखसुगन्धद्रव्योत्क्षेपपूर्वं पूजामर्चां प्रणीय विधाय ॥

श्लोकार्थ

આનંદિત બનેલા અજયરાજાએ બંધ પેટીનું કેશર-ચંદન-કર્પૂર આદિથી પૂજન કર્યું અને ધૂપ કર્યો, ત્યારે જેમ પૂર્વાચલની ગુફામાંથી અંધકારને ભેદનાર સૂર્ય પ્રગટ થાય તેમ પેટીમાંથી અજ્ઞાનરૂપી અંધકારને ભેદનાર શ્રીપાર્શ્વપ્રભુ સ્વયં પ્રગટ થયા. ॥ ૫૦ ॥

पार्श्वेशितुः स्नात्रजलाभिषेकाच्छान्तोऽजयोर्वीन्द्रतनूत्थतापः ।
महामयोत्थः सहसाम्य गात्रे भूमेरिव ग्रीष्मभवोऽम्बुपातात् ॥ ५१ ॥

तदा [illegible] पार्श्वेशितुः [illegible] अजयो नाम दुर्वीन्द्रः [illegible] शान्तिं प्राप्नोति स्म । [illegible] ॥

શ્લોકાર્થ

ગ્રીષ્મઋતુના તાપથી સંતપ્ત થયેલી ભૂમિ મેઘવર્ષાથી જેમ શાંત થાય તેમ શ્રીપાર્શ્વ-પ્રભુના સ્નાત્રજળનું સિંચન કરવાથી અજયરાજાના શરીરમાં મહારોગોથી ઉત્પન્ન થયેલો દાહજ્વર શાંત થઈ ગયો. ॥ ૫૧ ॥

प्रामोदः कोऽपि महीहिमांशौ प्रावर्ततानामयतामवाप्ते ।
मेने जनो यत्र निजं प्रपन्नस्वःप्राज्यसाम्राज्यमिव प्रमोदात् ॥ ५२ ॥

महीहिमांशौ [illegible] अनामयतां नीरोगतां [illegible] ॥

શ્લોકાર્થ

અજયરાજ નિરોગી બનવાથી પ્રજાજનોએ અપૂર્વ મહોત્સવ ઉજવ્યો, તે ઉત્સવમાં પ્રજા-જનોએ જાણે પોતાને સ્વર્ગનું સામ્રાજ્ય પ્રાપ્ત થયું હોય તેટલો આનંદ અનુભવ્યો. ॥ ૫૨ ॥

तदोपतापप्रकरैर्विमुक्तः भाति स्म नेताऽभ्यधिकं द्विदीपे ।
घनात्ययप्रत्ययकृद्घनीरवाहोपरोधनिर्मुक्त इवामृतांशुः ॥ ५३ ॥

तदा न केवलं सेवकलोकानां प्रमोदः समभवत्, अपि पुनः पार्श्वनाथस्नात्रजलाभिषेकानन्तरमुपतापानां कुष्ठज्वरादिसप्तोत्तरशतरोगाणां प्रकर्षेण्ड्रैः वियुक्तो विरहितः। 'आम आमय आकल्पमुपतापो गदः समाः' इति हैम्याम्। साकेतस्य कोशलानगर्या अयोध्याराजधान्या नेता अधिपतिरजयनृपोऽपि अधिकमतिशायितया दिद्वीपे शोभते स्म। क इव। अमृतांशुरिव। यथा घनात्ययेन शरत्कालेन स्वकृतो निरस्तो निराकृतो निर्मलितो यो नीरवाहो मेघस्तस्योपरोधः संरोधनं तस्माद्विमुक्तः पृथग्भूतश्चन्द्र आश्विनपूर्णिमाकौमुदीपतिरधिकं दीप्यते॥ इत्यजयराजस्य रोगोपशमः॥

श्लोकार्थ

જેમ શરદઋતુ વડે તિરસ્કૃત બનેલા મેઘથી નિર્મુક્ત બનેલો ચન્દ્ર શોભે તેમ રોગોના સંતાપથી રહિત બનેલા કોશલાધિપતિ અજયરાજા કોઈ અપૂર્વ કાંતિ વડે શોભવા લાગ્યા॥ ૫૩॥

ततोऽजयाख्यं नगरं निवास्य पुरीमयोध्यामपरामिवात्र।
केनापि सिद्धायतनं सुरेण मुक्तं किमस्मिंश्च विधाप्य चैत्यम्॥ ५४॥

संस्थाप्य तं तत्र जिनेन्द्रबिम्बं सिद्धिश्रिया वोपयमं स्वकीयम्।
काङ्क्षन्निव द्वादशसूर्यतेजा दस्त्वाचितुं द्वादश शासनानि॥ ५५॥

भूमीभुजां शेखरयञ्शिरःसु स्वाज्ञां सुमानामिव मालिकां सः।
स्वर्गीव नीरोगतनुः क्रमेण स्वां राजधानीं पुनरध्युवास॥ ५६॥

ततो रोगापगमनानन्तरं सः अजयभूपालः पुनर्देशसाधनानन्तरं द्वितीयवारं स्वामात्मीयां तातसंबन्धिनीं राजधानीमयोध्यानाम्नीं नगरीमध्युवास आश्रयति स्म। केन। क्रमेण पूर्वपश्चिमदक्षिणोत्तरदिग्वर्तिदेशसाधनानन्तरपरिपाट्या। स किंभूतः। स्वर्गी देव इव नीरोगतनुर्विविधामयरहितशरीरः। स किं कुर्वन्। भूमीभुजां वैताढ्यभूधरपर्यन्तचतुर्दिग्भूपालमण्डलानां शिरःसु मौलिषु सुमानां मालिकामिव स्वां स्वकीयामाज्ञां शासनं शेखरयन्नवतंसीकुर्वन् मुकुटमिवापादयन्। 'आपीडशेखरोत्तंसावतंसाः शिरसः स्रजि' इति हैमीवचनात्। किं कृत्वा राजधानीमधिवसति स्म। अत्र रोगनिर्मुक्तिस्थाने द्वीपसमीपे अजय इति स्वनामसमाना आख्या अभिधानं यस्य तादृशं नगरं महत्पुरं निवास्य वासयित्वा संस्थाप्य। उत्प्रेक्ष्यते—अपरामन्यां द्वितीयामयोध्यां कोशलापुरीमिव स्वकुलक्रमायातां साकेतनाम्नीं राजधानीमिव। 'साकेतं कोशलायोध्या' इति हैम्याम्। च पुनरस्मिन्नजयनामनगरे चैत्यं

श्रीपार्श्वनाथप्रासादं [illegible]
अस्मिन्नजयपुरे मूल [illegible]
मिव । पुनः किं [illegible]
महेभ्यमहामहामी[illegible]
समं स्वकीयमात्म[illegible]
उत्साहमयमाव[illegible]
नाथप्रतिमां पु[illegible]
दशलक्षाणि [illegible]
वेशागतमि[illegible]
दानम् । तत्र [illegible]
तेजः प्रताप [illegible]
नः समक्षमि [illegible]
इत्यजयद[illegible]

[illegible]

...जयराजेन आरोपितः स्थापितः । उत्प्रेक्ष्यते—
...ी कल्पवृक्ष इवारोपितः ॥ इत्यजयपार्श्वनाथ-
...स्यादयस्तेयः ॥

...र्थ

...जयपाळराजाओ स्थापना करेला श्रीअजारा-
...र्ष करता चीरकाळ जयवंता वर्तो, ते प्रभु
...वृक्ष न होय ! ॥ ५९ ॥

...आ क्षणमक्लिष्टयम् ।
...तेत्रीकृतवान्स तद्वत् ॥ ६० ॥

... क्षोण्या भूमेः ऋमुक्षा इन्द्रः । सूरीन्द्र
...वृता तु अजारग्रामः ग्रामनाम्ना च 'अजारो-
...पवित्रीकृतवान् पावनीचकार । किं कृत्वा ।
...नान् भविकलोकान् प्रति इति पूर्वोक्तप्रकारेण
...देशनां दत्वा च पुनः क्षणं क्षणमात्रं तं जिन-
पुनस्तं पार्श्वनाथं नत्वा प्रणम्य ॥

श्लोकार्थ

...रजीओ आ प्रमाणे धर्मदेशना आपी अने फरीथी क्षणमात्र
...रीने अजारापार्श्वनाथनी जेम तेओओ पण अजयपुर(अजारा)—

... सहाङ्गनाभिः ।
...गणः किमेषः ॥ ६१ ॥

...भीभिः सह सांघिकखिलोऽपि समस्तोऽपि
...दीरवितथसुरेरभ्यागमत्समुखमाजगाम ।

શ્લોકાર્થ

શ્રીપાર્શ્વનાથ પ્રભુની જન્મભૂમિ વારાણસીનગરી જેમ રાજધાની છે તેમ અજયરાજાની રાજધાની અજયપુરના નામથી ભગવંતનું પણ 'અજયપાર્શ્વનાથ' એટલે 'અજારાપાર્શ્વનાથ' નામ પ્રસિદ્ધ થયું. ॥ ૫૭ ॥

ध्यातोऽधुनाप्येष पयोधिमध्ये प्रयाति वाते प्रतिकूलभावम् ।
निर्विघ्नयन्पोत इवाङ्गभाजः प्रभुः सुखं लम्भयति प्रतीरम् ॥ ५८ ॥

भो भव्याः, अधुनापि पञ्चमारके अस्मिन्कलौ प्रवर्तमानेऽपि वा पयोधिमध्ये जलधिजलान्तराले ध्यातोऽर्थाल्लोकैर्ध्यानगोचरीकृतः स्मृतोऽपि वा वाते प्रचण्डपवने प्रतिकूलभावं प्रतिकूलतां याति गच्छति सति एष प्रभुरजयपार्श्वनाथः अङ्गभाजः वा नाथस्मरणप्रवणाः प्राणिनः निर्गता विलयं प्राप्ता विघ्नाः प्रत्यूहा येभ्यस्ते निर्विघ्नान्करोतीति । 'तत्करोति तदाचष्टे' इति प्रक्रियासूत्रेण ञिः । 'ञिर्ङित्करणे' इति सारस्वते इति सारस्वतसूत्रेण ञिप्रत्ययः निर्विघ्नयति निर्विघ्नयतीति निर्विघ्नयन् । विघ्नरहितान्कुर्वन्नित्यर्थः । निरन्तरायान् सृजन् सुखं यथा स्यात्तथा कुशलेनेत्यर्थः । प्रतीरं तटभूमौ स्वस्थवेलाकूलायनीं लम्भयति प्रापयति । क इव । पोत इव । यथा निर्यहनाम्बोहिस्थरहितांस्तथाम्भोधिमध्ये पतिताञ्जनान् यानपात्रे स्वस्मिन्नधिरोप्य सुखेन तीरं नयति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ અનુકૂળ પવનથી વહાણ નિર્વિઘ્નપણે સમુદ્ર પાર કરે તેમ હે ભવ્ય જીવો, હજુ પણ સમુદ્રમાં વંટોળ આદિ તોફાનો થતાં જે મનુષ્ય શ્રીઅજયપાર્શ્વનાથનું નામસ્મરણ કરે છે તે મનુષ્ય સહેલાઈથી સમુદ્રને તરી જાય છે. ॥ ૫૮ ॥

बहूदितैः किं भवदीयभाग्यैरारोपितस्तेन महीधनेन ।
सुपर्वशाखीव समीहितानि यच्छंश्चिरं नन्दतु पार्श्वनाथः ॥ ५९ ॥

भो भव्याः, किं बहूदितैः बहुभिरनल्पैरुदितैः कथितैः किमस्तु । एषोऽजयपार्श्वनाथः वो युष्माकं समीहितानि सम्यगैहिकानि पुत्रकलत्रद्रविणादीनि आमुष्मिकाणि स्वर्गापवर्गादिकानि कामितानि मनोरथान् यच्छन् पूरयन् चिरं बहुसमयमाकल्पान्तकालं यावन्नन्द

विजयवान् प्रवर्तताम् । किंभूतः । तेन महीधवेनाजयराजेन आरोपितः स्थापितः । उत्प्रेक्ष्यते—भवदीयमनोरथैः पुष्पगन्धैर्भिः सुहृत्तैः सुपर्वशाखी कल्पवृक्ष इवारोपितः ॥ इत्यजयपार्श्वनाथ-प्रबन्धः । विस्तरतस्त्वेतद्व्यतिकरः श्रीशत्रुंजयमाहात्म्यादवसेयः ॥

श्लोकार्थ

હે ભવ્ય જીવો, વધું શું કહેવું ? પરંતુ અજયપાળરાજાએ સ્થાપના કરેલા શ્રીઅજારા-પાર્શ્વનાથ તમારા મનોરથોને કલ્પવૃક્ષની જેમ પૂર્ણ કરતા ચીરકાળ જયવંતા વર્તો, તે પ્રભુ જાણે તમારાં પુણ્યથી આકર્ષાઈને આવેલું કલ્પવૃક્ષ ન હોય ! ॥ ૫૯ ॥

तत्रोपदिश्येति जनान्मुमुक्षुक्षोणीऋभुक्षा क्षणमक्षिलक्ष्यम् ।
प्रणीय नत्वा च तमात्मना तत्पुरं पवित्रीकृतवान्स वद्वत् ॥ ६० ॥

स हीरविजयनामा मुमुक्षूणां मुनीनां मध्ये क्षोण्या भूमेः ऋभुक्षा इन्द्रः । सूरीन्द्र इत्यर्थः । तद्वदजयपार्श्वनाथ इव तत्पुरमजयपुरमधुना तु अजारग्रामः ग्रामनाम्ना च 'अजारो-पार्श्वनाथ' इति प्रसिद्धिः । आत्मना स्वेनैव पवित्रीकृतवान् पावनीचकार । किं कृत्वा । तत्र चैत्ये बहिःप्रदेशवर्तिन्यां धर्मशालायां जनान् भविकलोकान् प्रति इति पूर्वोक्तप्रकारेण अजयपार्श्वागममाहात्म्यमुपदिश्य उपदेशं देशनां दत्त्वा च पुनः क्षणं क्षणमात्रं तं जिनं-मक्ष्णोर्दृष्ट्योर्लक्ष्यं गोचरं प्रणीय निर्माय पुनस्तं पार्श्वनाथं नत्वा प्रणम्य ॥

श्लोकार्थ

મુનીન્દ્ર શ્રીહીરવિજયસૂરિજીએ આ પ્રમાણે ધર્મદેશના આપી અને ફરીથી ક્ષણમાત્ર ભગવંતનાં દર્શન-નમસ્કાર કરીને અજારાપાર્શ્વનાથની જેમ તેઓએ પણ અજયપુર(અજારા)-ને પવિત્ર કર્યું. ॥ ૬૦ ॥

द्वीपस्य संघोऽप्यखिलो मुनीन्दोरभ्यागमत्तत्र सहाङ्गनाभिः ।
माहात्म्यमद्वैतमवेत्य तस्य शुश्रूषया खेचरगणः किमेषः ॥ ६१ ॥

तत्राजयपुरे अङ्गनाभिः स्वकीयपरकीयपुरंध्रीभिः सह सार्धमखिलोऽपि समस्तोऽपि द्वीपस्य द्वीपबन्दिरस्य संघः श्रावकसमुदायो मुनीन्द्रोर्हीरविजयसूरेरभ्यागमत्संमुखमाजगाम ।

उत्प्रेक्ष्यते—तस्य सूरीशितुः अद्वितमनन्यमसाधारणं माहात्म्यं वाङ्मनसगोचरातीतं महिमानमवेत्य विज्ञाय शुश्रूषया सेवां कर्तुमिच्छया एष संघरूपो लेखगणः सुरसमूहः सर्वतः समागत इव ॥

શ્લોકાર્થ

અજયપુરમાં સ્ત્રીઓ સહિત દીવબંદરનો સંઘ આચાર્યદેવની સામે આવ્યો. સૂરીશ્વરના અસાધારણ માહાત્મ્યને જાણીને તેઓની સેવા કરવા માટે જાણે દેવદેવીઓને સમૂહ સામે આવ્યો ન હોય ! ॥ ૬૧ ॥

लोकंपृणान्वीक्ष्य गुणान्गणेन्दोः प्रीता प्रणीयागणितात्ममूर्तीः ।
नम्रागतस्त्रैणमिषेण लक्ष्मीर्नमस्यती स्तौति च गायतीव ॥ ६२ ॥

गणेन्दोः सूरेर्लोकंपृणान्विश्वाह्लादकान् गुणान् शमदममार्दवार्जवसंयमनिष्ठत्वादिकान्वीक्ष्य स्वदृग्गोचरीकृत्य प्रीता संतुष्टचित्ता सती नम्रं नमनशीलं तथा आगतं भगवत्सन्मुखमायातं यत्स्त्रैणं स्त्रीणां समूहः सीमन्तिनीसमुदायस्तस्य मिषेण कपटेन अगणिता गणनातीता आत्मनः स्वस्य मूर्तीः शरीराणि प्रणीय लक्ष्मीर्जलधिनन्दना । उत्प्रेक्ष्यते—नमस्यतीव अर्थाद्गणधरं नमस्करोतीव । च पुनः स्तौतीव स्तुतिगोचरीकरोतीव । च पुनर्गायतीव गानविषयीकरोतीव । वार्धेः सामीप्यात्तन्नन्दनाया आगमनमुचितमेव । पितुः पार्श्वे कदाचिदुत्कण्ठिता पुत्री मिलनार्थमागच्छतीति समुद्रे श्रिया सद्भावोऽप्युचित एव ॥ इति द्वीपबन्दिरे संघागमनम् ॥

શ્લોકાર્થ

વિશ્વવિખ્યાત આચાર્યદેવના જગદાહ્‌લાદક ગુણોને જોઈને વંદન કરવા માટે આવેલી સ્ત્રીઓ અત્યંત ખુશ થઈ. તે સ્ત્રીઓનાં બ્હાને જાણે પોતાનાં અગણિત રૂપો બનાવીને સમુદ્રપુત્રી લક્ષ્મીદેવી આચાર્યદેવને નમસ્કાર કરતી હતી, સ્તુતિ કરતી હતી અને મંગલગીતો ગાતી હતી. ॥ ૬૨ ॥

ततः प्रतस्थे प्रभुरुन्ननाम्नं पुरं प्रति प्रीतमना मुनीन्द्रः ।
मेघागमे मानममप्रमार्गवद्वाप्रवाहादिव राजहंसः ॥ ६३ ॥

ततो श्रीदेवकुलपाटकपार्श्वनाथदर्शनसमुत्पन्नानन्द[illegible] श्रीहीरविजयसूरिः उन्नतोन्नतपुरपुरन्दर-नियमकृत् नाम पत्तनं [illegible] प्रति प्रचचाल । [illegible] प्रचलति स्म । किंभूतः । [illegible] [illegible] पुनः किंभूतः । प्रीतमनाः श्रीअजारापार्श्वनाथदर्शनया कृत्वा [illegible] । 'तुराषोडुपम-[illegible],' तथा 'अथ [illegible]' इति प्रयमवि हैम्याम् । [illegible] [illegible] । [illegible] । '[illegible] हेमन्ती' इत्यपि हैम्याम् । तथा '[illegible] विप्रुषा' इत्यपि हैम्याम् । [illegible] [illegible] नाम राजहंसनिवासस्थानं प्रति प्रतिष्ठते । यदुक्तम्—'[illegible]' [illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] इति । तथा '[illegible]' ते [illegible]' इत्यपि सूत्रे ॥

अथ श्रीहीरसूरीन् [illegible] संमुखागमनवर्णनमाह—

શ્લોકાર્થ

જેમ વર્ષાઋતુમાં રાજહંસ, ગંગાના પ્રવાહ સમાન નિર્મળ માનસરોવર તરફ પ્રયાણ કરે તેમ શ્રીઅજારાપાર્શ્વનાથનાં દર્શન કરીને જેઓનું મન ખુશ થયું છે તે સમર્થ-આચાર્યદેવે 'ઉના' નગર તરફ પ્રયાણ કર્યું. ॥ ૬૩ ॥

शिरोधृतस्वर्णसुवर्णकुम्भाः प्राभिद्रवन्ति स्म विलासवत्यः ।
श्यामादिवासस्य इवोदयस्थः संपूर्णचन्द्राम्बुजबन्धुबिम्बान् ॥ ६४॥

हीरसूरेः संमुखागमने प्राभिद्रवन्ति [illegible] । विलासवत्यः विलासो हंसहस्तिगमनादिकः शृङ्गारादिविभ्रमो वा विद्यते यासां ता स्त्रीजातयः वनिताः [illegible] शोभन्ते । किंभूताः । शिरसि मस्तके धृता आरोपिताः [illegible] सुशोभनो वर्णो येषाम् । अथ वा [illegible] । '[illegible]' इति हैम्याम् । तथा सुवर्णानां [illegible] कुम्भाः कलशा याभिस्ताः । उत्प्रेक्षते—श्यामादिवासरस्य इव रजनीदिवसस्य श्रिय इव । किं कुर्वन्त्यः । उदयस्थः बिभ्रत्यः । कान् । संपूर्णा अखण्डास्तथा अम्बुज-बन्धवो भास्करास्तेषां बिम्बान्मण्डलान् ।[illegible] निशाधिपः सूर्यमण्डलान् गृहीत्वा दिवसरजन्य इव [illegible] संमुखं गमिता इत्यर्थः ॥

श्लोकार्थ

મસ્તકે રૂપ્યમય અને સુવર્ણમય કુંભો ધારણ કરીને આચાર્યદેવની સન્મુખ આવેલી વિલાસવંતી સ્ત્રીઓ શોભતી હતી, તે જાણે સંપૂર્ણ ચન્દ્ર અને સૂર્યનાં બિંબોને ધારણ કરીને સન્મુખ આવેલી રાત્રિ અને દિવસની શોભા ન હોય ! ॥ ૬૪ ॥

अवाकिरन्काश्चन मुक्तिकाभिरभ्येत्य वाचंयमसार्वभौमम् ।
क्षीरोर्मयो मेरुमिव प्रमाथकालोच्छलद्भूरिपयःपृषद्भिः ॥ ६५ ॥

अभ्येत्य संमुखमागत्य काश्चन संघमध्यात्कियत्यः तं हीरविजयनामानं वाचंयमानां साधूनां सार्वभौमं चक्रवर्तिनं मुक्तिकाभिर्लघुमुक्ताफलैः । 'सिता यमन्त्यः खलु कीर्तिमुक्तिकाः' इति नैषधे । का इव । क्षीरोर्मय इव । यथा क्षीरसमुद्रवीचयः प्रकर्षेण सुरासुरादिभिः सर्वोत्तमा माथस्य मथनस्य काले समये उच्छलद्भिः ऊर्ध्वमुत्पतद्भिः तथा भूरिभिर्बहुभिः पयःपृषद्भिः जलकणैर्मेरुं काञ्चनाचलम् । किं च परसमये मन्दरशब्देन मेरुर्नोच्यते किं तु मन्दरशब्देन इन्द्रकीलनामा शैलः । जैनमते तु मन्दरो मेरुरेव । मन्दरनामगिरिं वर्धयन्ति ॥

श्लोकार्थ

સમુદ્રનું મંથન કરતાં ક્ષીરસમુદ્રના ઊછળતા તરંગોનાં જલબિંદુઓ જેમ મેરુપર્વતને વધાવે તેમ કેટલીક સ્ત્રીઓ સામે આવીને સૂરિચક્રવર્તીને સાચાં મોતીઓ વડે વધાવતી હતી. ॥ ૬૫ ॥

मुक्ताफलैः काश्चिदवाकिरंस्तं नवोपयन्तारमिवात्र लाजैः ।
सिद्धाद्रियात्रोद्भवपुण्यलक्ष्म्या नवोढयालंक्रियमाणपार्श्वः ॥ ६६ ॥

काश्चिदपराः सीमन्तिन्यः तं सूरिम् अत्र संघसंमुखागमनसमये मुक्ताफलैर्मौक्तिकैः अवाकिरन् वर्धयन्ति स्म । कमिव । नवोपयन्तारमिव । यथा अत्र भूमिभुवने देवलोके नाग-लोके देवासुराणां परिणयनाभावाद्भुवो ग्रहणम् । सद्यस्कपरिणेतारं वरं पुमांसं काश्चिदङ्गनाः मंगल्यस्त्रियो नार्यः लाजैर्धानैर्वर्धयन्ति । किंभूतः सूरिः वरश्च । सिद्धाद्रेः शत्रुंजयतीर्थस्य यात्राया दर्शनस्पर्शनभावनायाः उद्भव उत्पत्तिर्यस्याः एतादृश्या पुण्यलक्ष्म्या सुकृतश्रिया अलंक्रियमाणं भूष्यमाणं पार्श्वं शरीरान्तिकं यस्य । परिणेतापि तत्कालपरिणीतया अलं-क्रियमाणवामाङ्गान्तिकः ॥ इदं तु पाठान्तरम् ॥

यत्न यत्र। अथ प्रस्तुतम्। इति किम्। यदनेन सूरिणा गत्या पुरतो युगप्रमाणां धरणीं चक्षुषा प्रेक्षमाणा। ईर्यासमिति पूर्वकं मन्थरगमनेन अभ्रकुम्भी ऐरावणः। 'ऐरावणोऽभ्रमातङ्गप्लवु- दन्ताकसोदरे' इति हैमनाम। कि कथ कया रीत्या जितोऽभिभूतः॥

श्लोकार्थ

આચાર્યદેવના પ્રવેશમહોત્સવ સમયે અલંકારોથી શણગારેલા હાથીઓ શોભતા હતા. તે જાણે આચાર્યદેવને જોવા માટે સમુદ્રની મધ્યમાંથી ઉત્સુકતાપૂર્વક આવેલા ઐરાવણહાથીના વંશજો ન હોય! અથવા, જાણે આચાર્યદેવની ગજગામિનીગતેથી પરાભવ પામેલા ઐરાવણ હાથીનાં રૂપો આચાર્યની સેવા કરવા માટે આવેલાં ન હોય! ॥૭૦॥

पर्याणितास्तत्र तुरङ्गमास्ते रेजुर्जवाधःकृतवातवेगाः।
यैर्निर्जिता भानुमतस्तुरङ्गा ह्रियेव नाद्यापि भुवं स्पृशन्ति ॥ ७१ ॥

... गुरागमनसमये ते तादृशा ये अग्रे स्वगुणोत्कर्षप्रकर्षं प्रापिताः। अथ या ते ...कच्छसिन्धुदेशोद्भवा विविधजातीयाः प्रसिद्धास्तुरङ्गमाः अश्वाः। यदुक्तं ...ये गंगाजलनीलद्धा हरिअद्धा कालाकिहाडापुरा साणीसिंघलसिंधु आकलहला ...णा। टुंकेकानि अनेकयानिपिहुला पीठे पगे नीमला ते हेव्यप्रियकुं अरा ...नुपरिवद्धा॥' इति। पर्याणिताः पल्ययनकलिताः कृताः। 'पर्याणं तु पल्ययनम्' ...। रेजुः विभान्ति स्म। किंभूताः। जवेन मानसातिपातिगतिरंहसा अधःकृतो ...नां पवनानां वेगो रयो यैस्ते। ते के। यैस्तुरङ्गमैर्भानुमतो भास्वतस्तुरङ्गा वाजिनः ...त्वराभिः पराभूताः सन्तः। उत्प्रेक्ष्यते—अद्याप्यधुनापि वर्तमानं वासरं प्रभृति ...ऽपि ह्रिया लज्जयेव कृत्वा भुवं क्षोणीं न स्पृशन्ति। लज्जिता हि स्वं मुखं ...दर्शयितुं पृथिव्यां नायान्तीत्यर्थः॥

श्लोकार्थ

...પવનના વેગનો તિરસ્કાર કરનારા કામરૂપ, કંબોજ, કચ્છ અને ...ન્ન થયેલા અને વિવિધ વર્ણના પલાણયુક્ત અશ્વો શોભતા ...પરાભવ પામેલા સૂર્યના અશ્વો (સપ્તાશ્વ) લજ્જાથી જાણે હજી ...થી; અર્થાત્ લજ્જાથી પોતાનું મુખ દેખાડવા સમર્થ નહીં ...ા નથી. તેવા પવનવેગી જાતવંત ઘોડાઓ આચાર્યદેવના ...॥ ૭૧ ॥

श्लोकार्थ

હાથી ઉપર આરૂઢ થયેલા વિવિધ પ્રકારનાં આભૂષણોથી સુશોભિત કુમારો શોભતા હતા; તે જાણે પર્વત ઉપર ઊગેલા પ્રવાલ અને પુષ્પોની પંક્તિ વડે શોભતા કલ્પવૃક્ષો ન હોય! ॥ ૬૮ ॥

काश्चित्कुमार्यः शिबिकां श्रयन्त्यो माणिक्यभूषा वपुषा वहन्त्यः।
कुतूहलाद्भूवलयं भजन्त्यो विमानयाना इव नाकिकन्याः॥ ६९॥

काश्चित्कुमार्यो लघुकन्यकाः भान्ति तदवसरे शोभन्ते। किं कुर्वन्त्यः। शिबिकां याप्ययानं श्रयन्त्यः परिचरन्त्यः। शिबिकाधिरूढा इत्यर्थः। पुनः किं कुर्वन्त्यः। माणिक्यानां रत्नविशेषाणां भूषा अलंकारान् वपुषा स्वशरीरेण वहन्त्यो धारयन्त्यः। 'घृना विभूषमणिरश्मिकार्मुकैः' इति नैषधे। उत्प्रेक्ष्यते—कुतूहलात्कौतुकाद्भूवलयं मेदिनीमण्डलं भजन्त्यः सेवमाना आश्रयन्त्यः। विमानेन देवयानेन यानं गमनं यासां तादृश्यो नाकिकन्या देवकुमारिकाः इव। यथा इन्द्रस्य। 'तनयस्तु जयन्तः स्याज्जयदत्तो जयश्च सः। सुता जयन्ती तविषी ताविष्युच्चैःश्रवा हयः॥' इति हैम्याम्॥

श्लोकार्थ

શિબિકામાં બેઠેલી, મણિમાણેકનાં અલંકારોથી સુશોભિત કુમારિકાઓ શોભતી હતી, તે જાણે દેવવિમાનમાં બેસીને કુતૂહલથી પૃથ્વી ઉપર ફરવા માટે આવેલી દેવકુમારિકાઓ ન હોય! ॥ ૬૯ ॥

गत्या जितोऽनेन किमभ्रकुम्भी द्रष्टुं तमीत्युत्सुकितोऽब्धिमध्यात्।
क्रिमीयिवानेष तदन्ववायः शृङ्गारितास्तत्र गजा विरेजुः॥ ७०॥

तत्र तस्मिन् संमुखागमनसमये शृङ्गारिताश्च शृङ्गारभूषणैश्चामराद्याडम्बरैरलंकृताः गजा हस्तिनो विरेजुः शोभन्ते स्म। उत्प्रेक्ष्यते—इत्यमुना प्रकारेण इति हेतोर्वा तं सूरिं द्रष्टुं प्रेक्षितुमुत्सुकित उत्कण्ठितः सन् अब्धिमध्यात्समुद्रान्तरालादेष प्रत्यक्षं लक्ष्यमाणः तस्यैरावणस्य अन्ववायो गजघटारूपो वंशः क्रिमीयिवान् आगत इव। ऐरावणस्य समुद्रमध्यादुत्पन्नविनिःसृतत्वेन तद्वंशस्यापि सद्भावः संभाव्यते एव। यदुक्तं नैषधेऽपि—'पयोनिलीनाभ्रमुकामुक्तावलीरदाननभोरगपुच्छसच्छवीन्' इति। तथा समुद्रस्यापि अत्र सामीप्यादियमुत्प्रेक्षा

यत्र यत्र । अद मस्तुतम । इति किम् । यद्दनेन सूरिणा गत्वा पुरतो युगमात्रां धरणीं चक्षुषा प्रेक्षमाणा । ईर्यासमिति पूर्वकं मन्दगमनेन अभ्रमुकी ऐरावणः । 'ऐरावणोऽभ्रमातङ्गघनु· दन्तावलोऽर्दे' इति हैमनाम । कि कृत कथा रीत्या जितोऽभिभूतः ॥

श्लोकार्थ

आचार्यदेवना प्रवेशमहोत्सव समये अलंकारोथी शणगारेला हाथीओ शोभता हता. ते जाणे आचार्यदेवने जोवा माटे समुद्रनी मध्यमाथी उत्सुकतापूर्वक आवेला ऐरावणहाथीना वंशजो न होय ! अथवा, जाणे आचार्यदेवनी गजगामिनीगतथी पराभव पामेला ऐरावण हाथीनां रूपो आचार्यनी सेवा करवा माटे आवेलां न होय ! ॥७०॥

पर्याणितास्तत्र तुरङ्गमास्ते रेजुर्ययाधःकृतवातवेगाः ।
यैर्निर्जिता भानुमतस्तुरङ्गा ह्रियेव नाद्यापि भुवं स्पृशन्ति ॥ ७१ ॥

तत्र संमुखागमनसमये ते तादृशा ये अग्रे स्वगुणोत्कर्षप्रकर्षेण प्रापिताः । अथ या ते काम्बोजकामरूपकच्छसिन्धुदेशोद्भवा विविधजातीयाः प्रसिद्धास्तुरङ्गमाः अश्वाः । यदुक्तं माइनगाथये—'ये गंगाजलनीलाद्या हरिकाद्या काम्बोजिकाद्यास्तुरा वाणीसिंधुसिंधु आकलदला कश्मीरियां कुंकुमा । तुंकताभि अनेकवाजिविद्रुता पीठे पगे नीलका ते हेयपथियकुं अश्वा सिमसुरा ते जीनुपरिवद्धा ॥' इति । पर्याणिताः पल्ययनकलिताः कृताः । 'पर्याणं तु पल्ययनम्' इति हैमनाम । रेजुः विभान्ति स्म । किंभूताः । जवेन मानसातिपातिगतिरहसा अधःकृतो तिरस्कृतो वातानां पवनानां वेगो रयो यैस्ते । ते के । यैस्तुरङ्गमैर्भानुमतो भास्वतस्तुरङ्गा वाजिनः निर्जिता गतिस्वरताभिः पराभूताः सन्तः । उत्प्रेक्षते—अपाप्यपतनं वर्तमानं वासरं प्रभृति यावन्मण्डयित्वा ह्रिया लज्जयेव कृत्वा भुवं क्षोणीं न स्पृशन्ति । लज्जिता हि स्वं मुखं दर्शयितुमनलंभूष्णवः पृथिव्यां नायान्तीत्यर्थः ॥

श्लोकार्थ

पोताना वेग वडे पवनना वेगनो तिरस्कार करनारा कामरूप, कंबोज, कच्छ अने सिंधु आदि देशोमां उत्पन्न थयेला अने विविध वर्णना पलाणयुक्त अश्वो शोभता हता. ते अश्वोना वेगथी पराभव पामेला सूर्यना अश्वो (सप्ताश्व) लज्जाथी जाणे हजी पण पृथ्वी उपर आवता नथी; अर्थात् लज्जाथी पोतानुं मुख देखाडवा समर्थ नहीं होवाथी पृथ्वी उपर आवता नथी. तेवा पवनवेगी जातवंत घोडाओ आचार्यदेवना स्वागतमां शोभता हता. ॥ ७१ ॥

रथाङ्गभाजस्त्वरमाणतार्क्ष्याः सुजातरूपा घननन्दकाश्च ।
अम्भोजनाभा इव कामरामशोभाः शताङ्गाः शतशः प्रचेलुः ॥ ७२ ॥

शतशः शतसहस्रसंख्याकाः शताङ्गा रथाः । 'शताङ्गः स्यन्दनो रथः' इति हैम्याम् । प्रचेलुः सूरेरभिमुखं प्रचलन्ति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—अम्भोजनाभाः कृष्णा इव । किंभूता रथाः कृष्णाश्च । रथाङ्गं रथपादं चक्रं 'पइडु' इति प्रसिद्धं सुदर्शनं चक्रं भजन्ति इति रथाङ्गभाजः । पुनः किंभूताः । त्वरमाणाः शीघ्रगामिनस्तार्क्ष्यास्तुरङ्गमा गरुडाश्च येषां ते । च पुनः किंभूताः । शोभनं जातरूपं सुवर्णं काञ्चनजटितत्वेन । पक्षे जातमुत्पन्नं रूपमतिशायिसुन्दरशरीराकारविशेषो येषाम् । पुनः किंभूताः । घनान्बहुजनानानन्दयन्ति प्रह्लादयन्ति । तथा घनो निबिडोऽपराप्रतिहतो नन्दकनामा खड्गो येषां ते । च पुनः किंभूताः । काममतिशयेन रामा मनोज्ञा शोभा येषां ते । तथा कामः प्रद्युम्नः रामो बलभद्रः ताभ्यां शोभा येषां ते ॥

श्लोकार्थ

કૃષ્ણોના જેવા સેંકડો રથો આચાર્યદેવના સ્વાગતમાં શોભતા હતા. જેમ રથને ચક્ર (પૈડાં) છે, કૃષ્ણની પાસે સુદર્શન ચક્ર હતું. રથોને જેમ વેગવંત અશ્વો જોડાયેલા છે, કૃષ્ણ પણ ગરૂડના વાહનવાળા હતા. રથો સોનાના સોવાથી જેમ સુંદર શોભાવાળા છે, કૃષ્ણ સુંદર રૂપવાળા હતા. જેમ રથો ઘણા પ્રેક્ષકોને આનંદ આપનારા છે, તેમ કૃષ્ણ અપ્રતિહત ખડ્ગવાળા હતા. [મૂળ શ્લોકમાં 'ઘનનન્દકાશ્ચ' છે, તેમાં 'ઘન'નો અર્થ રથના પક્ષે 'ઘણા' કર્યો અને કૃષ્ણના પક્ષે 'ઘન'નો અર્થ નિબિડ એટલે કે 'અપ્રતિહત' કર્યો.] કૃષ્ણ કામ-પ્રદ્યુમ્ન અને બલભદ્ર વડે શોભે છે, રથો શોભા વડે અત્યંત મનોહર છે. આમ કૃષ્ણોની જેમ રથો શોભે છે. ॥ ७२ ॥

तूरस्वरैश्चित्कृतिभी रथानां हयालिहेषागजगर्जितैश्च ।
नृणां स्तवादिध्वनितैर्व्रतीन्दोः श्लोकैरिवापूरि समग्रलोकः ॥ ७३ ॥

तूरस्वरैर्विविधवाद्यनिर्घोषैश्च पुनः रथानां स्यन्दनानां चित्कृतिभिस्त्वरितगमनार्थसरोद्भवचित्कृतिसंज्ञध्वनितविशेषैः च पुनर्हयानामश्वानामालिः श्रेणिस्तस्य हेषाभिर्हेषारव इति प्रसिद्धैः तथा गजानां मदोद्धतसिन्धुराणां गर्जितैर्बृंहितैस्तथा नृणां भाट्टभाट्टगायनादिजनानां स्तवादिध्वनितैः स्तुतिच्छन्दोगानादिभणितिभिः कृत्वा समग्रोऽपि दशदिक्पर्यन्तं पांचलोको भुवनमपूरि निर्भरं भृतः पूरितः । कैरिव । श्लोकैरिव । यथा व्रतीन्दोर्हीरसूरेर्यशोभिः समग्रोऽपि लोकः पूर्यते स्म । 'श्लोकः कीर्तिर्यशः' इति हैम्याम् ॥

શ્લોકાર્થ

વાજિંત્રોના ધ્વનિથી, રથોના ચિત્કારોથી, અશ્વોના હેષારવથી, હાથીઓની મેઘાડંબર ગર્જનાઓથી, મનુષ્યોનાં સ્તુતિઆદિ મંગલગીતોથી અને આચાર્યદેવના ઉજ્જવલ યશથી સમગ્રલોક વ્યાપ્ત બની ગયો. ॥ ૭૩ ॥

स्त्रीभ्यस्तदा तद्गुणगायनीभ्यः पैञ्जूषपीयूषरसाभिषेकाम् ।
वाणीमधीत्याभ्यसितुं वनस्थाः शिष्या इवासन्कलकण्ठकान्ताः ॥ ७४ ॥

तस्य सूरेर्गुणान् गायन्तीत्येवंशीलाभ्यः स्त्रीभ्यः पौरपुरंध्रीभ्यः सकाशात्तदा तस्मिन् संघागमनमहोत्सवव्यतिकरे पैञ्जूषयोः श्रोतृजनश्रवणयोः पीयूषरसस्य सुधानिस्यन्दस्य अभिषेकोऽभिषिञ्चनं तत्तुल्यां वाणीं वाग्विलासमधीत्य पठित्वा कलकण्ठकान्ताः कोकिलकामिन्यः । उत्प्रेक्ष्यते—अभ्यसितुं सम्यगभ्यासं विधातुमिव वनस्था वनवासिन्य आत्मनेव संजाता इव । का इव के इव वा । शिष्या इव । यथा विनेयाः कुतश्चिद्गुरोः सकाशात्किमप्यधीत्य एकान्ते वनादिषु गत्वा स्थिता वा तदभ्यसन्ति ॥

શ્લોકાર્થ

તે અવસરે આચાર્યદેવના ગુણોને ગાતી નગરવાસી સ્ત્રીઓ પાસેથી અમૃતથી સિંચાયેલી કર્ણપ્રિય વાણીનો અભ્યાસ કરીને કોયલો શિષ્યોની જેમ વધુ અભ્યાસ કરવા માટે જાણે વનવાસી બની ગઈ હતી. ॥ ૭૪ ॥

ध्वनन्नफेरीसखभूरिभेरीभाङ्काररावैः प्रतिशब्दितेन ।
नन्तुं सवेशाम्बुधिशायिशौरिः प्रबोध्यते सूरिसमागमे किम् ॥ ७५ ॥

ध्वनन्त्यः शब्दायमाना नफेर्यः पित्तलमय्यः वदनेन वादनीया वाद्यविशेषाः प्रसिद्धाः ता एव सख्यः सहाया यासां तादृश्यो भूरयः शतशोऽसंख्याका भेर्यो दुन्दुभयस्तासां भाङ्काररावैः भाङ्कृतिध्वनिभिः कर्तृभिः प्रतिशब्दितेन अर्थात्संनिधिवर्तिसागरमध्यप्रतिनादितेन । 'पयोधिमध्यप्रतिनादमेदुरः' इति नैषधे । करणेन । उत्प्रेक्ष्यते—सवेशो समीपे योऽम्बुधिः समुद्रस्तत्र तन्मध्ये शेते इत्येवंशीलो यः शौरिर्नारायणः स सूरेरन्तःपुरप्रवेशोत्सवे नन्तुमर्थात् सूरीन्द्रं नमस्कर्तुं किं प्रबोध्यते निर्निद्रीक्रियते जागर्यते इव ॥

श्लोकार्थ

અવાજ કરતી પિત્તળની નફેરીઓની જાણે સખી ન હોય તેવી ભેરીઓના ભાંકાર શબ્દો વડે સમુદ્રમાં પડેલા પડઘાથી જાણે સમુદ્રમાં શયન કરી રહેલા વિષ્ણુને, પ્રવેશ-મહોત્સવમાં આચાર્યદેવને નમસ્કાર કરવા માટે જાગ્રત કરાતા ન હોય ! ॥ ૭૫॥

तदाद्रिमध्यप्रतिशब्दसान्द्रैः स्मरध्वजौघध्वनिपूर्यमाणैः ।
प्रमोदमाद्यत्तुमुलैर्जनानां व्योमेव भूः शब्दगुणा किमासीत् ॥ ७६ ॥

तदा तस्मिन् सूरिप्रवेशोत्सवे जनानां संमुखागतसकललोकानां प्रमोदेन हर्षातिशयेन माद्यद्भिर्मदं प्राप्नुवद्भिस्तुमुलैरतिबहुलव्याकुलताकलितकोलाहलैः । अथ वा 'अग्रं धावत यात मुञ्चत पुरः पन्थानम्-' एवंविधचम्पूकथाकथितकेयलव्याकुलशब्दैः कृत्वा व्योमेव गगनमिव भूरपि पृथिव्यपि शब्द एव गुणो यस्यास्तादृशी किमासीज्जातेव । किंभूता । तुमुलैः । द्रीणां समीपभाजां नन्दीवेलकप्रमुखाणां स्वभावतस्तु शत्रुंजयाचलशिखराणां परं कालानुभावाद्गिरिघटनाद्य दूरीभूतानां पर्वतानां मध्ये कंदरोदरे प्रतिशब्दाः प्रतिध्वनयस्तैः सान्द्रैर्निबिडीभूतैः । पुनः किंभूतैः । स्मरध्वजानां नानाविधवाद्यानाम् । 'तूर्यं तूरं स्मरध्वजः' इति हैम्याम् । ओघाः समूहास्तेषां ध्वनिभिर्नानाप्रकारप्रसरन्निर्घोषैः पूर्यमाणैः बहुलीक्रियमाणैः ॥ इति द्वीपोन्नतपुरसंमुखागमनवर्णनम् ॥

श्लोकार्थ

પ્રવેશમહોત્સવ સમયે સમીપમાં રહેલા 'નંદીવેલ' આદિ પર્વતો (શત્રુંજયનાં શિખર)ની ગુફામાં પડેલા પડઘાઓથી, વાજિંત્રોના અવાજથી અને હર્ષિત બનેલા લોકોના કોલા-હલથી પૃથ્વી આકાશની જેમ જાણે શબ્દગુણા બની ગઈ ! ॥ ૭૬ ॥

तदुत्सवे मूर्छति भूर्भुवःस्वस्त्रयीप्रसत्तिं प्रदिशत्यपूर्वाम् ।
अलंचकार प्रभुरुन्नताख्यां पुरं हरिर्द्वारवतीमिवासौ ॥ ७७ ॥

प्रभुर्हीरविजयसूरिरुन्नतमिति आख्या नाम यस्यास्तादृशीं पुरं नगरीमलंचकार भूषयामास । क इव । हरिरिव । यथा नारायणो धनदनिर्मितां द्वारवतीं द्वारकां नगरीमलंकरोति । कस्मिन् सति । तदुत्सवे स चासावुत्सवश्च तदुत्सवः द्वीपोन्नतादिसंघप्रारब्धसूरिप्रवेशमहामहस्तस्मिन्मूर्च्छति वृद्धिमतिशायितां व्रजति प्राप्नुवति सति । किं कुर्वति तदुत्सवे । भूर्भुवः

स्वच्छाया नागलोकनाकिलोकभूमिलोकानां त्रिकस्य अर्थात्त्रिजगज्जनानां प्रसत्तिं मनःप्रसन्नतां प्रमोदप्रकर्षं प्रदिशति प्रयच्छति ददाति ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ વિષ્ણુએ દ્વારિકામાં મહામહોત્સવપૂર્વક પ્રવેશ કર્યો હતો તેમ ત્રણે જગતને આનંદદાયી પ્રવેશમહોત્સવ થતાં આચાર્યદેવે 'ઊના' નગરને અલંકૃત કર્યું. ॥ ७७ ॥

तस्मिन्नतेर्गोचरयांचकार चैत्येषु तीर्थाधिपतिं मुदा सः ।
कण्ठीरवः शैलगुहामिवाथानैषीद्विभूषां वसतिं व्रतीन्द्रः ॥ ७८ ॥

स हीरसूरिस्तस्मिन्नुन्नताभिधाननगरे चैत्येषु ऋषभदेवप्रमुखजिनप्रासादेषु तीर्थाधिपतिं जिनाधिराजप्रतिमां मुदा हर्षेण नतेः प्रणामस्य गोचरयांचकार विषयीकरोति स्म । नमस्कृतवानित्यर्थः । अथानन्तरं देववन्दनात्पश्चात् व्रतीन्द्रः सूरिः वसतिमुपाश्रयं विभूषां शोभामनैषीत्प्रापयति स्म । क इव । कण्ठीरव इव । यथा पारीन्द्रः शैलगुहां गिरिकंदरां विभूषां नयति ॥ इत्युपाश्रयागमनम् ॥

શ્લોકાર્થ

પ્રથમ ઋષભદેવ આદિનાં જિનચૈત્યોમાં ભગવંતની પ્રતિમાઓનાં ભક્તિપૂર્વક દર્શન-વંદન કરીને, જેમ સિંહ ગુફાને શોભાવે તેમ આચાર્યદેવે ઉપાશ્રયને શોભાવ્યો. ॥ ७८ ॥

ततः समुद्दिश्य महेभ्यसभ्यान्धर्मोपदेशं स वशी दिदेश ।
पीयूषवत्तेऽपि निपीय वत्सा इवावहन्संमदमेदुरत्वम् ॥ ७९ ॥

ततो वसतावुपाश्रये आगमनानन्तरं स वशी जितेन्द्रियः सूरिर्महेभ्या व्यवहारिणस्ते एव सभ्याः सदस्याः सभाजनास्तानुद्दिश्य उद्देशं कृत्वा धर्मोपदेशं धर्मदेशनां दिदेश ददाति स्म । तेऽपि महेभ्यसभ्याः पीयूषवत्सुधारसमिव निपीय पीत्वा तद्देशनां सादरं श्रुत्वा संमदैरानन्दैः कृत्वा मेदुरत्वं पुष्टतामवहन्दधते स्म । के इव । वत्सा इव । यथा गवां तर्णकाः पीयूषं स्वस्वमातृऊधोमध्यविनिःसरदभिनवं ततो दुग्धं पीत्वा प्रमोदादास्वाद्य मेदुरत्वमुपचयभावं वहन्ते । 'पीयूषोऽभिनवं पयः । पीयूषमपि' इति हैमीसूत्रवृत्त्याः ॥

श्लोकार्थ

ઉપાશ્રયમાં આવ્યા પછી શ્રેષ્ઠિઓની સભાને ઉદ્દેશીને જિતેન્દ્રિય આચાર્યદેવે ધર્મદેશના આપી. સુધામાધુરિણી ધર્મદેશના સાંભળીને શ્રાવકો વાછરડાની જેમ આનંદથી પુષ્ટિ પામ્યા અર્થાત્ આનંદિત બન્યા. ॥ ૭૯ ॥

क्षेत्रेष्विवाम्बूनि नमोम्बुवाहा शुभ्रांशुकान्यर्थिषु ते ववर्षुः ।
प्रभावनां श्रीफलपूगपूगैश्चक्रुस्ततो रूपकनाणकैश्च ॥ ८० ॥

ते [illegible] अर्थिषु [illegible] शुभ्रांशुकानि [illegible] ववर्षुः । क इव । नमोम्बुवाहा इव । यथा श्रावणमेघाः क्षेत्रेषु विषयेषु अम्बूनि पानीयानि वर्षन्ति । [illegible] । ततो [illegible] श्रीफलानि नालिके- राणि तथा पूगानि क्रमुकाणि 'सोपारी' इति प्रसिद्धानि तेषां पूगैः समूहैः कृत्वा प्रभावनां [illegible] दत्ते स्म । च पुनः [illegible] प्रभावनां चक्रुः ॥

श्लोकार्थ

જેમ શ્રાવણમાસના મેઘ ખેતરો આદિ ભૂમિમાં જલવર્ષા કરે તેમ તે શ્રેષ્ઠિઓએ યાચકો ઉપર દ્રવ્ય અને વસ્ત્રોની વૃષ્ટિ કરી, અને શ્રીફળ, સોપારી તેમજ રૂપાનાણાંની પ્રભાવના કરી. ॥ ૮૦ ॥

अन्येऽपि संघाः पुरपत्तनेभ्योऽभ्येत्याभजन्सूरिमिहाग्रहेण ।
[illegible] इव प्रमोदाद्[illegible] ॥ ८१ ॥

[illegible]

ભાવાર્થ

જેમ મેરુ [અંજનગિરિ, જૂનાગઢ, ગાંધારીગ, ધૈવતક, પ્રભાસપાટણ આદિ] આદિના શિખરો આગળ [illegible] જેમ આ સુવર્ણ ઉપરના રત્નો આદિ આપતા હતા અને અપૂર્વ આનંદથી ફરી અનેક, તેમ રાજસેવકો જેમ લાભો ને અન્ન આદિનાં દાન આપતા હતા. ॥ ८१ ॥

आहूतास्तानमुदग्र मौक्तिकघनोयुग्मोऽप्युपरि निष्ठन् ।
सर्वेन्द्रायणोऽभिविशोधराम्यं स्यातन्नतीदुन्नतिमापुर सः ॥ ८२ ॥

स सूरिः [illegible] जिननगरमुन्नतिमत् श्रीभागंतमयं स्यान्नगरमौक्तिकमौलि स्म विशेषेण कृतवान् । क इव । उपेन्द्रकाल इव । यथा वर्षाकालः अयं मेघमुन्नतिमत् कृतवन् श्रीरामचैत्रमोदुके चातुर्मास्यं । स किं कुर्वन् । नगरेऽनन्तरके स्थितिं विदधि कुर्वन् । क इव । अंशुमान् इव । यथा किरणानांऽस्तुमणि भास्करे स्थितिं । तत्र स्थितिं किं कृत्वा । तत्र श्रीसंघस्य नगरसंबन्धिनां संघस्य आग्रहतानमुद्ग्रहमिच्छापूरति अनुग्रहं कृत्वा । नागिनः कुर्वन्तः । आदूरतया श्रीसूरया अनुग्रहं करतुं प्रसीद अत्रैव चतुर्मासीं कुर्वन्तु इत्यभ्यर्थ कुर्वन्तः ॥ इत्युन्नतनगरे चातुर्मास्यवर्णनम् ॥

ભાવાર્થ

જિન નગરના સંઘના અતિ આગ્રહથી સંઘ ઉપર અનુગ્રહ કરીને, જેમ કિરણોનો સમૂહ સૂર્યમાં રહે તેમ આચાર્યદેવે જીના નગરમાં ચાતુર્માસિક સ્થિરતા કરી અને જેમ વર્ષાકાળ મેઘને ઉન્નત બનાવે તેમ જિનાનગરને ઉન્નતિવાળું બનાવ્યું. ॥ ८२ ॥

योगमनुष्ठानविधौ विधानुरूपं गणधरेन उदीपयते स्म ।
दोषाभिमानमग्नो मुनीन्द्रोऽपि योगशास्त्रो मनसो समस्तैः ॥ ८३ ॥

मुनीन्द्रो हीरविजयसूरिः [illegible] नगरे तैतो दर्शनि प्रतापात उद्दीपते स्म सकलीकृत । किंभूतस्य मुनीन्द्रः । योगसमयेषां सम्यग्यतानां अवधारमनुष्ठानविधौ क्रियाप्रकारे विधानुः विस्तारनीयोनीर्वत । सोऽपि गुणः वहत्यौ गुणी । किं कुर्वनः । दोषाणामष्टादशानां दान-लाभ-वीर्य-भोग-उपभोगान्तराय पञ्चान्तरायकर्माणि हास्यरति-अरति-भय-जुगुप्सा शोक-काम-मिथ्याज्ञान-निद्रा-अविरति-राग-द्वेषाः इत्येतेषामष्टादशसंख्याकानां दोषाणामादि वहुभिमानक्रमणं गुणान्विषितव्यं निवृत्तः । पुनः किंभूतस्य । उत्तरामधिशो मोक्षलक्षणाधाम [illegible] मनसः सदनः । ततः उन्नीतः । गतस्पर्शिते । यथा उत्तराशां कौबेरीं दिशं

भवतः सेव्यमानस्य दिनमणेरिव प्रभेवास्य तपस्तेजः । अथ वा यथा गगने संध्यायति प्रथम ऊर्ध्वं सति तपस्यादृशं तेजो ज्योतिः प्रतापो वा उदीयते प्रकटीभवति । किंभूतस्य । घोरां दैर्यैरसहनीयामनुष्ठीयते स्वपरनीर्गुरुणा कारैः क्रियते इत्यनुष्ठानं किंचिदुग्रतपश्चर्यं वा कार्यादिनिर्माणं तस्य विधा प्रकारः यथा मन्देहा नाम राक्षसादिभिः सार्धमुग्रयुद्धक्रियां कर्म विदधाति करोतीत्येवंशीलस्य । यदुक्तं तैत्तरीयारण्यके —'इह हि समयेषु सत्स्युद्यन्त-मभिरविमुद्यन्तमाभोऽभिमा मन्त्राञ्जलयः क्षिप्' अत्र तद्वृत्तिः । अस्मिन्प्रातःसमयेऽस्मरे सूर्य-मुद्दिश्य उदयन्तमाभोऽभिमा उदानवायामुना मन्त्राञ्जलयः उदयन्तं सूर्यरूपारिमिर्व प्रयच्छे। वतायता 'आपो वज्रीभूत्वा तानि रक्षांसि मन्देहान अरुणद्वीपे क्षिपन्ति' इति श्रुतेः । 'तिस्रः कोट्योऽर्धकोटी च मन्देहा नाम राक्षसाः । उदयन्तं सहस्रांशुमभ्ययुध्यन्त ते सदा ॥' इत्युक्तेः । अथ वा घोरां घूकान्धकारैः सोढुमशक्यामनुष्ठानविधां दिनमणिकिरणलक्षणां क्रियां कर्तुं । पुनः किं कुर्वतः । दोषाणां रात्रीणां श्रेणीं पातयतो निर्वासयतः । 'प्रवासनोद्वासनघात-निर्वासनानि संज्ञप्तिनिस्तर्हणहिंसानिर्वापणालम्भनिषूदनानि' इति हैम्याम ॥

श्लोकार्थ

કાયર પુરુષને અશક્ય એવા ઘોર અનુષ્ઠાનવિધિને કરનારા, અઢાર દોષોની પંક્તિને મૂળથી ઉચ્છેદતા, અસીમ મોક્ષરૂપ આશા રાખનારા, અને જેમ ઉત્તરદિશામાં આશ્રય કરનાર સૂર્યનો પ્રચંડ પ્રતાપ પ્રગટ થાય તેમ વ્રતધારીઓમાં ચન્દ્ર સમાન આચાર્યદેવનું ઉગ્ર તપઃતેજ પ્રગટ થયું. ॥ ૮૩ ॥

स्वश्राद्धसौधाहृतभक्तभोगाद्यभिग्रहान्साग्रहमग्रहीत्सः ।
श्रीबप्पभट्टिव्रतिशीतकान्तिरिव क्षितीन्द्रप्रतिबोधधुर्यः ॥ ८४ ॥

स सूरिः स्वश्राद्धानां निजश्रावकाणां तपापक्षीयगृहमेधिनां सौधाद्गेहादाहृतस्यानीतस्य भक्तस्य आहारस्य भोगो भोजनमादिर्येषां तादृक्षानभिग्रहान्नियमरूपान्नियमान् भक्तं भक्तस्य मो कल्प्युत इत्यादिकान् प्रत्याख्यानविशेषान् साग्रहमपरैर्यावकप्रशांशसाधुभिरतिविज्ञातो-ऽपि निर्बन्धादग्रहीज्जग्राह । क इव । श्रीबप्पभट्टिव्रतिशीतकान्तिरिव । यथा श्रीआमभूपप्रतिबोधविधायकबप्पभट्टिसूरिः स्वश्रावकनिकेतनानीतभक्तभोगनिषेधादिकानभिग्रहान् गृहीतवान् । किंभूतः । क्षितीन्द्रोऽकब्बरपातिसाहिरामनृपश्च । तस्य प्रतिबोधे स्वभक्तीकरणे धुर्यो धुरीणः । प्रतिबोधविधातेत्यर्थः ॥

श्लोकार्थ

આમરાજાને પ્રતિબોધ કરવામાં શ્રેષ્ઠ શ્રી બપ્પભટ્ટીસૂરિએ જેમ ભક્તના ઘરનાં આહાર-પાણીનો ત્યાગ કર્યો હતો તેમ અકબર બાદશાહને પ્રતિબોધ કરવામાં શ્રેષ્ઠ શ્રી હીરવિજય-

સૂરિએ ભક્તોનો અતિઆગ્રહ હોવા છતાં તેઓના ઘરનાં આહારપાણી નહીં લેવાનો અભિગ્રહ કર્યો. ॥ ૮૪ ॥

जिनं हृदम्भोजविलासराजहंसायमानं प्रणयन्कदाचित् ।
विधाय सार्वेन्द्रियमौनमुद्रां ध्यानं स योगीन्द्र इव व्यधत्त ॥ ८५ ॥

स सूरिः कदाचित्कस्मिन्नपि समये योगीन्द्रो मनोवचनकाययोगानां निरोधो विद्यते येषाम् । अथ वा यम-नियम-आसन-प्राणायाम-प्रत्याहार-धारणा-ध्यान-समाधि-लक्षणा-अष्टभिरङ्गैर्योगोऽस्त्येषामिति वा योगिनस्तेषामिन्द्रः सर्वोत्कृष्टयोगिराजस्तद्वद्योगमार्गाधिरूढवद्ध्यानं कस्मिन्नपि सम्यगिति निजचेतःसमाधानं प्रणिधानं व्यधत्त चकार । किं कृत्वा । सार्वाणां स्पर्शन-रसन-घ्राण-नयन-श्रवणाख्यानां पञ्चानामिन्द्रियाणां मौनेन स्वस्वव्यापारनिरोधेन मुद्रां चित्तस्थैर्यं विधाय । किं कुर्वन् । हृदम्भोजे हृदयकमलकर्णिकायां विलासे क्रीडाकरणे राजहंसमिवाचरन्तं जिनं वीतरागं प्रणयन् कुर्वन् ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યમહારાજ, કમલવનમાં ક્રીડા કરતા રાજહંસની જેમ હૃદયકમલમાં જિનેશ્વર ભગવંતનું ધ્યાન કરતાં સ્પર્શ, રસના, ઘ્રાણ, ચક્ષુ અને શ્રોત્ર એ પાંચ ઇન્દ્રિયોનો રોધ કરીને યોગીન્દ્રની જેમ એકાગ્રચિત્તે પરમાત્મધ્યાનમાં લીન બની જતા હતા ॥ ૮૫ ॥

नीरन्ध्रपाथःपरिपूर्यमाणपर्जन्यपुञ्जोर्जितगर्जितं किम् ।
कदापि स्वच्छशरणेन्दिरायाः स्वाध्यायसान्द्रध्वनितं दधार ॥ ८६ ॥

कदापि कस्मिन्नपि अवसरे अस्वाध्यायनिर्मुक्तनिःकालवेलारहितसमये वा शरणेन्दिरायाःस्वच्छस्या स्वच्छो भर्ता । 'विवोढा रमणो भोक्ता स्वच्छो परिवृढा धवः' इति हैम्याम् । स्वाध्यायस्य घोषःस्वरेण सिद्धान्तादिगणनरूपस्य सान्द्रं घोरगम्भीरं [illegible] दधार । ध्वनिमधत्त इत्यर्थः । 'ध्वनिमाबभार' इत्यपि पाठः ।
उत्प्रेक्ष्यते— नीरन्ध्रं सर्वतोऽपि निर्गतं रन्ध्रं छिद्रं [illegible] गणवदित्यर्थः । पयोभिः परिपूर्यमाणस्य निर्भरं भ्रियमाणस्य [illegible] तया पाथोभिः ऊर्जितं प्रोद्दामं गर्जितं किं गर्जितमिव ॥ इत्यर्थः

શ્લોકાર્થ

ચરિત્રલક્ષ્મીના સ્વામી આચાર્યદેવ કોઈ સમયે ગંભીર ધ્વનિથી સ્વાધ્યાય કરતા હતા, તે ધ્વનિ જાણે જલથી પરિપૂર્ણ મેઘનો ઉદ્દામ ગર્જારવ ન હોય ! ॥ ૮૬ ॥

तत्र प्रतिष्ठात्रितयीमतुच्छोत्सवोच्छलच्छेकमनःप्रमोदाम् ।
चक्रे मुनीन्द्रो भुवनत्रयस्याधिपत्यलक्ष्मीं स्पृहयन्निवान्तः ॥ ८७ ॥

तत्रोन्नतनगरे मुनीन्द्रो हीरसूरिः प्रतिष्ठात्रितयीं शतसहस्रशो भगवत्प्रतिमाप्रतिष्ठापनरूपाणां प्रतिष्ठानां त्रिकं चक्रे व्यधत्त । किंभूताम् । अतुच्छोऽत्यभ्यधिको यत्र उत्सवो महामहास्तेन उच्छलन्वर्धमानः छेकानां विदग्धानां मनसि स्वान्ते प्रमोदो हर्षो यस्याम् । उत्प्रेक्ष्यते—अन्तः स्वचित्ते भुवनत्रयस्य त्रैलोक्यस्याधिपत्यलक्ष्मीं राज्यश्रियं स्पृहयन् वाञ्छन्निव ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવે ઊના નગરમાં, જેમાં પંડિતપુરુષોનાં ચિત્તમાં આનંદ વધી રહ્યો છે તેવા વિશિષ્ઠ પ્રકારના મહોત્સવપૂર્વક ત્રણ પ્રતિષ્ઠામહોત્સવ કરાવીને જિનબિંબોની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. તે જાણે અંતરમાં ત્રણ લોકની રાજ્યલક્ષ્મીની સ્પૃહા કરતા ન હોય ! ॥ ૮૭ ॥

उग्रं तपो धन्य इवानुतिष्ठन्नाद्यं चतुर्मासकमाततान ।
अपाटवात्किंचन काययष्टेः पुनर्द्वितीयं कुरुते स्म तस्मिन् ॥ ८८ ॥

स सूरिस्तस्मिन्नुन्नतनगरे आद्यं विमलाचलयात्रां कृत्वा तत्र गमनानन्तरं प्रथमं चतुर्मासकं वर्षारात्रमाततान करोति स्म । किं कुर्वन् । उग्रमत्युत्कटं घोरं षष्ठाष्टमादिममतिशायि विकृष्टं तपोऽनुतिष्ठन् विदधत् । क इव । धन्य इव । यथा काकन्दीसत्को द्वात्रिंशत्कनकोटीकामिनी द्वात्रिंशद्भूमिकप्रासादमोक्ता धन्यनामानगारः उग्रं षष्ठाचामाम्लानि अनुतिष्ठति स्म । पुनर्द्वितीयवारं काययष्टेः शरीरस्य किंचन किमपि अपाटवादपटुत्वात्प्रबलरोगाद्विना मन्दत्वादिकारणात् द्वितीयं द्वयोः संख्यापूरणम् । कम् । चतुर्मासकं तस्मिन्नेवोन्नतपुरे कुरुते स्म ॥

अथ सूरेर्दीक्षादानदिनादारभ्य यत्किंचित्तपो विहितं तदुच्यते परिवारश्च—

श्लोकार्थ

काकंदीनगरीना श्रेष्ठि धन्यकुमार, बत्रीस कोटि सुवर्ण, बत्रीस स्त्रीओ, अने बत्रीस माळना महेलनो त्याग करीने दीक्षित बन्या अने दीक्षादिवसथी ज छट्ठ-छट्ठना पारणे आयंबिलनी उग्र तपश्चर्या करी हती तेम आचार्यदेवे छट्ठ-अट्ठम आदि उग्र तपश्चर्या करतां वर्षासंबंधी प्रथम चातुर्मास पूर्ण कर्युं. अने शरीरनी अस्वस्थताना कारणे बीजुं चातुर्मास पण ऊना नगरमां कर्युं. ॥ ८८ ॥

अथ व्रतादानदिनात्तपो यत्तीव्रं व्रतीन्द्रेण विधीयते स्म ।
वभूव यस्तस्य परिच्छदश्च श्रीवीरवत्किंचिदिहोच्यते तत् ॥ ८९ ॥

अथेत्यधिकारान्तरकथनम् । तस्य व्रतस्य दीक्षाया आदाने ग्रहणं तस्य दिनाद्दिवसाद्दी-क्षाग्रहणदिनं मर्यादीकृत्य व्रतीन्द्रेण हीरसूरिणा यत्किंचिदल्पमनल्पं वा तप एकाशनकादिकं तथा तीव्रं षष्ठाष्टमादिमं घोरं कठिनं विधीयते स्म कृतं च । पुनस्तस्य प्रभोर्यो यावत्-संख्याकः परिच्छदः परिवारो बभूव संजातः । किंवत् । श्रीवीरवत् श्रीमन्महावीरदेवस्येव तपस्तथानुष्ठानादिकमासीत् । तत्किंचिदिह ग्रन्थे देशमात्रं यथाश्रुतं मया ग्रन्थकर्त्रोच्यते कथ्यते ॥

श्लोकार्थ

जेम भगवान महावीरस्वामीए उग्र तप कर्युं हतुं तेम हवे आचार्यदेवे दीक्षा-दिवसथी आरंभीने करेली तपश्चर्या अने तेमना परिवारनुं यत्किंचित् वर्णन करवामां आवे छे. ॥ ८९ ॥

सूरीन्दुरेकाशनकं न यावज्जीवं जहौ न्यायमिव क्षितीन्द्रः ।
पश्चापि चासौ विकृतीरहासीद्गुणान्स्मरस्येव पराङ्मुखपुः ॥ ९० ॥

सूरीन्दुर्मुनिचन्द्रो यावदिति यावन्तं समयं जीव्यते प्राणा धार्यन्ते इति यावज्जीवं संयमजन्म मर्यादीकृत्य एकवारमशनमेकाशनं सकृद्भोजनं यत्र । एकाशनके स्वार्थे कः । न नैव जहौ तत्याज । सकृदेव भुक्तवानित्यर्थः । क इव । क्षितीन्द्र इव । यथा धर्मप्रधानो

राजा न्यायं नीतिं न जहाति। च पुनरसौ सूरिः दधिदुग्धपक्वान्नतैलगुडघृताभिधाना पञ्चसंख्याका विक्रियते विकारयुक्तो जीवः क्रियते यभिरिति विकृतयः स्ता विकृतीरहासीत् त्याक्षीन्मुञ्चति स्म। उत्प्रेक्ष्यते— स्मरस्य कंदर्पस्य पञ्चप्रमाणान् शब्दरूपगन्धरसस्पर्शाभिधान गुणान् पराभुभूषुः पराभवितुमिच्छुरिव ॥

श्लोकार्थ

જેમ ન્યાયી રાજા ન્યાયનો ત્યાગ ન કરે તેમ આચાર્ય શ્રી હીરવિજયસૂરિજીએ જીવનપર્યંત એકાસણાનો ત્યાગ કર્યો નહીં અર્થાત્ એકાસણાથી ઓછું તપ કર્યું નથી. દહી, પકવાન્ન, તેલ, ગોળ, અને ઘી એ પાંચે વિગઈઓના તેઓ હમેશાં ત્યાગી હતા. તે જાણે કામદેવના સ્પર્શ, રસ, રૂપ, ગંધ અને શબ્દ એ પાંચ ગુણોનો પરાભવ કરવાનું ઇચ્છતા ન હોય ! ॥ ૯૦ ॥

द्रव्याणि वल्भावसरे व्रतीन्द्रः सदाददे द्वादश नाधिकानि ।
किं भावना पोषयितुं विशिष्य भवाब्धिपारप्रतिलम्भयित्रीः ॥९१॥

व्रतीन्द्रः सदा सर्वकालं सूरिपदप्राप्ति मर्यादीकृत्य वल्भावसरे आहारकरणसमये द्वादश सूर्यसंख्ययैव द्रव्याणि धान्यानां नामग्राहं विकृतेस्त्वेकैकय शाकान्यपि नामग्राहं पानीयं च सर्वाण्यपि द्वादशान्तर्भावीनि आददे जग्राह नाधिकानि द्रव्याण्यग्रहीत। कदाचिदपीत्यर्थः। उत्प्रेक्ष्यते—अनित्यता-अशरणत्व-संसारत्व-एकत्व-अन्यत्व-अशुचित्व-आश्रव-संवर-निर्जरा-धर्म-लोक-बोधिसंज्ञा द्वादश भावनाः। पोषयितुं पुष्टाः कर्तुमिव। कथम्। विशिष्य विशेषप्रकारेण कृत्वा। किंभूता भावनाः। भवः संसारः स एवाब्धिः समुद्रस्तस्य पारस्य परतीरस्य मोक्षवेलाकूलस्य लम्भयित्रीः प्रापयित्रीः। 'अन्यथा कथमदः प्रतिलम्भः' इति नैषधे। 'प्रतिलम्भः प्राप्तिः' इति तद्वृत्तौ॥

श्लोकार्थ

આચાર્યદેવે, સૂરિપદથી પ્રારંભીને આહાર કરવાના સમયે બાર દ્રવ્યથી અધિક દ્રવ્ય ગ્રહણ કર્યાં નહીં, તે જાણે સંસારસમુદ્રથી પાર ઉતારનારી અનિત્ય, અશરણ સંસાર, એકત્વ, અન્યત્વ, અશુચિ, આશ્રવ, સંવર, નિર્જરા, ધર્મ લોક અને બોધિ એ બાર ભાવનાઓ પુષ્ટ કરવા માટે ન હોય ! ॥ ૯૧ ॥

प्रतिक्षितीन्द्रेण स सप्तपञ्चत्रिंशन्मिताः कातरितान्यसत्त्वाः ।
आहारदोषाः कृतपापपोषा द्वेष्या इव द्वेषजुषा निषिद्धाः ॥९२॥

प्रतिक्षितीन्द्रेण सूरिराजेन सह मल्लभिर्यतन्ते । समयुक्ता इत्यर्थः । तादृशाः पञ्चत्रिंशद् भेदभिन्नाः प्रमाणीकृताः । यथायथा समाश्रिताः पञ्चत्रिंशत् द्विचत्वारिंशद्भवन्ति । आधाकर्मादि-दाम्बह्याशाः । 'सोलस उग्गमदोसा सोलस उप्पायणाय दोसाय । दस एसणाइ दोसा मिलीय सव्वे चियालीसा ॥' इति वचनात् । अथैतानेव पृथक् विवृणोति । श्राद्धश्राद्धीभ्यः षोडश दोषाः समुत्पद्यन्ते । तानेव दर्शयति—आधाकर्मिक-औद्देशिक-पूतिकर्म-मिश्रकर्म-स्थापनाकर्म-प्राभृतिकर्म-प्रादुःकरण-क्रीतदोष-प्रामित्य—परावृत्तत्व-अभ्याहृत उद्भिन्नक-मालापहृत-आच्छेद्य-अनिसृष्ट-अध्यवपूरकाः । अत्र साधुसाध्वीभ्यः षोडश दोषा जायन्ते । तानेव दर्शयति—धात्रीदोष-दूतीदोष-निमित्तदोष-आजीवक-वनीपक-चिकित्सा-क्रोधदोष-मान-माया-लोभ-पूर्वसंस्तव-पश्चात्संस्तव-विद्यादोष-मन्त्रदोष-चूर्णदोष-योगदोषाः । अथैषणादोषा दश साधुश्राद्धेभ्यः समुत्पद्यन्ते । तानपि दर्शयति—शङ्कितदोष-म्रक्षितदोष-निक्षिप्त-पिहित-दोष-संहृतदोष-दायकदोष-उन्मिश्रदोष-अपरिणत-लिप्तदोष-छर्दितदोषाः । तथा प्रभोजनं कुर्वतां साधूनां ग्रासैषणायां दोषा भवेयुः । तेऽप्युच्यन्ते—संयोजन अप्रमाण इङ्गाल-धूमसामान्य-अकारणदोषाः । केचित्सप्तचत्वारिंशदपि दोषान्प्रतिपादयन्ति । तस्मात्तेऽपि प्रोक्ताः । परं मौला-स्तु द्विचत्वारिंशत्संख्याका एव । आहारस्य भोजनस्य दोषा अपगुणास्ते निषिद्धाः निवारिताः । यथायथा सूरि(रयं) द्विचत्वारिंशद्दोषनिर्मुक्तमाहारमभ्यवहरन्ति । किंभूता दोषाः । कातरं क्लीबं तनः शुद्धिविमुखं कुर्वन्तीति कातरयन्ति । कातरयन्ते स्मेति कातरिताः । 'तत्करोति तदाचष्टे' इति प्रक्रियासूत्रेण णिप्रत्ययः । 'अस्तस्मात् क्तः' इति क्तप्रत्ययः । णिलोपे इदमत्य-यर्जिनि सिद्धम् । उदाहरणं यथा नैषधे प्रथमकाव्ये—'नलः किंभूतः । सितच्छत्रितकीर्तिमण्डलः' पूर्वोक्तयुक्तिरेव । सितं च छत्रं च सितच्छत्रं करोतीति सितच्छत्रयति सितच्छत्र्यते स्मेति सितच्छत्रिता कीर्तिमण्डले दृष्टा येन' इति नरहर्याम् । कातरीकृता हीनसत्त्वा विहिता अन्ये अपरे सत्त्वाः कर्मपरिणतिवशाद्यारित्रपालनासमर्थाः प्राणिनो यैस्ते । पुनः किंभूताः । कृतं निर्मितं पापस्य दुःकृतस्य पोषः पुष्टिर्यैः । पापोपचयकारिभिरित्यर्थः । केनेव निषिद्धाः । द्वेषजुषेव । यथा विरोधवता अतीववैरभाजा प्रभुणा द्वेष्याः स्ववैरिणः पराक्रमेण निषिध्यन्ते मूलतोऽप्युच्छिद्यन्ते ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવ હીનસત્ત્વ કરનારા અને પાપોની પુષ્ટિ કરનારા એવા બેંતાલીશ દોષોથી રહિત નિર્દોષ આહાર હમેશાં ગ્રહણ કરતા હતા. (તે આ પ્રમાણે : આધાકર્મી, ઉદ્દેશિક, પૂતિકર્મ, મિશ્રકર્મ, સ્થાપનાકર્મ, પ્રાભૃતિકર્મ, પ્રાદુષ્કરણ, ક્રીત, પ્રામિત્ય, પરાવૃતત્વ,

અભ્યાહત, ઉદ્ભિનક, માલાપહૃત, આચ્છેદ્યક અનિસૃષ્ટ અને અધ્યપૂરક એ સોળ ગૃહસ્થથી ઉત્પન્ન થયેલા; ધાત્રીદોષ, દૂતીદોષ, નિમિત્તદોષ, આજીવક, વનીપક, ચિકિત્સા, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, પૂર્વસંસ્તવ, પશ્ચાત્સંસ્તવ, વિદ્યાદોષ, મંત્રદોષ, ચૂર્ણદોષ, અને યોગદોષ એ સોળ સાધુસાધ્વીથી ઉત્પન્ન થયેલા; શંકિત, મક્ષિત, બહિર્નિક્ષિપ્ત, પિહિત, સંહૃત, દાયક, ઉન્મિશ્ર, અપરિણુત, લિપ્તદોષ અને છર્દિતદોષ એ દશ ગૃહસ્થ અને સાધુ ઉભયથી ઉત્પન્ન થયેલા કુલ ૪૨ દોષ) જેમ શત્રુરાજા શત્રુઓનો મૂળમાંથી ઉચ્છેદ કરે તેમ આચાર્યદેવ આ ૪૨ દોષોનો મૂલથી જ નિષેધ કરતા હતા. વળી આહાર કરતી વખતે સંયોજના, અપ્રમાણ, ઇંગાલ, ધૂમ અને અકારણ આ માંડલીના પાંચ દોષો પણ સેવતા ન હતા. ॥ ૯૨ ॥

अंहोद्रुदामाभरणानि भिक्षोः किं द्वादशानां प्रतिमारमाणाम् ।
तपांसि यो द्वादशभेदभिन्नान्यपूपुपत्कायमशूशुषच्च ॥ ९३ ॥

यो भगवान् अनशन—ऊनोदरिका-वृत्तिसंक्षेप-रसत्याग-कायक्लेश-संलीनताः इति षड्विधं बाह्यं तपः । तथा प्रायश्चित्त—विनय-वैयावृत्त्य-स्वाध्याय-ध्यान-कायोत्सर्गाः इति षोढा आभ्यन्तरं तपः । षड् बाह्यानि षडाभ्यन्तराणीति द्वादशभिर्भेदैः प्रकारैः भिन्नानि पार्थक्यभाञ्जि तपांसि अपूपुपत् पुष्णाति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—भिक्षोः साधोः प्रति अलेपाहारैक भक्तपानदत्ता प्रथमा एकमासस्य, द्वितीया द्विमास्याः, तृतीया त्रिमास्याः, चतुर्थी चतुर्मास्याः, पञ्चमी पञ्चमास्याः, षष्ठी षण्मास्याः, सप्तमी सप्तमास्याः । पूर्वविधिः सर्वास्वपि ज्ञाप्यः । अष्टमी सप्तरात्रिका । तत्र चतुर्विधाहारनिषेधकश्चतुर्थः । तथा ग्रामाद्बहिः कायोत्सर्गकरणम् । नवमी सप्तरात्रिकी । उत्कटिकासनेन दण्डासनेनेयास्थानम् । दशमी सप्तरात्रिकी । साष्टम भक्ता चतुर्विहारप्रत्याख्यानं च गोदुहिकासनेनावस्थानाम् । एकादशी एकरात्रिकीत्युच्यते । परमष्टमभक्तेन पूर्यंते चतुर्विधाहारप्रत्याख्यानं च तृतीये दिने । ग्रामाद्बहिः कायोत्सर्गकरणम् । द्वादश्यपि एकरात्रिकी । परं चतुर्विधाहारत्यागाष्टमभक्तेन पूर्यंते तत्रानिमेषनेत्राभ्यां कायोत्सर्गकरणम् । इत्थं सूत्रोक्तविधिविधानात्प्रतिमानां द्वादशसंख्याकानां प्रतिमारमाणां श्रमणानुष्ठानविशेषलक्ष्मीणामाभरणानीव भूषणानीवापूपुपत् । किंभूतानां प्रतिमारमाणाम् । अंहो-द्रुदामंहसां दुरन्तदुरितानां द्रुहां द्रोहकारिकाणां मूलादुच्छेदविधायकानां च पुनर्यो मुनीन्द्रः कायं स्वशरीरमशूशुषत् विकटोत्कटतपोभिः कृत्वा शोषयति स्म । कृशीकृतवानित्यर्थः ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવ અનશન, ઉણોદરિ, વૃત્તિસંક્ષેપ, રસત્યાગ, કાયક્લેશ અને સંલીનતા, એ બાહ્ય અને પ્રાયશ્ચિત્ત, વિનય, વૈયાવૃત્ય, સ્વાધ્યાય, ધ્યાન અને કાયોત્સર્ગ એ છ

અભ્યંતર, એમ બાર પ્રકારનાં તપ કરીને શરીરનું શોષણ કરતા હતા; એ તપ જાણે પાપકર્મોનો દ્રોહ કરનારી સાધુની બાર પ્રતિમાઓનાં આભરણો ન હોય ! ॥ ૯૩ ॥

गुरोः समीपे विजयादिदानगणपमेन्दोर्विधिना यतीन्द्रः ।
आलोचनां द्विर्ग्रहयांबभूव लोकद्वयस्येव विशुद्धये सः ॥ ९४ ॥

यतीन्द्रो हीरसूरिर्गुरोः स्वधर्माचार्यस्य तपगच्छाधिपत्य विजय इति पदमादौ यस्य तादृशस्य दानस्य 'दान' इति नाम्ना विजयदानसंज्ञस्य गणपमेन्दोः सूरेः समीपे पार्श्वे विधिना शास्त्रोक्तप्रकारेण द्विर्वारद्वयमालोचनां निजात्मदोषाणां निजकृतपापप्रकाशनपूर्वकप्रायश्चित्तविशेषं ग्रहयांबभूव गृह्णाति स्म । 'गृह्णाति ग्रहयते गाति' इति क्रियाकलापे । उत्प्रेक्ष्यते—लोकयोरिहलोकपरलोकयोर्वर्तमानागामिभवयोर्द्वयस्य युगलस्य विशुद्धये निर्मलीकरणायेव ॥

શ્લોકાર્થ

હીરવિજયસૂરિજીએ પોતાના દીક્ષાગુરુ શ્રીવિજયદાનસૂરિજી પાસે, પોતાનાં સઘળાં પાપકર્મોને નિશ્ચય બનીને પ્રકાશનાપૂર્વક આલોક અને પરલોકની વિશુદ્ધિ માટે શાસ્ત્રોક્તવિધિ પ્રમાણે બે વખત ભવઆલોચના લીધી હતી. ॥ ૯૪ ॥

उपोषणानां त्रिशतीं व्यतानीत्सूरीन्दुरालोचनयोर्द्वयोः सः ।
समीहमानो मनसाधिगन्तुं पदं त्रिलोकाग्रभवं किमेषः ॥ ९५ ॥

यः पाणिमादिसंभावितः स प्रसिद्धिमान् एव प्रत्यक्षलक्ष्योऽस्मदादीनां दृग्गोचरीभवन् सूरीन्दुर्हीरसूरिचन्द्रो द्वयोरुभयोरालोचनयोर्द्विर्वारविहितदुष्कृतालोचनप्रायश्चित्तयोरुपोषणानामुपवसनानां त्रिशतीं त्रयाणां शतानां समाहारस्त्रिशती तां सर्वाग्रेणेति संभाव्यते । व्यतानीत्करोति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—त्रिलोकस्य । 'त्रिलोकनाथेन सता मखघ्निः' इति रघौ । 'त्रिलोकनाथास्त्रिलोकपूज्यास्त्रिलोकेश्वरा इति बृहच्छान्तौ । त्रैलोक्यस्याग्रे उपरितनप्रदेशे भवमुत्पन्नं यत्पदं यत्स्थानं मनसा अधिगन्तुं प्राप्तुं मोक्षस्थानं लब्धुमधिगत्य प्राप्येत्यर्थः' इति तद्वृत्तिः । मनसा स्वचित्तेन कृत्वा समीहमान एव वाञ्छन्निव ॥

શ્લોકાર્થ

ત્રણ લોકના અગ્રભાગે રહેલા મોક્ષને પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાવાળા, જગદ્‌ગુરુએ બે વખતની ભવઆલોચનામાં આવેલા ત્રણસો ઉપવાસ કર્યા હતા. ॥ ૯૫ ॥

અધ્યાહત, ઉદ્ભિન્નક, માલાપહત, આચ્છેદ્યક અનિસૃષ્ટ અને અધ્યવપૂરક એ સોળ ગૃહસ્થથી ઉત્પન્ન થયેલા; ધાત્રીદોષ, દૂતીદોષ, નિમિત્તદોષ, આજીવક, વનીપક, ચિકિત્સા, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, પૂર્વસંસ્તવ, પશ્ચાત્સંસ્તવ, વિદ્યાદોષ, મંત્રદોષ, ચૂર્ણદોષ, અને યોગદોષ એ સોળ સાધુથકીથી ઉત્પન્ન થયેલા; શંકિત, મક્ષિત, નિક્ષિપ્ત, પિહિત, સંહૃત, દાયક, ઉન્મિશ્ર, અપરિણત, લિપ્તદોષ અને છર્દિતદોષ એ દશ ગૃહસ્થ અને સાધુ ઉભયથી ઉત્પન્ન થયેલા કુલ ૪૨ દોષ) જેમ રાજરાજા શત્રુઓનો મૂળમાંથી ઉચ્છેદ કરે તેમ આચાર્યદેવ આ ૪૨ દોષોનો મૂલથી જ નિષેધ કરતા હતા. વળી આહાર કરતી વખતે સંયોજના, અપ્રમાણ, ઈંગાલ, ધૂમ અને અકારણ આ માંડલીના પાંચ દોષો પણ સેવતા ન હતા. ॥ ૯૨ ॥

अंहोद्रुहामाभरणानि भिक्षोः किं द्वादशानां प्रतिमारमाणाम् ।
तपांसि यो द्वादशभेदभिन्नान्यपूपुषत्कायमशूशुषच्च ॥ ९३ ॥

यो भगवान् अनशन—ऊनोदरिका-वृत्तिसंक्षेप-रसत्याग-कायक्लेश-संलीनताः इति षड्विधं बाह्यं तपः । तथा प्रायश्चित्त-विनय-वैयावृत्त्य-स्वाध्याय-ध्यान-कायोत्सर्गाः इति षोढा आभ्यन्तरं तपः । षट् बाह्यानि षडाभ्यन्तराणीति द्वादशभिर्भेदैः प्रकारैः भिन्नानि पार्थक्यभाञ्जि तपांसि अपूपुषत् पुष्णाति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—भिक्षोः साधोः प्रति अलेपाहारैकभक्तपानप्रत्यक्षा प्रथमा एकमासस्य, द्वितीयाऽपि मास्याः, तृतीया त्रिमास्याः, चतुर्थी चतुर्मास्याः, पञ्चमी पञ्चमास्याः, षष्ठी षण्मास्याः, सप्तमी सप्तमास्याः । पूर्वनिधिः सर्वास्वपि प्रायाः । अष्टमी सप्तरात्रिकी । तत्र चतुर्विधाहारनिषेधकश्चतुर्थः । तथा ग्रामाद्बहिः कायोत्सर्गकरणम् । नवमी सप्तरात्रिकी । उत्कटिकासनेन दण्डासनेनेशस्थानम् । दशमी सप्तरात्रिकी । साष्टमभक्ता चतुर्विहारप्रत्याख्यानं च गोदुहिकासनेनावस्थानम् । एकादशी एकरात्रिकीत्युच्यते । परममष्टमभक्तेन पर्यन्ते चतुर्विधाहारप्रत्याख्यानं च तृतीये दिने । ग्रामाद्बहिः कायोत्सर्गकरणम् । द्वादश्यपि एकरात्रिकी । परं चतुर्विधाहारत्यागाऽष्टमभक्तेन पर्यन्ते तत्रानिमेषनेत्राभ्यां कायोत्सर्गकरणम् । इत्थं सूत्रोक्तविधिविधानात्प्रतिमानां द्वादशसंख्याकानां प्रतिमारमाणां श्रमणानुष्ठानविशेषलक्ष्मीणामाभरणानीव भूषणानीवापूपुषत् । किंभूतानां प्रतिमारमाणाम् । अंहोद्रुहामंहसां दुरन्तदुरितानां द्रुहां द्रोहकारिकाणां मूलादुच्छेदविधायकानां च पुनर्यो मुनीन्द्रः कायं स्वशरीरमशूशुषत विकटोत्कटतपोभिः कृत्वा शोषयति स्म । कृशीकृतवानित्यर्थः ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવ અનશન, ઉણોદરિ, વૃત્તિસંક્ષેપ, રસત્યાગ, કાયક્લેશ અને સંલીનતા, એ બાહ્ય અને પ્રાયશ્ચિત્ત, વિનય, વૈયાવૃત્ય, સ્વાધ્યાય, ધ્યાન અને કાયોત્સર્ગ એ છ

અભ્યંતર, એમ બાર પ્રકારનાં તપ કરીને શરીરનું શોષણ કરતા હતા; એ તપ જાણે પાપકર્મોનો દ્રોહ કરનારી સાધુની બાર પ્રતિમાઓનાં આભરણો ન હોય ! ॥ ૯૩ ॥

गुरोः समीपे विनयादिदानवाचंयमेन्दोर्विधिना व्रतीन्द्रः ।
आलोचनां द्विर्ग्रहयांबभूव लोकद्वयस्येव विशुद्धये सः ॥ ९४ ॥

व्रतीन्द्रो हीरसूरिर्गुरोः स्वधर्माचार्यस्य तपस्यादाद्धुर्या विजय इति पदमादौ यस्य तादृशस्य दाननाम्न एतावता विजयदानसंज्ञस्य वाचंयमेन्दोः सूरेः समीपे पार्श्वे विधिना शास्त्रोक्तप्रकारेण द्विर्वारद्वयमालोचनां निःशल्यत्वेन निजाशेषपापप्रकाशनपूर्वकप्रायश्चित्तविशेषं ग्रहयांबभूव गृह्णाति स्म । 'गृह्णाति ग्रहयते लाति' इति क्रियाकलापे। उत्प्रेक्ष्यते—लोकयोरिहलोकपरलोकयोर्वर्तमानामुकभवयोर्द्वयस्य युगलस्य विशुद्धये निर्मलीकरणायेव ॥

श्लोकार्थ

હીરવિજયસૂરિજીએ પોતાના દીક્ષાગુરુ શ્રીવિજયદાનસૂરિજી પાસે, પોતાનાં સઘળાં પાપકર્મોને નિઃશલ્ય બનીને પ્રકાશવાપૂર્વક આલોક અને પરલોકની વિશુદ્ધિ માટે શાસ્ત્રોક્તવિધિ પ્રમાણે બે વખત ભવઆલોચના લીધી હતી. ॥ ૯૪ ॥

उपोषणानां त्रिशतीं व्यतानीत्सूरीन्दुरालोचनयोर्द्वयोः सः ।
समीहमानो मनसाधिगन्तुं पदं त्रिलोकाग्रभवं किमेषः ॥ ९५ ॥

यः पातिसाहिसंमानितः स जगद्विख्यात एष प्रत्यक्षलक्ष्योऽस्मदादीनां दृग्गोचरीभवन् सूरीन्दुर्हीरसूरिचन्द्रो द्वयोरुभयोरालोचनयोर्द्विर्वारविहितदुःकृतालोचनप्रायश्चित्तयोरुपोषणानामुपवसनानां त्रिशतीं त्रयाणां शतानां समाहारस्त्रिशती तां सर्वाग्रेणेति संभाव्यते । व्यतानीत्करोति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—त्रिलोकस्य । 'त्रिलोकनाथेन सता मखद्विषः' इति रघौ । 'त्रिलोकनाथास्त्रिलोकपूज्यास्त्रिलोकेश्वरा' इति बृहच्छान्तौ । त्रैलोक्यस्याग्रे उपरितनप्रदेशे भवमुत्पन्नं यत्पदं स्थानं मनसा अधिगन्तुं प्राप्तुं मोक्षस्थानं लब्धुमधिगत्य प्राप्येत्यर्थः' इति तद्वृत्तिः । मनसा स्वचित्तेन कृत्वा समीहमान एव वाञ्छन्निव ॥

श्लोकार्थ

ત્રણ લોકના અગ્રભાગે રહેલા મોક્ષને પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાવાળા જગદ્ગુરુએ બે વખતની ભવઆલોચનામાં આવેલા ત્રણસો ઉપવાસ કર્યા હતા. ॥ ૯૫ ॥

અભ્યાહૃત, ઉદ્ભિન્નક, માલાપહૃત, આચ્છેદ્યક અનિસૃષ્ટ અને અધ્યવપૂરક એ સોળ ગૃહસ્થથી ઉત્પન્ન થયેલા; ધાત્રીદોષ, દૂતીદોષ, નિમિત્તદોષ, આજીવક, વનીપક, ચિકિત્સા, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, પૂર્વસંસ્તવ, પશ્ચાત્સંસ્તવ, વિદ્યાદોષ, મંત્રદોષ, ચૂર્ણદોષ, અને યોગદોષ એ સોળ સાધુસાધ્વીથી ઉત્પન્ન થયેલા; શંકિત, મક્ષિત, નિક્ષિપ્ત, પિહિત, સંહૃત, દાયક, ઉન્મિશ્ર, અપરિણત, લિપ્તદોષ અને છર્દિતદોષ એ દશ ગૃહસ્થ અને સાધુ ઉભયથી ઉત્પન્ન થયેલા કુલ ૪૨ દોષ) જેમ શત્રુરાજા શત્રુઓનો મૂળમાંથી ઉચ્છેદ કરે તેમ આચાર્યદેવ આ ૪૨ દોષોનો મૂલથી જ નિષેધ કરતા હતા. વળી આહાર કરતી વખતે સંયોજના, અપ્રમાણ, ઈંગાલ, ધૂમ અને અકારણ આ માંડલીના પાંચ દોષો પણ સેવતા ન હતા. ॥ ૯૨ ॥

अंहोद्रुद्दामाभरणानि भिक्षोः किं द्वादशानां प्रतिमारमाणाम् ।
तपांसि यो द्वादशभेदभिन्नान्यपूपुपत्कायमशूशुषच्च ॥ ९३ ॥

यो भगवान् अनशन–ऊनोदरिका–वृत्तिसंक्षेप–रसत्याग–कायक्लेश–संलीनताः इति षड्विधं बाह्यं तपः । तथा प्रायश्चित्त–विनय–वैयावृत्य–स्वाध्याय–ध्यान–कायोत्सर्गाः इति षोढा आभ्यन्तरं तपः । षट् बाह्यानि षडाभ्यन्तराणीति द्वादशभिर्भेदैः प्रकारैः भिन्नानि पार्थक्यभाञ्जि तपांसि अपूपुपत् पुष्णाति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—भिक्षोः साधोः प्रति अलेपाहारैकभक्तपानदत्तिका प्रथमा एकमासस्य, द्वितीयाद्विमास्याः, तृतीया त्रिमास्याः, चतुर्थी चतुर्मास्याः, पञ्चमी पञ्चमास्याः, षष्ठी षण्मास्याः, सप्तमी सप्तमास्याः । पूर्वविधिः सर्वास्वपि प्रायः । अष्टमी सप्तरात्रिका । तत्र चतुर्विधाहारनिषेधश्चतुर्थः । तथा ग्रामाद्बहिः कायोत्सर्गकरणम् । नवमी सप्तरात्रिकी । उत्कटिकासनेन दण्डासनेनैवावस्थानम् । दशमी सप्तरात्रिकी । षष्ठभक्तं चतुर्विधाहारप्रत्याख्यानं च गोदुहिकासनेनावस्थानम् । एकादशी एकरात्रिकीत्युच्यते । परममष्टमभक्तेन पूर्यते चतुर्विधाहारप्रत्याख्यानं च तृतीये दिने । ग्रामाद्बहिः कायोत्सर्गकरणम् । द्वादश्यपि अेकरात्रिकी । परं चतुर्विधाहारत्यागाष्टमभक्तेन पूर्यते तथानिमेषनेत्राभ्यां कायोत्सर्गकरणम् । इत्थं सूत्रोक्तविधिविधानात्प्रतिमानां द्वादशसंख्याकानां प्रतिमारमाणां श्रमणानुष्ठानविशेषलक्ष्मीणामाभरणानीव भूषणानीवापूपुषत् । किंभूतानां प्रतिमारमाणाम् । अंहोद्रुद्दामानां दुरन्तदुरितानां द्रुहां द्रोहकारिकाणां मूलादुच्छेदविधायकानां च पुनर्यो मुनीन्द्रः कायं स्वशरीरमशूशुषत् विकृष्टैस्तपोभिः कृत्वा शोषयति स्म । इतीहत्यकानिर्ख्यर्थः ॥

*શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવ અનશન, ઉણોદરિ, વૃત્તિસંક્ષેપ, રસત્યાગ, કાયક્લેશ અને સંલીનતા, એ બાહ્ય અને પ્રાયશ્ચિત્ત, વિનય, વૈયાવૃત્ય, સ્વાધ્યાય, ધ્યાન અને કાયોત્સર્ગ એ છ

અથવા તો, એમ બાર પ્રકારનાં તપ કરીને શરીરનું શોષણ કરતા હતા; એ તપ જાણે પાપકર્મોનો છેદ કરનારી પ્રભુની બાર પ્રતિમાઓનાં આભરણો ન હોય ! ॥ ૯૩॥

गुरोः समीपे विजयादिदानसंज्ञस्य सूरेर्विधिना यतीन्द्रः ।
आलोचनां द्विः प्रदयांबभूव लोकद्वयस्येव विशुद्धये सः ॥ ९४ ॥

यतीन्द्रो हीरसूरिर्गुरोः स्वधर्माचार्यस्य तपागच्छाधिपस्य विजय इति पदमादौ यस्य तादृशस्य दाननाम्न संज्ञा नाम यस्य तस्य विजयदानसंज्ञस्य सार्वभौमस्य सूरेः समीपे पार्श्वे विधिना शास्त्रोक्तप्रकारेण द्विर्वारद्वयमालोचनां निःशल्यतया निजाजन्मपापप्रकाशनपूर्वकप्रायश्चित्तविशेषं प्रदयांबभूव गृह्णाति स्म । 'गृह्णाति प्रदयते आदि' इति क्रियाकलापे। उत्प्रेक्ष्यते—लोकयोरिहलोकपरलोकयोरैहिकामुष्मिकयोर्द्वयस्य युगलस्य विशुद्धये निर्मलीकरणायेव ॥

શ્લોકાર્થ

હીરવિજયસૂરિજીએ પોતાના દીક્ષાગુરુ શ્રીવિજયદાનસૂરિજી પાસે, પોતાનાં સઘળાં પાપકર્મોને નિઃશલ્ય બનીને પ્રકાશનપૂર્વક આલોક અને પરલોકની વિશુદ્ધિ માટે શાસ્ત્રોક્તવિધિ પ્રમાણે બે વખત ભવઆલોચના લીધી હતી. ॥ ૯૪॥

उपोषणानां त्रिशतीं व्यधात्सूरीन्दुरालोचनयोर्द्वयोः सः ।
समीहमानो मनसाधिगन्तुं पदं त्रिलोकाग्रभवं किमेषः ॥ ९५ ॥

यः पारीन्द्रादिसंभाविनः स जगद्विख्यात एव प्रत्यक्षलक्ष्योऽस्मदादीनां दृग्गोचरीभवन् सूरीन्दुर्हीरसूरिचन्द्रः द्वयोरालोचनयोर्द्विवारविहितगुरुकृतालोचनप्रायश्चित्तयोरुपोषणानामुपवासानां त्रिशतीं त्रयाणां शतानां समाहारस्त्रिशती तां सर्वाङ्गेणेति संभाव्यते । व्यधात् विदधाति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—त्रिलोकस्य । 'त्रिलोकनाथेन सता मखघ्नः' इति रघौ । 'त्रिलोकनाथास्त्रिलोकपूज्यास्त्रिलोकभर्ता' इति पूजयाष्टके । त्रैलोक्यस्याग्रे उपरितनप्रदेशे भवमुत्पन्नं यत्पदं स्थानं मनसा अभिगन्तुं प्राप्तुं मोक्षस्थानं लब्धुमधिगत्य सर्वार्थसिद्धेः' इति तद्वृत्तिः। मनसा स्वचित्तेन कृत्वा समीहमान एव वाञ्छन्निव ॥

શ્લોકાર્થ

ત્રણ લોકના અગ્રભાગે રહેલા મોક્ષને પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાવાળા, જગદ્ગુરુએ બે વખતની ભવઆલોચનામાં આવેલા ત્રણસો ઉપવાસ કર્યા હતા. ॥ ૯૫॥

पञ्चाशत्सपादां द्विशतीं शमीन्द्रो व्यातन्तनीति स्म स नीतिचन्द्रः ।
साग्रेऽपि गव्यूतिशतद्वये स्वमाहात्म्यमिच्छञ्जिनवत्किमुर्व्याम् ॥ ९६ ॥

शमीन्द्रः शमवतां साधूनां मध्ये इन्द्रः पुरंदरो द्वयोर्लोचनयोस्तथा अन्येऽपि सर्वे भूपतयः सपादां द्विशतीं पञ्चविंशत्यधिकशतद्वयीं षष्ठानामुपवासद्वयलक्षणानां व्यातन्तनीति स्म कृतवान् । स किंलक्षणः । नीतौ न्याये चन्द्रः । अथ वा 'सान्द्र' इति पाठः । दृढ अतिशायिन्यायविधाता । तत्र विषये वयमेवं विद्मः । उत्प्रेक्ष्यते वा—गव्यूतीनां क्रोशानां साग्रे पञ्चविंशत्यधिके शतद्वये । सपादक्रोशशतद्वयप्रमाणे इत्यर्थः । इति हैमनाममालानुगतव्याख्यानम् । 'तस्यां यथा साग्रे च गव्यूतिशतद्वये -' इति । जिनवत्तीर्थंकरस्येव स्वस्य माहात्म्यं निजस्य सप्तानामीतीनां प्रशमनरूपादिकं महिमानमुर्व्यां पृथिव्यां किमिच्छन् काङ्क्षन्निव ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ તીર્થંકર ભગવંત જ્યાં વિચરે ત્યાં બસો પચ્ચીસ કોશમાં દરેક જાતના ઉપદ્રવોના શમનરૂપ માહાત્મ્ય વિસ્તરે છે તેમ પૃથ્વી ઉપર જાણે પોતાના માહાત્મ્યને વિસ્તારવા માટે ન હોય તેમ ન્યાયચન્દ્ર આચાર્યદેવે ૨૨૫ છઠ્ઠ (બે ઉપવાસ) કર્યા હતા. ॥ ૯૬ ॥

द्वासप्ततिं सूरिसहस्ररश्मिः स्म निर्मिमीते पुनरष्टमानाम् ।
विम्रश्चतुर्विंशतिकात्रिकस्य प्रसत्तिमाधातुमना जिनानाम् ॥ ९७ ॥

सूरिषु सहस्ररश्मिः अधिकप्रतापत्वेन भानुमाली पुनर्द्वयोर्लोचनयोरन्येषां च अष्टमानामुपवासत्रिकलक्षणानां द्वासप्ततिं निर्मिमीते स्म कृतवान् । उत्प्रेक्ष्यते—चतुर्विंशतिकानामतीतानागतवर्तमानरूपाणां त्रिकस्य त्रितयस्य जिनानां तीर्थंकृताम् । चतुर्विंशतिस्त्रिभिर्गुणिता सती द्विसप्ततिर्भवेत् । एतावता द्वासप्ततिनिमिताहंद्भट्टारकाणाम् । केवलज्ञानि-निर्वाणि-सागर-महायशः-विमल-सर्वानुभूति-श्रीधर-दत्त-दामोदर-सुतेजः-स्वामि- मुनिसुव्रत-सुमति-शिवगति-अस्ताघ-नमि-अनिल-यशोधर-कृतार्थ-जिनेश्वर--शुद्धमति-शिवंकर-स्यन्दन-संप्रतिनामान एतेऽतीतचतुर्विंशतिजिनाः । ऋषभ-अजित-शंभव-अभिनन्दन-सुमति-पद्मप्रभ-सुपार्श्व-चन्द्रप्रभ-सुविधि-शीतल-श्रेयांस- वासुपूज्य-विमल-अनन्त-धर्म-शान्ति- कुन्थु-अर-मल्लि-मुनिसुव्रत-नमि-नेमिपार्श्व-वर्धमानाभिधाः एते वर्तमानचतुर्विंशतितीर्थंकराः । पद्मनाभ-सुरदेव-सुपार्श्वक-स्वयंप्रभ-सर्वानुभूति-देवश्रुत-उदय -पेढाल-पोट्टिल- शतकीर्ति - सुव्रत-अमम-निष्कषाय-निष्पुलाक-निर्मम-चित्रगुप्त-समाधि-संवर-यशोधर- विजय-मल्ल-देव-अनन्तवीर्य-भद्रकृत्संज्ञा एते त्वनागतचतुर्विंशतिरर्हन्तः । एतेषां चतुर्विंशतित्रितयजिनानां प्रसत्तिं स्वविषये प्रसन्नभावमाधातुमनाः कर्तुकाम इव विद्म इत्यर्थोऽत्र ॥

શ્લોકાર્થ

સૂર્ય સમાન તેજસ્વી આચાર્યદેવે ૭૨ અઠ્ઠમ (ત્રણ ઉપવાસ) કર્યા હતા. તે જાણે અતીત, અનાગત અને વર્તમાન એમ ત્રણ ચોવીસી તીર્થંકર ભગવંતોની પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત કરવા માટે ન હોય ! (કેવલજ્ઞાની, નિર્વાણી, સાગર મહાયશ, વિમલ, સર્વાનુભૂતિ, શ્રીધર, દત્ત, દામોદર, સુતેજ, સ્વામિ, મુનિસુવ્રત, સુમતિ, શિવગતિ, અસ્તાઘ, નમિ, અનિલ, યશોધર, કૃતાર્થ, જિનેશ્વર, શુદ્ધમતી, વિવેક, સ્યંદન અને સંપ્રતિ આ અતીત ચોવીસી ! ઋષભ, અજિત, સંભવ, અભિનંદન, સુમતિ, પદ્મપ્રભ, સુપાર્શ્વ, ચન્દ્રપ્રભ, સુવિધિ, શીતળ, શ્રેયાંસ, વાસુપૂજ્ય, વિમલ, અનંત, ધર્મ, શાંતિ, કુંથુ, અર, મલ્લી, મુનિસુવ્રત, નમી, નેમનાથ, પાર્શ્વ અને વર્ધમાન આ વર્તમાન ચોવીસી. પદ્મનાભ, સુરદેવ, સુપાર્શ્વક, સ્વયંપ્રભ, સર્વાનુભૂતિ, દેવશ્રુત, ઉદય, પેઢાળ, પોટ્ટીલ, શતકીર્તિ, સુવ્રત, અમમ, નિષ્કષાય, નિષ્પુલાક, નિર્મમ, ચિત્રગુપ્ત, સમાધિ, સંવર, યશોધર, વિજય, મલ્લ, દેવ, અનંતવીર્ય અને ભદ્રકૃત્ આ અનાગત (ભાવિ) ચોવીસી. ॥ ૯૭ ॥

चक्रे य आचाम्लसहस्रयुग्मं स्वयं जिनं स्तोतुमवेक्षितुं वा ।
पृथक्सहस्रे रसनेक्षणानां विद्मः फणीन्द्रोरिव लिप्समानः ॥ ९८ ॥

यो भगवान् आचाम्लानां सहस्रस्य द्वयात्मकं युग्मं युगलं चक्रे विदधे। किंलक्षणो विदधे सं तत्र विषये यथमेवं विद्मो जानीमः । उत्प्रेक्षते वा—जिनं वीतरागं स्वयमात्मनैव स्तोतुं स्तवनगोचरीकर्तुं पुनरवेक्षितुं विलोचनविषयं विधातुं प्रत्येकं रसनेक्षणानां जिह्वानयनानां पृथक्पृथक् सहस्रे लिप्समानः काङ्क्षन्निव । भगवन्तं स्तोतुं रसनानां द्विसहस्रं तथा अनिमेषं विलोकयितुं लोचनानां द्विसहस्रमभीहमान इव । केषामिव । फणीन्द्रो रसनेक्षणानामिव । यथा शेषनागस्य रसनानां तथा ईक्षणानां सहस्रे स्तः । तस्य नागराजस्य सहस्रफणत्वेन द्विजिह्वत्वेन द्विनेत्रत्वेन सहस्रफणेषु रसनानां नयनानां च द्विगुणभावत्वेन द्विसहस्री स्यात् । तथा चम्पूकथायाम्—'यस्याप्यखिलगुणगणोऽपि भवेद्द्विसहस्रयुग्मम्' इति ॥

આચાર્યદેવે બે હજાર આયં(
નયન મળીને બે હજાર કર્યા થાય ?

એક હજાર જીભ અને જિનેશ્વરનાં દર્શન માટે એક હજાર નેત્ર એમ કુલ બે હજા મેળવવા માટે બે હજાર આયંબિલ કર્યા ન હોય ! ॥૯૮॥

आचाम्लकैर्विंशतिसंमितानि यः स्थानकान्यातनुते स्म सूरिः ।
निजस्य विंशत्यसमाधिपूर्वस्थानान्यपाकर्तुमना इवैषः ॥ ९९ ॥

यः सूरिराचाम्लकैराचाम्लनामतपोविशेषैः कृत्वा विंशतिसंख्यया संमितानि प्रमाणीकृतानि स्थानकानि—'अर्हति सिद्धे प्रवचनसूरि स्थविरेषु वाचके साधौ । ज्ञाने भक्तिर्दर्शनशुद्धि सद्विनयसंपन्नाः ॥ संध्याद्वयेऽप्यवश्यावश्यककरणेन शुद्धचारित्रम् । ब्रह्मव्रतधारित्वाः क्रियारताः पूर्णपौषधतः ॥ नवतपसा च तपस्वी सुसंविभागेन गौतमस्वामी । वैयावृत्त्येन जिनाः समताभावाच्च चारित्रम् ॥ ज्ञानं नूतनपठनात्संघार्चाविरचितैः श्रुतज्ञानम् । जिनशासनोन्नतिकृतेस्तीर्थं त्वेभिर्भवेदर्हन् ॥' एतदभिधानानि विंशतिस्थानकानि आतनुते स्म विदधे । उत्प्रेक्ष्यते—निजस्यात्मनः विंशतिसंख्याकानि असमाधिरिति पदं पूर्वं येषां तादृशानि स्थानानि । तानि यथा—अतित्वरितं प्रचलति, अप्रमार्ज्य स्थानकं कुरुते, दुःप्रमार्ज्य स्थानकं कुरुते, अन्यजनैः सह नारदवत्क्लेशं कारयति, पीठशय्यापट्टकादीनि अधिकानि रक्षयति, आचार्योपाध्यायरत्नाधिकानां संमुखं वक्ति, स्थविरादीन् घातयति, भूतानि विनाशयति, पुनः पुनः क्रोधं कुरुते, सदैव क्रोधतो भापयितुमपि न शक्यते, पृष्ठे गुणवता विरुद्धं भाषते, मुहुर्मुहुः निश्चयभाषां भाषते, अधिकरणान्युदीरयति, अकाले स्वाध्यायं कुरुते, अस्थण्डिलात्स्थण्डिलं गच्छन् पादौ न प्रमार्जयति स्वयं च खण्डितहस्ताभ्यां विहरति, अकाले दीर्घं बाढस्वरेण भाषते, स्वयं निःप्रयोजनं क्लेशं कुरुते, गच्छभेदं स्वयं करोति परांश्च कारयति परेषां, यावद्रात्र्यानुदयरयस्तमयति च तावद्भुङ्क्ते, अशुद्धमानमप्याहारं न मुञ्चति, एवंविधानि विंशत्यसमाधिस्थानकानि अपाकर्तुमना निराकर्तुकाम इवैषः ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવે આયંબિલની તપશ્ચર્યા દ્વારા વિશસ્થાનકતપની આરાધના કરી, જલ્દી જલ્દી ચાલે, પ્રમાર્જ્યા વિના બેસે, સારી રીતે પ્રમાર્જના કરે નહીં, નારદની જેમ બીજાઓ સાથે કલેશ કરાવે, પીઠશયન આદિ અધિક ઉપકરણ રાખે, આચાર્ય ઉપાધ્યાય આદિ વડિલોની સામે બોલે, સ્થવીરોને મારે, જીવોનો નાશ કરે, વારંવાર ક્રોધ કરે, ક્રોધથી અબોલી લે, ગુણવાન પુરુષોની નિંદા કરે, વારંવાર નિશ્ચયભાષા બોલે, અધિકરણોને પ્રગટ કરે, અકાળે સ્વાધ્યાય કરે, એક ગામથી બીજે ગામ જતાં પગની પ્રમાર્જના કરે નહીં, અકાળે મોટા સ્વરે બોલે, સ્વયં નિષ્પ્રયોજન કલેશ કરે, ગચ્છભેદ સ્વયં કરે અને બીજાને

કરાવે, સૂર્યોદય થતાં જ અને સૂર્યાસ્ત થતાં સુધી આહાર કરે અને અશુદ્ધ આહારનો ત્યાગ ન કરે — આ ૨૦ અસમાધિ સ્થાનકનું નિરાકરણ કરવાની ઇચ્છાથી જાણે આચાર્ય-દેવે વિંશતિસ્થાનક તપની આરાધના કરી ન હોય ॥ ૯૯ ॥

चक्रे पुनर्निर्विकृतीः सहस्रे द्वे सूरिरद्वैतधृतिं दधानः ।
किं संसृतिं निर्विकृतिं विधातुं हृषीकपङ्क्तिं किमुत स्वकीयाम् ॥ १०० ॥

सूरिः पुनर्यथा आम्लानि भवेत् द्वे सहस्रे सहस्रद्वयीं विकृतिनाशी दधि-दुग्ध-घृत-तैल-गुड-पक्वान्नादिविकृतिविरहितत्वात् निर्विकृतीस्तपोविशेषांश्चक्रे कृतवान् । किंभूतः । धृति स्वमनःसमाधानपरिणामवर्ती संतोषं दधानो बिभ्राणः । उत्प्रेक्ष्यते—संसृतिं संसारं पुनः पुनः रागोत्पादकत्वेन अज्ञानमयमनोविकारकारणरूपां निर्विकारां विरहिताम् । विधातुमिव । उत वा स्वकीयां स्वात्मसम्बन्धिनीं हृषीकपङ्क्तिमिन्द्रियश्रेणीम् । निर्विकृतिं विकारविकलां स्पर्शन-रसन-घ्राण-नयन-श्रवणानामिन्द्रियाणां स्पर्श-रस-गन्ध-रूप-शब्देषु प्रवृत्तिरूप-विकारेषु गतप्रचारेषु सद्धीमतामिवृत्तिकारिकां कर्तुमिव वा ॥

શ્લોકાર્થ

પાંચ ઇન્દ્રિયોનું દમન કરવા માટે અદ્વિતીય ધૃતિને ધારણ કરતાં આચાર્યદેવે વિગઈ-ઓનાં ત્યાગપૂર્વક બે હજાર આયંબિલ કર્યાં હતાં; તે જાણે આચાર્યદેવે સંસારને પણ નિર્વિકાર બનાવવા માટે કર્યાં ન હોય ! ॥ ૧૦૦ ॥

स एकदत्तिस्फुरदेकसिक्थमुखानि तीव्राणि तपांसि चक्रे ।
प्रभुः प्रणेतुं स्पृहयन्निरेकमयामनन्तामपि संसृतिं स्वाम् ॥ १०१ ॥

स सूरिरेकदत्तिरेकसिक्थादिकं चक्रे । यत्रामवदितं पानीयान्नादिकं सकृद्गृह्यते एकदत्तिकमुच्यते । सकृन्मर्दितमेव सिक्थं भुङ्क्ते यत्रैकसिक्थमित्युच्यते स्फुरदेकसिक्थमानम् । प्रमुखाणि यानि तपांसि तपःप्रमुखाणि येषु तादृशानि तीव्राणि अतिकठिनानि तपांसि चक्रे विनिर्मितवान् । उत्प्रेक्ष्यते—अनन्तां स्वभावपरिणामेन न विद्यते अन्तोऽवसानं यस्यास्तादृशीं स्वां स्वकीयां संसृतिं संसारमेक एव भवोऽवतारो यस्यास्तादृशीं प्रणेतुं निर्मातुं स्पृहयन्निव ॥

म्रियमाणः । स्वयंभूर्जिनेन्द्र इव श्रिया युक्तैरनेकदेवदेवीवृन्दाधिपत्यकलितैः शासनस्य जिनमतस्याधिष्ठितैरधिष्ठायिकैर्देवैर्वाग्वादिनी-त्रिभुवनस्वामिनी-श्रीदेवी-यक्षराज-गणिपिटकप्रमुखसुरासुरैः स्वयमात्मना सेव्यमान उपास्यमानः ॥

श्लोकार्थ

श्री जिनशासनना अधिष्ठायको वाग्वादिनी, त्रिभुवनस्वामिनी, श्रीदेवी, यक्षराज अने गणिपिटक आदि सुरासुरो वडे सेवाता श्रीतीर्थंकर भगवंतनी जेम सुरासुर वडे सेवाता जगद्गुरुओ आयंबिल, उपवास, छठ्ठ, अठ्ठमआदि उग्र तपश्चर्या निरंतर त्रण मास सुधी करीने सूरिमंत्रनी विधिपूर्वक आराधना करी हती. ॥ १०५ ॥

सूरीन्दुरेकाग्रमनाश्चतस्रः स्वाध्यायकोटीर्गणयांबभूव ।
निर्वेदिताशेषशरीरभाजां चतुर्गतानामिव जैत्रमन्त्रान् ॥ १०६ ॥

सूरीन्दुरेकाग्रमेकतानं मनश्चेतो यस्य एकाग्रान्तःकरणः सन् स्वाध्यायानां सिद्धान्तस्मरण-परिवर्तन-गणन-चिन्तनरूपाणां चतस्रः चतुःसंख्याकाः कोटीः शतशतलक्षाणां गणयांबभूव गणयति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—निर्वेदं खेदं प्रापिता नीता अशेषाः समस्ताः शरीरभाजः प्राणिनो याभिस्तादृशीनां नरकतिर्यङ्मनुष्यदेवलक्षणानां चतसृणां गतीनां जैत्रान् जयनशीलान्मन्त्रानिव गणयांचकार ॥

श्लोकार्थ

आचार्यदेवे एकाग्र चित्तथी चार क्रोड गाथा श्लोकआदिनो स्वाध्याय कर्यो हतो. ते श्लोको जाणे संसारथी निर्वेद पामेला भव्य जीवोनी चार गतिने छेदवा माटेना मंत्र न होय! ॥ १०६ ॥

मन्त्राक्षरीं निर्मितशान्तिशुद्धां निजां मनोवृत्तिमिव व्रतीन्द्रः ।
मर्दीलवद्धः यतनो वनान्तः निर्धानमन्निर्ध्याहृतमकमूरिः ॥ १०७॥

यः व्रतीन्द्रः मन्त्राक्षरीं साम्यधर्मीभूतशुद्धां विशुद्धां कृतवानीतिशेषः निर्मितवान् इत्यन्वयः । कर्तरि । निजात्मनोऽर्थां मनोवृत्तिमिव स्वात्मस्वान्तवृत्तिमिव विशुद्धां निर्मलां

निर्मितवान् । पुनर्यो यतीशः जितेन्द्रियेभ्यः योगिसम्भारातिः शतशः शतसंख्याकान् शिष्यान् विनेयान् प्रव्रज्याम् दीक्षां ग्राहयति स्म । किंभूतः । शिष्यीकृतो बुद्ध्या शास्त्रपरिज्ञानेन च निजाग्रेवासिविहितः शक्रगुरोः पुरंदराचार्यः बृहस्पतिर्येन । 'ईदृशीं गिरमुद्दीप्य विद्वेशः शोभमानमतिशिष्य यमार्ये । नात्र विस्मयमिथाकृशाक्षये दीक्षयापि गुरुर्गुरुस्य' ॥ इति सूरेरात्मकल्याणमय ततःक्रियानुष्ठानादिवर्णनम् ॥

श्लोकार्थ

આચાર્યદેવે પોતાની વિશુદ્ધ મનોવૃત્તિની જેમ કેટલાક નવ ગ્રંથોનું સર્જન અને પ્રાચીન ગ્રંથોનું સંશોધન કર્યું હતું. પોતાની પ્રતિભાશક્તિથી જેમણે બૃહસ્પતિને શિષ્યરૂપે બનાવ્યો છે તેવા આચાર્યદેવે સેંકડો શિષ્યોને પ્રવ્રજ્યા પ્રધાન (દીક્ષા) કર્યું હતું ॥ ૧૦૭ ॥

यत्पण्डिताः सार्धशतं बभूवुः संप्राप्तसिद्धान्तपयोधिपाराः ।
द्विषेर्ष्ययेवैकधिषणं दधत्या वागीश्वराः किं विधृता धरित्र्या ॥ १०८ ॥

यस्य सूरेः पण्डिताः पन्यासपदधारिणः सार्धशतमेकपञ्चाशदुत्तरं शतं संख्या येषां तादृशा बभूवुः संजाताः । किंभूता । संप्राप्तोऽधिगतः सिद्धान्तस्यागमस्य उपलक्षणात् स्वसमयपरसमयतर्कमानशास्त्रसंदोहरूपस्य पयोधेः समुद्रस्य पारो यैस्ते । उत्प्रेक्ष्यते—एकमेव धिषणं बृहस्पतिम् । 'धिषणस्त्रिदशाचार्यो धिषणः फाल्गुनीभवः' इति हैम्याम् । दधत्या धारयन्त्या दिवा स्वर्लोकेन अमरावत्या वा सममीर्ष्यया स्पर्धया धरित्र्या धरित्रीभुवा सार्धशतं वागीश्वराः सुराचार्या विधृताः किं ध्रियन्ते स्म इव ॥

श्लोकार्थ

સિદ્ધાંતરૂપી સમુદ્રનો પાર પામનારા અર્થાત્ સ્વપરશાસ્ત્રના પારગામી એવા પંડિતપદ-(પંન્યાસપદ)ને ધારણ કરનારા પચાસ (૫૦) શિષ્યો હતા. તે જાણે સ્વર્ગલોકની સાથે સ્પર્ધા કરતી પૃથ્વીએ પચાસ બૃહસ્પતિઓ ધારણ કર્યા ન હોય ! ॥ ૧૦૮ ॥

समासमन्यानकयारणेन्द्रा यस्योल्लसद्वाग्लहरीविलासाः ।
गाम्भीर्यभाजो गुणरत्नपूर्णास्तरङ्गिणीनामिव जीवितेशाः ॥ १०९॥

यस्य भट्टारकस्य सप्तसंख्याका वाचकेषु उपाध्यायेषु शिष्ये कुमतिमतमतङ्गजविद्रावणैक वारणेन्द्राः सुधाकराः अभवन् संजातवन्तो वा । के इव । तरङ्गिणीनां जीवितेशा इव । यथा नदीनां नाथाः सप्तसंख्याका भवन्ति । तदुक्तं हैमनाम—'द्वीपान्तरैस्सप्तसागरान्ते लौकिकाः' इति मते भवन्ति । किंभूताः । स्फुरन्त्यः स्फुरन्त्यो वाचो वाण्य एव तरङ्गाः कल्लोलास्तेषां विलासा विभ्रमा वैचित्र्यो येषु येषां वा । पुनः किंविशिष्टाः । गाम्भीर्यं गम्भीरिमाणमत्युच्चमरत्वं भजन्तीति । पुनः कथंभूताः । गुणा एव रत्नानि मणयस्तैः पूर्णा निर्भरभृताः ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવની ઉપાધ્યાયપદવીને ધારણ કરનારા સાત શિષ્યો હતા. તે સ્ફુરાયમાન વાણીરૂપી તરંગોની જેમાં વિચિત્રતા છે (અર્થાત્ વાક્પટુ), ગંભીરતાને ધારણ કરનારા અને ગુણોરૂપી રત્નો વડે પરિપૂર્ણ એવા સાત સમુદ્ર સમાન સાત ઉપાધ્યાયો હતા. ॥ ૧૦૯॥

क्षमां दधानस्य च गौरिमाणं पदाब्जभृङ्गायितचक्रिणश्च ।
द्वे यस्य जाते यतिनां सहस्रे विलोचनानामिव भोगिभर्तुः ॥ ११० ॥

यस्य सूरेर्यतिनां साधूनाम् । 'महाशर्मभरचारुयतीश्च' इति नैषधे । अतो यतिशब्द इकारान्तो नकारान्तश्च । द्वे सहस्रे विंशतिशती जाते । कस्येव । भोगिभर्तुरिव । यथा नागराजस्य विलोचनानां चक्षुषां द्वे सहस्रे स्तः सहस्रफणत्वात् । किंभूतस्य यस्य भोगिभर्तुश्च । क्षमां क्षान्तिं सर्वंसहतां धरित्रीं दधानस्य बिभ्राणस्य । च पुनर्गौरिमाणं सुवर्णवर्णतां श्वेतिमानं च । 'गौरः श्वेतपीतयोः' इत्यनेकार्थः । पुनः किंभूतस्य । पदाब्जयोश्चरणारविन्दयोः भृङ्गायिता भ्रमरवदाचरिताश्चक्रिणः चक्रवर्तिनो महाराजा नागाश्च यस्य । 'दर्वीकरः कञ्चुकिचक्रिगूढपात्' इति हैम्यां गुरुनागेन्द्रयोर्विशेषणानि ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ શેષનાગને હજાર ફણા હોવાથી બે હજાર નેત્રો છે તેમ આચાર્યદેવને બે હજાર સાધુઓનો પરિવાર હતો. તે સાધુઓ ક્ષમાશીલ; કંચનવર્ણીય કાયાવાળા અને જેમના ચરણકમલે રાજમહારાજાઓ ભ્રમરરૂપે બન્યા હતા તેવા સમર્થ બે હજાર સાધુઓનો પરિવાર હતો. ॥ ૧૧૦ ॥

शीलं परिष्कारमिवोद्वहन्त्यः सर्वानुवादा इव चन्दनायाः ।
यस्याप्तवाङ्मानसराजहंस्यः साध्व्यो बभूवुस्त्रिशतीमिताश्च ॥ १११ ॥

यस्य सूरेराज्ञायां शतानां समाहारस्त्रिशती त्रीणि शतानि तथा मिताः प्रमाणीकृताः साध्व्यो व्रतिन्यो बभूवुः संजाताः । किंभूताः । आप्तानां तीर्थकृतां वाग्वाणी सिद्धान्तः । 'आप्तोक्तिः समयागमौ' इति हैमीवचनात् । सैव मानसं राजहंसनिवासस्थानसरस्तत्र खेलने राजहंस्यः । सिद्धान्तस्वाध्यायध्यानपरा इत्यर्थः । किं कुर्वन्त्यः । उद्वहन्त्यः उत्साहकत्वेन वहन्त्यो धारयन्त्यः । किम् । शीलं त्रियामि ब्रह्मचर्यम् । क इव । परिष्कारमिव आभरणमिव । 'परिष्कारावतंसौ च' इति हैम्याम् । उत्प्रेक्ष्यते—चन्दनायाः चन्दनबालायाः सर्वानुवादा इव सर्वशीलादिगुणमनुवदन्ति अनुकुर्वन्तीति । चन्दनानुरूपा इत्यर्थः ॥

श्लोकार्थ

શીલરૂપી અલંકારને ધારણ કરતી, તીર્થંકર ભગવંતનાં શાસ્ત્રોરૂપી માનસરોવરમાં રાજહંસી સમાન, સ્વાધ્યાય-ધ્યાનમાં તત્પર તેમજ આર્યાચંદનબાળાની તુલનાને ધારણ કરતી ત્રણસો સાધ્વીઓ આચાર્યદેવની નિશ્રામાં હતી. ॥ ૧૧૧ ॥

व्रजे यतीनां विजयादिसेनप्रभोर्ददौ सूरिपदं स एकम् ।
नक्षत्रताराग्रहमण्डलेऽपि वेधा यथा राजपदं सुधांशोः ॥ ११२ ॥

यः सूरिर्यतीनां व्रजे श्रमणानां गणे अन्यदपि विजय इति पदमादौ प्रथमं यस्य तादृशः सेन एवाख्या विजयसेननामा प्रभुर्मुनिः स्वामी तस्य प्राग्वदेव एकं सूरिपदमाचार्यपदं ददौ दत्तवान् । यथा इत्यर्थे । क इव । वेधा इव । यथा ब्रह्मा जिनमते नक्षत्राणामष्टाविंशतिसंख्यानां ताराणां षट्षष्टिसहस्रकोटाकोटिप्रमाणानां एवमसंख्यप्रमाणानां तारकाणां तथा ग्रहाणामष्टाशीतिप्रमितानां कल्पितान्यथापि एकमात्रं सुराणामल्पायुष्कत्वानामेव सूर्यादिकानां मण्डले समूहे अन्यदपि सुधांशोश्चन्द्रस्यैव एकं राजपदं ददिवान् ॥ इति परिवारः ॥

श्लोकार्थ

બ્રહ્માએ નક્ષત્ર, ગ્રહ અને તારાઓના સમૂહમાં જેમ એક ચન્દ્રને જ રાજપદ અર્પણ કર્યું તેમ આચાર્યદેવે વિશાળ સાધુસમુદાયમાં એક વિજયસેનસૂરિજીને જ આચાર્યપદ અર્પણ કર્યું હતું. અર્થાત્ એક જ આચાર્ય હતા. ॥ ૧૧૨ ॥

यस्योपदेशाद्बहवो विहाराः संजज्ञिरे मन्दिरचैत्ययुक्ताः ।
त्वष्ट्रा क्षितौ वस्तुमिवामृतस्वःश्रीभिर्व्यधाप्यन्त विलाससौधाः ॥ ११३ ॥

यस्य प्रभोरुपदेशाद्बहवोऽनल्पसंख्याका विहारा जिनप्रासादाः संजज्ञिरे। किंभूताः। मन्दिरचैत्ययुक्ताः गृहदेवतायतनसहिताः। 'देहरासर' इति प्रसिद्धिः। यद्वा गृहचैत्यान्यप्येकान्यासन्। उत्प्रेक्ष्यते—अमृतस्वःश्रीभिरपवर्गस्वर्गलक्ष्मीभिः कर्त्रीभिः क्षितौ भूमण्डले वस्तुं निवासं कर्तुं त्वष्ट्रा विश्वकर्मणा कर्त्रा विलाससौधा लीलागृहा व्यधाप्यन्त कारिता इव ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવના ઉપદેશથી સેંકડો જિનમંદિરો બંધાવાયાં; તે જાણે બ્રહ્માએ પૃથ્વી ઉપર સ્વર્ગ અને અપવર્ગની લક્ષ્મીને વસવા માટેનાં ક્રીડાગૃહો બનાવ્યાં ન હોય! ॥ ૧૧૩ ॥

पञ्चाशदर्हत्प्रतिमाप्रतिष्ठाः प्रभुः पृथिव्यामनुतिष्ठति स्म ।
दिशश्चतस्रोऽप्यपुनाद्विहारैः प्रभाप्रसारैरिव भानुमाली ॥ ११४ ॥

प्रभुः सूरिः अर्हत्प्रतिमानां शतसहस्रसंख्याकानां जिनबिम्बानां प्रतिष्ठा वासक्षेपाञ्जनशलाकादिकादिक्रियाभिः प्रतिष्ठापनानि पञ्चाशत्संख्याकाः पृथिव्यां गुर्जरसौराष्ट्रमरुमेदपाटलाटमेवातकुशावर्तादि मण्डलभूमण्डलमध्ये अनुतिष्ठति स्म कृतवान्। पुनश्चतस्रश्चतुःसंख्याकाः पूर्वपश्चिमदक्षिणोत्तरसंज्ञा दिशो हरितो विहारैः स्वविचरणैः कृत्वा अपुनात् पवित्रीचकार। क इव। भानुमालीव। यथा भास्वान् प्रभाप्रसारैः स्वकिरणविस्तारैः कृत्वा चतस्रोऽपि दिशः पुनीते ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવે સેંકડો હજારોની સંખ્યામાં જિનબિંબોની 'અંજનશલાકા' વિધિ કરી, અને ગુર્જર, સૌરાષ્ટ્ર, મારવાડ, મેવાડ, મહારાષ્ટ્ર આદિ દેશોમાં પચાસ જિનચૈત્યોની પ્રતિષ્ઠાવિધિ કરી. જેમ સૂર્યનાં કિરણોનો વિસ્તાર ચારે દિશાને પવિત્ર કરે તેમ આચાર્યદેવે પોતાના વિહારથી ચારે દિશાઓને પવિત્ર કરી હતી. ॥ ૧૧૪ ॥

यस्मिन्पुनाने भुवमर्बुदाद्रिसमेतसिद्धाचलरैवतेषु ।
संघाधिपाः पाण्डववच्छतानि त्रीणि त्रिकेणाभ्यधिकान्यभवन् ॥ ११५ ॥

यस्मिन् सूरिशक्रे भुवं पृथिवीपीठं पुनाने पवित्रीकुर्वाणे सति अर्बुदाद्रिः हिमाचलनन्दनगिरिः वृषभदेववासुपूज्यारिष्टनेमिमहावीरवर्जं विंशतितीर्थंकृतां निर्वाणभूमाकल्याणकपावनीकृतं संमेताचलः शत्रुंजयो विमलाचलः रैवतो गिरिनारगिरिः एतत्प्रमुखेषु तीर्थेषु पाण्डवपरपाण्डुनन्दना इव त्रिकेण त्रयेणाधिकानि द्युमणानि त्रीणि शतानि संघाधिपाः संघपतयः अभूवन समजायन्त ॥

શ્લોકાર્થ

આચાર્યદેવે પોતાના વિહારથી પૃથ્વીને પાવન કરતાં અર્બુદાચલ, સિદ્ધાચલ અને સમેતશિખર આદિ તીર્થોના, પાંડવોની જેમ ત્રણસો ને ત્રણ (૩૦૩) સંઘપતિઓ બનાવ્યા. અર્થાત્ તેઓના ઉપદેશથી તેટલા સંઘ નીકળ્યા. ॥ ૧૧૫ ॥

आत्मा भृतो येन जिनेश्वराद्रितीर्थादियात्रोद्भवपूर्णपुण्यैः ।
प्राक्शृङ्गिशृङ्गागमनोद्गतांशुभारैरिवाम्भोरुहिणीवरेण ॥ ११६ ॥

येन भगवता जिनेश्वराद्रिः शत्रुंजयशैलः । 'पञ्चाशदादौ किल मूलभूमेर्दशाध्वंभूमेरपि विस्तरोऽस्य । उच्चत्वमष्टौ तु योजनानि मानं वदन्तीह जिनेश्वराद्रेः ॥' इति नगरपुराणोक्तमन्तर्वाच्यान्तर्गतमत्र लिपीकृतमस्ति । स एव तीर्थः सिद्धिगमनस्थानम् । तीर्थशब्दः पुंनपुंसकलिङ्गे । स एव तदेव वा आदौ येषां तेषां यात्रा दर्शनं स्पर्शनं तदर्हतां द्रव्यभावस्तवार्चनातपोविधानादिकाः क्रियास्ताभ्यः उद्भव उत्पत्तिर्येषां तादृशैः पूर्णैरन्यूनैः पुण्यैः सुकृतैः कृत्वा आत्मा स्वप्राणी भृतः संपूरितः । केनेव । अम्भोरुहिणीवरेणेव । यथा भानुमालिना प्राक्शृङ्गी पूर्वाचलः तस्य शृङ्गे शिखरे आगमनेनोपगमनेन उद्गताः प्रकटीभूताः अंशुभाराः किरणनिकराः सहस्रसंख्यकराः ऋतुभरात्षोडशशतकरा अपि यैस्तैः आत्मा भ्रियते । उदयानन्तरमेव किरणबाहुल्यदर्शनादियमुत्प्रेक्षोपमा वा ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ સૂર્ય પૂર્વાચલના શિખર ઉપર પ્રગટ થયેલાં કિરણોના સમૂહથી સ્વયં ભરાય તેમ અચાર્યદેવ શ્રીશત્રુંજય આદિ તીર્થોની યાત્રા કરવાથી ઉત્પન્ન થયેલા સંપૂર્ણ પુણ્ય વડે સ્વયં ઓતપ્રોત થયા, અર્થાત્ પુણ્યથી પરિપૂર્ણ બન્યા. ॥ ૧૧૬ ॥

धात्रीं पवित्रां सृजतोऽस्य पादन्यासे दुकूलान्यधियन्त भव्यैः ।
तीर्थाधिराजस्य चतुर्निकायसुरैरिव स्वर्णसरोरुहाणि ॥ ११७ ॥

धात्रीं वसुंधरां पवित्रां पावनां सृजतः कुर्वतः पादचारेण चरतः अस्य सूरेः पादन्यासे चरणयुगलस्थापनस्थाने प्रायो बाहुल्येन भव्यैः श्राद्धवर्गैः दुकूलानि क्षौमानि विविधदेशवासांसि वा अध्रियन्त पादाधः स्थाप्यन्ते स्म । कस्येव । तीर्थाधिनाथस्येव । यथा धरित्रीं पवित्रां विदधानस्य भूमण्डले विहारं कुर्वतः श्रीभगवतश्चतुर्निकायसुरैः भवनपति–व्यन्तर–ज्योतिष्क–विमानवासि देवैः स्वर्णसरोरुहाणि कनककमलानि पादन्यासे चरणारविन्दयोस्तले विधीयन्ते ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ ભૂમંડલ ઉપર વિહાર કરતા શ્રી તીર્થંકર ભગવંતોના ચરણકમલની નીચે ચાર નિકાયના દેવો નવ સુવર્ણ કમલોને સ્થાપન કરતા હતા તેમ પૃથ્વીતલને પવિત્ર કરતા આચાર્યદેવના ચરણકમલને સ્થાપન કરવાના સ્થાને શ્રાવિકો રેશમી વસ્ત્રો પાથરતા હતા. ॥ ૧૧૭ ॥

स्तम्भादितीर्थे जलदागमेऽस्मिन्स्थिते कदाचिद्भविकव्रजेन।
कोटिर्व्ययेऽसृज्यत टङ्ककानां श्रीविक्रमाम्भोरुहबन्धुनेव ॥ ११८॥

कदाचित्कस्मिन्नपि जलदागमे वर्षाकाले स्तम्भ इति पदमादौ यस्य तादृशे तीर्थे स्तम्भतीर्थे 'खंभात' इति लोकप्रसिद्धनामनि अस्मिन् मुनीन्द्रे चतुर्मासीमासीने सति भविकव्रजेन अर्थात् स्तम्भतीर्थाद्रिसंघलोकनिकरेण टङ्ककानां गुर्जरजनपदप्रसिद्धानां नाणकविशेषाणां कोटिरेका कोटिर्व्यये दानेऽसृज्यत व्ययीक्रियते स्म । केनेव । श्रीविक्रमाम्भोरुहबन्धुनेव । यथा श्रीमद्विक्रमादित्येन एकस्मिन् वारके दाने या कोटिः कनकटङ्ककानाम् । सुवर्णकानामित्यर्थः । दाने दीयमाना आसीत् । प्रतिश्लोकं काव्यं गाथां च प्रायो कनकानां कोटिर्दातासीत्, न न्यूनमधिकं यद्वा ॥

શ્લોકાર્થ

રાજા વિક્રમાદિત્ય એક વખતના દાનમાં એક ક્રોડ સોનૈયાનું દાન કરતા હતા, તેમ આચાર્યદેવના ખંભાતના ચાતુર્માસમાં ખંભાતના સંઘે એક ક્રોડ ટંક(ગુજરાતમાં પ્રસિદ્ધ નાણું)નો વ્યય કર્યો હતો. ॥ ૧૧૮ ॥

प्रेक्ष्य प्रियं शक्रवशा अहिल्यासक्तं क्षितावक्षमया किमेताः ।
मृगीदृशो न्युञ्छनकानि यस्य प्रायो व्यधुः रूपकनाणकेन ॥ ११९॥

मृगीदृशो निखिलमेदिनीमण्डलसम्बद्धमृगलोचना प्रायो बाहुल्येन यस्य प्रभोर्न्युञ्छनकानि निर्मिमते स्म तानि रूपकनाणकेन । जातिवाचित्वेनैकवचनम् । रजतमयबिन्दिमहमुंदीत्यारिका-आसेरी-मुदफ्करिका-रूपकादिकेन उपलक्षणादभिरामिकासुवर्णकादिनापि वधुः कुर्वन्ति स्म । मृगीदृश उत्प्रेक्षयन्ते—प्रियं भर्तारं शक्रमहिल्यायां गौतमर्षिपत्न्यां तपस्विन्यामासक्तं भोगलम्पटीभूतं प्रेक्ष्य दृग्गोचरीकृत्य अक्षमया अस्मात्सर्वोत्तमरूपलावण्यसौभाग्यवपुर्विभवशीलशालिनीर्विहाय वल्कलेमुञ्जदोरिकाजटादिरूपविकरालां तापसीममी सेवते इति भर्तृविषये रुषा ईर्ष्यया क्षितौ क्षोण्यां किमेताः शक्रवशा इन्द्राण्य इवायाताः ॥ इति माहात्म्यम् ॥

શ્લોકાર્થ

દેશદેશની સ્ત્રીઓ આચાર્યદેવને પ્રાયઃ રૂપાનાણા વડે ન્યુંછના (ઓવારણ) કરતી હતી. તે સ્ત્રીઓ જાણે, પોતાના પતિ ઇન્દ્રને, સૌંદર્યશાલિની એવી પોતાની ઇન્દ્રાણીઓનો ત્યાગ કરીને ગૌતમઋષિની પત્ની તાપસી અહલ્યામાં આસક્ત થયેલો જોઈને, સહન નહીં કરી શકવાથી જાણે સાક્ષાત્ ઇન્દ્રાણીઓ આચાર્યદેવ પાસે આવેલી ન હોય ! ॥ ૧૧૯ ॥

पुरीमपापामिव पञ्चवक्त्रध्वजो जिनेन्द्रः पुनरुन्नताह्वाम् ।
कृत्वा पवित्रां चरणारविन्दैश्चक्रे चतुर्मासकमन्तिमं स ॥ १२० ॥*

स जिनेन्द्रः सूरिरन्तिममायुरपेक्षया चरमं चतुर्मासकं तत्र चक्रे कृतवान् । किं कृत्वा । अजयपुरदेवलपाटकादिषु विहारैः कृत्वा । पुनरपरवारमुन्नत इत्याह्वा नाम यस्यास्तादृशीं पुरीं नगरीं चरणारविन्दैः निजपादपद्मैः पवित्रां पावनीं कृत्वा । क इव । पञ्चवक्त्रलाञ्छन इव । यथा केसरिकेतनो महावीरो जिनानां सामान्यकेवलिनां मध्ये तीर्थाधिपत्वादिन्द्रः पुरंदरः अपापां पुरीं स्वीयपदपङ्कजैः पवित्रीकृत्यान्तिमं पश्चिमं चतुर्मासकं कृतवान् ॥

શ્લોકાર્થ

સામાન્ય કેવલીઓમાં ઇન્દ્ર સમાન ભગવાન મહાવીરે પૃથ્વીતલને પવિત્ર કરીને અંતિમ ચાતુર્માસ 'અપાપા'પુરીમાં કર્યું હતું તેમ શ્રી હીરવિજયસૂરિજીએ, અજયપુર દેવરાડા આદિ નગરોને પોતાનાં ચરણકમલ વડે પવિત્ર કરીને અંતિમ ચાતુર્માસ 'ઊના' નગરમાં કર્યું. ॥ ૧૨૦ ॥

---

* પાઠાન્તરથી ઉમેરેલ છે.

[वाचंयमेन्दुर्निजमायुरल्पं] विदांचकाराथ हृदा तदानीम् ।
स्वेनोपचेतुं पुनरेष पुण्यमगण्यमैच्छद्द्रविणं धनीव ॥ १२१ ॥

अथ चतुर्मासकस्थितेरनन्तरं तदानीं तस्मिन् प्रस्तावे तच्चतुर्मासक एव वाचंयमेन्दुर्हीरविजयसूरिः हृदा श्रुतज्ञानाभिमतज्ञानवता हृदयेन कृत्वा निजमात्मीयमायुर्जीवितकालमल्पं स्तोकं विदांचकार अज्ञासीत् ज्ञातवान् । पुनरित्यन्योक्तिः । एष सूरिः स्वेनात्मना अगण्यमपरिमितं स्वर्गापवर्गसाधकं पुण्यं सुकृतमुपचेतुं पुष्टं कर्तुमैच्छद्वाञ्छति स्म । क इव । धनीव । यथा व्यवहारी अगण्यं गणयितुमशक्यं गणितं द्रविणं धनमुपचेतुमिच्छति ॥

श्लोकार्थ

ऐटला: चातुर्मासमां ज आचार्यदेवे श्रुताज्ञबुद्धिथी पोताना अल्प आयुष्यने जाणी लीधुं हतुं. तेथी जेम व्यवहारी अगणित द्रव्यने एकठुं करवा इच्छे तेम आचार्यदेव पण आवे पोतानुं अपरिमित पुण्य एकठुं करवा इच्छता हता. ॥ १२१ ॥

संलेखनां तत्र तपोविचित्रां स शुभ्रसूत्रव्रतिनां वितेने ।
विधित्सयेवोन्मुक्तितोऽसरान्मस्थूर्दैर्बहिःस्नानमिवात्मशुद्धेः ॥ १२२ ॥

तत्रोन्नतनगरे स व्रतिनां शुभ्रसूत्रसंयमवासमतो हीरविजयसूरिस्तपोभिरेकाशनादिविहारैकाभ्यन्तरदर्धयमादिभिः कृत्वा विचित्रां नानाविधां संलिखन्ते संलाप्यते शुष्कीक्रियन्ते स्वदर्शनीयत्वमेति संलेखना तपोनुष्ठानविशेषस्तां वितेने करोति स्म । उत्प्रेक्षते—अभ्यन्तरो भीतरस्य शुद्धेर्निर्मलतायाः कर्मरहितस्य विधित्सया कर्तुमिच्छया बहिःस्थितं उत्थितं इव । किमिव । बहिःस्नानमिव । यथा कश्चित्पुरुष बाह्यशरीरशुद्धेः इच्छया विधित्सया विधातुमिच्छयोन्मुक्तितो बहिःस्नानं जलादिभिस्नानमाचरति ॥ इति संलेखना ॥

श्लोकार्थ

जेम कोई माणस शरीरनी शुद्धि माटे स्नान करवाने इच्छे तेम आचार्यदेवे [illegible] शुद्धि माटे आयंबिल, उपवास, छठ्ठ, अठ्ठम आदि तपश्चर्या [illegible] ॥ १२२ ॥

प्राचीनसूरीन्द्र इव प्रणीय संलेखनामेष विशिष्य सूरिः ।
आराधनां प्रारभतेति शान्तरसारविन्दैकविलासहंसः ॥ १२३ ॥

एष सूरिः इत्यग्रे वक्ष्यमाणप्रकारेण आराध्यन्ते सर्वव्यापारपरित्यागेन पुराकृतदुष्कृत-
मिथ्यादुष्कृतप्रदानेन च त्रिधापि अर्हदादयः सेव्यन्ते यस्यां सा आराधना तां प्रारभत
प्रारब्धवान् । किंभूतः । शान्तनामा नवमो रसः उपशमलक्षणः स एवारविन्दं विकसित-
कमलं तत्रैकोऽद्वितीयो विलासः क्रीडा तत्राद्वितखेलनविषये हंसो राजमरालः हंसोपमः आ-
राधनां प्रारभत । किं कृत्वा । प्राचीनसूरीन्द्रो वज्रस्वामीप्रमुखपूर्वाचार्य इति विशेषप्रका-
रेण प्राकृतेभ्यस्तपोभ्योऽप्यभ्यधिकविषयां दुष्करतपोविशेषरूपां संलेखनां कृत्वा ॥

શ્લોકાર્થ

વજ્રસ્વામી આદિ પૂર્વાચાર્યોની જેમ શાંત સુધારસરૂપી કમલવનમાં ક્રીડા કરી રહેલા રાજહંસ સમાન શ્રીહીરવિજયસૂરિજીએ વિશેષ પ્રકારની સંલેખના કરીને હવે અંતિમ આરાધના કરવાનો પ્રારંભ કર્યો. ॥ ૧૨૩ ॥

अम्भोजना भा इव ये त्रिलोक्याः सिषेविरे नीरधिनन्दनाभिः ।
भूता भविष्यन्ति वसन्ति सार्वास्ते मे शरण्याः शरणीभवन्तु ॥ १२४ ॥

ते सर्वे सार्वास्तीर्थंकरा अशरणाः शरणा भवन्त्यिति शरणीभवन्तु त्राणाय जायन्ताम् ।
कस्य । मे मम संसारभीरुः तस्य । किंभूताः । शरण्याः शरणागतवत्सलाः । पुनः किंभूताः
अतीतायामुत्सर्पिण्यां केवलज्ञानिप्रमुखाः अथ या अस्यामेवावसर्पिण्यामत्र भरतक्षेत्रे ऋषभ-
देवादिकाः पञ्चमारकापेक्षया चातुर्थारके पूर्वंजातत्वादतीता एवोच्यन्ते । अनन्ताः संजाताः
पुनर्ये भविष्यन्ति । अनागतकाले पद्मनाभादिमा उत्पत्स्यन्ते पुनर्ये सन्ति सीमंधरस्वामि-
प्रमुखा इदानींतने काले विहरमाना विद्यन्ते । यत्तदोर्नित्याभिसंबन्धात्ते के । ये सार्वा
अम्भोजनाभा नारायणा इव । 'यत्क्रमाद्यक्रिणो वा' इति जिनशतके बहुत्वम् । त्रिलोक्या
जगत्त्रयस्य नीरधिनन्दनाभिर्लक्ष्मीभिः सिषेविरे सेविताः ॥

શ્લોકાર્થ

'જેમ વિષ્ણુ લક્ષ્મીથી સેવાય તેમ ત્રણે લોકની લક્ષ્મીથી સેવાતા, ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનકાળના જીવોના શરણાગત વત્સલ એવા અનંતા તીર્થંકર ભગવંતો અશરણ એવા મને શરણરૂપે થાઓ.' ॥ ૧૨૪ ॥

यैरन्तरे ध्यानधनंजयस्य प्रज्वाल्य दुःकर्ममलं विशुद्ध ।
असर्जि जाम्बूनदवन्निजात्मा ते सन्तु सिद्धाः शरणं शरण्याः ॥ १२५ ॥

ते सिद्धा मुक्तात्मानो निर्वाणं प्राप्ताः सत्त्याः शरणमर्थान्मम त्राणाः सन्तु भवन्तु संसाराद्रक्षका भवन्तु । किंभूताः । शरण्याः शरणे साधवः । 'तत्र साधौ हिते च यः' इति यप्रत्ययः । ते के । यैः सिद्धैर्ध्यानं तदेव धनंजयो वह्निस्तस्यान्तरे मध्ये दुष्टानि दुरन्ताधिव्याधिदुर्गतिरूपविपाककारित्वादशुभानि नृशंमानि कर्माणि तान्येव मलं किट्टं तं प्रज्वाल्य भस्मीकृत्य निजस्यात्मन आत्मा जीवो विशुद्धो निर्मलः कर्मरहितः असर्जि सृष्टः कृतः । किंवत् । जाम्बूनदवत् । यथा दृषदादेर्मलं कृशानुना प्रज्वाल्य सुवर्णं सृज्यते ॥

श्लोकार्थ

'ध्यानरूपी अग्निमां दुष्कर्मोरूपी मळने भस्मीभूत करीने अग्निनी जेम पोताना आत्माने जेमणे विशुद्ध बनाव्यो छे ते शरण्य सिद्ध भगवंतो मने शरणरूपे थाओ.' ॥ १२५ ॥

वितन्वते ये भ्रमरा इवात्मवृत्तिं स्मरं घ्नन्ति च शंभुवद्ये ।
ते साधवः स्युः शरणं तपस्याधुरं धुरीणा इव धारयन्तः ॥ १२६ ॥

ते साधवः श्रमणाः । ममेति शेषः । शरणं स्युर्भवेयुः । किंभूताः । धुरीणा धौरेयकाः वृषभा इव । तपस्याधुरं दीक्षायाः सर्वात्मना समग्रं क्रियाकलापादिप्रकारकरणरूपधुर्वीं धारयन्तः बिभ्रतः । ये साधवो भ्रमरा मधुकरा इव आत्मवृत्तिं निजजीविकां माधुकरीं वृत्तिं वितन्वते कुर्वते । च पुनर्ये शंभुवदीश्वर इव जगद्विडम्बकं स्मरं घ्नन्ति मदनं व्यापादयन्ति ॥

श्लोकार्थ

'जे ऋषभनी जेम संयमरूपी धुराने धारण करे छे, भ्रमरनी जेम माधुकरी भिक्षा वृत्तिने करे छे तेमज ईश्वरनी जेम कामदेवने हणे छे, एवा साधुभगवंतो मने शरणरूपे थाओ.' ॥ १२६ ॥

मज्जज्जनस्याम्नि करावलम्ब इवातिभीमे भववारिधौ यः ।
भूयात्स धर्मः शरणं सुधांशुः सुधामिवान्तः करुणां दधानः ॥ १२७ ॥

स धर्मः शरणं भयभीतस्य मम रक्षको भूयात् । किंभूतः । अन्तर्मध्ये करुणां सर्वसत्त्वेषु कृपां दधानः । अजिनाज्ञापूर्वककदयामयो धर्म इत्यर्थः । क इव । सुधांशुरिव । यथा चन्द्रो मध्ये निजमण्डलान्तराले सुधाममृतं धत्ते । यो धर्मः अतिभीमे अतिशयेन भीतिकारिणि भयवारिधौ संसारसमुद्रे मज्जज्जनस्य ब्रुडतो लोकस्य करावलम्बो हस्तावलम्बनमिवास्ति । हस्ते गृहीत्वा कर्षतीत्यर्थः । यथा कश्चिदगाधजलनिधिमज्जन्तं कंचिज्जन्तुं हस्ताभ्यां गाढमादाय बहिः कर्षति तद्वदास्ते ॥ इत्यर्हत्सिद्धसाधुधर्माणां चतुर्णां शरणम् ॥

શ્લોકાર્થ

'અતિભયંકર સંસારરૂપી સમુદ્રમાં ડૂબતા જીવોને માટે હસ્તાવલંબનરૂપ, તેમજ ચન્દ્ર જેમ મધ્યમાં અમૃતને ધારણ કરે છે તેમ મધ્યમાં કરુણા(દયા)ને ધારણ કરે છે તે ધર્મ મને શરણરૂપે થાઓ.' ॥ १२७ ॥

ज्ञाने ममाष्टौ समयादिकातीचाराः प्रमादा इव शुद्धधर्मे ।
शङ्कादिका अष्ट च दर्शनेऽतीचारा मदा देहभृतीव जाताः ॥ १२८ ॥

कर्माणि जन्ताविव ये ममातीचाराः पुनर्मातृगताश्चरित्रे ।
मिथ्यासतां ते बहुगर्ववाचो व्याहारवन्मे निखिला इदानीम् ॥ १२९ ॥

ये ममाष्टौ अष्टसंख्याकाः ज्ञाने ज्ञानाचारे अतीचाराः संजाताः । किंभूताः । समयः काल आदौ येषां कालविनयबहुमानोपधानहीननिह्नवव्यञ्जनार्थतदुभयहीना एतेऽष्ट ज्ञानातीचाराः । के इव । प्रमादा इव । यथा शुद्धे जिनभाषिते धर्मे मद्य-विषय-क्रोध-मान-माया-लोभ-निद्रा-विकथानामानोऽष्टप्रमादाः स्युर्धर्मविषयेऽमी प्रमादा भवितां भवेयुः । च पुनर्ये मम दर्शने सम्यक्त्वे दर्शनाचारे शङ्का-आकाङ्क्षा-विचिकित्सा-मूढदृष्टता-अनुपबृंहणा-अस्थिरीकरण-असाधर्मिकवात्सल्य-अप्रभावना इत्यभिधाना अष्टौ अष्टप्रमाणा अतीचाराः संपन्नाः । के इव । यथा जने जाति-कुल-बल-ज्ञान-ऐश्वर्य-रूप-तपो-लब्धिरूपा अष्टौ मदा भवन्ति । पुनर्ये चरित्रे चारित्राचारे अनिर्यासमिति-अभाषासमिति-अनेषणासमिति-अनादाननिक्षेपसमिति-अपारिष्ठापनिकासमिति-अमनोगुप्ति-अवचनगुप्ति-अकायगुप्तिः इति संज्ञा मातृगता अष्ट प्रवचनमातृसंबन्धिनोऽतीचाराः जाताः । कानीव । कर्माणीव । यथा जन्तौ प्राणिविषये ज्ञानावरणीय-दर्शनावरणीय-मोहनीय-वेदनीय-अन्तराय-नाम-गोत्र-आयुः इत्यष्टौ कर्माणि जायन्ते । सांसारिके जीवे इति शेषः । ते निखिलाः सर्वेऽपि [illegible] दान्तु । [illegible]तीचाराः इदानीमस्मिन्नायुरन्तसमये मम ते ममातीचाराः [illegible]

कियत् । व्याहारयत् । यथा बहुगर्ह्यवाचो वाचालस्य । 'स्याज्जल्पाकस्तु वाचालो वाचा बहुगर्ह्यवाक्' इति हैम्याम् व्याहारा वचांसि मिथ्या जायन्ते । 'व्याहारो भाषितं वच इत्यपि हैम्याम् ॥ युग्मम् ॥

શ્લોકાર્થ

'મદ્ય, વિષય, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, નિદ્રા અને લોભ–આઠ પ્રમાદસ્થાનો; અકાલ, અવિનય, અબહુમાન, અનુપધાન, નિહ્નવન, વ્યંજન, અર્થ, તદુભયમાં વિપરીતતા–એ આઠ જ્ઞાનાચારના અતિચારો; જાતિ, કુલ, બળ, જ્ઞાન, ઐશ્વર્ય, રૂપ, તપ અને લબ્ધિ–એ આઠ મદો; શંકા, કાંક્ષા, વિચિકિત્સા, મૂઢ દૃષ્ટિ, અનુપબૃંહણા, અસ્થિરીકરણ, સ્વામિવાત્સલ્યનો અભાવ અને અપ્રભાવના–એ આઠ દર્શનાચારના અતિચારો; જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય, મોહનીય, આયુ, નામ, ગોત્ર અને અંતરાય–એ આઠ કર્મો; ઈર્યાસમિતિ, ભાષાસમિતિ, એષણાસમિતિ, આદાનભંડમત્તનિક્ષેપણાસમિતિ, પારિષ્ઠાપનિકાસમિતિ, મનગુપ્તિ, વચનગુપ્તિ અને કાયગુપ્તિ–એ આઠ ચારિત્રાચારનું ઉલ્લંઘન—આમ કુલ ચોવીશ અતિચારો દુર્જન માણસના વચનની જેમ મિથ્યા થાઓ.' ॥ ૧૨૮ ॥ ૧૨૯ ॥

तपःसु ये द्वादशभेदभिन्नेष्वहर्मणीनामिव मण्डलेषु ।
वीर्येऽभवन्येऽत्र भवे ममातीचारप्रचाराश्च मृषासतां मे ॥ १३० ॥

द्वादशभिर्भेदैः प्रकारैः भिन्नेषु पृथक्पृथग्भूतेषु । अनशनम्, ऊनोदरिका, वृत्तिसंक्षेपः, रसत्यागः, कायक्लेशः, संलीनता, इति षड्विधं बाह्यतपः । तथा प्रायश्चित्तम्, विनयः, वैयावृत्त्यम्, स्वाध्यायः, ध्यानम्, कायोत्सर्गश्च इति षड्विधमाभ्यन्तरतपः । संभूय द्वादशप्रकारेषु तपःसु तपआचारेषु समये अतीचाराणां प्रचाराः विस्ताराः व्यक्तानि वा अभवन् तपःसु । उत्प्रेक्षते—द्वादशभेदभिन्नेषु द्वादशसंख्येषु अहर्मणीनां सूर्याणां मण्डलेषु बिम्बेष्विव । यथा भास्कराणां तेजो दुःसहं तथैव तपसामपि । तथा च यथा कर्मणां प्रभावकत्वात् तपसामपीति । च पुनरत्र भवे अस्मिन् जन्मनि उपलक्षणादन्यस्मिन्नपि भवे ये मम वीर्ये वीर्याचारविषये अतिचारा अभवन् ते अतिचारा मे मम मृषा मिथ्या आसतां भवन्तु । सर्वेषामप्यतीचाराणां मम मिथ्यादुःकृतमस्त्वित्यर्थः ॥ इति तपआचारादिपञ्चाचारातीचारालोचनम् ॥

શ્લોકાર્થ

'બાર સૂર્યોની જેમ અનશન, ઉણોદરી, વૃત્તિસંક્ષેપ, રસત્યાગ, કાયક્લેશ અને સંલીનતા એ ૬ બાહ્યતપ, પ્રાયશ્ચિત, વિનય, વૈયાવચ્ચ

એ છ અભ્યંતરતપ : કુલ બાર પ્રકારનાં તપમાં લાગેલા અતિચારો તેમજ આજન્મ અને જન્માંતરમાં લાગેલા વીર્યાચારના અતિચારો-તે સર્વે અતિચારો મિથ્યા થાઓ. ॥ ૧૩૦ ॥

एकेन्द्रिया भूजलवह्निवायुवनान्यहन्यन्त मयाङ्गिनो ये ।
विभ्राम्यता भूरिभवेषु कर्मवशेन देशेष्विव दैशिकेन ॥ १३१ ॥

ये भुवः पृथिवीकायिका, जलान्यप्कायिका वह्नयस्तेजस्कायिका वायवो वायुकायिका वनानि वनस्पतिकायिका एकं स्पर्शनं शरीरं तल्लक्षणमिन्द्रियम् हृषीकं येषां ते एकेन्द्रिया अङ्गिनः पूर्वोक्ताः पञ्च स्थावराः प्राणिनः मया अहन्यन्त हताः । अत्र भवे अन्यत्र भवे वा इति शेषः । मया किं कुर्वता । कर्मणां ज्ञानावरणीयादीनामष्टसंख्याकानां वशेनायत्तत्वेन भूरिष्वनन्तेषु भवेष्ववतारेषु विभ्राम्यता विशेषेण एकद्वित्रिचतुःपञ्चेन्द्रियसंज्ञ्यसंज्ञित्वेन चतुरशीतिलक्षजीवयोनिषु भ्रमणं कुर्वता । केनेव । दैशिकेनेव । यथा पान्थेन कर्मणा स्वपरकार्याणां वशेनाधीनतया देशेषु विविधजनपदेषु पर्यटनं प्रणीयते ॥

શ્લોકાર્થ

'જેમ મુસાફર કાર્યવશાત્ દેશવિદેશમાં ભ્રમણ કરે તેમ કર્માધીન એવા મારા આત્માએ અનંત ભવચક્રમાં ભ્રમણ કરતાં પૃથ્વી, જલ, અગ્નિ, પવન અને વનસ્પતિ એ પાંચે સ્થાવરોની જે કોઈ વિરાધના કરી હોય તે મારું પાપ મિથ્યા થાઓ. ॥ ૧૩૧ ॥

संध्ये दिनानामिव जन्मिनां द्वे येषां हृषीके भवतो हतास्ते ।
मया जलौकःकृमिशुक्तिशङ्खमुखाः प्रमादैकवशंवदेन ॥ १३२ ॥

येषां जन्मिनां जन्तूनां द्वे द्विसंख्ये हृषीके स्पर्शनरसनलक्षणे शरीरजिह्वारूपे इन्द्रिये भवतः । केषामिव । दिनानामिव । यथा दिवसानां द्वे संध्ये दिनान्तदिवसावमानलक्षणे पितृप्रसू स्याताम् । 'संध्या तु पितृप्रसूः' इति हैम्याम् । ते जलौकसो जलसर्पिण्यः कृमयः कीटका गण्डोलका वा शुक्तयो मुक्तास्फोटाः । 'मुक्तास्फोटोऽब्धिमण्डूकी शुक्तिः' इति हैम्याम् । मुक्ताफलोत्पत्तिभुवोऽन्या वा । शङ्खाः कम्बवः ते मुखा मुखे वा आदौ येषां तादृशा द्वीन्द्रिया जीवा मया हता विराधिताः । किंभूतेन मया । प्रमादोऽनवधानता तस्य एकम् द्वितीयतया वशंवदेनाधीनेन । प्रमादिना इत्यर्थः ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥

[illegible]

मीली पुत्तिका च पतङ्गिका ॥ वनमक्षिका तु दंशो दंशी तज्जातिरल्पिका। तैलाटी वरटी गन्धोली' इति हैम्याम् । भृङ्गा भ्रमराः, पतङ्गाः शलभाः 'टील' इति लोके प्रसिद्धाः, कर्णकीटाः शतपदाः खर्जूरकाः, ऊर्णनाभाः जालकारकाः 'कालियावडा' इति प्रसिद्धाः, ते प्रमुखा आदिमा येषु तादृशाश्चतुरिन्द्रियाः पुनर्मया हता व्यापादिताः ॥

શ્લોકાર્થ

'બ્રહ્માના ચાર મુખની જેમ (તે ચારમુખ કેમ ? ઇન્દ્રપદની અભિલાષાથી તપ કરી રહેલા બ્રહ્માના સાઠ હજાર વર્ષના તપને નષ્ટ કરવા માટે ઇન્દ્રે મોકલેલી અપ્સરાઓએ ચારે દિશામાં કરેલાં નૃત્યને ચારે દિશામાં જોવા માટે ઉત્સુક બનેલા બ્રહ્માએ પોતાનાં ચાર મુખ બનાવ્યાં હતાં.) સ્પર્શન, ઘ્રાણ, રસન, અને ચક્ષુ આ ચાર ઇન્દ્રિયોવાળા (માખી, મચ્છર, ભ્રમર, પતંગિયા, ખજૂરા આદિ) ચઉરિન્દ્રિયજીવોની હિંસા થઈ હોય, તે મારું પાપ મિથ્યા થાઓ.' ॥ ૧૩૪ ॥

महाव्रतानीव मुनीश्वराणां पञ्चेन्द्रियाणीह भवन्ति येषाम् ।
पापर्धिकेनेव महीचरास्ते संप्रापिताः प्रेतपतेर्निकेतम् ॥ १३५ ॥

इह जगति संसारे वा येषां जन्तूनां पञ्च स्पर्शनरसनघ्राणचक्षुःश्रवणलक्षणानि शरीरजिह्वानासिकानयनकर्णरूपाणि पञ्चसंख्याकानीन्द्रियाणि भवन्ति । कानीव । महाव्रतानीव । यथा मुनीश्वराणां साधुसिन्धुराणां महान्ति कातरैरलघुभरैः सत्त्वैः मेरुवद्दुर्धर्तुमशक्यानि सर्वप्राणातिपातविरमण- सर्वमृषावादविरमण-सर्वादत्तादानविरमण-सर्वमैथुनविरमण-सर्वपरिग्रहविरमणलक्षणानि व्रतानि नियमविशेषाः पञ्च भवन्ति । ते च पञ्चेन्द्रियास्त्रिविधाः सन्ति । एके स्थलचराः, एके जलचराः, तृतीयाः खेचराः। तानेव प्रतिपादयति—महीचरा गोमहिषाजमृगशशशम्बरादिकाः स्थलचराः पञ्चेन्द्रिया जीवा मया भवान्तरे प्रेतपतेर्यमस्य निकेतं मन्दिरं संप्रापिता गमिताः । केनेव । पापर्धिकेनेव । यथा आखेटिकेन लुब्धकेन मृगाद्याः पञ्चेन्द्रियाः सत्त्वाः कृतान्तनिकेतनं नीयन्ते ॥

શ્લોકાર્થ

'સાધુનાં પાંચ મહાવ્રતોની જેમ ગાય, ભેંસ, મૃગ આદિ સ્પર્શન, રસન, ઘ્રાણ, ચક્ષુ અને શ્રોત્રરૂપ પંચેન્દ્રિયજીવોને શિકારીની જેમ યમસદન પહોંચાડયા હોય, અર્થાત્ હણ્યા હોય, તે મારું પાપ મિથ્યા થાઓ.' ॥ ૧૩૫ ॥

मरुन्मृगाक्ष्या मरुतेव दिव्यं नार्या नरेणेव च मानवीयम् ।
मया तिरश्चेव पुनस्तिरश्च्या तैरश्चमाचर्यत मैथुनं यत् ॥ १४० ॥

मरुन्मृगाक्ष्या देवाङ्गनया मम दिव्यं देवतासंबन्धि यन्मया मैथुनमाचर्यत भोगः कृतः। नेव । मरुतेव । यथा चतुर्निकायादिदेवेन देव्या सार्धं निधुवनं विधीयते । पुनर्नार्या नुष्ययोषिता सार्कं मानवीयं मानवसंबन्धि मैथुनं कामकेलिराचर्यत आचीर्णा । केनेव । रेणेव । यथा नरेण नार्या समं कन्दर्पक्रीडा क्रियते । पुनस्तिरश्च्या तिर्यग्जातीयया स्त्रिया त्रा तैरश्चं तिर्यक्संबन्धि मैथुनं ग्राम्यधर्म आचर्यत विहितम् । केनेव । तिरश्चेव । यथा र्यग्जातीयेन पुरुषेण तिरश्च्या समं मैथुनं पशुक्रिया क्रियते । सर्वत्र इह भवेऽन्ये भवे- तीति योज्यम् ॥ इति चतुर्थव्रते मैथुनालोचनम् ॥

શ્લોકાર્થ

'દેવની જેમ દેવાંગનાની સાથે, પુરુષની જેમ મનુષ્ય-સ્ત્રીની સાથે, તિર્યંચપશુની મ તિર્યંચસ્ત્રીની સાથે આ ભવ કે પરભવમાં મૈથુનક્રીડા કરી હોય, તે મારું પાપ મિથ્યા ઓ.' ।। ૧૪૦ ।।

सखीमिव स्वःशिवपद्मधाम्नोर्निरीहतां मुग्धतया विहाय ।
दूतीमिवादृत्य च दुर्गतीनामृद्धिं मयादायि परिग्रहो यत् ॥ १४१ ॥

यन्मया परिग्रहो धनधान्यद्विपदचतुष्पदादिक आदायि स्वीकृतः । किं कृत्वा । स्वः- वपद्मधाम्नोः स्वर्गापवर्गलक्ष्म्योः सखीं वयस्यामिव निरीहतां निःस्पृहभावं विहाय वि- य । कया । मुग्धतया मौग्ध्येनाज्ञानेन । च पुनर्दुर्गतीनां दुष्टानां महाधिव्याधिविधा- नां नारकतिर्यक्कुदेवकुमनुष्यलक्षणानां गतीनां दूतीमाकारणसंदेशहारिकामिव ऋद्धिं प्राप्ता- नेषु वस्तुषु सर्वेष्वैहलौकिकपदार्थेष्वासक्तिमादृत्याङ्गीकृत्य । तस्यामादरपरिभूयेत्यर्थः ॥ पञ्चमव्रते परिग्रहालोचनम् ॥

શ્લોકાર્થ

'સ્વર્ગ અને અપવર્ગની લક્ષ્મીની સખી સમાન નિસ્પૃહતાનો ત્યાગ કરીને અજ્ઞાનતાથી તિની દૂતીસમાન આસક્તિનો આદર કરીને, ધન-ધાન્ય આદિ કંઈપણ પરિગ્રહ રાખ્યો હોય તે મારું પાપ મિથ્યા થાઓ.' ।। ૧૪૧ ।।

मरुद्रुमान्मेरुरिवेन्द्रियाणि प्राणीव बाणानिव पञ्चबाणः ।
मुखान्यथा पञ्चमुखश्च सम्यङ्नाधारयं पञ्चमहाव्रतान्यत् ॥ १४२ ॥

यदहं पञ्चमहाव्रतानि मेरुपमाप्रियमविशेषान् । व्रतशब्दः पुंनपुंसके । सम्यक् त्रिकरणशुद्धा नाधारयं न धृतवान् । क इव । मेरुरिव । यथा काञ्चनाचलः कल्पपारिजातमन्दारहरिचन्दनसंतानाभिधानान्पञ्चसंख्याकाम्मरुद्रुमान् कल्पवृक्षान् धारयति । पुनः क इव । प्राणीव । यथा जन्तुः शरीररसनाघ्राणनयनश्रवणलक्षणानि पञ्चेन्द्रियाणि धत्ते । पुनः क इव । पञ्चबाण इव । यथा मदनः संमोहन–उन्माद–तापन–शोषण–मारण–इति नाम्नः । यदा कश्चित् 'दिट्ठीहिं दिट्ठिपसरो दिट्ठिपमारणभाव अणुराओ । अणुरायण विनेहो बाणा मयणस्स पञ्चेव ॥' एतेऽपि पञ्च बाणाः प्रोच्यन्ते । पञ्चप्रमाणान्बाणान् मारकान्दधाति । पुनः क इव । पञ्चमुख इव । अत्र यथा इत्यर्थे । यथा नीलकण्ठः कण्ठीरवो वा पञ्चमुखानि धरति । मुखशब्दोऽपि पुंनपुंसके । एवं यथा मेरुमनुष्यमदनपारीन्द्रपिनाकिनः कल्पद्रुमेन्द्रियमार्गणमुखानि धारयन्ति तथा अहं पञ्च महाव्रतानि नाधारयमित्यर्थः ॥ इति पञ्चव्रताधारणालोचनम् ॥

શ્લોકાર્થ

'જેમ મેરુપર્વત કલ્પ, પારિજાત, મંદાર, હરિચંદ અને સંતાન એ પાંચ કલ્પવૃક્ષોને ધારણ કરે છે; પ્રાણી જેમ સ્પર્શ, રસના, ઘ્રાણ, ચક્ષુ અને શ્રોત્ર એ પાંચ ઇન્દ્રિયોને ધારણ કરે છે; કામદેવ સંમોહન, ઉન્માદ, તાપન, શોષણ અને મરણ એ પાંચ બાણોને ધારણ કરે છે અને મહાદેવ જેમ પાંચ મુખને ધારણ કરે છે તેમ મેં ધારણ કરેલાં પાંચ મહાવ્રતોમાં કંઈપણ વિપરિત આચરણ કર્યું હોય તે મારું પાપ મિથ્યા થાઓ.' ॥ ૧૪૨ ॥

निशाचरेणेव निशाशनं यन्मया कथंचित्प्रविधीयते स्म ।
कौसीद्यमाद्यन्मनसेव किंचिच्छैथिल्यमालम्ब्यत यत्क्रियासु ॥ १४३ ॥

मया कथंचित्केनचिन्मिथ्याज्ञानमूढतादिप्रकारेण निशाचरेणेव राक्षसेनेव निशाशनं रात्रिभोजनं प्रविधीयते स्म । पुनर्यत्क्रियासु चारित्रानुष्ठानकरणेषु शैथिल्यं शिथिलता किंचित्स्तोकं किंचिन्न कृतं किंचिद्दीयते किंचिन्न क्रियते इत्यादि श्लथत्वमालम्ब्यत । केनेव । कौसीद्येनालस्येन माद्यदुन्मत्तीभवन्मनश्चेतो यस्य तादृशेन पुंसेव । यथा अलसेन सर्वं कार्यं शिथिलीक्रियते ॥ इति षष्ठव्रतं रात्रिभोजनक्रियाशैथिल्यालोचनम् ॥

શ્લોકાર્થ

'રાક્ષસની જેમ ક્યારેય પણ રાત્રિભોજન કર્યું હોય, આળસુ માણસની જેમ પ્રતિક્રમણ આદિ ક્રિયાઓમાં કંઇ પણ શિથિલતા આચરી હોય, તે મારું પાપ મિથ્યા થાઓ.' ॥ ૧૪૩॥

प्रमादभाजा नियमा मया ये बभञ्जिरे भ्रान्तिभृता भवेषु।
छायाद्रुमं गण्डगलन्मदान्धं भविष्णुनेवोद्धुरसिन्धुरेण ॥ १४४ ॥

प्रमादमालस्यं शिथिलतां वा अनवधानतां वा मन्दभावं वा भजतीति प्रमादभाजा प्रमत्ततायुक्तेन मया नियमा अभिग्रहविशेषा बभञ्जिरे भग्नाः गृहीत्वा मुक्ताः किंभूतेन मया। भवेषु कर्मवैचित्र्यान्नानाविधजन्मपरम्परासु भ्रान्ति भ्रमणीं बिभर्तीति भ्राम्यतेरर्थः। केनेव। उद्धुरसिन्धुरेणेव। यथा गण्डयोः कपोलस्थलयोर्गलद्भिरनवरतनिःसरद्भिर्मदैः दानवारिभिरन्धं भविष्णुनागतनयनीभवनशीलेन विचेतनीभावयुक्तेन मदोद्धुरसिन्धुरेण उन्मादोत्कटकरटिना गम्भीरवेदिद्विरदेन छायया उपलक्षितास्तरवो येषां कदाचिदपि परावृत्तिं न भजते, पूर्वस्यां पश्चिमायां दक्षिणस्यामुत्तरस्यां च नायाति, यथास्थानमवस्थितैव तिष्ठति। अथ वा पल्लवपत्रपुष्पफलप्रमुखसुषमाविभूषितास्ते छायाद्रुमा भण्यन्ते ॥ इति सर्वनियमावरोधनालोचनम् ॥

શ્લોકાર્થ

'મદના ઉન્માદથી અંધ બનેલો મદાંધ હાથી જેમ નવપલ્લવિત વૃક્ષોને ભાંગે તેમ સંસારચક્રમાં ભ્રમણ કરતા એવા મેં પ્રમાદવશાત્ જે કોઈ નિયમો તોડયાં હોય, ભાંગ્યા હોય તે મારું પાપ મિથ્યા થાઓ.' ॥ ૧૪૪ ॥

अपेक्षया पञ्चमहाव्रतानां स्वर्भूधराणामिव भूधरेषु।
अणुव्रहर्वन्धुमितव्रतेषु मया विराद्धं गृहमेधिना यत् ॥ १४५ ॥

गृहमेधिना गृहस्थेन सता मया यदहर्बन्धवः सूर्या द्वादशादित्याः तैर्मितानि प्रमाणीकृतानि व्रतानि द्वादशव्रतानि। स्थूलप्राणातिपातविरमणम्, स्थूलमृषावादविरमणम्, स्थूलादत्तादानविरमणम्, स्वदारसंतोषपरस्त्रीविधवावेश्याकन्याभिगमनादिविरमणम्, इच्छा-परिग्रहपरिमाणम्, सर्वदिग्गमनादिविरमणं प्रमाणं च, भोगोपभोगप्रमाणम्, अनर्थदण्डविरमणम्, सामायिककरणम्, प्रतिदिनं निशां च देशावकाशिकं दिगवकाशकरणम्, पर्वादिषु पौष-

पौषधोपवासविधानम्, अतिथिसंविभागविधानम्, इत्यभिधानेषु गृहस्थानां पञ्चाणुव्रतानि। त्रीणि गुणव्रतानि। चत्वारि शिक्षाव्रतानि। इति द्वादशसु व्रतेषु यत्किञ्चिन्मया विराद्धम् अतिक्रम-व्यतिक्रम-अतीचार-अनाचाराचरणादिना विराधना कृता। किंभूतानाम्। पञ्चानां महाव्रतानामपेक्षया। पञ्चमहाव्रतेषु हि सर्वथैव सर्वेभ्योऽपि प्रोक्तवस्तुभ्यो विरमणम्। द्वादशव्रतेषु तु देशत एव न सर्वतः। इत्यपेक्षया अणुषु ह्रस्वेषु लघुषु। केष्विव। भूधरेष्विव यथा स्वर्भूधराणां मेरुगां लक्षयोजनप्रमाणत्वेन महत्त्वं महत्त्वाच्च बहुवचनम्। अपेक्षया अपरेषु भूधरेष्वणुत्वं लघुत्वं सुदर्शनमेरुं विना कस्यापि गिरिषु लक्षयोजनप्रमाणता नास्ति ॥

श्लोकार्थ

'પર્વતોની અપેક્ષાએ મેરૂપર્વત મહાન છે તેમ વ્રતોની અપેક્ષાએ પાંચ મહાવ્રત મહાન છે, પાંચ મહાવ્રતોની અપેક્ષાએ અણુવ્રતો-સ્થૂલપ્રાણાતિપાતવિરમણ, સ્થૂલમૃષાવાદ વિરમણ, સ્થૂલ અદત્તાદાનવિરમણ, સ્થૂલ મૈથુનવિરમણ, સ્થૂલ પરિગ્રહવિરમણ, દિક્પરિમાણ, ભોગોપભોગપરિમાણ, અનર્થદંડવિરમણ, સામાયિક, દેશાવગાસિક, પૌષધોપવાસ અને અતિથિસંવિભાગ એ બાર વ્રતોની ગૃહસ્થીપણામાં જે કાંઈ વિરાધના થઈ હોય, તે મારું પાપ મિથ્યા થાઓ.' ॥ ૧૪૫ ॥

संसाधकेषु त्रिदिवापवर्गदुर्गस्य योगेष्विह योगिनेव ।
वीर्यं प्रयुक्तं न मया कथंचित्प्रमादमन्दीकृतमानसेन ॥ १४६ ॥

इह भवे मया योगेषु यम-नियम-आसन-प्राणायाम-प्रत्याहार-धारणा-ध्यान-समाधिनामाष्टाङ्गरूपेषु योगेषु। अथ वा मनोयोग-वचोयोग-काययोगलक्षणेषु त्रिविधेषु। अथ वा सत्यमनोयोग-असत्यमनोयोग-मिश्रमनोयोग-सत्यासत्यमनोयोग-सत्यवचनयोग-असत्यवचनकाययोग-मिश्रवचनयोग-सत्यासत्यवचनयोग-औदारिककाययोग-औदारिकमिश्रकाययोग-वैक्रियकाययोग-वैक्रियमिश्रकाययोग-आहारककाययोग-आहारमिश्रकाययोग-कार्मणयोग इत्यपि मनोवाक्कायैः कृत्वा पञ्चदशधापि योगा योजनानि। युज्यन्ते ध्यायनवल्गनक्रियासु व्यापार्यतेऽनात्मेति वा युज्यन्ते संबध्यन्ते वल्गनक्रियया जीव एभिरिति वा व्युत्पत्तिमात्रं योगो वीर्यं शक्तिः। उत्साह इति यावत्। योगेषु मोक्षप्राप्तिकारणीभूतेषु ध्यानविशेषेषु च मया वीर्यं पुरुषकारो न प्रयुक्तः सम्यगुद्यमो न विहितः। केनेव। योगिनेव। यथा योगम् आ आत्मन्योत्पत्स्यमानकेवलज्ञानेन क्षपकश्रेणिमारूढेन योगेषु यत्नः क्रियते। किंभूतेषु योगेषु। त्रिदिवं स्वर्गोऽस्तत्पुरुषोऽपवर्गो मोक्षः स एव दुर्गः दुःखेन गम्यते प्राप्यते गृह्यते वा पर्वतादिविषमस्थानस्थकोट्टस्तस्य संसाधकेषु आत्मायत्तीकारकेषु मया कथंचित् गुर्वादिप्रेरणया

पञ्चेन्द्रियपाटवशरीरसामर्थ्यसहायकरणसामग्र्यापि प्रमादेन अनवधानतया आलस्येन वा मन्दीकृतं क्रियानुष्ठानकरणेषु कुण्ठीकृतं मानसं मनो येन यस्य वा ॥

શ્લોકાર્થ

'સ્વર્ગ અને અપવર્ગના સાધક યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિ એ આઠ યોગોમાં, શુભ મનોયોગ, શુભ વચનયોગ અને શુભ કાયયોગમાં અથવા મોક્ષ પ્રાપ્ત કરાવી આપનારા બીજા પણ શુભ યોગોમાં યોગીપુરુષોની જેમ ગુરુ આદિની પ્રેરણા હોવા છતાં પણ મેં પ્રમોદવશ શિથિલતાથી પુરુષાર્થને કર્યો હોય તે મારું પાપ મિથ્યા થાઓ.' ॥ १४६ ॥

एतद्यदन्यच्च मयार्जि पापमस्मिन्भवेऽन्येषु पुनर्भवेषु ।
अधर्मिणानर्थ इव त्रिधापि निन्दामि सम्यक्तदहं समग्रम् ॥ १४७ ॥

अस्मिन् वर्तमाने भवे जन्मनि पुनरन्येष्वतिक्रान्तेष्वनन्तेषु भवेष्ववतारेषु मया प्राप्तावस्थास्थायुकेन एतत्पूर्वोक्तमन्यदितरद्विस्मृतमविस्मृतं वा यत्पापं दुष्कृतमार्जि उपार्जितं स्यात्। केनेव । अधर्मिणेव । यथा अधर्मकारिणा पापिना पुंसा अनर्थः परघातपरदारगमनपरद्रव्यापहारादिरन्यायः क्रियते तत्समग्रं सर्वमपि पापं दुष्कृतं त्रिधापि मनोवाक्कायैरपि त्रिकरणशुद्ध्या इदानीं निन्दामि आत्मसाक्षिकं गर्हामि देवगुरुसाक्षिकं व्युत्सृजामि ॥ 'पञ्चेन्द्रियाः–'(१७।१३१) इत्यत आरभ्य 'एतद्यत्–'(१७।१४७) इति पर्यन्तं निन्दमादिना सप्तदशभिः कुलकम् ॥

શ્લોકાર્થ

'પાપી પુરુષની જેમ આ ભવ કે પરભવમાં મારા વડે જાણતાં અજાણતાં જે કાંઇ પાપકર્મ આચરાયું હોય, તે પાપકર્મને હું મન વચન અને કાયાથી આત્મસાક્ષીએ નિંદું છું, દેવગુરુની સાક્ષીએ ગર્હા કરું છું અને તે મારા પાપકર્મને વોસિરાવું છું.' ॥ १४७ ॥

भटादिनाम्रमरदंष्ट्रमां तु स्थानानि यान्याचरितानि पूर्वम् ।
तान्यप्यनेकानि मृषा भवन्तु क्षमापथा पूतकृतां वचांसि ॥ १४८ ॥

तु पुनरष्टादशसंख्याकानि अंहसां पापानां स्थानानि प्राणातिपात-मृषावाद-अदत्तादान-मैथुन-परिग्रह-क्रोध-मान-माया-लोभ-राग-द्वेष-कलह-अभ्याख्यान-पैशुन्य-रत्यरति-परपरीवाद-मायामृषा-मिथ्यात्वशल्य इत्यष्टादश पापस्थानानि। पूर्वमस्मात्प्रस्तावान्मयाचरितानि यानि स्वयंकृतानि परैर्वा कारितानि अष्टादशसंख्याकानि। किंवत्। अब्रह्मवत्। यथा मनसौदारिकाब्रह्म न करोमि, वचसौदारिकाब्रह्म न करोमि, कायेनौदारिकाब्रह्म न करोमि, मनसौदारिकाब्रह्म न कारयामि, वचसौदारिकाब्रह्म न कारयामि, कायेनौदारिकाब्रह्म न कारयामि, मनसौदारिकाब्रह्म नानुमोदे, वचसौदारिकाब्रह्म नानुमोदे, कायेनौदारिकाब्रह्म नानुमोदे, इत्यौदारिकेन मनोवाक्कायैः करणकारणानुमोदनैर्नव भेदाः। तथैव वैक्रियेण समनया रीत्या नव भेदा भवन्ति। मंमीभूय सर्वेऽप्यष्टादश जाताः। एवमष्टादश ब्रह्मस्थानानि। अथ तान्यशेषाणि समस्तान्यपि अष्टादश पापस्थानानि क्षणान्निमेषमात्रादपि मृषा मिथ्या भवन्तु। कानीव। वचांसीव। यथा द्यूतकृतां दौरोदरिकाणां वचनानि क्षणान्मिथ्या भवन्ति ॥

श्लोकार्थ

'अढार प्रकारनां अब्रह्मनां स्थाननी जेम मारा वडे प्राणातिपात, मृषावाद, अदत्तादान, मैथुन, परिग्रह, क्रोध, मान, माया, लोभ, राग, द्वेष, कलह, अभ्याख्यान, पैशुन्य, रति-अरति, परपरिवाद, मायामृषावाद अने मिथ्यात्वशल्य-आ अढार पापस्थानकोनुं आचरण थयुं होय ते सर्वे पापस्थानको जुगारीनां वचननी जेम क्षणमात्रमां मिथ्या थाओ.' ॥ १४८ ॥

कोपं हृदः शल्यमिव प्रहाय सत्त्वानशेषान्क्षमयामि सम्यक्।
मयार्दिताः प्रागिह वैरिणेव क्षाम्यन्तु ते मय्यनुदीतवैराः ॥ १४९ ॥

एतस्यामवस्थायामहमशेषान समस्तान सप्त लक्षाः पृथ्वीकाययोनयः, सप्त लक्षाः अप्काययोनयः, सप्त लक्षाः तेजस्काययोनयः, दश लक्षाः प्रत्येकवनस्पतिकाययोनयः, चतुर्दश लक्षाः अनन्तवनस्पतिकाययोनयः, द्वे लक्षे द्वीन्द्रियाणां योनयः, द्वे लक्षे त्रीन्द्रिययोनयः, द्वे लक्षे चतुरिन्द्रिययोनय, चतस्रो लक्षाः पञ्चेन्द्रियतिरश्चां योनयः, चतस्रो लक्षाः नारकाणां योनयः, चतस्रो लक्षाः देवानां योनयः, चतुर्दश लक्षा मनुष्याणां योनयः। एवं सर्वा अपि संमिलिताः सन्त्यश्चतुरशीतिलक्षजीवयोनयो भवन्ति। एतांश्चतुरशीतिलक्षयोनिसत्कान सत्त्वान जीवान सम्यक् मनोवाक्कायैः कृत्वा क्षमयामि पादयोर्लगित्वा ममापराधं तितिक्षे विनयामि। किं कृत्वा। हृदः हृदयात्कोपं क्रोधं प्रहाय संत्यज्य। किमिव। शल्यमिव। यथा केनापि प्रकारेण

येनचिद्वैरिणा परमवैरेण कृत्वा हृदि विषये निक्षिप्तमायसशस्त्रं नाराचं वा शङ्कुं वा
घटितकीलिकां वा उद्ध्रियते। तथा ये सत्त्वा मया प्राग् जन्मनि इहास्मिन् भवे वा
णेव शत्रुणेव अर्दिताः पीडिताः ते सर्वे मां क्षाम्यन्तु मद्विषये क्षमां कुर्वन्तु। उपशा
न्त्यित्यर्थः। किंभूताः। अनुदीतवैराः मयि विषये अप्रकटितविरोधाः मुक्तविद्वेषाः क्षाम्यन्तु

શ્લોકાર્થ

'સાત લાખ પૃથ્વીકાય, સાત લાખ અપકાય, સાત લાખ તેઉકાય, સાત લાખ વાયુકાય
દસ લાખ પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય, ચૌદ લાખ સાધારણ વનસ્પતિકાય, બે લાખ બેઈન્દ્રિય, બે
લાખ તેઈન્દ્રિય, બે લાખ ચઉરિન્દ્રિય, ચાર લાખ દેવતા, ચાર લાખ નારકી,અને ચૌદ લાખ
મનુષ્ય-આ ચોરાસી લાખ યોનિમાં રહેલા સર્વ જીવો પ્રત્યે મારા વડે આ ભવ કે પરભવમાં
કંઈ પણ અપરાધ થયો હોય તે સર્વ જીવોને હું ત્રિવિધે ત્રિવિધે ખમાવું છું, અને શત્રુ
જેવા મારા વડે દુઃખ પામેલા તે સર્વ જીવો મારા પ્રત્યે વૈરભાવને ત્યાગ કરીને મને ક્ષમા
આપો, અર્થાત્ મારા ઉપર ઉપશાંત થાએ.' ॥ १४९ ॥

मैत्री मम स्वेष्विव सर्वसत्त्वेष्वास्तां क्षितिस्वर्बलिवेश्मजेषु।
धर्मोऽर्जितो वैभववन्मया यस्तं प्रीतचेता अनुमोदयामि ॥ १५० ॥

क्षितिः भूलोकः, स्वर्देवलोकः, बलिवेश्म पातालोकः, तेषु जायन्ते स्मेति क्षितिस्व-
र्बलिवेश्मजास्तेषु त्रिजगज्जन्मसु सर्वतिर्यङ्नरनागासुरव्यन्तरज्योतिर्वैमानिकनाकिनामसकलस-
त्त्वेषु समस्तजन्तुजातेषु विषये मम मैत्री सखिता आस्ताम्। केष्विव। स्वेष्विव। यथा
आत्मीयजनेषु सख्यं स्यात्। अथवा 'मैत्री मम स्वैरिव सर्वसत्त्वैरास्तां क्षितिस्वर्बलिवेश्म-
जातैः' इति पाठः। तत्र स्वर्यंबलिवेश्मजातैः सर्वसत्त्वैः सार्धं स्वैरिव मम मैत्री अस्तु। पूर्वपा-
ठस्तु 'मित्ती मे सव्वभूएसु' इति प्रतिक्रमणसूत्रानुसारेण। अथ पुनरर्थः-यो मया वैभववत्
संपत्तिरिव धर्मोऽर्जितः संचितः। प्रीतचेताः हृष्टमनाः सन् तं धर्मं पुण्यं सुकृतमनुमोदयामि
प्रशंसामि ॥

શ્લોકાર્થ

'સ્વર્ગલોક, મૃત્યુલોક અને પાતાળલોકમાં રહેલા સર્વ જીવો પ્રત્યે આત્મીયજનની
જેમ મારો મૈત્રીભાવ બન્યો રહો અને હર્ષપૂર્વક મારા વડે જે કાંઈ પણ ધર્મ વૈભવની
જેમ ઉપાર્જન કરાયો હોય તેની હું ભૂરિભૂરિ અનુમોદના કરું છું.' ॥ १५० ॥

वृन्दं द्रुमाणामिव पुष्पकालाद्यस्मादृतेऽन्यद्विफलं व्रतादि।
शुभः स भावोऽस्तु ममापवर्गमार्गानुलग्नाङ्गवतां सहायः ॥ १५१ ॥

यस्मात् शुभभावादृते विना अन्यदितरद्व्रतादि सर्व [illegible]
हमपि विफलं यत्नमेव । किमिव । वृन्दमिव । यथा [illegible]
द्रुमाणां पादपानां वृन्दं कदम्बकं निष्फलं भवेत् । स शुभो भावो [illegible]
भावो मम भवतु । किंभूतः । अपवर्गो मोक्षः अर्थान्नगरं तस्य मार्गे [illegible]
नुमस्थिता येऽङ्गभृतो भव्यजनास्तेषां सहायः ॥

श्लोकार्थ

'જેમ વસંતઋતુ સિવાય વૃક્ષસમૂહ નિષ્ફળ બને છે [illegible]
કોઈ વ્રતનિયમને નિષ્ફળ બનાવ્યાં હોય તો મોક્ષમાર્ગે [illegible]
સહાયક એવો 'શુભભાવ' મને પ્રાપ્ત થાઓ.' ॥ १५१॥

भुक्तेन येनात्र कदाचिदात्मा न दाप्ना [illegible]
शिवंगमीव स्वजनानुषङ्गं कृत्स्नं [illegible]

अहं तं त्रिजगत्प्रसिद्धं यच्छन्दसंबद्धं च कृत्स्न [illegible] ...रा આત્માથી
जातीयं चतुर्विधाहारं जहामि । अत्र पानशब्दे [illegible] ...म આદિ બાહ્ય
मि । क इव । शिवंगमीव । यथा मोक्षं गमिष्य [illegible] ...આદિ અંતરંગ
जनानां निजकुटुम्बानामनुषङ्गं निजपरिजनवर्गसं [illegible]
संसारे वा येनाहारेण भुक्तेन भक्षितेन कृत्वा [illegible]
काले आत्मा जीवस्तृप्तिं संतोषं नाप न लेभे । [illegible]
ज्ञानाधिकवचनम् । हुताशो न तृप्यति । यदुक्तं [illegible]
दधि:' इति ॥ [illegible] ॥

'જેમ ઈંધણથી અગ્નિ શાંત [illegible]
મારો આત્મા તૃપ્તિ પામ્યો નથી; [illegible]

...जीव त्रिविधा
...न पुरस्ताद्वक्ष्या-

ત્યાગ કરે છે તેમ અશન, પાન, ખાદિમ અને સ્વાદિમ એ ચારે પ્રકારના આહારનો હું ત્યાગ કરું છું, અર્થાત્ ચારે આહારના પ્રત્યાખ્યાન કરું છું.' ॥ ૧૫૨ ॥

सद्मास्ति यः पद्ममिवाष्टसिद्धिश्रीणां जगत्कल्पितकल्पसालः।
अलीव पद्मे रमतां मदीये चित्ते चिरं श्रीपरमेष्ठिमन्त्रः॥ १५३ ॥

स श्रीपरमेष्ठिमन्त्रः श्रीमन्नमस्कारश्चिरमासंसारं यावन्मदीये चित्ते रमतां मम मानसे हंसवत्खेलतु। क इव। अलीव। यथा भृङ्गो भ्रमरः पद्मे विकसितकमले सुचिरं रमते। स कः। यः श्रीनमस्कारः अष्टानाम् अणिमा-वशिता-ईशित्वं-प्राकाम्यं-महिमा-लघिमा-कामावसायित्वं-प्राप्तिः इत्यभिधानामपरासां वा मनःकल्पितानामष्टानां महासिद्धीनामेव श्रीणां लक्ष्मीणां पद्ममिव स्मेरकमलमिव सद्म धामनिकेतमस्ति। पद्मवासेति लक्ष्म्या अभिधानत्वात्। परमेष्ठिमन्त्रो जगतां त्रिभुवनजनानां कल्पितेषु कामितेषु कल्पसालः वाञ्छितसंपूरणे कल्पद्रुमोऽस्ति ॥

શ્લોકાર્થ

'જગતના જીવોના મનોરથોને પૂર્ણ કરવામાં કલ્પવૃક્ષ સમાન તેમજ અણિમા આદિ આઠ સિદ્ધિઓરૂપી લક્ષ્મીનાં કમલરૂપ વાસસ્થાન, એવો 'શ્રીપરમેષ્ઠીમંત્ર' (નમસ્કાર-મહામંત્ર) જેમ કમલમાં ભ્રમર રહે તેમ મારા ચિત્તમાં તે મંત્ર નિરંતર રમ્યા કરો.' ॥ ૧૫૩ ॥

वाध्रीणसस्येव विषाणमेको वर्तेत मे कश्चन वर्ततेऽन्यः।
पुनर्धरित्र्या इव वृत्रशत्रुः कस्यापि न स्यामहमत्र विश्वे ॥ १५४ ॥

अत्र विश्वे अस्मिञ्जगति अहमेको वर्ते। किमिव। विषाणमिव। यथा वाध्रीणसस्य खड्गिनः गण्डको वन्यजीवविशेषजीवविशेषं तस्य विषाणं शृङ्गमेकमेव भवति। यदुक्तं कल्पसूत्रे—'खग्गिविसाणंव एगजाए' इति। तथा मे मम कश्चन कोऽप्यन्यः परो न वर्तते नास्ति। पुनरत्र भुवने अहं कस्यापि न स्यां भवेयम्। अहं कस्यापि नास्मीत्यर्थः। क वृत्रशत्रुरिव। यथा धरित्र्या भूमेः शक्रो राजा कस्यापि न स्यात्र भवेत् भूतकारेषु सत्यं मर्षं क्षान्तिः स्त्रीषु कामोपशान्तिः। क्लीबे धैर्यं मित्रं केन दृष्टं श्रुतं वा ॥' इति वचनात् ॥

श्लोकार्थ

'ખડ્ગી નામના પશુને જેમ એક જ શીંગડું હોય છે, તેમ જગતમાં હું એક જ છું, મારું કોઈ નથી. જેમ પૃથ્વી ઉપર રાજા કોઈનો નથી તેમ જગતમાં હું કોઈનો નથી. (કાગડામાં શ્વેતતા, જુગારીમાં સત્યભાષા, સર્પમાં ક્ષમા, સ્રીઓમાં કામનો ઉપશમ, નપુંસકમાં ધૈર્યતા, દારુડિયામાં તત્ત્વચિંતન તેમ રાજામાં મૈત્રીભાવ પ્રાયઃ જોવામાં આવતો નથી.' ॥ ૧૫૪ ॥

भवेन्मदीयेन्द्रियमन्दिरस्य यदि प्रमादोऽवसरेऽत्र दैवात् ।
त्रिधापि देहादिममात्मनाहं परिग्रहं बाह्यमिव त्यजामि ॥ १५५ ॥

यदि अत्रावसरे अस्मिन् प्रस्तावे दैवात्कर्मयोगादायुःकर्मणस्त्रुटेः क्षयान्मदीयेन्द्रियमन्दिरस्य मत्संबन्धिनः शरीरस्य । 'जुहाव यन्मन्दिरमिन्द्रियाणाम्' इति नैषधे । प्रमादो नाम जीवेन समं वियोगो भवेत् । मरणं स्यादित्यर्थः । तदाहमात्मना स्वयमेव देहादिमं कायप्रमुखमन्तरङ्गपरिग्रहं क्रोधमानमायालोभादिपरीवारोपध्यादिकं सर्वमपि त्रिधा मनोवाक्कायैः कृत्वा त्रिकरणशुद्ध्यै त्यजामि मुञ्चामि । कमिव । बाह्यमिव । यथा बहिर्भवो बाह्यः स चासौ परिग्रहश्च पुत्रकलत्रभ्रातृधनधान्यादिपरिग्रहः सर्वस्त्यक्तोऽस्ति, तथा वपुरादपि व्युत्सृजामीति ॥ इत्याराधनाविधानम् ॥

श्लोकार्थ

આ અવસરે આયુષ્યકર્મના ક્ષયથી ઇન્દ્રિયોના ઘરરૂપ શરીરનો મારા આત્માથી વિયોગ થશે, અર્થાત્ મૃત્યુ આવે તે પહેલાં જ જેમ ધન, ધાન્ય, કુટુંબ આદિ બાહ્ય પરિગ્રહનો ત્યાગ કર્યો હતો તેમ આ શરીરનો અને કામ, ક્રોધ, લોભ આદિ અંતરંગ પરિગ્રહનો પણ હું ત્યાગ કરું છું.' ॥ ૧૫૫ ॥

शमी शमीगर्भमिवैकतानमना दधानः प्रणिधानमन्तः ।
अर्हत्समक्षं दशमी दशम्यां व्यधाद्विधिज्ञोऽनशनं शमीशः ॥ १५६ ॥

शमिनां प्रशमवतां योगिनामीशः स्वामी यतिपतिर्दशम्यां तिथौ यावज्जीवं त्रिविधाहारपरित्यागरूपमनशनं व्यधाच्चकार । कथम् अर्हत्समक्षं भगवत्प्रत्यक्षं प्रति पुरस्ताद्वा-

स्यानोच्चारपूर्वम् । दशमी वर्षीयान् प्राग्भाद्रपदस्यायमित्यनात्। 'निशि दशमितामाञ्जिष्ठ्यां विबोधविधिस्तुभिः' इति नैषधे । निशाया अवमानसमये दशमितेति पदं दृश्यते । पुनः किंभूतः । विधिज्ञः शास्त्रोक्तप्रकारवेत्ता प्रातःसमये अनशनं विहितं विलोक्यते इति वा विधिः । किं कुर्वाणः । अन्तर्मनोमध्ये प्रणिधानं परमेष्ठिध्यानं दधानो बिभ्राणः । किंलक्षणः सन् । एकतानं लयानुगं मनो मानसं यस्य तादृशः सन् । कमिव । शमीगर्भमिव । यथा शमीद्रुमः खेजडिकाभिधानपादपः शमीगर्भं पावकमन्तर्धत्ते । 'अग्निः शमीगर्भतमोघ्न-शुष्काः' इति हैम्यामभिनामसु । तथा 'शमीमिवाभ्यन्तरलीनपावकाम्' इति रघौ ॥

श्लोकार्थ

જેમ શમી (ખીજડાનું) વૃક્ષ મધ્યમાં અગ્નિ ધારણ કરે તેમ હૃદયમાં એકાગ્ર-ચિત્તથી પરમેષ્ઠી મહામંત્રનું ધ્યાન કરતાં, વિધિના જાણકાર શ્રી હીરવિજયસૂરિજીએ ભાદરવા સુદ દશમના પ્રભાત સમયે અરિહંત ભગવંતની સાક્ષીએ અનશન સ્વીકાર્યું. ॥ ૧૫૬ ॥

अथ सप्तभिः कुलकं प्रारभ्यते—

मोक्तुं भुवं द्यां च समं मघोनो द्वितीयरूपादिव विक्रमार्कात् ।
नेत्रत्रिनेत्राननकेकियानवक्त्रत्रियामापतिसंमितेऽब्दे ॥ १५७ ॥

तत्र पञ्चमीमक्षमालां गणयितुमारभतेति संबन्धः। आदित एव काव्यानि पृथक् पृथक् व्याख्यायन्ते। नेत्रे द्वे चक्षुषी, त्रिनेत्रस्येश्वरस्याननानि मुखानि पञ्च। 'पञ्चमुखोऽष्टमूर्तिः' इति हैमीयवचनात् पञ्चसंख्याकानि वदनानि, तथा केकियानस्य मयूरवाहनस्य स्वामि-कार्तिकस्य वदनानि वक्त्राणि षट्। षण्मुखत्वात्। तथा त्रियामापतिश्चन्द्रः एकः। एभिः पदार्थैः संमिते सम्यक्प्रमाणीकृते अब्दे वर्षे। कस्मात्। विक्रमार्कात् विक्रमादित्यनाम्नो भूपात्। उत्प्रेक्ष्यते—मघोन इन्द्रस्य द्वितीयरूपादिव अपरशरीरादिव। किं कर्तुम्। द्यां देवलोकं च पुनर्भुवं भूमण्डलं समं सार्धमेककाले भोक्तुं पालयितुं भुक्तिविषयीकर्तुं वा। एतावता विक्रमार्कात् द्विपञ्चाशदधिकषोडशशतप्रमाणे वर्षे संवत् १६५२ वर्षे इत्युक्तम्॥

श्लोकार्थ

નેત્ર (૨), ઈશ્વરમુખ (૫), કાર્તિકસ્વામીનાં મુખ (૬)અને ચંદ્ર (૧) એટલે વિક્રમ સંવત ૧૬૫૨ વર્ષ, જાણે ઇન્દ્રના બીજા રૂપથી સ્વર્ગ અને પૃથ્વીનો સમકાળે ભોગવટો કરવા માટે આ વર્ષ ન હોય. ॥ ૧૫૭ ॥

नभस्यमासस्य नमत्पयोदकदम्बकाडम्बरिणो नभोवत् ।
प्रभोः प्रभावादिव शुभ्रितायां तिथौ सुरद्वेषिनिषूदनस्य ॥ १५८ ॥

सुराणां देवानां द्वेषिणो वैरिणो दानवाः । 'असुरा दितिदनुजाः पातालौकःसुरारयः' इति हैम्याम् । तेषां निषूदनस्य उच्छेदकस्य हरेः । 'दैत्यारिश्च पुराणयज्ञपुरुषस्तार्क्ष्यध्वजः' इति हैम्याम् । तिथौ दिवसे एकादशीदिने । किंभूतायां तिथौ । शुभ्रितायामुज्ज्वलीभूतायाम् । अर्थाच्चन्द्रमसश्चन्द्रिकाभिर्धवलितायाम् तिथिशब्दः पुंस्त्रीलिङ्गे । उत्प्रेक्ष्यते—प्रभोर्हीरविजयसूरेः प्रभावान्महिम्नो माहात्म्यात् । शुभ्रितायामिव । तिथिः कस्य । नभस्यमासस्य नभस्यो भाद्रपदसंज्ञो मासस्तस्य । 'श्रावणिकोधनभस्यः प्रोष्ठभाद्रपदः पदः' इति हैम्याम् । किंभूतस्य । नमन्तः पयोभरैर्नम्रीभवन्तो भूमौ लगन्तो ये पयोदा मेघास्तेषां कदम्बकानि पटलानि तेषामाडम्बरः आटोपः अस्यास्मिन्स्तस्य किंवत् । नभोवत् श्रावणमासस्येव । श्रावणभाद्रपदमासौ वर्षा ऋतुः । यथा श्रावणे तथा भाद्रपदे यथा भाद्रपदे तथा श्रावणे मेघः स्यादिति । तथा 'नभोनभस्यत्वमलम्भयदृशौ' इति नैषधे । सेवनावसरे दमयन्त्याः स्वदृशौ श्रावणभाद्रपदीकृते । अयं तु वर्षाऋतुत्वाग्मासस्यभावः । एकादशी तु स्वभावेनोज्ज्वला । केवलमुत्प्रेक्षा । अथ वा नभोवद्गगनस्येव । यथा प्रावृट्काले नभो व्योम घनघनाघनमण्डलाडम्बरितं भवेत् ॥ एतावता भाद्रपदमाससितैकादशीतिथौ निशासमये ॥

श्लोकार्थ

श्रावण मासनी जेम जे महिनामां जलथी परिपूर्ण मेघना आडंबर छे, ते भादरवा मासनी विष्णु तिथि (एकादशी) जाणे आचार्यदेवना प्रभावथी उज्ज्वल बनी गई न होय ! अर्थात् सुदी एकादशीनी रात्रिए– ॥ १५८ ॥

कान्ते तमीनामुदिते मुनीन्दोस्तत्पक्रमे वल्कदिदृक्षयेव ।
स्फुरत्सु तारेषु गुरोः पथीव यातुर्दिवं क्षिप्तसुमेषु देवैः ॥ १५९ ॥

पुनस्तमीनां रात्रीणां कान्ते वल्लभे चन्द्रे उदिते सति उदयं प्राप्ते सति । उत्प्रेक्ष्यते—तत्पक्रमे तस्मिन्नवसरे अनशनिनो मुनीन्दोर्हीरविजयसूरेर्वल्कस्य वदनस्य दिदृक्षया द्रष्टुमिच्छयेव । पुनस्तारेषु उपलक्षणाद्ग्रहनक्षत्रतारकेषु स्फुरत्सु दीप्यमानेषु झगज्झगिति कुर्वत्सु । उत्प्रेक्ष्यते—दिवं स्वर्गलोकं यास्यति गमिष्यतीत्येवंशीलस्य यातुर्गुरोर्हीरसूरेः पथि मार्गे देवैः क्षिप्तेषु विकीर्णेषु सुमेषु पुष्पेष्विव पुष्पप्रकरेष्विव ॥ घनोपरोधनिर्मुक्तग्रहनक्षत्रतारकत्वि तत्कौमुदीकान्तोदये जाते ॥

શ્લોકાર્થ

જાણે આચાર્યદેવનું મુખ જોવા માટે આવ્યો ન હોય તેમ ચન્દ્રનો ઉદય થયો. અને સ્વર્ગમાં જતા આચાર્યદેવના માર્ગમાં જાણે દેવોએ પુષ્પોનો સમૂહ પાથર્યો ન હોય ! તેવા દેદીપ્યમાન તારાઓ ઝગઝગાટ કરતા હતા. ॥ ૧૫૯ ॥

महेभ्यवत्संनिधिशालमानानाकार्य कार्यज्ञतयानगारान् ।
तदैहिकामुष्मिकसर्वशर्मनिर्माणदक्षाः प्रवितीर्य शिक्षाः ॥ १६० ॥

एवंविधे व्यतिकरे सति । किं कृत्वा । कार्यं जातावसरे कृत्याकृत्यविधिं जानातीति कार्यज्ञास्तस्य भावस्तया शिक्षाप्रदानादिषु निपुणत्वेन संनिधौ समीपे शालमानान् शोभमानान् । किंवत् । महेभ्यवत् यथा महाव्यवहारिणः सन्निधियमाने रत्नादिभिः शोभमानैर्वा निधिभिर्निधानैः शालन्ते राजन्ते तान् तादृशाननगारान् निजपारिपार्श्वकान्मुनीनाकार्याहूय पुनस्तेषामाकारितयतीनामैहिकानीहलोकसंबन्धीनि आमुष्मिकाणि परलोकसंबन्धीनि सर्वाणि समस्तानि शर्माणि सुखानि तेषां निर्माणे करणे दक्षाः कुशलाः शिक्षा अनुशास्तीः प्रवितीर्य दत्त्वा ॥

શ્લોકાર્થ

તે અવસરે કૃત્યાકૃત્યના જાણકાર શ્રેષ્ઠિની જેમ આચાર્યદેવે સમીપવર્તી સાધુઓને બોલાવીને ઈહલોક અને પરલોકના સર્વસુખોને આપનારી હિતશિક્ષા આપી. ॥ ૧૬૦ ॥

अहो युवाभ्यां विजयादिसेनव्रतिक्षितीन्द्रान्प्रति वाच्यमेतत् ।
युष्माकमङ्केऽस्ति गणोऽखिलोऽपि स शासनीयः शिशुवत्स्वकीयः ॥ १६१ ॥

अहो इति संबोधने । विमलहर्षसोमविजयकौ युवाभ्यां संभूय विजय इति पदमादौ यस्य तादृशः सन् एतादृशा विजयसेननाम्नः व्रतिक्षितीन्द्रान् साधुवसुधाधिपान् प्रति एतदुच्यमानं वाच्यं कथनीयम् । तदेवोच्यते—अखिलोऽपि समस्तोऽपि गणस्तपागच्छः युष्माकं श्रीमतामङ्के उत्सङ्गेऽस्ति वर्तते । स तपागच्छश्रमणगणः शासनीयः सम्यक् पालनीयः । किंवत् । शिशुवत् । यथा स्वकीयो बालः पाल्यते । गणः किंभूतः । स्वकीयो गुरुपरम्परया आगतः । आत्मीयः अथ श्रीमदीयः ॥

ભાષાર્થ

[illegible] ॥ १६१ ॥

[illegible] ।
[illegible] ॥ १६२ ॥

[illegible] ॥

ભાષાર્થ

[illegible] ॥ १६२ ॥

[illegible] ।
[illegible] ॥ १६३ ॥

[illegible] ॥

[illegible] १०८

શ્લોકાર્થ

ચાર ગતિઓને નિષેધ કરનારી એવી નમસ્કાર મહામંત્રની ચાર માળા ગણીને પાંચમી માળા ગણવાનો પ્રારંભ કર્યો. તે પાંચમી માળા જાણે પોતાને પાંચમી ગતિ-મોક્ષગતિ પ્રાપ્ત કરાવવા માટે ન હોય. ॥ ૧૬૩ ॥

अथोन्नताख्यस्य पुरस्य पार्श्वे ग्रामे सपद्मे सरसीरुहीव।
समुद्रशायीव युतोऽङ्गजेन द्विजाग्रणीः कोऽपि बभूव भट्टः ॥ १६४ ॥

अथापराधिकारे पतस्मिन समये च कोऽपि कश्चिदनिर्दिष्टनामा भट्टः। स्वयमध्येतुः पराध्यापयितुश्च विप्रद्विजस्य भट्ट इति नामोच्यते। स भट्टो बभूव। किंलक्षणः। द्विजाग्रणीर्ब्राह्मणमुख्यः। पुनः किंभूतः। अङ्गजेन स्वनन्दनेन युतः। क इव। समुद्रशायीव। 'दासाहं पुरुषोत्तमोऽब्धिशयनः' इति हैम्याम्। यथा नारायणः अङ्गजेन लक्ष्मीतनुजेन प्रद्युम्नेन सहितः कमनः। 'कलाकेलिरनन्यजोऽङ्गजः' इत्यपि हैम्याम्। भट्टः कुत्रस्थाने। उन्नत इत्याख्या नाम यस्य तादृशस्य पुरस्य पार्श्वे समीपभाजि क्वापि संनिधिवर्तिनि ग्रामे। किंभूते। सपद्मे सह पद्मया लक्ष्म्या वर्तते यः सः। कस्मिन्निव। सरसीरुहीव। यथा कमलं लक्ष्मीकलितं भवेत् ॥

શ્લોકાર્થ

કમલસહિત સરોવરની જેમ ઊના નગરની પાસેના કોઈ ગામમાં જેમ કામદેવ સહિત વિષ્ણુ શોભે છે તેમ પુત્ર સહિત કોઈ શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. ॥ ૧૬૪ ॥

दिव्यं विमानं पवमानमार्गे नक्तं दृशा बिम्बमिवैन्दवीयम्।
सनन्दनो मन्दिरचन्द्रशालामालम्बमानः स विलोकते स्म ॥ १६५ ॥

स भट्टो नक्तं यामवतीसमये दृशा स्वलोचनेन पवमानमार्गे गगनाङ्गणे दिव्यं देवसंबन्धि विमानं देवानां गमनागमनासनयानं विलोकते स्म दृष्टवान्। उत्प्रेक्ष्यते—ऐन्दवीयं चन्द्रसंबन्धि बिम्बं मण्डलमिव। किंभूतो भट्टः। सनन्दनः तथाव्यवहारे पुत्रयुक्तः स्वाङ्गजेन सहोपविष्टोऽस्ति। किं कुर्वाणः मन्दिरस्य स्वगृहस्य चन्द्रशालां शिरोगृहमुपरितनभूमिकामालम्बमानं आश्रयन् ॥

विषमो वा, कथं कया रीत्या गन्तव्यमित्यादिदर्शनेच्छया इव ॥ इति हीरविजयसूरिगुरोः स्वर्गमनम् ॥

શ્લોકાર્થ

વિમાનના આગમન બાદ તરત જ શુકલધ્યાન ધ્યાતા જગદ્ગુરુ શ્રી હીરવિજય-સૂરિજીએ સ્વર્ગલોકનો આશ્રય કર્યો. (વિક્રમ સંવત ૧૬૫૨ ના ભાદરવા સુદ એકાદશી-ની રાત્રિના પ્રથમ પહોરમાં આચાર્યદેવનું સ્વર્ગગમન થયુ.) જાણે મોક્ષનગરમાં જવા પૂર્વે માર્ગનું નિરીક્ષણ કરવા માટે આચાર્યદેવ સ્વર્ગમાં ગયા ન હોય! ॥ ૧૬૯ ॥

अस्तं गभस्तेरिव कोकलोकः शोकाकुलो बाष्पजलाविलाक्षः ।
श्रुत्वा गुरोः स्वर्गमनं निशायां जनव्रजो द्वीपपुरादुपागात् ॥ १७० ॥

जनव्रजः श्राद्धवर्गो निशायां रजन्यामेव त्वरितं द्वीपपुराद्द्वीपबन्दिरादुपागादुन्नतपुरे समेतः। किं कृत्वा । निशायामेकादशीजन्यां गुरोः सूरेः स्वर्गमनं देवलोके पादावधारणं श्रुत्वा आकर्ण्य । किंलक्षणो जनः । बाष्पजलैर्दुःखनिवर्त्यनयनाश्रुसलिलैराविले व्याप्ते अक्षिणी ... । पुनः किंभू[illegible] शोकेन खेदेन आकुलः उत्तिम्नः । क इव । कोकलोक इव । ... म श्रुत्वा चक्रवाकचक्रं शोकाकुलं बाष्पजलावि-[illegible]लोकः' इति नैषधे । उलूकलोकस्तथा कोकलोकः । तथा [illegible] कोकलोके सशोके' इति नाटककाव्ये ॥

[illegible]લોકાર્થ

[illegible]નો સમૂહ શોકાતુર બની જાય તેમ આચાર્ય-[illegible]શોકાતુર બનેલો અને આંસુઓથી પરિપૂર્ણ નેત્રો-[illegible]ઉનાનગરમાં આવી ગયો. ॥ ૧૭૦ ॥

[illegible]मदिव्यवस्त्रैः ।
[illegible]र्दुः शिबिकां महेन्द्राः ॥ १७१

[illegible]बयारिका इति नाम्नां नाणकविशेषाणां [illegible]दीपका इत्याख्या नामविशेषा येषाम्

विना कृतार्थाः कृतकृत्याः स्यामो भवामः। ततस्मात्कारणात् हे भ्रातरः सुराः देवाः त्वरितं शीघ्रतरं चरन्तु प्रचलन्तु ॥

શ્લોકાર્થ

'ભરત ચક્રવર્તીએ જેમ અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર નિર્વાણ સમય પહેલાં જેમ ઋષભદેવ ભગવંતના મુખકમલનાં દર્શન કર્યા હતાં, તેમ હે દેવો, આપણે જલ્દી ચાલો, છેવંત આચાર્યદેવના મુખકમલને જોઈને આપણે કૃતાર્થ બનીએ.' ॥ ૧૬૭ ॥

एवं सुराणां वदतां तदानीं क्षणाददृश्यं तदभूद्विमानम् ।
सौदामिनीमण्डलमम्बुदानामिवातिगर्जां सृजतां गभीराम् ॥ १६८॥

तदानीं तस्मिन्नेव वार्ताकरणसमये एवममुना पूर्वोक्तप्रकारेण वदतां परस्परं वार्तयतां प्रवृत्तिं विदधतां सतां सुराणां देवानां तद्भट्टेन तत्स्वयं दृष्टया दृष्टं विमानं क्षणान्निमेषमात्राददृश्यं दृष्टेरगोचरमभूदजायत। किमिव। सौदामिनीमण्डलमिव। यथा गभीरां मन्द्रामतिशयेन गर्जारवं सृजतां कुर्वतां सताम्बुदानां जलदानां विद्युद्वितानं क्षणाददृश्यं दृग्गोचरातीतं भवति ॥ इत्युन्नतपुरपार्श्वग्रामस्थभट्टस्य दिव्यविमानदर्शनम् ॥

શ્લોકાર્થ

ગંભીર ગર્જારવ કરતા મેઘની મધ્યમાં જેમ વીજળી ક્ષણમાત્રમાં અદૃશ્ય થઈ જાય તેમ આ પ્રમાણે પરસ્પર વાર્તા કરતા દેવો અને વિમાન ક્ષણમાત્રમાં અદૃશ્ય થઈ ગયા. આ રીતે પુત્રસહિત બ્રાહ્મણે દિવ્ય વિમાન જોયું અને દેવવાણીને સાંભળી. ॥ ૧૬૮ ॥

सूरिस्ततः संश्रयति स्म शुक्लध्यानं दधानः स सुधाशसौधम् ।
काङ्क्षन्महानन्दपुरे प्रयातुं प्राक्तस्य मार्गस्य दिदृक्षयेव ॥ १६९ ॥

ततो विमानागमनानन्तरं सूरिर्हीरविजयसूरिः सुधाममृतमश्नन्ति भक्षन्तीति सुधाशा देवास्तेषां सौधं गृहम्। देवलोकमित्यर्थः। संश्रयति स्म भजते स्म। स्वर्गं गत इत्यर्थः। किं कुर्वाणः। शुक्लध्यानं दधानः धारयन्। ध्यायन्नित्यर्थः। उत्प्रेक्ष्यते—महानन्दपुरे मोक्षनगरे प्रयातुं गन्तुं काङ्क्षन् सन् प्राक् पूर्वं तस्य मोक्षनगरस्य मार्गस्य समीचीनत्वादिगुणस्य मार्गस्य पथो दिदृक्षया द्रष्टुमिच्छया। अथ वा कीदृक् प्रवरो वा वक्रो वा

શ્લોકાર્થ

શરદ્ અને ભાદરવાની જેમ આંખોમાંથી ધોધાર આંસુનો વરસાદ વરસાવતો શ્રાવકવર્ગ ... શરીરને માંડવીમાં પધરાવે છે ત્યારે- ॥ ૧૭૩ ॥

विमानघण्टाघनुनादमान्द्यध्वनन्सुघोषेर गभीरराव ।
स्थारत्नी ... मानाम्बरध्वानिनादिष्वनदभ्रमार्गे ॥ १७४ ॥

[illegible] ... इति मण्डपिकाकरण ... ॥

શ્લોકાર્થ

સ્વર્ગલોકમાં રહેલા ગાઢ અને ગંભીર અવાજવાળા સુઘોષાઘંટાની અવાજની જેમ આકાશમાં અદ્ધરપણે ગંભીર અવાજવાળા ઘંટાઓના ઘંટારવો થવા લાગ્યા અને પુષ્પવૃષ્ટિ થઈ. ॥ ૧૭૪ ॥

यावोपमायमिनदैर्मिनस्येवामुष्य निर्वाणमहं प्रणेतुम् ।
त्रिमाह्वयन्नात्रिदशानशेषानादाय तां श्राद्धजनाः प्रचेलुः ॥ १७५ ॥

श्राद्धजनाः श्रावकजनाः तां मण्डपिकामादाय स्कन्धेषु समधिरोप्य प्रचेलुः संस्कारभूमिं प्रति प्रचलन्ति स्म । उत्प्रेक्षते—वाद्यानां वादित्रसंदोहानां मादृभिर्मुरजीमृदङ्गभि- निनदैः शब्दैः कृत्वा अशेषान् सर्वानपि महेन्द्रप्रमुखान् त्रिदशान् देवान् त्रिमाह्वयन्त

'कथीपो' इति प्रसिद्धाः । ते आदिमाः प्रथमा येषां तादृशैर्दिव्यैर्देवदुकूलोपमैर्वस्त्रैः कृत्वा श्राद्धा द्वीपोन्नतपुरश्रावकाः मुनीन्द्रोर्हीरसूरेर्मण्डपिकां 'मांडवो' इति प्रसिद्धां व्यधुश्चक्रिरे के इव । महेन्द्रा इव । यथा पुरंदरा आप्तभर्तुः तीर्थंकरस्य शिबिकां याप्ययानं विदधते ॥

श्लोकार्थ

જેમ ઇન્દ્રો તીર્થંકર ભગવંતની શિબિકા બનાવે તેમ બે હજાર રૂપાનાણા વડે ખરીદેલા કથીપાઆદિ દિવ્ય વસ્ત્રોથી શ્રાવકોએ આચાર્યદેવના દેહ માટે માંડવી બનાવી. ॥ ૧૭૧ ॥

ते ल्यारिकाभिर्व्रतिपस्य सार्धसहस्रयुग्मप्रमिताभिरङ्गम् ।
अपूपुजन्भक्तिभरोल्लसन्तो जिनेशितुर्मूर्तिमिव प्रसूनैः ॥ १७२ ॥

ते श्राद्धाः सहार्धेन वर्तते तत्सार्धम्, सहस्रयोर्दशशतयोर्युग्मं युगलम्, सार्धं च तत्सहस्रयुग्मं च । तेन प्रमिताभिः प्रमाणं प्रापिताभिः पञ्चविंशतिशतप्रमाणाभिर्ल्यारिकाभिः कृत्वा व्रतिपस्य सूरेः अङ्गं शरीरमपूपुजन्नर्चयन्ति स्म । कामिव । मूर्तिमिव । यथा श्राद्धा जिनेशितुस्तीर्थंकरस्य प्रतिमां प्रसूनैः कुसुमैः पूजयन्ति । किंभूता । भक्तेः सेवासक्तेः भरेणातिशयेनोल्लसन्तः रोमाञ्चकञ्चुकीभवन्तः ॥

श्लोकार्थ

જેમ પુષ્પોથી જિનેશ્વર ભગવંતની મૂર્તિની પૂજા કરાય તેમ ભક્તિભરથી ઉલ્લસિત બનેલા શ્રાવકોએ સવા બે હજારની લ્યારી(રૂપાનાણા)થી આચાર્યદેવની અંગપૂજા કરી. ॥ ૧૭૨ ॥

नभोनभस्याविव निःसरद्भिः पयःप्रवाहैर्नयने वितन्वन् ।
यावज्जनो मण्डपिकाममुष्यालंकारयामास शरीरयष्ट्या ॥ १७३ ॥

जनः श्राद्धलोकः यावद्यावता समयेन अथवा यस्मिन् समये अमुष्य स्वर्गतस्य सूरेः शरीरयष्ट्या तनूलतया कृत्वा मण्डपिकामलंकारयामास भूषयति स्म । यावता वैभूषितायां मण्डपिकायां सूरिशरीरं स्थापयति स्मेत्यर्थः । जनः किं कुर्वन् । नयने स्वनेत्रे नभोनभस्याविव श्रावणभाद्रपदाविव वितन्वन् विदधत् । कैः । निःसरद्भिर्दुःखप्रकर्षां विरलधारनिवहनिःसरद्भिः पयःप्रवाहैर्बाष्पजलपूरैः ॥

શ્લોકાર્થ

મેઘ અને મહાવાતની જેમ આંખોમાંથી ધોધાર આંસુઓ વરસાવતો શ્રાવકવર્ગ [illegible] કરીને માંડવીમાં પધરાવે છે તેટલામાં- ॥ १७३ ॥

विमानघण्टाघनुनादमान्द्यमन्दुघोषैश्च गभीरनादा ।
घण्टावली [illegible]समानाम्यध्वानितादिग्वनदप्रमार्गे ॥ १७४ ॥

[illegible] मन्दिर समये वा [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] तादृशी- [illegible] [illegible] [illegible] 'घोट' इति प्रसिद्ध[illegible] [illegible] [illegible] गाद्' [illegible] [illegible] । गभीरो मन्द्रो रावो ध्वनिर्यस्याः । [illegible] । विमानानां [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ इति मण्डपिकाकरण- [illegible] ॥

શ્લોકાર્થ

સ્વર્ગલોકમાં રહેલા ગાઢ અને ગંભીર અવાજવાળા સુઘોષાઘંટાની અવાજની જેમ આકાશમાં આદરપણે ગંભીર અવાજવાળા ઘંટાઓના ઘંટારવો થવા લાગ્યા અને પુષ્પ- વૃષ્ટિ થઈ. ॥ १७४ ॥

वापीयमायघ्निनदैर्निनद्यैवाग्रुण्य निर्याणमहं प्रणेतुम् ।
त्रिमादयन्तस्त्रिदशाननेशानादाय तां श्राद्धजनाः प्रणेतुः ॥ १७५ ॥

श्राद्धजनाः श्रावकजनाः तां मण्डपिकामादाय [illegible] [illegible] प्रणेतुः संस्कार- [illegible] [illegible] । [illegible]—[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] कृत्वा [illegible] सर्वानपि महेन्द्रप्रमुखान् त्रिदशान् देवान् त्रिमादयन्त

आकारयन्त इव । किं कर्तुम् । अमुष्य सूरेर्जिनस्य तीर्थंकरस्येव निर्वाणमहं परलोकगमनमहोत्सवं प्रणेतुं विधातुम् ॥

श्लोकार्थ

श्रावकवर्ग मांडवीने खभा उपर उपाडीने अग्निसंस्कारभूमि तरफ चाल्या. वाजिंत्रोना प्रगाढ अवाजथी तीर्थंकरभगवंतनी जेम आचार्यदेवनो निर्वाणमहोत्सव ऊजववा माटे जाणे सर्वे देवोने बोलावता न होय ॥ १७५ ॥

ध्वजव्रजैरुर्जितसांध्यरागोपयुक्तवद्विष्णुपदं सृजन्तः ।
आदाय तां मण्डपिकां मुनीन्दोः संस्कारभूमीमनयञ्जनास्ते ॥ १७६ ॥

ते जना द्वीपोन्नतनगरश्राद्धलोका मुनीन्दोर्हीरसूरेर्मण्डपिकामादाय गृहीत्वा संस्कारस्य परलोकोपगतशरीरिशरीरस्य कृशानुना संस्कृतिकरणस्य भूमीं स्थानकमगमन गच्छन्ति अनयन प्रापयन्ति स्म वा । किं कुर्वन्तः । सृजन्तः विदधतः । किम् । विष्णुपदं हरिचरणमाकाशम् । किंवत् । ऊर्जितेन प्रबलेन संध्यायां दिवसावसाने भवः सांध्यः स चासौ रागश्च मायंतन संध्यासंबन्धिरक्तिम्णा युक्तवत्कलितमिव । कैः । ध्वजव्रजैः पताकाप्रकारैः । विविधवर्णवैजयन्तीराजिभिः संध्यायामनेके नीलपीतरक्तादिका रङ्गा भवेयुः ॥

श्लोकार्थ

विचित्र प्रकारनी धजाओना समूहथी आकाशने संध्याना रंगनी जेम करता दीवबंदरना अने ऊनानगरनां लोको आचार्यदेवना देहने मांडवीमां ग्रहण करीने, अग्निसंस्कार करवानी भूमि उपर लई गया . ॥ १७६ ॥

महीन्दिरायाः शिरसीव नीलमणीप्रणीतातपवारणस्य ।
रसालमालस्य तलेऽखिलास्ते स्वांसस्थलान्मण्डपिकाममुञ्चन् ॥ १७७ ॥

अखिलाः समस्ता अपि श्राद्धजना द्वीपोन्नतपुरलोकाः स्वांसस्थलात्निजस्कन्धदेशात् । आत्मीयस्कन्धेभ्य इत्यर्थः । रसालमालस्य सहकारमहीरुहस्य तले अध:प्रदेशभूमौ मण्डपिकाममुञ्चन् शुद्धधरणीमण्डले स्थापयन्ति स्म । कथंभूतस्य रसालमालस्य । नीलमणीप्रणीतातपवारणस्य········ ····· । उत्प्रेक्षते—महीन्दिरायाः······ ···· ·······॥

[illegible] ॥ १८१ ॥

[illegible] इति [illegible] ॥

ભાષાંતર

[illegible] ॥ १८१ ॥

दिवं गतवत्यपि [illegible] पोष्णुतीति ।
[illegible] ॥ १८२ ॥

[illegible] इति [illegible] ॥ इति [illegible] ॥

ભાષાંતર

[illegible] ॥ १८२ ॥

गणेन भरेण कृत्वा मुमूर्षुमर्तुमिच्छुरिव । पुनः कुतः । व्यालानां दुष्टद्विजिह्वानामनुपङ्ग सर्वदा सङ्गस्य वशात आयतत्वात । पुनः कस्य । वनानामन्ते काननानां प्रान्ते मध्ये वा वस तेनिवासात च । अपि पुनः पुष्पश्रिया कुसुमलक्ष्म्या अथ च पुष्पवद्दशदिक्षु विकसन्त व्यापारव्यवहारैः सर्वत्र जनस्थलदेशेषु विस्तृतया इन्दिरया संमुद्रया । अपि पुनः सत्यानां पुत्रपौत्रादीनां भरैस्त्रांगि ... नवितपी विधिना फलपुष्पवर्जितो विहितः । निजवपुषैव परेषां तथापि संतापमपनयति॥ इति सूक्तवचनात । इत्यादिकारणात्संजातमुमूर्षा ॥

श्लोकार्थ

અગ્નિસંસ્કારભૂમિમાં પંદર મણ ચંદન લાવવામાં આવ્યું, તે જાણે સર્પોના પ્રસંગને વશ બનેલા, વનવાસ અને પુષ્પોની શોભાના તથા ફૂલસમૂહના વન્ધ્યત્વ પ્રામેલા અને તેથી અત્યંત દુઃખી બનેલા ચંદન જાણે મરવા માટે આવ્યાં ન હોય. ॥ ૧૭૯ ॥

घृतमिव पितृनिधनभवोऽगुरुद्रवस्तत्र पञ्चसेरमितः।
सुहृदिव सस्नेहोऽगुरुरप्यानीतो मणत्रितयः ॥ १८० ॥

तत्र संस्कारोपस्करे संस्कारभूमौ वा अगुरुद्रवः 'घूओ' इति प्रसिद्धनामा पञ्चभिः सेरैर्मितः प्रमाणीकृतः पञ्चसेर आनीतः । किंभूतः । पितुर्गुरोर्निधनात मरणात निर्वाणात्भव उत्पन्नस्य । किमिव । घृतमिव । यथा आज्यं पितुर्देवो मध्वमात्राशात् ... विनाशात्तापनगालनात्संजातम, तथा घूआकोऽपि तातस्य कृष्णागुरोर्गालात्समुत्पन्नः । अपि पुनः सुहृदिव सार्धेव सह स्नेहेन प्रेम्णा घूआनामतैलद्रवेण च युक्तः कलितः । मणानां त्रितयं त्रिकं यस्य तादृशोऽगुरुः काकतुण्डः समानीतः ॥

श्लोकार्थ

અગ્નિસંસ્કાર માટે પાંચ શેર ઘૂઓ લાવવામાં આવ્યો અને જેમ પોતાના પિતા દહીંના નાશથી ઘી ઉત્પન્ન થાય તેમ પિતા કૃષ્ણાગુરુધૂપના ઓગળવાથી 'ઘૂઆ' તરીકે પ્રસિદ્ધ થએલા એવા સ્નેહાળ મિત્ર ઘૂઆને મળવા માટે આવ્યો ન હોય તેમ ત્રણ મણ અગુરુધૂપ લાવવામાં આવ્યો. ॥ ૧૮૦ ॥

श्यामत्वमात्मपितृघातजपातकं च
गौरीशविग्रहहुताशनसेवनाभिः ।

सारङ्गनाभिनिवहः प्रविविक्षुकाम-
स्समाजगाम किमु मेरयुगप्रमाणः ॥ १८१ ॥

सारङ्गनाभिनिवहः कस्तूरीप्रकरः मेरयोर्द्वयं प्रमाणं यस्य स मेरयुगप्रमाणः तत्रो-त्सवे मङ्गलरचनायां वा समाजगाम आगच्छति स्म । उत्प्रेक्ष्यते—श्यामत्वमात्मकालिमानं च [illegible] [illegible] पावनीभूतः [illegible] 'क्षि-[illegible] [illegible] शरीरं [illegible] । अष्टौ शिवमूर्तयः' इति वचनात् वह्निरेवा-[illegible] प्रविविक्षुकामः किम् [illegible] ॥

શ્લોકાર્થ

બે શેર કસ્તૂરી લાવવામાં આવી. તે જાણે એક શ્યામતા અને બીજું પોતાના પિતા કસ્તૂરીમૃગની હત્યાથી ઉત્પન્ન થયેલાં પાપને દૂર કરવા માટે, ઈશ્વરના શરીરરૂપી અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવાને ઇચ્છતો કસ્તૂરીનો સમૂહ ન હોય. ॥ ૧૮૧ ॥

दिवं गतस्यापि विभोरमुष्य श्लोकस्त्रिलोक्यामपि पोस्फुरीति ।
विवक्षयेतीव पुरो नराणामागात्त्रिसेरीप्रमितः सिताभ्रः ॥ १८२ ॥

त्रयाणां सेराणां समाहारस्त्रिसेरी तया प्रमितः प्रमाणोपेतः सेरत्रयमानः सिताभ्रः कर्पूरः [illegible] इति विवक्षया वक्तुमिच्छयेव । इति समागात् । उत्प्रेक्ष्यते—नराणां समग्रजनानां पुरोऽग्रे इति [illegible] किम् दिवं गतस्यापि स्वर्गं यातस्यापि अमुष्य विभोः गुरोः श्लोकः यशस्त्रिलोक्यामपि पोस्फुरीति जगत्त्रयेऽपि स्फूर्तिमियर्ति इति हेतोस्त्रिसेरीमितः ॥ इति मङ्गलोपस्करमेलन-मानयं —

ज्योतिःकुमारा इव तीर्थभर्तुः प्रज्वाल्य पूर्वं ज्वलनं चितायाम् ।
सूरेः शरीरस्य शरीरिणस्ते संस्कारमातन्वत चन्दनाद्यैः ॥ १८३ ॥

ते शरीरिणः श्राद्धजनाः सूरेः शरीरस्य चन्दनाद्यैः श्रीखण्डागुरुधूपकर्पूरकस्तूरिकाभिः कृत्वा । संस्कारं वह्निना संस्करणं भस्मसाद्विधानमातन्वत चक्रुः । किं कृत्वा । पूर्वं प्रथमं चितायां ज्वलनमग्निं प्रज्वाल्य संधुक्ष्योद्दीप्य वा । क इव । ज्योतिःकुमारा इव । यथा अग्निकुमारास्तीर्थभर्तुश्चितायां पुरं प्रदत्तादेशा नयननिःपतद्बहलबाष्पप्रवाहाः पूर्वं ज्वलनं प्रज्वालयन्ति ॥

श्लोकार्थ

જેમ અગ્નિકુમાર દેવો તીર્થંકર ભગવંતના શરીરનો અગ્નિસંસ્કાર કરે તેમ ચોધાર આંસુ વહાવતા શ્રાવકોએ પ્રથમ અગ્નિ પ્રગટાવીને ચંદન, ચૂઆ, કપૂર અને કસ્તૂરીઆદિ દ્રવ્યો વડે આચાર્યદેવના શરીરનો અગ્નિસંસ્કાર કર્યો. ॥ ૧૮૩ ॥

सप्तसहस्राः सर्वाः संभूय द्यारिका इह व्ययिताः ।
सप्तापि दुर्गतीरिव निषेद्धुमेतैः समुत्सुकितैः ॥ १८४ ॥

तैः श्राद्धैः पुमादीनां वस्त्रादीनां सर्वाः समस्ता अपि संभूय मेळयित्वा इह सूरिशरीरसंस्कारसमये सप्तसहस्रप्रमाणा टंकारिका व्ययिता व्ययीकृताः । उत्प्रेक्ष्यते—सप्तसंख्या अपि दुर्गतीः नरकान्निषेद्धुं निवारयितुं समुत्सुकितैरुत्कण्ठितैरिव ॥ इति सूरिशरीरसंस्कारकरणम् ॥

श्लोकार्थ

શ્રાવકોએ અગ્નિસંસ્કારમાં ચંદન, વસ્ત્રઆદિ બધું મળીને સાત હજાર ટકારી (રૂપાનાણું)નો વ્યય કર્યો. જાણે શ્રાવકો સાત પ્રકારની નરકરૂપ દુર્ગતિને નિવારવાને માટે ઉત્કંઠિત બન્યા ન હોય. ॥ ૧૮૪ ॥

चैन्ये श्रीफलवन्द्याश्विनपुरस्ते ढौकयित्वा ततः
संस्तुत्य सूरि-

गीर्वाणा इव वासवप्रभृतयो नन्दीश्वरेऽष्टाह्निकां
निर्माप्यानुसमेतयौवतयुता निर्वाणकल्याणके ॥ १८५ ॥

ते समस्ता अपि संस्कारकारिणः उपलक्षणात्परेऽपि द्वीपान्नतादिनगरश्रावकास्ततः संस्कारकरणानन्तरं चैत्ये जिनप्रासादे श्रीजिनिपुरस्तीर्थकृत्प्रतिमानां पुरस्तात् श्रीफलानि नालिकेराणि तथा तन्दुलाश्चोक्षा उपलक्षणादपरगोधूमयुगंधरीप्रमुखधान्यश्रेणीं ढौकयित्वा ततस्तदनन्तरं च संस्तुत्याष्टस्तुतिभिर्देववन्दनां विधाय मध्ये अजितशान्तिस्तव प्रान्ते च बृहच्छान्तिप्रमुखस्तुतिं कृत्वा ततस्तस्मादनु पश्चात् प्रणिपत्य । प्रणामस्तु भक्तिसंभृतः । अत एव कारणात्ते किंभूताः । भक्तिभरिताः सेवासक्त्या व्याप्ताः सन्तो नमस्यित्वा आत्मनां स्वेषां स्वेषां गृहान् जग्मुर्गताः । ते किंभूताः । अनु पश्चात् देवगृहागमनानन्तरं समेत समागतं यथौवतं युवतीसमूहस्तेन युताः सहिताः । के इव । गीर्वाणा इव यथा वासवप्रभृतयः पुरंदरप्रमुखाश्चतुर्निकायामराः निर्वाणनाम्नि तीर्थकृतां मोक्षगमनाभिधाने कल्याणकसमये नन्दीश्वरेऽष्टमद्वीपे अष्टाह्निकां स्वस्वाञ्जनरतिकरदधिमुखप्रमुखपर्वतप्रासादेष्वष्टाहिकामष्टवासरीं यात्रामहोत्सवमतिशायिनं महं निर्माय आत्मनो नगरभवनज्योतिर्विमानान् गच्छन्ति । तेऽपि व्यन्तरभवनवासिज्योतिष्कविमानवासिनश्चतुर्निकायिकाः सर्वे सुरा गच्छन्ति । तेऽपि किंविशिष्टाः । अनु पश्चाद्वृन्दे समेतं समायातं यथौवतं स्वस्वनिकायकामिनीकदम्बकं तेन कलिताः ॥ इति सूरिनिर्वाणप्रस्तावनम् ॥

श्लोकार्थ

જેમ તીર્થંકરભગવંતના નિર્વાણકલ્યાણકમાં આવેલા ઇન્દ્રઆદિ દેવદેવીઓ નંદીશ્વર દ્વીપમાં અષ્ટાહ્નિકામહોત્સવ કરીને, પોતપોતાના સ્થાને જાય તેમ આચાર્યદેવના અગ્નિસંસ્કાર કરીને સર્વે શ્રાવકશ્રાવિકાઓ જિનમંદિરમાં ભગવંતની પ્રતિમા આગળ શ્રીફળ અને અક્ષત આદિ ધાન્ય મૂકીને ભક્તિપૂર્વક નમસ્કાર સેમજ દેવવંદનરૂપ સ્તુતિને કરીને આચાર્યદેવના ગુણો સંભારતાં સૌ પોતપોતાના સ્થાને ગયાં. ॥ ૧૮૫ ॥

तस्मिन्नेव निशावसानसमये दिव्यश्रियं संश्रय-
न्साहिश्रीमदकब्बरावनिपतेः श्रीहीरसूरीश्वरः ।
प्राग्वागबद्ध इवाभ्युपेत्य सविधे प्राचीनरूपाञ्चितो
मित्रस्येव निजं द्युलोकगमनं प्रावस्नेहतः प्रोचिवान् ॥ १८६ ॥

श्रीपार्श्वदेवलोककल्पलक्ष्म्या कलितो हीरविजयनामा सूरीणामाचार्यभट्टारकाणां मध्ये ईश्वरः ऐश्वर्यवान् भवतीति ईश्वरः प्राक् स्नेहतः प्राचीनमिलनसंजातप्रीतिप्रकर्षात् धा-

संख्यातीतैः फलैराम्ररसस्यैः संपूरितः पूरणीभूतः । यथा पत्राण्यपि चक्षुषा नेक्ष्यन्ते तथा फलावलीभिरलंकृतो जातः ॥

श्लोकार्थ

જે શુષ્ક આમ્રવૃક્ષ નીચે આચાર્યદેવના અગ્નિસંસ્કાર કરવામાં આવ્યો હતો તે આમ્રવૃક્ષ તે જ રાત્રિના પ્રથમ પ્રહરમાં જ વસંતઋતુની જેમ ફળોથી લચી પડ્યું અર્થાત્ નવપલ્લવિત બન્યું. (પહેલા આ આમ્રવૃક્ષ ઉપર પત્ર-પુષ્પ આદિ કંઈ પણ દેખાતું ન હતું.) ॥૧૮૯॥

चित्रीयमाणैश्चित्तान्तर्यात्रायामिव यात्रिकैः ।
समाजग्मे समं तत्र नागरैर्नागरीसखैः ॥ १९० ॥

तत्र हीरसूरिशरीरसंस्कारस्थाने सहकारमालसमीपे नागरीसखैः पौरपुरंध्रीपरंपरापरीतैर्नागरैर्नगरलोकैः समभेककालं तदाम्रमञ्जरीसहकारिकाप्रादुर्भावश्रवणानन्तरमेवानु यथा समाजग्मे समागतम् । कैरिव । यात्रिकैरिव । यथा यात्राकारकैर्लोकैः यात्रायां शत्रुंजयादितीर्थयात्राकृते चैत्रीपूर्णिमादिवासरे । किंभूतैः । चित्तान्तर्मनोमध्ये चित्रीयमाणैराश्चर्यं विस्मयं प्राप्नुवद्भिः । मञ्जरीफलदर्शनादिति शेषः ॥

श्लोकार्थ

જેમ યાત્રિકો શત્રુંજય આદિ તીર્થોની યાત્રા કરવા માટે જાય તેમ હૃદયમાં આશ્ચર્ય પામતાં નગરવાસી નરનારીઓ એકીસાથે તે આમ્રવૃક્ષને જોવા માટે ગયા. ॥૧૯૦॥

शेषा इव त्रिभुवनाधिपतेः प्रमोदा-
ल्लोकाः सदैव जगृहुः सहकारिकास्ताः ।
प्रास्थापयन्पुनरकब्बरपातिसाहे-
रद्वैतविस्मयकरीरुपदा इवैताः ॥ १९१ ॥

लोकाः श्रावका अपरेऽपि च नगरग्रामलोका यथभाव सहैव समकालमागत्य गुरुमाहात्म्यादेककालोत्पन्नास्ताः मञ्जरीः सहकारिकाश्च 'कइरी' इति प्रसिद्धा जगृहुर्गृह्णन्ति ।

શ્લોકાર્થ

ભરતચક્રવર્તીએ અષ્ટાપદપર્વત ઉપર પોતાના પિતા શ્રી ઋષભદેવ તેમજ પોતાના નવ્વાણુ ભાઈઓને અગ્નિસંસ્કારના સ્થાને 'આ પવિત્ર ભૂમિને કોઈ ઉલ્લંઘન ના કરે' તે માટે જેમ સો સ્તૂપો કરાવ્યા હતા, તેમ દીવબંદરના નગરશેઠ 'મેઘ' પરીખે આચાર્યદેવના અગ્નિસંસ્કારના સ્થાને સ્તૂપ કરાવ્યો અને આચાર્યદેવની ચરણપાદુકાની સ્થાપના કરી. તે મેઘશ્રેષ્ઠીને 'લાડકી' નામની પ્રિયા હતી; તે જાણે મેઘશ્રેષ્ઠીના ઘરની ગૃહલક્ષ્મી ન હોય! અથવા તો સ્વર્ગમાં પૃથ્વીમંડળમાંથી ઊતરી આવેલી સાક્ષાત્ કામધેનુ ન હોય. ॥ ૧૯૨ ॥ ॥૧૯૩ ॥

आकृष्टा इव तिष्ठन्तः प्रभावैस्तत्प्रभोरिह ।
अर्हन्मूर्तेरिवैतस्य सुराः सांनिध्यमादधुः ॥ १९४ ॥

सुरा देवास्तस्य गुरुपादुकापवित्रीकृतस्तूपस्य सांनिध्यं संनिधितां पार्श्ववर्तिकताम् । आराधकानां कामितपूरकतामिति यावत् । आदधुधकः । लोकरक्षासमीहितपूरणादिकं सांनिध्यं विदधते । कस्या इव । अर्हन्मूर्तेरिव । यथा भगवत्प्रतिमायाः सुराः सांनिध्यं कुर्वते । सुराः किं कुर्वन्तः । तिष्ठन्तः । कुत्र । इह सूरिस्तूपे । उत्प्रेक्ष्यते—तस्य प्रभोः हीरसूरेः प्रभावैर्माहात्म्यैराकृष्टा इव आकृष्यानीता इव ॥

શ્લોકાર્થ

જેમ જિનેશ્વર ભગવંતની પ્રતિમાને દેવોનું સાન્નિધ્ય હોય છે તેમ આ ચરણપાદુકા વડે અલંકૃત સ્તૂપનું દેવો સાન્નિધ્ય કરતા હતા; તે દેવો જાણે આ પ્રભાવથી આકર્ષાઈને આવ્યા ન હોય. ॥ ૧૯૪ ॥

तत्रार्चितुं स्तूपमकब्बरेण समीपभूमी कियती वितीर्णा ।
सिद्धाचले सिद्धनृपेण नाभिभवं यथा द्वादश संनिवेशाः ॥ १९

तत्रोन्नतनगरसीमभूमीमण्डले स्तूपं तात्स्थ्यात्तद्व्यपदेशात्सूरिपादुकां ... नमर्चितुं पूजयितुमकब्बरेण पातिसाहिना कियती कियत्प्रमाणा ... क्षेत्रादिषु मानविशेषे वीघा इत्युच्यन्ते । ते च सौराष्ट्रगुर्जरजनपदेषु प्रसिद्धा

अन्वतिष्ठंश्चतुर्दिग्विभागागता यात्रिकास्तत्र यात्रां जिनेन्द्राद्रिवत् ।
कामिकस्वर्गिणेवामुना कामितं पूर्यतेऽन्यच्च सेवासु हेवाकिनाम् ॥ १९७ ॥

चतसृणां चतुःसंख्याकानां पूर्वा-दक्षिणा-पश्चिमा-उत्तरानाम्नां दिशां हरितां विभागेभ्यः प्रदेशेभ्यः आगताः आयाता यात्रिका यात्राकारका जनास्तत्र स्तूपे यात्रां प्रभुपादुकाप्रणतिलक्षणामन्वतिष्ठन्कुर्वन्ति स्म । किंवत् । जिनेन्द्राद्रिवत् । यथा शत्रुंजयशैले यात्रिकजनो यात्रां करोति । 'मानं वदन्तीह जिनेश्वराद्रेः' इदं काव्यं पूर्वलिखितमस्ति पुराणान्तर्गतं च । पुनरन्यदपि अमुना गुरुपादुकाङ्कितस्तूपेन सेवासु स्वसेवनाकरणेषु हेवाकिनां हेवा स्वभावः स एव शीलमस्त्येषामिति हेवाकिनस्तेषां भक्तिभरनिर्भरभावानां यात्रिकजनानां कामितं वाञ्छितं पूर्यते पूर्णीक्रियते । केनेव । कामिकस्वर्गिणेव । यथा कामितप्रदेन गीर्वाणेन भक्तकामितं पूर्यते ॥ इति स्तूपकरणतन्माहात्म्यं च ॥

श्लोकार्थ

शत्रुंजयतीर्थनी જેમ સ્તૂપની યાત્રા કરવા માટે ચારે દિશાથી અકંપૂર્વિકાન્યાયે ભાવિકો આવવા લાગ્યા. અને જેઓ ભક્તિપૂર્વક યાત્રા કરતા તેઓના મનોરથો દેવોની જેમ સફળ થતા. ॥ ૧૯૭ ॥

तत्प्रक्रमे विजयसेनविभुर्हमाऊ-
सूनुं पृणन्सदसि लाभपुरे बभूव ।
धर्मावनीप्रियतमं पुरि लक्षणाद्य-
वत्यामिव व्रतिपुरंदरवप्पभट्टिः ॥ १९८ ॥

तत्प्रक्रमे तस्मिन् हीरविजयसूरेरून्नतनगरे द्वितीयचतुर्मासकरणावसरे विजयसेननामा प्रभुर्गच्छपतिर्लाभपुरे 'लाहोर' इति प्रसिद्धे नगरे बभूव । किं कुर्वन् । सदसि सभायां संसामन्ताद्यनेकपार्षद्यभूषितपर्षन्मध्ये हमाऊसूनुमकब्बरपातिसाहिं पृणन् संतुष्टिमुत्पादयन् । इव । वप्पभट्टिरिव । यथा व्रतिषु साधुषु पुरंदरो वासवो वप्पभट्टिनामा सूरिः सदसि धर्मनामा अवनी गौडजनपदमेदिनी तस्याः प्रियतमं भर्तारं धर्मनृपतिं प्रीणन् लक्षणा इति पदमाद्यं यस्यां तादृशी वती एतावता लक्षणावती गौडमण्डलमण्डनं नृपराजधान्यां लक्षणावतीनामनगर्यां भवति स्म ॥

श्लोकार्थ

શરીરની અસ્વસ્થતાને કારણે હીરવિજયસૂરિજીને બીજું ચોમાસું ઊનાનગરમાં રહેવું પડ્યું ત્યારે વિજયસેનસૂરિજી લાહોરમાં અકબરબાદશાહની રાજસભાને ધર્મગોષ્ઠિ દ્વારા

अन्वतिष्ठधनुर्दिग्विभागागता यात्रिकास्तत्र यात्रां जिनेन्द्राद्रिवत् ।
कामितस्वर्गिणेवामुना कामितं पूरितेऽन्यत्र तेषामु देहिनाम् ॥ १९७ ॥

तत्रमूर्ता चतुःसंख्याकानां पूर्व-दक्षिणा-पश्चिमा-उत्तराख्यानां दिशां सत्कानां विभागेभ्यः प्रदेशेभ्यः आगताः आयाताः यात्रिका यात्राकारकाः भव्यजनाः अग्रे यात्रां श्रीशत्रुञ्जयमहातीर्थाधिपतेः [illegible] अन्वतिष्ठन् कुर्वन्ति स्म । किंवत् । जिनेन्द्राद्रिवत् । यथा शत्रुञ्जयशैले यात्रिकजनो यात्रां करोति । 'यात्रां चरन्तीव जिनेश्वराद्रेः' इति [illegible] पूरितमपि पूरा [illegible] च । पुनरन्यदपि अमुना स्तूपाद्भुतविहारेण [illegible] तेषां [illegible] देहिनां देवा स्वभावः [illegible] भक्तिभरनिर्भरमानसानां यात्रिकजनानां कामितं वाञ्छितं पूर्णं पूर्णीकृतम् । केन । कामितस्वर्गिणेव । यथा कामितपूरकेण गीर्वाणेन भक्तकामितं पूर्यते ॥ इति [illegible] च ॥

श्लोकार्थ

શત્રુંજયતીર્થની જેમ સ્તૂપની યાત્રા કરવા માટે ચારે દિશાથી [illegible] ભાવિકો આવવા લાગ્યા. અને જેઓ ભક્તિપૂર્વક યાત્રા કરતા તેઓના મનોરથો દેવોની જેમ સફળ થતા. ॥ ૧૯૭ ॥

तत्प्रक्रमे विजयसेनविभुर्दमांऊ-
धनुं पृणन्सदसि लाभपुरे बभूव ।
धर्मावनीप्रियतमं पुरि लक्षणाव-
वत्यामिव प्रतिपुरंदरबप्पभट्टिः ॥ १९८ ॥

तत्प्रक्रमे तस्मिन् हीरविजयसूरेरुन्नतनगरे द्वितीयचतुर्मासककरणावसरे विजयसेननामा विभुर्गच्छपतिर्लाभपुरे 'लाहोर' इति प्रसिद्धे नगरे बभूव । किं कुर्वन् । सदसि सभायां सर्वसामन्ताद्यनेकपार्थिवभूषितपर्षन्मध्ये दमांऊसुतनुमकब्बरपातिसाहिं पृणन् संतुष्टिमुत्पादयन् । क इव । बप्पभट्टिरिव । यथा प्रतिपु साधुषु पुरंदरा वासवो बप्पभट्टिनामा सूरिः सदसि धर्मनामा अवनी गौडजनपदमेदिनी तस्याः प्रियतमं भर्तारं धर्मनृपतिं प्रीणन् लक्षणा इति पदमाद्यं यस्यां तादृशी वती एतावता लक्षणावती गौडमण्डलमण्डनं नृपराजधान्यां लक्षणावतीनामनगर्यां भवति स्म ॥

श्लोकार्थ

શરીરની અસ્વસ્થતાને કારણે હીરવિજયસૂરિજીને બીજું ચોમાસું ઊનાનગરમાં રહેવું પડયું ત્યારે વિજયસેનસૂરિજી લાહોરમાં અકબરબાદશાહની રાજસભાને ધર્મગોષ્ઠિ દ્વારા

अन्वतिष्ठदनुदिग्विभागगता यात्रिकास्तत्र यात्रां जिनेन्द्राद्रिवत् ।
कामितस्फूर्तिनेतामुना कामितं पूर्यतेऽस्म च तेषां देवाद्रिवताम् ॥ १९७ ॥

अनमूनां वपुःसंस्थानानां पूर्व-दक्षिण-पश्चिम-उत्तराख्यां दिशां दिशं दिशं प्रति संघाः प्रदेशेभ्यः आगताः भाविका यात्रिका यात्राकारका सत्वरमेव स्तूपे यात्रां प्रभुताद्भावजनितसुतागतविशुद्धपूर्वं तिष्ठन्ति स्म । किंवत् । जिनेन्द्राद्रिवत् । यथा शत्रुंजयशैले यात्रिकजनो यात्रां करोति । 'मान' वदन्तीह जिनेन्द्रशैलेः' इव काव्यं पूजितमपि पुरा-गमनं च । पुनरत्र वदति अमुना गुरुपादुकाहितस्तूपेन तेषां यात्रिकजनानां तेषां देवादि-नां देवा स्वभावः स एव हीरसत्कं तस्याभिति देवाधिकत्वेन भक्तिभरनिर्भरभावानां यात्रि-कजनानां कामितं वाञ्छितं पूर्णं पूर्णीक्रियते । केनेव । कामितस्फूर्तिनेन । यथा कामित-पूरकेण गीर्वाणे मनःकामितं पूर्णं ॥ इति स्तूपकरणस्य माहात्म्यं च ॥

श्लोकार्थ

શત્રુંજયતીર્થની જેમ સ્તૂપની યાત્રા કરવા માટે ચારે દિશાથી અહંપૂર્વિકાન્યાયે ભાવિકો આવવા લાગ્યા. અને જેઓ ભક્તિપૂર્વક યાત્રા કરતા તેઓના મનોરથો દેવોની જેમ સફળ થતા. ॥ ૧૯૭ ॥

तत्राक्रमे विजयसेनविभुर्दमांऊ-
सूनुं पृणन्सदसि लाभपुरे बभूव ।
धर्मावनीप्रियतमं पुरि लक्षणाह्व-
वत्यामिव व्रतिपुरंदरबप्पभट्टिः ॥ १९८ ॥

तत्रक्रमे तस्मिन् हीरविजयसूरेरुन्ननगरे द्वितीयचतुर्मासकरणावसरे विजयसेननामा विभुर्गच्छपतिर्लाभपुरे 'लाहोर' इति प्रसिद्धे नगरे बभूव । किं कुर्वन् । सदसि सभायां र्वसामन्ताद्यनेकपार्षदभूषितपर्षन्मध्ये दमांऊसूनुमकब्बरपातिसाहिं पृणन् संतुष्टिमुत्पादयन् । इव । बप्पभट्टिरिव । यथा व्रतिषु साधुषु पुरंदरो वासवो बप्पभट्टिनामा सूरिः सदसि र्मनामा अवनी गौडजनपदमेदिनी तस्याः प्रियतमं भर्तारं धर्मनृपतिं प्रीणन् लक्षणा इति दमाद्यं यस्यां तादृशी वती एतावता लक्षणावती गौडमण्डलमण्डनं नृपराजधान्यां लक्षणावतीनामनगर्यां भवति स्म ॥

श्लोकार्थ

શરીરની અસ્વસ્થતાને કારણે હીરવિજયસૂરિજીને બીજું ચોમાસું ઊનાનગરમાં રહેવું પડયું ત્યારે વિજયસેનસૂરિજી લાહોરમાં અકબરબાદશાહની રાજસભાને ધર્મગોષ્ઠિ દ્વારા

स विजयसेनसूरिः बन्धुयत् भ्रातेव स्वीयजनैरात्मीयमनुजैरुपेतः सहितः सन् गुरोः स्वर्गगमनात्प्राक्समये हीरगुरोः समीपे संप्रेषितः पातिसाहिना प्रहितः। किं कृत्वा। प्रस्थापितः स्फुरद्दीप्यमानं जगच्चेतश्चमत्कारकारि मानं संमानमिव स्फुरन्मानम् महिषीमहिषगोवृषभा एते चत्वारोऽपि कदापि केनापि न हन्तव्याः तथा केनापि मदाज्ञावशवर्तिना मल्लेवकेन जना बन्दीकर्तव्या न नैवावश्यम् इति स्वहस्तमुद्राङ्कितलेखमर्पयित्वा। कस्य तस्य विजयसेनसूरेः। कया। प्रीत्या स्नेहेन प्रमोदेन वा॥ इति साहिना विजयसेनसूरेर्गुरुसमीपे प्रेषणम्॥

શ્લોકાર્થ

અકબરબાદશાહે વિજયસેનસૂરિજીને ભેંસ, પાડા, ગાય અને વૃષભ આ ચારની સદંતર હત્યા કરવાના નિષેધરૂપ, તેમજ 'મારો કોઈ પણ સેવક કોઈ પણ નિરપરાધી માણસને બંદી બનાવે નહીં' તેવા બે ફરમાનપત્ર સન્માનપૂર્વક અર્પણ કરીને, પોતાના બંધુની જેમ વિજયસેનસૂરિજીને હીરવિજયસૂરિજી પાસે મોકલ્યા. ॥ २०० ॥

सोऽप्याकर्णितहीरसूरिमघवाङ्गापाटवः संचर-
न्यावद्गुर्जरदेशलक्ष्मितिलकं संप्राप्तवान्पत्तनम् ।
संतप्तत्रपुराशिसिञ्चनमिव श्रुत्योरशर्मावहं
स्वर्लोकोपगमं गुरोर्गणधरस्तावत्समाकर्णयत् ॥ २०१ ॥

सोऽपि विजयसेनसूरिरपि तावद्गुरोः हीरसूरेः स्वर्लोकोपगमं देवलोके पादावधारणं समाकर्णयत सम्यक् सत्यत्वेन श्रुतवान्। स किंभूतः। गणधरो गुरावुपरते स एव गच्छधारकः। किम्। श्रुत्योः श्रवणयोर्बहुजनस्य मिथ्यादृशामपि अशर्मावहं दुःखविधायकम्। किमिव। संतप्तानामुष्णीकृतानां रसीभूतानां च त्रपुणां राशिर्व्रजस्तस्य सिञ्चनं निर्भरतया मध्येऽभिषेचनमिव। तावत्किम्। यावत्सोऽपि सूरिरपि आकर्णितं लोकप्रवृत्तिपरम्परया लेखोदन्तावगमनेन श्रुतं हीरसूरिमघोनः श्रीहीरविजयसूरीन्द्रस्याङ्गे शरीरे अपाटवं रोगादिभिरपटुतामसमाधियेन। अत एव संचरन्ननवच्छिन्नप्रयाणैश्चतुर्मासकमध्येऽपि त्वरिततरं पथि प्रतिष्ठमानः प्रचलन् सन् गुर्जरदेशस्य तिलके लक्ष्मितिलकोपमानं पत्तनमणहिल्लपाटकपुटभेदनं यावतां कालेन यस्मिन् समये वा संप्राप्तवान्। यावता पत्तने समेत इत्यर्थः॥

શ્લોકાર્થ

વિજયસેનસૂરિજીએ પણ લોકોના મુખે પૂજ્ય ગુરુદેવ શ્રીહીરવિજયસૂરિજીની નાદુરસ્ત તબિયતના સમાચાર સાંભળીને ચોમાસાના કાળમાં પણ અવિચ્છિન્ન પ્રયાણ કરી

स विजयसेनसूरिः बन्धुवत् भ्रातेव स्वी
स्वर्गगमनान्प्राक्समये हीरगुरोः समीपे संप्रेषित
पितः स्फुरद्दीप्यमानं प्रगच्चेतश्चमत्कारकारि
पणोवृषभा एते वत्सारोऽपि कदापि केनापि
मन्लेच्छकेन जना बन्दीकर्तव्या न नैवात्यदयम
तस्य विजयसेनसूरेः। कया। प्रीत्या स्नेहेन
दसमीपे प्रेषणम् ॥

અકબરબાદશાહે વિજયસેનસૂરિજી
સદંતર હત્યા કરવાના નિષેધરૂપ, તેમજ
માણસને બંદી બનાવે નહીં ’ તેવા બે
બંધુની જેમ વિજયસેનસૂરિજીને હીરવિ

सोऽप्याकर्णितहीरग
न्यायद्गुर्जरदेश
संतप्तत्रपुराशिसिञ्चनां
स्वर्लोकोपगमं गुरो

सोऽपि विजयसेनसूरिरपि तावद्गुरोः स
समाकर्णयत् सम्यक् सत्यत्वेन श्रुतवान्। स किं
भावकः। किम्। श्रुत्योः श्रवणयोर्बहुजनस्य मि
किमिव। संतप्तानामुष्णीकृतानां रसीभूतानां च त्र
सत्त्वेऽभिषेचनमिव। तावत्किम्। यावत्सोऽपि गु
लेलोऽस्ताचगमनेन पुनः हीरसूरिप्रभोः श्रीहीरवि
द्भिरपदुणामसमाधियेन। अत एव संघरत्नव्रतनि
तनरं पथि प्रतिष्ठमानः प्रचलन सन गुर्जरदेशस्य
समणहिलपाटकपुटभेदनं यावतां कालेन यस्मिन् सम
समेत इत्यर्थः ॥

શ્લોકાર્થ

વિજયસેનસૂરિજીએ પણ લોકોના મુખે પૂજ્ય ગુરુદેવ

શ્લોકાર્થ

અરેરે ગુરુદેવ, આપના જવાથી આ વિશ્વમાં કલ્પવૃક્ષનો ઉચ્છેદ થઈ ગયો. હાય, કામધેનુ મરી ગઈ, કામકુંભ ભાંગીને ભુક્કો થઈ ગયો, હા હા, દક્ષિણાવર્તશંખના ટુકડે ટુકડા થઈ ગયા. ॥ ૨૦૩ ॥

हा हा भूधनबोधनैकविबुध श्रीसूरिचूडामणे
हा सिद्धान्तसमुद्रमन्दरगिरे हा शासनाहर्मणे ।
हा हा यौक्तिकवाक्पुरंदरगुरो वैराग्यवारांनिधे
हा कारुण्यनिधे विधेर्वशतया त्वं कुत्र यातः प्रभो ॥ २०४ ॥

हा हा इति पुनः पुनः खेदवाक्ये। यथा नाचराजकविकृतायां भोजमुञ्जराजादिमतिमानां पुरो दुःखोद्गारस्तुतौ 'हा हा हालनितान्तकान्तकवितालंकार हा मा .....क्षोणीनायकमुञ्जपुञ्जयशसां हा भोज भूवल्लभ' इत्यादि। हे भूधनस्य राज्ञः मुद्गलपातिसाहेरकब्बरस्य बोधने प्रतिबोधविधाने एकविबुध अद्वैतनैपुण्यवान । तथा श्रिया ज्ञानवैराग्यप्रतिरूपादिलक्ष्मीकलिता ये सूरयो भट्टारकास्तेषां चूडामणे । हा इति दुःखबाहुल्यात्पुनर्हाशब्दोच्चारणम् । हे सिद्धान्तः समग्रजैनागमः स एव दुरवगाहत्वाद्बहुत्वाच्च समुद्रस्तस्यावगाहने मध्यप्रवेशनागाधतापरिच्छेदपरिच्छेदरहस्यामृतग्रहणे मन्दरगिरे। पुनर्हा शासनं जैनदर्शनं तत्राहर्मणे सहस्रकिरण । पुनर्हा इत्यनन्यसाधारणदुःखशोके । यौक्तिका सम्यक्सिद्धान्तानुगतकुमतनिराकरणादियुक्त्या उपेता । अथ वा परकृतपूर्वपक्षनिराकरणैकप्रगल्भा या सिद्धान्तरूपा सिद्धान्त उत्तरपक्षः प्रतिपक्षकृतपूर्वपक्षनिरुत्तरीकरणं संदेहनिराकरणं च। यथा 'अनुरूपमिदं निरूपयन्नथ सर्वेष्वपि पूर्वपक्षताम्। युवसु व्यपनेतुमक्षमस्त्वयि सिद्धान्तधियं निवेशयम् ॥' इति नैषधे । यौक्तिका चासौ वाक् तत्र पुरंदरगुरो वाचस्पते । पाठान्तरे सैद्धान्तिकवाक् इति । तथा वैराग्यं संसारविरक्तता तस्या वारांनिधे समुद्र। हा इति शोचने। कारुण्यस्य कृपाया निधे निधान। एतानि सर्वाण्यपि संबोधनानि । विधेर्दैवस्य वशतया आयत्तत्वात् हे प्रभो, त्वं कुत्र कस्मिन् स्थाने । अस्मान्प्रियविनेयान्मुक्त्वेत्यध्याहार्यम् । यातोऽसि गतवानसि ॥

શ્લોકાર્થ

અકબર જેવા મોગલ સમ્રાટને પ્રતિબોધ કરવામાં અદ્વિતીય નિપુણતા ધારણ કરનારા એવા હે ગુરુદેવ, સૂરીશ્વરોમાં મુગટસમાન, સિદ્ધાંતરૂપી સમુદ્રનું મંથન કરવામાં મેરૂસમાન હે ગુરુદેવ, જૈનશાસનમાં સૂર્યસમાન તેમજ યુક્તિપ્રયુક્તિયુક્ત વાણીમાં સુરગુરુ

શ્લોકાર્થ

અરેરે ગુરુદેવ, આપના જવાથી આ વિશ્વમાં કલ્પવૃક્ષનો ઉચ્છેદ થઈ ગયો. હાય, કામધેનુ મરી ગઈ, કામકુંભ ભાંગીને ભુક્કો થઈ ગયો, હા હા, દક્ષિણાવર્તશંખના ટુકડે ટુકડા થઈ ગયા. ॥ ૨૦૩ ॥

हा हा भूधनबोधनैकविबुध श्रीसूरिचूडामणे
हा सिद्धान्तसमुद्रमन्दरगिरे हा शासनाहर्मणे ।
हा हा यौक्तिकवाक्पुरंदरगुरो वैराग्यवारांनिधे
हा कारुण्यनिधे विधेर्वशतया त्वं कुत्र यातः प्रभो ॥ २०४ ॥

हा हा इति पुनः पुनः खेदवाक्ये। यथा नाचराजकविकृतायां ... मानां पुरो दुःखोद्गारस्तुतौ 'हा हा हालनिशान्तकान्तकविताालंकार हा मा यकमुञ्जपुञ्जयशसां हा भोज भूवल्लभ' इत्यादि। हे भूधनस्य राज्ञः ... रस्य बोधने प्रतिबोधविधाने एकविबुध अद्वैतनैपुण्यवान । तथा श्रिया दिलक्ष्मीकलिता ये सूरयो भट्टारकास्तेषां चूडामणे । हा इति ... धारणम् । हे सिद्धान्तः समग्रजैनागमः स एव दुरवगाहत्वाद्समुद्रस्तस्य ... मध्यप्रवेशनागाधतापरिच्छेदपरिच्छेदरहस्यामृतग्रहणे मन्दरगिरे । पुनर्हा शासनं तत्राहर्मणे सहस्रकिरण । पुनर्हा इत्यनन्यसामान्यदुःखशोके । यौक्तिका ... गतकुमतनिराकरणादियुक्त्या उपेता । अथ वा ... सिद्धा- द्धान्तरूपा सिद्धान्त उत्तरपक्षः प्रतिपक्षकृतपूर्वपक्षनिरुत्तरीकरणं ... 'अनुरूपमिदं निरूपयन्नथ सर्वेष्वपि पूर्वपक्षताम् । ... -श्यवेशयम् ॥' इति नैषधे । यौक्तिका वासौ वाक् तत्र पुरन्दरगुरो सैद्धान्तिकवाक् इति । तथा वैराग्यं संसारविरक्तताया वारांनिधे ... कारुण्यस्य कृपाया निधे निधान। एतानि सर्वाण्यपि संबोधनानि । आयत्तत्वात् हे प्रभो, त्वं कुत्र कस्मिन् स्थाने । ... यातोऽसि गतवानसि ॥

શ્લોકાર્થ

અકબર જેવા મોગલ સમ્રાટને પ્રતિબોધ કરવામાં અદ્વિતીય
એવા હે ગુરુદેવ, સૂરીશ્વરોમાં મુગટસમાન, સિદ્ધાંતરૂપી સમુદ્રનું
હે ગુરુદેવ, જૈનશાસનમાં સૂર્યસમાન તેમજ યુક્તિપ્રયુક્તિયુક્ત

શ્લોકાર્થ

અરેરે ગુરુદેવ, આપના જવાથી આ વિશ્વમાં કલ્પવૃક્ષનો ઉચ્છેદ થઈ ગયો. હાય, કામધેનુ મરી ગઈ, કામકુંભ ભાંગીને ભુક્કો થઈ ગયો, હા હા, દક્ષિણાવર્તશંખના ટુકડે ટુકડા થઈ ગયા. ॥ ૨૦૩ ॥

हा हा भूधनबोधनैकविबुध श्रीसूरिचूडामणे
हा सिद्धान्तसमुद्रमन्दरगिरे हा शासनाहर्मणे।
हा हा यौक्तिकवाक्पुरंदरगुरो वैराग्यवारांनिधे
हा कारुण्यनिधे विधेर्वशतया त्वं कुत्र यातः प्रभो ॥ २०४ ॥

हा हा इति पुनः पुनः खेदवाक्ये। यथा नाचराजकविकृतायां भोजमुञ्जराजादिप्रतिमानां पुरो दुःखोद्गारस्तुतौ 'हा हा हालनिशान्तकान्तकविताऽलंकार हा मा ·····श्रोणीनायकमुञ्जपुञ्जयशसां हा भोज भूवल्लभ' इत्यादि। हे भूधनस्य राज्ञः मुद्गलपातिसाहिरकब्बरस्य बोधने प्रतिबोधविधाने एकविबुध अद्वैतनैपुण्यवान्। तथा श्रिया ज्ञानवैराग्यप्रतिरूपादिलक्ष्मीकलिता ये सूरयो भट्टारकास्तेषां चूडामणे। हा इति दुःखबाहुल्यात्पुनर्हाशब्दोच्चारणम्। हे सिद्धान्तः समयजैनागमः स एव दुरवगाहत्वाद्वृत्वाच्च समुद्रस्तस्यावगाहने मध्यप्रवेशनागाधनापरिच्छेदपरिच्छेदरहस्यानुप्रग्रहणे मन्दरगिरे। पुनर्हा शासनं जैनदर्शनं तथाहर्मणे सहस्रकिरण। पुनर्हा इत्यनन्यसामान्यदुःखशोके। यौक्तिका सम्यक्सिद्धान्तानुगतकुमतनिराकरणादियुक्त्या उपेता। अथ वा परकृतपूर्वपक्षनिराकरणैकप्रगल्भा या सिद्धान्तरूपा सिद्धान्त उत्तरपक्षः प्रतिपक्षकृतपूर्वपक्षनिरुत्तरीकरणं संदेहनिराकरणं च। यथा 'अनुरूपमिदं निरूपयन्नथ सर्वेष्वपि पूर्वपक्षताम्। युवसु व्यधनैनुमक्षमस्त्वयि सिद्धान्तधियं न्यवेशयम्॥' इति नैषधे। यौक्तिका चासौ वाक् तत्र पुरंदरगुरो वाचस्पते। पाठान्तरे सैद्धान्तिकवाक् इति। तथा वैराग्यं संसारविरक्तताया वारांनिधे समुद्र। हा इति शोचने। कारुण्यस्य कृपाया निधे निधान। एतानि सर्वाण्यपि संबोधनानि। विधेर्दैवस्य वशतया आयत्तत्वात् हे प्रभो, त्वं कुत्र कस्मिन् स्थाने। अस्मान्प्रियविनेयान्मुक्त्वेत्यध्याहार्यम्। यातोऽसि गतवानसि॥

શ્લોકાર્થ

અકબર જેવા મોગલ સમ્રાટને પ્રતિબોધ કરવામાં અદ્વિતીય નિપુણતા ધારણ કરનારા એવા હે ગુરુદેવ, સૂરીશ્વરોમાં મુગટસમાન, સિદ્ધાંતરૂપી સમુદ્રનું મંથન કરવામાં મેરૂસમાન હે ગુરુદેવ, જૈનશાસનમાં સૂર્યસમાન તેમજ યુક્તિપ્રયુક્તિયુક્ત વાણીમાં સુરગુરુસમાન એવા

શ્લોકાર્થ

અરેરે ગુરુદેવ, આપના જવાથી આ વિશ્વમાં કલ્પવૃક્ષનો ઉચ્છેદ થઈ ગયો. હાય, કામધેનુ મરી ગઈ, કામકુંભ ભાંગીને ભુક્કો થઈ ગયો, હા હા, દક્ષિણાવર્ત શંખના ટુકડે ટુકડા થઈ ગયા. ॥ ૨૦૩ ॥

हा हा भुवनबोधनैकविबुध श्रीसूरिचूडामणे
हा सिद्धान्तसमुद्रमन्दरगिरे हा शासनाहर्मणे ।
हा हा यौक्तिकवाक्पुरंदरगुरो वैराग्यवारांनिधे
हा कारुण्यनिधे विधेर्वशतया त्वं कुत्र यातः प्रभो ॥ २०४ ॥

हा हा इति पुनः पुनः खेदवाक्ये। यथा नाचराजकविकृतायां भोजमुञ्जराजादिप्रतिमानां पुरो दुःखोद्गारस्तुतौ 'हा हा हाल्लनितान्तकान्तकवितालंकार हा मा ''''क्षोणीनायकमुकुटपुञ्जयद्मनां हा भोज भूवल्लभ' इत्यादि। हे भूधवस्य राज्ञः मुद्गलपातिसाहेरकब्बरस्य बोधने प्रतिबोधविधाने एकविबुध अद्वैतनैपुण्यधाम । तथा श्रिया ज्ञानवैराग्यप्रतिभादिलक्ष्मीकलिता ये सूरयो भट्टारकास्तेषां चूडामणे । हा इति दुःखबाहुल्यात्पुनर्हाशब्दोच्चारणम् । हे सिद्धान्तः समयजैनागमः स एव दुरवगाहत्वाद्बहुत्वाच्च समुद्रस्तस्यावगाहने मध्यप्रवेशनागाधतापरिच्छेदपरिच्छेदरहस्यामृतग्रहणे मन्दरगिरे। पुनर्हा शासनं जैनदर्शनं तत्राहर्मणे सहस्रकिरण । पुनर्हा इत्यनन्यसाधारणदुःखशोके । यौक्तिका सम्यक्सिद्धान्तानुगतकुमतनिराकरणादियुक्त्या उपेता । अथ या परकृतपूर्वपक्षनिराकरणैकप्रगल्भा या सिद्धान्तरूपा सिद्धान्त उत्तरपक्षः प्रतिपक्षकृतपूर्वपक्षनिरस्तीकरणं संदेहनिराकरणं च। यथा 'अनुरूपमिदं निरूपयन्नथ सर्वेष्वपि पूर्वपक्षताम्। युवसु व्यपनेतुमक्षमस्त्वयि सिद्धान्तधियं न्यवेशयम् ॥' इति नैषधे । यौक्तिका वाग्मी वाक् तत्र पुरंदरगुरो वाचस्पते । पाठान्तरे सैद्धान्तिकवाक् इति। तथा वैराग्यं संसारविरक्तता तस्या वारांनिधे समुद्र। हा इति शोचने। कारुण्यस्य कृपाया निधे निधान। एतानि सर्वाण्यपि संबोधनानि । विधेर्दैवस्य वशतया आयत्तत्वात् हे प्रभो, त्वं कुत्र कस्मिन् स्थाने । अस्मान्निजविनेयान्मुक्त्वेत्यध्याहार्यम् । यातोऽसि गतवानसि ॥

શ્લોકાર્થ

અકબર જેવા મોગલ સમ્રાટને પ્રતિબોધ કરવામાં અદ્વિતીય નિપુણતા ધારણ કરનારા એવા હે ગુરુદેવ, સૂરીશ્વરોમાં મુગટસમાન, સિદ્ધાંતરૂપી સમુદ્રનું મંથન કરવામાં મેરુસમાન હે ગુરુદેવ, જૈનશાસનમાં સૂર્યસમાન તેમજ યુક્તિપ્રયુક્તિયુક્ત વાણીમાં સુરગુરુસમાન એવા

શ્લોકાર્થ

અરેરે ગુરુદેવ, આપના જવાથી આ વિશ્વમાં કલ્પવૃક્ષનો ઉચ્છેદ થઈ ગયો. હાય, કામધેનુ મરી ગઈ, કામકુંભ ભાંગીને ભુક્કો થઈ ગયો, હા હા, દક્ષિણાવર્તશંખના ટુકડે ટુકડા થઈ ગયા. ॥ २०३ ॥

हा हा भूधनबोधनैकविबुध श्रीसूरिचूडामणे
हा सिद्धान्तसमुद्रमन्दरगिरे हा शासनाहर्मणे ।
हा हा यौक्तिकवाक्पुरंदरगुरो वैराग्यवारांनिधे
हा कारुण्यनिधे विधेर्वशतया त्वं कुत्र यातः प्रभो ॥ २०४ ॥

हा हा इति पुनः पुनः खेदवाक्ये। यथा नाचराजकविकृतायां भोजमुञ्जराज्ञादिप्रतिमानां पुरो दुःखोद्गारस्तुतौ 'हा हा हालनितान्तकान्तकवितालंकार हा मा ''''क्षोणीनायकमुञ्जपुञ्जयशसां हा भोज भूवल्लभ' इत्यादि। हे भूधनस्य राज्ञः मुद्गलपातिसाहेरकब्बरस्य बोधने प्रतिबोधविधाने एकविबुध अद्वैतनैपुण्यवान । तथा श्रिया ज्ञानवैराग्यप्रतिरूपादिलक्ष्मीकलिता ये सूरयो भट्टारकास्तेषां चूडामणे । हा इति दुःखबाहुल्यात्पुनर्हाशब्दोच्चारणम् । हे सिद्धान्तः समग्रजैनागमः स एव दुरवगाहत्वाद्गुरुत्वाच्च समुद्रस्तस्यावगाहने मध्यप्रवेशनागाधतापरिच्छेदपरिच्छेदरहस्यामृतग्रहणे मन्दरगिरे। पुनर्हा शासनं जैनदर्शनं तत्राहर्मणे सहस्रकिरण । पुनर्हा इत्यनन्यसाधारणदुःखशोके । यौक्तिका सम्यक्सिद्धान्तानुगतकुमतनिराकरणादियुक्त्या उपेता । अथ वा परकृतपूर्वपक्षनिराकरणैकप्रगल्भा या सिद्धान्तरूपा सिद्धान्त उत्तरपक्षः प्रतिपक्षकृतपूर्वपक्षनिरस्तरीकरणं संदेहनिराकरणं च। यथा 'अनुरूपमिदं निरूपयन्नथ सर्वेष्वपि पूर्वपक्षताम्। युवसु व्यपनेतुमक्षमस्त्वयि सिद्धान्तधियं न्यवेशयम् ॥' इति नैषधे । यौक्तिका चासौ वाक् तत्र पुरंदरगुरो वाचस्पते । पाठान्तरे सैद्धान्तिकवाक् इति। तथा वैराग्यं संसारविरक्तताया वारांनिधे समुद्र। हा इति शोचने। कारुण्यस्य कृपाया निधे निधान। एतानि सर्वाण्यपि संबोधनानि । विधेर्दैवस्य वशतया आयत्तत्वात् हे प्रभो, त्वं कुत्र कस्मिन् स्थाने । अस्मान्प्रियविनेयाग्मुक्त्वेत्यध्याहार्यम् । यातोऽसि गतवानसि ॥

શ્લોકાર્થ

અકબર જેવા મોગલ સમ્રાટને પ્રતિબોધ કરવામાં અદ્વિતીય નિપુણતા ધારણ કરનારા એવા હે ગુરુદેવ, સૂરીશ્વરોમાં મુગટસમાન, સિદ્ધાંતરૂપી સમુદ્રનું મંથન કરવામાં મેરુસમાન હે ગુરુદેવ, જૈનશાસનમાં સૂર્યસમાન તેમજ યુક્તિપ્રયુક્તિયુક્ત વાણીમાં સુરગુરુસમાન એવા

શ્લોકાર્થ

અરેરે ગુરુદેવ, આપના જવાથી આ વિશ્વમાં કલ્પવૃક્ષનો ઉચ્છેદ થઈ ગયો. હાય, કામધેનુ મરી ગઈ, કામકુંભ ભાંગીને ભુક્કો થઈ ગયો, હા હા, દક્ષિણાવર્તશંખના ટુકડે ટુકડા થઈ ગયા. ॥ ૨૦૩ ॥

हा हा भुवनबोधनैकविबुध श्रीसूरिचूडामणे
हा सिद्धान्तसमुद्रमन्दरगिरे हा शासनाहर्मणे ।
हा हा यौक्तिकवाक्पुरंदरगुरो वैराग्यवारांनिधे
हा कारुण्यनिधे विधेर्वशतया त्वं कुत्र यातः प्रभो ॥ २०४ ॥

हा हा इति पुनः पुनः खेदवाक्ये। यथा नाचराजकविकृतायां भोजमुञ्जराजादिप्रतिमानां पुरो दुःखोद्गारस्तुतौ 'हा हा हाल्कनिशान्तकान्तकवितालंकार हा मा ·····क्षोणीनायकमुञ्जपुञ्जयशसां हा भोज भूवल्लभ' इत्यादि। हे भुवनस्य गाङ्गः मुद्गल्पातिसाहेरकब्बरस्य बोधने प्रतिबोधविधाने एकविबुध अद्वैतनैपुण्यवान । तथा श्रिया ज्ञानवैराग्यप्रतिरूपादिलक्ष्मीकलिता ये सूरयो भट्टारकास्तेषां चूडामणे । हा इति दुःखबाहुल्यात्पुनर्हाशब्दोच्चारणम् । हे सिद्धान्तः समग्रजैनागमः स एव दुरवगाहत्वाद्बहुत्वाच्च समुद्रस्तस्यावगाहने मध्यप्रवेशनागाधतापरिच्छेदपरिच्छेदरहस्यामृतग्रहणे मन्दरगिरे। पुनर्हा शासनं जैनदर्शनं तस्याहर्मणे सहस्रकिरण। पुनर्हा इत्यनन्यसामान्यदुःखशोके। यौक्तिका सम्यक्सिद्धान्तानुगतकुमतनिराकरणादियुक्त्या उपेता। अथ वा परकृतपूर्वपक्षनिराकरणैकप्रगल्भा या सिद्धान्तरूपा सिद्धान्त उत्तरपक्षः प्रतिपक्षकृतपूर्वपक्षनिरस्तरीकरणं संदेहनिराकरणं च। यथा 'अनुरूपमिदं निरूपयन्नथ सर्वेष्वपि पूर्वपक्षताम्। युवसु व्यपनेतुमक्षमस्त्वयि सिद्धान्तधियं न्यवेशयम् ॥' इति नैषधे। यौक्तिका चासौ वाक् तत्र पुरंदरगुरो वाचस्पते। पाठान्तरे सैद्धान्तिकवाक् इति। तथा वैराग्यं संसारविरक्तताया वारांनिधे समुद्र। हा इति शोचने। कारुण्यस्य कृपाया निधे निधान। एतानि सर्वाण्यपि संबोधनानि। विधेर्दैवस्य वशतया आयत्तत्वात् हे प्रभो, त्वं कुत्र कस्मिन् स्थाने। अस्मान्प्रियविनेयान्मुक्त्वेत्यध्याहार्यम्। यातोऽसि गतवानसि ॥

શ્લોકાર્થ

અકબર જેવા મોગલ સમ્રાટને પ્રતિબોધ કરવામાં અદ્વિતીય નિપુણતા ધારણ કરનારા એવા હે ગુરુદેવ, સૂરીશ્વરોમાં મુગટસમાન, સિદ્ધાંતરૂપી સમુદ્રનું મંથન કરવામાં મેરૂસમાન હે ગુરુદેવ, જૈનશાસનમાં સૂર્યસમાન તેમજ યુક્તિપ્રયુક્તિયુક્ત વાણીમાં સુરગુરુસમાન એવા

શ્લોકાર્થ

અરેરે ગુરુદેવ, આપના જવાથી આ વિશ્વમાં કલ્પવૃક્ષનો ઉચ્છેદ થઈ ગયો. હાય, કામધેનુ મરી ગઈ, કામકુંભ ભાંગીને ભુક્કો થઈ ગયો, હા હા, દક્ષિણાવર્તશંખના ટુકડે ટુકડા થઈ ગયા. ॥ २०३ ॥

हा हा भूधनबोधनैकविबुध श्रीसूरिचूडामणे
हा सिद्धान्तसमुद्रमन्दरगिरे हा शासनाहर्मणे ।
हा हा यौक्तिकवाक्पुरंदरगुरो वैराग्यवारांनिधे
हा कारुण्यनिधे विधेर्वशतया त्वं कुत्र यातः प्रभो ॥ २०४ ॥

हा हा इति पुनः पुनः खेदवाक्ये। यथा नाचराजकविकृतायां भोजमुञ्जराजादिप्रतिमानां पुरो दुःखोद्गारस्तुतौ 'हा हा हालनितान्तकान्तकविताऽलंकार हा मा ·····क्षोणीनायकमुञ्जपुञ्जयशसां हा भोज भूवल्लभ' इत्यादि। हे भूधनस्य राज्ञः मुद्गलपातिसाहेरकब्बरस्य बोधने प्रतिबोधविधाने एकविबुध अद्वैतनैपुण्यवान । तथा श्रिया ज्ञानवैराग्यप्रतिरूपादिलक्ष्मीकलिता ये सूरयो भट्टारकास्तेषां चूडामणे। हा इति दुःखबाहुल्यात्पुनर्हाशब्दोच्चारणम् । हे सिद्धान्तः समग्रजैनागमः स एव दुरवगाहत्वाद्बहुत्वाच्च समुद्रस्तस्यावगाहने मध्यप्रवेशनागाधतापरिच्छेदपरिच्छेदरहस्यामृतग्रहणे मन्दरगिरे। पुनर्हा शासनं जैनदर्शनं तत्राहर्मणे सहस्रकिरण। पुनर्हा इत्यनन्यसामान्यदुःखशोके। यौक्तिका सम्यक्सिद्धान्तानुगतकुमतनिराकरणादियुक्त्या उपेता। अथ वा परकृतपूर्वपक्षनिराकरणैकप्रगल्भा या सिद्धान्तरूपा सिद्धान्त उत्तरपक्षः प्रतिपक्षकृतपूर्वपक्षनिरुत्तरीकरणं संदेहनिराकरणं च। यथा 'अनुरूपमिदं निरूपयन्नथ सर्वेष्वपि पूर्वपक्षताम्। युवसु व्यपनेतुमक्षमस्त्वयि सिद्धान्तधियं न्यवेशयम् ॥' इति नैषधे। यौक्तिका चासौ वाक् तत्र पुरंदरगुरो वाचस्पते। पाठान्तरे सैद्धान्तिकवाक् इति। तथा वैराग्यं संसारविरक्ततायां वारांनिधे समुद्र। हा इति शोचने। कारुण्यस्य कृपाया निधे निधान। एतानि सर्वाण्यपि संबोधनानि। विधेर्दैवस्य वशतया आयत्तत्वात् हे प्रभो, त्वं कुत्र कस्मिन् स्थाने। अस्मान्प्रियविनेयान्मुक्त्वेत्यध्याहार्यम्। यातोऽसि गतवानसि ॥

શ્લોકાર્થ

અકબર જેવા મોગલ સમ્રાટને પ્રતિબોધ કરવામાં અદ્વિતીય નિપુણતા ધારણ કરનારા એવા હે ગુરુદેવ, સૂરીશ્વરોમાં મુગટસમાન, સિદ્ધાંતરૂપી સમુદ્રનું મંથન કરવામાં મેરુસમાન હે ગુરુદેવ, જૈનશાસનમાં સૂર્યસમાન તેમજ યુક્તિપ્રયુક્તિયુક્ત વાણીમાં સુરગુરુસમાન એવા

શ્લોકાર્થ

જ્યાં સુધી ઇન્દ્ર, અગ્નિ, સૂર્ય, યમ, રક્ષ, નૈઋતિ, વરુણ, વાયુ, કુબેર અને ઈશ્વર એ દિક્પાળો જગતમાં વિદ્યમાન છે, જ્યાં સુધી સર્વ સમુદ્રો અને સર્વપર્વતોના ભારને વહન કરનારી પૃથ્વી વિદ્યમાન છે, અને જ્યાં સુધી તીર્થંકરભગવંતની સિદ્ધાંતરૂપ વાણી ત્રણે જગતના જીવોને પવિત્ર કરે છે. ॥ ૨૧૨ ॥

स्थेमानं गाहमानो वलमथनपथे यावदौत्तानपादि-
यावत्कल्लोलमालाविलिखितदिविपत्पद्धतिः सिन्धुकान्तः ।
यावत्सिद्धस्रवन्तीतपनतनुरुहाभारतीसंगमश्च
श्रीमत्पार्श्वप्रसादाज्जगति विजयतां हीसौभाग्यकाव्यम् ॥ २१३ ॥

यावत्समयं वलमथनपथे गगनाङ्गणे उत्तानपादस्य राज्ञोऽपत्यमौत्तानपादिः ध्रुवः स्थेमानमतिशयेन स्थिरतां गाहते अवलम्बते । च पुनर्यावत् कल्लोलमालाभिस्तरङ्गराजीभिः विलिखिता स्पृष्टा व्याप्ता दिविषदां देवानां पद्धतिर्मार्गो व्योम येन तादृशः सिन्धुकान्तः । तथा च पुनर्यावत्सिद्धस्रवन्ती गङ्गा, तथा तपनतनुरुहा सूर्यपुत्री यमुना, तथा भारती सरस्वती, तासां तिसृणां संगमो वर्तते । तावन्तं समयं श्रीमतस्त्रैलोक्यलक्ष्मीकलितस्य पार्श्वस्य श्रीपार्श्वनाथस्यार्थात् श्रीमच्चिन्तामणिपार्श्वनाथस्य प्रसादाज्जगति महीमण्डले इदं हीरसौभाग्यं काव्यं विजयतां सर्वोत्कृष्टत्वेन प्रवर्तताम् ॥ इति ग्रन्थावसाने श्रीमत्पार्श्व इति मङ्गलाभिधानम् ॥

શ્લોકાર્થ

જ્યાં સુધી આકાશમાં ઉત્તાનપાદરાજાનો પુત્ર ધ્રુવ (ધ્રુવનો તારો) આકાશમાં સ્થિરતા કરીને રહેલો છે, જ્યાં સુધી તરંગોની પંક્તિઓથી આકાશમાર્ગ વ્યાપ્ત છે તેવો સમુદ્ર વિદ્યમાન છે, અને જ્યાં સુધી ગંગા, યમુના અને સરસ્વતી એ ત્રિવેણીના સંગમનું અસ્તિત્વ છે ત્યાં સુધી શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ ભગવાનના અચિંત્યપ્રભાવથી જગતમાં આ "હીરસૌભાગ્ય મહાકાવ્ય" વિશેષ પ્રકારે જયવંતુ વર્તો. ॥ ૨૧૩ ॥

यं प्रासूत शिवाह्वसाधुमघवा सौभाग्यदेवी पुनः
श्रीमत्कोविदसिंहसीहविमलान्तेवासिनामग्रिमम् ।
तद्ग्राह्मीक्रमसेविदेवविमलव्यावर्णिते संमदा-
त्सर्गः सप्तदशो बभूव चरिते श्रीहीरसूरिप्रभोः ॥ २१४ ॥

શ્લોકાર્થ

જ્યાં સુધી ઇન્દ્ર, અગ્નિ, સૂર્ય, યમ, રક્ષ, નૈઋતિ, વરુણ, વાયુ, કુબેર અને ઈશ્વર એ દિક્પાળો જગતમાં વિદ્યમાન છે, જ્યાં સુધી સર્વ સમુદ્રો અને સર્વ પર્વતોના ભારને વહન કરનારી પૃથ્વી વિદ્યમાન છે, અને જ્યાં સુધી તીર્થંકરભગવંતની સિદ્ધાંતરૂપ વાણી ત્રણે જગતના જીવોને પવિત્ર કરે છે. ॥ ૨૧૨ ॥

स्थेमानं गाहमानो बलमथनपथे यावदौत्तानपादि-
यावत्कल्लोलमालाविलिखितदिविपत्पद्धतिः सिन्धुकान्तः ।
यावत्सिद्धस्रवन्तीतपनतनुरुहाभारतीसंगमश्च
श्रीमत्पार्श्वप्रसादाज्जगति विजयतां हीरसौभाग्यकाव्यम् ॥ २१३ ॥

यावत्समयं बलमथनपथे गगनाङ्गणे उत्तानपादस्य राज्ञोऽपत्यमौत्तानपादिः ध्रुवः स्थेमानमतिशयेन स्थिरतां गाहते अवलम्बते । च पुनर्यावत् कल्लोलमालाभिस्तरङ्गराजीभिः विलिखिता स्पृष्टा व्याप्ता दिविषदां देवानां पद्धतिर्मार्गो व्योम येन तादृशः सिन्धुकान्तः । तथा च पुनर्यावत्सिद्धस्रवन्ती गङ्गा, तथा तपनतनुरुहा सूर्यपुत्री यमुना, तथा भारती सरस्वती, तासां तिसृणां संगमो वर्तते । तावन्तं समयं श्रीमतस्त्रैलोक्यलक्ष्मीकलितस्य पार्श्वस्य श्रीपार्श्वनाथस्यार्थात् श्रीमच्चिन्तामणिपार्श्वनाथस्य प्रसादाज्जगति महीमण्डले इदं हीरसौभाग्यं काव्यं विजयतां सर्वोत्कृष्टत्वेन प्रवर्तताम् ॥ इति ग्रन्थावसाने श्रीमत्पार्श्व इति मङ्गलाभिधानम् ॥

શ્લોકાર્થ

જ્યાં સુધી આકાશમાં ઉત્તાનપાદરાજાનો પુત્ર ધ્રુવ (ધ્રુવનો તારો) આકાશમાં સ્થિરતા કરીને રહેલો છે, જ્યાં સુધી તરંગોની પંક્તિઓથી આકાશમાર્ગ વ્યાપ્ત છે તેવો સમુદ્ર વિદ્યમાન છે, અને જ્યાં સુધી ગંગા, યમુના અને સરસ્વતી એ ત્રિવેણીના સંગમનું અસ્તિત્વ છે ત્યાં સુધી શ્રીચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ ભગવાનના અચિંત્યપ્રભાવથી જગતમાં આ "હીરસૌભાગ્ય મહાકાવ્ય" વિશેષ પ્રકારે જયવંતુ વર્તો. ॥ ૨૧૩ ॥

यं प्रासूत शिवाह्वसाधुमघवा सौभाग्यदेवी पुनः
श्रीमत्कोविदसिंहसीहविमलान्तेवासिनामग्रिमम् ।
तद्ब्राह्मीक्रमसेविदेवविमलव्यावर्णिते संमदा-
त्सर्गः सप्तदशो बभूव चरिते श्रीहीरसूरिप्रभोः ॥ २१४ ॥

प्रशस्तिसूत्रम्

श्रीपतिरिव संपद्भिः श्रीपतिनामा विशारदेन्दुरभूत् ।
दिक्कुम्भिवद्बभूवुर्यस्याष्टौ पण्डितोत्तंसाः ॥ १ ॥

પ્રશસ્તિસૂત્રમ્

જ્ઞાન ધ્યાનની સંપત્તિથી ધનદ સમાન, વિચક્ષણ વિબુધ, પંડિત શિરોમણિ એવા 'શ્રીપતિ' નામના શ્રમણપુંગવ હતા, જેઓને આઠ દિગ્ગજસમાન આઠ પ્રૌઢ પંડિતશ્રેષ્ઠ શિષ્યો હતા. ॥ ૧ ॥

वैराग्यैर्लब्धिभिरपि भाग्यैः सौभाग्यवैभवैरधिकैः ।
यस्य समो न परोऽभूद्भानोरिव कोऽपि तेजोभिः ॥ २ ॥

વિરક્ત વારિધિ અને ભાગ્યસૌભાગ્યના ભંડાર એવા તે શ્રમણપુંગવથી અધિક જગતમાં કોણ હોઈ શકે ! શું પ્રતાપનિધિ એવા સૂર્યથી અધિક તેજસ્વી અન્ય કોણ હોઈ શકે ? ॥ ૨ ॥

यन्मनुजर्षिप्रवृषभस्त्रिजगद्विद्वत्पुरंदरः समभूत् ।
चतुरास्यः कविरगणितयद्गुणगणनाचिकीरासीत् ॥ ३ ॥

ત્રણે જગતના વિદ્વાનોમાં ઇન્દ્રસમાન તે સૂરિપુંગવના ધુરંધર શિષ્ય હતા. તે શ્રમણપુંગવના અગણિત ગુણોને ગણવા માટે ચતુર્મુખી બ્રહ્મા પણ સમર્થ થઈ શકે નહીં, અર્થાત્ ગુણોના ભંડાર હતા. ॥ ૩ ॥

श्रीमज्जर्षिप्रविबुधो जम्बुरिव शीलयोऽस्रया जज्ञे ।
यत्तपमस्तेजोरविरसामहिगगन इव गतवान् ॥ ४ ॥

તેઓની પરંપરામાં નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચર્ય શિરોમણિ જંબૂસ્વામી સમાન "જર્ષિ" નામના શ્રમણપંડિત થયા. જેઓનાં તપનેજને નહીં સહી શકવાથી જ જાણે સૂર્ય ગગનમંડલમાં ચાલ્યો ગયો ન હોય ! ॥ ૪ ॥

गर्जन्ति प्रतिमन्दिरं प्रमुदिता मिथ्यादृशः कौशिकाः
श्रीमत्संघसरोजकाननमिदं म्लानिं च धत्तेऽधुना ।
संप्राप्तप्रसराः स्फुरन्ति परितो नक्तंचरा दुर्दृशो
यातेऽस्तं गवि हीरसूरितरणौ स्फूर्तिं तमः शीलति ॥ २०६ ॥

गवि पृथिव्यां गगने च हीरसूरिर्हीरविजयसूरिरेव तरणिः सहस्रकिरणस्तस्मिन्नस्तं निधनं द्वीपान्तरं च । यदुक्तं सूक्तम्—'तेजोवसाने व्रजति द्वीपान्तरमहर्मणिः' इति । याते प्राप्ते सति प्रतिमन्दिरं गृहं गृहं प्रति प्रमुदिताः प्रमोदं प्राप्ताः सन्तः कौशिकाः घूका इवेति गर्भितोपमा । उत्प्रेक्ष्यते वा—उलूका इव । मिथ्यादृशो मिथ्यात्वभाजो गर्जन्ति गर्जारवं कुर्वते । यद्धास्मन्मतोच्छेदकः कोऽपि नास्तीत्यु(?)नादयन्ति । च पुनरधुना इदानींतनसमये इदं प्रत्यक्षं श्रीमच्चरणारविन्दचञ्चरीकोपमं श्रीमत्प्रशमदमगुणप्रमुखगुणलक्ष्मीकलितं शोभायुक्तं वा साधुसाध्वीश्रावकश्राविकारूपचातुर्वर्ण्यसंघः स एव सरोजकाननं कमलवनं म्लानिं संकोचं धत्तेऽश्नुते विच्छायीभूतमास्ते । पुनः संप्राप्तप्रसरा आसादितावकाशा लब्धप्रस्तावा नक्तंचरा राक्षसा इव चौरा इव वा कदाचारा दुर्दृशो दुष्टदर्शनाः कुपाक्षिकाः कुमतानि परितश्चतुर्दिक्षु प्रसरन्ति सर्वतो भ्राम्यन्ति । पुनस्तमः शोकोऽज्ञानं पापं च । 'तमो गुणोऽपि ध्वान्तं तमः शोके तमिस्रे च । गुणभेदे निध्वान्तं पापे च' इत्यनेकार्थतिलके । स्फूर्तिं बलवत्तां प्रकटीभावं च शीलति भजते । रजनीविलसितमासीदिति श्रीमत्सु सत्सु चतुर्थारक एव केवलं संजातोऽभूत्, अधुना पुनः पञ्चमारकः प्रादुरासीदिति ॥ इति विजयसेनसूरेर्गुरौ दिवं गते खेदव्याख्यानि ॥

श्लोकार्थ

અરે, હીરસૂરિરૂપી સૂર્ય અસ્ત થવાથી ચારે દિશામાં ઘોર અંધકાર છવાઈ ગયો. મિથ્યા દૃષ્ટિરૂપ ઘુવડો હર્ષિત થઈને પ્રત્યેક ઘરમાં ગર્જારવ કરવાના. હવે ચતુર્વિધસંઘરૂપી કમલવન કરમાઈ જશે. અને ચારે તરફ દુર્વાદિઓરૂપી રાક્ષસોનો ઉપદ્રવ પ્રગટ થવાનો. ॥ ૨૦૬ ॥

कातर्यमुत्सृज्य विधाय धैर्यं दुःखं तनूकृत्य स कृत्यवित्तः ।
गणं गणेन्द्रो गुणिनां वरेण्यः प्राचीनसूरीन्द्र इवावति स्म ॥ २०७

स गणेन्द्रो विजयसेनगणनायकः प्राचीनसूरीन्द्रः पूर्वाचार्य इव गणं तपागच्छम् अवति स्म पालयामास । किंभूतः । गुणिनां गुणवतां वरेण्यः श्रेष्ठः । किं कृत्वा । कातर्यं कातरस्य

तस्य विजयसेनसूरेः पट्टः पदं स पयोदयभूधर उदयाचलस्तत्र भास्वान् सहस्रकिरणः श्रिया तपागणलक्ष्म्यान्वितो विजयदेवसूरीन्द्रः अधुना इदानीन्तनसमये वृत्तिविधानावसरे तपगणस्य तपागच्छस्य राज्यश्रियं भजते । क इव । उर्वीसार्वभौम इव । यथा चक्रवर्ती उर्वीं भजते पालयति ॥

श्लोकार्थ

श्री विजयसेनसूरिजीनी पाटरूपी पूर्वाचल उपर सूर्यसमान श्री विजयदेवसूरिजी चक्रवर्तीनी जेम तपागच्छनी लक्ष्मीने धारण करनारा बन्या. ॥ २०९ ॥

सीहगिरेरिव वज्रस्वामी तस्यैव पदपयोधिविधुः ।
श्रीविजयदेवसूरिक्षोणीन्द्रः पर्वतायुः स्यात् ॥ २१० ॥

श्रीसीहगिरिसूरेरिव श्रीमान् वज्रस्वामी तस्य विजयसेनसूरेः पदं पट्टः स एव पयोधिः समुद्रः तदुल्लासविधाने विधुः शारदीनशर्वरीश्वरयिता एव सकलकुवलयप्रतिबोधविधायकः श्रीमान् सर्वत्र शोभाविभ्राजिष्णुः विजयदेवसूरिः पर्वतायुः पर्वतानां महागिरीणामिवासंख्येयपर्यायुस्तत्स्याद्भवतात् ॥

श्लोकार्थ

जेम श्री सिंहगीरीनी पाटे श्री वज्रस्वामी थया हता तेम श्री विजयसेनसूरिजीनी पाटरूपी समुद्रने उल्लसित करवामां चन्द्रसमान श्री विजयदेवसूरिजी पर्वतायु थाओ, अर्थात् दीर्घायु बनो. ॥ २१० ॥

अथाशीर्वचनम्—

यावन्मार्तण्डमुख्यग्रहगणकलितो भूभृतां चक्रवर्ती
प्रीतिं पीयूषपूरैः सृजति जनदृशां शार्वरीसार्वभौमः ।
यावत्पाथोजपाणिर्हरिदलसदृशामास्यपद्मप्रकाशी
यावद्भूपीठभारं भजति निजफणामण्डलैः कुण्डलीन्द्रः ॥ २११ ॥

तावदिति काव्यसंबन्धोऽग्रे वक्ष्यते । यावन्तं समयं भूभृतां सर्वपर्वतानां सर्वोन्नतत्वात् लक्षयोजनमितत्वात्तीर्थंकृतां जन्माभिषेकस्थानत्वाच्च परशासनेऽपि 'दिवमङ्गावमरा-

नृपमालदेवपृष्ठे प्रविष्टवान्यद्विवाददरितमनाः ।
योधपुरे किल पार्श्वादिनचन्द्रो वाचकः सुचिरम् ॥ १० ॥

વાદીઓના વાદને દૂર કરવામાં દત્તચિત્ત એવા "પાર્શ્વચન્દ્ર" નામના ઉપાધ્યાયને યોધપુરના માલદેવરાજાની રાજસભામાં આદરપૂર્વક પ્રવેશ મળતો હતો. ॥૧૦॥

विष्णोः श्रीरवि हृदये रमते स्मैकादशाङ्गि(ङ्ग)कायस्य ।
भेजुरनेके मुनयोऽप्युपकारिणमिव गणाधीशम् ॥ ११ ॥

વિષ્ણુના હૃદયમાં જેમ લક્ષ્મી રમે તેમ જેઓનાં હૃદયમાં અગિયાર અંગરૂપી લક્ષ્મી ક્રીડા કરી રહી છે તેવા ગણાધીશ જગવિંસૂરિની અનેક મુનિઓ ખૂબ જ બહુમાનપૂર્વક ઉપાસના કરતા હતા. ॥૧૧॥

श्रीसीहविमलवि बुधस्तस्य विनेयोऽजनिष्ट शिष्टबुधः ।
यद्धिषणाजितधिषणोऽध्येतुं दिवि कविसमीपेऽगात् ॥ १२ ॥

તે જગવિંસૂરિના વિનયી, પંડિતશ્રેષ્ઠ એવા 'સિંહવિમલગણી' નામના શિષ્ય હતા, જે સિંહવિમલગણીની પ્રતિભાશક્તિથી પરાભવ પામેલો સુરગુરુ, તેથી જ જાણે સ્વર્ગમાં શુક્રની પાસે અભ્યાસ કરવા માટે ગયો ન હોય. ॥૧૨॥

यो गौतमनामानं सभासमक्षं जिगाय वादीन्द्रम् ।
श्रीदेवसूरिरिविरिव कुमुदादिमचन्द्रदिग्वसनम् ॥ १३ ॥

વાદી દેવસૂરિની જેમ સિંહવિમલગણીએ ગૌતમરાજાની રાજસભામાં દિગંબર કુમુદચન્દ્ર નામના સમર્થ વાદીને પરાસ્ત કર્યો હતો. ॥૧૩॥

नारायणदुर्गाद्या भूमीन्द्रा येन रञ्जिताः स्वर्गे ।
राजसिंहदेवमुख्या हेमादिमचन्द्रगुरुणेव ॥ १४ ॥

જેમ હેમચન્દ્રાચાર્યે સિદ્ધરાજ જયસિંહ, કુમારપાલ આદિ રાજાઓને પ્રતિબોધ કર્યો હતો તેમ સિંહવિમલગણીએ પણ નારાયણદુર્ગ આદિ રાજાઓને પ્રતિબોધ કરી પુણ્ય-પાપ પરલોક આદિ તાત્ત્વિક વિષયમાં અનુરક્ત બનાવ્યા હતા. ॥૧૪॥

यश्चन्द्रभाणसंज्ञं कायस्थं मण्डलीकमिव भूमौ ।
निजभक्तं शिष्यमिव प्रणीतवान्वचनचातुर्यात् ॥ १५ ॥

तस्य स एव व्यदधात्सुखावबोधाभिधां पुनर्वृत्तिम् ।
श्रीहेमचन्द्रगुरुरिव निजनिर्मितनाममालायाः ॥ २० ॥

શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્યે જેમ પોતાની બનાવેલી નામમાલા ઉપર સ્વોપજ્ઞટીકા બનાવી છે તેમ દેવવિમલગણીએ પણ સ્વયંનિર્મિત હીરસૌભાગ્ય ઉપર 'સુખાવબોધ' નામની સ્વોપજ્ઞટીકા બનાવી. ॥ ૨૦ ॥

कल्याणविजयवाचकवासवशिष्येण काव्यमिदमखिलम् ।
समशोध्यत धनविजयाभिधवाचकवसुमतीपतिना ॥ २१ ॥

શ્રી કલ્યાણવિજય ઉપાધ્યાયના શિષ્ય વાચકેન્દ્ર શ્રીધનવિજય ઉપાધ્યાયે આ સમસ્ત મહાકાવ્યનું સાંગોપાંગ સંશોધન કર્યું છે. ॥ ૨૧ ॥

इति ग्रन्थप्रशस्तिः सम्पूर्णा ।

॥ शुभं भूयात ॥

यत्किंचिदप्यवद्यं भवेदिहानुग्रहं प्रणीय मयि ।
संशोध्यं तद्विबुधैः साधिमसुखगुणमणीनिधिभिः ॥ २२ ॥

સ્વોપજ્ઞ ટીકા સહિત આ મહાકાવ્યમાં જે કાંઈ પણ ક્ષતિ (અશુદ્ધિ) રહી ગઈ હોય તેનું ગુણરત્નાકર એવા પંડિત પુરુષોએ મારા પર અનુગ્રહ કરી સંશોધન કરવું. ॥ ૨૨ ॥

*

શુભં ભૂયાત્
શ્રીરસ્તુ
સ્વસ્તિરસ્તુ
ભદ્રં દિશ

*

तस्य स एव व्यदधात्सुखाववोधाभिधां पुनर्वृत्तिम् ।
श्रीहेमचन्द्रगुरुरिव निजनिर्मितनाममालायाः ॥ २० ॥

શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્યે જેમ પોતાની બનાવેલી નામમાલા ઉપર સ્વોપજ્ઞટીકા બનાવી છે ; દેવવિમલગણીએ પણ સ્વયંનિર્મિત હીરસૌભાગ્ય ઉપર 'સુખાવબોધ' નામની ાપજ્ઞટીકા બનાવી. ॥ ૨૦ ॥

कल्याणविजयवाचकवासवशिष्येण काव्यमिदमखिलम् ।
समशोध्यत धनविजयाभिधवाचकवसुमतीपतिना ॥ २१ ॥

શ્રી કલ્યાણવિજય ઉપાધ્યાયના શિષ્ય વાચકેન્દ્ર શ્રીધનવિજય ઉપાધ્યાયે આ સમસ્ત હાકાવ્યનું સાંગોપાંગ સંશોધન કર્યું છે. ॥ ૨૧ ॥

इति ग्रन्थप्रशस्तिः सम्पूर्णा ।

॥ शुभं भूयात् ॥

यत्किञ्चिदप्यवद्यं भवेदिहानुग्रहं प्रणीय मयि ।
संशोध्यं तद्विबुधैः साधिमसुखगुणमणीनिधिभिः ॥ २२ ॥

સ્વોપજ્ઞ ટીકા સહિત આ મહાકાવ્યમાં જે કાંઈ પણ ક્ષતિ (અશુદ્ધિ) રહી ગઈ હોય ું ગુણરત્નાકર એવા પંડિત પુરુષોએ મારા પર અનુગ્રહ કરી સંશોધન કરવું. ॥ ૨૨ ॥

*

શુભં ભૂયાત્

શ્રીરસ્તુ

સ્વસ્તિરસ્તુ

ભદ્રં દિશ

*

तस्य स एव व्यदधात्सुखावबोधाभिधां पुनर्वृत्तिम् ।
श्रीहेमचन्द्रगुरुरिव निजनिर्मितनाममालायाः ॥ २० ॥

શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્યે જેમ પોતાની બનાવેલી નામમાલા ઉપર સ્વોપજ્ઞટીકા બનાવી છે તેમ દેવવિમલગણીએ પણ સ્વયંનિર્મિત હીરસૌભાગ્ય ઉપર 'સુખાવબોધ' નામની સ્વોપજ્ઞટીકા બનાવી ॥ ૨૦ ॥

कल्याणविजयवाचकराजविनेयेन काव्यमिदमखिलम् ।
समशोध्यत धनविजयाभिधवाचककुमुदतीपतिना ॥ २१ ॥

શ્રી કલ્યાણવિજય ઉપાધ્યાયના શિષ્ય વાચકેન્દ્ર શ્રીધનવિજય ઉપાધ્યાયે આ સમસ્ત મહાકાવ્યનું કાળજીપૂર્વક સંશોધન કર્યું છે ॥ ૨૧ ॥

इति ग्रन्थप्रशस्तिः सम्पूर्णा ।

॥ शुभं भूयात् ॥

दर्शितविदग्धतादं सर्वैर्दिशानुग्रहं प्रणीय मयि ।
संशोध्यं सद्विबुधैः मार्दवप्रमुखगुणमणीनिधिभिः ॥ २२ ॥

દરેક દોષ રહિત આ મહાકાવ્યમાં જે કાંઈ પણ ક્ષતિ (અશુદ્ધિ) રહી ગઈ હોય તેનું ગુણરત્નાકર એવા પંડિત પુરુષોએ મારા પર અનુગ્રહ કરી સંશોધન કરવું. ॥ ૨૨ ॥

*

શુભ ભૂયાત્
શ્રીરસ્તુ
સ્વસ્તિરસ્તુ
અર્હં [illegible]

*

तस्य स एव व्यर्दधात्सुखावबोधाभिधां पुनर्वृत्तिम् ।
श्रीहेमचन्द्रगुरुरिव निजनिर्मितनाममालायाः ॥ २० ॥

શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્યે જેમ પોતાની બનાવેલી નામમાલા ઉપર સ્વોપજ્ઞટીકા બનાવી છે તેમ દેવવિમલગણીએ પણ સ્વયંનિર્મિત હીરસૌભાગ્ય ઉપર 'સુખાવબોધ' નામની સ્વોપજ્ઞટીકા બનાવી. ॥ ૨૦ ॥

कल्याणविजयवाचकवासवशिष्येण काव्यमिदमखिलम् ।
समशोध्यत धनविजयाभिधवाचकवसुमतीपतिना ॥ २१ ॥

શ્રી કલ્યાણવિજય ઉપાધ્યાયના શિષ્ય વાચકેન્દ્ર શ્રીધનવિજય ઉપાધ્યાયે આ સમસ્ત મહાકાવ્યનું સાંગોપાંગ સંશોધન કર્યું છે. ॥ ૨૧ ॥

इति ग्रन्थप्रशस्तिः सम्पूर्णा ।

॥ शुभं भूयात् ॥

यत्किंचिदप्यवद्यं भवेदिहानुग्रहं प्रणीय मयि ।
संशोध्यं तद्विबुधैः साधिमसुखगुणमणीनिधिभिः ॥ २२ ॥

સ્વોપજ્ઞ ટીકા સહિત આ મહાકાવ્યમાં જે કાંઈ પણ ક્ષતિ (અશુદ્ધિ) રહી ગઈ હોય તેનું ગુણરત્નાકર એવા પંડિત પુરુષોએ મારા પર અનુગ્રહ કરી સંશોધન કરવું. ॥ ૨૨ ॥

✻

શુભં ભૂયાત્
શ્રીરસ્તુ
સ્વસ્તિરસ્તુ
ભદ્રં દિશ

✻